

Director și Redactor: **Dr. Vasile Tarnavschi**

Administrator: **Dr. Valerian Sesan**

Redacția și Administrația: Cernăuți, Facultatea de Teologie.

Abonamentele se fac la Administrația Revistei.

Prețul pentru România este 100 lei anual.

Revista apare lunar.

Numărul costă 10 Lei.

Manuscrisele nu se înapoiază.

CANDELA

REVISTĂ TEOLOGICĂ ȘI BISERICESCĂ

DRUMUL NOSTRU

I.

După războiul mondial vedem manifestându-se în societatea europeană două curente; viața socială ni se prezintă sub două aspecte: pe de o parte o destrăbălare morală înspăimântătoare și un materialism cras, care tinde a înăbuși orice îndemn ideal, pe de altă parte o tendință tot mai distinctă spre un idealism curat, spre purificarea vieții, o căutare a valorilor morale, pentru a le pune în serviciul umanității.

Și unul și cellalt dintre aceste curente stau în strânsă legătură cu războiul. „Puterea morală și moralizatoare a războiului“ — pe care nu se săturau destul să o propage la începutul războiului unii teologi germani, protestanți și romano-catolici, pentru a justifica pornirea Germaniei — s'a dovedit a fi, cu tot eroismul de care au fost capabili oamenii, prea puțin covârșitoare. După destinderea nervilor, după încetarea încleștării pe viață și pe moarte a popoarelor, vedem deodată apariții îngrijitoare în viața morală a societății.

După războaie mari s'au ivit — înainte de a se manifesta părțile bune — ca un apanagiu imediat și prea puțin dorit al păcii, lenea, îngâmfarea, goana după plăceri și bani, disproporția între pretențiile indivizilor și acțiunea lor pozitivă și mai presus de toate o teamă de munca cinstită și rodnică și un dispreț al legilor morale, fără de care nu poate exista o societate omenească. Așa s'a întâmplat în țerile germane după războiul de treizeci de ani, când sălbătăcirea oamenilor luase proporții ne-

întrecute nici chiar în părțile înfometate ale Rusiei de astăzi. Și după Revoluția franceză a urmat imediat în parte o stare de toropeală, de oboseală morală și de desorientare, și au trebuit să treacă aproape două generații ca să se poată bucura lumea întreagă de partea pozitivă, ideală, ce a rămas pe urma grozavelor frământări din sânul poporului francez, care și-a jertfit cu un radicalism exagerat trecutul pentru a crea un viitor mai bun.

După războaie îndelungate și după transformări adânci în societatea umană a urmat totdeauna și o reacțiune, o tendință de „restaurație“, exagerată și ea, întrucât își puna drept scop o completă „restitutio in integrum“.

Este adevărat că această încercare de a reînvia sau de a conserva trecutul sub o formă oareșcare se vede mai bine în domeniul acțiunilor politice: congresul dela Viena din 1814—15 ce a fost alta decât încercarea de a opri înfăptuirea ideilor Revoluției franceze și de a ținea lumea pe loc în alcătuirea ei politică, după puțină în formele anterioare anului 1789! Dar puterea politică a căutat totdeauna sprijinul bisericii, care fiind o instituție menită de a păstra intacte bunurile eterne ale vieții morale și de a valorifica învățăturile divinului ei întemeietor, prezintă, după mari zguduirii, stabilitatea care lipsia alcătuirilor nouă de ordin politic sau social.

Puterile politice, firește, căutau sprijinul bisericii pentru scopurile lor politice, și biserica romano-catolică a și încercat să profite pe urma acestor năzuinți nu numai pentru viața religioasă ci mai ales pentru influența ei politică.

Statul pontifical, desființat de Napoleon, a reînviat prin ajutorul congresului dela Viena și s'a menținut încă două generații, în mare parte sprijinit fiind de puteri protestante, fiindcă așa o cereau interesele politice ale acestora. Pe lângă această latură politică însă, care implică forța ce te susține, dar și primejdia ce te poate distruge, biserica creștină dispune, în totalitatea ei, de un imens rezervoriu de forțe morale, atât de necesare

oricărei societăți. Când tronuri se prăbușesc, când țeri dispar de pe fața pământului, când forme sociale vechi trebuie să dispară făcând loc altora nouă, unde găsești valori, cari în fond rămân neschimbate și imutabile, decât în biserica creștină ?

Din cauza aceasta biserica și-a și păstrat marele rol de regenerare a societății umane, rol care era cu atât mai important și cu atât mai dorit cu cât erau prefacerile mai adânci și vremurile mai agitate.

Așa se explică și atențiunea tot mai mare ce se dă bisericii creștine în astfel de epoci. Este în fond o tendință ideală, o sete după forme superioare de viață, un refugiu din brutalitatea materialistă a vieții de toate zilele în lumea idealului.

II.

Trăim într'o epocă după un războiu, care prin jertfele ce le-a cerut și prin extensiunea ce a avut-o nu are seamăn în istoria omenirii. Nici odată prefacerile sociale n'au fost atât de mari, nici odată schimbările în viața politică n'au fost atât de radicale, nici odată simțul moral al omului și credința lui, da, credința lui în fondul bun al umanității, n'au fost puse la așa grea încercare ca în zilele noastre.

Măriri politice, consfințite prin secole, au dispărut ca și când n'ar fi existat niciodată ; stăpânitori puternici au luat toiagul pribegiei, state, devenite anocronice în epoca ideii naționale, au fost distruse, ridicându-se din ruinele lor statele cele nouă, alcătuite pe ideia dreptății naționale.

O nouă epocă a început în viața popoarelor. Tendințe nouă, greutăți nouă, sarcini nouă se impun omenirii. Ideia dreptății și umanității pentru care au murit atâți oameni în floarea tinereții, cere să nu fie numai consfințită, ci să fie îndeplinită, să fie prefăcută pretutindene într'o realitate. Și în lupta aceasta grea omenirea are nevoie de forțe morale inepuizabile. Cine i le va putea da altul decât creștinismul ?

Creștinismul ni se înfățișează de la întemeierea lui ca o forță morală regeneratoare. În haosul sufletesc, care cutropise în mare parte societatea din imperiul roman, învățătura Mântuitorului nostru apare ca un liman de scăpare pentru toate sufletele chinuite. Puternici bărbați ai zilei, filozofi, învățați, sclavi și cerșetori, indivizi singulari și apoi popoare întregi, îmbrățișează crezul cel nou cu entuziasmul omului care vede scăparea, aproape de abiz. Biserica creștină formează dela început conștiința morală a omenirii. Fără a ataca formele politice de existență, fără a distruge chiar anumite forme sociale dela început, cum a fost sclăvia, creștinismul întărește viața sufletească în imperiul roman, dându-i un înțeles superior, punând în fața desnădejdei unei credinți, aflată deșartă, nădejdea într'o viață superioară dintr'o lume mai bună. Ca element prin excelență sufletesc, creștinismul a contribuit la o înnoire a vieții morale din antichitate.

Dar creștinismul a fost și o forță socială. În cele dintâi secole ale existenței sale biserica creștină avea îngrijirea socială, îngrijirea bolnavilor, săracilor, ocrotirea orfanilor; biserica creștină s'a îngrijit de operele de caritate față de cei năpăstuiți de soartă fizicește și moralicește. Ea a fost o adevărată instituție de binefacere sufletească și trupească. În ce culori splendide ne apare astăzi, în zilele mizeriei sociale și în epoca sutelor de mii de orfani de războiu, bogata biserică din Alexandria, unde mitropolitul, fiind și șeful multelor spitale, mergea de la bolnav la bolnav, distribuind ajutoare și predicând mângâiere! Atanasie cel Mare era ocrotitorul flotei ce alimenta cu grâu capitala imperiului, veșnic flămândă; iar Ciril cel Mare apărea ca un mândru domnitor, stăpân peste populația din Egipt, încunjurat de cei o mie de parabolani, tot atât de gata de a apăra ortodoxismul stăpânului lor, cât și de a se îngriji de bolnavii încredințați grijei supreme a păstorului lor bisericesc.

Biserica creștină a fost și o forță științifică. Când slăbise avântul spre filozofie al antichității, când nu mai apăreau îndrăzneți inventatori și organizatori ai științei,

când străluciți retori ca Libanie împărtășiau meșteșugul graiului frumos și iscusit creștinilor, oratoria cea mai aleasă își lua drumul spre bisericile creștine, întruchipând în Sf. Ioan Gură de aur culmea elocvenței bisericesti. Filozofia își împrumuta puterea ei metafizică teoreticienilor învățaturii lui Hristos, istoria și gramatica își aflau adăpostul în academiile exegeților și entuziaștilor tălmăcitori ai Sfintei Scripturi. Astfel biserica creștină nu devine numai moștenitoarea societății vechi, prefăcând-o, ci ea este și păstrătoarea științei și continuatoarea culturii antice. Biserica a salvat cultura antică, oricât au fost anumite cercuri bisericesti ostile culturii „păgâne”. Dacă nu s’ar fi lătit și în Apus creștinismul, bunurile ideale, rămase dela Celți și Romani, ar fi dispărut în învălmășeala barbarilor mai setoși de aur decât de învățătură. Creștinismul le-a salvat.

Este deci explicabil că în evul mediu stăpânirea bisericii creștine era nelimitată. Atunci nu exista diferențierea socială din zilele noastre, nu exista aproape de loc, și multă vreme, nici ideea națională. Oamenii se împărțiau în credincioși și necredincioși, în creștini și necreștini. Întreaga concepție despre lume a evului mediu a fost stăpânită de biserică. Biserica prin universalismul ei și prin învățătura despre originea comună a genului uman a lărgit orizontul oamenilor. Oamenii din evul mediu, mai ales cei învățați, vorbesc, în Răsărit mai întâi, apoi și în Apus cu cuvinte din Sfânta Scriptură, gândesc cu concepția ce o află în Sfânta Scriptură și în comentariile sfinților părinți. Fraze întregi din Sf. Scriptură și din operele sf. părinți se întrebuintau zilnic și atât de des că au rămas apanagiul sufletesc până în ziua de astăzi al omenirii. Și până la finea secolului al XVIII-lea concepția populară creștină a rămas biruitoare în istoriografie, unde fiecare cronicar își începe cronica sa, după modelul lui Eusebie al Cezareei și al lui Ieronim, cu începutul lumii.

Orice acțiune politică, socială, culturală pornia dela biserică și se sprijinea pe ea.

III.

Dacă în timpurile mai apropiate de noi s'au ivit tendințe nouă, s'a îmbogățit și amplificat viața oamenilor, dacă s'a lărgit orizontul politic și economic, aceasta s'a făcut și cu ajutorul bisericii. Arta renașterii și-a împrumutat motivele de inspirație din creștinism, și îndrăzneții conquistadori și descoperitori de țeri nouă le-au cucerit și ocupat pe aceștia și în numele lui Hristos.

Puterea morală a bisericii a continuat a se manifesta. În Răsărit a fost salvatoarea etnică a popoarelor creștine față de cutropirile neamurilor păgâne și barbare, în Apus prin reprezentanții științei, ocrotită de biserică, s'au făcut memorabilele încercări de a scăpa biserică din ghiarele materialismului, care se sălășluise la curia papală. Și după desbinarea cea mare dela 1054 și după divizarea bisericii apusene din secolul al XVI-lea creștinismul și-a păstrat vie forța morală.

Nici cele mai întunecate epoci de persecuție religioasă, când entuziasmul bisericesc se confunda cu intoleranța care a cerut jertfe inutile, nici cele mai îndrăznețe tendințe raționaliste dintr'o vreme, când descoperirile nouă științifice și avântul filozofiei îi făceau pe oameni să creadă că credința, și prin urmare și biserică, sunt lucruri de cari omenirea în noul ei ideal s'ar putea dispensa, n'au slăbit această forță morală a creștinismului. Ceea ce este divin în creștinism a rezistat în chip strălucit la toate încercările. Nici mândrul secol al XIX-lea cu tehnicizarea culturii până la paroxism n'a izbutit să înlăture credința din sufletele oamenilor. Un învățat chinez, venind în pragul veacului al XX-lea în Europa, uimit de perfecționarea tehnică, și-a întors îngrozit fața dela cultura europeană, care ar face numai mijloace mai bune de transport și ar produce perfecte mașini de ucidere a genului uman.

Este adevărat aceasta, dar este o exagerare; tehnica mult lăudată și-a cam uitat de sufletul omului. Dar sufletul acesta a continuat să dăinuiască, a cerut neconținut alimentare potrivită. Multele încercări de a întemeia

religii noi „științifice“, nu sunt alta decât recunoașterea că omenirea mai are nevoie și de alte lucruri decât de trenuri și automobile, decât de mitraliere și gazuri asfixiante. Filozofi însemnați au început a se ocupa iarăși de formele de credință ale omenirii. Au început iarăși a studia sistemele religioase. Și sărăcia unei vieți materiale, oricât de îndestulită, își caută mântuirea în credința în formele unei vieți superioare.

Când societatea umană trece prin frământări și zguduri mari, își aduce și totalitatea și individul aminte de nimicnicia acestei vieți.

Atunci și cei ce și-au uitat în vălmășagul vieții de biserică își aduc, ca prin minune, iarăși aminte de ea. Biserica le apare din nou ca ocrotitoarea sufletului ce nu se poate mulțumi numai cu turpitudinea unui materialism, lipsit de avânt și ideal.

IV.

Neamul românesc, oricât de vitrege au fost vremurile pe care le-a trăit, a avut în lungul șir de veacuri de suferință o tovarășă credincioasă și o ocrotitoare care nu l-a trădat niciodată : biserica creștină. În vremurile celor dintâi alcătuirii politice ale noastre biserica ne-a fost salvatoarea. În vremurile de persecuții religioase ale papalității prin regii Ungariei biserica ne-a dat puterea de rezistență. În epoca de frământări religioase și de lupte între confesiuni biserica strămoșească apărea ca un adăpost sigur pentru iobagii valahi din Transilvania principilor feudali. Față de încercările Poloniei catolice de a-și întinde suveranitatea asupra Moldovei și față de tendințele de cucerire ale regilor Ungariei, cu porunci de catolicizare venite dela Roma, împotriva Țării-Românești, biserica noastră strămoșească a format păretele despărțitor și salvator. În vremea când eram despărțiți sub diferite stăpâniri străine biserica noastră era legătura de unire sufletească și de tradiție națională. Ea ne-a mărit puterea, ea ne-a dat mângăierea și speranța în vremuri mai bune, ea ne-a întărit conștiința unității noastre etnice.

Istoria noastră a fost plină de suferinți, de persecuții, de amărăciuni. Putea atunci biserica noastră să ia avântul nestingherit al națiunilor cu o soartă mai fericită? Cum a fost soarta neamului nostru a fost și soarta bisericii noastre. Putem regreta că n'am avut o soartă mai bună; putem regreta că biserica nu ne-a putut da prin urmare un mai strălucit sprijin pentru dezvoltarea noastră culturală. Dar să nu uităm nici odată această credincioasă tovărășie între națiunea noastră și biserica noastră. Vrednicia acestei tovărășii sincere în vremuri de răstriaște a creat legătura indisolubilă între neam și lege. Biserica ortodoxă prin faptul că a rămas credincioasă principiului mărturisit de divinul ei întemeietor, că împărăția lui nu este din lumea aceasta, a devenit biserică sprijinitoare a nației și a statului. Așa a fost în imperiul roman de Răsărit unde biserica a sprijinit ideea de stat, a sprijinit și îmbogățit cultura imperiului, într'o vreme când Apusul privea cu uimire la strălucirea Bizanțului. Așa și-a contopit soarta ei cu soarta statelor și națiilor cari au îmbrățișat credința lui Hristos în forma ei originală. Biserica ortodoxă n'a avut tendințe agresive nici față de stat, nici față de societate. Ea n'a cunoscut o instituție cum era inchiziția.

Păstrând universalitatea credinței creștine, stabilită prin dogme, a știut să o propage la diferitele națiuni fără gând de cuceriri politice.

Astăzi, când toate provinciile românești alcătuiesc statul nostru, care este național și creștin, îi revine și bisericii noastre un rol mai greu. Ocrotitoare națională nu trebuie să mai fie, asigurată fiind acum soarta neamului nostru în cadrele statului național.

Dar neamul nostru nu se va putea dispensa, acum mai puțin decât oricând, de învățăturile bisericii creștine. Biserica noastră este chemată să fie instituția de umanizare. Ea va deștepta prin credința, propagată de ea, puterile bune în sufletul neamului nostru. Ea se va îngriji de mântuirea sufletească a neamului românesc.

Ca să fie viu creștinismul în inimile tuturor, ca să fie activ și rodnic, trebuie să fie lămurite temeiurile în-

vățăturii lui, lămurite cu ajutorul cercetărilor științifice și propagate cu entuziasm de apostol.

Revista „Candela“, pe care o continuăm acum, se va pune în slujba cercetărilor științifice în domeniul bisericii creștine. Revista noastră va expune principiile adevărate ale creștinismului, va da o directivă sănătoasă vieții noastre bisericesti și morale. Vom adăpa cetitorii noștri din izvorul inepuizabil al Sfintei Scripturi, vom ridica comorile neprețuite din trecutul creștinismului și din trecutul neamului nostru. Lămurind prin știință, vom reînoui viața religioasă, contribuind astfel la întărirea și îmbogățirea sufletească a neamului nostru, chemat să aibă, și în domeniul bisericii creștine, un rol dintre cele mai importante.

R. Căndea.

Raportul literar dintre cele 3 evanghelii dintăi

sau

Problema sinoptică

Studiu isagogic de prof. univ. Dr. Vasile Gheorghiu.

A. Intru ce consistă problema sinoptică ?

Asupra vieții și activității publice a Domnului nostru Isus Hristos avem 4 rapoarte mari, cele 4 scrieri evanghelice : Evangelia după Mateiu, Marcu, Luca și Ioan.

Oricine le va ceti cu atențiune va înțelege ușor că evangeliile cele 3 dintăi : Mateiu, Marcu și Luca formează o grupă pentru sine, care se deosebește în mai multe direcțiuni de evangelia a 4, cea alui Ioan.

Raportul literar al evangheliei a patra față de cele 3 evanghelii dintăi este clar. Evangelia a patra completează rapoartele evangeliștilor sinoptici, atât în ce privește timpul, cât și în ce privește locul activității Domnului. Aceasta este părerea aproape generală a celor ce

s'au ocupat mai înadins cu aceste patru evanghelii. Căci pecând în evangeliile cele 3 dintăi ni se istorisește viața și activitatea publică a Domnului Isus Hristos în așa fel, că ni se spune, că Domnul după ce a fost botezat de Ioan în Iordan, pleacă în Galilea și desvoltă aici o activitate intensă, iară de sărbătoarea Paștilor vine la Ierusalim, unde moare răstignit fiind pe cruce, dară a 3 zi învie și se arată viu apostolilor și învățăceilor Săi, în evangelia a patra ni se spune că Domnul după botez drept că pleacă deasemenea la Galilea, dară de câte ori veniau Paștile Iudeilor obișnuia să plece la Ierusalim și să se manifesteze și aici, în centrul Jidovismului, cine este, și după trecere de 2, resp. 3 ani (2, 13; 5, 1; 6, 4; 12, 1) venind din nou la Ierusalim este prins și condamnat la moarte, dară a 3-a zi învie din morți și se arată viu în repetate rânduri apostolilor Săi. Evangeliile cele 3 dintăi accentuiază așadară activitatea Domnului în Galilea și felul lor de istorisire face asupra celui ce nu le-ar fi cetit cu deosebită atențiune impresia, că Domnul, după un an de activitate intensă, moare pe cruce, pecând evangelistul Ioan ține să ni comunice mai ales activitatea ce a desvoltat-o Domnul în Ierusalim și că Dânsul după decurs de 2, resp. 3 ani a suferit moartea de pe cruce.

Dacă evangelistul Mateiu, care a fost chemat de Domnul la apostolat abia în Galilea, ne istorisește nouă în prima parte a scrierii sale evanghelice aproape numai activitatea Domnului în Galilea și împrejurime, trecând sub tăcere aproape toate, câte a făcut Domnul în Ierusalim și Iudea înainte de a veni la Galilea, noi I-am putea înțelege. Am zice, că el vrea să ne istorisească numai acele evenimente din viața Domnului, la cari a fost însuși prezent sau cari le cunoștea din gura martorilor oculari din Galilea. Dară nu totatât de ușor putem înțelege, cum de vine, că și evangelistul Marcu și tot-așa și evangelistul Luca ne istorisesc nouă, aproape la fel ca și Mateiu, viața și activitatea Domnului. Despre Marcu ne spune tradiția veche bisericească, că el ne redă nouă felul de predicare al apostolului Petru. Petru, știm, că

s'a asociat Domnului încă în părțile Iordanului și din timpul, când Domnul a fost botezat de Ioan (vezi Ioan 1, 35 ss.). Dreptaceea am fi așteptat, ca Marcu să ni descrie nouă în evangelia sa întreaga activitate a Domnului, care o cunoștea apostolul Petru, la fel cum o face la rândul său apostolul și evangelistul Ioan, care i-s'a asociat Domnului în acelaș timp și loc. Dară aceasta așteptare a noastră rămâne zadarnică. Marcu nu ni istorisește la fel ca Ioan, ci la fel ca Mateiu. Dreptaceea faptul, că și Marcu ni redă nouă viața și activitatea Domnului la fel ca Mateiu, pretinde a fi explicat mai de aproape. Și totașa trebuie explicat și faptul, cum de vine că și Luca, care ni mărturisește însuși, că a făcut cercetări amănunțite asupra vieții și activității Domnului consultând mulți martori oculari ai acestor evenimente (Luc. 1, 1—4), nu s'a putut emancipa de cadrul istorisirii preconizat de evangeliștii Mateiu și Marcu.

Dreptcă fiecare dintre acești 3 evangeliști ne istorisește în felul său potrivit cu trebuințele cetitorilor, căror li se adresează, și urmărind scopuri anumite. Și fiecare dintre dânșii ne comunică și întâmplări, fapte și cuvântări de ale Domnului, cari nu le întimpinăm la ceilalți evangeliști. Așa d. e. numai Mateiu ne comunică visul lui Iosif, logodnicul Mariei (1, 19—24), venirea magilor (2, 1—12), fuga familiei sfinte la Egipt (2, 13—18), moartea lui Irod și reîntoarcerea familiei sfinte la Nazaretul Galilei (2, 19—22), predica de pe munte a Domnului în toată extensiunea ei (5, 1—7, 29), plata birului cu didrahma aflată în gura peștelui (17, 24—27), parabola lucrătorilor angajați la diferite ore ale zilei, dară asemenea retribuți (20, 1—16), muștrarea fariseilor (23, 1—39), parabola celor 10 fecioare (25, 1—13), parabola talanților încrezuți (25, 14—30), cuvântarea despre județul de pe urmă (25, 31—46), faptul, că s'au pus păzitori ai mormântului (27, 62—66) și că aceștia au fost mituiți (28, 11—15) și în fine arătarea Domnului pe un munte în Galilea (28, 16—20). Și Marcu are istorisiri proprii numai lui. Epizode proprii numai lui Marcu sunt următoarele: parabola seminții ce crește cu dela sine

putere (4, 26—29), vindecarea unui surdomut (7, 31—37), vindecarea unui orb în Betsaida (8, 22—26) și istorisirea despre prezența unui tânăr cu ocaziunea prinderii Domnului Isus Hristos în grădina Getsimani (14, 51 s.) precum și reflexiunile dela finea evangheliei (16, 20). Iară lui Luca îi sunt proprii mai ales următoarele istorisiri: anunțarea conceperei lui Ioan Botezătorul (1, 5—25), anunțarea conceperii Domnului Isus (1, 26—38), vizita ce o face Maria Elisabetei (1, 39—56), nașterea lui Ioan Botezătorul (1, 57—80), nașterea Domnului Isus Hristos în Betlehem (2, 1—21), întimpinarea Domnului în Ierusalim (2, 22—40), călătoria la Ierusalim, când Domnul era de 12 ani (2, 41—52), vizita lui Isus în Nazaret (4, 14—30), învierea fiului văduvei din Nain (7, 11—16), vizita ce o face Isus în casa fariseului Simon (7, 36—50) și întreg raportul special dela 9, 51—18, 14 precum și alte amănunte ce ni le mai comunică.

Dară, dacă facem abstracție de aceste deosebiri, evangeliștii noștri dealtfel se asemănă foarte mult cu o altă. Ba, asemănările dintre istorisirile acestor 3 evangeliști sunt atât de multe și atât de mari, uneori chiar până din cuvânt în cuvânt, încât ele n'au putut să rămână lungă vreme neobservate. Avem wai mult de 70 de epizode, în afară de istoria patimelor Domnului, pe cari ni le istorisesc evangeliștii noștri în comun acord. Numărul acestora face cam jumătate din totalitatea materialului, pe care-l prelucră. La aceste se mai adaug încă 10—15 epizode comune evangeliștilor Mateiu și Marcu, dară cari lipsesc la Luca, 30—40 cari sunt comune lui Mateiu și Luca, dară lipsesc la Marcu, și vro 5 epizode comune lui Marcu și Luca, cari lipsesc la Mateiu¹⁾.

¹⁾ Vezi d. e. Mat. 3, 11 = Marcu 1, 7 = Luc. 3, 16; Mat. 9, 6 = Marc. 2, 10 = Luc. 5, 24; Mat. 9, 17 = Marc. 2, 22 = Luc. 5, 37; Mat. 16, 25 = Marc. 8, 35 = Luc. 9, 24. Alte asemănări până din cuvânt în cuvânt avem numai la doi dintre acești evangeliști, așa între Mateiu și Marcu. d. e.: Mat. 14, 36 = Marc. 6, 56; Mat. 15, 32 = Marc. 8, 1 ss.; Mat. 13, 4 ss. = Marc. 4, 4 ss.; Mat. 20, 21—23 = Marc. 10, 37—40; Mat. 26, 47 ss. = Marc. 14, 43 ss., sau între Mateiu și Luca, d. e.: Mat. 3, 7—10 = Luc. 3, 7—9; Mat. 11, 4 ss. = Luc. 7, 22—23; Mat. 8, 9 = Luc. 7, 8, sau în fine între Marcu și Luca, d. e.: Marc. 1, 23—25 = Luc. 4, 33—35; Marcu 12, 43 = Luc. 21, 3 ș. m. a.

Dreptaceea dat fiind, că între aceste 3 evanghelii există un număr atât de mare de locuri paralele, care se asemănă cu olaltă până chiar din cuvânt în cuvânt, se impune întrebarea, cum și de unde vine, că evangeliștii noștri se asemănă atât de mult unul cu altul, sau altfel zis, care este raportul literar al acestor 3 evanghelii între olaltă.

Intrebarea aceasta se mai numește și problema sinoptică ș. a. din timpurile decând învățatul teolog Ioh. I. *Griesbach* († 1812) s'a ocupat cu ea și a numit evangeliile lui Mateiu, Marcu și Luca din cauza locurilor lor multe paralele, care ne permit a face o supraprivire asupra vieții și activității Domnului, cu un termin cumulativ evanghelii sinoptice.

B. Scurtă privire istorică asupra problemei sinoptice.

În ce privește istoria acestei probleme putem deosebi până în timpul prezent trei faze mai mari de dezvoltare: 1. Cea din biserica veche și până la jumătatea a doua a sec. 18; 2. Cea dela jumătatea a doua a sec. 18 și până cam pe la mijlocul sec. 19 și 3. Cea cam dela mijlocul sec. 19 și până în prezent¹⁾.

1. În biserica veche și până la jumătatea a doua a sec. 18.

În biserica veche problema sinoptică avea o altă înfățișare, decum are ea astăzi. Atunci reprezentanții bisericii obișnuiau cu drag a reduce asemănările dintre evangeliștii noștri la cauzalitate divină și a zice, că dat fiind că toți evangeliștii au fost inspirați de același Spirit sfânt și au supt din același isvor având a reda același adevăr divin, ei nici n'au putut să nu se asemăne unul cu altul.

Asămănările și diferențele dintre evangeliștii noștri sunt complet arătate de *Patrizi*, De evang. II (grecește și latinește), 1852; *Tischendorf*, Syn. evang., ed. 4, 1878; *Anger*, Syn. evang., ed. 2, 1877 ș. a. — Cf. și *Cornely*, Introd. III, p. 170 ss.; *Jülicher*, Einleitung in d. N. T., 1906, p. 298.

¹⁾ Cf. *Godet-Reineck*, Einleitung in das N. T., spez. Einltg. II, 1, 1905, pag. 340 ss.

Asămănările dintre evangeliști, dacă ar fi fost chiar și mai multe și mai mari decum sunt, nu li făcea lor nici o grijă. În schimb însă îi preocupau mult diferențele dintre evangeliștii noștri și fiecare dintre cei ce studiază mai înadins aceasta chestiune, vedem că caută să afle pentru a explica diferențele aceste soluțiunile cele mai potrivite arătând cu toții, că diferențele dintre evangeliști nu ne împiedică nicidecum de a aduce rapoartele lor asupra vieții și activității Domnului Isus Hristos în armonia cea mai deplină¹⁾.

Dară n'au lipsit nici bărbați, cari și-au dat seama, că și asămănările mari, mai ales cele dintre evangeliștii cei 3 dintăi, reclamă a fi explicate mai de aproape, deși mulți nu se exprimă în aceasta direcțiune destul de clar, ci lasă să se întrevadă aceasta părere a lor mai mult printre șire. Dară încă *Augustin* († 420) ocupându-se de această chestiune se întreabă în mod deschis, de unde vin asămănările mari dintre cei 3 evangeliști dintăi, și susține cel puțin cu privire la evangelia lui Marcu, că ar fi un extras din evangelia lui Mateiu²⁾.

Arminianul *Grotius*³⁾ este cel dintăiu care, reluând cugetarea lui Augustin, susține că Marcu depinde de

¹⁾ *Origen*, in Matth. (Migne 13, 829 ss.); in Lucam (Migne 13, 1801 ss. și între scrierile lui Ieronim, Migne 28, 219 ss.); in Ioan. (Migne 14, 21 ss.); *Eus. Caes.*, Quaest. ad Steph. et ad Marin. (Migne 22, 877 ss.); *Comm. in Luc.* (Migne 24, 529 ss.); *Chrysost.*, in Matth. hom. (Migne 57 și 58); in Ioan. hom. (Migne 59); *Ephraemi Evangelii concord. expositio ex armeno latine translata* ab I. B. Aucher. ed G. Moesinger, Venetiis, 1876; sermones octo in hebdomadam sanctam, hymni quindecim azymorum, octo de crucifixione etc., ed. Lamy, S. Ephraemi hymni et sermones, Mechlin, 1882, p. 145 ss; *Hieron.*, *Comm. in evang. Matthaei ad Eus. libri quatuor* (Migne, 26, 15 ss); *Expositio quatuor Evangeliorum de brevi proverbio edita*, și (mai pe larg) *Comentarius in evang. sec. Marcum* (Migne 30, 551 ss. și 589 ss.). Aceste 2 scrieri din urmă au fost atribuite lui Hieronim cu ne-preptul ș. a.

La aceste scrieri mai putem adăuga încă și încercările practice ale lui *Tatian* (Diatessaron), *Ammoniu* și *Eusebiu* de a aduce în armonie rapoartele evangeliștilor noștri.

²⁾ De consensu evang. 1, 2. 4. 12 (Migne 34, 1011 ss.). Vezi și Augustin, *Quaest. evang. libri duo* (Migne 35, 1323 ss.). — Dreptcă exegetul rom.-occid. *Cornely* (Introd. III, p. 179) se încearcă să-l iea pre Augustin în apărare zicând, că lui Augustin i s'ar atribui cu nedreptul acest rol, de vremece el n'a zis alta, decât, că a numit pre Marcu „pedisequum et breviatorem Matthaei“. Dară chiar dacă ar fi numai aceasta, ajunge pentru a putea susține cele de mai sus.

³⁾ *Annotationes*, 1641.

Mateiu, folosindu-se la compunerea evangheliei sale de originalul ebraic (aramaic) al lui Mateiu, iară Luca este dependent de evangelia lui Marcu.

Altfel caută să explice raportul literar dintre cele 3 evanghelii dintăi în anul 1716 arminianul *Le Clerc*¹⁾. El susține, că asămănările dintre evangeliștii aceștia se pot explica numai în acel fel, că toți trei s'au folosit la compunerea evangeliilor lor de aceleași rapoarte scrise pe scurt și imediat din partea celor ce au fost martori oculari ai cuvântărilor și faptelor Domnului.

Cele expuse mai sus sunt aproape tot ceea ce s'a zis până pela mijlocul sec. 18 cu privire la raportul literar dintre cele 3 evanghelii dintăi. Opinia generală a exegeților era, că toți evangeliștii s'au inspirat din acelaș isvor al Spiritului sfânt. Numai unele voci singuratece își exprimă părerea, că un evangelist s'a folosit la compunerea scrierii sale evanghelice de opera antecesorului său, iară arminianul *Le Clerc* este unicul, care a crezut, că raportul literar al acestor 3 evanghelii trebuie explicat pe baza unor isvoare comune scrise de martorii oculari ai vieții și activității Domnului.

2. Dela mijlocul sec. 18 până cam pe la mijlocul sec. 19.

Chestiunea raportului literar al evangeliilor sinoptice vine în curs deabia din timpurile lui *Lessing* încoace. Și de atunci și până în zilele noastre s'a depus o muncă — putem zice cu drept cuvânt — uriașă pentru a putea da problemei acesteia soluțiunea cuvenită.

*Lessing*²⁾ era de părerea, că evangeliile noastre canonice sunt scrise pe baza unor evanghelii primordiale, ce ar fi fost scrise în limba aramaică. Acestea au fost sau „evangelia“ numită „a Nazarenilor“ sau cea „a celor

¹⁾ *Historia ecclesiastica duorum prim. saeculorum*, Amstel., 1716, p. 429, unde se exprimă astfel: „Quidni enim credamus, tria haec evangelia petita esse ex similibus aut iisdem fontibus, hoc est e commentariis eorum, qui varios Christi sermones audiverant aut actorum eius testes fuerant, eaque, ne oblivioni traderentur, illico scriptis mandarunt“.

²⁾ *Neue Hypothese über die Evangelisten als blos menschliche Schriftsteller betrachtet* (1778), publicată după moartea lui de Lachmann, 1784, t. 11.

12 apostoli“ sau și cea „alui Mateiu“ scrisă în limba aramaică. Mateiu a tradus-o în limba greacă. Marcu la rândul său utilizează un manuscript mai puțin complet al acelei evanghelii primordiale. Iară Luca o prelucra de asemenea punând însă mai multă îngrijire decât ceilalți evangeliști anteriori lui pentru a se exprima într'o limbă cât mai corectă și mai elegantă greacă.

Câțiva ani mai în urmă (1786), *Storr*¹⁾ susține că nu Mateiu, ci Marcu a fost cel dintăiu, care a scris evangelia sa, și că dânsul a luat ca bază rapoartele apostolului Petru. Folosind scrierea lui Marcu scrie apoi Mateiu evangelia sa, ș. a. mai întâiu în limba aramaică. Și Luca la rândul său se folosește la scrierea evangheliei sale de evangelia lui Marcu. Mai pe urmă de toți Mateiu traduce evangelia sa din limba aramaică în cea greacă și cu aceasta ocaziune consultă și evangelia lui Luca, care fusese scrisă între timp.

Contra lui *Storr* își ridică vocea sa loh. I. *Griesbach*²⁾, care susține; că nu evangelia lui Marcu, ci cea a lui Mateiu este cea dintăi. După aceasta urmează apoi cea alui Luca, iară evangelia lui Marcu trebuie străpusă în urma amândurora, pentrucă le utilizează pe amândouă.

De altă parte stă *Herder*³⁾, pe punctul de vedere, că evangeliștii sinoptici nu fac alta, decât prelucra în mod liber „evangelia primordială cea nescrisă“ sau altfel zis: tradiția evangelică orală după tipul de istorisire cel mai uzitat. Mateiu știe a reda aceasta tradiție în forma cea mai deplină, Marcu se uzează la compunerea scrierii sale evanghelice și de felul de predicare al lui Petru, iară Luca la rândul său îmbină tradiția evangelică orală cu cercetările ce le-a mai făcut din inițiativă proprie asupra vieții și activității Domnului.

¹⁾ *Storr*, Über den Zweck der evangelischen Geschichte und der Briefe Johannis, 1786; De fontibus Matthaei et Lucae, 1794. Dară vezi și *Koppe*, Marcus non epitomator Matthaei (într'o programă școlară din 1782).

²⁾ *Griesbach*, Commentatio qua Marci evangelium totum e Matthaei et Lucae commentariis decerptum esse monstratur, 1789; Synopsis evang., 1797.

³⁾ *Herder*, Vom Erlöser des Menschen nach den drei ersten Evangelien, 1796.

În urma cercetărilor de până acum ce s'au făcut asupra problemei sinoptice, putem zice că pe la finea sec. 18 lumea teologică avea să aleagă între 4 păreri diferite una de alta. *Le Clerc* susținuse, că evangeliile canonice sunt scrise pe baza unor istorisiri și notițe fragmentare făcute de marturii oculari ai vieții și activității Domnului, *Lessing* vorbise despre o evanghelie primordială scrisă în limba aramaică, care a fost utilizată de toți, *Grotius*, *Storr* și *Griesbach* erau de părerea, că fiecare evangelist care scrie ulterior, se folosește de scrierea antecesorului sau antecesorilor săi, iară *Herder* susține, că toți evangeliștii își scot materialul lor din tradiția evanghelică nescrisă sau orală.

Dreptaceea vom auzi, că și în cursul sec. 19 chestiunea raportului literar dintre evangeliștii sinoptici este atăcată din aceste 4 puncte de vedere.

Cercetările asupra problemei sinoptice le inaugurează cu multă temeinice la începutul sec. 19 teologul protestant *I. G. Eichhorn*¹⁾. El călcând în urmele lui *Lessing* susține, că evangeliilor noastre canonice li premerge o evanghelie primordială scrisă în limba aramaică. Aceasta s'ar putea chiar reconstrui pe baza celor 44 de secțiuni paralele, cari le aflăm la toți evangeliștii sinoptici. Aceasta evanghelie primordială a fost tradusă în limba greacă și atât cea în limba aramaică cât și cea în traducere greacă a fost recenzată în repetate rânduri. Evangeliile noastre canonice sunt scrise pe baza diferitelor recensțiuni ale acestei evanghelii primordiale. De aici se și explică pe de o parte asemănările mari dintre aceste 3 evanghelii, dară pe de altă parte și multele diferențe dintre ele. Mateiu se folosește de 6 recensțiuni aramaice și grecești, Marcu de vreo 3 recensțiuni, iară Luca de cam 12 recensțiuni diferite ale acelei evanghelii primordiale. Dară el nu ni spune nici cum și nici în ce condițiuni s'au alcătuit recensunțile evangheliei primordiale, de cari vorbește, nici care ar fi cauzele, din cari evan-

¹⁾ *Eichhorn* mai întâiu într'un tratat asupra chestiunii acesteia, publicat în *Allgemeine Bibliothek der biblischen Literatur*, 1794, V, p. 759 ss. Mai complet însă în *Einleitung in d. N. T.* 1804.

geliștii sinoptici nu s'au putut baza nici pe tradiția orală și nici n'ar fi putut utiliza operele evanghelice ale înaintașilor săi ¹⁾).

Dreptaceea învățatul teolog romano-catolic *L. Hug* ²⁾ crede, că trebuie să se reîntoarcă la acel punct de vedere, pe care stătea acum Augustin. El susține deci, că mai întâiu scrie evangelistul Mateiu. După el scrie Marcu făcând un extras din Mateiu și completându-l cu unele știri din gura lui Petru. Iară Luca se folosește la compunerea scrierii sale evanghelice atât de evangelia lui Mateiu, cât și de cea alui Marcu. Lui Mateiu îi urmează mai ales în ce privește cuvântările Domnului, iară lui Marcu în ce privește șirul cronologic al evenimentelor și amănuntele istorisirii.

Hug căutase să-și întemeieze punctul său de vedere cât se putea de bine. Dară cu toate acestea discuția asupra problemei sinoptice nu vrea să înceteze, ci devine din contra tot mai îndârjită.

Pe câmpul de luptă apare *Schleiermacher* ³⁾. Acesta respinge ipoteza lui Eichhorn, care spunea, că evangeliile noastre canonice ar avea la baza lor o evanghelie primordială recenzată în repetate rânduri, și declară, că cel mai firesc este a ne gândi, că literatura evanghelică trebuie să fi început cu fixarea în scris a unor sau altor epizode din viața și activitatea Domnului. Aceste începuturi de literatură evanghelică el le numește „diegeze“. Cât privește evangeliile noastre canonice el susține, că ar fi luat ființă din îmbinarea mai multor diegeze de aceste, care cuprindeau în mod fragmentar date asupra vieții și activității Domnului Isus Hristos. Dreptcă ipoteza aceasta se lovia de unitatea planului de concepțiune al evangeliilor noastre sinoptice și totașa și de stilul unitar, în care sunt scrise, și în fine și de faptul, că

¹⁾ Ipoteza aceasta în formă și mai artificială o aflăm la *Marsch*, Abhandlung über die Entstehung und Abfassung unserer drei ersten Evangelien, in Anmerkungen und Zusätze zu Michaelis Einleitung, übersetzt von Rosenmüller, Göttingen, 1803, II, p. 284 ss. În formă mai simplă o aflăm la *Gratz* (Neuer Versuch die Entstehung der drei ersten Evangelien zu erklären, Tübingen, 1814), care susține prioritatea evangheliei lui Marcu față de cea alui Mateiu. Vezi și *Kuinöl* și *Bertholdt*.

²⁾ Einleitung in die Schriften des N. T., 2 Bde, 1808.

³⁾ *Schleiermacher*, Über die Schriften des Lukas, 1817, ș. a.

biserica veche nu știe nimic despre existența unor evanghelii fragmentare, dară cu toate aceste multora le părea, că ipoteza lui Schleiermacher explică mai bine decât altele geneza evangeliilor noastre sinoptice.

Dară de altă parte, precum ipoteza lui Eichhorn, așa nu rămâne nici ipoteza lui Schleiermacher necontraversată. Contra acestora se ridică istoriograful *Gieseler*¹⁾ și susține, ca și la timpul său Herder, că evangeliile noastre sinoptice au la baza lor nu cumva unele scrieri evangelice, fragmentare, a căror existență nu se poate documenta nicidecum pe cale istorică, ci tradiția orală evanghelică. Aceasta a primit foarte de timpuriu în gura apostolilor și predicatorilor evangheliei o formă stereotipă. Totodată se nevoiește să arate cu exemple din istoria veche, mai ales a orientului, că adeseori prin tradiție orală ni s'au păstrat poezii și poeme de mii de versete prin multe generațiuni de oameni dearândul. Tradiția orală evanghelică trebuie să fi primit de timpuriu două forme stereotipe diferite, una potrivită felului de a vedea al iudeo-creștinilor, alta celui al păgâno-creștinilor. Mateiu reprezintă forma dintâi, Luca cea din urmă.

Ipoteza lui Gieseler dreptă nu ține cont de cuvintele lui Luca însuș (1, 1—4), care ni spune, că cunoaște mai multe încercări făcute de unii înaintași de ai săi de a scrie istoria evanghelică și nici nu este în stare să explice îndeajuns asemănările mari, până chiar din cuvânt în cuvânt, care există între evangeliștii noștri sinoptici, dară nu atât motivele aceste, cât mai vârtos abuzul ce-l face de ea I. D. *Strauss*²⁾, o discreditează greu în fața lumii învățate.

Strauss, ajutat de această ipoteză alui Gieseler, vrea să facă adecă lumea să creadă, că scrierile noastre evangelice nu sunt alta, decât reflexul unor istorisiri legendare sau mitice, ce s'au format în cursul vremii în cercurile celor credincioși.

¹⁾ *Gieseler* († 1854), Hist.-krit. Versuch über die Entstehung und die frühesten Schicksale der schriftlichen Evangelien, 1818.

²⁾ *Strauss*, Leben Jesu, 1835.

Între timp *Schleiermacher* ¹⁾ intervine însă din nou în chestia problemei sinoptice căutând acum să documenteze cu argumente noi teoria diegezelor sau a evangeliilor fragmentare, pe baza cărora ar fi fost scrise evangeliile noastre canonice. El crede de a fi aflat în literatura veche bisericească chiar urme de existență a acestor diegeze sau evangeliilor fragmentare. Drept aceea susține, că Papias în locul cunoscut ce ni l-a păstrat Eusebie în istoria sa bisericească (3, 39) nu vorbește despre evangelia canonică alui Mateiu, ci despre o colecțiune de cuvântări a Domnului, numită *λόγια* (sc. *κυριακά*), și nici Marcu n'ar fi scris evangelia canonică, care îi poartă numele, ci a scris, după mărturia aceluiași Papias, o altă scriere evanghelică, care atât în ce privește cuprinsul, cât și ordinea evenimentelor înșirate e diferită de evangelia noastră canonică alui Marcu.

Cercetările aceste ale lui *Schleiermacher* au făcut adâncă impresie asupra teologilor de pe atunci, câți dintre ei se ocupau cu critica evanghelică. Critica evanghelică era în căutarea evangheliei primordiale, pe baza căreia ar fi fost scrise evangeliile noastre canonice. Și, iată, că *Schleiermacher* a descoperit acum două izvoare evanghelice scrise. Unul este colecția de cuvântări „*λόγια*”, scrisă de Mateiu, celalalt scrierea evanghelică primordială alui Marcu („*Urmarkus*“). Descoperirea aceasta a lui *Schleiermacher* a fost pentru mulți de pe atunci o revelațiune neașteptată și foarte binevenită. De aici se explică și faptul, că *Schleiermacher* trece ca întemeietorul „teoriei celor 2 izvoare (*Zweiquellentheorie*)“, care e susținută, după cum vom auzi, pe viitor de foarte mulți teologi, cari cred, că ea este în stare să explice în mod satisfăcător asemănările și diferențele dintre evangeliștii sinoptici.

Teoria lui *Schleiermacher* câștigă foarte mult teren și prinde rădăcini adânci mai ales în urma faptului că e susținută și dezvoltată de 3 critici mari: *Lachmann*, *Credner* și *Weisse*.

¹⁾ *Schleiermacher*, Über die Zeugnisse des Papias von unseren beiden ersten Evangelien, in Studien u. Kritiken, 1832.

*Lachmann*¹⁾ susține, că după ce au fost scrise diegezele sau evangeliile fragmentare, de cari vorbește Schleiermacher, urmează un timp de grupare al acestora. În acest timp se formează unele grupuri de istorisiri evanghelice. El le numește „corpusecula historiae evangelicae“. În evangelia canonică alui Marcu ar fi prelucrate 5 grupuri de acestea. Cu oarecari modificări și adausuri le reafirmăm acestea și în evangeliile canonice alui Marcu și Luca.

*Credner*²⁾ vrând să clasifice aceste isvoare scrise este de socotința, că evangelia primordială alui Marcu (Urmakus) este isvorul principal al faptelor Domnului Isus, ce ni se istorisesc în evangeliile noastre sinoptice, iar scrierea a doua, λόγια, servește ca isvor numai pentru cuvântările Domnului, redată de evangeliștii Mateiu și Luca.

*Weisse*³⁾ se deosebește de Schleiermacher, Lachmann și Credner numai întru atât, întru cât crede, că trebuie să nege existența unei evanghelii primordiale alui Marcu (Urmakus) susținând, că evangelia canonică alui Marcu însași este alături de scrierea λόγια isvorul celorlalte evanghelii sinoptice.

În consecință *Wilke*⁴⁾ se străduiește să arate, că evangelia lui Marcu a fost scrisă mai întâiu de toate. De ea s'a folosit apoi evangelistul Luca și în cele din urmă și evangelistul Mateiu, care utilizează totodată și evangelia lui Luca, care a fost scrisă între timp.

Cu aceste s'a deschis calea pentru critica evangelică preconizată mai ales de școala Tubingeană, care susține prioritatea evangheliei lui Marcu, („Markushypothese“).

*Bruno Baur*⁵⁾ dă teoriei despre prioritatea evangheliei lui Marcu o dezvoltare extremistă afirmând, că istoria evangelică comunicată nouă de Marcu este chiar creațiunea proprie a acestuia.

1) *Lachmann*, în Studien und Kritiken, 1835, p. 577 ss.

2) *Credner*, Einleitung in d. N. T., 1836.

3) *Weisse*, Die evangelische Geschichte, 1838; Die Evangelienfrage, 1856.

4) *Wilke*, Der Urevangelist, 1838.

5) *Bruno Baur*, Kritik der evangelischen Geschichte der Synoptiker, 1841.

În acelaș timp *Hasert*, „anonimul saxon“, se încearcă însă să prezinte evangeliile sinoptice ca produse ale luptei personale dintre apostolii Petru și Paul.

Mai mare importanță pentru critica evangelică și resolvirea problemei sinoptice au scrierile lui E. *Reuß*¹⁾ Acesta apără cu multă iscusință teoria celor 2 isvoare, în formularea, ce i-a dat-o încă *Credner*, și susține în deosebire de acesta, că scrierea *λόγια* trebuie să fi existat în 2 recensțiuni diferite, una dintre ele a fost folosită de Mateiu, cealaltă de Luca la compunerea evangheliei sale. Luca trebuie să fi cunoscut însă și evangelia lui Mateiu, care a fost scrisă ceva mai înainte.

Cam același punct de vedere numai cu puține modificări în unele amănunte îl reprezintă și scrierile teologilor francezi *Réville*²⁾, *Mich. Nicolas*³⁾, *E. de Pressensé*⁴⁾, *E. Meyer*⁵⁾ și *Sabatier*⁶⁾, pecând *Lutteroth*⁷⁾ ia o atitudine aparte față pe problema sinoptică refuzând atât teoria despre existența unei evanghelii primordiale alui Marcu (*Urmarkus*), cât și cea despre existența unei colecțiuni de cuvântări alui Mateiu, numită „*λόγια*“ sau „*Urmatthäus*“, bázându-se pe mărturiile lui *Irineu* și *Eusebiu*, despre cari susține, că nu pot să se fi gândit la astfel de scrieri. Pe de altă parte nu lipsesc nici învățați, cari stau pe punctul de vedere, că evangeliștii carii au scris mai în urmă, s'au folosit la compunerea evangeliilor lor de scrierile evangeliștilor anteriori. Așa susțin *De Wette*⁸⁾ și *Bleek*⁹⁾ teoria veche alui *Griesbach* despre dependența lui Marcu de ceilalți 2 evangeliști sinoptici, pecând *Tholuck*¹⁰⁾ crede, că trebuie

1) E. *Reuss*, Geschichte der hl. Schriften des N. T., 1842; La Bible, N. T., I, 1876, p. 3—112.

2) *Réville*, Études critiques sur l'évangile selon St. Matthieu, 1872.

3) *Mich. Nicolas*, Études critiques sur le N. T., 1862.

4) *E. de Pressensé*, Jésus Christ, 1865.

5) *E. Meyer*, La chestion synoptiques, 1878.

6) *Sabatier*, Évangiles synoptiques, în Encyclopédie des sciences religieuses XI, 1881.

7) *Lutteroth*, Essai d'interprétation de quelques parties de l'Évangile de St. Matthieu, 1860—76.

8) *De Wette*, În toate edițiunile scrierii sale: Einleitung in d. N. T., 1817—1845.

9) *Bleek*, Einleitung in d. N. T., 1862.

10) *Tholuck*, Die Glaubwürdigkeit der evangelischen Geschichte, 1837.

să o combată în formularea dată ei de Griesbach.

Iară *Ebrard*¹⁾ și *Thiersch*²⁾ intervin din nou pentru teoria tradițiunii preconizată de Gieseler.

(Va urma).

Secta Studenților de Biblie (Russeliștilor).

1. Secta Studenților de Biblie este înființată de americanul Charles Taze Russell (1852—1916).

Ea s'a organizat, mai definitiv, abia la 1913, dându-și numele de „Societatea Internațională a Scrutătorilor de Biblie Serioși“, avându-și sediul central în Brooklyn, statul New-York, în Statele Unite ale Americii de Nord.

În Germania Studenții de Biblie își zic scurt „Iveb“, un cuvânt construit din inițialele lui „Internationale Vereinigung Ernster Bibelforscher“³⁾.

În limba română ei își zic simplu: „Asociațiunea Internațională a Studenților de Biblie“, sau: „Soc. Învățăceilor de Biblie“, ori și mai scurt: „Studenții de Biblie“ sau „Studenții Biblici“.

Numirea cea mai potrivită pentru ei ar fi însă: „Russeliștii“ sau „Secta Russell“, pentru că, după cum vom vedea, tot ce-i deosebește de alte secte este opera și poartă sigilul lui Russell⁴⁾.

În afară de aceste numiri, să le zicem: oficiale, Studenții de Biblie se mai dezmeardă cu o sumă de

¹⁾ *Ebrard*, Wissenschaftliche Kritik der evangelischen Geschichte, 1842.

²⁾ *Thiersch*, Versuch zur Herstellung des historischen Standpunctes für die Kritik der neutestamentlichen Schriften, 1845.

³⁾ *Paul Scheuerlen*, Die Sekten der Gegenwart, ed. 2-a, Stuttgart 1921, capitolul: Internationale Vereinigung Ernster Bibelforscher (Milleniums- oder Russellsekte), pag. 24—43, și *Dr. Friedrich Loofs*, Die Internationale Vereinigung Ernster Bibelforscher, ed. 2-a, Leipzig, 1921, pag. 3.

⁴⁾ Vezi și în publicațiunile lor în limba română, despre cari vom vorbi mai jos, sub 3.

nume destul de pretențioase și măgulitoare pentru ei. În toate publicațiunile și declarațiunile lor ¹⁾ le place să-și mai zică : „Biserica“ prin excelență, „Biserica Domnului“, „Casa spirituală a lui Izrael“, „Casa credincioasă“, „Familia Credinței“, „Cei credincioși“, „Cei chemați, aleșii și credincioșii Domnului“, „Sfinții Domnului sfințiți, cari așteaptă primirea în moștenire“, „Consacrații Domnului, cari sunt din clasa Ilie“, și „Clasa Ilie“, crezându-se antitipul profetilor Ilie și Eliseiu, „Unicii Domnului“, „Următorii mieluşelului“, „Mica turmă“, „Sămânța promisiunii“, „Soți în pribegie“, dar, în schimb, chiar și „Preoție regească“ și „Regi și preoți ai lui Dumnezeu în veacul viitor“, ș. a. m. d.

Așa fiind, a fost lucru firesc că acești sectari, la început, n'au putut fi identificați și însemnați cu o numire unitară. Mai ales în Europa continentală, până în apropierea anului 1913, Studenții de Biblie erau cunoscuți numai în mod vag, sub numele de „Secta Mileniului“ și „Secta Zorilor Mileniului“, mai ales în Germania, fiind confundați adese cu alte cercuri adventiste mileniste.

Dar și dela 1913 încoace, în publicitatea largă și la autorități încă lipsește, cu deosebire la noi în România, o orientare mai precisă și mai completă asupra acestei secte. La noi poporul, și după el în bună parte și presa, îi consideră pe Studenții de Biblie ca „pocăiți“, „adventiști“, „sectanți“, fără nici o precizare. Chiar și circulara onor. Minister al Cultelor și Artelor din 1 Aprilie 1921, privitoare la exercițiul cultelor nerecunoscute ²⁾, spune că „adeptii“ Asociațiunii creștine a Studenților de Biblie „sunt nazarineni și pocăiți“.

După cât suntem informați noi, în limba română până în prezent încă nu s'a publicat nici o expunere precisă asupra originii, organi-

¹⁾ Vezi mai jos, sub 3.

²⁾ Dată conform ordinului Ministerului de Interne cu avizul Ministerului de Culte și Arte, No. 2180 din 24 Ianuarie 1921, publ. „Buletinul Oficial“ No. 6 din 1 Februarie 1921.

zației, situației, presei, literaturii și doctrinei acestei secte, afară de un scurt articol popular, tipărit de autorul studiului de față, în revista *Credința din Cernăuți* A. I, No. 2, 1 Mai 1922, pag. 28—34, intitulat: „Russelliștii sau Studenții de Biblie“¹⁾).

2. Părintele sectei Studenților de Biblie, Charles Taze Russell²⁾, s'a născut la 16 Februarie 1852 în Pittsburg, statul Pensilvania, Statele Unite ale Americii de Nord, și a murit într'o călătorie, la 31 Octombrie 1916, într'un vagon de dormit al trenului accelerat „Santa Fé“, pe linia dintre Los Angeles, în California de Sud, și Cansas—City, în statul Missouri „în serviciul lui Messia și anunțarea Impărăției sale“³⁾).

Părinții săi erau de confesiune prezbiteriani, de origine din Scoția Irică, și de profesiune negustori.

Copilul Charles Taze a primit creștere prezbiteriană, în religia părinților săi. Dar foarte timpuriu, acum în vârstă de 16 ani, îl vedem alăturându-se comunității congregaționaliste din orașelul Pittsburg, în calitate de „copil sfințit al lui D-zeu“, luând și parte activă în misiunea orășenească.

În tinereță s'a ocupat și el de negustorie, împreună cu tatăl său, păstrând însă, fără întrerupere, interesul său pentru chestiunile de ordin religios, cărora și-a dedicat mai târziu toată viața.

Adepții săi, până astăzi, îl numesc „pastorul Russell“, și-l declară „cel mai mare dascăl religios dela apostolul Pavel încoace“, „cel mai mare student în Biblie al

1) Literatura germană, relativ puțină, privitoare la această sectă, este înregistrată de P. Scheuerlen și Fr. Loofs, în scrierile citate. Ca material informativ ea cuprinde mai puțin decât cele spuse de acești doi, și prezintă un interes mai mult polemic decât instructiv.

2) Privitor la acest capitol vide scrierile citate ale lui Scheuerlen și Loofs. Pentru datele și momentele ce nu se găsesc la acești autori, indicăm izvoarele îndeosebi.

3) Turnul de Veghere în românește, Vol. IV, No. 11 și 12, 1920, pag. 185.

timpului modern“¹⁾ și „marele reformator al secolului 20“. Dar el n'a fost nici pastor și nici teolog după pregătire. N'a urmat la nici un fel de școală teologică, ca de altfel pete tot la nici un fel de școală mai înaltă, rămânând toată viața lui străin de orice știință teologică. El singur nu-și zicea nici odată „pastor“, ci simplu: „redactor“. După interesul lui pentru cele religioase și după studiile lui biblice particulare, el a fost ceea ce se numește un „cercetător de Biblie“, în înțeles pietist. După zelul și perzistența cu care a lucrat pentru răspândirea convingerilor sale religioase, timp de 24 ani, dela vârsta de 23 ani până la vârsta de 65, când a murit, și după succesul avut, el este și rămâne întemeietorul și cel mai mare propagandist, „redactor“, al sectei ce-i poartă numele.

Că a urmărit și oarecari interese materiale cu propaganda sa, pare probabil, considerând felul american al acestor întreprinderi. În tot cazul, propaganda operei sale i-a adus, cu timpul, și destulă avere, dându-i posibilitatea să trăiască ca un „apostol“ foarte modern, putându-și face călătoriile sale misionare în toată abundența și ticna confortului vremurilor noastre. În automobil, în trenuri și vapoare de lux, „apostolul“ Russell a întreprins multe și îndepărtate călătorii, ca aceea din 1893 la Egipt și Palestina, și cea din 1911 în jurul lumii, ș. a., cari par a nu fi fost pur misionare.

Russell a fost și însurat, cu *M a r i a F r a n c e s*, născută *A c k l e y*, care din elevă îi deveni logodnică și soție, din admiratoare, mai întâiu, un sprijin, apoi „redactor ajutor“, și la sfârșit chiar o concurentă literară foarte puternică, care, după 13 ani de căsnicie fericită, începu să-i facă căsnicia tot mai amară, până când ajunseră la separațiune, și în sfârșit, la 1906, după 17 ani de căsătorie, și la despărțire definitivă, prin judecătorie. Motivele juridice pentru cari Russell nu voia să plătească întreținerea nevestei sale, anume pentru că ar fi „lipsit de

¹⁾ *I. F. R u t h e r f o r d*, Milioane ce trăesc acum nu vor muri nici odată, pag. 19.

mijloace și sărac“, au fost respinse de tribunal. Totuși, scrierile și predicile sale, nu dau nimic de bănuț cu privire la o arghirofilie a lui Russell, și îndeosebi testamentul său, prin care lasă toată averea organizației sale, este o dovadă că nu îmbogățirea personală a fost scopul și rezultatul străduințelor vieții acestui om, trăit și murit, firește, fără copii.

Russell avea un exterior plăcut. Îndeosebi ochii îi erau serioși, dar prietenoși și expresivi. El a fost, după asigurările aderenților săi, o personalitate cuceritoare și inspiratoare de încredere. El însuși se credea „profet“, fiind de părerea că el predică „adevărurile“ sale în calitate de „gură a lui D-zeu“, și admițând cu plăcere ca prietenii să văză în el „*economul credincios*“, pe care Domnul îl va pune peste „*slugărima sa*“ — Luca 12, 42; Mat. 24, 45. Această părere presupune, firește, o interpretare sui generis a textului; totuși însă el n'a exagerat-o până a se crede „Christos venit a doua oră“, cum i s'a imputat de unii.

Cu toată creșterea lui religioasă, și cu toate că era membru în „Societatea tinerilor creștini“, Russell a început, acum la vârsta de 17 ani, să aibă îndoeli cu privire la unele învățături ale bisericeii, și îndeosebi privitoare la inspirațiunea Bibliei și la doctrina despre muncile vecinice și despre iad. Tot pe-atunci, Russell făcu, pentru prima oară, și cunoștința Adventiștilor, cari, într'o adunare, îi întăriră din nou „zdruncinata credință în inspirațiunea divină a sf. Scripturi“, dar și treziră totdeodată în el un și mai mare interes pentru profețiile și problemele eschatologice. În consecință, el, și mai „vre-o câțiva căutători de adevăr din Pittsburg și Allegheny se și constituiră [pe la 1867] într'un cerc pentru cercetarea Bibliei“, ale cărui preocupațiuni erau concentrate îndeosebi asupra apocatastasiei — a „restatornicirei“, a întocmirii din nou, a lucrurilor — Fapte 3, 21., și asupra mileniului. În urma cercetărilor în Biblie, făcute în acești ani „de creștere în har și cunoștință a micului cerc de scrutători biblici“ din Allegheny, până la 1876, Russell ajunse, între altele, și la convingerea, contrară chiar și

concepției adventiste, că a doua venire a lui Christos se va face, mai întâiu, nu în scopul judecății, ci în scopul restaurării și că, după felul ei, ea va fi pur spirituală.

Alte doue „cunoștințe“, anume cunoștințele principale, la cari Russell ajunse prin cercetarea Bibliei, soluționându-și timpuriile sale îndoeli și nedumeriri, sunt „cunoștința“ despre irealitatea „condamnării vecinice“, și despre „caracterul misionar“ sau „purificativ“ al mileniului, a împărăției de 1000 ani.

Privitor la scopul și felul venirii a doua a Mântuitorului, Russell își compuse, dintr'o sumă de citate biblice, interpretate în felul său, când verbal când simbolic, după trebuință, și un întreg „plan al lui Dumnezeu“, pe care-l și publică, acum la 1874, sub titlul: „Scopul și modul venirii a doua a Domnului nostru“, în care însă nu precizează încă timpul sosirii lui Christos. Ca orice scriere cu un titlu atât de sugestiv, și cu promisiuni de a ridica vălul de pe misteriile viitorului, publicațiunea aceasta a tânărului Russell avu un succes de librărie extraordinar.

Dar pela 1876, câștigând pentru concepția sa pe redactorul revistei adventiste „Vestitorul Dimineții“, anume pe N. H. B a r b o u r, care, împreună cu cetitorii săi, era foarte decepționat, că Christos nu venise în anul 1874, în corp, cum era așteptat, Russell se convinse, în schimb pentru această achiziție, și el, la rândul său, că „profețiile privitoare la timp“, ale Adventiștilor, pe cari, până acum, le privea cu multă neîncredere, își au dreptul lor, și că Christos a venit într'adevăr la 1874. Această convingere și-o publică Russell, într'o mică scriere, „Cele trei lumi“, pe care o edită împreună cu Barbour. Această scriere împreună, pentru prima oră, „ideea apocatastasiei“ cu „profeția timpului“.

„Vestitorul Dimineții“ devine acum organul noiei mișcări, sub conducerea lui Barbour și cu colaborarea lui Russell, și încă a doi propagandiști, cari călătoriau împreună cu Russel, predicând „cunoștințele“ lor, în calitate de „profeți“ ai Evangheliei celei noi. Toți trei credeau, la fel ca și adventiștii de pe atunci, că în anul

1878, conform celor 3^{1/2} ani dintre prima apariție a lui Christos și moartea lui, toți sfinții încă în viață vor fi schimbați într'o clipă și vor fi luați la Domnul — 1 Cor. 15, 51. ș. u. Trecând însă anul 1878, ca orice an, fără să se întâmple cele așteptate, Russell se convinse că acel : *nu toți vom adormi, dar toți vom fi schimbați*, din locul citat, nu neagă moartea sfinților, ci spune numai că dela un timp, *de acum înainte*, — Apoc. 14, 13., adecă dela 1878 înainte, în prezența Domnului, sfinții săi, deși vor muri ca toți muritorii, vor fi scutiți totuși de a cădea în inconștiență ca ceilalți morți, adecă ei în momentul morții vor fi schimbați într'o clipă, și vor primi corpul spiritual, promis în Scriptură.

Pentru că B a r b o u r, — care nu se putea dumeri nici asupra teoriei lui Russell despre achitarea prețului de răscumpărare a omului dela moartea definitivă, prin moartea lui Christos, refuză să accepte și această nouă „cunoștință“, a lui Russell, se produseră între ei diferențe de vederi, pe cari ambii le publicară, în mod contradictoric, în „Vestitorul Dimineții“, și cari duseră la sciziune definitivă între ei.

in urma acestei împrejurări, precum și încurajat de răspândirea repede și întinsă a primei sale scrieri, Russell se retrage dela „Vestitorul Dimineții“, și, în anul următor, 1879, întemeiază revista „Turnul de Veghere și vestitorul prezenței lui Christos“, pe care a condus'o și a scris'o întreagă el singur, până la moartea sa.

Dar încă și la 1879, și în anii următori învățătura lui Russell nu e nici completă nici definitivă.

in acest timp el mai publică doue scrieri : „Tabernacolul, o umbră a jertfelor adevărate, mai bune“ și : „Hrană pentru creștinii ce cugetă“ (1881), pe cari mai târziu singur le declară necoapte.

Cu toate acestea el muncește din răputeri la propagarea ideilor sale, făcând din „Turnul de Veghere și vestitorul prezenței lui Christos“ organul de publicitate principal al cercurilor inspirate de el. In englezește ea apare de 2 ori pe lună, și acum la 1918 să fi ajuns la un tiraj de 45.000 exemplare. In celelalte limbi, germa-

nă, franceză, svedă, daneză, fină, polonă, română etc. apare numai odată pe lună.

În scopul desfacerii „Turnului de Veghere“ și a celorlalte publicațiuni ale sale, Russell înființează, acum la 1881, și „Societatea de Biblie și Tractate Turnul de Veghere“ — Watch Tower & Tract Society, în Brooklin, statul New-York, Statele Unite ale Americii de Nord, unde și el, președintele ei, își avea domiciliul.

La această societate pe care Russell singur o numește „firmă comercială“, el mai adaugă apoi, în 1909, și o a doua, anume „Asociația Catedrei Poporului“, cu menirea de a îngriji pentru răspândirea altui jurnal, anume „Catedra Poporului“, iar în anul 1913, la fel, și o a treia, anume „Asociația Internațională a Scrutătorilor de Biblie Serioși“, în traduceri românești zisă și „Societatea Studenților de Biblie“, centrul de astăzi al organizației sectei.

În vreme ce primele două societăți par a fi de ordin mai mult editorial, comercial, aceasta din urmă nu-și mai poate deghiza caracterul ei sectar separatist. Cu toate afirmațiile în predice și în scris, ale acestei societăți, că porțile ei sunt deschise pentru membrii tuturor confesiunilor și sectelor, cu tot pretinsul ei interconfesionalism, cu toate contestările tendințelor ei separatiste, ea se prezintă vădit ca o organizație separatistă sectară, îndrumând dela început pe aderenții ei să se constituie în „clase bereene“ pentru cercetarea Scripturilor — Fapte 17, 11., „în toate părțile lumii“, înființând și continuând să înființeze, pentru promovarea scopurilor ce urmărește, o întreagă organizație separatistă, despre care vorbim mai jos. După raportul „Turnului de Veghere“ din 1917, pag. 216 b, acum Russell „era pastorul a peste 1200 asociații de studenți de Biblie, în diferite părți ale lumii, pe cari le-a vizitat și cărora le-a predicat, de câte ori numai a putut“.

Dar opera propagandistă a lui Russel nu se încheie cu activitatea sa de redactor, cu predicile sale, cari „într'un timp au fost publicate săptămânal de 4000 de ziare în

Statele Unite, Canada și Anglia¹⁾, și în călătoriile sale. El a înființat și a condus și „un contor pentru conferințe, care ocupa, constant, 70 predicatori (ambulanți) cu conferințe biblice“. Un al doilea contor, de ajutor, înființat și condus de el, dispune de 700 oameni, cari o bună parte din timpul lor îl dedicau conferințelor „asupra învățăturilor biblice“.

În afară de aceasta, Russell a fost și un neobosit și foarte rodnic autor de scrieri religioase, în sensul său, pe cari, a știut ca nimeni altul, să le răspândească.

Înainte de moartea sa, care s'a întâmplat cu cel puțin trei ani mai târziu de cum a fost așteptată, adică după anul 1914, până când, după convingerea lui, și el și toți credincioșii lui trebuiau să moară și să fie transfigurați, Russell a avut grijă să ia, prin testament, și toate dispozițiunile necesare, materiale și morale, privitoare la continuarea operei sale.

(Va urma.)

N. Cotos

CHESTIUNI OMILETICE

Plângeri generale privitoare la efectul predicii.

Plângerile se înmulțesc că cuvântarea bisericească nu are nici un succes. Predica nu mai are acel efect pe care ni-l descrie istoria bisericească din timpurile vechi.

La toate confesiunile se relevează lipsuri ale modului de predicare, ba unii critică și metoda omiletice delă institutele sau facultățile teologice.

În biserica apuseană catolică critica literaturii omiletice se tânguește că cuvântările bisericești tradează oarecare desgust, oarecare deplasare, oarecare trudă. Se zice că cuprinsul predicelor e mai mult sau mai puțin confus ori deplasat, că forme artificiale îneacă cuprinsul, precum burueana îneacă pânea cea bună pe câmp.

¹⁾ R u t h e r f o r d, o. c. pag. 37.

Destul o nemulțămire generală domnește în această biserică. Unul dintre cei mai renumiți omileticieni ai bisericii romano-catolice, fostul profesor pentru studiul pastoral la Universitatea din Tübingen, actualul episcop din Rotterdam în Bavaria, Keppler, constată că în prezent pe predicator îl pălește oarecare trudă și înzădar el cearcă să o înlătore ¹⁾. Acest savant se plânge și în alte privinți și descopere o mulțime de erori omiletice ²⁾. Predicatorul dela catedrala din Linz și rectorul convicțului seminarial de acolo arată de tot sincer, că în colecțiunile de predici se observă numai un cuprins confus și deplasat ³⁾. Un profesor dela institutul teologic din Linz, M. Fuchs, își exprimă părerea, că „literatura germană privitoare la cuvântarea bisericească este miserabilă (erbärmlich)“ ⁴⁾.

Biserica protestantă sau evangelică a ridicat cuvântarea la primul rang. În întregul serviciu dumnezeesc predica este centrul și culminațiunea cultului. Ar fi deci să ne așteptăm ca în această biserică să fie toți mulțumiți cu succesul și efectul predicei. Dară și la Protestanți unii și alții se tânguesc, constată erori, ba chiar o reacțiune. D. R. Seeberg, un omiletician renumit al bisericii evangelicice, publică la finea secolului al 19-lea o dare de seamă asupra predicei din biserică evangelică și se exprimă în următorul mod: „Cât de puține idei originale, observări nouă, psihologie sfântă, relațiuni concrete, practice aflăm în predica modernă!“ ⁵⁾. Și în alt loc zice: „Una diutre cele mai însemnate aparițiuni, care lasă mult de gândit, e durere, regresul nu numai al efectelor predicei, ci și al calității ei. Dacă comparăm o predică din prezent cu una de înainte numai cu o viață omenească, trebuie să mărturisim că am dat îna-

¹⁾ Vezi Keppler, Paul Wilhelm, Homiletische Gedanken. 1910. p. 95-109.

²⁾ Literarische Rundschau, 1882, col. 483, 584; — ibidem 1888 col. 34 — ibidem. col. 65.

³⁾ Stinger, Franz. Wo steht unsere heutige Predigt? Eine homiletische Zeitfrage. ed. 2. Linz 1911, p. 18,

⁴⁾ Fuchs, M. Reflexionen zur Enzyklika Aeterni Patris, 1880. p. 35.

⁵⁾ Seeberg, D. R. Die Kirche Deutschlands an der Schwelle des 19-ten Jahrhunderts, 3. Aufl. 1910 p. 209.

poi⁶⁾“. Steinmeyer e încă de părerea că decând există biserica (se înțelege a lor, protestantă) nu a stat cuvântarea bisericească pe o treaptă așa de joasă ca în prezent⁷⁾).

În biserica ortodoxă avem serviciul cel vechiu dumnezeesc așezat de D-1 nostru Isus Hristos și dezvoltat de sf. apostoli și de părinții bisericești. Acest serviciu bisericesc durează după cum e cunoscut, tot timpul înainte de prânz. Liturgiei trebuie să îi premeargă utrenia, orele canonice și celelalte servicii dumnezeiești pregătitoare. E deci ușor explicabil că pentru cuvântarea bisericească rămâne mai puțin timp. Cu toate acestea însă literatura predicii în biserica veche e foarte bogată, și astăzi se predică în bisericile ortodoxe ale diferitelor națiuni din Orient relativ destul de mult⁸⁾. Așa în biserica rusească au ajuns unii predicatori moderni la un renume în literatura omiletică și sunt citați și în literatura bisericilor din apus⁹⁾. Tânguiri însă că succesul cuvântării bisericești nu satisface, că efectul predicii e slab și câte odată că nu se predică de loc aflăm și în biserica ortodoxă a răsăritului^{9-a)}. Alivizatos se plânge mult asupra ignoranței religioase morale a poporului grec și crede că toată vina pentru această stare deplorabilă e numai modul defectuos de predicare în biserica grecească¹⁰⁾.

Încercări de a reface predica bisericească și de a înlătura lipsurile ei.

La toate confesiunile și națiunile cari constată lipsuri la cuvântarea bisericească se fac și diferite încerc-

⁶⁾ Ibidem. p. 215.

⁷⁾ Steinmeyer, Homiletik, ed. de Reyländer. 1901. — comp. și Stinger o. c. p. 32—33.

⁸⁾ Katajew, N. Geschichte der Predigt in der russischen Kirche. trad. din rusește de Markow, Stuttgart 1890. p. 1 ss.

⁹⁾ Comp. Realenzyklop. f. protest. Theol. ed. Hauck, tom. XV. 1904 Articolul Predigt.

^{9-a)} Comp. Proviasy Const., Predica noastră, în Cuvântul, București. 1921 p. 14—16.

¹⁰⁾ Ἀλιβεράτος, Ἄ. Σ: Ἡ φρησκευτικὴ καὶ κατηχητικὴ διδασκαλία. Ἐν Ἀθήναις. Δ. Γ. Εὐστράτου. 1912. p. 1—48. — Comp. Theolog. Literaturzeitung. 1914, col. 218.

cări de a înlătura aceste lipsuri. Nu lipsesc nici proiecte diferite pentru a sana și îmbunătăți starea predicei precum și de a asigura un efect mai bun. Toți ar dori să refacă cuvântarea bisericească așa ca să satisfacă tuturor cerințelor și să-și ajungă scopul.

În anul 1845 a încercat biserica apuseană catolică de a îmbunătăți starea predicei. Adolf Rüdissler a propus pe acel timp unele reforme și a încercat de a reface și predica conform spiritului timpului de atunci ¹¹⁾. În timpul mai nou se ridică tot mai multe voci care tind într'acolo, ca să refacă și să îndrepte spre mai bine starea predicei. Keppler ¹²⁾, Stinger ¹³⁾, Racke ¹⁴⁾ sunt nume cunoscute în literatura omiletică catolică germană. Ei sunt cunoscuți ca reformatori pe terenul predicei catolice. Keppler b. o. se exprimă foarte sincer și zice: „Oarecare reformă și viață nouă în cuvântarea noastră bisericească ar fi de dorit. Ea suferă de senilitate, de juvenilitate și de alte boale ale timpului, de un conservatism devenit greoiu și tenace precum și de o patimă nesănătoasă de modernizare“ ¹⁵⁾.

Între morburile omiletice numără Keppler și întrebarea prea laxă a s. scripturi. El invoacă ca martor pe apostolul Matei care zice: „Greșiți voi, cari nici nu cunoașteți scripturile nici puterea lui Dumnezeu“ ¹⁶⁾. Deci un mijloc foarte bun de a sana boala omiletică ar fi întrebarea îndeajuns a sf. scripturi, lucru pe care îl recomandă Keppler cu toată căldura. Neglijarea prea tare a sf. scripturi au constatat-o de altfel și alți critici ai predicei catolice ¹⁷⁾. De fapt truda și lipsa de succes la unii

¹¹⁾ Rüdissler, I. Adolf. Chrisostomus, ein Reformvorschlag der katholischen Kanzelberedsamkeit, 1845.

¹²⁾ Keppler, Homiletische Gedanken, 1910.

¹³⁾ Stinger, Wo steht unsere Predigt? 1911

¹⁴⁾ Racke, Karl. Die Verwaltung des Predigtamtes mit Berücksichtigung der gegenwärtigen Zeitverhältnisse, Freiburg. i. B. 1892.

¹⁵⁾ Keppler. Die Adventperikopen, 3. Aufl. Einltg.

¹⁶⁾ Mat. XXII. 29.

¹⁷⁾ Comp. Stinger, Wo steht unsere Predigt? o. c. p. 20. 51. 70. — Meyenberg, Homiletische und katechetische Studien, 2. Aufl. p. 68 — Thelen. W. Mehr biblische Predigten in Kölner Pastoralblatt. 1914. H. 7. col. 202-208. H. 8. col. 234—241; H. 9 col. 274—281; H. 10 col. 299—302 și finea H 11 și 12. — Thelen cunoaște: 1. predici nebiblice, ca despre sămănatul car-

predicători își are cauza în cele mai multe cazuri în ignoranța lor în ceea ce privește sf. scriptură precum și în conexul slab și lăcs, care constă între predică și sf. scriptură. Efectul slab e deci de a se ascrie lipsei de cunoștință a sf. scripturi. Dacă comparăm o predică de azi cu una de-a părinților bisericești Ioan Chrisostom, Vasile cel Mare, Grigore din Nazianz, atunci se observă diferența mare în această privință. Cuvântarea veche bisericească avea în adevăr ca cuprins sf. scriptură. Predica de astăzi are însă cu totul alt cuprins. Ici cole se aude câte un citat sau oarecare expresiune din sf. scriptură. Cu tot dreptul observă Stinger „cuprinsul predicii vechi era sf. scriptură. Cuvintele predicătorului erau numai adaus. Astăzi e cuprinsul proprietatea sau avutul predicătorului și cuvintele sf. scripturi sunt numai podoabă, motto sau decorațiune“¹⁸⁾. O predică chiar cu multe citate din sf. scriptură încă e departe de a fi biblică. Citate deșerte, reci și uscate, rupte sau scoase din conexul sf. scripturi și înfipte în corpul unei cuvântări, unde adese nici nu stau prea bine și nu au nici un nex causal intern, sunt ca florile rupte din grădină și apoi veștezite și adormite în un pahar de apă. Ele apar ca florile rupte din erbarele concordanțelor, veștezite și moarte pentru că de ani de zile umblă din mână în mână¹⁹⁾.

Din partea catolicilor s'au făcut și alte propuneri spre a se înlătura lipsurile de pe terenul omiletic. Kreikmann recomandă b. o. „popularitatea și actuali-

tofilor, sau despre alte lucruri economice; 2. predici biblice numai în sens mai larg, ca predici cari tratează credința sau morala și fără de a se baza pe sfânta scriptură și fără citate din biblie, 3. predică biblică în sensul adevărat cu conținut și formă tematică. Aceasta e o predică, care predă un adevăr revelat în mod didactic și edificator, și anume considerând sf. scriptură, din care baza textuală își ia cele mai bune cunoștinți, argumente și motive, și pe care se bazează și cu care se confirmă tema. Dar totul după o formă și după un metod și plan făcut liber de însuși oratorul. În fine 4. predică biblică în sens mai restrâns cu conținut și formă omiletică. Aceasta e o cuvântare, care la alegerea materiei, la alegerea ideilor și la aranjarea lor e legată cu totul de cuvântul divin scris în sf. scriptură și cuprinsul și urmarea ideilor e fixată prin o pericopă a sf. scripturi. — Vezi Tübinger Quartalschrift — E o împărțire cunoscută și la Keppler.

¹⁸⁾ Stinger, Wo ist unsere Predigt? o. c. p. 73.

¹⁹⁾ Ibidem. p. 70.

tatea“²⁰⁾ ca mijloace bune pentru a face predica mai cu efect. Otto Baumgarten încă dorește ca predica să fie mai interesantă și crede că ea trebuie refăcută ca să fie mai plină de viață. El crede că scopul acesta se va ajunge mai întâi prin aceea că predicatorul se va aprofunda în viața omului și de aici își va scoate materialul, al doilea prin aceea că se va predica actual, al treilea dacă se va vorbi pe înțelesul comunei sau a auzitorilor și al patrulea prin aceea că se vor trata și chestiuni sociale. Apoi mai recomandă predici individuale și simple²¹⁾.

Necesitatea unei refaceri pe terenul predicei reese și din împrejurarea, că biserica catolică se ocupă mult cu această chestiune și în ultimii ani a ținut congrese omiletice generale, la care s'au discutat și s'au propus mijloace diferite pentru ridicarea predicei. Congresul omiletic din Viena și conferințele omiletice din Ravensburg au și constatat mai multe lipsuri la cuvântarea bisericească și au făcut diferite proiecte spre înlăturarea lor.

Afară de catolicii germani încearcă și celelalte națiuni catolice apusene de a asigura predicei un succes mai bun. În biserica franceză și italiană aflăm încă încercări de refacere și modernizare a cuvântării bisericești. Dintre Francezi amintim pe Delfours, Cussac²²⁾ și dintre Italiieni pe Raimondo și Gallerani²³⁾.

Proiectele amintite ale omileticianilor romano-catolici sunt fără îndoială foarte valoroase. Multe lipsuri în cuvântarea bisericească s'au descoperit și unele s'au și înlăturat. Motivul plângerilor cu toate acestea însă nu s'a înlăturat cu totul. Biserica catolică pregătește și mai departe congrese omiletice pentru constatarea lipsurilor

²⁰⁾ Kreikmann, unsere Predigt im neuen Gewanden, Münster Pastoralblatt, 1914. p. 2.

²¹⁾ Baumgarten, Otto, Predigt-Probleme. 1904. p. 42.

²²⁾ Delfours, Les exigences de la Prédication moderne. Univ. cathol. 1944. 3. — Cussac, La prédication moderne. Re. des sc. eccles. 1941. Dec.— Comp. și Hamon, Traité de la prédication à l'usage des séminaires. 1909.

²³⁾ Comp. Raimondo, Eloquenza sacra 1902. — P Gallerani, La quida del Predicatore. 1894. — Vezi și la Stinger o. c. p. 11, unde sunt considerate diferite proiecte, menite pentru a reforma predica la catolici.

cuvântării bisericești și pentru recomandarea mijloacelor mai efective în metoda de predare.

Din partea bisericii protestante de așisdere se întreprind fel de fel de pași pentru îmbunătățirea predicii și a efectelor ei. Biserica evangelică, după cum se numește oficial biserica protestantă, a dat rolul principal în serviciul divin cuvântării bisericești, declarând predica ca partea de căpitanie în întregul serviciu divin și ca centru al întregului cult²⁴). Ea are și o literatură mai vastă pe acest teren. Proiectele de refacere sunt și mai numeroase decât în biserica catolică. Din aceasta cauză nu se poate aștepta ca în această modestă lucrare problemele aceste să fie pe deplin și în totalitatea lor considerate. Unele și anume cele mai valoroase păreri din literatura omiletică a bisericii evanghelice voim însă să le scoatem la iveală și să le privim mai de aproape spre a ne putea apoi face o judecată proprie și obiectivă.

Stöcker, Kutter și alți omileticieni protestanți o recomandă bisericii evanghelice ca să introducă „predici sociale“. Această predică ar avea ca problemă să înlăture mizeria din lume. Biserica să ajute omenimei, arătându-i cum să trăească și cum să se poarte ca să trăească bine²⁵). Va să zică biserica să fie pentru om mentorul pentru viața sa de pe pământ.

Fără îndoială momentul social are oarecare îndreptățire și merită a fi considerat în cuvântarea bisericească. Cuvântările Mântuitorului nostru Isus Hristos, învățăturile sf. apostoli și cuvântările sf. părinți au ca conținut în deajuns și învățături sociale. Nu aflăm însă nici o unică cuvântare bisericească în antichitatea creștină, care ar face numai sociologie. În primul rând dominează totdeauna conținutul evanghelic, un adevăr religios și moral în predică. Chestiunea socială e sau în trecut amintită sau întrebuițată ca ilustrațiune, ca asociare sau ca aplecare. De aceea s'au ridicat și din partea bi-

²⁴) Achelis, C. Chr. Lehrbuch der prakt. Theologie. II 1911. p. 35.

²⁵) Vezi Stöcker; Adolf, Sonntägliche Predigten seit 1881 — Hermann Kutter, Die Welt des Vaters. 1901. — Die soziale Frage. 1901. — Geld u. Geist, Leben. 1901 — Bibel u. Wohnungsnot. 1916.

sericei protestante voci critice, cari se opun acestor proiecte. Profesorul pentru teologia practică de la universitatea din Königsberg, Uckeley, zice că poporul ar voi să audă Duminica alta ceva, decât ceea ce îl ocupă și îl apasă toată săptămâna²⁶⁾. În adevăr dacă vine omul la biserică dorește să asculte idei mai înalte și să simtească ceva adânc. El cu drag ascultă ceva despre Dumnezeu, despre suflet și alte lucruri transcendente²⁷⁾, că de nevoile lui de peste săptămână e sătul.

Dryander, unul dintre renumiții omileticieni evanghelici, recomandă „predici etice“²⁸⁾. Viața creștinului s'a depărtat de fapt foarte tare de spiritul creștinismului adevărat. Oamenii sânt în prezent foarte rari cari au sens pentru o viață creștină. Viața, părerile și obiceiurile oamenilor în mare parte nu sunt mai mult numai nemorale, ci conștient antimorale²⁹⁾. De aceea e bine, ba chiar necesar de a implânta gândirei poporului idei etice creștine și a-i olui sufletul lui cu ceva sens creștin.

Aceasta să se facă. Momentele și ideile etice sunt în predică de neapărată necesitate. Întrebuințarea lor se poate recomanda cât de adese pentru generația noastră mai ales, care în detrimentul moralei și al ei are sens și atragere pentru totul ce e lumesc. Numai și cu aceasta trebuie a fi puțin precaut. Predicatorul nu are voie să fi unilateral. Precum peste tot așa și în predică unilateralitatea trebuie evitată pentru că e periculoasă. A ținea tot numai predici de conținut etic nu e recomandabil³⁰⁾. Segneri, renumitul predicator italian, a întrebuințat mult în predicile sale idei și conținut etic. Dar el totdeauna a întocmit așa cuvântările sale bisericesti că o parte, și anume de regulă partea primă, era cu conținut dogmatic și partea a doua avea aplecări cu învățături morale³¹⁾.

²⁶⁾ Uckeley, Alfred, *Moderne Predigtideale*. Lpzg. 1910, p. 8.

²⁷⁾ Vezi și Keppler, *Homiletische Gedanken und Ratschläge*. 1910, p. 13 ss. și 47 ss.

²⁸⁾ Dryander, *Predigten über das christliche Leben*, 7 Aufl. 1909.

²⁹⁾ Keppler, *Homiletische Gedanken*, p. 19.

³⁰⁾ Mai vezi despre predica morală la Keppler o. c. p. 41—47.

³¹⁾ Segneri, Paolo, *Quadragesimale*, Neubearbeitet durch Nikol. Heller. 3. Aufl. 2 Bde. Regensburg, — 1912 vezi Introducerea.

Numai conținut din terenul moralei nici creștinul cel mai zelos nu ascultă într'o una cu drag. De la o bucată de vreme i se urește de atâtea povețe.

Uckeley crede, că predicatorul să-și propue ca scop al predicei „ațâțarea și întărirea conștiinței despre păcat și despre grație la auzitori ³²⁾. Acest scop poate să ajungă pentru unele împrejurări. Inșă nu putem să ne ocupăm vecinic tot de acest subiect. Chiar și biserica protestantă, care constant are poate nevoie de o ațâțare a acestei conștiințe, nu o face aceasta continuu. Uckeley mai recomandă „predici și teme pentru predici anume specializate“ ³³⁾. Tema predicei trebuie să fie specializată, aceasta e primul postulat care il pune o omiletică modernă, pentru a asigura predicei un rezultat mai bun.

Noi credem că și Schleiermacher e de această opinie, dacă accentuează, că „predica are să fie potrivită comunității (gemeindegemäß)“ ³⁴⁾. Cum putem noi înșă realiza o specializare? Ințr'o comună parohială mică dela țară e populația în mod firesc specialistă. Aice e deci ușor a ține cuvântări specializate sau de a predica în senzul comunei. Dar ce să înceapă acel preot pe care soartea sau norocul l-a așezat în o parohie mai mare, unde are să predice unui public diferit, adese cu păreri divergente și cu diferite grade de cultură. Să ne gândim numai la două categorii de oameni, la intelectuali și la oameni cu cultură mai simplă din popor. Ce e de făcut aici? Doar e cu neputință de a face așa o selecțiune că odată să vie la predică numai intelectuali și altă dată numai popor necult? ³⁵⁾. Parohienii, și în genere creștinii vin cum îi trage inima și anume cu toții la biserică. Poate preotul, dacă voește să predice pentru oamenii cu mai puțină cultură, să poștească pe intelectuali să părăsească biserica? Precum e aceasta imposibil tot așa ar fi foarte imprudent, ba chiar fără

³²⁾ Uckeley, Predigtideale, o. c. p. 17.

³³⁾ ibidem. p. 25.

³⁴⁾ Schleiermacher, Die prakt. Theologie nach den Grundsätzen der evangelischen Kirche im Zusammenhang dargestellt. hg. v. Iacob Fries. 1850. p. 240.

³⁵⁾ adecă acei creștini, cari nu sunt școliți.

de tact de a pofti poporul să iasă afară din biserică atunci când ar dori preotul să predice pentru intelectuali.

Probabil că aderenții predicilor specializate se gândesc la afișarea sau anunțarea predicilor prin jurnale, lucru care e întrebuințat în bisericile romano-catolice și protestante din Apus. Așa se crede că s'ar putea face cunoscut înainte că la o oră anumită a unei zile se va ține o cuvântare pentru intelectuali și altă dată la o oră anumită se va predica pentru popor. Nici acest mod de selecțiune, fie tendința cât de laudabilă, nu poate fi aprobată. Mulți creștini, cari dau cel mai bun și mai sănătos contingent de credincioși, se vor supăra și chiar cu drept, căci cel puțin înaintea lui Dumnezeu și în casa Domnului sunt toți oamenii egali. Fr. Adolf Lampe din Bremen împarte ascultătorii în patru categorii și anume zice că o parte sunt necredincioși, alta dubioși, alta renitenți și alta credincioși³⁶⁾. Cum e cu puțință în acest caz de a diferența și specializa? Preotul ar trebui să anunțe că în o Duminică va predica pentru credincioși, în alta pentru necredincioși, în alta pentru renitenți și în alta pentru dubioși. La predica anunțată pentru credincioși se va prezenta un număr oarecare de creștini. Necredincioșii, dubioșii și renitenții își vor trage pe samă ca să facă act de prezență la așa invitare. Așa dară nu se poate recomanda și ar fi și supărăcios de a diferenția poporul și a face atari separări. Predicatorul trebuie ca un țințaș bun să aibă ochii și privirile peste tot. Nici un țințaș nu prinde deodată două ținte. Dar el poate ținti după o altă și poate slobozi pușcătură după pușcătură. Astfel și un predicator bun va ținti în inimile ascultătorilor și va și lovi sau atinge una după alta³⁷⁾.

³⁶⁾ v Sachse, Homiletik. p. 148.

³⁷⁾ Vezi încă și alte proiecte menite de a reforma predica la Warneck, Gustav, Warum hat unsere Predigt nicht mehr Erfolg? 1880. — Niebergall, Wie sollen wir dem modernen Menschen predigen? I—II — Niebergall, Die Bedeutung der Religionspsychologie für die Praxis und Schule. Zeitschrift für Theologie und Kirche. 1909. — Peters, Zur Reform der prakt. Theologie. Neue kirchliche Zeitschrift. 1913. H. 3 — Scheller. Die Beeinflussung der Seele in Predigt und Unterricht. 1903. — Mai vezi literatură cu proiecte nouă în Realenzyklopädie f. prot. Theol. XV. 1904. p. 709.

În biserica dreptcredincioasă a răsăritului nu s'a tratat această chestiune așa de mult ca la alte confesiuni. Aici diferitele națiuni își au diferite păreri și dureri. Plângeri după cum am menționat sunt și în biserica ortodoxă a răsăritului și în diferitele diecese s'au și făcut felurite încercări pentru înlăturarea lipsurilor. În cele mai multe cazuri încercarea aceasta în bisericile națiunilor ortodoxe se reduce la edarea de colecțiuni cu predici³⁸⁾. Proiecte speciale pentru înlăturarea lipsurilor de așisderea se fac³⁹⁾. Alivizatos, care se plânge mult că poporul grec e ignorant în chestiuni ale religiunii pretinde rădicarea predicei pe o treaptă mai înaltă și e de părerea că aceasta ușor s'ar putea ajunge prin crearea de seminare pentru omiletică⁴⁰⁾.

Privitor la biserica română zice Provian: „în ultimii ani s'a stăruit la noi în chip deosebit asupra nevoii de a se da mai multă însemnătate și viață activității preoțești în senzul unei largi și mai puternice predicări, li s'au dat îndemnuri și sfaturi, li s'au înfățișat sub toate formele însemnătatea predicei“^{40-a)}.

Necesitatea unei refaceri a metodei omiletice.

Plângerile dese și încercările generale de a reface predica, cum le-am văzut în literatura îndusă de pe acum⁴¹⁾, sunt numai dovezi că e timpul suprem și că

³⁸⁾ În Bucovina, Colecțiunea de predici, ed. de Tarnavschi Teodor și Voiutschi, Emilian I—III — Aceeaș în Ardeal ed. II de Dim. Cioloca. — Apoi omiliile lui Ioan Chrisostom de St. Saghin și C. Morariu. — Comp. încă predici de Ioan Berariu, Roman Bărgăuan etc. — În România grijește pentru lățirea predicilor bune revista „Biserica ortodoxă“, în Ardeal „Revista teologică“ și „Foaia Diecezană“, în Grecia „Αλήθεια“. Literatura rusă și sârbă din cauza războiului nu se poate induce.

³⁹⁾ Vezi Ilasievici, G. Despre predică, „Candela“, Cernăuți, 1885. — Vezi diferite tratate despre predică în Candela, Cernăuți 1890 p. 791; 1891 p. 132, 584, 771; 1892 p. 320 518; 1894 p. 737; 1895 p. 60; 1899 p. 820; 1900 p. 555; 1901 p. 299; 1902 p. 654; 1904 p. 441, 508, 584; 1906 p. 705, 706; 1909 p. 690; 1910 p. 441; 1911 p. 281; 1912 p. 664 — comp. Indicele alfabetic asupra lucrărilor din Candela de Gheorghiu, art. Predică.

⁴⁰⁾ Comp. Αλιβιζατος, Α. Σ, Η θρησκευτική και κατηχητική διδασκαλία. ο. c. p. 1—48.

^{40-a)} Const. Provian, Predica noastră în Cuvântul, București, 1921. No. 1. p. 14.

⁴¹⁾ Afară de aceasta mai comp. Silvanus von Schellenstein, Was muß der Prediger bei Auswahl und Darstellung des homilet. Stoffes beobachten? Pastor bonus. 27. Jg. 1914/15 p. 146 ss. — Ude, Wie bilde ich mich zum Redner aus? 1913.

e necesar a căuta un remediu. Ar fi bine dacă toți factorii competenți ar colabora la ridicarea cuvântării bisericești, căci e în adevăr vorba de un lucru sublim.

Proiectele amintite mai înainte au, după cum am arătat, unele părți slabe. Nu pot fi însă condamnate de tot. Ele au și părți bune. În cele următoare vor fi de aceea adese păreri de ale autorilor acestora considerate, cu toate că nu putem aproba vre-un metod sau proiect în totalitate. Sunt sigur că și proiectul meu nu va plăcea tuturor. Dar cine poate face tuturor pe plac? Nici un muritor nu va putea crea ceva deplin. Ar trebui însuși Christos să primească încă odată trup omenesc și încă e întrebarea dacă propunerile lui ar fi de toți acceptate. Dacă însă ici colo e și câte o sminteală, nu trebuie să descurajăm, ci dincontră să alegem ce e bun și să așezăm piatră pe piatră ca să edificăm sau să susținem edificiul existent al cărui piatră din unghiu e însuși Christos.

Cauza lipsei de succes a cuvântării bisericești în ziua de azi.

Dacă critica literaturii omiletice e îndreptățită sau nu, aceasta o lasăm deocamdată neresolvită. Aici fie numai constatat că lumea nu e mulțumită cu cuvântarea bisericească și în adevăr în prezent nu poate fi vorba de un progres pe terenul predicii, ci din contră lipsește orice efect sau succes, motiv destul spre a căuta un remediu.

Înainte de a desfășura teoria care o credem noi de potrivită spre a asigura un succes cuvântării bisericești e de neapărată trebuință ca să ne dăm bine sama de cauzele din cari predica bisericească nu aduce fructele dorite. Omiletica cunoaște două cauze de felul acesta una e de partea predicatorului și alta de partea auzitorilor.

a) Predicatorul.

Critica omiletică dă în cele mai multe cazuri vina preotului predicator. Fie aici amintite numai unele voci

ale câtorva critici mai însemnați, Franz Hettinger, unul dintre cei mai renumiți apologeți ai bisericii romano-catolice, se ocupă și cu chestiuni omiletice. Acesta între altele zice: „Adese îmi e penibil, când trebuie să văd cu cât de puțină silință și grijă se pregătesc unii pentru predică, oficiul cel mai înalt și prodata noastră cea mai însemnată, apoi cu câtă neglijență, chiar în ținuta sa esterioră, cu cât de puțină stimă și atențiune față de această înaltă, sublimă, responsabilă chemare se urcă unul și altul pe amvon. Ce dispreț față de harul nemărginit de mare ce-l au de a respica cuvântul lui cu buzele“⁴²⁾. Jungmann, fostul profesor pentru omiletică la universitatea din Innsbruck, provocându-se la asemănarea din sf. scriptură a testamentului vechiu⁴³⁾ compară comunitățile creștine cu ogorul unui om trândav și cu via nebunului, unde totul e plin de urzici și scai, iar îngrăditura risipită. Tânguindu-se amar acest savant zice între altele: „E curios, cât timp au unii preoți pentru petreceri, cari nu sunt necesare, pentru recreări netrebuincioase și foarte puțin corespunzătoare stării lor, pentru lecturi fără ori ce scop și țință, adese pentru scrieri și jurnale, pe cari spiritul bisericii chiar le condamnă; și pentru pregătirea unei predici află cu mare greu abia câteva minute, ca să citească în fuga mare o predică care crede el că s'ar potrivi pentru acea zi, din o colecțiune străină de predici tipărite, care le servește și ca sf. scriptură și ca părinți bisericești și ca ori ce alt op teologic. Acest procedeu nu e neglijență, aceasta e păcat, aceasta e infidelitate și trădare față de afacerea luată asupra sa“⁴⁴⁾. În o pregătire superficială caută și Rieth cauza lipsei de succes a cuvântării bisericești de azi. El zice: „Vineri sau Sâmbătă începe (pregătirea) în loc de Luni. E mult, dacă în genere concepe cineva însuși o predică. Adese ea însă e publicată acuma undeva. Cu această pregătire sărăcăcioasă apare apoi pe

⁴²⁾ Hettinger, Franz. Aphorismen über Prediger. 2. Aufl. p. 11.

⁴³⁾ Prov. XXIV. 30—31.

⁴⁴⁾ Jungmann, Theorie der geistlichen Beredsamkeit, 3. Aufl. I. Bd. pag. 69.

amvon, vinde marfa străină sau așa aruncată ca de batjocură, nu produsul spiritului propriu creat în sudoarea feței, și predică așa aceasta cuvântare, se înțelege, fără convingere proprie internă, fără simț și fără voe serioasă⁴⁵⁾. Predicatorul catedralei din Linz, Stinger, crede încă că vina pentru puținul succes și efect al predicii din prezent e de căutat de partea predicatorului. „Literatura predicii din timpul nostru adese nu face impresia ca și când predicatorii ar fi pătrunși de sublimitatea cuvântului dumnezeesc⁴⁶⁾. Predicatorul Peters se plânge că predica evanghelică nu ține pas cu timpul și zice că cauza și „vina principală că predica n'are succes e de a se căuta la predicator⁴⁷⁾).

Dacă ne amintim puterea cea nemărginită a cuvântului dumnezeesc și ce fructe binecuvântate a adus predica în biserica veche, atunci vrând nevrând trebuie să ne punem întrebarea de ce astăzi când se țin atâtea predici se observă peste tot nu numai stagnare în succesul predicii ci chiar regres. Cu toată bunăvoința trebuie să concedem că parte a culpei pentru lipsa de succes a predicii zace de partea predicatorului. Poate unele din înculpările amintite mai sus sunt ceva prea aspre. Intrucât însă usează predicatorii predici străine, pregătite și răsândite de alt suflet și pentru alt scop, nu poate nimeni să-i ia în scut. O cuvântare străină nime nu o poate preda cu simț și deci nu se poate aștepta ca o atare predică să aibă oarecare efect. Profesorul pentru teologia practică de la universitatea din Viena, Heinrich Swoboda, condamnă cu drept pe aceia, cari învață predici gata din colecțiuni de predici imprimare. El numește pe preotul care predă, predici învățate de rostul din colecțiuni străine „David cu armatura lui Saul⁴⁸⁾).

(Va urma).

N. Cotlarciuc

⁴⁵⁾ Rieth, Praedicate, Breslau, 1905 p. 94 ss.

⁴⁶⁾ Stinger, Wo steht unsere Predigt o. c. p. 16.

⁴⁷⁾ Peters, Ist die Forderung einer zeitgemässen Predigt berechtigt? Neue kirchl. Zeitschr. 1909 p. 665.

⁴⁸⁾ Swoboda, Großstadtseelsorge. Wien, 1908. p. 355.

BUNAVESTIRE

(Luca 1, 26—38).

Era în primăvara anului 749 dela zidirea Romei sau a anului 5 înainte de începutul erei creștine. Tradiția bisericească ni spune, că acea zi era ziua de 25 Martie.

Orășelul Nazaret din Galilea de sud, pe teritoriul de odinioară al seminției Zabulon, îmbrăcase haină verde de primăvară. Pomii erau înfloriți și vesele ciripiau păsăruicele, care își aflau în crengile lor bogate adăpostul lor.

Nazaretul, pe timpul, de care vorbim, nu era un orășel mare. Nici în cărțile Testamentului vechiu și nici scriitorii profani nu fac de dânsul nici o mențiune.

Ziua de 25 Martie a anului 5 î. d. H. îi dă însă o importanță neașteptată. Și deatunci orașelul Nazaret este pomenit cu pietate adâncă din partea fiecărui creștin.

Astăzi orașelul poartă numirea de Nazira. E situat într'o vale încântătoare și e străjuit jur împrejur de dealuri, cari au o înălțime de mai multe sute de metri.

În vremurile vechi Nazaretul trebuie să fi fost așezat mai pe coasta dealului care-l închide spre sud (vezi Luc. 4, 29).

În cursul celor 19 secole cari s'au perindat de atunci și până în zilele noastre Nazaretul a fost dărîmat de 2 ori. Abia în sec. 18, venind timpuri mai liniștite, Nazaretul s'a ridicat din ruine. Nu știu, dacă Nazaretul n'a suferit din nou în cursul războiului mondial, prin care a trecut și el ¹⁾).

Etimologia cuvântului Nazaret nu este deplin sigură. Dară foarte probabil este, că cuvântul Nazaret derivă din cuvântul ebraic „nezer“, care însemnă atât cât „rădăcină, odraslă, ram“ (vezi Isaia 53, 2; Mat. 2, 23). În cazul acesta Nazaretul ar însemna „localitate de odraslă“.

¹⁾ O descriere mai amănunțită a Nazaretului vezi în Biserica ortodoxă română, 1922, p. 175 s.

În acest orășel modest și aproape necunoscut de lumea mare, trăia o fecioară cu numele Maria care se trăgea din familia odinioară regală a lui David.

Numele Maria era un nume nu neobișnuit pe atunci între Ebrei. Este un nume vechiu ebraic. Așa (Miriam) s'a numit acum sora lui Moisi și Aaron, care la timpul său s'a pus în fruntea femeilor și cânta cântări de laudă, când poporul Israelitean ieșea din sclăvia Egiptului și trecea prin marea roșă ca pe uscat. (Eș. 15, 20.)

După părerea unor învățați cuvântul Miriam ar fi compus din cuvintele ebraice מֵרָמַר și יָם și ar însemna „smirna mării“, „mare amară“ sau și „steaua mării“. Socotința aceasta însă nu pare tocmai probabilă mai întâiu pentru motivul, că numele Maria, sau în forma mai veche Miriam, nu este un nume, care s'ar fi format în timpurile mai noi, ci este precum am zis și mai sus, un nume străvechiu ebraic. Socotința de mai sus trebuie însă chiar deadreptul respinsă pentru motivul că ne face să credem, că între ludei s'ar fi aflat părinți, cari s'ar fi putut hotărî să dea copilelor lor nou născute nume, cari le-ar fi amintit pentru toată viața de amărăciunea apei de mare sau și de stelele de mare. La „smirna mării“ nici nu ne mai putem gândi, căci concepția este irealizabilă. Dreptaceea socot, că cu mai mult drept susțin alți exegeți, că cuvântul Maria, resp. Miriam, este un cuvânt radical înrudit sau cu cuvântul mir sau cu cuvântul mar (cf. מֵרָמַר sau מֵרָמַר care la Sirieni însemnă atât cât Domn) și ar însemna în consecință sau „cea binemiroitoare“, „cea frumoasă“ sau și „Doamnă“, căci și dealtfel e cunoscut, că vechii ludei obișnuiau a da copilelor lor cu drag nume de plante, flori sau produse binemiroitoare (cf. Knabenbauer, Comm. in Matth.; p. 48).

Fecioara Maria era logodită cu un bărbat cu numele Iosif, care îi era și înrudit, dat fiind că se trăgea și el ca și dânsa din familia lui David (Luc. 2, 4; Mat. 1, 6. 16).

Motivele, din cari Maria s'a logodit cu ruda sa, Iosif, noi nu le cunoaștem mai de aproape, dară pare că trebuie să le căutăm înainte de toate în raporturile lor familiare. Părinții fecioarei Maria se pare că nu mai

erau în viață, Rămasă orfană, Maria avea lipsă de un scut în viață și fiindcă era totodată și unica fiică rămasă dela părinți, o fiică ereditară, ea nici nu se putea mărita potrivit cu cele ce scrie legea mozaică (Num. 36, 1 ss.), decât numai cu o rudă de a sa din familia părintelui său, pentru a nu i-se înstrăina moștenirea.

Moștenire mare de bunuri pământești Maria nu avea. Familia davidică, decând fusese deportată în captivitatea babilonică, n'a mai putut să revină la putere. Ea sărăcise și membrii ei împrăștiați prin satele și orașele mai puțin pretențioase ale Palestinei, duceau o viață modestă și tăcută.

Dară cu atât mai mari erau așteptările ce le nutriau membrii familiei davidice în baza făgăduințelor făcute lor de Dumnezeu prin gura profeților vechi, într'un viitor strălucit.

Regelui David, marelui lor străbun, Dumnezeu îi făgăduise, în schimb pentru credința lui cea tare și nobleța sufletului care-l caracteriza, tronul pe vecie în mijlocul poporului Său. Dreptaceea de familia davidică părea legată pentru totdeauna soarta poporului. Și cu cât mai tristă devenia sub orice raporturi soarta acestuia, cu atât mai fierbinte era dorul după acel urmaș mare al familiei davidice, care avea să vină să mântuiască poporul, dorul după Messia-Hristos. În timpul din urmă un străin Irod Idumeul usurpase tronul lui David în Ierusalim și-l deținea cu teroare nemaipomenită, jignind greu sentimentele Iudeilor adevărați.

În aceste condițiuni ne putem închipui, că nu numai gândurile poporului erau stăpânite de un dor fierbinte după prezisul Messia, care să vină cât mai curând pentru a elibera poporul de sub jugul tiranilor, ci și în sinul familiei davidice dorul acesta se va fi resimțit acum mai tare decât orișicând și se va fi resfrânt și în rugile zilnice, ce le înălțau dânșii cătră Tronul Atot puternicului și Atot înduratului Dumnezeu.

În astfel de așteptări se vor fi scurs și zilele părinților fecioarei noastre Maria, zilele dreptilor Ioachim și Ana.

În astfel de așteptări va fi crescut mare și fecioara noastră Maria. Ea nu odată își va fi înălțat gândurile și inima sa către tronul Celui de sus, rugându-L fierbinte ca să se îndure de poporul Său obidit și să facă ca să se împlinească cât mai curând făgăduințele mari date de Dumnezeu înainte de atâtea veacuri.

Într-o astfel de dispozițiune sufletească se va fi aflat fecioara Maria și în ziua de care vorbim. Și ea nici nu bănuia, cât de curând avea să i-se împlinească în măsură mult mai deplină, decât putea să aștepte, dorința aceasta tainică a inimii sale.

Căci bunul Dumnezeu hotărîse în sfatul Său cel veșnic ca acum „să se împlinească timpurile“ și să trimită pre Fiul Său în lume, ca să mântuească omenirea de sub tirania diavolului.

Drept aceea precum înainte de 6 luni binevoise a trimite pre îngerul Gabriil către preotul Zaharia, care servea la templul din Ierusalim, pentru a-i anunța, că muierea lui va concepe și va naște un fiu, pe care va avea să-l numească Ioan, și că acesta va fi chiar înainte mergătorul lui Messia, tot așa bunul Dumnezeu trimite acum pre acelaș înger al Său la Nazaretul Galileii pentru ca înfățișându-se înaintea fecioarii Maria să-i aducă vestea îmbucurătoare, că ea va fi Maica Mântuitorului lumii.

Executând ordinul lui Dumnezeu, îngerul Gabriil se prezintă în ziua arătată mai sus înaintea fecioarii Maria și se grăbește să o sălute cu cuvintele „Bucură-te!“ Cuvintele de sălutare obișnuite între ludei erau: „Pace ție!“ (vezi 2 Sam. 18, 28; 1 Cron. 12, 18 ș. a.). Dară dacă îngerul Domnului nu o sălută cu cuvintele obișnuite, ci cu cuvintele: „Bucură-te!“, atunci el voea să aducă la expresie chiar cu primele cuvinte, cu cari se adresează către fecioara Maria, că a venit să-i aducă o veste deosebit de îmbucurătoare.

Ne putem închipui, că fecioara Maria, îndată ce a văzut pre îngerul Domnului stând înaintea sa, va fi tresărit înspăimântată de aceasta vedenie neobișnuită și ca un fulger îi va fi trecut prin minte gândul, oare la ce a venit acest sol al lui Dumnezeu și ce are să-i spună.

Dară cuvintele, cu cari îngerul s'a grăbit să o salute, o vor fi liniștit-o mult, dat fiind că a auzit chiar din gura lui, că n'a venit ca să-i aducă vre o știre rea, ci o veste de bucurie. Dreptaceea Maria este gata să audă acuma și ce veste de bucurie îi aduce.

Dară îngerul nu poate să-i comunice chiar în acest moment întreg cuprinsul vestei de bucurie ce-i aduce, ci vrea mai întâiu să-i pregătească sufletul pentru ca să poată primi acea veste de bucurie cu toată încrederea. Dreptaceea el continuă a-i adresa Mariei înainte de toate cuvintele: „*Tu ceea ce ai aflat har (grație)!*“ Cu aceste cuvinte îngerul o asigură pe Maria că ea se poate bucura pentru motivul că dorința tainică a inimii sale a aflat auz la Dumnezeu și că Dumnezeu e acum gata să i-o îplinească, totuși nu atât în baza meritelor personale, care le-ar avea orișicât de mari ar fi acestea, cât mai vârtos din bunăvoința deosebită a lui Dumnezeu față de dânsa.

La aceste îngerul adaugă îndată a zice: „*Domnul este cu tine!*“ Cu aceste îngerul vrea să-i spună Mariei că acea bunăvoință alui Dumnezeu față de dânsa nici nu va rămâne o bunăvoință ascunsă în inima lui Dumnezeu, ci se va manifesta și în mod efectiv în extern. Ea se va bucura de acum înainte de tot sprijinul și ajutorul Atotputernicului Dumnezeu.

Maria va fi înțeles din aceste cuvinte ale îngerului, că Domnul e gata să-i îplinească dorințele tainice ale inimii sale și în caz, că puterile ei, fie cele fizice, fie cele morale, ar fi prea slabe pentru a plini ceea ce ar trebui să facă, atunci dânsa nu trebuie să despereze, pentrucă Dumnezeu însuși îi va veni într'ajutor.

Maria este acum destul de pregătită sufletește. Ingerul îi poate deci anunța misiunea înaltă, la care e chemată, și cuprinsul vestei de bucurie ce-i aduce.

Misiunea înaltă, la care e chemată Maria, îngerul o aduce la expresie în cuvinte pline de admirație față de ea, zicându-i: „*Binecuvântată ești tu între mueri!*“ Intre mueri cele mai distinse erau acelea, care erau soțiile unor bărbați iluștri și de mare valoare, reginile

și împărătesele. Maria avea să devină însă cea mai distinsă dintre toate muerile pentrucă faptele ei aveau să fie binecuvântate mai mult decât faptele altor mueri.

Maria va fi înțeles, că îngerul îi puna în vedere o misiune deosebit de înaltă ce o va avea între mueri, și conștie de puterile sale slabe și condițiunile modeste, în cari trăia, ea se sperie de cele anunțate ei de îngerul Domnului temându-se că nu va putea corespunde acestei misiuni înalte.

Dară îngerul o liniștește și în acelaș timp îi însuflă din nou curaj și încredere în Domnul zicându-i: „*Nu te teme, Marie, căci ai aflat har (grație) la Dumnezeu!*“ Vra să zică teama, ce a cuprins-o în fața misiunii deosebit de înalte, ce va avea-o între mueri, nu are nici un rost, câtă vreme ea știe, că asupra ei zace toată bunăvoința lui Dumnezeu.

La auzul cuvintelor acestora ale îngerului frica va fi dispărut din inima Mariei făcând loc unei încrederi depline în bunăvoința și ajutorul lui Dumnezeu.

Îngerul îi anunță deci Mariei acum următoarele: „*Și iată, tu vei lua în pânțe și vei naște un fiiu și vei chema numele lui Isus. Acesta va fi mare și Fiul celui Preaînalt se va chema și lui îi va da Domnul Dumnezeu tronul lui David, al părintelui lui, și va domni preste casa lui Iacob în veci și împărăția lui nu va avea sfârșit.*“

Îngerul și introduce comunicatul său cu particula „*iată!*“ Cu aceasta el vrea să aducă la expresie că a venit să-i comunice Mariei o veste neașteptată și în acelaș timp de mare importanță și ține să-i atragă atențiunea în mod deosebit asupra celor ce-i va spune. În consecință îngerul îi anunță Mariei, că ea va concepe și va naște un fiiu. Acestui fiiu al ei ea va avea să-i dea numele Isus, adaugând de a zice că acesta va fi mare înaintea lui Dumnezeu, se va chema Fiul Celui Preaînalt și va lua în stăpânire pe vecie tronul lui David, care îi este părintele lui.

Dat fiind că și în istoria de până acuma a revelațiunii divine se istorisesc cazuri, când unuia sau altuia

dintre reprezentanții mari ai poporului Iudeu i-s'au anunțat mai înainte nașterea unor fii, cari au primit apoi misiuni speciale din partea lui Dumnezeu (vezi Gen. 16, 11; 17, 19 ș. m. a.), nici Maria nu putea să se îndoiască, că cele anunțate ei se pot împlini și se vor și împlini.

Cât privește numele Isus, ce va avea să-l dea fiului ei, ea trebuia să știe, că așa s'a chemat încă acel bărbat mare, care la porunca lui Dumnezeu a condus pre poporul Israelitean din pustiul Arabiei, unde petrecuse timp de 40 de ani, în țara făgăduinței, în țara Canaanului (Num. 13, 16; Iosua 1, 1 ss.). Iară după întoarcerea poporului din captivitatea babilonică un mare arhieru, al cărui nume era iarăși Isus sau Iosua, a fost acela, care împreună cu Zorobabel a îngrijit de rezidirea casei lui Dumnezeu (Aggheu 1, 14). Și în sinul familiei davidice în timpurile vechi un membru a purtat numele Isus (vezi Luca 3, 29). Numele Isus (dela יהושוע sau prescurtat ישו) după etimologia sa însemnă: Dumnezeu este mântuitorul sau mântuirea. Acest nume aducea la expresie o dorință veche a poporului Iudeu, ca Dumnezeu însuși să vină să aducă mântuire poporului său. Încă patriarhul Iacob se rugase Cerului cu limbă de moarte zicând: „Dumnezeule, mântuirea ta (adecă: care vine dela tine) o aștept!“ (Gen. 49, 18). Fiul Mariei avea să primească numele Isus în vederea misiunii sale Messianice. Drept aceea auzim că îngerul continuă a-i vorbi Mariei în cele ce urmează și despre misiunea înaltă a fiului ei.

Cu cuvintele: *„Și va fi mare înaintea lui Dumnezeu“* îngerul a vroit să o facă pre Maria să înțeleagă mai întâiu în general, că fiul ei va avea o misiune deosebit de mare din partea lui Dumnezeu, pe care își va împlini-o spre plăcerea Celui de sus.

Raporturile lui intime față de Dumnezeu, îngerul le exprimă prin cuvintele ce urmează: *„Și fiul celui Preînalt se va chema.“* A fi „fiul lui Dumnezeu“ era prerogativa lui Messia, Mântuitorul de mult așteptat (vezi 2 Sam. 7, 14; Psalm. 2, 7 ș. a.).

Că fiul Mariei va fi chiar Messia, îngerul o spune însă cu cuvinte și mari clare, când zice, că *„lui îi va*

da Dumnezeu tronul lui David, al părintelui său, și împărăția lui nu va avea sfârșit". Deplina îndreptățire a fiului Mariei de a lua în stăpânire pe vecie tronul lui David e arătată cu cuvintele „*al părintelui său*“, căci familiei davidice i-s'a promis pe vecie tronul în mijlocul poporului său. Din faptul, că ingerul Domnului îl numește pre fiul Mariei un fiu al lui David, resp. pe David părintele acestuia, rezultă, că Maria trebuie să-și fi tras originea sa din familia davidică.

Față de aceste descoperiri ce-i face ingerul, fecioara Maria, dat fiind că pelângă toate era o fiică alui David, nu putea să ia altă atitudine, decât să fie deplin învoită cu intențiunile mărețe ale lui Dumnezeu. Și deosebit de fericită de distincțiunea înaltă, de care a fost învrednicită, și gata de a se pune în serviciul lui Dumnezeu și a contribui și dânsa la realizarea vestei de bucurie, ce i-s'a anunțat, Maria are numai o unică nedumerire, care îi apasă greu sufletul.

Muerile cărora li s'au anunțat în vremurile trecute conceperea și nașterea unor fii erau femei măritate. Ajunsă la vârstă matură putea și ea să știe, că conceperea și nașterea de fii este în regulă condiționată de legătura căsătorială. Ea dreptcă de prezent era logodită cu un bărbat cu numele Iosif, dară încă nu sosise vremea ca să se căsătoriască cu dânsul. La ludei logodna dura de obicei un an pentru a se proba castitatea miresei. Ingerul anunțându-i conceperea și nașterea unui fiu nu i-a pomenit însă nimic despre logodnicul ei, Iosif. Drept-aceea ea nu putea ști, cum se vor putea împlini cele anunțate ei de ingerul Domnului. Contact sexual cu vre'un bărbat până în prezent nu a avut. Gândul, că ar rămâne acum în seama ei, ca să-i ceară lui Iosif, să o ia cât mai curând în căsătorie, o tortura greu. Ea nu se putea hotărî să facă un pas ca acesta. Creșterea ei bună și simțământul înăscut de rușine și totașa și demnitatea sa personală nu-i permiteau să se înjosiască atât de mult nici chiar înaintea logodnicului ei. Un pas ca atare nici n'ar fi scutit-o față de un eventual prepus rău. Cui să se adreseze pentru a primi lămuriri în aceasta

chestiune grea? Și cine era în măsură să-i dea lămuririle necesare și cuvenite în aceasta direcțiune? Nimene altul, decât numai îngerul Domnului însuș. Drept aceea fecioara Maria luându-și inima în dinți cutează să-i adreseze îngerului următoarea întrebare: „*Cum va fi aceasta, deoarece eu nu știu de bărbat?*“

Atunci îngerul îi răspunde următoarele: „*Spiritul sfânt se va pogori peste tine și puterea Celui Preaînalt te va umbri. Pentru aceasta și Sfântul care se va naște din tine Fiul lui Dumnezeu se va chema.*“

Cu aceste cuvinte îngerul o încunoștințează pe fecioara Maria despre marea taină a întrupării Fiului lui Dumnezeu. Spiritul sfânt se va pogori peste dânsa asemenea unei raze de lumină pentru a-i sfinți trupul și pre Cel ce avea să se nască dintr'însa. În aceste condițiuni fiul Mariei, Isus, avea să fie lipsit de întinăciunea păcatului, care de altfel e inerentă tuturor oamenilor, cari se nasc pe cale naturală din semința lui Adam și Eva. Totodată fiul Mariei are să fie în înțelesul cel mai propriu al cuvântului fiul lui Dumnezeu. Acum în cărțile Testamentului vechiu ni se spune adese, că Dumnezeu apare în mijlocul poporului său sub chipul unui nour luminos (vezi Exod. 16, 10; 34, 5; Num. 11, 25; Psalm 97/96, 2; Iob 36, 29 ș. a.). Nourul avea să ascundă de privirile oamenilor strălucirea fără asemănare a măririi lui Dumnezeu. Și la actul tainic al întrupării Fiului lui Dumnezeu puterea Celui Preaînalt — zice îngerul — o va umbri pe fecioara Maria. Vra să zică puterea lui Dumnezeu va plana asemenea unui nour de asupra Mariei, ferindu-o în acelaș timp de a fi mistuită de razele de strălucire fără seamăn ale măririi lui Dumnezeu. Pe această cale supranaturală fecioara Maria avea să devină Maica a Insuș Fiului lui Dumnezeu. O misiune mai frumoasă, mai înalțătoare și mai fericitoare pentru o fiică de om nici că se mai putea.

Dară când s'a mai auzit ca o fecioară să conceapă fără concursul vre unui bărbat? Profetul Isaia drept că pusese în vedere regelui Abaz, că odinioară se va produce acest semn extraordinar, că o fecioară va concepe

și va naște un fiu, al cărui nume va fi Emanuel, adică Dumnezeu este cu noi (Isaia 7, 14). Maria însă cu greu se va fi gândit în aceste momente la cuvintele aceste ale lui Isaia. Ea gândindu-se numai la cele ce se pot întâmpla în condițiuni naturale era aproape să se îndoiască în posibilitatea acestor cuvinte ale îngerului.

Îngerul, care știa cele ce se petrec în sufletul Mariei, intervine însă pentru a desrădăcina din inima ei orice îndoială și orice neîncredere.

Înainte de 6 luni, când a fost trimis către preotul Zaharie ca să-i anunțe, că soția lui, Elisabeta, deși stearpă și înaintată în vârstă, totuși va concepe și va naște un fiu, cărui va avea să-i dea numele Ioan, preotul Zaharie nu vroia să creadă în posibilitatea celor ce i-se anunțau lui și își ceru un semn, pe care să poată cunoaște că cele anunțate lui se vor și împlini. Atunci îngerul Gavriil l-a făcut pe Zaharie să amuțiască până în ziua, când Elisabeta îi va naște lui acest fiu, spre semn că cuvintele sale se vor împlini.

De astădată îngerul Gavriil vrea să prevină pe fecioara Maria și să-i dea însuș un semn, pe care dânsa va putea cunoaște, că cele anunțate ei se vor împlini cu adevărat, și să desrădăcineze totodată din inima ei și orice îndoială sau neîncredere ce ar avea față de cuvintele sale. Drept aceea îngerul ține să-i descopere fecioarii Maria următoarea minune, ce s'a produs de curând în casa rudei sale, Elisabeta, zicând: *„Și iată, Elisabeta, ruda ta, și ea a conceput la bătrânețele sale și aceasta este luna a șasea pentru cea ce se chema că este stearpă, pentru că la Dumnezeu nu va fi nici un lucru cu neputință.“*

Particula „iată“, cu care îngerul își introduce și aceste comunicări ale sale arată, că Maria, deși înrudită cu Elisabeta încă nu avea nici o știre despre cele ce se petrecuse în timpul din urmă în casa rudei sale. Comunicările îngerului îi sunt neașteptate. În care grad Elisabeta era înrudită cu fecioara noastră, Maria, noi nu putem ști. O tradiție veche ne spune, că maica

Mariei, Ana ar fi fost soră cu Elisabeta. În cazul acesta Elisabeta îi venea mătușă fecioarii noastre Maria.

Din cuvintele de mai sus ale îngerului Maria a putut se reține caracterul minunat al faptului că Elisabeta se află de 6 luni înapoi într'o stare binecuvântată. Ingerul accentuase cu cuvinte destul de clare, că Elisabeta nu numai că nu avuse până acuma nici un copil fiind stearpă, ci și acuma dat fiind că era trecută în zilele sale nimene nu s'ar fi putut aștepta ca ea să mai conceapă, dacă nu s'ar fi îndurat Dumnezeu de ea. De prezent starea ei binecuvântată este mai presus de toată îndoială. Ea se află în a șasea lună și despre starea ei gravidă se poate încredința acum oricicine cu ochii proprii.

Ingerul își termină comunicările sale aceste cu cuvintele: „*pentru că la Dumnezeu nu va fi nici un cuvânt cu neputință*“. Cuvintele aceste arată scopul, cu care îngerul a ținut să-i facă Mariei aceste comunicări. Fecioara Maria nu avea voie să se îndoiască nici un moment, că cele ce i-s'au anunțat și ei cu privire la conceperea și nașterea supranaturală a fiului ei se vor și împlini.

Cuvintele îngerului au drept efect, că din inima Mariei dispare acum orice îndoială, orice neîncredere ce ar mai fi avut. Ea e convinsă că Domnul poate să facă ca cuvintele îngerului să se înfăptuiască. Și cum era crescută în ascultarea deplină față de Dumnezeu și obișnuită a se da condusă de mâna Lui cea tare Maria ține să declare acuma că e învoită cu cele ce i-s'au anunțat. Drept aceea ea răspunde îngerului zicând: „*Iată serva lui Dumnezeu! Fie mie după cuvântul tău!*“ În aceste cuvinte scurte vine la expresie toată supunerea și tot devotamentul, de care Maria este pătrunsă față de Dumnezeu. Ea se consideră ca stând în serviciul lui Dumnezeu și e gata să contribue din toate puterile sale la realizarea cuvintelor comunicate ei din partea îngerului Domnului.

Momentul, în care fecioara Maria a rostit cuvintele aceste, este cel mai înălțător moment în istoria de până

acum a omenirii. Cu acest moment s'au încheiat timpurile de tiranie, în care omenirea trăia până acum încătușată fiind prin viclenia diavolului. Cu acest moment încep să se întrezăriască razele unor vremuri mai bune, când omenirea scuturând jugul tiran al diavolului va putea să se reîmpace cu Dumnezeu și să-și redobândească mărirea pierdută de odinioară.

Cu acestea misiunea îngerului este terminată. El dispare pentru a lăsa pe fecioara Maria acum Maica Fiului lui Dumnezeu, Mântuitorul lumii.

Dr. Vasile Gheorghiu.

RECENSII

Sextil Pușcariu. — *Istoria literaturii române vol. I. Epoca veche. Sibiu 1920. (pe copertă 1921).* — Biblioteca „Astra” No. 1, 217 pag; prețul 25 Lei.

Această carte de istorie a literaturii vechi este foarte bine venită și pentru clerul nostru. Scopul acestei scrieri a fost, cum ne spune autorul însuși (pag. 9) „nu de a da o lucrare pur științifică, ci de a face ca cunoștințele despre istoria literaturii noastre să pătrundă în cercurile largi ale publicului românesc”. Sunt cursuri de popularizare, ținute la Universitatea din Cernăuți, unde activitatea d-lui Sextil Pușcariu a fost atât de binefăcătoare. D-l Sextil Pușcariu nu se lasă robit de o tradiție destul de neîntemeiată de a căuta în literatura noastră, mai ales cea veche, numai influențe străine, fie grecești, fie slave sau apusene; dezvoltarea literaturii „urmează *din sine*: râul crește prin apele ce se revarsă în el prin afluenții lui, creșterea unei literaturi o fac scriitorii ei însemnați, bărbații ei mari”. În această din urmă privință autorul se deosebește intrucâtva de d-l Iorga, care are, am putea zice, pietatea pentru amănunt, care nu disprețuiește nici cea mai neînsemnată cărămidă pentru clădirea amplă și completă a trecutului; de aceea istoria literaturii d-lui Iorga ne dă totdeauna ansamblul cultural din punct de vedere al universalismului unei epoci, unde fatal bărbatul mare nu apare atât de izolat de contemporanii săi ca într'o istorie literară unde pe lângă metoda evoluționistă se adoptă și metoda biografică. Metoda biografică își are și ea foloasele ei, făcând cu puțință aprecierea literară și estetică a unui scri-

itor, izolându-l, pentru a-i scoate în evidență calitățile și defectele. D-l Pușcariu a îmbinat aceste două metode; a întrebuințat mai ales metoda biografică la scriitorii mari din epoca de înflorire (1640—1720), unde ne dă mici medalioane literare foarte bine reușite. Această parte a scrierii (pag. 103—161) mi se pare cea mai frumoasă.

Intr'o istorie a literaturii noastre de la începuturile ei până în preajma epocii moderne autorul trebuia să se ocupe și de influența bisericească. Un istoric bisericesc va privi această epocă din alt punct de vedere, cum un dogmatist ar căuta iarăși să stabilească anumite linii de legătură; pe istoricul literar trebuie să-l intereseze înainte de toate opera de cultură națională și opera estetică a vechilor noștri scriitori. Trecutul bisericii îl interesează deci numai în această direcție. Pentru a ajunge la literatura noastră națională trebuia tratată și epoca veche înainte de întâia carte românească, într'o vreme când stăpânia cultura bisericească în haină slavonă. Comunitatea noastră cu Slavii a daninuit, e adevărat, veacuri întregi (pag. 12), dar mi se pare că influența slavă nu a venit chiar așa de curând la noi. Grecii din Bizanț, Romeii, le-au dat Slavilor cultura lor destul de bogată, dar n'au izbutit să li-o dea în limba lor, ci aceste influențe au îmbrăcat haina națională slavă. Pentru Bulgari a fost bine; pentru noi însă mai puțin. Ceeace se numește cultura bizantino-slavă în evul mediu este cultură bizantină, aproape exclusiv cultură bizantină, cu o haină de împrumut, străină, slavă. Dacă am fi avut puțința să primim influențe bizantine directe, ne-am fi dezvoltat, cred, și noi mai bine, am fi putut asimila mai bine această cultură bisericească, singura la începutul evului mediu, și am fi putut-o fecunda cu geniul nostru. Așa, am primit împrumuturi dela Slavi, cari au mai mult numai literatură de traduceri. Nu ortodoxismul ne-a ținut pe loc, căci, oricât s'ar deosebi biserica noastră de cea apuseană, a lăsat și ea culturii puțința să se desvolte — într'o vreme călugării din apus veneau să admire mănăstirea condusă de Teodor Studitul —, ci haina improprie pentru noi, haina slavă a culturii, venită de la Bizanț, ne-a ținut pe loc.

Ortodoxismul nu a împiedecat neamul nostru de a crea acele giuvaere de arhitectură bisericească din Nordul Moldovei, care sunt și astăzi o vie mărturie de ce poate da nația noastră. Nu biserica exclusiv ne-a legat de Orient; și dacă Apusul a fost mai fericit, s'a putut desvolta și biserica și cultura altfel.

Am făcut aceste observări, căci să nu uităm că am trăit la poarta Orientului unde valurile tuturor barbariilor au trebuit să se spargă de pieptul nostru. Imprejurările au fost cu mult mai vitrege pentru neamul nostru. După liniștirea incursiilor barbare vine o pacoste și mai grea pe capul nostru. O spune așa de frumos și Neagoe-Vodă, vorbind despre Turci și solii

lor: „toată mintea și înțelepciunea lor este mâna cea întinsă și darul să le dai și să le umpli gurile tuturor de toate“ (Pușcariu pag. 38).

În împrejurări vitrege și-au scris și oamenii noștri istoria și bruma de literatură la început în epoca culturii mănăstirești, în haină slavă; în împrejurări similare au continuat-o urmașii lor, când limba noastră își cere drepturile ei pretundinea, și în biserică.

Intr'o vreme când scriitorii noștri se desbară de slavism și viața noastră curge mai amplă. Se primesc, la început fără să-și fi dat cineva seama de înrâuriri confesionale, influențele din Apus. Husitismul, cu ideile împrumutate în mare parte dela Wiclif, aduce nota națională în scrierile bisericești. Cele dintâiu încercări de traducere a Scripturilor în limba națională sunt însă de origine romanică. Din Franța, din sânul sectelor religioase (Valdezi etc.) pornesc cu mult înainte de Wiclif îndemnurile de a traduce Sf. Scriptură în limba națională.

Influenței hușitismului la noi îi dă d-l S. Pușcariu cuvenita importanță. Traducerile de cărți bisericești, de cărți rituale, scrierile profane, care ni s'au păstrat în manuscrise mai nouă numai (pag. 76), sunt expuse cu competența savantului care unește în chip fericit temeinicia cu modestia. În fața ochilor noștri trece întreg trecutul nostru în icoane vii: dela migăleala călugărilor copiști din mănăstiri la reproducerea mecanică a molitvelor slavone, pe care nu le mai înțelegeau preoții de mai târziu și în care nu mai puteau pune suflet; dela primitivele anale istorice la cronica bogată a lui Costin sau la povestirea cu graiul înflorit a lui Ion Neculce. Cu emoție cetești paginile despre traducerea Testamentului nou din 1648 dela Alba Iulia cu spicuirile interesante din prefață; și cine nu va ceti — azi, când unii oameni parcă nu prețuiesc îndestul evenimentul unirii — cu interes cuvintele d-lui Pușcariu: „Ardealul a fost provincia românească în care limba strămoșească a pătruns mai de vreme în biserică. Aici știința de carte slavonă era mai puțin răspândită, aici s'a răspândit mai întâiu cuvântul lui Dumnezeu în limba națională și la lățirea lui contribuie în mare măsură mai târziu un Moldovean, dascălul *Vasile Sturzea*“ (pag. 88). Acest Vasile Sturzea a fost de altfel tipograf și în Muntenia, de unde Mateiu Vodă Basarab trimitea literă și tipografi în Ardeal!

Informație sigură, bogată, o caracterizare potrivită a epocelor și oamenilor și stilul limpede și frumos al d-lui Pușcariu fac lectura cărții foarte plăcută. Și citatele au fost alese foarte bine. Nu este chiar astăzi atât de actual sfatul bătrânului Miron Costin, dat Domnului și pe care îl reproduce și dl Pușcariu: „Să nu dăm locul, că pământul acesta este frământat cu sângele moșilor și strămoșilor noștri“? O caracterizare dintre cele mai

nimerite este cea a cronicarului Radu Popescu. Și nu este de mirat că despre Ion Neculce autorul scrie pagini atât de frumoase; acest scriitor este pentru un istoric literar cea mai atrăgătoare figură din epoca cronicarilor. Din punct de vedere al istoricului literar poate a fost justificat de a stăruie mai puțin asupra traducerilor versificate ale lui Dosofteiu; dar despre Biblia lui Șerban-Vodă trebuia să se stăruie ceva mai mult, avându-și marea ei importanță din punct de vedere universal românesc. Foarte justă este părerea autorului cu privire la Neagoe-Vodă, pe care-l revendică cu drept cuvânt contra lui Romansky (pg 34) pentru literatura română. Frederic cel Mare al Prusiei scria franțuzește, disprețuia chiar limba germană, dar nu-l socotește nimeni drept scriitor francez. Un capitol, cel al literaturii vechi populare, nu se putea scrie încă în mod definitiv. Dl Pușcariu observă foarte just: „Un studiu în privința aceasta, făcut de un om nepreocupat de a găsi rămășițe romane în orice element al basmelor noastre, de un cercetător cu cunoștințe teologice și de folclor comparat, și înainte de toate cu cumpăt în judecată, ar putea scoate la iveală multe lucruri interesante și instructive, și ne-ar face cu puțință ca în acest capitol de cea mai stearpă producție literară să putem înregistra câteva pagini frumoase sub titlul de „literatură populară“ (52). Ar fi bine dacă și istoricii bisericești s'ar ocupa de problemele acestea.

Cartea d-lui Pușcariu, menită pentru publicul cetitor, este în felul ei cea mai bună și cea mai frumoasă istorie a literaturii vechi. Pecând „Istoria literaturii religioase până la 1688“ a d-lui Iorga se adresează cetitorului învățat, scrierea d-lui Pușcariu a avut dela început altă menire. Ar fi banal să mai spunem că este la curent cu toate cercetările științifice. O bibliografie bine aleasă (pg. 183—207) și un indice ușurează utilitatea ei. Studenților universitari le va aduce cele mai bune foloase, dar mai ales aș dori să o citească preoțimea noastră. Iar dela autor — așteptăm continuarea!

R. Cândea

Prof. I. Mateiu, *Contribuțiuni la istoria dreptului bisericesc, Vol. I. epoca dela 1848—1868 cu o reprivire canonică-istorică, București 1922, 411 pag.* — Lucrarea aceasta, făcută cu o întinsă pregătire științifică și tratând desvoltarea istorică a organizației bisericii ortodoxe române din Ardeal, este foarte binevenită în momentul de față, când este la ordinea zilei unificarea organizației bisericii ortodoxe din România întregită; căci chiar Statutul organic existent în Mitropolia Ardealului, deși s'a luat drept bază de discuție ca fiind cel mai progresat și mai corespunzător referințelor de astăzi, cât și pentru viitor, pare a fi peatra de care se împiedecă aceasta unificare dorită de toți.

Cu toate că reprezentanții bisericilor ortodoxe din Vechiul Regat, Basarabia și Bucovina, cu ocazia discuțiilor în comitetul de 15 al așazisei Constituante bisericești, au admis ca aplicabile multe din principiile stabilite în acest Statut organic, așa principiul autonomiei, cel reprezentativ, cel electoral, participarea mirenilor la administrarea unor anumite chestiuni bis. chiar în raportul numeric de $\frac{2}{3}$ în corporațiunile reprezentative, totuși acești reprezentanți n'au putut admite știrbirea caracterului episcopal al bisericii ortodoxe din România întregită numai pentru motivul că așa este stabilit și în Statutul organic din Mitropolia Ardealului.

E drept, Statutul organic ca cel mai progresat așezământ de organizație a bisericii ortodoxe de pretutindeni, cuprinde foarte prețioase principii fundamentale pentru o îndrumare bună a vieții bisericești, căci ținând seamă de inexorabilele necesități ale timpului a admis o largă participare a mirenilor la administrarea chestiunilor bisericești, ceea ce a fost practicat și în biserica apostolică. Însă Congresul național bisericesc din 1868, trecând cadrele canonice, precizate foarte exact de Mitropolitul Șaguna, a întins așa de departe această participare a mirenilor, încât ea știrbește caracterul ierarhic-episcopal al bisericii ortodoxe. Și aici trebuie făcută o corectură.

Dacă și nu se poate admite ca episcopul să conducă eparhia sa în mod absolutistic, ci se cere o viață constituțională și în biserică, întru cât episcopul să fie legat în anumite chestiuni de votul organelor reprezentative ale întregului popor (cler și mireni), totuși pe de altă parte acest sistem constituțional, precum nici în stat așa nici în biserică, nu se poate estinde atât de departe, încât episcopul să ajungă a fi numai primus inter pares, având chiar și în consiliile consistoriale acelaș vot decisiv ce-l au membrii clerici și mireni.

Biserica ortodoxă are caracter ierarhic-episcopal, iar acest caracter se șterge, dacă votul episcopului este majorat de clerul și poporul, pus sub ascultarea și conducerea lui, căci în cazul acesta nu episcopul poartă răspunderea hotăririlor luate, ci clerul și poporul, iar aceasta înseamnă că nu episcopul conduce turma sa, ci aceasta îl conduce pe episcopul său. Aceasta însă contrazice principiile fundamentale de organizație a bisericii ortodoxe, în baza cărora numai episcopul este responsabil pentru turma sa (Faptele apostol. XX. 28. — ap. Pavel către Evrei XIII. 17), deoarece numai el, în baza succesiunii apostolice, este conducătorul autorizat al eparhiei sale. Așa a stabilit-o și însuși Isus Christos, organizând biserica sa de sus în jos și nu de jos în sus.

Dară acest Statut organic mai trebuie schimbat și cu privire la existența unui Sinod mitropolitan în Ardeal pe lângă Sf. Sinod din București, căci așa a fost desvoltarea istorică a

acestor sinoade mitropolitane, că ele acolo, unde au ființat ca o treaptă de dezvoltare la o organizație mai înaltă, au fost absorbite întotdeauna de organul sinodal central; așa a fost și este în patriarhatul din Constantinopole, cât și în celelalte patriarhate, așa a fost și este în toate bisericile autocefale naționale.

Reprezentanții Mitropoliei din Ardeal cer respectarea pe deaîntregul a Statutului organic, iar dacă aceasta nu se admite în bisericile din Vechiul Regat, Basarabia și Bucovina, atunci îl reclamă acest Statut pentru Mitropolia din Ardeal.

Cum însă biserica ortodoxă din România întregită, formând un unic corp bisericesc, trebuie să fie organizată într'un mod unitar, acest Statut organic a ajuns fatalmente să fie peatra de care se împiedecă unificarea organizației bisericii ortodoxe autocefale române.

Apărătorii Statutului organic se bazează pe afirmarea că acest Statut este în întregime o moștenire sfântă a Marelui Mitropolit Șaguna și că ei, din venerație față de persoana acestui merituos Mitropolit, nici singuri nu cutează și nici altora nu li permit modificări esențiale.

În situația aceasta încurcată lucrarea chiar a unui Ardelean, chiar a unui membru distins al Mitropoliei din Ardeal, a d-lui I. Mateiu, este ca o rază caldă de lumină care sparge nouri de pe cerul bisericii române întregite. Meritul cel mare al d-lui I. Mateiu pentru înlesnirea unificării organizației bisericii române stă într'aceea că, la mâna documentelor autentice, dovedește pe deplin că Statutul organic în acele puncte în cari știrbește caracterul episcopal al bisericii ortodoxe, nu este rezultatul convingerilor canonice ale Mitropolitului Șaguna, ci i-a fost impus de către Congresul național bisericesc din anul 1868.

Sprijinit pe afirmațiile d-lui Parteniu Cosma d-l I. Mateiu a avut din nou curajul să restabiliască un adevăr istoric, iar reprezentanții Mitropoliei Ardealului nu mai pot invoca venerabila persoană a Mitropolitului Șaguna și atunci de sigur ei singuri vor contribui cu toată dragostea la unificarea organizației bisericii române întregite, care unificare trebuie făcută, și nici o jertfă adusă pentru ea nu poate fi prea mare.

Să vedem acum ce spune d-l Mateiu.

Din lucrarea sa considerabilă ce are de gând să o facă și pe care o împarte în trei volume, a eșit de sub tipar deocamdată volumul I. Obiectul principal al acestui volum îl formează *proiectul original de constituție bisericească al Mitropolitului Șaguna*, pe care îl aduce textual în întregime, pag. 319—369, îl discută pe scurt, pag. 207—228 și adaoge, pag. 235—256 rectificările ce s'au făcut de către Congresul național bis. din 1868. Apoi se ocupă autorul, pag. 263—278, de întreaga literatură, română și străină, ce s'a produs mai ales cu scopul de a acuza de necanonicitate pe Mitropolitul Șaguna ca autorul

responsabil al Statului organic. Autorul reușește pe deplin de a spulbera aceste acușări cari în multe cazuri nu aveau alt scop, decât să discrediteze competența canonică a marelui Mitropolit și organizator Șaguna.

Ca introducere la lucrarea sa autorul face o foarte precisă analiză istorică a organizației bisericești la Românii din Ardeal dela primele începuturi ale ființării poporului român și până la opera măreață de legiuire a Mitropolitului Șaguna pag. 11—167. Autorul s'a uzat în mod foarte conștiincios de un bogat și instructiv aparat științific de documente și literatură. Aceasta introducere se presintă ca un temeinic studiu canonic-istoric asupra desvoltării dreptului bisericesc particular la Românii din Ardeal.

Autorul arată foarte exact, cum fundamentele de organizație bisericească, puse de apostoli, au fost lărgite în decursul timpurilor prin obiceiul pământului — obicei recunoscut de canonic și corespunzător spiritului bisericii ortodoxe de cătră patriarhul din Constantinopole Antonie prin hrisovul din a. 1391 — și astfel au pregătit opera de organizație constituțională pe baze democratice a marelui Șaguna (pag. 30).

Autorul promite că în volumul al doilea va sintetiza rezultatele Statutului organic câștigate în timp de 50 de ani în baza activității congreselor naționale și sinoadelor eparhiale, iar ca în volumul al treilea va examina problema unificării bisericești punându-o în perspectiva doctrinei canonice, a tradiției și a viitorului bisericii ortodoxe din România (pag. 9).

Resultatul științific al cercetărilor serioase făcute în volumul I. se desprinde din: 1. capitolul despre concepția canonică a Mitropolitului Șaguna cu privire la organizația bisericească, pag. 168—207; 2. capitolul ce cuprinde constatări științifice asupra proiectului original de constituție bisericească al Mitropolitului Șaguna, pag. 228—235; 3. capitolul ce cuprinde o paralelă între acest proiect original și între Statutul organic votat de Congresul național bisericesc la a. 1868, pag. 256—263.

În capitolul pe pag. 168—207 autorul face un studiu amănunțit asupra tuturor lucrărilor științifice de drept bisericesc ale lui Șaguna și evidențiază că concepția canonică a Mitropolitului Șaguna cu privire la organizația bisericească, așa cum este ea preconizată în proiectul său original de constituție, este fondată pe bazele solide ale canoanelor, cât și ale vieții și practicei bisericii ortodoxe.

Puterea legislativă și judiciară zace în mâinile ierarhiei (pag. 199, 200, 203, 233) și numai la manuirea puterii administrative admite Șaguna și intervenția poporului, dar nu altfel decât în strânsă colaborare cu ierarhia (pag. 204). Șaguna accentuează caracterul ierarhic al organizației bisericești, (pag. 229), însă, des- aprobând absolutismul ierarhic-episcopal în conducerea bisericii,

il înlocuiește cu principiul constituțional, admitând participarea clerului și a mirenilor prin reprezentanți aleși în ramura vieții administrative, dară *suprema autoritate în toate chestiunile bisericești este sinodul episcopesc*, (pag. 231).

Așa a fost și pe timpul sinoadelor ecumenice cari pe lângă fixarea dogmelor de credință au legiferat prin canoane și întreaga administrație bisericească, iar când sinodul al cincelea și cel al șaselea ecumenic n'au legiferat canoane, atunci s'a simțit trebuința de a convoca un sinod ecumenic întregitor, cu menirea specială de a legifera în chestii de administrație, organizație și viață bisericească (sinodul trulan).

Așadară legiferarea supremă în toate chestiunile bisericești este numai de competența sinodului episcopesc central (pag. 258) și nici decum de competența vre-unui Congres bisericesc, compus din $\frac{2}{3}$ mireni și $\frac{1}{3}$ clerici, chiar cât de mare ar fi el.

Ceea ce Congresul național bisericesc din a. 1868, forțat de împrejurările vitrege ale vremii, a denaturat în proiectul original al marelui Șaguna — sunt nouă puncte mai însemnate, vezi pag. 256, 259—261 — astăzi, sub împrejurările fericite în România întregită și liberă, putem și trebuie să reparăm. Insuși Mitropolitul Șaguna s'a supus voinței Congresului național bis. „exclusiv din motive de oportunitate politică și națională“ (pag. 263), astăzi trebuie să revenim, cu atât mai mult, când d-l I. Mateiu a dovedit cu multă obiectivitate că Statutul organic, așa cum există el astăzi, cu nedreptul se atribuie *întru toate* Mitropolitului Șaguna.

Prin lucrarea sa bazată pe o întinsă pregătire științifică d-l I. Mateiu a adus cu mare curaj lumină în „legenda regretabilă“ (pag. 262) și astfel a împins unificarea organizației bisericii ortodoxe române cu un pas mare spre o rezolvire salutară bisericii noastre.

Literatura dreptului bisericesc ortodocs s'a împogățit cu o lucrare de valoare care ne dă toate garanțiile că și celelalte două volume vor fi la înălțimea cuvenită științifică. **V. Șesan**

prof. de drept bisericesc.

La mormântul lui Dimitrie Onciul

Mult întristaților Prezenți,

Alătura de reprezentanții autorităților și instituțiilor din centrul Românismului, dela București, deplânge moartea mult regretatului și mult iubitului prof. univ. Dimitrie Onciul și Societatea pentru cultură și literatura poporului român din Bucovina. în numele căreia am de astădată trista misiune să vorbesc.

Plângeți munți și văi! plângeți dealuri și câmpii! plângeți voi, codri verzi, și voi isvoarelor limpezi ale mândrei noastre Bucovina! Și plângi și tu popor român și voi, instituțiuni culturale din acest colț de țară, căci am pierdut dela sinul nostru pre unul dintre cei mai vrednici fii ai noștri.

Al nostru era, căci aici la noi răpăosatul a văzut lumina zilei, aici la noi a crescut și și-a petrecut tinerețele, aici și-a început și activitatea sa rodnică pe teren național și cultural conlucrând din răputeri la înfăptuirea acelor idealuri, cari le urmăreau societățile culturale căror a aparținut pe vremuri.

Înainte de aproape 3 decenii a fost chemat să plece în centrul Românismului, la București, și a primit acolo mari însărcinări, fiind prof. univ., director al Arhivelor statului și în cele din urmă și președinte al Academiei române. De aceste însărcinări a știut să se achite în mod demn. Era blând, modest, muncitor și cinstit. A pus bazele istorografiei române și orișicare ar fi urmașul său nu va putea să treacă peste fundamentul de granit al cercetărilor exacte științifice ce le-a făcut asupra trecutului nostru. Ne-a reprezentat bine acolo pe noi Românii Bucovineni. Era mândria noastră.

Acuma s'a reîntors în țara lui iubită, în dulcea Bucovină, de unde își trage obârșia. Născut în Straja, a fost straja Românismului în centrul Românismului în baza cercetărilor istorice ce le-a făcut, și crucea ce-i va străjui de acum mormântul său va fi și după moartea sa straja Românismului aici aproape de frontierele țării noastre acum întregite și prin străduințele răpăusatului Dimitrie Onciul.

Prin moartea ta, iubite amice, noi Românii din Bucovina am îndurat o pierdere deosebit de mare. Cine ne va mai putea reprezenta pre noi la București cu atâta demnitate și cinste, cum știai tu să o faci?

Durerea noastră este mare și numai bunul Dumnezeu ne poate mângăia.

Scumpe prietene! Am venit să-ți dăm ultimul onor, să depunem la cosciugul tău o lacrimă de durere și să-ți mulțumim din adâncul sufletului nostru pentru toată dragostea ce o purtai țării noastre, poporului nostru și instituțiilor noastre culturale.

Erai întotdeauna îngrijit de binele nostru, acum dormi în pace și bunul D-zeu să te aibă în grija sa și să-ți răsplătească cu bine jertfele aduse de tine pe altarul țării și al națiunii tale.

Fie-ți țărâna ușoară și memoria eternă!

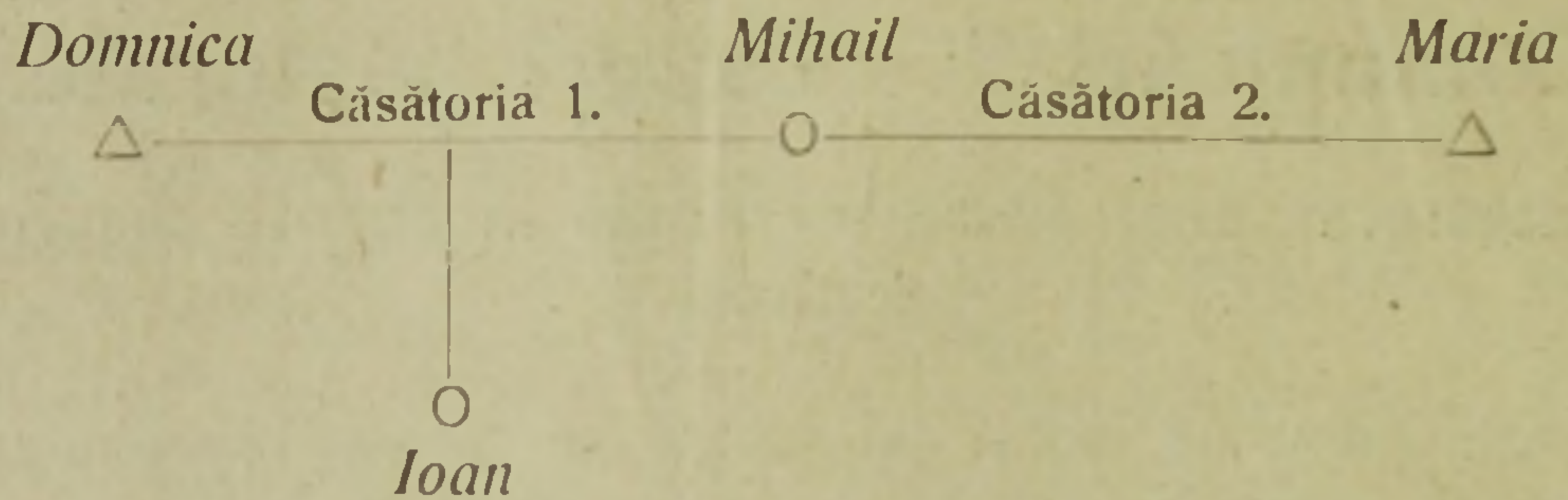
V. Gheorghiu

Comunicări. — Cazuri pastorale.

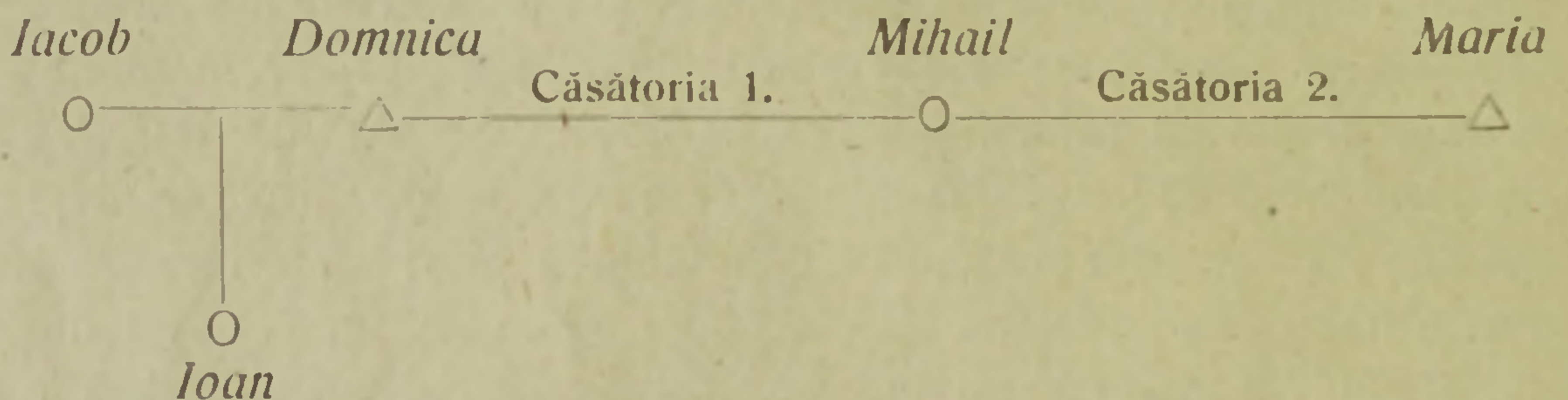
Contestarea unei probe matricale în caz de cuscrie legitimă.

Ioan, ajutor de morar neînsurat, se anunță parohului că voește să se căsătorească cu Maria, văduvă de morar. La întrebarea parohului, dacă sunt consângeni sau încuscriți, ei răspund hotărît: nu. Cercetând însă mai exact documentele matricale parohul află spre supriinderea sa că Mihail, bărbatul repausat al Mariei, este conform certificatelor supuse, tatăl mirelui Ioan: deci cuscrie legitimă a gradului prim în linie directă, prin urmare căsătoria este exclusă. Ioan însă declară în modul cel mai precis că Mihail n'a fost tatăl său — parohia întreagă știe foarte bine că tatăl său adevărat a fost Iacob, birtașul deja repăusat; și această o confirmă și văduva Maria, căreia răpăusatul Mihail i-a declarat de repețițe ori, că Ioan nu e fiul său, și el l-a înscris numai pe numele său. Parohul demite deocamdată pe nupturienți cu observarea că va cerceta cazul. Faptul este deci următorul: Mihail, bărbatul răpăusat al Mariei, ca morar tânăr neînsurat, în 10 Ianuarie 1885 s'a căsătorit cu Domnica care atunci era de cinci luni însărcinată. Mihail a avut știre despre starea miresei sale, a știut și aceea că zvonul îl denota pe birtașul Iacob ca seducătorul miresei sale. Cu toate acestea el o luă de soție. La 18 Mai 1885 deci după o căsătorie de peste patru luni, ea născu un băiet, pe actualul mire Ioan. La botezul copilului Mihail a cerut ca să fie introdus ca tatăl copilului și cu mâna proprie s'a subscris în matricula născuților ca tatăl lui Ioan. Birtașul Iacob însă a prestat alimentațiunea pentru copil. Terminând Ioan școala, maica sa Domnica repăusă la anul 1901; el se făcu apoi ajutor de morar și petrecu lung timp în străinătate. Într'aceea Mihail la 1910 se căsătorii a doua oară cu Maria, dară un an după căsătoria sa repăusă el însuși. Intorcându-se în anul 1912 din străinătate, Ioan află pe Maria văduvă tânără, și crezând că toate împrejurările atât vârsta cât și ocupațiunea lor li se potrivesc foarte bine, ei decid să se căsătorească.

Conform matriculei Ioan este fiul vitreg al Mariei; deci înrudire de cuscrie de felul întâilea în gradul prim

Inrudirea aceasta exclude deci căsătoria între Ioan și Maria. Inșă conform mărturiei nupturienților, care se bazează pe zvonul public și indicii importante, n'ar exista între dâșii nici un fel de cuscrie :

Momentul decisiv pentru admisibilitatea sau neadmisibilitatea căsătoriei acesteia este întrebarea, dacă Mihail este părintele adevărat al lui Ioan sau nu.

Și soluțiunea întrebării acesteia depinde de acolo, dacă puterea probatoare a matricolei parohiale relativ la paternitatea lui Mihail se anulează prin momentele de argumentare contrare, care contestează această paternitate.

A. Discuțiunea chestiunilor de drept.

1. Mai întâiu e constatat că parohul sau substitutul lui n'are voie să încheie o căsătorie dacă e la mijloc un impedimentum dirimens, adacă un impediment care nu admite căsătoria. Este impedimentul dubios, atunci se amână incheierea căsătoriei până ce indoiala este clarificată sau impedimentul înlăturat pe calea dispensării. Dacă prin refuzarea căsătoriei nupturienții se simțesc jigniți in dreptul lor, atunci au dreptul să recurgă sau la forul superior bisericesc sau la judecătorie. Pentru cazul că nupturienții s'ar adresa cu rugămintea lor catră forul bisericesc superior, acesta trebuie acuma fie pe cale judecătorească sau nejudicătorească să intoarcă procedura de stabilire.

2. Pentru aceasta procedură este mai întâiu de apreciat importanța și valoarea probării mitricale. În matricula născuților Mihail este introdus ca tatăl lui Ioan; chiar prin subscrierea sa proprie Mihail a mărturisit că el este tatăl lui Ioan. Matriculele de naștere și cununie ale parohiatelor posedă valoarea de documente publice. Aceeaș valoare o au extractele oficiale din aceste matricule liberate de către paroh. Documentele bisericesti publice formează la judecătorie și afară de aceasta probarea deplină pentru faptul pe care îl certifică imediat, întrucât persoana oficială justifică faptele acestea din propria cunoștință. Autoritatea persoanei oficiale, care prin obligațiunea severă a oficiului și prin făgăduință depusă cu jurământ este constrânsă spre împlinire conștiincioasă, și a căreia cunoștință de cauză, precauțiune și veracitate nu poate să fie supusă nici unei îndoieli, este așa de dominantă încât se poate anula numai prin un argument contrar de tot sigur și coercitiv. Ce e drept, principial nu este exclusă contestarea documentelor publice. Aceasta este admisibilă și se poate aplica în chestie de formă sau fond: prima dacă se contestează autenticitatea sau forma esențială de drept a documentului, cea din urmă dacă se poate dovedi înșelătură, inducerea în eroare a persoanei oficiale în privința obiectivă.

În cazul prezent certifică matricula parohială că Mihail după nașterea copilului Ioan a mărturisit că e tatăl lui. Acest fapt este stabilit în afaceri judiciare atât timp, până când prin argumente coercitive nu se stabilește neautenticitatea sau o eroare esențială de formă a matriculei sau date incorecte în privința materiei.

Ceva mai mult decât faptul declarării paternității nu se poate deduce imediat din document. Faptul împreunării sexuale a lui Mihail cu Domnica parohul nu putea să-l certifice din propria cunoștință; și mai puțin paternitatea însași; aceasta este un misteriu al naturei.

3. Dar mai trebuie considerat și un al doilea moment, *presumpțiunea*. Acest mijloc de probare recunoscut în fiecare domeniu juridic extern consistă într'aceea că sau prin legea însași (*praesumptio juris*) sau prin sentința judecătorului (*praesumptio hominis*) un fapt se presupune ca stabilit pentru domeniul juridic din acea cauză, pentru că s'au stabilit alte fapte sau împrejurări factice cu care faptul din chestiune este pus în conex strict. Pecând *praesumptio hominis* în esență e identică cu proba

bazată pe indicii, *praesumptio juris* constituie un mijloc de probare independent de importanță foarte mare pentru procedura judecătorească și cea afară de judecătorie,

Efectul imediat al unei *praesumptio juris* este în toate cazurile, că pentru domeniul extern al dreptului faptul presupus de cătră drept atât timp se stabilește ca sigur până când pentru cazul contrar nu se produce o probă strictă. Ba în unele cazuri dreptul exclude ori și ce argument contrar *direct*: contra unei atari presupțiuni (*praesumptio juris et de jure*) se admite numai probarea că acele momente împrejurări sau presupuneri cu care dreptul îmbină presupțiunea, nu sunt date în speță.

Pentru cazul prezent se consideră mai ales *praesumptio juris (et non de jure)*. Aceasta, ce e drept, în domeniul dreptului, pentru sine e suficientă ca probă pentru faptul presupus, dară contrarului nu-i detrage posibilitatea de a proba cu alte argumente că în cazul dat momentul presupus nu corespunde cu adevărul obiectiv; și dacă reușeste această probare atunci se ține în samă teza: *Praesumptio cedit veritati*. Această probă contrară trebuie să fie cu totul coercitivă și necontestabilă, dacă *praesumptio juris* se expune din partea dreptului ca una urgentă (*vehemens*).

4. Pentru faptul nelămurit conform cursului naturei al paternității naturale față de un copil deja dreptul roman a stabilit o importantă presupțiune de drept în teza: *Pater vero is est, quem nuptiae demonstrant*. Dreptul canonic a adoptat această presupțiune. Inșă această *praesumptio juris* trebuie precizată mai exact atât relativ la *presupunerea* sub care se întâmplă ea, cât și relativ la caracterul ei juridic.

În *dreptul roman* această presupțiune, conform căreia bărbatul se presupune ca părintele copiilor născuți din muierea căsătorită în timpul duratei căsătoriei, se stabilește numai relativ la acei copii care s'au născut nu înainte de ziua 181 (luna șaptea) după încheierea căsătoriei și nu mai târziu de ziua a 300 după disolvarea căsătoriei. Numai cu această restricțiune, nu însă și relativ la copiii cari s'au născut din mama căsătorită înainte s'au după momentul acesta, discută conform dreptului roman presupțiunea paternității bărbatului căsătorit. Fiindcă *dreptul canonic* a acceptat din dreptul roman presupțiunea paternității și n'a stabilit în chestiune: o determinare

independentă, mai preciză, aceasta limită temporală trebuie considerată și pentru domeniul dreptului bisericesc ca premise pentru presumpțiune. Conform caracterului juridic presumpțiunea amintită nu este *juris et de jure* ci numai *praesumptio juris*, prin urmare admite o directă probă contrară. În sensul acesta se pronunță anume Ulpian, și practica bisericii atribuie presumpțiunii paternității așisderea numai valoarea unei *praesumptio juris*. Cum stă încă chestia relativ la acei copii care s'au născut dintr'o mamă căstorită însă înainte de 180 de zile dela încheierea căsătoriei? Precum am văzut dreptul roman nu stabilește pentru paternitatea bărbatului căsătorit față de acești copii nici o *praesumptio juris*. Și nici dreptul canonic. Canoniștii mai vechi discută numai întrebarea dacă un atare copil născut în căsătorie, dară conceput înainte de căsătorie, se legitimează prin căsătorie, adecă se face părtaș de beneficiul legii al căsătoriei legitime. Canoniștii mai noi sunt mai mult de părerea că legitimațiunea se cuvine și acelor copii care s'au conceput înainte de căsătorie, dară s'au născut în căsătorie.

5. Mai de aproape se ocupă cu această chestiune legile moderne civile. Ele extind presumpțiunea paternității mai departe decât dreptul roman. Codul austriac civil, care e încă valabil în Bucovina, ce e drept stabilește în § 155 următoarele: „Presumpțiunea juridică a nașterii nelegitime are loc la acei copii care s'au născut dintr'o muiere căsătorită, însă înainte sau după timpul determinat legal (§ 138) cu privire la căsătoria încheiată sau disolvată (adecă înainte de luna a șaptea dela încheierea căsătoriei sau mai târziu decât 300 de zile după disolvarea căsătoriei).” Însă comentatorii și practica judecătorească sunt de acord că întrucât e vorba de nașterea înaintea de luna a șaptea dela încheierea căsătoriei prin termenul puțin nimerit „presumpțiunea nașterii nelegitime” nu trebuie înțeleasă o presumpțiune în sensul tehnic, ci numai că nu este dată presumpțiunea legitimității. Aceasta rezultă evident din paragraful următor 156: „Această presumpțiune de drept (a căsătoriei nelegitime) la o naștere prematură este dată abia atunci, dacă bărbatul căruia înainte de căsătorie nu i-a fost cunoscută îngrecarea cel mai târziu până'n trei luni după primirea știrei despre nașterea copilului contestează pe calea judecătoriei paternitatea.” Dacă bărbatul omite a face aceasta opoziție judecătorească, atunci

legea sub orice împrejurări consideră aceasta ca o măsturisire tacită că el este tatăl copilului, și în cazul acesta îl dispensează de ori ce probă pe cel ce afirmă legitimitatea copilului așa că în cazul acesta copilul se consideră necontestabil ca legitim și nime altul nu posedă dreptul de a se ivi cu o acuzațiune de contestare. Numai pentru cazul când moare bărbatul înainte de expirarea termenului acordat pentru contestare, § 159 admite errezilor bărbatului încă dreptul de contestare până la un termen.

Și mai precis formulează codicele civil al Germaniei aceasta presumțiune de drept în §§ 1591 până 1598. Conform cu acestia se presupune pentru cazul când copilul s'a născut în căsătorie, concepțiunea copilului însă s'a întâmplat în timpul înainte de căsătorie, că bărbatul căsătorit este tatăl copilului întrucât a murit, fără de a contesta legitimitatea copilului; și contestarea legitimității este exclusă dacă bărbatul după nașterea copilului l-a recunoscut ca al său propriu.

Pentru a aprecia valoarea acestei legislații de stat, trebuie considerat că constatarea paternității asupra unui copil fără îndoială cade în competența statului. Statul are interesul cel mai mare în afacerea aceasta care formează baza pentru dreptul de familie, dreptul de ereditate, și starea civilă a copilului. Forul bisericesc se ocupă numai incidental cu chestia aceasta, dacă cu aceasta se îmbină consecvențe pentru sfera juridică a bisericii, b. o. întrebarea dacă din descendență se naște un impediment. Fiindcă deci statul cu legislația sa relativ la constatarea paternității nu trece peste marginile competenței sale, aceste legi sunt valabile și pentru domeniul conștiinței fără de a atinge dreptul bisericii și din partea ei a decide independent asupra chestiunilor de felul acesta, dacă se rapoartă la ordinea judiciară a bisericii.

B. Soluțiunea cazului.

Pe baza tezelor de drept expuse ușor se formează soluțiunea cazului prezent.

1. Mai înainte de toate atât pentru forul civil cât și cel bisericesc este constatat faptul că Mihail a mărturisit că este părintele copilului Ioan. Pentru aceasta garantează mărturia autentică a matriculei parohiale care și în domeniul juridic al statului

se recunoaște ca document public deplin valabil (așa în Bucovina). Cu aceasta declarație de paternitate, dată în forma legală imediat după nașterea copilului Ioan și patru luni după încheierea căsătoriei, Mihail a recunoscut în mod legal că el cu soția sa de atunci Domnica deja înainte de căsătorie s'au împreunat sexual. Dacă acuma nupturienții voesc să contesteze faptul acesta, trebuie să probeze în mod coercitiv și deplin evident că Mihail prin declararea paternității sale a mințit și l-a indus în eroare pe paroh.

O atare probă ar fi dată, dacă ei ar fi în stare în mod de tot ireproșabil să dovedească că înainte de căsătoria sa sau măcar pe timpul concepțiunii copilului său, deci cel puțin până la cele două ultime luni înainte de încheierea căsătoriei Mihail nici odată nu s'ar fi întâlnit cu Domnica sau că din cauza impotenței sale n'a putut deveni tată. Atunci proba matriculei ar fi anulată. O astfel de probă ei nici n'au încercat și în cazul prezent era și exclusă deoarece Mihail cu Domnica au viețuit în aceeași localitate și din căsătoria primă au avut și copii legitimi.

Numai următoarele trei momente nupturienții sânt în stare să le opună contra exactității matriculei: *a)* Mihail de repetite ori a declarat mai târziu că el nu e tatăl lui Ioan; *b)* birtașul Iacob prin prestarea alimentațiunii a recunoscut însuș că s'a împreunat sexual cu Domnica; *c)* fama publică denotă pe Iacob și nu pe Mihail ca tată al lui Ioan.

Nici unul din aceste momente nu poate să anuleze proba matriculei:

ad a) Fie că cuvintele lui Mihail se confirmă și prin martori, ele nu se pot lua în considerare acum și din acea cauză pentru că Mihail însuș se acuză de o mărturisire falsă făcută înaintea imatriculatorului.

Tăgăduirea ulterioară a lui Mihail este cu atât mai suspectă fiindcă el avea interesul de a declara pe Iacob ca tată al copilului ca să primească dela dânsul prestarea alimentelor pentru copil.

ad b) Da aici rezultă că Iacob era conștient de relațiile sale imorale cu Domnica și de aceea se considera responsabil pentru urmările relațiilor acestora. De aici nu rezultă însă că deja înainte de căsătoria sa Mihail n'a păcătuit cu soția Domnica. Ori și cum prin aceasta paternitatea față de Ioan devine

dubioasă. În aceasta îndoială presupunerea este dată cu atât mai mult pentru Mihail fiind că e constatat că înainte de căsătoria sa el a știut despre îngreunarea Domnichei și cu toate acestea s'a căsătorit cu dânsa. Deja din cauza împrejurării acesteia Mihail a pierdut tot dreptul de a contesta paternitatea sa față de copil.

ad c) Fama nu are mai mare valoare de drept decât cauza acestei fama; și aice fama publică poate să provină numai dela relațiile suspecte ale lui Iacob cu Domnica cea necăsătorită, dela vorbe eventuale ale persoanelor implicate (Mihail, Domnica și ale lui Iacob) și dela faptul cunoscut al prestațiunii de alimentații din partea lui Iacob. — Că aceste momente însă nu pot anula proba matriculei, s'a expus deja.

2. Dacă însă *declararea paternității* a lui Mihail cu toate argumentele de indicii și de fapte rămâne validă din punct de vedere juridic, atunci din ea se naște *praesumptio juris et de jure* pentru *paternitatea reală* pe baza codicelui civil.

O probă contrară directă contra acestui fapt presupus nu se mai admite. Și dacă chiar dreptul canonic nu stabilește formal aceasta presupunere și nu contestă părții îndreptățirea de a acuza, apoi și înaintea forului bisericesc li lipsește lui Ioan și Mariei ori ce probă de a anula marturisirea lui Mihail depusă în matricula că el este tatăl lui Ioan, după ce au repausat Mihail, Iacob și Domnica. Declararea lui de atunci înaintea imatriculatorului este clară, determinată, spontană, depusă în document public, înaintea autorității chemate, nu-i revocată în mod valid nici anulată: cel ce afirmă că ea este obiectiv neadevărată, trebuie să producă probe suficiente, nu numai vorbe, îndoeli, indicii, coniecturi; și ceva mai mult decât aceste nupturienții n'au produs.

Deci forul bisericesc, dacă și nu consideră *praesumptio juris* a forul civil, *praesumptio hominis* trebuie să declare pe Mihail ca tată al lui Ioan. Astfel și Parohul trebuie să refuze cererea lui Ioan și Mariei de a încheia căsătoria. (După *Theologisch-praktische Quartalschrift*).

CRONICA

Necroloage. Nu putem continua revista „Candela“ fără să ne gândim cu pietate la profesorii dispăruți dintre noi în cursul războiului. Unii dintre dâșii ne au fost profesori, alții colegi; și deși târziu, din cauza împrejurărilor, ne simțim îndemnați a le aduce și aici tributul nostru de recunoștință și de pioasă amintire.

† *Juvenal Stefanelli*, docent la Facultatea noastră de Teologie, a răposat în preajma izbucnirii războiului mondial, la 31 Iulie 1914, în etate de 80 ani. Stefanelli a fost cunoscut prin catehesele sale, publicate în trei volume. La început profesor de religie la Siretiu, a fost adus apoi la Cernăuți, unde a funcționat în aceeași calitate la liceul de stat din capitala Bucovinei. Totodată a ținut — dela 1875 încoace — cursuri de catehetică și exerciții practice, în calitate de docent, și la Facultatea de Teologie. Din scrierile sale amintim mai ales „Catehesele“ sale în trei volume, apoi „Manualul de liturgie“ foarte practic și foarte usitat. A scris și alte manuale pentru școalele primare și secundare. Unele din cărțile lui au fost tipărite la Sibiu, altele la București, ca un simbol pentru unitatea Românilor. Căci regretatul Stefanelli a fost un foarte bun Român. În amintirea studenților de acum vreo două decenii și a colegilor și a tuturor Românilor buni va rămânea neștearsă figură albă,

tremurătoare, împovărată de bătrânețe a „arhimandritului“, care la sf. liturgie, parcă întinerea când rostea, cu energie, simbolul credinței în întregime în limba românească într'o vreme, când la Cernăuți în catedrală se făcea serviciul divin de-alma în două limbi. A murit la începutul războiului mondial, dar bătrânul acesta naționalist, fără îndoială că trebuie să fi avut viziunea unirii noastre. . .

† *Ștefan Saghin*. La 4 Aprilie 1920, după ce-a fost învrednicit de D-zău să vadă unirea, de care s'a bucurat nemărginit de mult, a răposat în capitala României după o grea boală, profesorul de Dogmatică Dr. Șt. Saghin, în etate de 59 de ani. Fiu de țaran din Bucovina, este tipul omului harnic și modest care s'a ridicat prin muncă proprie și fără protecție până la situația înaltă de profesor universitar. Studiile începute la Universitatea din Cernăuți și le-a continuat la Viena, Breslau și Atena. Ajuns apoi docent privat la Facult. de Teologie, este numit mai târziu titularul catedrei de Dogmatica creștină. În această calitate a publicat studii de mare însemnătate în limba română și germană, privitoare la Mântuitorul nostru Iisus Hristos și la mântuirea omenirii. Fiind într'o vreme și predicator, a publicat împreună cu preotul Morariu cuvântări de ale sf. Ioan Gură de Aur. Cercetările sale științifice între care cea mai

recentă „Materialismul ca concepție filozofică“, ne arată temeinicia studiilor sale teologice și filosofice. Nici un teolog de al nostru nu se va putea dispensa în cercetările sale de aceste lucrări, dintre care unele au apărut în „Candela“. După moartea profesorului Vasile Găină, St. Saghin a suplinit și catedra de Apologetica.

Imbinând aceste două ramuri ale Teologiei sistematice, a făcut cercetări îndelungate și tot mai largi în domeniul științei teologice, pâna când moartea timpurie, ni l-a răpit din mijlocul studiilor sale, neîngăduindu-i să-și pregătească pentru tipar cursurile de dogmatica specială, rămase în manuscris. Profesorul Saghin, a fost și un bun pedagog și un mare iubitor al studențimii. Cu studenții săi din diferitele părți locuite de Români, a păstrat totdeauna legături, întărind o unire sufletească pe care guvernele austriace n'o puteau împiedeca.

† *Emilian Voiuțchi*. În același an cu Saghin, la 6 Dec. 1920, moare și profesorul de Teologia morală Dr. Em. Voiuțchi, în etate de 70 ani, scurtă vreme după trecerea sa la pensie. Profesorul Em. Voiuțchi, a fost cel dintâi doctor al Facultății de Teologie. După studii făcute la Viena, Innsbruck și Strasbourg, este numit suplinitor pentru catedra Testamentului vechi și ceva mai târziu suplinitor, și apoi profesor de Teologia morală, catedră pe care a ocupat-o apoi viața sa întreagă. Activitatea sa științifică s'a extins asupra domeniului Testamentului vechi și

al Teologiei morale. Cursurile sale de Teologie morală au fost în mare parte publicate (vol. I și II) și răspândite în toate părțile clerului nostru. Em. Voiuțchi, încă de pe vremea când era prefect seminarial a păstrat dragoste pentru teologia practică, și-l vedem mai târziu publicând împreună cu profesorul Teodor Tarnavschi mai multe volume de predici, care au fost atât de mult întrebuințate de preoțimea noastră, în cât unul din elevii săi a trebuit să publice o ediție nouă. Ca și colegul său Saghin, Voiuțchi a ocupat în mai multe rânduri dignitatea de Decan al Facultății și de Rector al Universității. În consistor a funcționat până la moarte în calitate de consilier onorific. A fost și inspector diecezan, și în deosebi trebuie să-i fie recunoscătoare revista „Candela“ pe care a condus-o în calitate de redactor ani în delungați.

† *Eus. Popovici*. Cu Eus. Popovici, răposat la 28 Sept. 1922, în vârsta frumoasă de aproape 85 ani, a dispărut dintre noi nestorul Facultății de Teologie. Viața lui Eus. Popovici a fost numai muncă și modestie. După studii temeinice este numit profesor de drept bisericesc și istorie bisericească la institutul teologic din Cernăuți (1862) și apoi profesor de istorie bisericească la noua Universitate (1875). Dar Eus. Popovici, n'a fost numai istoric, dânsul a fost un universalist, dânsul a fost cea mai cuprinzătoare minte dintre savanții nostre teologi. Viața lui întreagă și-a dedicat-o cărții. Zi de zi a strâns ca o albină harnică ști-

Înțta din toate domeniile Teologiei. În vremuri grele a suplini pe rând aproape toate catedrele dela Facultatea de Teologie; și la fiecare catedră a arătat aproape o competență egală. Cu mândrie își putea grupa colegii în jurul său cari toți fuseseră elevii lui. Cunoștințele lui vaste și multilaterale le ascundea o modestie dusă până la exagerare. Eusebie Popovici era un mare creștin și un mare ortodox. Își conforma viața cu preceptele sfintei Scripturi și-și apăra biserica sa strămoșească cu vervă, cu hotărîre și cu convingerea adâncă a omului care știe că face un lucru bun și este dator să facă acest lucru. Eusebie Popovici nu trecea cu vederea o carte, o broșură, o notiță științifică din cutare revistă teologică. Toate le strângea, toate le utiliza; astfel a ajuns să fie deținătorul unei bogății de cunoștințe fără seamăn, să fie o lucrărie vie a teologiei, în nobilul înțeles al cuvântului. O modestie prea mare, o meticulozitate extremă și ocupațiile din cale afară de multe, izvorite din suplinirile diferite și din obligațiile față de consistor, în care era consilier onorific, l-au împiedecat să publice prea mult. Cunoscută e doar „Istoria bisericească” în două volume, publicată la 1900 într’o traducere românească nu dintre cele mai bune. Au rămas însă mai multe manuscrise de la profesorul Popovici, unul încă din anul 1864, care dacă astăzi ar trebui refăcute, nu sunt mai puțin o dovadă de acribia științifică, mulțimea informațiilor sigure și con-

ceptia severă a autorului. Spirit plin de resemnare, Eusebie Popovici avea, în anii din urmă ai vieții sale, doar o supărare discretă, mărturisită numai arareori, că soarta nu i-a îngăduit să scrie cum și cât ar fi dorit. Facultatea de Teologie îi datorează lui Eusebie Popovici o bună parte din viața ei, partea cea mai mare din gloria ei și direcția sigură pe care i-a dat-o.

Nu va fi nici un preot care să nu păstreze o respectuoasă aducere aminte acestui om pe cât de savant, pe atât de modest.

† *Episcopul Nifon al Dunărei de jos.* A încetat din viață și pâr. episcop Nifon al Dunărei de Jos. Rănit la atentatul din Senat, nu s’a mai însănătoșit deplin cu toată îngrijirea de care a avut parte.

Răposatul episcop a fost la început cleric de mir cu studiile Seminarului Central din București. După o păstorie de mai bine de un deceniu în capitală, rămânând văduv, s’a înscris la Facultatea de Teologie din București unde a și luat licența, dând dovadă cât de dornic este clerul nostru de o cultură mai înaltă. Ajuns arhieru, este ales apoi episcop de Dunărea de Jos, din care demnitate s’a retras în anul trecut, zdruncinată fiindu-i sănătatea. Episcopul Nifon, bun cântăreț și liturgisitor strălucit, prin firea-i blândă și amabilitate față de toți oamenii lasă o amintire plăcută la toți cei ce l-au cunoscut și regretul că odiosul atentat l-a dus atât de curând în mormânt.

Constituțiile Statelor nouă și biserica creștină. După încheierea păcii din anul 1919 unele din statele vechi, statele noi

și statele mărite și-au dat constituții noi și este interesantă o mică comparație între raportul bisericii față de stat în aceste state.

Germania și Austria. În „Reichul“ republican situația confesionată s'a schimbat. Teritoriile pe care a trebuit să le cedeze Germania au fost în totalitate sau în majoritate locuite de romano-catolici, așa că biserica protestantă, în ce privește numărul, este azi mai bine situată ca mai înainte. În schimb îi lipsește scutul și sprinjinul tradițional al statului. Libertatea cultului este asigurată prin Art. 135 din noua Constituție, tuturor „locuitorilor imperiului“; credința nu-l poate împiedica pe nici un cetățean în exercițiile drepturilor sale civile și civice. (Art. 136). Acele confesiuni cari au fost corporațiuni de drept public rămân mai departe, bucurându-se de drepturile lor și având putința de a impune și taxe credincioșilor în conformitate cu prescripțiunile legale ale țării (Art. 137). Proprietățile și orice alte drepturi ale societăților și asociațiilor religioase și instituțiunile menite cultului, învățământului și binefacerilor și fundațiunile lor sunt garantate prin lege. (Art. 138). Dar rolul bisericii este altul decât înainte. Art. 137 prevede că „nu există o biserică a Statului“; confesiunile au libertatea de a se afilia la alte confesiuni. Dar această „fuziune a confesiunilor religioase“ este admisă numai în cadrele statului. În schimb fiecare confesiune își organizează și administrează afacerile șale în deplină independență și în limitele dreptului comun.

Interesant și caracteristic pen-

tru oamenii cari au făcut Constituția și cari stăteau atunci în fruntea treburilor publice este următorul pasagiu din Art. 137: „Se asimilează confesiunilor religioase asociațiunile cari își asumă îndatorirea de a realiza în comun o concepție de viață (Weltanschauung)“. Din Art. 149 reiese că învățământul religios nu mai este obligator, ci se face la voința, exprimată liber, a acelor cari au să decidă asupra educației religioase a copiilor.

Constituția austriacă din 1920 se ocupă mai mult de organizarea legislativă a noului stat federal și amintește numai în general în Art. 7 că nu mai există nici un privilegiu de confesiune în țara clasică a romano-catolicismului. De altfel Constituția se provoacă (Art. 149) la legea fundamentală din 21 Dec. 1867 din vechea împărăție cu privire la drepturile generale ale cetățenilor.

Belgia și-a revizuit în 1919—1921 iarăși Constituția. Articolele privitoare la credință și biserică au rămas încă aceleași cum au fost înainte de revizuirea din 1892—1893. Raportul între biserică și stat este, se știe, cel al separației, însă într'un fel specific, de care aici nu ne putem ocupa. Amintim doar că în Art. 14 se garantează libertatea cultelor și liberul lor exercițiu în cadrele legilor. Art. 15 prevede că nimeni nu poate fi constrâns de a lua parte la acte și ceremonii ale unui cult nici de a respecta zilele de repaus. Statul n'are dreptul de a interveni nici la nominațiunea, nici la instalarea funcționarilor unui cult (des ministres d'un culte quelconque),

nici de a-i opri pe aceștia de a coresponda cu superiorii lor și a publica actele lor, având doar în cazul acesta din urmă responsabilitatea ca în materie de presă și publicațiune.

Cehoslovacia. În Cehoslovacia avem reprezentate toate confesiunile mari creștine (o biserică ortodoxă națională s'a întemeiat după războiu) și mai multe secte. Biserica romano-catolică nu se mai bucură acum de situația pe care a avut-o în vechea monarhie austro-ungară. Cehii au moștenit radicalismul tradițional al Husiților pe care îl împacă cu o desăvârșită libertate religioasă. În conformitate cu Art. 121 din Constituție (1919) libertatea conștiinței și a credinței este garantată. Toți locuitorii Republicii cehoslovace au dreptul în aceeași măsură ca și supușii (ressortissants) acestei Republici de a practica în public și privat orice confesiune, religiune sau credință, câtă vreme aceste practice nu sunt în contradicție cu ordinea publică și cu bunele moravuri. (Art. 122). Toate religiunile sunt egale în fața legii. (Art. 124). În ce spirit este făcută Constituția cehoslovacă se vede și din Art. 119: „Învățământul public este organizat în așa fel ca el să nu fie în contradicție cu cercetările științifice“. Un „jurământ contra modernismului“, impus dela Roma, n'ar avea deci ce căuta în această țară.

Iugoslavia. — Regatul Serbiei era aproape curat ortodox (98% din populațiune). Astăzi s'a schimbat situația prin unirea celorlalte părți iugoslave. Croații sunt romano-catolici, deosebin-

du-se și prin întrebuințarea alfabetului latin de ceilalți Sârbi. Tradițiile romano-catolice, întărite veacuri de-a rândul prin Austro-Ungaria care se folosea în domeniul politic de această deosebire confesională între Slavii de Sud, au avut și au rol important în viața politică a noului Regat al Sârbilor, Croaților și Slavonilor, un lucru care s'a observat și cu prilejul discuției la Constituție. Aceasta se resimte și în textul Constituției. Libertatea religioasă și a conștiinței este garantată (Art. 12). Sunt admise religiunile, din orice parte a regatului, dacă au fost recunoscute de lege. Aceste religiuni admise își regulează afacerile lor în mod autonom (d'une facon autonome) și administrează fondurile în limitele legilor statului.

Resursele din bugetul statului se vor împărți între diferitele confesiuni după numărul credincioșilor. Cu privire la romano-catolicism mai este un alineat special în Art. 12: „Religiunile admise și recunoscute pot întreține legături cu șeful lor suprem, chiar și în afară de granițele Statului, în măsura în care o cerace asta prescripțiile spirituale ale unor anumite religiuni. Regimul acestor legături va fi regulat prin lege“. Fiindcă s'au făcut cu ajutorul presei politice-religioase agitațiuni cari puteau primejdui statul, s'au prevăzut în Constituție și următoarele: „Miniștrii cultului sunt opriți să-și puie autoritatea lor spirituală în serviciul intereselor de partid, fie în biserici, fie prin scrieri de caracter religios, sau altfel fiind în exercițiul funcțiilor lor ofi-

cială“. Astfel guvernul iugoslav și-a dat toată silința de a scăpa statul de agitațiuni cari ar putea veni și din afară.

Rusia Sovietelor. — Despre regimul din Rusia bolșevistă cred că vom mai avea ocaziunea să vorbim. În această cronică avem doar datoria de a aminti și de prescripțiunile legii cu privire la biserică, lăsând la o parte toate ororile pe cari le-au comis comisarii ruși, atât de puțin ruși și așa de puțin creștini chiar și după originea și confesiunea lor. Sfânta libertate sovietică are o Constituție din 1918 al cărei Art. 2 este în contradicție cu Articolul 1. În Art. 2, într'adevăr, se proclamă constituirea federațiunii Republicelor naționale ale sovietelor bazată „pe uniunea liberă a națiunilor libere“, iar articolul 1 ne dă comentariul acestei libertăți, vorbindu-se de „Republica sovietelor deputaților muncitorilor, soldaților și țăranilor“, fiind excluși de la această libertate deci intelectualii propriu ziși și capitaliștii „burghezi“. Articolul 19 spune că numai lucrătorii cu brațele au „onoarea de a apăra cu arma la mână, prin serviciu militar obligator, societatea socialistă“, pecând „cei ce nu lucrează“, adică cei ce lucrează cu mintea, nu se împărtășesc de această specifică onoare iudeo-socialistă. Când ne mai gândim că țăranii sunt întrebunțați numai ca decorațiune, vedem cam ce însemnează libertățile cele nouă în Rusia actuală, ca să nu mai vorbim de faimaosele „socializări“. Câteva exemple din „libertatea“ conștiinței în Rusia: „Art. 13. În scopul de a garanta

proletariatului libertatea efectivă a conștiinței, biserica este separată de stat, și școala de biserică; toți cetățenii sunt liberi de a face propagandă religioasă și antireligioasă!“ Iar Art. 14 ne lămurește și mai bine: „În scopul de a asigura proletariatului libertatea efectivă a gândirii Republica socialistă federativă rusă a sovietelor suprimă (înlătură) robirea presei prin capital și pune în mâna muncitorilor și țăranilor săraci toate aparatele tehnice necesare pentru a edita jurnale, broșuri, cărți și tot felul de publicațiuni tipărite“. Să ne mai mirăm apoi că articolul 21 apără crimele politice și religioase comise în alte țeri? („Republica soc. fed. rusă a sovietelor oferă fiecărui inculpat pentru crime politice sau religioase din țerile străine dreptul de refugiu în limitele Republicei“).

Polonia. — Interesante sunt prevederile cu privire la religiune în Constituția polonă. Polonia este un Stat prin excelență romano-catolic, precum suntem noi un Stat ortodocs. Articolele privitoare la libertatea cultelor prezintă deci pentru noi un interes deosebit. Libertatea conștiinței este garantată tuturor cetățenilor Republicei polone, precum și celorlalți locuitori (ressortinants-habitants; Art. 111), dar este interzis de a întrebunța libertatea religioasă în desacord cu legile țerii sau de a se sustrage dela datoriile față de stat pe motiv de credință. (Art. 112). Toate asociațiile religioase recunoscute prin stat își vor organiza cultul lor liber și vor administra fondurile și fundațiunile lor, întrucât aceste

instituțiuni urmăresc scopuri religioase, științifice sau de binefacere (Art. 113). Drepturile bisericii romano-catolice se fixează astfel: „Confesiunea catolică-romană, fiind confesiunea majorității națiunii, exercită un rol preponderant în Stat între confesiunile cari se bucură de un tratament egal. Biserica catolică romană e condusă (est regie) prin legile sale proprii. Relațiunile dintre Stat și Biserică se vor fixa în baza unui acord cu Sf. Scaun, care va trebui ratificat de Dietă“. (Art. 114). Într'un stat romano-catolic un acord cu papa poate fi eventual de dorit. Față de celelalte confesiuni se vede o ușoară nuanțare. „Bisericile minorităților religiunilor și celelalte asociații religioase recunoscute prin lege se conduc (sont régies) prin *legislația lor proprie* care va fi recunoscută de Stat, *câtă vreme ea nu va conținea dispozițiuni contrare legii*“. (Art. 115). Această restricțiune nu o observăm cu privire la biserica preponderantă, la biserica romano-catolică. Deci și în Republica polonă se face deosebire în Constituție între biserica majorității cetățenilor și bisericile celelalte, al căror raport cu Statul va fi stabilit de o lege specială.

România. — Cum este în Polonia biserica romano-catolică cea preponderantă prin număr și tradiție așa avem și noi în patria noastră biserica noastră națională, căreia trebuie să i se asigure drepturile tradiționale ce

le-a avut. În momentul, când punem aceste rânduri sup tipar, știm numai că s'a fixat în textul Constituției că biserica noastră strămoșească este „dominantă în stat“, iar biserica greco-catolică (cea a Românilor uniți) are întâietate față de celelalte culte. După publicarea Constituției vom reveni. Trebuie să amintim însă cu acest prilej un semn foarte îmbucurător : pe lângă clerul nostru înalt, mitropoliții și episcopii țerii, cari au reprezentat cu multă demnitate punctul de vedere al bisericii noastre în Senatul, au apărat biserica noastră și drepturile ei cu mult avânt, cu multă iubire de trecut și competență și mireni distinși ca domnii deputați N. Iorga, A. Morariu și d-l senator E. Pangrati.

Discursul I. P. Sf. Sale pâr. Mitropolit primat Miron Cristea a fost frumos, demn și împăciuitor în valurile răscolite ale patimilor politice ; episcopii Ardealului, în frunte cu I. P. Sf. Sa pâr. Mitropolit Nicolae Bălan, au apărat cu toată hotărîrea biserica noastră. Este cel dintâiu prilej când clerul nostru înalt își spune atât de energic cuvântul său de apărare, căci dela Unire încoace s'au făcut destule încercări din partea unor anumite cercuri de a slăbi biserica noastră. Ne bucurăm că în Senatul și în Cameră cu prilejul discuției la Constituție, biserica noastră a avut atât de străluciți apărători din cler și dintre mireni.

R. Căndea

Redacționale.

Domnii și institutele cari au primit revista „Candela“ sunt rugați să trimită abonamentul sau să se anunțe abonați. Iar domnii cari au primit revista și nu doresc să o aboneze sunt cu insistență rugați să ni-o restituie. În vremurile acestea de excesivă scumpete a tiparului și a hârtiei, scumpete care ne-a împiedecat să scoatem mai curând revista, avem de luptat cu mari greutăți. Dacă nu vom avea sprijinul material și moral al publicului cetitor continuarea revistei ar putea fi primejduită. De aceea apelăm la toți oamenii de bine și cu tragere de inimă pentru biserica noastră să sprijine „Candela“. Ni s'a cerut de mulțori continuarea „Candelei“, cerem și noi acum, odată ce reapare revista, sprijinul necesar pentru a o putea continua.

Bibliografie.

Valerian Șesan, Proiect de unificare a organizației bisericii antocefale ortodoxe din România întregită. Cernăuți, 1920. Institutul de arte grafice și editură „Glasul Bucovinei“. 69 pag. Prețul 5 Lei.

Nicu Cotlarciuc, Ocrotirea socială și biserica. Cernăuți, 1921. Institutul de arte grafice și editură „Glasul Bucovinei“. 80 pag. Prețul 15 Lei.

Dr. I. Nistor, Istoria fondului bisericesc din Bucovina. Cernăuți, Biblioteca „Glasul Bucovinei“ No. 5. Institutul de arte grafice și editură „Glasul Bucovinei“. 69 pag. Prețul 6 Lei.

R. Câdea, Concordate. Un capitol de istorie politică. Cernăuți, 1921. Institutul de arte grafice și editură „Glasul Bucovinei“. 139 pag. Prețul 25 Lei.

R. Câdea, Organizația bisericească în Constituție, publicată în „Noua Constituție a României“ 23 de prelegeri organizate de Institutul social român, pag. 335—348. București 1922, Cultura Națională.

R. Câdea, Incoronarea dela Alba-Iulia. Cernăuți, 1922. Institutul de arte grafice și editură „Glasul Bucovinei“. 17 pag. Prețul 3.50 Lei.

Shisma Românească sau Unirea cu Roma. Biblioteca Bunului Păstor No. 10. Sibiu 1921. Tipografia arhidiecezană. 54 pag. Prețul 2.50 Lei.

Români ortodocși și Uniți români sau Două organizații bisericești române în Ardeal. Sibiu 1922. Tipografia arhidiecezană. 76 pag.

Un om al bisericii, Papism și ortodoxism în Ardeal sau Porfiră și cunună de spini. Studiu statistic bisericesc. Arad (1922). Tipografia diecezană. 95 pag. Prețul 12 Lei.

Ion Mihălcescu, Români ori Uniți? București 1922. Tipografia Cărților bisericești. 22 pag. Prețul 2 Lei.

Silviu Dimitrovici, Istoricul și organizația pădurilor „Fondului bis. ortodox-român“ din Bucovina. Cernăuți, 1922. Institutul de arte grafice și editură „Glasul Bucovinei“. 53 pag.

CANDELA

Revistă teologică și bisericească

publicată de

profesorii de la Facultatea de Teologie din Cernăuți,
Dr. Vasile Tarnavschi, Dr. Vasile Gheorghiu, Dionis
Jeremijiw, Dr. Nicolae Cotlarciuc, Dr. Valerian Șesan,
Dr. Romul Cândea și Dr. Nicolae Cotos.

SUMARUL :

	<u>Pag.</u>
R. Cândea, Episcopul Cetății-Albe: Nectarie N. Cotlarciuc	81
V. Tarnavschi, Desgropările cele mai nouă făcute în Palestina și importanța lor pentru istoria culturii și a religiunilor	87
V. Gheorghiu, Raportul literar dintre cele trei evanghelii dintâi	109
N. Cotos, Secta Studenților de Biblie (Russeliștilor)	117
N. Cotlarciuc, Chestiuni omiletice	126
V. Gheorghiu, Predică pentru Duminica a treia după Paști	142
Recenzii: 1. S. Mehedinți, Explicarea evangeliilor (V. Gheorghiu)	149
2. I. Nistor, Istoria fondului bisericesc din Bucovina (R. Cândea)	150
3. Dr. G. Ciuhandu, <i>a</i>) Shisma românească; <i>b</i>) Români ortodocși și Uniți Români; <i>c</i>) Papism și Ortodoxism (R. Cândea)	152
4. Arhim. V. Puiu, Predici pentru orașe (Dr. I. Puiu)	155
N. C. Meetingul Preoțimii ortodoxe din Arhidieceza Bucovinei	159
Investirea noilor episcopi	165
Comunicări. — Cazuri pastorale	170
R. Cândea, Cronica și Bibliografie	174

CERNĂUȚI, 1923

Editura Facultății de Teologie

Director și Redactor : Dr. Vasile Tarnavschi

Administrator : Dr. Valerian Șesan

Redacția și Administrația : Cernăuți, Facultatea de Teologie.

Abonamentele se fac la Administrația Revistei.

Prețul pentru România este 100 lei anual.

Pentru studenți 50 Lei anual.

Revista apare lunar.

Numărul costă 10 Lei.

Manuscrisele nu se înapoiază.

CANDELA

REVISTĂ TEOLOGICĂ ȘI BISERICESCĂ

■ ■ ■

Episcopul Cetății-Albe : Nectarie N. Cotlarcu

Abia a început a reapărea revista „Candela“ și un distins membru din redacția ei pleacă din șirul nostru, chemat fiind prin votul Marelui Colegiu din ziua de 29 Martie a. c. ca episcop în Basarabia. Profesorul Nicolae Cotlarcu, astăzi episcop la Cetatea-Albă, după toate drepturile și tradițiile țerii, este cel dintâiu Român din Bucovina care primește această înaltă demnitate bisericască în altă parte a patriei noastre întregite.

Dânsul este chemat să contribuie ca episcop nu numai la înălțarea vieții noastre bisericesti în acel colț al vechii Moldove, de unde a pornit cel dintâi mitropolit al țerii în vremurile lui Alexandru cel Bun, ci dânsul are menirea de a fi totodată și un harnic și conștient răspânditor al ideii unirii și un propagator al unificării sufletești a neamului nostru din toate colțurile pământului românesc.

Cu pregătirea științifică ce o are, cu bunătatea și modestia lui creștinească nu ne îndoim că noul episcop Nectarie va începe o activitate binecuvântată de Cel de Sus în episcopia cea nouă, și totuș atât de veche, din Cetatea-Albă.

Prea Sfinția Sa Episcopul Nectarie, născut la 7 Februarie 1875 ca fiu al unui dascăl (cantor bisericesc)

român, după studiile liceale de la Suceava, urmează Universitatea din Cernăuți, făcând aici studii sârguincioase în domeniul teologiei și filozofiei și obținând în ambele titlul de doctor. O completare a studiilor acestora la universitățile din Apus — cum se cerea atunci — Bonn, Viena și Würzburg l-a făcut să aprecieze și mai mult munca profesorilor săi dela Teologie din Cernăuți, al căror coleg avea să ajungă mai târziu.

Din 1901—1915 fu funcționar, apoi bibliotecar la Biblioteca Universității din Cernăuți. Ca funcționar nu și-a împlinit numai slujba administrativă-culturală, ci s'a ocupat neconținut și de știință. Făcând abstracție de studiile publicate în legătură cu biblioteca sau cu viața noastră literară (Istoricul Literaturii Românilor din Bucovina (1775—1906); Kurze Übersicht über die rumänische Bibliologie. Wien 1911), Nicolae Cotlarciuc s'a manifestat în trei domenii ale științei teologice: a pornit de la studii de drept bisericesc, a trecut la cercetări apologetice-filozofice, ca să rămâie definitiv la studiile de teologie practică, ocupând din anul 1915 până în ziua alegerii sale de episcop, dintâiu ca docent, apoi ca profesor titular, catedra de teologie practică dela Facultatea de Teologie din Cernăuți.

În domeniul dreptului bisericesc a publicat la început diferite scrieri mai mici despre scaunul patriarhal din Constantinopole¹⁾, unde arată istoricul desvoltării acestei patriarhii și felul cum se ocupa în diferitele epoce acest scaun patriarhal, despre chestiuni de drept matrimonial²⁾ sau despre subiectul averii bisericești în biserica orto-

¹⁾ Die Besetzungsweise des Patriarchenstuhls von Konstantinopel. Mainz 1903.

²⁾ Beiträge zum lebenden Ehe- und Familienrecht der Rumänen in „Zeitschrift für Volkskunde“ 1913, Nr. 1—3.

doxă¹⁾. În acest din urmă studiu arată și ce este fondul bisericesc din Bucovina din punct de vedere istoric și juridic (pg. 16—17). Scrierea principală în acest domeniu însă este studiul mai întins și foarte interesant și bine apreciat despre dreptul ctitoricesc din Moldova și patronatul din Bucovina²⁾. După răpirea Bucovinei prin Austria (1775), imperiul acesta atât de nesățios după pământ străin, și biserica românească din acest colt, smuls cu mormintele lor cu tot din Moldova binecredincioșilor Voevozi români, trebuia să ajungă în altă situație față de statul romano-catolic și absolutist al Habsburgilor. Autorul arată într'o cercetare amănunțită care era dreptul ctitoricesc din Moldova, drept bazat pe canoane, pe dreptul bisericesc bizantin și pe tradițiile naționale ale țerii; cercetează și felurile de ctitorie la mănăstiri și la celelalte biserici, făcând și un scurt istoric al lor până la anul fatal al rășluirii Moldovei. Austria n'a îndrăznit să nimicească datinile vechi, dar totuși a încercat să le desmoldovizeze. La această procedură a contribuit poate și concepția greșită pe care a avut-o stăpânirea austriacă despre dreptul ctitoricesc la Români, confundându-l pe acesta cu dreptul de patronat din biserica romano-catolică. Astfel a ajuns biserica noastră din Bucovina, cum o dovedește foarte bine pâr. Nicolae Cotlarciuc (pg. 50 și următ.) la un fel de patronat care nu este nici curat romano-catolic, dar nu este nici românesc. Până în ziua de astăzi biserica noastră din fostul „ducat“ austriac are în legătură cu ctitoriile ei vechi o înfățișare atât de stranie, atât de puțin românească și ortodoxă, covârșind patronatul străin (terna, prezintarea și împărțirea sarci-

¹⁾ *Subjekt des Kirchenvermögens in der morgenländischen Kirche in „Deutsche Zeitschrift für Kirchenrecht“ XIX, 1. Tübingen 1909.*

²⁾ *Stifterrecht und Kirchenpatronat im Fürstentum der Moldau und in der Bukowina. (Stutz, Kirchenrechtliche Abhandlungen, 47 Heft). Stuttgart 1907.*

nilor, vezi pg. 54 și 179) elementele vechi din tradiția noastră națională. Și dacă reformele propuse de pâr. Cotlarciuc și într'o broșură anterioară¹⁾ sau posibilitățile de schimbare, discutate pe larg în studiul menționat, astăzi nu se mai potrivesc cu vremile de binecuvântată libertate națională în deosebire de viața liniștită și rânduită la poruncă a statului polițial austriac, unde nu puteai mărturisi orice speranță și propune orice reformă, valoarea neprețuită a studiului despre dreptul ctitoricesc și despre patronat rămâne neatinsă. Nici un istoric sau canonist nu va putea trece peste această lucrare în cercetările sale privitoare la viața din trecut a Românilor din Bucovina.

Dar părintele N. Cotlarciuc s'a simțit atras și de studii filozofice, având chiar intenția de a se dedica Apologeticeii. Studiul său despre Imaterialitatea sufletului²⁾ urmărește toate ipotezele, și ale naturaliștilor, asupra sufletului ca să se oprească la convingerea că trebuie să ținem la adevărul revelat: că avem drept principiu al vieții o substanță spirituală, imaterială, cum au interpretat de altfel acest adevăr divin sfinții părinți bisericești.

În anul 1915 în scopul abilitării sale la Facultatea de Teologie din Cernăuți pâr. N. Cotlarciuc a publicat la Paderborn o altă lucrare, de astădată în domeniul teologiei pastorale³⁾, care a avut mare răsunset în critica științifică teologică. Biserica creștină a trecut de vreo jumătate de veac și trece încă și în ziua de astăzi printr'o criză serioasă. Bisericele se golesc, creștinii adevă-

¹⁾ Ceva despre reforma patronatului bisericeii din Bucovina, Cernăuți 1904.

²⁾ Das Problem der immateriellen, geistigen Seelensubstanz. Paderborn 1910.

³⁾ Homiletische Formalstufentheorie. Paderborn 1915.

rați se răresc; și în dezolarea aceasta se deprinseseră oamenii să puie vina exclusiv pe materializarea vieții, pe perfecționarea tehnică a culturii care ucide sufletul. Păr. Cotlarciuc caută însă lacunele și în sinul bisericii. Nu numai cultura materialistă poartă vina pentru indiferența religioasă, ci și conducătorii vieții creștine: predicatorii. Vechiul sistem de predică nu mai este suficient. Predicei din ziua de astăzi îi lipsește fundamentarea psihologică¹⁾. O mai bună înțelegere a sufletului uman, o mai bună cunoaștere și studiere a pasiunilor, cari bântue acest suflet, și o terapie conformă cu bazele psihologice ale oricărei învățături, ale oricărei pedagogii — și predica este o pedagogie spre Iisus Hristos — iată de ce are nevoie un predicator modern, fie el la sate între țărani sau la orașe între muncitori și intelectuali. Cercetările pe care le face păr. Cotlarciuc în această scriere — care apare acum și în românește, începându-i-se publicarea în „Candela“ — sunt de mare importanță pentru întreaga preoțime. Autorul este unul dintre cei dintâi care stăruesc asupra necesității și importanței studiului psihologiei în legătură cu predica. Concluziile autorului ar trebui să dea multora de gândit (pag. 93 și următ.): predicatorul este un artist în felul său, de aceea se impune o selecție la alegerea candidaților la preoție. Dar nici oratorul nu se naște gata. Artistul trebuie să lucreze necontenit pentru a se perfecționa; așa trebuie să o facă și preotul. Și cu cât va fi mai bine pregătit pentru această înaltă chemare a sa, cu atât vor fi și mai binecuvântate roadele muncii sale în agrul lui Hristos.

¹⁾ Vezi și N. Cotlarciuc, *Der psychologische Aufbau der Rede in „Wochenschrift für homiletische Wissenschaft“* 1915, No. 34—37.

Cea mai nouă lucrare a Sf. Sale Episcopul Cetății-Albe este de mare actualitate. Autorul își pune problema ocrotirii sociale și caută să stabilească rolul ce trebuie să-l aibă biserica în acest domeniu al vieții sociale¹⁾. Biserica creștină a avut în trecut un rol dintre cele mai importante chiar în acest domeniu. Și dacă în multe privințe în vremurile noastre i s'au substituit statul și societățile particulare de ocrotire, bisericii lui Hristos îi mai rămâne chiar în această privință un câmp larg deschis de inițiativă, de activitate și de mângâiere, mai ales că „spiritul creștin a dominat ocrotirea socială“ (pg. 80).

Pregătit astfel în domeniul vast al științelor teologice, Prea Sfinția Sa părintele Nectarie părăsește catedra universitară pentru a primi înalta misiune de episcop, pe care apostolul Pavel o descrie atât de strălucit, arătând marea ei răspundere.

Dela Facultatea de Teologie, acest venerabil institut creștin și național de știință, unde domină un larg spirit de colegialitate și un cald suflu de adevărată iubire creștinească, părintele Episcop Cotlarciuc va duce cu sine amintiri frumoase de muncă fără preget și un înalt simț de datorie.

Pentru revista „Candela“ este o onoare că unul din redactorii ei de astăzi ajunge Episcop în Basarabia și va fi o mângâiere, dacă noul Episcop va rămâne, lucru de care nu ne îndoim, și de aci încolo sufletește în mijlocul nostru.

R. Căndea.

¹⁾ Ocrotirea socială și biserica creștină. Cernăuți 1921. Institutul de Arte grafice și Editură „Glasul Bucovinei“.

Desgropările cele mai nouă făcute în Palestina și importanța lor pentru istoria culturii și a religiunilor ¹⁾

Țara Palestinei, situată pe coasta estică a mării mediterane, spre est limitată de stepa mare siriană-arabă, spre sud de pustiul peninsulei, se afla la periferia a trei cercuri mari culturale, adică cel asiric-babilonean, cel egiptean și cel al lumii insulare al mării mediterane din est numită cea egeică.

Se naște întrebarea : care forme de cultură și ce fel de evoluțiune a produs Palestina după caracterul țării și al locuitorilor săi, care influență străină s'a manifestat în decursul secolelor în țara aceasta și care efect au produs asupra culturii țării ?

Răspunsul la aceste întrebări poate să-l dea numai cercetarea sistematică a țării. Astfel de desgropări sistematice s'au făcut în multe locuri ale țării și au fost încununuate cu rezultate strălucite. Deja de mult se făcu experiența că colinele, numite în limba arabă *Tel*, în Palestina și în alte țări ale orientului, sunt locuri de ruine. Un *Tel* are forme de tot caracteristice și ușor se deosebește de coline naturale. Mai ales bătătoare la ochi sunt terasele ce-l încunjură. La o cercetare mai de aproape se descopăr ici colo resturi de zid precum și hârburi de tot felul, cari arată că aici au trăit oameni cu producțiunile lor de cultură.

¹⁾ Ca izvoare pentru studiul acesta m'am folosit de operele următoare : Dr. Paul Karge, Die Resultate der neueren Ausgrabungen und Forschungen in Palästina 1910 ; P. Thomsen, Palästina und seine Kultur in fünf Jahrtausenden. 1908. Thiersch, die neueren Ausgrabungen in Palästina 1907 ; Gresßmann, Die Ausgrabungen in Palästina und das Alte Testament 1908.

1. In anul 1890 Asociația engleză *Palestine Exploration Fund* ordonă învățatului Flinders Petrie, renumit deja prin desgropările sale făcute în Egipt, de a face săpături în sudul Palestinei. Cercetările au început a se face mai întâiu în sudul țării pentru că situația unor cetăți ale imperiului Iuda, care își conservă independența sa timp mai îndelungat decât imperiul Israel, era necunoscută. Flinders Petrie se îndreaptă către Tel el hesi în Vadi (pârâu, vale) el hesi (probabil localitatea La his amintită adese în T. V.) El și succesorul lui F. I. Bliß după o activitate de aproape trei ani, întreruptă adese prin timp nefavorabil, isbutiră de a constata pe partea estică a colinei Tel el hesi opt pături diferite, așezate una peste alta care corespundeau cu tot atât de multe perioade în evoluțiunea cetății. Aceste pături se explică din construcțiunea antic orientală. Zidurile și casele cetăților vechi, făcând abstracție de fundamentul de piatră necioplită, erau construite din cărămizi uscate la soare.

Ploaia și vântul cu timpul disolvară aceste cărămizi, și pe acest lut amestecat cu gunoiul, care încă și astăzi în orient se aruncă pe stradă, și bătucit ca o pătură noii locuitori construiesc casele lor. Nu e de mirare că astfel de case nu pot rezista timp îndelungat tempestăților și se prăbușesc ușor. Însă orientalul, fiind din natură mai flegmatic, nu se îngrijește prea mult de aceasta, ci în scurt timp își construiește altă casă pe ruinele celei vechi. Păturile cele mai prețioase și mai interesante se află mai adânc și sunt acoperite cu un moloz gros de 5 până la 20 metri.

Prima pătură descoperită în Tel el hesi dădu la iveală fortificațiuni impunătoare din secolul 17 sau 16 î. de Hr. În pătura a treia (cam pe la anul 1450 î. de Hr.) în colțul estic al colinei s'a găsit o epistolă în scriere

cuneiformă antic babiloneană care era adresată lui Zimrida, principele din Lahiș, dovadă pentru presupunerea corectă că ruinele acestea aparțin cetății antice Lahiș. În anul 1893 se întrerupseră lucrările aici, după ce s'a cercetat maică a treia parte a colinei.

Abia în Octombrie 1898 se reluă cercetarea regiunii acesteia din partea societății engleze sub conducerea lui F. I. *Bliß* și St. *Macalister* și se continuă până'n August 1900. Mai întâiu fu cercetată colina *Tel zakarja*. Aici *Bliß* constată trei pături de domiciliu dintre care cea medie iudaică formă o acropală. La cercetarea colinei celei mai importante numită *Tel es-safije* s'au putut constata resturile unui zid de cetate al cărui fundament e de piatră, iară partea superioară de cărămizi de lut. Așisderea s'a aflat aici o colecțiune bogată de obiecte egiptene. *Tel es-safije* se indentifică cu Gat, cetatea antică a Filisteilor. *Tel ed-dschudejide*, s'a fortificat în timpurile Romanilor; aici s'a desgropat o vilă frumoasă, însă perioadele anterioare nu s'au putut constata în mod satisfăcător. Pecând aceste trei coline nu s'au putut identifica cu siguranță cu nume biblice, pe colina *Tel sandahanne*, numită astfel după o biserică distrusă a sf. Ane, s'a isbutit a desgropa zidurile fundamentale ale unei cetăți seleucide, care era binecunoscută în antichitate, adecă Maresa cu colonia sa de Fenicieni. Intreprinderea cea mai importantă a societății engleze Palestine Exploration Fund astăzi încă nu e terminată. Invățatul francez Charles Clermont-Panneau, făcând studii asupra unei scrieri a unui istoriograf arab din evul mediu, presupuse că o localitate amintită de acesta, cu numele *Gezer*, probabil este identică cu Ghezer cetate amintită adese în T. V. pe care Farao din Egipt o dăruie ca dotă fiicei sale căsătorite cu Solomon. Petrecând

apoi în Patestina, în adevăr el află un Tel Gezer în regiunea amintită. În anul 1902 societatea engleză amintită, sub conducerea lui R. A. St. Macalister începu aici o desgropare sistematică a colinei Tel Gezer și cu unele întreruperi o continuă până în anul 1909. Gezer a fost o cetate foarte veche și e amintită deja în epistolele din Amarna (cam în sec. 15 de Hr.) Era o cetate foarte bine întărită așa că Israiltenii nu erau în stare să o cucerească (Ios. 16, 10. — Jud. 1, 29). Aici s'au desgropat foarte multe obiecte de artă industrială egipteană, care arată că cetatea totdeauna se afla sub influența egipteană. Descoperirea cea mai strălucită a lui Macalister este sanctuarul canaaneic de înălțimi, care în ființă consistă dintr'o curte deschisă în forma unui pătrat de cam 30 m. în extindere, în al cărei mijloc se află un rând de opt pilaștri de piatră; cei mai înalți au o înălțime între 3 și 4 metri.

2. Pecând Englezii erau ocupați în sudul țării cam în acelaș timp Germanii cercetau în nordul țării, și anume doi Teli însemnați care se află în șesul Iezrecl la marginea sudică a acestui șes. În Tel Taanac, vechea cetate canaaneică, în anii 1902 și 1903 cercetă Sellin, atunci profesor la universitatea din Viena, împreună cu arhitectul Dr. Schumacher din Haifa. În apropierea cetății acesteia, reședință a unui principe canaaneic, în decursul timpului s'au dat foarte multe lupte pentru că din șesul acesta toate drumurile cele mari se resfiră în toate părțile Palestinei. Așa aici s'a dat lupte între Israeliți și Canaanei despre care luptă amintește cântarea Deborei (Jud. 5, 19), mai târziu aici se luptă Iosia, regele din Iudea, contra regelui egiptean Neho II (II Reg. 23), și în timpul din urmă, în Aprilie 1799, Napoleon contra Turcilor. E natural că aici s'au construit fortărețe

pentru scutirea drumurilor celor mari. Două din aceste fortărețe ni sunt cunoscute din Testamentul Vechiu precum și din informațiunile egiptene și asiriene: Taanac și Meghiddo. În Taanac prof. Sellin află mai multe plăci cu inscripțiuni cuneiforme ce cuprind epistole ale principilor și guvernatorilor învecinați către Iștarvașur, regele din Taanac. În apropiere de Taanac în anii 1903—1905 arhitectul Schumacher făcu săpături pe colina mai mare, numită Tel el-mutesselim, locul cetății antice Meghiddo, care din cauza întăriturei sale era renumită în tot timpul antic. Deși numai într'un loc săpăturile s'au făcut până în adâncime unde s'a dat de stâncă, totuș s'au aflat foarte multe obiecte de o importanță așa de mare în cât colina aceasta se poate compara cu cea dela Troia antică. Se pot deosebi mai mult de cât opt pături care ni dau informațiuni din miază și 4-a în. de Hr. asupra vieții diferitelor populațiuni din Palestina.

3. Teritoriul principal al anticului Israel, munții Samaria și Iudea, se afla la o parte de drumurile cele mari de comerț și era cam izolat de comunicațiunea generală. Din astă cauză până acuma s'a desgropat numai o colină antică, adecă Tel es-Sultan, anticul Ieriho. Tel es-Sultan e un platou din care se ridică șapte coline. Aici a făcut săpături prof. Sellin împreună cu arhitectul guvernial Langenegger și cu arheologul prof. Dr. Wahinger începând din Ianuarie 1908 până'n Aprilie 1909. Rezultatul cel mai important este aflarea renumitei cetăți canaaneice Ieriho din timpul lui Iosna.

4. În anul 1908 Universitatea *Harvard* începu de a face săpături pe colina dela Sebastije, cetatea antică Samaria. Americanii voesc adecă să cerceteze un centru de cultură israelită independentă și cred că vechea capitală a imperiului din nordul lui Israel în măsură cu

mult mai mare e în stare a ni da informațiuni despre viața antic israelită, decât ceilalți Teli ai Palestinei. Șeful întreprinderii este prof. D. G. Lyon, iar conducătorul tehnic este prof. Reisner. Informațiunile autentice, până acuma cam puține, arată că cercetările s'au făcut până'n paturile din timpurile antic israelite ale fondatorului cetății *Omri*.

Acestea sunt desgropările cele mai importante care s'au făcut în țara sfântă și acuma să vedem mai întâiu care sunt rezultatele din punctul de vedere al istoriei culturii. La desgroparea unei ruine, prin limitarea singuraticelor pături care zac una peste alta, arheologul e în stare să observe oarecare claritate și orânduire. Astfel într'o pătură se află arme și unelte de bronz împreună cu instrumente de cremene executate cu mare perfecțiune, însă nici o urmă de fier, în pătura mai joasă se află numai instrumente de piatră și producțiuni mai brute ale ceramiceii. Din modul executării obiectelor aflate în paturile succedente este posibil de a stabili cultura progresivă. Astfel pătura este un mijloc de a determina în mod cronologic obiectele aflate în săpături. Mijlocul cel mai important pentru cunoașterea și limitarea păturei este studiul producțiunilor ceramice. Toți cercetătorii deosebesc dela începuturile civilizației palestinene până la timpul roman patru stadii mari de evoluțiune în ceramică : 1. Producțiunile primitive locale, libere de influența externă determinată (până la sec. 16 în. de Hr.) 2. Periodul canaaneic, timpul influenței artei egeice sec. 16—12 în. de Hr.) 3. Periodul israelit ; influența străină a periodului ultim încetează și se menține în unele forme precis determinate (sec. 12—9 în. de Hr.) 4. Periodul iudaic elenistic ; influența nouă cu motive cipriene și eline (dela sec. 9 până la timpul roman). Trebuie de

observat că trecerea dela o cultură la alta nu se face nici odată în mod abrupt, ci numai în o evoluțiune încetă și organică.

În periodul paleolitic, timpul instrumentelor de piatră neprelucrată, oamenii apar pentru prima oară în Palestina și se extind peste întreaga suprafață a țărilor muntoase, mai ales în țara transiordană. Instrumentele constau din arme de piatră pentru defensivă. Spre est de Ghezer, Macalister a descoperit o populațiune din periodul paleolitic.

Primele urme ale pietrii prelucrate (periodul neolitic), și ale ceramicei se află în pătorele superioare, în sedimentele grotelor din Fenicia și Liban. Acest period durează cam dela anul 4000—2500 î. de Hr., când prin imigrarea semită și ivirea metalelor se formă o schimbare mare în întreaga cultură; instrumentele de piatră s'au înlocuit prin cele de bronz.

Desgropările făcute pe colina din Ghezer dădură resturi diverse de cultură neolită din care suntem în stare a ni forma o icoană a omului de atunci. Ca locuințe îi serviau peștere și grote; cutii și coveți de piatră erau obiecte ale gospodăriei casnice și o groapă în mijlocul peșterii servia ca vatră. Locuitorii Palestinei din periodul acesta se ocupau cu agricultura precum se poate cunoaște aceasta din râșnițele primitive. Din lut se construiau cu mâna vase și urcioare, mai târziu fu cunoscut și discul de olărie. Producțiunile ceramice din timpul acesta se caracterizează prin oarecare eleganță. Ele au mai ales un fond plan și suprafața pieptănată, adecă suprafața e sgâriată cu un peptene sau cu o bucată de lemn încrestat. Fața pe dinafară e poleită frumos cu un instrument de cremene. Cu timpul vasele căpătară forme ciudate; unele se construieră în forme de animale, mai

ales de paseri. Curând vasele se decorară cu colori. Apoi între decorațiunile cu multe colori se iviră obiecte ale naturii precum plante, arbori, animale.

Se pare că pe la sfârșitul miei a treia î. de Hr. în Palestina se iviră popoare nouă. Din timpul acesta datează monumentele de piatră, necunoscute până atunci, adecă *Dolme*, *Kromlech* și pietre monumentale. *Dolmele* sau mese de piatră constau dintr'o lespede sau tablă de piatră, așezată orizontal pe doi sau mai mulți bolovani înalți ce stau în picioare. *Kromlech* erau pietre necioplite așezate într'un cerc, iar în mijlocul acestuia se afla un bolovan mare numit *Menhir* sau piatră monumentală de mărime extraordinară, necioplită, uneori cu niște săpături mici. Aceste monumente colosale de piatră se pare că coincidă cu finea timpului de piatră și cu prima aparițiune a cuceritorilor semiți în Palestina. Când apoi cu mult mai târziu imigrară Israeliții în țară, ei atribuiră aceste monumente colosale de piatră unei populațiuni primordiale uriașe (Deut. 2, 11 ; 3, 11).

Resturile ce datează din periodul canaaneic prezintă un progres marcant de cultură. Canaaneii, cari deja dela anul 2500 î. de Hr. erau în posesiunea Palestinei, nu locuiau mai mult în peșterile munților ca locuitorii primordiali ai țării, ci ei știau să-și construiască cetăți întărite. Pentru ca mai lesne să se poată apăra contra dușmanilor, de obicei cetățile erau situate pe platoul unei colini care pe trei părți erau încunjurată de văi adânci și pe partea a patra stetea în legătură cu munții. Astfel erau construite cetățile Meghiddo, Ghezer, Tel es-Safije și Sebastije. Altele precum Taanac, Lahis și Ieriho se aflau pe creștetul unei coline care, izolat, se înălța de pe un șes. Pe lângă întărirea naturală a locului, apropierea apei era condiția principală pentru constru-

irea unei cetăți. Adese era suficient un isvor mic la picioarele colinei sau o fântână la joncțiunea a două sisteme de văi. Pe suprafața colinei cu cetate se construia o cisternă mare spre a avea apă și pentru cazul când din cauza unei asedieri isvorul era inaccesibil. Așisderea se construiau tuneluri grandioase spre a-și asigura apa chiar și pentru cazurile de asediere foarte grele. Stabilimentul cel mai grandios de felul acesta l-a descoperit Makalister în Ghezer. El află aici un tunel gigantic săpat în stâncă cu instrumente de cremene de o lungime de 66·75 m, de o înălțime de cam 7 m, și o lărgime de aproape 4 m. Maică 80 de trepte, săpate în stâncă, dau într'o adâncime de 28·80 m sub intrarea tunelului, 43 m sub suprafața actuală a solului. La ieșirea tunelului se află o peșteră spațioasă cu un isvor puternic; întregul stabiliment servia pentru aprovizionarea cetății cu apă. Dacă judecăm după mărimea și extensiunea ruinelor, cetățile canaaneice erau mici, fără ordine și simetrie. Fiecare construiește și-și întocmește casa sa precum o cere obiceiul. Spre a face cunoscut un model de artă construirii de cetăți a Canaaneilor ni va servi o descriere scurtă a zidurilor cetății Ieriho. Imediat la începutul săpăturii a fost dat la iveală până la o înălțime de 7 metri fundamentul de piatră al zidului extern care exista pe timpul lui Iosua. Spre deosebire de Meghiddo zidul cetății Ieriho nu se ridică în formă de terase, ci formează numai un zid inelar. În nordul cetății zidul fu desgropat într'o lungime de 239 m; într'un loc el a fost întrerupt prin o grămadă de moloz de o lățime de 18 metri. În est el se continuă prin grădinile de lângă isvorul lui Eliseiu. În vest zidul fu desgropat într'o lungime de 160 m. Intreaga construcțiune a zidului cetății presupune o experiență îndelungată și profundă de teh-

nică. Zidul întreg constă din trei părți de construcțiune, din o pătură de sub construcțiune de o înălțime de 0·80 până 1·30 m, din un zid pieziș construit de bolovani neciopliți și din un zid construit de cărămizi așezat drept în jos pe cel pieziș. Înălțimea totală a zidului e între 5·40 și 4·50 m. Zidul de cărămizi așezat pe cel de piatră numai în partea nordică s'a conservat în parte. Lățimea lui în locul acesta e de 2 m, iară înălțimea întrucât se poate constata este de 2·40 m. În orice caz zidul de cărămizi primordial avea o înălțime considerabilă. O poartă a cetății nu s'a putut constata în Ieriho; se poate presupune că s'a aflat pe partea estică distrusă și că a fost bine întărită.

În interiorul acestui zid de cetate casele particulare erau construite fără oareși-care ordine. Sunt de tot mici și produc impresia mai mult de camere de proviziuni decât de locuințe. Ferești și coșuri nu erau cunoscute. Ușa era unica deschizătură ce da înlăuntru. Pilaștri de lemn ce erau așezați pe socli de piatră sprijineau tavanul localurilor mai spațioase. Acoperemântul plan, acoperit cu țarnă bătucită, vara servia ca odaie de locuit și ca dormitoriu. Podeala odăilor consta din lut bătucit și în mijloc sau într'un unghiu avea o groapă adese prevăzută cu pietre ce servia ca vatră.

Din mormintele Canaaneilor care ni înfățișează o icoană a casei lor de predilecțiune, a obiectelor lor de producțiune, putem lesne să obținem o cunoștință clară asupra traiului lor. Cu privire la corp Canaaneii erau mai robuști și mai mari decât reprezentanții populațiunii primordiale a Palestinei. Pe lângă arta construirii de case și de fortificațiuni ei cunoșteau și prelucrarea metalelor și în arta prelucrării aramei erau maeștri renumiți. Bogatele descoperiri de bronz din Ghezer, din mormintele

din Meghiddo și din alte localități manifestează o perfecțiune remarcabilă ceea ce privește forma lor; acolo s'au aflat cuțite de bronz, oglinzi de bronz cu mânunchi de email, brățare de bronz, catarama și cheetoare de bronz. Așișderea și ceramica în timpul canaanitic sub influența artei egiptene făcu progrese importante. Prin întrebuințarea discului olarului forma externă a vaselor devine mai regulată și mai fină. Urcioarele mari de apă uneori încă au fundurile plane din timpurile trecute; de obicei ele devin mai delicate; pântecelul vaselor se face mai subțire, iară fundul devine ascuțit. Vasele mici au un grumaz lung cilindric; strachinele primesc o formă ovală elegantă. Un mare progres arată și decorațiunea vaselor. Linii fine subțiri se desează cu colori șterse; motivele liniilor indică o grupare sistematică și simetrică. Zigzaguri, linii, în forma valurilor, spirale constituiesc un câmp larg pentru selecțiune.

Ocupațiunea principală a poporului era agricultura și horticultura. Viticultura în jurul Ebronului era renumită. Cultura olivilor și a altor arbori roditori se observă în toate timpurile. Cereale s'au aflat în cantități mari în diferite ruine. În râșnițe simple de bazalt murele le sfărmau în făină. Cuptoarele pentru coacerea pâinei de bună samă erau asemenea celor care astăzi se întrebuințează în țară. Ca animale domestice se folosesc de vite, oi, capre, cămile și asini. Arta torsului și a țesutului era cunoscută și lătită precum o arată aceasta fusele și cumpenele de țesut efectuate de piatră și lut, care s'au aflat în mulțime mare. Ca ace se serviau de așchii de ciolane și oase de pește perforate. Săpăturile din Palestina dau mărturie despre relațiile multiple de comerț între centrele de cultură ale lumii din Asia anterioară. Ca țară de trecere Palestina trebuia

mai ales să fie atinsă de influențele diferite de cultură, care se răspândiau din Egipt și Babilonia. Deoarece Canaaneii veniseră din teritoriul sinului persan și cu înrudiții lor semiți de acolo aveau comune o serie de elemente de cultură, e explicabil de ce cultura canaaneică cu privire la concepțiile de drept, la credință și moravuri, la construcțiuni de case și cetăți, și la comerț e influențată de Babilonia, pe când influența Egiptului, a cărei provincie Canaanul fusese timp îndelungat, n'a fost așa de pătrunzătoare.

Pentru influența cea mare a comerțului babilonean, mai înainte de toate sunt dovadă plăcile cuneiforme cu înscricțiuni antic babilonene care s'au aflat în Lahis și Taanac. Epistola aflată în Lahis după traducerea asiriologului Ungnad din Iena are cuprinsul următor: Cătră cel mare vorbește: așa zice Pabi: Înaintea ta am căzut! Fie-ți cunoscut că Șipti-Baal și Țimrida conspirează, și Șipti-Baal a spus lui Țimrida: Seniorul cetății Iarami mi-a scris: Dă-mi mie trei arcuri, trei pumnale și trei săbii! Dacă eu voiu pleca contra țării regelui și tu vei fi pe partea mea, atunci de bună samă o voiu supune. Cel ce trăgănează cu planul este Pabu. Trimite-l să vie la mine! Acuma îți trimit pe Rapiel. El aduce scrisoarea în chestia aceasta". Epistola este adresată cătră secretarul destinatarului, carele avea să citească epistola înaintea stăpânului său. Destinatarul, „cel mare“, este funcționar egiptean. Din faptul că în corespondența lor particulară magnații canaanei se folosiau de limba babiloneană, care atuncea se întrebuintă ca limba diplomatică, și-și scrieau epistole cuneiforme în limba aceasta absolut nu se poate face concluziunea la influența dominantă a Babiloniei și neexistența altei scrieri decât a celei cuneiforme. Precum ni este cunoscut din epistolele

din Amarna în Canaan exista o limbă canaaneică și din faptul că întrebuințarea scrierii cuneiforme se poate constata numai la scrisori în limba babiloneană se poate presupune că limba canaaneică posedă scrisoarea ei proprie.

Dacă facem un rezumat asupra culturii canaaneice, trebuie să constatăm că poporul silitor al Canaaneilor timp îndelungat a întipărit culturii Palestinei caracterul său și că influența lor abia după multe secole s'a înlocuit prin elenism.

Când apoi cam pe la mijlocul secolului al 15-lea Israeliții imigrară în Canaan supraveni mai întâiu o reacțiune culturală. Străinii nou veniți, cari până acuma duseseră o viață de nomazi, în mare parte își împropriară cultura superioară a Canaaneilor, deprinseră dela aceștia agricultura, olivecultura și viticultura. În meserie și artă locuitorii canaanei din cetăți erau instructorii lor. Aceste fapte relatate chiar prin tradiția israelită însăși se confirmă pe deplin prin săpăturile făcute. Scurt timp după imigrarea lor Israeliții trebuiau să poarte lupte crâncene cu Filisteii ce locuiau în sudvestul Palestinei. În urma acestor succese asupra dușmanilor acestora sub regii David și Solomon se desfășură o dezvoltare puternică a vieții israelite. Vedem că în Meghiddo în pătura a cincea, care corespunde cu timpul mai târziu al regilor israeliți, Schumacher descoperi resturile a două complexe mari de edificii care cu privire la extensiunea spațiului și a bunătății construcțiunii sunt cu mult superioare edificiilor canaaneice. În loc de întrebuințarea de pietre și bolovani neciopliți, pentru prima dată dăm aici de înșirarea de pietre mari tăiate. În apropierea acestui edificiu s'a aflat un sigil în chipul unui leu lucrat cu multă artă din iaspis, în lungime de

3·7 cm și lățime de 2·7 cm. Pe figura splendidă a leului dăm de cuvântul *le șema* scris cu cuvinte canaaneice și de desupt încă cuvintele *ebed Iarob'am*, adică: *sigilul lui Șema, servul lui Ieroboam*, foarte probabil, regele Ieroboam II carele domni 783—743 în. de Hr. Astfel de edificii antic israelite s'au descoperit și în Lahis și Ieriho. Cu toată activitatea aceasta mare de construcțiune în săpăturile aceste până acum nu s'a descoperit nici un edificiu israelit, care s'ar putea compara cu edificiile Egiptenilor sau ale Grecilor. În ceramica și tăierea sigilelor Israeliții obținură oarecare dexteritate, deși aici lipsesc motive proprii. O formă nouă a păturei israelite este așa numita carafă a peregrinilor care pe părțile plane e zugrăvită cu cercuri concentrice. Vase în formă de animale nu se află mai mult în timpul acesta. O descoperire importantă făcu Sellin în Taanac. Într'o casă particulară el adună fărâmurile unui vas de lut în patru cornuri, având o înălțime de 90 cm, iară lungimea laturilor de 45 cm. Pe ambele părți sunt înfățișate trei ființi cu corp de animal aripat și cap de om fără barbă. Aceste ființi fantastice aripate s'au considerat ca figuri de Herubimi, iară vasul întreg ca un altar de tămâiere. Faptul că descoperirea s'a făcut într'o casă particulară, nu confirmă caracterul său religios. Probabil că servia ca sobă care era așezată asupra unui lighian cu jăratec sau care sus avea o cupă cu jăratec. Viața zilnică a Israeliților puțin ce se deosebia de cea a populațiunei antic-canaaneice. Ocupațiunea lor principală era agricultura, și horticultura. Țara fu cultivată cu mare îngrijire, precum se vede aceasta din numeroasele cisterne, teascuri de vin și de uleiu care pretutindene erau construite. Aceasta se întărește și prin înscricțiunea unui calendar, desgropată prin Macalister în Ghezer.

Aceasta constă dintr-o placă de calcar cu șapte șire de litere antic ebraice și se consideră ca înscricțiunea ebraică cea mai veche, în orice caz ca una dintre cele mai vechi înscricțiuni cu alfabetul antic semitic: aici lunile se înseamnă nu după numele lor, ci după importanța lor în viața agronomică și anume:

1. Luna culesului (Octombrie);
2. Luna sămănatului (Nov. sau Dec.); — luna sămănăturii târzii (Februarie);
3. Luna culesului inului (Martie);
4. Luna secerișului orzului (Aprilie);
5. Luna secerișului total (celorlalte cerealii, Mai);
6. Luna tăiatului (al doilea) viei (Iunie);
7. Luna culesului (Iulie).

Uneltele vieții de toate zilele prin întrebuințarea de materii mai potrivite și prin forma mai perfectă arată un progres însemnat. Instrumente de piatră și bronz precum și felurite obiecte de oase se întrebuințează lângă olaltă încă timp îndelungat. Timpuriu însă Israeliții deprinseră prelucrarea ferului și în scurt timp isbutiră de a se face independenți pe terenul acesta. Așa în Meghiddo Schumacher află o fierărie mare în care se aflară material brut de fier precum și unelte, arme și alte obiecte de fier. Pe timpul regilor israeliți existau relații comerciale foarte viioaie, precum se poate deduce aceasta din producțiile străine aflate în număr mare în cetățile desgropate. Astfel s'au găsit scule, amulete și un număr mare de scarabei și vase, toate de proveniență egipteană.

După ce în anul 722 fu distrusă Samaria, capitala imperiului nordic și în anul 587 Ierusalim, capitala celui sudic, începu un timp de necultură. Toate colinele cercetate arată că în sec. 5 și 4 s'a construit de tot puțin. Cu timpul reuși comunitatea nouă iudaică a Iudeilor în-

torși din Babilonia a se lărghi tot mai departe. Pe timpul Seleucizilor se lăți influența elenistă și între iudei. În timpul acesta colina Tel Sandahana a jucat un rol. Aici s'au descoperit zidurile fundamentale ale unei cetăți mici. Pe lângă un mare edificiu public s'a aflat și o amestecătură de case mici construite cam regulat. Numele cetății acesteia a fost Maresa. Descoperiri importante din timpul Macabeilor Macalister făcu în Ghezer. Aici el desgroapă castelul construit de Simon Macabeul. O piatră a zidului acesta cuprinde un desen al unei case cu blăstămul: Pampras zice: Focul să mistuie palatul lui Simon. Vasele de lut din timpul acesta au forme grecești. Anforele de vin, aduse din Rodus sunt înguste, au fund ascuțit și un timbru în patru cornuri pe toată care cuprinde numele unei persoane și al unei luni.

Pecând bronzul din ce în ce dispăre din uz, întrebuințarea fierului devine mai generală. Ace, șule, mănunchi se construiesc încă tot din oase, însă forma lor e mai elegantă și mai potrivită scopului. În locul mormintelor simple de mai înainte se construiesc mauzolee pompoase. Luxul și desfătările se lătesc tot mai mult.

Ce se atinge acuma de *importanța pentru istoria religiunilor* a desgroapărilor făcute în Palestina, trebuie de constatat mai întâiu că despre religiunea locuitorilor primordiali ai Palestinei nu se cunoaște nimic cu siguranță. Însă din materialul care ni dă oare care știri din timpul acela se pot face unele deducțiuni. Rapoartele săpăturilor menționează mult despre cupe de sacrificiu și sanctuare de stâncă ale locuitorilor neolitici ai Palestinei.

Astfel Macalister află în Ghezer o tablă de stâncă în lungime de 27.50 m și lățime de 24.40 pe cele mai multe de formă rotundă, unele de formă drept unghiulară. Pe lângă aceste se aflau oase de mascur în număr

mare. O asemenea construcțiune s'a descoperit și în Tel-ed-dschudeide, unde pe tablă de stâncă în dimensiunile de 48·25 m față de 36 m s'au aflat mai mult de o sută de cupe de dimensiuni diferite. E posibil că sub aceste table de stâncă se află locașuri cu caracter sacral, însă aceasta nu e sigur.

Vechii locuitorii anteseși ai Palestinei ardeau morții lor. În Ghezer, Macalister descoperi în interimul cel vechiu al Palestinei, o peșteră de înmormântare a populațiunii celei mai vechi. Era locul de înmormântare a două pături de populațiuni; prima ardea morții săi. În această peșteră era o pătură groasă de cenușă în care se aflară resturi de oase omenești, însă nici o urmă de metal. Așisderea erau aici și resturi de vase de lut primitive, urcioare mici, oale, strachini, care odinioară cuprindeau mâncare și băutură spre a satisface exigențele celor repăușați. Aprovizionarea celor repăușați cu alimente și înzestrarea lor cu obiectele ce în viață le aveau pe lângă sine, a avut loc deja la locuitorii cei mai vechi ai Palestinei.

Asupra păturei de ardere a morților e așezată pătura de înmormântare a cuceritorilor seși.

Săpăturile mai nouă ni mijlocesc o cunoștință exactă a religiunii Canaaneilor. Zeul principal al Canaaneilor a fost *Baal*, zeul fortunei și viforului, al fecundității. Contrastul feminin al lui Baal este Astarte, zeița amoarei sexuale. Simbolul ei este vaca. Prezenta zeității se înfățișa prin un pilastru de piatră, așa numita Maseba. Piatra zeului nu e zeul însuși, ci înseamnă numai locul care se considera ca domiciliul lui Baal. Unicul sanctuar canaaneic, descoperit în urma săpăturilor făcute aici este piatra mare de sacrificii în Ghezer. Aice Macalister află un șir important de opt pietre monumentale sau Masebe care maică toate erau prevăzute cu canaluri și adâncă-

turi artificiale. Cel mai mare dintre acești monoliți are o înălțime de 3·28 m. În pătura de sfărmături între fundamentul Masebelor și stâncă s'au găsit importante resturi, adică un cimitir de copii nou născuți. Așisderea se află aici un basen de zidire primitivă de un diametru de 4·60 m și adâncime de 1·83 m ; într'acesta se afla o mulțime mare de cioburi și un șarpe de bronz. Spre est de șirul Masebelor se află o peșteră dublă de stâncă. Deoarece se părea că lustrul Masebei a doua, după părerea lui Macalister, s'ar fi produs prin sărutările nenumărate ale credincioșilor pioși sau prin mânilor ce turnară ulei pe piatră în onoarea zeității, s'a susținut părerea că aceasta a fost piatra primordială a zeității și vecinele ei mai puternice s'ar fi atașat ei așazicând ca o sentinelă onorifică. Asupra celorlalte detalii ale sanctuarului nu se poate afirma ceva cu siguranță.

Pe toate terenurile săpăturilor Palestinei în periodul canaaneic s'au aflat o serie de deseme omenești care în partea lor cea mai mare trebuie a le considera de icoane ale zeilor. Exemplare de felul acesta, care sunt de natură de tot primitivă, s'au aflat în Meghiddo.

Unele descoperiri par a confirma obiceiul crunt al sacrificiilor de oameni întrebuițat la Canaanei. În sanctuarul adică descris mai sus, în Ghezer, Macalister află un cimitir de cadavre de copii. Corpurile mici erau băgate cu capetele lor în urcioare mari. Din observația că nici unul din copiii aceștia nu avea mai mult decât o săptămână, și mai ales din faptul că doi din copii erau expuși focului, Macalister făcu concluziunea că aici era vorba de sacrificarea copiilor nou născuți, probabil a celor întâiu născuți. În Taanac, Sellin află un asemenea cimitir de copii, cu acea deosebire că aici erau și resturi de copii până la etate de doi ani.

În cazurile cele mai multe trebuie de presupus că aici este vorba numai de cimitire simple de copii. Cu toate acestea trebuie relevată posibilitatea că în faptă aici la acești nou născuți este vorba de sacrificii. Alt obicei grozav erau sacrificiile construcțiunii sau ale fundamentului. Pentru de a obține favorul și grația puterilor misterioase ale adâncimei exista obiceiul de a zidi pe un om în fundamentul unui zid. Acest obicei se pare că a existat mai că la toate popoarele, așa și la poporul român precum se vede aceasta din legenda relativ la construirea mănăstirii dela Argeș. Și săpăturile, mai ales cele din Ghezer, ni dau probe pentru datina aceasta. Însă nu toate scheletele aflate în fundamente au fost sacrificii, deoarece este fapt constatat, că în timpul cel mai vechiu foarte adese se înmormântau morții în casă sub podele. La multe schelete însă s'a constatat că ele provin de la astfel de sacrificii ale fundamentului. Așa sub unghiul unei case s'a aflat scheletul unei mueri înaintate în vârstă. Totașa în Meghiddo s'a aflat scheletul unei fete tinere de a curmezișul așezat peste zid.

Săpăturile apoi au scos la lumină material important asupra modului cum Canaaneii înmormântează morții lor. Acea peșteră deja descrisă a populațiunii neolitice din Ghezer mai târziu s'a întrebuițat de cătră Semiți ca loc de înmormântare. Intrarea pe lângă trepte s'a astupat cu pietre spre a scuti cadavrele de animalele sălbatice, și prin acoperemânt s'a săpat un puț prin care cadavrele se coboriau în jos. De a lungul păretelui cadavrele se așezau la pământ cu genunchii trași peste corp. Lângă fiecare mort se așezau multe blide ce conțineau mâncări și băuturi. De obicei cadavrele se așezau pe partea stângă. Mormintele canaaneice cuprindeau felurite daruri pentru morți precum alimente, băuturi, candelă, arme, scule prețioase și amulete.

Cu ocuparea țării prin Israeliți și locașurile vechi de cult ale Canaaneilor, peșterele de sacrificii cu pietrele monumentale, li căzură în mâna lor. Israeliții se siliră a le ocupa aceste locașuri de cult pentru adorarea lui Iahve. Așa se explică că serviciul pe înălțimi se tot lăția; se ridicară pietre monumentale spre amintirea unui vot făgăduit și împlinit cu credință față de Iahve sau ca piatră comemorativă. Aceste pietre comemorative ca atari nu erau în contradicție cu poruncile lui Iahve. Dară cu acomodarea externă la formele serviciului idolatric canaaneic, inconștient însă sigur se primi și cuprinsul păgân. Aceasta desvoltare s'a favorizat și prin desbinarea regatului. Cele zece seminții din nord se desfăcură de sanctuarul central și de casa davidică. Și spre a suprima ori ce legătură cu imperiul sudic s'au construit sanctuare în Betel și Dan, în cari adorarea lui Iahve se apropie foarte mult de cultul lui Baal. În ambele locuri Iahve se adora în chipul unui taur. Când însă cu timpul Baal și Așera sau Astarte se adorară în locul lui Iahve și în dumbrăvi se lățiră toate cultele desfrânate ale Canaaneilor, atunci profeții ridicară vocea lor și pe baza legii mosaice cerură cu toată energia desființarea sanctuarelor de pe înălțimi și a celor particulare care se pare că în timpul mai vechiu au fost tolerate. În năzuințele lor reformatorice ei au fost sprijiniți de regii Hizkia și Iosia și așa reușiră a înlătura toate sanctuarele particulare. Astfel fu recunoscut numai sanctuarul central în Ierusalim unde în numele întregului popor se aduceau sacrificii Dumnezeului legământului.

Să cercetăm urmele pe care lupta aceasta le-a lăsat în resturile vechi de cultură. În genere trebuie constatat că rezultatele săpăturilor au contribuit puțin pentru cunoștința religiunii israelite. Așa nu s'a descoperit nici un

locaș de cult israelit și nu s'a aflat nici o icoană a lui Iahve. Închipuirea lui Iahve prin icoane este exclusă din capul locului. Nu e mirare că fiind Egiptul aproape, s'au găsit multe icoane ale zeităților egiptene; așa în Meghiddo o icoană de lut a Izidei. S'a amintit deja că în păturile canaaneice s'au aflat numeroase icoane ale Astartei; dară și în timpul israelit se află ele în număr destul de mare. Din împrejurarea că în cetățile israelite s'au aflat atât de multe icoane de zei unii voesc să facă concluziunea că religiunea populară israelită a fost influențată de zeitățile străine în măsură mai mare decât s'ar părea aceasta după informațiunile T. V. Însă la aceasta trebuie de observat cumcă până acuma s'au descoperat numai o cetate curat israelită, adică Ieriho și că celelalte cetăți, mai ales Ghezer, Meghiddo și Taanac, din cauza situației lor lângă drumul cel mare de caravane care mijlocea comunicația între Egipt și Mesopotamia au fost totdeauna expuse influenței străine și nici odată n'au fost cetăți pur israelite. Interesant în privința aceasta este raportul pe care l-a făcut prof. Sellin asupra rezultatelor săpăturilor din Ieriho, o cetate care era depărtată de drumul cel mare amintit. „Es genügt, um von den bedeutenderen und sensationellen Einzelfunden ganz abzusehen, daran zu erinnern, daß kein Skarabäus, kein Siegelzylinder, kein Ton-, kein Bronzidol gefunden wurde. Indes, mochte das in dieser Beziehung negative Ergebnis der Arbeit den Ausgräbern zunächst auch eine gewisse Enttäuschung bereiten, für die Wissenschaft führt es jedenfalls zu positiven Schlüssen: es berechtigt uns zu ganz bestimmten Folgerungen für die Zeiten der Besiedlung, bezw. Zerstörung, für die Ausdehnung ausländischer Handels- und Verkehrswege und endlich —

lat not least — für die Eigentümlichkeit der Religion des Landes ferne von jenen Straßen“ 1).

Modul de înmormântare al Israelitilor era maică acelaș ca și la Canaanei. Israelii luară în posesiune mormintele locuitorilor vechi și îngropară morții lor în peșterele stâncilor și morminte artificiale. Pe panta nordică și estică a colinei în Ghezer Macalister a descoperit 35 de morminte israelite. Cadavrele sunt culcate pe o parte cu genunchii trași spre corp. Morții sunt aprovizionați cu alimente și băuturi, numai obiectele adaogate sunt mai simple decât cele din mormintele canaaneice. Abia în timpul mai târziu mormintele se construiesc cu mai multă pompă și se construiesc mauzolee.

Aruncând acuma la fine o ochire retrospectivă asupra rezultatelor săpăturilor făcute în Palestina, trebuie să constatăm că țara aceasta a lăsat în urmă numai puține resturi de cultură. Ziduri de fortificațiuni, vase de lut, grămezi de cioburi, ici colea unele documente scrise și unele producțiuni de artă străină, aceasta este tot ce s'a aflat în colinele numite Tel. Și cu toate aceste din această Palestină sărmană și din poporul Iudeilor, care nici o dată n'a avut o cultură și artă proprie, a eșit cel mai eminent factor de cultură, creștinismul. Acesta este faptul care pe aceste resturi simple le face așa de venerabile, aceasta este cauza, pentru care arheologul adună și detailurile cele mai neînsemnate spre a obține o icoana corectă asupra celei mai importante țări a universului în care a viețuit, s'a închinat și a pătimit Iisus, în care generațiuni își pun speranța, și unde generațiuni pelerinează la locurile sfințite de El.

Prof. Dr. Vasile Tarnavschi

1) Mitteilungen der deutschen Orient-Gesellschaft No. 41 (Dez. 1909 pag. 28).

Raportul literar dintre cele 3 evanghelii dintăi

sau

Problema sinoptică

Studiu isagogic de prof. univ. Dr. Vasile Gheorghiu.

3. Dela mijlocul sec. 19 până în prezent.

Scurtă vreme înainte de mijlocul sec. 19 critica evanghelică ia la protestanți o întorsătură nenorocită, în urma faptului că școala nouă Tubingiană introduce în ea factorul destructiv al tendinții și susține, că evangeliștii nu scriu conduși fiind de un sentiment de dreptate și în năzuința de a spune numai adevărul, ci se pun în serviciul unor partide bisericesti și scriu în mod tendențios, întunecând și mistificând de multe ori adevărul. Cine deci vrea să cunoască purul adevăr, trebuie mai întâiu, să desbrace rapoartele evangeliștilor de haina lor tendențioasă.

Perioada aceasta de desvoltare a criticei evanghelice o inaugurează încă înainte de mijlocul sec. 19 *Schwegler*, premergătorul și totodată și elevul lui Baur, prin scrierea sa: „Das nachapostolische Zeitalter (1846)“. In aceasta scriere se nevoiește să arate, că în cercurile creștinismului ebionitic ia naștere, mai întâiu „evanghelia cătră Ebrei“, iară mai târziu, cu tendință mult mai moderată, evanghelia canonică a lui Mateiu. De altă parte, din cercurile creștinismului paulin, ia ființă „evanghelia lui Marcion“, iară în formă mai moderată, evanghelia canonică a lui Luca. Evanghelia lui Marcu însă ar fi fost scrisă în scopul unei împăcări între creștinismul ebionitic și cel paulin.

Dară baza pentru tratarea problemei sinoptice din acest punct de vedere o pune *Ferdinand Christian Baur*, capul școlii Tubingiene. In scrierea sa: „Kritische Untersuchungen über die kanonischen Evangelien (1847)“ el susține că între apostolul Paul și ceilalți apostoli, și îndeosebi între Paul și Petru-Chefa ar fi existat, în bise-

rica primă — după cum ar arăta și epistolele pauline — divergențe mari de păreri. Pe tema aceasta creștinăta- tea se divizează în 2 partide adversare ce se combat atât în cuvânt, cât și în scris. Nici evangeliștii noștri nu stau departe de aceste lupte, ci se pun în serviciul acestora. Dreptaceea fiecare dintre ei prezintă, în scrierea sa evangelică, persoana Domnului Isus Hristos în acea lumină, care corespundea mai bine tendinții ce urmărea. De aici provin diferențele dintre sinoptici, și totodată și asemănările mari dintre ei. Teza ce voia s'o susțină Baur nu era ușoară, dat fiind, că Mateiu, pe care-l socotea reprezentantul creștinismului iudaist, cuprinde și locuri cu caracter netăgăduit universalist, iară Luca, reprezentantul creștinismului paulin are și unele note evident iudaiste. În consecință, Baur crede că noi n'am fi în posesiunea nici a evangheliei lui Mateiu, și nici a evangheliei lui Luca, în forma lor originală, ci le-am avea numai într'o formă, care a fost mult refăcută și modificată în timpurile postapostolice. Evangelia lui Marcu ar fi un extras fără colorit de partid, făcut din celelalte 2 evanghelii, în jumătatea a doua a sec. 2, așa că ea era și cea mai potrivită pentru a împăca cele 2 partide adversare în care s'ar fi divizat biserica veche creștină.

De acum înainte toți adepții școalei Tubingiene stau pe punctul de vedere, că scrierile noastre evanghelice ar fi scrieri tendențioase, fie de colorit iudaizant, fie de colorit paulin sau și unionistic și incolor, scrise pentru a împăca cele 2 partide mari dușmane din biserica creștină. În amănunte însă ei diferă mult unul de altul.

Așa susține *Hilgenfeld*¹⁾, că mai întâiu a fost scrisă „evangelia către Ebrei“, care prelucrată în limba greacă, este evangelia canonică a lui Mateiu. Pe baza acestor 2 evanghelii (Ebrei și Mateiu) s'au scris apoi celelalte 2 evanghelii canonice. Dintre ele, prioritatea se cuvine evangheliei lui Marcu. Evangelia lui Marcu reprezintă un iu-

¹⁾ *Hilgenfeld*, Das Markusevangelium, 1850; Die Evangelien nach ihrer Entstehung und geschichtlichen Bedeutung, 1854; Einleitung in d. N. T., 1875. — Cf. și G. d. *Eichthal*, Les évangiles, 1851.

daism moderat în felul, cum îl predica apostolul Petru, și care nu era contra, ci pentru admiterea păgânilor la creștinism. Luca scrie mai în urmă decât Marcu și reprezintă în evangelia sa un creștinism, care redă tradiția veche evanghelică într'o formă refăcută în înțeles strict paulin.

De altă părere este *Köstlin*¹⁾ privitor la evangelia canonică alui Marcu. Evangelia lui Marcu, zice *Köstlin*, e scrisă nu înainte, ci după cea alui Luca, ș. a. în următoarele condițiuni: Mai întâiu scrie Marcu acea scriere fragmentară și lipsită de ordine („*Urmarcus*“), despre care vorbește *Papia*. Apoi se scrie colecțiunea de cuvântări („*λόγια*“), și în fine, se scrie și o a treia scriere evanghelică fragmentară, care cuprindea numai cele mai însemnate evenimente din viața și activitatea Domnului Iisus. Intreg materialul acesta îl adună și-l prelucră *Mateiu* în evangelia sa canonică. Intre timp scrierea primordială alui Marcu („*Urmarkus*“) e prelucrată într'o evanghelie numită „alui Petru“. În aceasta scriere evanghelică află primire și colecțiune de cuvântări alui *Mateiu* („*λόγια*“), cu unele adausuri iudaiste ce i-se mai fac. Bazat pe aceste isvoare, scrie apoi Luca evangelia sa canonică. Iară evangelia canonică alui Marcu trebuie considerată ca o prelucrare a menționatei scrieri primordiale alui Marcu, făcută după evangeliile canonice a lui *Mateiu* și Luca.

*Volkmar*²⁾ își explică geneza evangeliilor în ordine inversă. El neagă existența colecțiunii de cuvântări *λόγια*, care ar fi fost scrisă de *Mateiu*, și totașa și existența unei evanghelii primordiale alui Marcu („*Urmarkus*“) și zice că mai întâiu a fost scrisă evangelia canonică alui Marcu. Ea este o epopee religioasă genială și creațiunea proprie alui Marcu. I-am putea zice: răspunsul lui Marcu la manifestul indeo-creștin apărut în apocalipsa lui Ioan. Tendința evangheliei lui Marcu este paulină. Luca, la rândul său, scrie evangelia sa numai pentru a întări pozițiunea lui Marcu. Ea nu e nicidecum identică cu e-

¹⁾ *Köstlin*, Ursprung und Komposition der synoptischen Evangelien 1853.

²⁾ *Volkmar*, Der Ursprung unserer Evangelien, 1866; Die Evangelien oder Markus und die Synopsis, 1870.

vangelia lui Marcion. Iară evangelia lui Mateiu e scrisă mai în urmă de toate ș. a., pe baza evangeliilor lui Marcu și Luca, cu scop de a împăca contrastele dintre creștinii palestinieni și păgâno-creștini.

Cercetările de până acuma ale Tubingienilor le rezumază *Holsten*¹⁾. El susține că cea mai veche concepție a evangheliei este reprezentată prin o scriere, care încă nu știe nimic despre o direcțiune paulină și in-deo-creștină în biserica primordială. Aceasta scriere s'ar putea numi evangelia lui Petru. În urma activității intense a apostolului Paul se formează însă, mai ales în Ierusalim, unde Iacob, fratele Domnului, se bucura de o foarte mare autoritate, o opozițiune din ce în ce mai înverșunată, împotriva lui Paul. Această opozițiune avea caracter iudaizant. Decând a avut loc în Antiohia Siriei conflictul între Paul și Petru (Gal. 2, 11 ss.), lupta între aceste două partide devine o luptă pe față. Tradițiya primitivă evanghelică stând poate că și sub influența scrierii iudaizante „λόγια“ primește acuma o direcțiune antipaulină. În aceste condițiuni se scrie evangelia canonică alui Mateiu. În opozițiune directă cu aceasta evanghelie scrie Marcu evangelia sa care se distinge prin tendința sa hotărât paulină. În evangelia lui Marcu adecă sunt eliminate toate elementele iudaiste din evangelia lui Mateiu. În fine scrie și Luca evangelia sa, voind să împăce cele 2 partide și să redea bisericii, care era adânc sdruncinată de aceste lupte interne, iarăși pacea ei de odinioară. Luca acceptă atât șirul evenimentelor redat de Marcu, cât și elementele iudaizante cuprinse în evangelia lui Mateiu.

Așa se face, că evangheliei lui Marcu, care lui Baur i-se părea lipsită de vre o tendință expresă, Holsten îi atribue caracter și tendință strict paulină. Evangelia lui Luca, care după Baur era cea mai pornită împotriva celor 12, cu deosebire împotriva lui Petru, după Holsten

¹⁾ *Holsten*, Die drei ursprünglichen noch ungeschriebenen Evangelien 1883; Zur synoptischen Frage, 1883; Die synoptischen Evangelien nach der Form ihres Inhalts 1885/6.

este acum acea evanghelie, care tinde să mijlocească între Paulini și Petrini.

Critica evanghelică a Neo-Tubingienilor, deși are la bază același principiu, anume că scrierile evanghelice de astăzi ar fi scrieri tendențioase, ajunge, astfel, după puține decenii, la rezultate opuse și contrazicătoare. Se vede, că baza, dela care a purces, trebuie să fi fost o bază șubredă.

Scoala Neo-Tubingiană nici n'a rămas necombătută.

Încă dela anul 1848 încoace, *Ewald* ¹⁾, revenind la punctul de vedere reprezentat odinioară de Credner și Reuß, susține că evangeliile noastre sinoptice sunt compuse pe baza a două izvoare scrise. Un izvor este colecțiunea de cuvântări a lui Mateiu, numită Logia (λόγια), celalalt este o scriere greacă, a evangelistului Filip. Bazat pe aceste 2 izvoare, scrie mai întâiu Marcu evangelia sa. Evangelia lui Marcu, apoi Logia și încă o altă scriere, necunoscută mai de aproape, servesc ca izvoare pentru evangelia lui Mateiu. Iară evangelia lui Luca se scrie pe baza acestora și încă a altor 3 scrieri fragmentare.

De partea lui Ewald trece acum și *Meyer*, care până la anul 1853 împărtășea punctul de vedere al lui Griesbach.

Pe același punct de vedere stă și *Scholten* ²⁾, cu deosebirea că el vorbește nu numai despre mai multe redacțiuni ale evangheliei lui Marcu, numite de dânsul Proto- și Deutero-Marcu, ci și de mai multe redacțiuni ale evangheliei lui Mateiu, numite Proto-, Deutero- și Trito-Mateiu.

Cea mai importantă lucrare din timpul acesta este însă cea alui H. I. *Holtzmann* „Die synoptischen Evangelien (1863)“. El susține teoria celor 2 izvoare și o întemeiază mai bine decât antecesorii săi. Sinopticii, zice el, scriu evangeliile lor pe baza unei evanghelii primordiale alui Marcu („Urmarkus“ sau „isvorul A“) în ce

¹⁾ *Ewald*, în Jahrbücher der biblischen Wissenschaft.

²⁾ *Scholten*, Das älteste Evangelium, 1869; Das paulinische Evangelium, 1881.

privește istorisirea faptelor Domnului Isus și apoi, cu privire la cuvântările Domnului, pe baza colecțiunii de cuvântări ale Domnului „Logia alui Mateiu“ sau „isvorul A“. O analiză conștiincioasă a cuprinsului evangeliilor sinoptice ar arăta, din care isvor sunt luate singuritele părți ale lor. Dară pecând Reuß credea că evangelia primordială alui Marcu trebuie să fi avut un cuprins mai restrâns decât evangelia canonică alui Marcu, Holtzmann este de părerea, că cuprinsul evangheliei primordiale alui Marcu trebuie să fi fost, din potrivă, mai bogat decât cel al evangheliei canonice alui Marcu ¹⁾.

Și *Weizsäcker* ²⁾ împărtășește același punct de vedere privitor la problema sinoptică. Dară precum Holtzmann diferă de Reuß numai prin părerea sa despre scrierea primordială alui Marcu, așa se deosebește și *Weizsäcker* de Holtzmann numai prin părerea ce o are despre al doilea isvor al evangeliștilor noștri sinoptici, adecă despre scrierea „Logia“ alui Mateiu. Reuß susținea, că „Logia“ trebuie să fi existat în două recensțiuni diferite. Una a fost folosită de Mateiu, cealaltă de Luca. *Holtzmann* se deosebește de Reuß numai întrucât crede, că Luca ne-a păstrat forma originală a scrierii Logia, pecând Mateiu a refăcut-o după bunul său plac. *Weizsäcker* e, din contra, de părerea că Mateiu este acela, care ne-a păstrat scrierea Logia în forma ei originală, pecând Luca a modificat-o potrivit cu trebuințele sale. Totodată ne spune, că scrierea Logia nici nu are cuprins pur di-

¹⁾ In Lehrbuch der hist.-krit. Einleitung, 2 Aufl., 1886, p. 357 s. constat însă că *Holtzmann* își modifică părerea sa de odinioară cu privire la geneza evangeliilor susținând: 1. Scrierea Logia cuprinde nu numai cuvântări, ci și istorisiri de fapte de ale Domnului Isus; 2. Evangelia primordială alui Marcu (Urmarkus) este identică cu evangelia canonică alui Marcu, așa că cu aceste ipoteza despre existența unei evanghelii primordiale alui Marcu a devenit superfluă („Die Urevangeliumhypothese hat sich in Dunst aufgelöst“, p. 359) și 3. Evangelistul Luca folosește la rândul său atât evangelia lui Marcu, cât și cea alui Mateiu.

²⁾ *Weizsäcker*, Untersuchungen über die evangelische Geschichte, ihre Quellen und den Gang ihrer Entwicklung, 1864. Dară și *Weizsäcker* în scrierea sa ulterioară „Das Apostolische Zeitalter (1886)“ își modifică părerea sa de mai înainte întrucât nu mai susține, că Mateiu și Luca s'ar fi folosit de același isvor în ce privește cuvântările Domnului, ci zice acuma că trebuie să fi existat 2 colecțiuni diferite de cuvântări de ale Domnului, dintre cari una e folosită de Mateiu, cealaltă de Luca.

dactic, ci și istoric, și importanța ei este mai mare decât importanța celuilalt isvor, care este evangelia primordială alui Marcu (Urmarkus).

Teoria isvoarelor e susținută și de *B. Weiss*¹⁾ Dară acest învățat caracterizează isvoarele altfel decât înaintașii săi. El respinge ipoteza despre existența unei scrieri primordiale alui Marcu (Urmarkus) și susține că sinopticii se folosesc, înainte de toate, de scrierea „Logia” alui Mateiu. Aceasta cuprindea nu numai cuvântări, ci și fapte de ale Domnului Iisus, ș. a. dela botez și până la începutul istoriei patimelor. Scrierea aceasta e folosită mai întâiu de evangelistul Marcu, care îmbină în mod fericit datele ce le are din aceasta scriere cu informațiunile ce le are din tradiția apostolului Petru. Apoi scrie evangelistul Mateiu evangelia sa, bazat pe scrierea „Logia” și pe evangelia canonică alui Marcu. Iară Luca se folosește la compunerea evangheliei sale de scrierea „Logia”, privitor la părțile cari lipsiau în evangelia lui Marcu, și în rândul al doilea de evangelia lui Marcu. In ce privește istoria patimelor Domnului, Luca utilizează încă și o a treia scriere, care cuprindea întreaga viață și activitate a Domnului împreună cu parabolele și istorisirile proprii numai lui.

Cam pe același punct de vedere stă și *E. Rénan*²⁾ In deosebire de *B. Weiss*, susține însă, că prima colecțiune de cuvântări ale Domnului s'a născut în cercurile cumunității iudeo-creștine, care se refugiase, după dărîmarea Ierusalimului, dincolo de Iordan. Această scriere de cuvântări s'a păstrat până în sec. 5, între Nazareni. Ea are multă asemănare cu evangelia lui Mateiu. Dară cea dintâi evangeliie canonică, care se scrie, este cea alui Marcu. De evangelia canonică alui Marcu și de scrierea „Logia” se folosesc apoi evangeliștii Mateiu și Luca.

¹⁾ *B. Weiss*, în *Jahrbücher für deutsche Theologie* (1864); *Das Markusevangelium und seine synoptischen Parallelen*, 1872; *Das Matthäusevangelium und seine Lukas-Parallelen*, 1876; *Lehrbuch der Einleitung in das N. T.*, 1886.

²⁾ *Rénan*, *La vie de Jésus*, 1863; *Les évangiles et la seconde génération chrétienne*, 1877.

Luca, care scrie în urma lui Mateiu, n'a cunoscut însă evangelia acestuia.

*Keim*¹⁾ crede, că evangelia lui Mateiu a fost scrisă scurtă vreme înainte de dărâmarea Ierusalimului. Ea utilizează unele scrieri fragmentare, care existau de mai înainte (genealogia Domnului, apocalipsa și cuvântările și faptele Domnului). Papias, după Keim, are în vedere evangelia canonică alui Mateiu, scrisă original în limba aramaică, și nu o scriere alui Mateiu care ar fi cuprins numai cuvântări de ale Domnului, precum cred mulți dela Schleiermacher încoace. Mai în urmă decât Mateiu scrie Luca evangelia sa, utilizând o evanghelie mare, cu caracter iudeo-creștin sau ebionitic, și alte isvoare cu caracter paulin, precum și isvoare samaritane. Evangelia lui Marcu, ar fi fost scrisă mai în urmă de toate. Ea ar fi dependentă atât de evangelia lui Mateiu, cât și de cea alui Luca, utilizează însă și tradiția orală de pe vremurile sale.

Altă soluțiune și mai simplă vrea să dea problemei sinoptice *Grau*²⁾. El crede că mai întâiu scrie Mateiu o colecțiune de cuvântări de ale Domnului, în limba aramaică, bazat pe tradiția orală din Ierusalim, la a cărei fixare orală contribuise foarte mult apostolul Petru. Aceasta colecțiune de cuvântări Mateiu o prelucră mai târziu în evangelia sa, scrisă în limba greacă. Marcu, la rândul său, utilizează evangelia lui Mateiu, dară ține cont, totdeodată, și de predicele lui Petru. Iară Luca utilizează colecțiunea de cuvântări alui Mateiu și evangelia lui Marcu, și îmbină datele scoase din aceste isvoare, și cu tradiția paulină, al cărei reprezentant de frunte era.

*Nösigen*³⁾ are în fond cam aceleași păreri despre

¹⁾ *Keim*, Geschichte Jesu von Nazara, 1867. Dară în ultima sa scriere: „Aus dem Urchristentum (1878)“ declară, că pe baza unor studii noi făcute asupra mărturiei lui Papias, nu mai este în contra teoriei celor 2 isvoare, unul pentru cuvântările, iară celalalt pentru faptele Domnului, istorisite în evangeliile noastre sinoptice.

²⁾ *Grau*, Entwicklungsgeschichte des neutestamentlichen Schrifttums, 1871.

³⁾ *Nösigen*, in Studien und Kritiken (1876—1880); Kurzgefaßter Kommentar zum N. T., I, 1886.

geneza evangeliilor sinoptice. El schimbă numai ordinea cronologică a ultimelor 2 evanghelii. Evangelia lui Mateiu, crede el, ar fi fost scrisă original în limba greacă, și ar fi o prelucrare a scrierii „Logia“, completată cu informațiuni multe din tradiția orală. Apoi scrie Luca evangelia sa în scop de a combate învățăturile îndai-zante, răspândite mai ales prin Siria, de unde era originar și Teofil, cărui îi dedică scrierea sa. Ea e alcătuită pe baza scrierii Logia, alui Mateiu, și pe baza tradițiunii orale, ce a primit-o din gura lui Iacob, fratele Domnului, și din gura apostolului Ioan. Marcu, la rândul său, în ce privește înșirarea evenimentelor, urmează pe Luca, iară în ce privește cuvântările Domnului, pe Mateiu, folosindu-se totdeodată și de rapoartele lui Petru.

(Va urma)

Secta Studenților de Biblie (Russelliștilor).

(Continuare)

3. Literatura și presa sectei Studenților de Biblie nu poate fi socotită, relativ, nici bogată nici diversă. În schimb însă, ea se răspândește după metode și sisteme cu adevărat americane. Redată într'o serie nesfârșită de ediții, tradusă într'o sumă de limbi, tipărită în tiraje extraordinar de mari¹⁾, ea dă impresia unei inundații peste tot pământul.

În fond, toată această literatură se reduce la scrierile lui Russell. Toate publicațiunile Studenților de Biblie, cari nu poartă numele lui Russell, sunt simple extrase din scrierile lui, mici expuneri populare ale învățăturii lui, și oarecari încercări de a face, în opera lui, unele corecturi cerute de timp.

Scrierea principală a lui Russell, adevărata Evanghelie a Studenților de Biblie, sunt ale sale „Studii în

¹⁾ la cari se mai adaugă și obiceiul Russelliștilor de a publica aceleași subiecte sub o sumă de titluri diferite.

Scripturi“, în 7 volume, din cari 6 au apărut încă pe când autorul era în viață, iar al 7-lea după moartea lui ¹⁾).

Vol. I „Planul Divin al Vârstelor“, apărut întâia oră la 1886, expune „în esență“ același sistem de idei pe

¹⁾ În ediția germană — originalele engleze încă nu le-am putut vedea, din cauza scumpetei de pe urma diferenței de valută — ediție — care pare să fie răspândită și prin România — tipărită de „Internationale Vereinigung Ernster Bibelforscher, Brooklyn N.-Y. Barmen, Deutschland 1917—20“ (de altfel nu toate volumele poartă data apariției) — fiecare volum (format 16°), are, afară de V și VII, câte un „cuvânt înainte“ scris de Russell la 1 Oct. 1916, și, afara de vol. IV și VII, toate au în frunte și câte un apel, unul și același, precum și toate 7 au una și aceeași dedicație. Dedicția și apelul se găsesc și în traducerea românească a vol. I, și le redăm întocmai aici, cu ortografia și gramatica lor originală, între altele și ca o probă de limba românească, imposibilă, în care sunt făcute traducerile acestor sectari din România :

„Regelul Regilor și Domnul Domnilor De interesul al consecrațiilor Săi Sânti, așteptând înfierea, și «Tuturor care în ori ce loc cheamă numele Domnului nostru Isus Christos», «Casei Credincioase», și Stăruita creatură așteaptă cu nerebdare descoperirea fiilor lui Dumnezeu, A c e a s t a O p e r ă E D e d i c a t ă «Să lumineze tuturor care este întocmirea tainei vârstele ascunsă în Dumnezeu». «Pe care el a prisosit cătră noi prin ori ce înțelepciune și pricepere, făcându-ne cunoscut taina voinței sale, potrivit gășirei sale cu cale pe care mai dinainte își a pus-o în gând; pentru întocmirea împlinirii timpurilor cuvenite să își adune iarăși toate în Christos». Efe. 3:4, 5, 9; 1:8-10.

Și apoi apelul: „S t u d i i î n s c r i p t u r i. Lumea creștină începe a vedea din ce în ce mai mult, că valuri mari de necredință se revarsă asupra creștinătății; — nu ateismul inpios cuvântat de Thomas Paine și Robert Ingersoll, ci specia cultivată reprezentată de învățați din zilele noastre, ceea ce face ca pericolul să fie cu atât mai viclean.

Nu numai Colegiile și seminariile subminează credința celor cu educație mai mare, dar cărțile școlilor comune, și special acele întrebuintate în șocurile superioase, inculcă neîncredere în Biblie, o contrazicere a învățăturilor ei. Un graduat al unui colegi care ar declara astă-zi credința sa în inspirațiunea Scripturei ar fi luat în răs de cătră companioni săi—o batjocură puțini ar putea să o îndure, în cel mai bun caz se vor găsi puțini cari să pretindă că ei cred că Isus și Apostolii au fost sinceri, cu toate greșelile grosolane în citațiunile din Vechiul Testament ca inspirat.

cari Russell le publicase cu circa 5 ani mai înainte, sub titlul „Mâncare pentru creștinii cugetători“. „Conținutul [acelei scrieri] se deosebia de cel al cărții de față [numai] întrucât [acolo] mai întâiu se atăca și distrugea rătăcirea, și apoi se punea adevărul în locul ei. Dar noi vedem că această procedură nu este cea mai bună. Unii au rămas consternați, văzând năruirea rătăcirilor lor, și s’au oprit de-a ceti mai departe și de a prinde astfel vre-o licărire a minunatului edificiu al adevărului. Volumul de

O atare credință în Isus și Apostolii lui nu e credință de loc; căci dacă «Inalții critici» de azi ar fi înțelepți îndeajuns spre a cunoaște când și unde Domnul nostru și Apostolii lui au greșit în citațiunile lor din Vechiul Testament, atunci acești înțelepți din zilele noastre sunt propriile noastre călăuze, — mai inspirați decât Isus și Apostolii lui.

Societatea noastră, dându-și seamă de nevoia, caută a face tot ce îi stă în putință spre a pune stavilă revârsării și a ridica «Stindartul pentru popor». Ea a pregătit Șase rânduri de Studii Biblice (din cari acest volum este unul) pentru lumea creștină din toate dominațiunile spre a fi întrebuițate de a da o mână de ajutor tuturor nedumeriților cu cari, prin providența Dumnezească ei pot veni în contact. Ele sunt furnizate pe prețul cât au costat, și se pot obține fie direct dela magazinele Societății, sau dela colpotarii ei, cari întind gradual, aceste mâini de ajutor în depărtare și în apropiere. Aceste valoroase «Studii» sunt furnizate pe ce-va mai mult decât 2 cents exemplarul; — 15 din aceste, bine legate într-un toc de pânză, gravat cu aur, pentru 35 cents.

Ideea este aceasta: ca creștin or creștină, aveți copii, or neamuri, or pretini, or vecini, asupra cărora puteți influența — poate că ei chiar cer sfatul vostru — întrebând, «De unde știm că există un Dumnezeu?» sau «Ce dovezi avem că Biblia este inspirată?» Nu mai este cuminte a chema acestea întrebări prostești sau a întreba: «Ești un infidel?»

Ori cât de destoinic ați fi de a prepara răspunsuri la acestea și la o înălțime de alte întrebări, poate să nu aveți timpul trebuincios sau prilejul a o face, cât de ușor deci este ca să pășești spre biblioteca, și scoți studiul potrivit asupra subiectului, și să zici întrebătorului, stai jos și cetește acest scurt studiu și vei fi pe deplin luminat asupra întrebării ce ai pus-o; și dacă cum-va îți se va deștepta din nou îndoiala, atunci vino iar și cetește cărticica din nou.

Poate că sunteți un membru al unei Societate Creștină, și sunteți chemat a trata vre-un topic din Scriptură. Cât de inde-

față s'a scris din punctul de vedere opus. În el se oferă [mai întâiu] adevărul, puterea și frumuseța lui, și apoi se face încercarea de a îndepărta rătăcirea . . . Astfel, cititorul «Planului Divin al Vârstelor» găsește la tot pașul o întărire a credinței sale, simte o mai mare apropiere a Domnului, și prin aceasta câștigă și încrederea că se găsește pe drumul cel adevărat¹⁾.

Edițiile prime ale acestui volum purtau titlul general: „Zorile Mileniului“ ; „dar am găsit că prin aceasta unii au fost înșelați, crezând că e vorba de un roman [Deci] mai târziu i-am dat titlul actual, de «Studii în Scripturi», care nu mai poate fi rău înțeles din partea nimăruia²⁾.

Volumul acesta „dă o clară explicație despre Planul Divin . . . , atinge de răscumpărare și restaurație a omului din Păcat și moarte³⁾, dă adecă „cunoștințele“ fundamentale ale lui Russell, privitoare la cele 3 epoce de mântuire, a căror expunere mai detaliată se face în volumele următoare⁴⁾. Volumul are și o expunere gra-

mână este de a alege unul din aceste numeroase studii (trătând aproape despre fie care topic) și găsi în el citate scripturile potrivite. Preoți fac folos de ele ast-fel când com-pun predici și cuvântări speciale.

Preoți cari au biblioteci mari cu cărți trătând aproape or ce religios topic ce se poate închipui — unele volume \$6—\$8 (30-40 Lei.) fie care — poate să nu simtă nevoe de aceste «Studii Biblică», dar pentru alți ele sunt aproape indispensabile. Într-adevăr, pe lângă felul prețului care face ca ele să poată fi obținute dc or și cine — 6 volume de peste 3000 păgimi pentru \$2.25 (Lei. 11.50) prețul obicinuit al unuia din aceste volume — ele sunt scrise într-o limbă simplă, pecând «Operile savante» sunt pline de termini tehneci și scrise numai pentru cei puțini.

Invităm creștini din toate dominațiunile să se unească cu noi lucrarea noastră de a întinde aceste «mâni de ajutor» generațiunei care crește. Un singur amic or neam ajutorat—scăpat din indoială or necredință—va resplăti contul acestor studii mii de ori.

¹⁾ Russell, în prefața vol. I, ed. germ. citată, pag. 7—8.

²⁾ Tot acolo, pag. 9.

³⁾ Ediția românească a vol. I, reclama dela sfârșitul cărții.

⁴⁾ În scop de reclamă se dă prin publicațiunile russelliste și câte o expunere, stereotipă, scurtă și sugerantă, a conținutu-

fică, „Harta Vârstelor“, cu motto : „Scrie viziunea și o fă lămurită pe table, ca oricine să o poată lesne cetii [așa]“. Volumul cuprinde 400 pagini, era tradus, acum

lui fiecărui volum. În românește am găsit acest soi de expunere a conținutului numai cu privire la vol. I, și a. în broșura : „Ce spun Scripturile despre Iad?“ din 1920 (1921), care este următoarea :

„Lucruri ce trebuie să știi ca un creștin Student de Biblie. Dovezi satisfăcătoare că :

Biblia e o revelațiune divină — rezonabilă și vrednică de crezut, descoperind un plan sistematic și progresiv plin de Justiție, Înțelepciune și Iubire.

Că «cheia cunoștinței» Scripturilor, de mult pierdută (Luca 15 : 52), s'a aflat, și acordă poporului lui Dumnezeu intrare în înțelegerea «Tainei Ascunsă». — Coloseni 1 : 26.

Că Domnul Isus și credincioșii lui au să fie nu numai preoți, dar regi.

Că împărăția lui are să vină și voia lui Dumnezeu se va face pe pământ ca în cer, la Reîntoarcerea sa

Că planul lui Dumnezeu e pentru alegerea Bisericii în decursul vârstei Evanghelice și întrebuintarea ei să binecuvinteze lumea în Mileniu.

Că ziua Judecății e de 1000 ani de lungă — ziua de cercare a lumii.

Că naturile spirituală și umană sunt distincte și separate.

Că «calea strâmtă» de sacrificii va înceta cu această vârstă.

Că «calea înaltă a sfințeniei» și dreptății fără suferință să va deschide tuturor celor răscumpărați de Christos în Mileniu — Isaia 35 : 8, 9.

Că «împărățiile acestei lumi» sunt ordonate numai pentru un timp hotărât și trebuie atunci să deie loc «Impărăției Ceriului» «Vie Impărăția Ta».

Special ce trebuie să știi. De ce a permis Dumnezeu răul să domnească de șase mii de ani, și relația poporului lui Dumnezeu la această «domnie a păcatului și morții», și rezultatele.

Aceste subiecte și multe alte de adânc interes Creștinilor sunt pe deplin discutate în limbaj ușor de cuprins în «Planul Divin al Vârstelor» (Procurabil în limba : Engleză (tradus în) Arabică, Armeană, Dano-Norvegiană, Filandă, Franceză, Germană, Greacă, Italiană, Maghiară, Olandă, Polonă, Română, Slovacă, Spaniolă, Suedeză și Ucraină) 365 pagini, broșat în pânză roșie, cu litere de aur, — Prețul 50 lei.

Comenzile direct dela publicători : Asociațiunea Internațională a Studenților de Biblie 124 Columbia Heights — Brooklyn, New-York, U. S. A., sau la filialele

la 1920, în 19 limbi și era tipărit în 5.000.000 de exemplare ¹⁾).

Pe traducerea românească a acestui volum nu stă nici numele autorului ei, nici data, și nici nu se spune din ce limbă s'a tradus. Ea poartă titlul : „Studii în Scripturi «Dară cărerea [așa] celor drepti este ca zorile strălucitoare, cari tot mai mult luminează până se face ziua deplină» Serie Primă Planul Divin al Vârstelor 4, 910, 000 Etate [așa] — O jusiificare a Creatorului și domnirii lui Dumnezeu : arătarea prin o considerațiune și armonire [așa] a tuturor Scripturilor, ca [așa] permiterea a [așa] răului, în timp [așa] trecut și prezent, educație și pregătire a fost pentru introducere [așa] omenimea în Aurita Vârsta Profetită în care toate neamurile de pe pământ vor fi binecuvântate cu o deplină cunoștință Dumnezească, și cu o deplină ocăsiune [așa] spre a ajunge viață eternă prin Mântuitorul, care atunci va fi cel mai mare restitutor și dătător [așa] de viață. Fapte 3 : 19—21“, și poartă firma în limba germană : „Internationale Vereinigung Ernster Bibelforscher, Brooklyn, N.-Y., U. S. A. und Barmen, Deutschland, 76 Unterdörnerstrasse. Auch : London, Melbourne, Genf, Kopenhagen, Örebro, Kristiania, Jokohama“.

Traducerea aceasta, în 356 pagini de limbă românească imposibilă, trebuie să fi fost făcută până la anul 1917, deoarece în reclama dela sfârșitul cărții, pentru scrierile lui Russell, încă nu se amintește volumul VII al Studiilor în Scripturi, care a apărut în 1917.

Volumul II din „Studii în Scripturi“, publicat în prima ediție la 1889, poartă titlul special : „Timpul e Aproape“, expune „cronologia biblică“... „ceea ce autorul a predicat vreme de peste 40 de ani, [anume] că

în : London, Melbourne, Cape Town, Toronto, Örebro, Barmen, Zurich, Berne, Cristiana și : Str. Kovespad No. 8 Cluj. Transilvania.

¹⁾ Reclama din Rutherford, Milioane ce trăesc acum nu vor muri nici odată, trad. rom., 1920.

timpurile națiunilor se termină, conform cronologiei bibliei, cu sfârșitul anului 1914¹⁾ și tratează despre a doua venire a lui Christos și despre cele ce sunt în legătură cu aceasta, „întrând într'o examinare despre mărturisirea Bibliei la acest subiect²⁾. Acest volum este tradus în 8 limbi³⁾, și e tipărit în 1,678.000 de exemplare⁴⁾.

În traducerea română a vol. I, la anunțuri, se spune preciz că e tradus „în românește numai cel dintăiu“. Dar într'o scriere sectară, în traducere română, din 1917⁵⁾, se vorbește și de „al doilea [volum], introduse [așa] din englezește, ungurește și apoi românește“. Deasemenea și revista „Turnul de Veghere...“ rom., vol. IV No. 11

1) Ediția germ. citată, vol. II, pag. 8.

2) Reclama dela sfârșitul vol. I, în trad. rom. despre care am vorbit.

3) Conținutul în reclama germană :

„Lucruri pe cari fiecare student de biblie, ar dori să le știe. Aici găsim dovezi pentru următoarele fapte : Șase mii de ani dela Adam s'au împlinit în anul 1872 după Christos. Data nașterii Domnului nostru cade în luna lui Octombrie, anul 2 înainte de Chr. Data Bunevestiri a Mariei este ziua de 25 Decembrie a. 3 înainte de Hr. Domnul nostru a fost botezat în Octombrie, anul 29 după Chr. Data răstignirii Domnului nostru este Aprilie, a. 33 după Chr. Cele «șaptezeci de săptămâni» ale timpului de grație al lui Israel s'au împlinit în anul 69 după Chr. „Secerișul“ epocii judee a ținut 40 ani, dela anul 33 până la 73 d. Hr. „Secerișul“ epocii evangelice a durat tot 40 ani, dela anul 1878 până la 1918 după Hr. Anii jubilară judei indică data antitipului lor. «Timpurile păgânilor sau națiunilor» s'au sfârșit în anul 1914. Epoca judee a fost, în durata ei, în ceremoniile religioase ale ei etct., un tip pentru realitățile epocii evangelice, precum și pentru durata și lungimea acesteia. «Profetul Elia» a fost un tip. Cum își găsește el împlinirea? Antichristul a venit! Cine este el, și când și unde [a venit]. Toate dovezile pentru cele spuse aicea, și încă pentru multe alte [lucruri] foarte interesante, pentru «gospodăria casnică a credinței» foarte importantă și «mâncare la vremea cea bună» pentru toți cei ce iubesc cuvântul lui Dumnezeu, se găsesc în volumul 2 al Studiilor în Scripturi : «Timpul e aproape».

4) Vezi pe titlul volumului, în ed. germ. citată.

5) Pe care nu o mai avem și'al cărei titlu ni-a scăpat din memorie.

și 12 din 1920, pag. 162 spune că „celelalte volume din serie sunt în traducere“.

Până în prezent însă n'am văzut traducerea română a vre-unui alt volum decât aceluși dintăiu.

Volumul III, „Vie împărăția Ta“, care a apărut în prima ediție engleză la 1890, și care se ocupă de „Profețiile și evenimente [așa], cari au să se întâmple în «timpul de pe urmă», glorificarea Bisericii și stabilirea Regatului Milenial; . . . conține, printre alte lucruri, și un capitol despre Piramida cea mare“¹⁾, încearcă o explicare a epocelor apocaliptice din Daniil și din Apocalipsă și descrie piramida cea mare din Gizeh în care vede aproape o adevărată profecie²⁾. A fost tradus în 5 limbi și tipărit în 1,598.000 de exemplare.

1) Vol. I rom., reclama.

2) În reclamele din limba germană, conținutul acestui volum se dă astfel:

„Lucruri pe cari fiecare student de Biblie, ar trebui să le știe. Noi trăim acum în «timpul sfârșitului» timpului evanghelic. «Zilele așteptării» sunt la sfârșit, și «curățirea sanctuarului», a bisericii (ecclesiei), adică deosebirea grâului de neghină, acum este în mers. Aceasta este cauza pentru începutul reîntoarcerii grației dumnezeiești către Israel, care secole de-a rândul a fost orbit, spre a face posibilă adunarea din mijlocul popoarelor păgâne din lumea unei clase alese. Împărțirea grației primește acum o formă tot mai concretă și se manifestează în mișcarea «zionismului». Clădirea împărăției lui Imanuel a început. Piramida cea mare din Egipt, un martor de piatră simbolic, al tuturor evenimentelor acestora ale vârstelor timpului și ale timpului nostru. Coridorul ce duce în josul piramidei, sub «draconis», simbolizează drumul păcatului, ce duce (de la Dumnezeu) în jos. Întăiul coridor, ce duce în sus, simbolizează epoca judee. Galeria cea mare a ei simbolizează epoca evanghelică. Peatra scării de sus, a piramidei celei mari, simbolizează timpul de acum, al strâmtorării, al judecării lui Dumnezeu asupra creștinătății. «Camera regală» simbolizează natura dumnezească etc. a bisericii învingătorilor, a lui Hristos (cap și corp). Spațiul de dinainte simbolizează pedepsirea «turmei celei mari», spre dreptate, și „camera regală“ pe acea a poporului Israel și a lumii, cari vor fi restaurate. Toate aceste obiecte importante și interesante sunt tratate temeinic și lămurite prin mai multe ilustrațiuni în volumul 3 al Studiilor în Scripturi: «Vie împărăția ta».

Volumul IV, „Bătălia Armaghedonului“ — Apoc. 16, 16, prima ed. engleză la 1897, „spune cum disoluția ordinului [așa] afacerilor prezente este acum în proces și cum toate remediurile propuse sunt neputincioase a împiedeca sfârșitul prezis“¹⁾, încearcă adecă să arate, prin comentarea lui Mat. 24 și Zaharia 14, 1—9, că disolvarea ordinei de până acuma a și început și progresa fără întrerupere în ciuda tuturor străduințelor de a o opri²⁾. În 550.000 exemplare³⁾.

(Va urma)

N. Cotos

1) Vol. I rom., anunțuri.

2) În reclama germană: „Ceeace fiecare creștin ar trebui să știe, însă nici unul din cei fără Dumnezeu nu va înțelege. Epoca evanghelică se va sfârși cu o «zi a răsbunării». Strâmtorarea aceasta va lovi toată lumea, îndeosebi însă creștinătatea nominală, [numai după nume]. Toate sistemele politice, sociale, financiare și religioase se vor dărâma. Aceste judecăți vor începe cu «casa lui Dumnezeu» și în urmă îi vor cuprinde pe toți. Această perioadă este însemnată de profeți ca «ziua lui Iehova». Această zi se numește simbolic «o zi întunecoasă», o «zi cu nori» ș. a. m. d. Strâmtorarea zilei acesteia se aseamănă cu o «furtună cu vârtejuri», cu un „fluc“, cu focul ș. a. m. d., aceste simboale potrivite dau, ce-i drept, o idee, ele însă ascund deplina înfățișare «a timpului de strâmtorare, cam nici odată n'a fost de când a stat popor» — Daniel 12, 1. Pregătirile pentru acest simbolic «foc», «furtună» ș. a. m. d., sunt acuma foarte progresate, și în scurt tim acest [foc...] va turba îngrozitor. Va fi luptă între masse și clase. Mulți o văd venind, dar cred că o vor putea opri pe diferite căi. Mijloacele de ajutor și cotirile omenești trebuie să eșueze. Regatul lui Dumnezeu este o speranță sigură — singura, dar o speranță fericită pentru «biserica» și lume — Tit. 2, 13. Strâmtoarea cea mare a omului este cea mai bună ocazie pentru Dumnezeu de a întemeia împărăția sa, împărăția de o mie de ani a lui Hristos. care cu puterea va face dreptate pe pământ — Apoc. 2, 26. 27; Daniel 2, 34. 44. 45. Toate acestea, și încă mult mai multe, se expun simplu, dar puternic, și se explică Matei 24, în volumul 4 al Studiilor în Scripturi: «Bătălia Armaghedonului».

3) După o ediție germ. din 1919.

CHESTIUNI OMILETICE

— Continuare —

b) Auzitorii.

O parte a vinei am aruncat-o în cârca predicatorului. Cu aceasta nu am voit însă să-l inculpăm de tot. Toată vina nu o poartă predicatorul. Mai trebuie considerat, că preotul adese e atât de ocupat încât nu mai află timp pentru a chibzui și a-și întocmi bine o predică. Ceea ce stă în puterea sa un preot conștiințios o face. Aceasta multă ocupațiune ar fi adecă o cauză slabă pentru preot și ar putea șterge o parte mică din acea culpă care se pune pe spatele preoților.

De aceea trebuie să căutăm și alte motive mult mai ponderoase, cari se opun succesului cuvântării bisericesti din timpul de față. Acum cuvântările Mântuitorului par a fi dat de multe obstacole. Sf. Scriptură amintește o cauză foarte importantă pentru lipsa de efect a cuvântului dumnezeesc. În evangelia sf. apostol Matei⁴⁹⁾ cetim că Mântuitorul nostru într'o zi s'a așezat lângă mare și după ce s'a strâns multă lume, le-a vorbit următoarele: „Iată a eșit sămănătorul să samene. Sămănând el, unele (semințe) au căzut pe drum și au venit paserile și le-au mâncat. Eară altele au căzut pe petriș, unele nu aveau mult pământ și îndată au răsărit, pentru că nu erau adânc în pământ. Dar răsărind soarele, au veștejit și neavând rădăcină, s'au uscat. Iar altele au căzut în spiniș, crescând spinii, le-au înecat. Unele au căzut pe pământ bun și au dat rod, unele însutit, altele de șasezeci de ori altele de treizeci de ori mai mult. Cine are urechi de auzit să audă“. Iată deci un obstacol pentru succesul predicii, care nu mai cade în cârca predicatorului. E o circumstanță care face deosebit de multe greutate și care trebuie căutată pe partea cea laltă, adecă pe

⁴⁹⁾ Mat. XIII. 3-9.

partea auzitorilor. Poporul poartă așisderea în mare parte vină, dacă cuvântul dumnezeesc nu aduce fructele dorite.

Mai întâi sunt oameni ignoranți, lipsiți de știință și înțelegere, cari nu sunt în stare să primească cuvântul lui Dumnezeu. Acesta cade jos sau pe drum și precum sămânța din parabola amintită, așa și cuvântul dumnezeesc servește doar drept hrană pentru paseri. Alți oameni au puțină educație și învățătură. Crediința nu are rădăcini adânci și din această cauză dispăre, căci îi lipsește fundamentul. Apoi la unii oameni e inima învârtoșată și nu e dispusă să primească învățătura creștină. Și această vârtoșie a inimii nu admite o înrădăcinare a cuvântului dumnezeesc. Al treilea fel de oameni amintiți de sf. scriptură cu parabola de mai sus sunt aceia cari se dedau grijilor și patimelor acesteia. Copleșiți fiind de ele, cuvântul dumnezeesc nu le mai poate aduce nici un folos, de oarece adevărul predicat se perde cum pierе sămânța între buruenile care acoperindu-o o îneacă.

Iată deci că și auzitorii în mare parte poartă vina pentru nerodnicia predicei, prin ignoranța lor, prin vârtoșia inimii lor și prin natura omenească, supusă păcatului.

Astăzi ca și pe timpul lui Hristos trăesc oameni ignoranți, fără simț și fără voință. Și pentru prezent se potrivesc cuvintele sf. Ioan Hrisostom „că cei mai mulți ascultători strică raportul simplu și natural. Ei uită, că predicatorii sunt învățători și ei (ascultătorii) numai învățăcei și se poartă în tocmai ca spectatorii dela spectacolele lumești. Tocmai precum se desparte lumea aici, preferând unii pe un actor și alții pe altul, așa e și la predică... Folosul predicei se consideră prea puțin. Ascultătorilor nu le pasă de edificare. Ei se adună numai ca să asculte o cuvântare plăcută și amuzantă“⁵⁰⁾. Lipsa de participare sufletească din partea auzitorilor se mută adesea și la predicator. Keppler nu se miră „că critica se plânge și de oboseală în predică, o boală

⁵⁰⁾ Ioan, Hrisostom. *Περί Ἐρμηνείας*, I. 5.

care adesea se constată la poporul creștin, dară care infectează ușor și pe predicatori“⁵¹⁾).

Prin urmare dacă voește predicatorul să aibă rezultat și predica lui să aibă efect, atunci trebuie să înlăturate toate piedecile, atât cele ce cad în sarcina predicatorului cât și cele ce sunt pe partea poporului⁵²⁾).

Multe din piedecile ce le-am enumerat ca existente pe partea poporului, trebuie să fie cercetate și înlăturate tot de predicator. Th. Häring crede că și oamenii au devenit mai pretențioși⁵³⁾. În adevăr poporul în prezent așteaptă mai mult. Astăzi fiecare ascultă cuvântări frumoase la adunări prin societăți, la conferințe publice, unde cuvântătorii își dau toată silința ca să-și ajungă scopul. Ei caută doar să convingă, să miște și să înduplece lumea. Aproape fiecare cetește astăzi foi și reviste, obicinându-se astfel cu expuneri bune după conținut și formă. Nivelul ridicat al culturii din ziua de astăzi, cărțile diferite de latină, predicele tipărite, cuvântările publice, bibliotecile cu toate publicațiunile, colecțiunile de cărți mai bune și multe altele sunt în prezent în adevăr concurențe foarte puternice ale predicei⁵⁴⁾. De aceea este explicabil, că și din această cauză unuia și altuia nu-i place predica. Gustul lui e altfel.

Dar preotul nu are voie să-i neglijeze nici pe aceștia. Acestui public trebuie să-i căutăm gustul și să-i facem pe plac. Nu poți veni tot cu predici făcute după acelaș calapod și ținute din veac în veac. E foarte condamabil când predicatorul nu se pregătește, cum se cuvine, și nu oferă auzitorilor nici un cuprins în formă frumoasă, ci numai fraze goale. Cultura și știința nu sunt periculoase religiunii. Predicatorul trebuie să conteze și cu acestea. El va trebui să afle modalitățile prin care să înlătore toate impedimentele de pe partea poporului și să-și ajungă scopul.

⁵¹⁾ Keppler, Paul Wilhelm, Homiletische Gedanken, 1910 p. 7.

⁵²⁾ Vezi Mitrofanovici, Vasile, Omiletica bisericii dreptcredincioase, Cernăuți, 1875 p. 39—43.

⁵³⁾ Häring, Th. Zeitgemäße Predigt. 1902 p. 32.

⁵⁴⁾ Comp. Baumgarten, Otto. Predigtprobleme 1904 p. 36 ss. — Mai vezi despre concurența cu predica Kreikmann, Unsere Predigt im neuen Gewande, Münsterisches Pastoralblatt 1914 p. 2 ss.

c) Invechirea școalei omiletice.

Expunerile de până acum ne-au încredințat că efectul slab și lipsa de succes a cuvântării bisericesti trebuie căutate atât pe partea poporului cât și pe partea predicatorului. Ambele cauze se pot, după cum am arătat mai sus, înlătura de cătră preot în cercul său de competență. Trebuie să admitem însă că sunt și predicatori foarte conștiincioși cari își dau toată silința, sunt oameni foarte culți și întrebuințează toate mijloacele pastorale ca poporul să cerceteze biserica și să asculte predica, și cu toate acestea plângerile despre lipsa de efect și succes nu încetează.

Dacă predicatorii și creștinii își fac datoria, dacă predicatorul își pregătește bine cuvântările sale și lumea vine la biserică și ascultă cu atențiune predicele, atunci trebuie să mai fie altă cauză a regresului, a lipsei efectului cuvântărilor bisericesti și a oboselii la predică. Aceasta cauză trebuie să o căutăm în metoda învechită omiletică. Keppler zice: „Dacă percurgem un șir de colecțiuni de predici din timpul prezent și dacă aflăm o predică după alta întocmite după aceleași forme, introducere și fine de o lungime obligată, formule obligate de trecere, un număr obligat și constant al diviziunilor și subdiviziunilor, ne simțim ca atrași într'un cerc vrăjit al plictiselei adormitoare. Și dacă ne gândim la poporul care ascultă aceste predici oare acest uniformism în aranjarea predicilor nu trebuie să se prefacă într'o muzică ce îl adoarme pe încetul și care-i cufundă interesul în somn și clipoceală? Se poate adesea observa, că poporul nostru a aflat, că la introducere, care nu se ține de loc de obiect, trebuie să fii puțin atent și în fine dacă s'a neglijat și aceasta, nu trebuie să te plângi sau să regreți; anunțările diviziunilor și subdiviziunilor le ascultă cu puțină atențiune și neparticipând cu gândul, rugămintea predicatorului ca să fie atent și să „iea aminte“ n'are nici un efect, căci lumea nici nu este atentă, nici ia aminte și răsufală ușurată, când predicatorul spune că despre asta se va vorbi în partea a doua și se simte

și mai ușurată, auzind pe predicator: „Și acum să finim“. Nici nu-i putem lua aceasta poporului în nume de rău. Forma sintetică a devenit în mare parte un șablon⁵⁵⁾. Tot cam în acest sens se exprimă și Niebergall când zice: „Intre lucrurile prime cari asociază gândurile noastre de biserică și predică și cari au oarecare influență asupra musculaturii ce ne servește la căscat din cauza urâtului, se numără și forma usitată a predicei. Se știe cum merge anume totul calea sa. Mai întâiu zice el (predicatorul) „harul dumnezeesc“ apoi „cuvintele sfintei scripturi, pe cari le-am auzit astăzi“, apoi citește pericopa din sf. scriptură, după aceasta începe „iubiților creștini“ și apoi zice: Noi voim astăzi să vorbim despre aceasta sau aceasta și apoi enumără întâiu, al doilea și al treilea“⁵⁶⁾. Dar, pentru Dumnezeu, la ce atât balast de cuvinte, de fraze și formule fără de nici un folos?

În general putem constata, că la compunerea predicilor domnește cea mai mare desorientare în ceea ce privește împărțirea cuprinsului. De regulă să ia o propoziție ca temă. Aceasta servește apoi dispozițiunii ca bază. Apoi se pune chestiunea după care principii să faci dispoziția. Fie care desface propoziția temei după bunul său plac și cum îi trăsnește prin minte. Schema cea mai usitată e: introducerea (exordium), tema și finea⁵⁷⁾. Acestea sunt diviziunile principale, usitate până acuma. Tema se mai împarte în subdiviziuni, cari iarăși nu se știe după cari principii se fac. Câte odată se tratează tema în partea primă pozitiv și în partea a doua negativ. Cu alte cuvinte există șabloane cari trebuie să fie umplute și de oare ce adesea nu se știe cu ce, se umplu cu fraze și vorbe goale. Aceste șabloane și forme nu mai atrag însă astăzi, devin chiar adesea nesuferite. De obicei la început în introducere se anunță tema și diviziunea ei. Aceasta ajunge ascultătorului. Dacă cunoaște el șema predicei de mai înainte, ascultând regulat predici, el știe cam în ce fel va opera predicatorul și de

⁵⁵⁾ Keppler Liter. Rundschau. 1882. col. 5183.

⁵⁶⁾ Vezi și Stinger, Wo steht unsere Predigt? o. c. p. 115.

⁵⁷⁾ 1. 2. und 3 Teil.

aceea îi este restul timpului un năcaz. „Indată ce exprimă (predicatorul) tema și o dispune sau divisează, interesul se pierde și auzitorul, după ce i se comunică totul pe baza schemei cunoscute, vede totul ce mai are să urmeze înaintea ochilor așa ori ce încordare nu mai e necesară și cade dela sine“⁵⁸⁾. La decadența cuvântării bisericești și la lipsa de succes și efect a contribuit deci foarte mult și imitarea acestui șablon⁵⁹⁾.

Bossuet Massillon Bourdaloue, au întrebuințat metoda veche școlastică și au făcut din predică în adevăr o artă. Fermecați de rezultatele acestor predicatori renumiți, au adoptat apoi toți predicatorii aceasta metodă⁶⁰⁾. Urmașii lor însă nu au mai avut acest succes, pentru că acestora le lipsise sufletul predicatorilor celor renumiți. Lipsindu-le sufletul, lipsindu-le interesul acela, era firesc ca și exteriorul predicii să nu mai poată avea același efect. Ba dincontră, la urmași se observă că formele înneacă cuprinsul, ca burueana semânța cea bună. De atâtea introduceri, despărțiri și subdespărțiri, dispozițiuni și subdispozițiuni, rugăminți de a da atențiune și alte forme de felul acesta nu mai poți înțelege cuprinsul cuvântării. Cuvântarea are să aducă fructe prin conținut. Arta oratorică trebuie să fie numai nu mijloc ca puterea originală a conținutului să ajungă la deplină valoare în inima auzitorilor⁶¹⁾.

Nu condamnăm forma veche ca mijloc estetic; ea ar putea rămâne. Forma estetică contribuie la frumuseța predicii și la producerea plăcerii. Ar fi însă greșit ca în paguba conținutului să preferăm forme vechi, pentru că sunt estetice.

Te cuprinde adesea mila, când vezi câte-un preot asudând și oftând sub sarcina acestor forme și cu tot năcazul său privind la rezultatul și efectul predicii, vezi că e descurajat, căci se încredințează însuși că munca

⁵⁸⁾ Uckeley, Predigtideale, a. c. p. 5.

⁵⁹⁾ Stinger o. c. p. 46.

⁶⁰⁾ Comp. Thelen, W. Mehr biblische Predigten, Köln. Pastoralblatt. 1914. col. 274.

⁶¹⁾ Comp. Achelis, Lehrbuch der prakt. Theologie. II. Bd. 1911. p. 132.

sa e zădarnică. Predicatorul dela catedrala din Linz, Stinger, se plânge amar, zicând : „Seriozitatea cu care ne împlinim chemarea noastră, adesea ne da prilej să devenim deprimați. Sufletul nostru s'a mistuit. Entuziasmul s'a dus. Trebuie să treacă mult timp până să se adune iarăși apă în fântână. Biata natură omenească nu poate suporta avântul cel înalt multă vreme. De odată vine și depresiunea. Eată însă și o oboseală a predicii care își are cauza în lipsa de îndemn și în învechirea școalei și a metodei“⁶²⁾.

De aceea susțineam că al treilea motiv al insuccesului cuvântării bisericești și al unui regret oareșcare este metoda omiletică de până acum, care este învechită, suferă de senilitate.

A. O metodă psihologică.

Invechirea școalei și metodei omiletice e recunoscută și admisă — deși de puțini — drept cauză că predica în ziua de astăzi nu aduce fructele dorite. De ce există atunci sfială și nu cutează nimeni să abandoneze această metodă ? Dacă nu îndrăznim să abandonăm cu totul această metodă, care se bazează pe șolastică, cel puțin atunci din când în când să se încerce și alte metode. Schimbarea nu va strica nimic, ci din contra va mări interesul. Unii susțin schimbarea ca mijloc pentru sporirea interesului⁶³⁾. Să se încerce deci de a dispune și împărți conținutul predicii și în alt fel și să se toarne conținutul cuvântării și în altă formă. Grija cea mai mare a predicatorilor să fie ca să nu dispară conținutul în forme șablonate.

E curios că în omiletică e tratată metodică așa de puțin. În toate manualele omiletice prima parte tratează despre materie și a doua despre formă. Prima parte se chiamă deci partea materială și a doua partea formală. O parte care ar trata metodică nu se află. Metoda se

⁶²⁾ Stinger, Wo steht unsere Predigt? p. 17.

⁶³⁾ Ibidem p. 114.

amintește în treacăt și dacă ici colo în vre-un manual se tratează și despre metodă, atunci expresiuni ca „sintetic“, „analitic“, „sintetic-analitic“ și „analitic-sintetic“ ne prescută ca ovreul Ahasver.

a) Calea ce duce la ținta predicei și la împlinirea ei.

Preotul să nu aibă în vedere pe credincioși numai când predă predica de pe amvon. El trebuie mai ales atunci când compune predica să se gândească la auzitor. Auzitorii să fie așa zicând înaintea sufletului aceluia ce compune predica. Sufletul preotului se pregătește pentru sufletul credincioșilor.

b) Ținta predicei.

La compunerea cuvântării trebuie deci predicatorul să caute ținta și la aceasta să tindă să ajungă. Acum se naște întrebarea: Care țintă să-și pue predicatorul, când începe a compune o predică? Această întrebare singur și-o pune oricare predicator, când începe a se pregăti pentru predică. Aici se vede abia greutatea și se simt lipsurile metodei și școalei vechi omiletice.

Care e ținta predicei după școala omiletică de până acum? Ce numesc manualele omiletice ca țintă sau scop al predicei? Cercetând manualele în privința aceasta nu aflăm un răspuns uniform. Doară dacă ne gândim la ținta finală a diregătoriei omiletice. Atunci, e adevărat, toate manualele de omiletică susțin că ținta acestei diregătorii e „preamărirea lui Dumnezeu și mântuirea oamenilor“⁶⁴). Numai când vezi ici colo pe câte un sărman predicator asudând amar sub povara unei biete predici și lumea ce-l ascultă căscând de urât, atunci vrând nevrând te întrebi: Să fie cu puțință oare, că o astfel de predică să aducă mântuirea oamenilor și să preamărească pe Dumnezeu?

⁶⁴) Mitrofanovici, Omiletica. o. c. p. 11—12.

Ținta aceasta e ceva prea mare și prea îndepărtat. Predicatorului îi trebuie o țintă mai apropiată. Dacă predicatorul la compunerea predicii sale își pune această țintă, e în adevăr foarte lăudabil. Aceasta totdeauna să fie ținta cuvântătorului bisericesc.

Ținta finală a dregătoriei omiletice l'ar putea numai greu și prea puțin conduce pe autor la compunerea predicii speciale ce are de gând să ție.

B. Menirea predicii.

Trebue așa dară să pășim ceva înainte. Predica își va ajunge ținta finală, dacă predicatorul își va împlini prodata. Înainte de toate să nu uităm că rezultatul și fructele unei predici depind totdeauna de harul dumnezeesc; căci „nici cel ce samănă, nici cel ce udă nu e ceva, ci cel ce dă rodul, Dumnezeu“^{64 a)}. Dar Dumnezeu nu dă rod, dacă nu se samănă și nu se udă. De aceea trebue și omul, în cazul nostru predicatorul să-și împlinească datoria și să caute a stabili menirea ce are să o împlinească ca predicator. *Menirea dregătoriei omiletice e „păstrarea, creșterea și completarea cunoștinței legii creștine și a vieții religioase morale la cei buni și la cei slabi, precum și trezirea din nou sau restabilirea acestei cunoștinți și vieți la cei căzuți sau păcătoși“*⁶⁵⁾.

Dacă această menire se împlinește de sigur se ajunge și scopul cel mai înalt ficsat de omiletică, adică: preamărirea lui Dumnezeu și mântuirea oamenilor. Această țintă și intenție mai apropiată îi va fi predicatorului un far care-i luminează calea. Căci atunci predicatorul cel puțin știe ce are să facă, știe că are datoria să învețe credincioșii în cele ale credinței și ale moralei și să le sporească viața religioasă morală⁶⁶⁾. Cu alte cuvinte, el își dă sama că are datoria de a *învăța și edifica*.

^{64 a)} Amberger. Pastoraltheologie. III Bd. p. 47 l. Cor. III 7.

⁶⁵⁾ Schuch, Handb. der Pastoraltheologie I. Bd. p. 30.

⁶⁶⁾ Gisler, Homiletik. 1913. p. 9. — Herr, Homiletik, 1913. p. 8.

Cum va putea predicatorului învăța și edifica?

Sporirea aceasta a vieții religioase și morale se îndeplinește de o parte prin acte interne, pe de alta prin acțiuni extere. Cuvântătorul trebuie să trezească în om speranță și dragoste, bucurie pentru frumuseța religiunii, căință pentru păcatele comise, el are să sădească în inima creștinului simțeminte de pietate și religiositate creștină. Aceste acte interne ale omului trebuiesc apoi transformate în acțiuni externe. Mai întâi trebuie să se nască o cerință sufletească după perfecționare și uniune cu Dumnezeu, și supunerea voinței omului sub voința lui Dumnezeu trebuie să se traducă în fapt. Predica are deci să-și aleagă o cale anumită spre a-și putea împlini acest scop. Calea ce trebuie să urmeze predicatorul în cuvântarea sa e prin analiza amintită a *menirii* cuvântării bisericești destul de bine indicată. Am văzut că predicatorul are să ofere cunoștințe, să producă simțeminte și are să conducă voința. Predica trebuie deci să influențeze mintea, simțemântul și voința. Să ne întrebăm acum ce sunt: mintea, simțemântul și voința⁶⁷⁾. După cum ne învață filosofia și teologia creștină, acestea sunt facultățile principale ale sufletului⁶⁸⁾. După Malebranche sufletul omului e aceea, „ce moi qui pense, qui veut, qui sent“⁶⁹⁾. Deci sufletul omului gândește, simțește și voește⁷⁰⁾ și⁷¹⁾. Preotul cu predica sa are să influențeze prin urmare facultățile sufletului omenesc, să-l povățuiască pe om cum să gândească, cum să simtă și să voiască. Aici chemarea predicatorului este sublimă; el este conducător sufletesc.

⁶⁷⁾ Voia ar fi numai o grupare a simțemintelor. Comp. Gutberlet, Der Kampf um die Seele. 2. Anfl. I. p. 331.

⁶⁸⁾ Vezi Mercier, arhiepiscop în Mecheln, psihologia. Germănește de Habrisch, München, 1906. p. 1 ss.

⁶⁹⁾ Malebranche, N. De la recherche de la vérité. 1712. I. 5, III. 2.

⁷⁰⁾ Vezi mai detaliat Cotlarciuc, N. Das Problem der inmateriellen geistigen Seelensubstanz. Ein Beitrag zur Rechtfertigung und Lösung dieser Frage mit besonderer Rücksicht auf den gegenwärtigen Stand der Philosophie und der Naturwissenschaften. Studien zur Philosophie und Religion, ed. Stölzle. VI. ⁷¹⁾ Comp. Stölze, Remigius, Karl Ernst Baer und seine Weltanschauung. Regensburg 1897. p. 333.

b) Neglijarea de până acum a facultăților sufletești în predică.

Ținta predicii se va ajunge și scopul ei va fi împlinit, dacă predicatorul în predica sa va urma calea pe care am stabilit-o ca cea mai potrivită, adică dacă predicatorul prin predica sa va influența întreg sufletul omului, și anume mintea, simțământul și voința lui. Mintea trebuie luminată ca adevărul dumnezeesc să fie recunoscut. Simțământul omului trebuie astfel trezit, ca primirea acestui adevăr să se facă cu plăcere, cu inima omului să fie pătrunsă de adevărul divin. Voința omului în fine trebuie înduplecată ca omul să-și tocmească viața conform cu adevărul predicat.

Cicero susține că principiul unei cuvântări bune, are să fie învățătura, mișcarea inimei și înduplecarea voinței. El zice: „Erit eloquens is, qui ita dicet, ut probet, ut delectet, ut flectat“. Oratorica veche creștină de asemenea a acceptat acest acest principiu ciceronean, și părintele bisericesc din apus Augustin, zice: „Dicit ille et verum dicit, ita dicere debere eloquentem ut doceat, ut delectet, ut flectat“, argumentând astfel: „Docere necessitatis est, delectare suavitatis, flectere victoriae“⁷²⁾.

Poate va obiecta cineva că de aceasta se țin cel puțin unele manuale de omiletică și astăzi. Sickel⁷³⁾ b. o. numește știința despre elocvența creștină, „halieutică“, pentru că ea învață a prinde sufletele, și el recunoaște cele trei facultăți principale sufletești: cugetarea, simțirea și năzuința. El învață, după constatarea patologiei acestei puteri și terapia lor. Și Heinrich August Schott⁷⁴⁾ pornește dela cele trei facultăți principale sufletești. Din aceste trei facultăți ale sufletului el deduce chiar trei feluri de vorbire. Proza ar avea să servească pentru exprimarea cugetării, poesia are să exprime simțământ-

⁷²⁾ Augustinus, De doctrina christiana. l. 4 c. 12.

⁷³⁾ Sickel., g. A. F. Grundriß der christlichen Halieutik, Lpzg. 1892.

⁷⁴⁾ Schott, Heinrich August, Praktische Theorie der Beredsamkeit mit besonderer Anwendung auf die geistliche Beredsamkeit, I—IV. Jena. 1926—28.

tul, iar voința este tălmăcită prin eloquența propriu zisă ⁷⁵⁾.

Deși și în alte împrejurări manualele se ocupă de cele trei facultăți sufletești, totuși autorii manualelor de omiletică pe de o parte nu precizează bine momentul psihologic, pe de altă parte însă, și aceasta se întâmplă mai des, autorii predicelor nu știu să folosească destul de bine facultățile sufletului. Enric Bassermann ⁷⁶⁾ susține că cuvântarea e sau o expunere frumoasă, care are să influențeze numai simțământul omului, sau o cuvântare instructivă menită să lumineze mintea sau o cuvântare menită să înduplece voința. Dacă ar fi așa atunci într'o cuvântare ar fi considerată numai una din facultățile sufletești, celelalte ar fi neglijate și nebăgate în samă. Aceasta ar fi numai o îngrijire unilaterală a sufletului omenesc.

Jungmann deosebește în retorica bisericească două feluri de cuvântări. Un fel îl numește el didascalic și celalalt paregoretic. Cuvântarea didascalică are scopul de a învăța, iar cuvântarea paregoretică are să determine năzuința și voința liberă a omului ⁷⁷⁾. Și Iacob Herr ⁷⁸⁾, profesorul pentru omiletică la seminarul episcopal din Limburg, se asociază opiniunii lui Jungmann și induce chiar mai multe exemple pentru demonstrare.

E cu puțință ca această diferențiere să aibă și părți bune. Dar facultățile sufletești nu vor fi utilizate în acest chip în întregime. Una dintre facultăți, va fi considerată și întrebuințată în dauna celorlalte două care în chip fatal vor fi mai puțin puse la contribuție, rămânând nebăgate în samă.

E de sigur o greșală să ai în vedere la o cuvântare numai facultatea cugetării, la alta numai facultatea simțământului și iarăși la o a treia numai facultatea voinței. Viața sufletească nu se poate desface în modul acesta.

⁷⁵⁾ Comp. și Sachse, Homiletik o. c. p. 159 Aici deosebește el un stil triplu, unul prosaic, unul poetic și unul retoric. Primul servește pentru cunoștință, al doilea pentru simțământ și al treilea pentru voe.

⁷⁶⁾ Bassermann, Heinrich, Handbuch der geistlichen Beredsamkeit, 1885.

⁷⁷⁾ Jungmann-Gatterer, Theorie der geistlichen Beredsamkeit p. 504—505.

⁷⁸⁾ Herr, Jacob, Praktischer Kursus der Homiletik. Paderborn, 1913. p. 16.

Ea nu consistă din facultăți stinghere, izolate una de alta, ci facultățile și stările sufletești, deși diferite, sunt totuși împreunate unele cu altele. Despărțirea și diferențierea abstractivă a activităților sufletești, cugetarea, simțirea și voința, se face și de psihologie numai din motive metodologice. Nu există însă cugetare fără simțemânt și voință, nici simțemânt fără cugetare și voință, și nici voință fără lipsită de cugetare și simțemânt. Atâta e cu puțință că o facultate sufletească din aceste amintite să predominie în oarecari momente. Celelalte facultăți ale sufletului nu dispar atunci cu desăvârșire, ci rămân pe planul al doilea, având o activitate secundară. Sufletul omenesc precum și întreaga viață a omului este și rămâne o totalitate armonioasă.

Predica are menirea să servească întreg sufletul; ea trebuie să cuprindă toată viața sufletească. Nu se poate desface deci nici sufletul omului în așa fel ca să-i dăm într'o duminică nutremânt pentru cugetare, într'altă hrană pentru simțemânt și în a treia duminică ceva pentru voință. Facultățile principale sufletești amintite sunt pentru oratorică un element foarte important. Intrebuințarea lor cere însă cunoștințe și studiu psihologic. Cu regret trebuie să constatăm că tineretul teologic în toate locurile primește prea puțină instrucție în știința psihologică și e prea puțin educat psihologiceste. M. Fuchs are toată dreptatea, afirmând că vina pentru starea deplorabilă în care se află astăzi predica o poartă mai ales lipsa unei instrucții psihologice⁸⁰⁾.

R. Wielandt se adresează către preoți, invitându-i să colaboreze la psihologia religiunii „de oarece teologia practică trebuie să fie luminată prin psihologie“⁸¹⁾.

Predica de azi într'adevăr nu pune preț pe acel „docere“, pe acel „movere“ din retorica veche. De aceea rămân atât de neglijate și facultățile sufletești ale creștinilor. Stingerer crede⁸²⁾ că predica de aceea e fără

⁸⁰⁾ Wielandt, R. Die Mitarbeit der praktischen Theologen an der Religionspsychologie. Archiv f. Religionspsychologie. Bd. I p. 195—201.

⁸¹⁾ Stingerer. Wo steht unsere Predigt. o. c. p. 92.

⁸²⁾ Ibidem p. 96.

de efect, pentru că îi lipsește profunzimea cunoștinței creștine, facultatea simțirii și puterea cuvântului. Dacă e adevărat aceasta, atunci tocmai facultățile sufletești ale omului rămân părăginate.

Să privim acum mijloacele cele mai potrivite, după părerea lui Stinger, pentru înlăturarea acestor lipsuri. Profunzimea cunoștinței creștine s'ar produce prin luminarea minții.⁸³⁾ și asta s'ar efectui prin argumentarea directă sau indirectă. Ca mijloc pentru mișcarea simțemântului el crede potrivită o espunere plăcută și aceasta se poate ajunge prin „actualitate, prin arta ilustrației, prin schimbare și prin momente nouă“⁸⁴⁾. Voința va fi înduplecată prin momente efective⁸⁵⁾.

Nime nu va nega că luminarea minții se poate face prin argumentare. Numai pedagogia modernă mai are astăzi și alte mijloace pentru acest scop, cari promet mai mult efect. Tot așa va admite orișicine că o cuvântare actuală ilustrată, cu schimbare și un cuprins nou e plăcută. Dar nici aceasta nu e totul ce poate mișca inima omului. Voința în fine va fi puțin înduplecată cu momente afective. Aceasta se poate întâmpla doar indirect. Afectul e un mijloc mai bun spre a produce simțeminte. Acolo ar trebui acesta mai mult întrebuițat. Dar asupra acestor mijloace vom mai reveni, de oarece unele se pot întrebuița foarte bine.

Din cele precedate am văzut că în cuvântările bisericesti de astăzi se consideră cu mult prea puțin facultățile sufletului omenesc și nu li se dă importanța ce o au; și aceasta mai ales din lipsa unei serioase școale psihologice. De aceea și critica literaturii omiletice se plânge în această privință. Keppler regretă b. o. că facultatea sufletească a simțemântului e neglijată în predică⁸⁶⁾. Stinger zice: „Dacă măsurăm timpul, care e menit în predică pentru partea esplicării și a argumentării, atunci se poate spune fără exagerare că raportul

⁸³⁾ Ibidem p. 102 ss.

⁸⁴⁾ Ibidem p. 146.

⁸⁵⁾ Keppler, Liter. Rundschau. 1882. col. 485.

⁸⁶⁾ Comp. Herr. Jakob. Prakt. Kursus der Homiletik. 1913. p. 4.

între docere pe de o parte și între delectare și movere pe de altă parte e ca raportul între trei și unul⁸⁷⁾. Și aceasta este o judecată încă prea indulgentă. Răsfoind colecțiunile de predici ne încredințăm că un raport potrivit întru tratarea acestor facultăți sufletești nu există de loc. Autorii predicilor nu și-au bătut capul cu aceasta. Pentru docere s'a îngrijit lumea, deși într'un chip absolut nepedagogic. Viața sentimentelor este însă cu totul neglijată și doară un „ah“ sau un „vai“ sau alte expresiuni efective mai încearcă de a pătrunde și la inimă. Pentru înduplecarea voinței servesc de regulă câteva fraze convenționale, aruncate în propozițiile finale. Aceasta nu o va putea numi nimeni o îngrijire de facultățile sufletului omului fie din punct de vedere material, fie formal.

d) Predica, o artă.

Predica este ca orișicare orațiune artă. Arta de a cuvânta e o dexteritate, ce urmărește scopul de a produce cunoștință, simțire corăspunzătoare, voință liberă și o acțiune cuminte. Predica aparținând retoricei se numără la arta cuvântătoare, de care se ține și poezia și didactica.

La oricare artă se distinge partea internă de cea externă. Partea internă e activitate productivă și receptivă; e opera fantasiei. Produsul poate să fie de tot original sau poate să fie și o copie. Obiectul poate să fie ceva împroriat. Ceva din natură văzut printr'un anume temperament. Partea externă a artei e reproductivă. O activitate ce cere mai mult exercițiu, mai multă tehnică. Ea e o reproducere pentru sensuri a ceva văzut în intern. Creațiunea cea mai frumoasă are valoare și e frumoasă abia prin mâna artistului.

Astfel și la retorică trebuie să ne închipuim pe orator, atunci când compune cuvântarea și atunci când o predă. El de amândouă dățile se poate asemăna cu un artist. Să ne gândim bunăoară la un poet. Poetul

⁸⁷⁾ Stinger, Wo steht unsere Predigt? p. 92.

compune poesia sa și o declamează sau o lasă declamată de alții. Așadară sunt două acțiuni. Prima e acțiunea creatoare și a doua e acțiune de predare.

Nu e tot așa și cu predica? Atunci când compunem predica creăm. Se înțelege, nu creăm adevărul, dar îl îmbrăcăm în cuvinte, întocmim, împărțim și dispunem materia. Predicatorul își împropriază adevărul, se alipește de el și îl prepară prin temperamentul său ca un ceva ce are drept la existență, dându-i o formă care așteaptă numai să fie reprodusă. Partea a doua a acțiunii, lucrul extern, e predarea, ceea ce corespunde declămării unei poezii.

La acelaș rezultat ajungem dacă facem o comparație cu arhitectura. Arhitectul face planul, îl compune. Această compoziție corespunde compunerii predicii, e o creațiune. Prefacerea planului într'un obiect artistic, să zicem într'o biserică, e apoi o reproducere, o acțiune externă. De aceea și omiletica ca știință ar trebui să o privim ca și celelalte științe de artă și să o întocmim conform acestui sens. Eu aș desface omiletica așa ca partea primă să trateze activitatea creatoare sau de compoziție, iar partea a doua să se ocupe de acțiunea reproductivă. Ultima parte nu ne împoartă pentru resolvirea problemei noastre. În partea primă însă se învață cum se produce ceva, sau cum se crează; și aici cel ce produce are nevoie de o metodă, de o cale pe care să meargă pentru a-și ajunge scopul. Metoda ar trebui să-i arate, cum să întrebuițeze predicatorul mai bine mijloacele auxiliare oratorice, logica, noetica și mai ales psihologia. Această din urmă ar trebui să fie întrebuițată într'o măsură cu mult mai mare decât până acum. Preotul ca păstor sufletesc are să se îngrijească de sufletele oamenilor, deci predicele lui trebuie să fie compuse și lucrate psihologic.

d) Categoriile psihologice.

Unii se întrebă ironic: „Ce să însemne acest cuvânt fermecat predică psihologică?”⁸⁸⁾ Uckeley pune în fruntea expunerilor sale următoarea definiție: „Predică psihologică numim predica ce este pătrunsă de simțul real pentru stările sufletești”⁸⁹⁾. Dar ca să putem avea simțul realității pentru stările sufletești, trebuie să considerăm acele științe, care se ocupă de cunoștința sufletului, de cunoștința poporului și a psihologiei poporului și să ne folosim de rezultatele acestor științe și în predică.

(Va urma)

N. Cotlarciuc

Predică pentru Duminica 3-a după Paști

de prof. univ. Dr. Vasile Gheorghiu.

Iubiți creștini!

Vremea dela sf. Paști și până la Înălțarea Domnului este o vreme de *sărbătoare* și de *bucurie*, mai întâiu pentru că natura desamorțită din ghiarele reci ale morții, în care a încătușat-o iarna, reînvie spre o viață nouă, plină de verdeață, de flori și de miros plăcut și dătător de viață. Pentru noi creștinii timpul acesta este însă cu deosebire un timp de bucurie sufletească, pentru că noi serbăm în timpul acesta amintirea celor 40 de zile, câte le-a mai petrecut Domnul nostru Iisus Hristos după mărirea Sa înviere din morți împreună cu sfinții Sai apostoli și învățăcei aici pe pământ până a Se înălța la cer.

⁸⁸⁾ Vezi Uckeley Predigtideale p. 38. — Stările sufletești la predică le mai consideră Martin Stäglich, predicator în Neapole, Paulus eine religiöse Persönlichkeit auf Grund seiner Briefe. 8. Predigten. 1909. — Hoffmann, Heinrich. Unterm Kreuz. 1897 — Kreuz und Krone. 1897 — Die Bergpredigt. 1893 — Die großen Taten Gottes. I-II. 1906 ed. de Köhler conținând mult material psihologic. — Vezi încă Uckeley, Predigtideale. o. c. p. 44.

⁸⁹⁾ Uckeley Predigtideale p. 37. — Vezi Stinger, Wo steht unsere Predigt? p. 104.

Dreptaceea biserică în tot cursul timpului acestuia nu încetează a sărbători învierea Domnului. Cu cântarea triumfală „*Hristos a înviat*“ încep și încheie toate laudele dumnezeiești, și cu aceste cuvinte de mândrie, și în același timp, și de mângăiere, se salută și creștinii între olaltă.

Astăzi, în *Duminică a 3-a după Paști*, biserică își reamintește de muerile purtătoare de miruri, care s'au învrednicit, chiar în ziua învierii Domnului, a-l revedea viu, și reamintindu-ne de acest fapt biserică vrea să ne facă și pre noi, să-L întâmpinăm cu bucurie și să fim pătrunși de aceleași sentimente de înălțare sufletească, de aceeași bucurie de care s'au umplut și dânsele, când L-au revăzut pe marele lor învățător și binefăcător, pe Domnul Iisus iarăși viu.

Iubiților! Când Domnul Iisus, purtându-Și cu ultimele puteri ce-L mai rămăsese după o noapte de chinuri amare, crucea grea, pe care răutatea oamenilor i-a încărcase pe sfinții Săi umeri, *muerile*, care însoțiau tristul convoiu, plângeau de durere, pentru că se vedeau lipsite de sprijinul și ajutorul puternic al Aceluia, care le-a fost cel mai bun și mângăitor învățător al lor. Iară Domnul le mângăia, zicându-le: „Nu mă plângeți pre Mine, ci plângeți pre fiii voștri!“, pentru că fiii voștri nu s'au dat adunați sub aripele mele, sub care vroiam ca să-i iau — Luca 24, 28; Mat. 23, 37.

Răstignit pe cruce, Domnul Iisus își dă Sufletul Său sfânt în mânele Părintelui Său celui ceresc. De jale plâng apostolii, învățăceii și muerile pioase care-L însoțiseră pe Domnul pe calvarul durerilor Sale. De jale se cutremură și pământul și se întunecă soarele, când și-au văzut pe Creatorul lor mort, căci nicicând n'a murit un om mai mare și mai nevinovat și mai sfânt ca în acea oră mare, când însuși Fiiul lui Dumnezeu moare pentru răutatea oamenilor, ca să o desființeze și să ne readucă pre noi iarăși, neprihăniți și sfinți, la Părintele Său și Creatorul nostru.

Domnul încă în aceeași zi mare de Vineri a fost înmormântat în toată graba în mormântul lui Iosif din

Arimateia. Trupul sfânt I s'a înfășurat cu giulgiu curat, în jurul capului Său I s'a legat o năframă după obiceiul Iudeilor, iară preste ușa mormântului s'a răsturnat o piatră mare. Sinedriștii poartă de grijă, ca să pecetluiască mormântul și să puie pază la el, ca doară ar împedeca învierea Domnului, prezisă de Dânsul de mai înainte.

A trecut ziua de *Sâmbătă*, ziua mare de Paști a Iudeilor. Vine a treia zi, ziua de *Duminică*. În aceasta zi foarte de demineată, încă fiind noaptea, Domnul învie din morți și iese biruitor din mormânt. Nu pentru El, care poate intra și eși chiar prin ușile încuiate, ci pentru cei ce aveau să se încredințeze la fața locului despre învierea Sa, un înger, pogorându-se din cer, răstoarnă piatra de pe ușa mormântului. Păzitorii la vederea îngerului fug îngroziți de la mormânt de spun sinedriștilor cele ce s'au întâmplat.

În acea demineată, frântă de durere după bunul ei învățător și marele binefăcător, mai întâiu *Maria Magdalena*, pe care Domnul o scăpase de îngrozitoarea boală demonică ce o chinuia, își îndreaptă pașii săi spre mormânt. Dară încă de departe ea vede piatra răsturnată de pe ușa mormântului. Nedumerită de această priveliște neașteptată, ea nu mai înăintează spre mormânt, ci se întoarce și aleargă degrab la Apostolii Petru și Ioan, de le comunică că a văzut mormântul deschis.

Aceștia încunoștințați despre acest fapt neașteptat aleargă degrab spre mormânt. Cum *Ioan* era mai tânăr, ajunge mai curând la mormânt, îl află deschis, și aruncând o privire repede înlăuntru, vede, spre marea lui mirare, giulgurile, cu cari fusese înfășurat trupul Domnului, aruncate într'un colț de mormânt, dară trupul D-lui nicăiuri. Când ajunge și *Petru* la mormânt, ei intră amândoi în mormânt, și constată, că și năframa, cu care fusese legat capul D-lui, stătea aruncată în celalalt colț al mormântului. În momentul când au văzut mormântul deschis, gândul lor cel dintâi era, că cineva venind noaptea a furat trupul D-lui din mormânt. Dară acum, când văd că giulgiurile și năframa au rămas în

mormânt, ei trebuie să-și schimbe acest gând. Giulgiurile și năframa rămasă în mormânt, arătau, că trupul D-lui n'a fost furat și dus cu giulgiu cu tot și cu năframa pe cap. Faptul, că giulgiurile și năframa au rămas în mormânt, arăta, că D-l trebuie să fi înviat din morți și le-a lepădat Insuși de pe trupul Său. Preocupați de gândul învierii Domnului, ei se reîntorc în oraș de spun celorlalți apostoli constatările ce le-au făcut la mormânt.

Pe baza acestor constatări ei își făcuseră încheierea logică, că D-l trebuie să fi înviat din morți. Dară dovada reală despre învierea D-lui din morți rămânea să o dea D-l însuși. Și iată că între timp, *Maria Magdalena* vine din nou, îngândurată, în urma apostolilor Petru și Ioan, la mormânt, și cum sta tristă și plângea în fața mormântului, ea își aruncă privirea înlăuntru mormântului și vede doi îngeri înbrăcați în haine albe. Ea se înspăimântă de această vedere neașteptată. Și când unul dintre îngeri o întreabă zicând: „Muiere, de ce plângi?“. ea răspunde: „Pentru că L-au rădicat pre D-nul meu și nu știu unde L-au pus!“ Dar când *Maria Magdalena* își întoarce privirile în altă parte spre a căuta locul unde ar fi putut să-L puie pre D-l, ea vede în fața sa stând un om, care o întreabă: „Muiere, de ce plângi, pe cine cauți?“ Ochii fiindu-i plini de lacrimi, ea nu-L recunoaște în primul moment pe Domnul Iisus, ci crede că e grădinarul, și îl roagă repede să-i spuie unde L-au pus pre Domnul, pentrucă ea ar vrea să-l rădice de acolo și să-l înmormânteze într'alt loc, cu toată dragostea și după cuviință. Atunci Domnul, îndoioșat de dragostea cu care *Maria Magdalena* vrea să îngrijască de Dânsul, crezându-L mort, o cheamă pe nume zicându-i „*Mariam!*“ Această voce îi era cunoscută. Era vocea Domnului Iisus Insuși. Ea își ridică ochii de privește acum mai bine în fața lui și cunoaște că e Domnul. De bucurie ea nu poate exclama alta decât: „*Învățătorul meu!*“, și spre a-și arata toată dragostea și supunerea, ea cade în genunchi și vrea să-l cuprindă genunchii, dară Domnul îi zice: „Nu te atinge de Mine, căci încă nu m'am suit la Părintele Meu, ci du-te de

spune fraților mei, că mă voiu sui la Parintele meu și la Părintele vostru și la D-zeul meu și D-zeul vostru!”

Cu aceste Domnul îi spune Mariei Magdalene, că încă n'a sosit vremea, ca să se bucure pe deplin de prezența Lui. De aceasta se va putea bucura deplin abia după ce Dânsul se va fi înălțat la cer și când și dânsa îi va urma în acele locașuri sfinte. Pentru prezent ea are alta misiune mai grabnică, misiunea să comunice apostolilor cele ce a văzut. Drept aceea ea, îndată ce Domnul s'a făcut nevăzut, aleargă de cumunică apostolilor, că a văzut pe Domnul viu și că a vorbit cu Dânsul.

Când și celelalte muieri, adică cealaltă Marie (Maria lui Iacob), Salome și Ioana, cari aduceau miruri ca să ungă trupul Domnului, ajung la mormânt, și intră în mormânt văd și ele 2 îngeri îmbrăcați în haine albe, cari le spun, că Domnul a înviat din morți și le poruncesc să spună învățăceilor Lui, că D-l va merge înaintea lor în Galilea, unde îl vor putea vedea. Știrea auzită din gura îngerilor că Domnul a înviat din morți și că îl vor putea vedea în Galilea, le-a umplut inimile de bucurie. Pe cale spre oraș Domnul li se arată apoi și lor viu, și le întimpină cu cuvintele: „Bucurați-Vă!” Ele îl recunosc, l-se închină și-l cuprind picioarele și cine poate spune bucuria mare de care li s'a umplut sufletul văzându-L pe Domnul, pe care-L credeau mort, acum într'adevăr viu. Domnul le poruncește și lor ca să meargă să spună apostolilor, că Dânsul se duce înaintea lor în Galilea, unde venind dânsii, îl vor putea revedea. Spunându-le acestea, Domnul dispăre din fața lor, iară ele pline de bucurie grăbesc să spună apostolilor cele ce au văzut la mormânt și cum le-a apărut pe cale însuși Domnul și ce poruncă le-a dat.

Astfel muierile purtătoare de mir, pentru dragostea, cu care au vroit să îngrijească de trupul Domnului crezut mort, au fost răsplătite îndeajuns, învrednicindu-se a se încredința cu ochii proprii, că Domnul a înviat într'adevăr din morți.

Când Domnul în aceeași zi se arată și sfinților Săi apostoli, carii erau, în parte, nedumeriți asupra lucrului, unii susținând că Domnul a înviat, iară alții că nu, și când Domnul, intrând prin ușile încuiate, le zice: „Pace vouă!“, se încredințează cu toții că Domnul într'adevăr a înviat din morți, precum a zis mai înainte.

Învierea Domnului *este deci mai* presus de toată îndoiala. Faptul învierii Domnului are o deosebită importanță în opera de mântuire săvârșită de Dânsul.

Privitor la sine Insuș, prin învierea Sa din morți Domnul a dovedit, că a murit fiind absolut nevinovat, căci dacă n'ar fi fost nevinovat, ci vinovat de ceva înaintea lui Dumnezeu, atunci D-zeu nu L-ar fi înviat din morți, ci trupul Lui ar fi putrezit în mormânt cum putrezesc trupurile oamenilor păcătoși. Iară dacă Domnul a fost nevinovat, atunci trebuie să zicem că moartea ce ce a suferit-o, n'a suferit-o cumva pentru păcatele Sale, căci era lipsit de vre-un păcat, ci numai pentru păcatele altora, pentru păcatele noastre. Iară dacă Domnul a murit pentru noi, atunci a murit pentru ca să ne scape pre *noi* de păcatele noastre și să ni le șteargă în fața lui Dumnezeu. Învierea Domnului din morți este drept-aceea cea mai puternică dovadă, că Domnul este cu adevărat *Mântuitorul* nostru.

Învierea Domnului din morți are o deosebită importanță și pentru noi oamenii.

Dacă Domnul nu ar fi murit și n'ar fi frânt puterea morții în ziua, când a înviat din morți, ci dacă El, fiind Fiul lui Dumnezeu celui veșnic, ar fi dus o viață îndelungată de mii și iarăși mii de ani, atunci totuși s'ar fi putut să se afle cineva, care să zică despre Domnul, că trăește dreptcă mii de ani, dară încă tot nu s'ar putea ști, dacă El nu va muri, la urma urmelor, cum au murit și alți oameni, carii au trăit aproape mii de ani. Dară când Domnul a luat moartea asupra Sa și, înviind din morți, i-a frânt puterea, ce părea că o are și asupra Sa, atunci nimene nu mai poate sta la îndoială, că moartea nu are puterea asupra celor drepti, ci numai asupra celor păcătoși. Pentru cei drepti și sfinți moartea este nu-

mai un stadiu de trecere, un somn adânc care-l duce pre om dela viața cea de acum în viața cea veșnică și fericită la Dumnezeu. Dreptaceea învierea Domnului din morți a deschis omenirii o perspectivă nouă, în viața cea de veci, ea e o biruință asupra morții și asupra aceluia, care a dus omenirea la moarte, e învierea nădejdelor noastre, aproape stinse, într'o viață în veci fericită. Dreptaceea sf. apostol Pavel, gândindu-se la aceasta biruință fără seamăn, care a reportat-o Domnul asupra morții, strigă plin de mândrie: „Moarte, unde-ți este acum boldul tău amar? Moarte, unde-ți este acum biruința ta?” — 1 Cor. 15, 55.

Și e de mare preț a ști, că moartea nu mai are putere asupra noastră, ci că noi vom putea scăpa din ghiarele ei.

Cei ce nu știu, că va exista o viață și după moarte, păgânii și necredincioșii carii zic, că în afară de viața aceasta pământească nu mai este o altă viață și că cu moartea s'a sfârșit totul, caută să-și facă viața cea de acum cât mai plăcută și nu se sfiesc a-și aduna comori pământești din munca și în paguba altora, a nedreptăți, a pungăși, a ucide, a înșela și a face tot felul de fapte rele, numai spre a se putea desfăta și duce o viață destrăbălată. Și nu știu, că ei pentru un blid de linte își vând o viață în veci fericită. Căci nici bogățiile și desfătările întregii lumi se pot asemăna cu fericirea unei vieți în veci fericită la Domnul. Ei, pentru o fericire trecătoare, de o clipă, perd fericirea unei vieți netrecătoare, în societatea fericitoare a Domnului.

Nu așa însă noi creștinii cei adevărați. Noi știm, că există o viață și după mormânt și că la acea viață putem ajunge în puterea biruinții ce a reportat-o Domnul asupra morții și sub condiția, dacă noi îl vom urma pre Domnul în cuvintele și faptele noastre. Și știind aceasta, pentru cel credincios nu poate să existe vre-o ispită sau vre-o altă putere omenească, nu există preț aici pe lume, care să-l poată abate dela calea adevărului și a dreptății arătată lui de Domnul. El ține la Domnul și suferă totul pentru Domnul și așteaptă

cu încredere sosirea acelei zile mari, când Domnul va veni iarăși, încunjurat de sfinții Săi îngeri, pe nourii ceriului, ca înviind din morminte să-L întimpine cu bucurie spre a fi pururea cu El și a se bucura în veci de o viață fericită.

Dreptaceea, iubiților, vă zic, să ne bucurăm din tot sufletul de cântarea triumfală: „Hristos a înviat din morți, cu moarte pre moarte călcând și celor din morminte viață dăruindu-li“. Amin!

RECENSII

S. Mehedinți, — *Explicarea evangheliilor potrivit cu programa oficială, București, editura „Viața românească“.* Nu întemeiere științifică a celor ce se cuprind în sf. Evanghelii în stilul pedant al unui cercetător critic și în felul unui comentariu menit numai pentru cei ce vreau să se specializeze pe acest teren, ci într'o limbă ușoară și plăcută, pe înțelesul tuturor, autorul vrea să ni prezinte în lucrarea sa prezentă, în legătură cu unele texte din sf. Evanghelii, mai ales cu pildele Domnului nostru Isus Hristos, principiile de viață etică ale creștinismului și să le lămurească cât mai bine. Dreptaceea, servindu-se de vastele sale cunoștințe pe terenul istoriei universale și a dezvoltării culturale a popoarelor, din cele mai diferite părți ale pământului, autorul arată, că „creștinismul este formula etică cea mai deplină în toată dezvoltarea omenirii de până astăzi“. Latura etică a creștinismului autorul ține să o accentueze în mod deosebit, din mai multe puncte de vedere. Înainte de toate pentru că „creștinismul este temelia cea mai sigură pentru orice progres, atât individual, cât și național, și pentru că atunci, când sufletul omului nu este sănătos, ci bolnav, atunci nimic nu-i mai poate folosi omului“. Latura etică se accentuează apoi și din motivul, pentru că „ea are nevoie chiar azi de o îngrijire mai mare în educația noastră“, căci poporul român deodată cu întregirea hotarelor sale „a ajuns la răspântia de unde începe sau o mare înălțare sau o grabnică lunecare și cădere“. Dreptaceea poporul român, trebuie să-și pună acuma lămurit întrebarea: „mai păstrează simțul pentru cele eterne, cum îl aveau părinții noștri, sau va luneca și el în scepticism și vuigaritate?“ Și „cum creștinismul nu trebuie numai cetit, ci și simțit“, autorul pentru a reuși să miște inimele cetitorilor caută „să înfățișeze învățăturile

înalte ale Domnului Iisus Hristos în forma cea mai limpede, vroind să apropie pe toți și mai ales tineretul școlar de Cel care zicea: „Lăsați copiii să vie la Mine“. Așa caracterizează autorul însuși motivele care l-au determinat să scrie cartea aceasta în felul cum o face și să arate scopul, pe care l-a urmărit cu ea. Și eu cred, că scrierea prezentă, în felul cum e alcătuită, își va și ajunge scopul său. Drept aceea, să-l felicităm pe autor, care a știut să ne dea o astfel de carte, și să ne felicităm și pre noi înșine, care mai avem parte de astfel de bărbați, în mijlocul nostru cum e profesorul S. Mehedinți. Recomand deci cu toată căldura lucrarea prezentă a d-lui S. Mehedinți tuturor cetitorilor noștri, precum și publicului mare românesc pentru a-și cunoaște cât mai bine calea, pe care trebuie să umble, dacă vrea să se salveze.

Dr. Vasile Gheorghiu

I. Nistor. — *Istoria fondului bisericesc din Bucovina*. Cernăuți 1921. Institutul de Arte grafice și Editură „Glasul Bucovinei“. 68 pagini. 6 lei. — Cele cinci capitole ale acestei scrieri, interesantă și actuală, au fost scrise în București înainte de a intra România în războiul de liberare, și numai capitolul din urmă este adăugat ulterior. Fondul bisericesc, sau cum se numea pe vremea Austriei: „Fondul gr. oriental religios“ este compus din averi exclusiv românești. Pământul Bucovinei este foarte bogat în amintiri istorice, biserici, mănăstiri ș. a.; când fu răpită această parte a Moldovei prin Austria la anul 1775, existau aici 25 mănăstiri și schituri mai mici, întemeiate de Voevozii noștri, de mitropoliți și boeri cu frica lui Dumnezeu. Proprietățile episcopiei din Rădăuți și cele ale mănăstirilor, între care cea mai de frunte era Putna cu 24 sate în Bucovina și 5 în Moldova veche, cuprindeau mai bine de jumătate din întinderea țării (p. 13). Toți Voevozii noștri mari au contribuit cu mână largă și cu daruri bogate la înzestrarea acestor locașuri dumnezeiești. În capitolul dintăiu ni se arată, cum s’au întemeiat mănăstirile și cu ce sate, păduri și munți au fost inzestrate. Intreaga istorie a dărnicii moldovenești trece pe dinaintea ochilor noștri, dela Bogdan începând, al cărui mormânt se află la Rădăuți. La pag. 14—19 ni se dă, după hotărnicia din 1782, și un tablou al tuturor mănăstirilor și schiturilor și al satelor, moșiilor și munților ce le aveau. Multe dintre acestea aveau moșii întinse și „dincolo de Cordon“, până când le-a răscumpărat, destul de târziu, Austria. Încă înainte de a se stabili o formă a administrării acestor moșii, care în mare parte erau date în arendă la Armeni, Greci, ba chiar și la Evrei, boerul Vasile Balș ceru într’o petiție ca aceste moșii să fie administrate ca până acum (1780). Stăpânirea austriacă însă izbuti ca episcopul Dosofteiu Herăscu să cedeze Curții imperiale domeniul Coțma-

nilor cu cele șapte sate în schimbul unei lefi anuale de 6000 florini, rezervându-și însă până la moarte (1789) stăpânirea asupra domeniului din Rădăuți și a moșiilor Haverna și Sulița Nouă, când trecură și posesiunile episcopoești dela Rădăuți în posesiunea Curții imperiale de la Viena. Cele 25 așezăminte bisericicești fură reduse la 3 (Putna, Sucevița, Dragomirna) și prin hotărîrea imperială din 1783 toate aceste averi românești se prefăcură într'un „fond bisericesc“. Constituirea definitivă a fondului bisericesc fu făcută prin „Regulamentul duhovnicesc“ din 29 Aprilie 1786, care conține și dispozițiunile privitoare la fond rămas, cu mici modificări, în vigoare până astăzi. Scopul fondului era ca să se acopere din el „toate cheltuelile pentru fețele bisericești și pentru școale, iar ceea ce va întrece se va întrebuița numai pentru binele obștesc al clerului, al religiunii și al omenirii“. Domnul țării era protectorul acestui fond, administrarea lui depindea „în toate de înaltele dispozițiuni ale protectorului său“, iar chestiunile acestui fond erau „toate afaceri oficiale, iar apărarea drepturilor și intereselor fondului cade în sarcina dregătorului statului“ (p. 24). Astfel din toate averile episcopiei de Rădăuți și a mănăstirilor și schiturilor din Bucovina s'a alcătuit un fond bisericesc c o n f e s i o n a l, și nici decum național (vezi și Nistor p. 56), din care s'au bucurat apoi și Rutenii veniți în Bucovina și trecuți la credința ortodoxă; dar s'au bucurat și coloniștii străini. Căci cu toate că majoritatea covârșitoare a locuitorilor de pe moșiile fondului bisericesc erau Români, Austria a adus cu vremea colonii maghiare, germane, lipovenești, slovăcești și le-a întemeiat pe moșiile fondului, ca să nu mai vorbim de imigrarea Rutenilor din Galizia, favorizată și ea de stăpânirea străină. În privința aceasta sunt de o elocvență dureroasă paginile 32—41 din cartea d-lui I. Nistor. Conform cu ideile absolutismului iosefinist s'a creat un fond cu menirea de a întreține biserica și școala și de a ajuta operele caritative. Nu este o secularizare propriu zisă, căci se formează din moșiile lăsate de Voevozi, mitropoliți și boeri un fond cu un scop anumit, bine determinat, se formează un fel de „Zweckvermögen“, fiind fondul însuși persoana juridică (Rechtssubjekt). Dar întreaga administrație era în mâna statului, și acest stat a știut să facă și colonii străine și herghelii cu ajutorul fondului și să ia și ajutoare bănești, de câte ori era în strâmtoare ca la 1859 sau 1866 și de alte multe ori. Capitolul al IV-lea ne arată care erau străduințele Românilor de a dobândi ingerința asupra administrării fondului, cum zicea Nicolae Petrino la 1860, nu numai prin preoțime, ci și prin laici împreună cu preoțimea. Toate stăruințele au fost zădarnice. Resoluția imperială din 10 Decembrie 1869 a rămas și mai târziu neatinsă că „conservarea și întrebuițarea acestui fond depinde exclusiv de hotărîrea Domnului țării“.

Capitolul următor se ocupă de averile imense ale fondului bisericesc după datele statistice dinainte de războiu, iar în capitolul al VI-lea autorul ne arată încercările de a da o soluție chestiunii fondului în cei dintăiu ani ai stăpânirii românești.

În general avem în fața noastră o broșură foarte importantă, de mare interes, scrisă cu competență și cu căldură și o adâncă înțelegere a trecutului plin de suferinți al Moldovei înstrăinate. Dela d-l I. Nistor, care ne-a dat *Istoria bisericii din Bucovina și Istoria Basarabiei*, nici nu ne putem aștepta la altceva. Broșura aceasta merită să fie cetită cu atât mai mult, că din ea se desprinde concluzia, singura adevărată, că chestiunea fondului nu poate fi rezolvată definitiv decât pe cale legislativă, cum e și firesc de altfel.

R. Câdea.

1. **Dr. G. Ciuhandu.** — *Shisma românească sau „Unirea cu Roma“*. Sibiu 1921. 53 pag. 2.50 Lei.

2. **Dr. G. Ciuhandu.** — *Români ortodocși și Uniți români sau Două organizații bisericești române în Ardeal*. Sibiu 1922. 76 pag.

3. **Dr. G. Ciuhandu.** — *Papism și Ortodoxism în Ardeal sau Porfiră și cunună de spini*. Studiu statistic bisericesc. Arad 1922. 95 pag. 12 Lei.

1. În Transilvania este destul de acută chestiunea confesională la Români. Pe vremea stăpânirii străine solidaritatea față de dușmanul comun a adus cu sine o evitare a oricăror fricțiuni care ne-ar fi putut păgubi nația. Acum, după liberare, s'a produs o vie mișcare și în sânul bisericii din Ardeal. Ofensiva a pornit din lagărul Românilor uniți, și oricât am fi contra luptelor confesionale, n'am putea pretinde ca biserica noastră ortodoxă să rămâie impasibilă la orice atac, cu atât mai mult, că în biserica unită se accentuează tot mai mult papismul, sub ocrotirea binevoitoare a nunțiului papal Marmaggi. Astăzi când toți Români trăim în aceeași țară și aproape toți în sânul bisericii noastre strămoșești e firesc lucru, dacă oamenii bisericii noastre își aduc aminte cu atâta amărăciune de nedreptățile făcute bisericii noastre în trecut. Broșura despre „Shima românească“, publicată anonim de distinsul asesor-referent dela Consistoriul din Arad, Dr. Gheorghe Ciuhandu, are menirea de a arăta într'un mod popular nedreptățile de veacuri, ce ni s'au adus. Cât de mult am fost păgubiți sub stăpânirea ungurească se vede și din faptul că există în atâtea comune românești doi preoți, unii cu foarte puțini credincioși, unul ortodox, altul unit, ceeace nu a putut contribui de loc la contopirea sufletească. Tot așa au existat câte două școale confesionale, și când în 1900 episcopia ortodoxă a Aradului a făcut propunerea să rămâie o singură școală după majoritatea elevilor, susținută de ambele biserici, uniții au fost aceia cari n'au voit cu nici un preț să contribuie la susținerea vreunei școale „acatolice“. Bro-

șura e vrednică de cetit, căci pune Unirea și urmările ei, cu ajutorul statistice, într'o lumină mai aproape de adevăr.

2. În broșura „Români ortodocși și Români uniți“ acelaș autor face un scurt și foarte elocvent istoric, sprijinit pe bogate date statistice, al organizației ambelor biserici din Ardeal. Introducerea istorică este extrem de interesantă, căci se arată până la evidență cum au încercat împărații habsburgi și apoi guvernele ungare să sprijinească și favorizeze biserica unită în dauna celei ortodoxe. La 5 Dec. 1815 scria împăratul din Veneția către episcopul Vulcan, că îi zace la inimă să promoveze „cu orice mijloace“ unirea (cu romano-catolicii) între Români; din cauza aceea cere dela Vulcan să-i numească pentru episcopia ortodoxă vacanta din Arad „niște indivizi din clerul de seamă dela cari s'ar putea aștepta, ca, obținând episcopia, să se convertească la unire“, influențând, bine înțeles, și asupra poporului (p. 9). Și papa Piu al VI-lea ordonă încă în 1780 să fie pus cu scaunul și domeniul său în mijlocul „shismaticilor“ pentru a putea „readuce“ pe acești păcătoși de shismatici în staulul lui Hristos (p. 11)! Atât papalitatea, cât și împărații de la Viena și mai târziu, și guvernele dela Budapesta au lucrat în aceeași direcțiune, slăbindu-ne biserica noastră în mod considerabil. Așa se explică că biserica unită, unde în multe comune exista un patronat al statului ungar, era mai bine organizată: pecând în episcopia ortodoxă a Aradului avea un protopop în medie 23 comune, în vicariatul Orăzii chiar 42, protopopul din episcopia unită a Orăzii avea numai 10 comune (p. 20). Și tot în același an (1843) din 171 parohii unite din dieceza Orăzii 98 erau „patronate“, fie de camera regală aulică, fie de diferite episcopate romano-catolice, prepozituri etc. (p. 23). Biserica ortodoxă a fost mai năpăstuită, mai săracă, mai lipsită de muncitori mulți cu cultură aleasă, căci ea nu afla sprijin de loc decât la poporul de rând. Pentru cele 1.259.019 suflete de uniți (după statistici aproximative) existau 111 protopopiate, pentru 1.852.942 de ortodoxi numai — 63! (p. 34). Multe din protopopiatele mici unite au fost înființate în teritoriul ortodox cu scopuri bine vădite de propagandă; avem a face deci cu un fel de „organizație de concurență“ (p. 47). Datele statistice ce urmează dela pag. 44 începând și care au fost luate după statisticele oficiale ungurești și unite sunt de o dureroasă elocvență pentru noi. La finea broșurii autorul discută măsurile ce trebuesc luate pentru a scoate biserica noastră din inferioritatea de organizație în care au adus-o propaganda papalității și tendințele guvernelor ungare.

3. Studiul al treilea al păr. protoiereu Ciuhandu se ocupă de situația materială a bisericii uniților față de biserica noastră din fostul regat ungar. Biserica romano-catolică din Ungaria era una dintre cele mai bogate (C. zice cea mai bogată p. 13); cu

ajutorul statului ungar, al diferitelor fonduri bisericesti, de studii, mănăstirești etc. a izbutit să fie atât de puternică în Ungaria de eri, și era explicabil ca și biserica unită să se bucure de mari privilegii materiale. Biserica romano-catolică posedă 1.495.412 jugăre moșii, cea unită 161.687 jug. Toate averile catolice, ale erarului (domeniile statului), fondurile diferite catolice și „Universitatea” săsească (avere protestantă) făceau suma considerabilă de 4.636.695 jugăre. Din totalul acestor averi cam 43 % erau situate în teritoriul locuit de Români! Destinația acestor fonduri și averi nu putea fi alta decât de a întări propaganda romano-catolică printre Români (vezi pg. 25). Cum se făcea această propagandă și cât jertfia și statul pentru uniți se vede din interesantul exemplu al protopopiatului unit din Lugoj cu 5563 suflete față de cei 26862 de Români ortodocși (amănunte vezi pag. 42—43). În comuna Berini „fondul de studii” susținea o parohie unită cu 19 suflete față de 655 de ortodocși! (pg. 30). în Ardealul propriu zis au fost patronii mai rari, cu atât mai deși au fost în teritoriile cucerite mai târziu pe seama romano-catolicismului, în părțile ungurene și bănățene. Statistici interesante în această privință la pag. 38 și următ.

În ce privește repartizarea averilor după confesiuni, iată cifrele pline de învățături: Romano-catolicii (după statistica ungară din 1910) în număr de 9.010.305 de suflete aveau averi de 1.495.411 jugare, *deci câte un jugăr la șase suflete*; *Uniții români*: 1.133.512 suflete (statisticele nu consună totdeauna, unele dau cifre mai mari, altele mai mici) cu 145.849 jug., *deci un jugăr la șapte suflete*; Ortodocșii (Români și Sârbi) cu 2.339.979 suflete au 20.202 jug.; dintre aceștia *Românii* (după statistica oficială maghiară din 1910) cu 1.798.669 suflete au numai 1012 jug., *deci un jugăr la 1777 de Români ortodocși!* (pag. 59—61). Ce diferență față de bogăția uniților! Să ne mai mirăm de concluzia autorului? „*Din cifrele arătate se desprinde cea mai cumplită nedreptate medievală, ce a cunoscut-o vreodată lumea, și dreptatea aceasta își așteaptă o nivelare din partea Statului Român. Statul Român ar veni în contrazicere cu principiile de dreptate, prin care i s'au lărgit hotarele, dacă nu ar nivela această situație medievală*” (p. 63).

În restul broșurii păr. Ciuhandu ne arată cu date istorice cum a sprijinit și statul ungar și romano-catolicismul pe uniți materialicește cu scopul de a întări propaganda romano-catolică, dar și de a maghiariza pe Români, căci după date statistice ungurești, dintre Românii ortodocși s'au maghiarizat numai 1·4 % , pecând dintre uniți (deși sunt mai puțini) de 10 ori atâți : 13·4 %.

De o extremă actualitate sunt și paginile unde autorul arată cum a fost tratat ortodoxismul de Unguri și — lat not least — și de „Consiliul dirigent” . . .

Scrierile statistice se cetesc mai greu, reclamă mai multă atențiune, dar aduc un mare folos, ilustrând anumite stări cu cifre ce nu pot fi desmințite. Aș dori să cetească cât mai mulți Români ortodocși aceste trei broșuri ale părintelui Ciuhandu, căci fiecare dintre noi este dator a cunoaște bine situația bisericii noastre ortodoxe din întreaga patrie. A tăcea de dragul iubirii între frați este lucru frumos, a tăcea însă când acești puțini frați, foarte războinici, ne păgubesc și ne atacă, ar fi o sinucidere din partea bisericii noastre și la aceasta nu ne poate obliga nimeni.

Cum polemizează uniții în această chestiune se poate vedea din articolul păr. Ciuhandu, publicat în „Telegraful Român“ din Sibiiu cu data de 21 April (4 Mai) 1923, unde rectifică și unele date cu privire la mitropolia din Blaj . . .

R. Cândea.

Arhimandritul V. Puiu. — *Predici pentru orașe. Chișinău 1920. Tipografia, „Glasul Țării“, str. Pușchin 48. Prețul 10 lei.*

Cum în biserica noastră literatura omiletică este săracă, apariția unei colecții de predici bune este binevenită și constituie un eveniment însemnat în viața bisericească.

Cartea aceasta cuprinde 33 predici, alcătuite cu multă îngrijire și profundă cunoștință de cauză.

Este adevărat că autorul în expunerea lor nu se ține strict de principiul treptelor formale, întrucât nu anunță mai înainte chestiunile pe cari voește să le discute, dar înțelege ca după o introducere potrivită să ne conducă pe nesimțite în miezul subiectului.

Și tocmai felul acesta de-a trata chestiunile puse îl recomandă didacticienii mai noi, motivând că „anunțarea precisă a subiectului este antipsihologică, este contrară firii omenești. Ea nimicește o bună parte din curiozitatea auzitorilor, înlătură sentimentul de surpriză vie, plăcută, pe care l-ar avea, dacă ar fi lăsați să întrevadă încetul cu încetul în cursul tratării, care anume a fost ținta ei.“¹⁾

Autorul observă acest metod și a reușit să ni dea în colecția sa un mănunchiu de predici cari au darul, de a nu obosi atenția auzitorilor, abordând și tratând subiectele din multe și diferite perspective.

Deaceea colecția aceasta este un auxiliar și o călăuză prețioasă în mâna tuturor preoților, în special a celor dela orașe.

Cele 33 predici sunt astfel aranjate încât se prezintă într'un întreg bine încheșat. În cele două dintăiu, cari se pot considera de introducere, autorul aseamănă societatea creștină cu o piramidă a cărei parte mai mare de jos reprezintă populația dela

¹⁾ I. Nisipianu, Religia pentru copii, pag. 40.

sate, pătura rurală, care este credincioasă, a cărei credință însă este puțin luminată și învăluită în superstiții; mai sus stă pătura dela orașe cu oarecare cultură, dar slabă credință religioasă; iară la vârf este pătura cultă, mai puțin numeroasă, care crede că, precum stă în fruntea societății prin cultură și avere, totașa stă și în fruntea credinței, ceea ce nu corespunde realității.

Dacă păturile rurale se pot convinge mai ușor, fiindcă învățăturile religioase prind mai lesne rădăcini, apoi aceasta este mai greu în păturile dela orașe cari sunt mai împetrișate.

Societatea orășănească se compune din negustori, industriași, avocați, funcționari medici, militari și întreaga lume a școalelor secundare.

Pe meseriași, lucrători și servitori autorul îi uită sau îi omite, pentru că nu intenționează să li-se adreseze în cuvântările sale. Aceste două categorii de orășeni n'ar trebui neglijate, întrucât prin luminarea la timp a proletariatului se pot întări stâlpii societății creștine dela orașe.

În mijlocul acelei mulțimi autorul relevează că sunt straturi sociale cari trăesc între cultură și necultură, avere și sărăcie, alcătuiind un amestec de ocupațiuni și sujbe diferite și adăpostind elemente cari, dacă nu s'ar teme de ochiul poliției sau justiției, ar fi cei mai periculoși oameni ai societății.

Este deci explicabil că în acest haos intelectual să avem și un haos moral.

Acestui public de un colorit atât de variu se adresează autorul.

Subiectele alese sunt foarte actuale, deși predicile au fost ținute între anii 1908 și 1919, și se pot generaliza la toate aceste categorii.

Trăind în centre foarte frecventate, precum sunt orașele Galați și Chișinău, fostele reședințe de serviciu ale autorului, acesta a avut ocaziune să cunoască, prin contact, cari rele bântuesc mai ales viața sufletească a credincioșilor dela orașe.

Și constată că unul dintr'aceștea este scăderea credinței și a sentimentului religios.

Aceasta este cauza că întâlnești aproape pretutindeni suflete întunecate și numai rar unde suflete senine.

În locul credinței vii de odinioară avem răceală și superstiții; în locul cântărilor de mărire și laudă pentru D-zeu avem bârfirile necredinței, pe cari le auzim dela învățați și neînvățați, tineri și bătrâni; în locul sincerității fățarie, lux, vicii și pierzare. Părinții nu doresc să aibă nici să crească copii, iară copiii așteaptă moartea părinților.

Am rămas cel mult creștini oficiali și ne deosebim de păgânii vremurilor trecute numai printr'aceea, că ei își făceau idolii cu mâna, iară noi ni-i facem cu mintea, și drept pronie avem pronia pământească a banului.

Și la cauzele acestor stări sufletești insuportabile enumără necunoștința învățăturilor religiei creștine și spiritul timpului.

Dacă poporul nu cunoaște învățăturile creștine, autorul nu ezitează să releveze și vina clerului, care nu este totdeuna la înălțimea chemării, dară și a vremilor, în cari trăește Biserica, fiind lipsită de sprijinul efectiv al celor în drept.

Și dacă autorul n'o face, subliniem noi faptul că stăpânirea nu s'a îngrijit ca învățământul religios să se predea în școalele primare și secundare (Regatul vechiu) în măsura trebuincioasă.

Cu câteva lecțiuni de educație religioasă, a căror cunoștință catehetul poate s'o cenzureze abia la finea unui bimestru sau de fel, nu se poate influența asupra vieții sufletești a tinerimii.

Rămâne ca reforma școlară, ce urmează să se voteze de Corpurile legiuitoare în timpul cel mai apropiat, să revină asupra acestei omisiuni dezaastroase pentru viața morală a societății noastre.

Autorul înzistă apoi ca, afară de Biserică și Școală, și celelalte instituții de educație socială să fie regenerate în spiritul creștin, precum sunt spectacolele de diferite categorii (teatrul, cinematografele, circurile etc.).

Nu mai puțin trebuie să se pună în serviciul educației religioase morale și teascurile lui Gutenberg, a căror activitate s'a inaugurat cu o pagină din s. Scriptură; ceeace a voit, parecă, să indice că menirea tiparului este să răspândească în lume lumina cunoștinței care se ravarsă mai ales din învățăturile Mântuitorului nostru Iisus Hristos, care este lumina lumii.

În alt șir de idei autorul ne îndeamnă apoi să păstrăm obiceiurile frumoase ale strămoșilor, cari au un fond religios și să le lăsăm moștenire urmașilor noștri; căci cultura apuseană ne-a ajutat, să ne formăm ca popor trupește, o viață morală sănătoasă însă o putem dobândi numai prin religia creștină.

Plecând numai pe calea Evangheliei care este îngustă și greu de urmat ne putem forma sufletește.

Numai învățătura lui Hristos poate stabili un echilibru între cultura veacului de acum și viața noastră morală, între trup și suflet.

Înzistă în consecință pentru creșterea religioasă a copiilor în casele părintești, îndeamnă la cercetarea bisericii și se întrepune pentru răspândirea de cărți, reviste, ziare de conținut religios-moral.

Dupăce se reține în mai multe predici asupra acestor generalități ale credinței noastre, arătând că numai creștinismul a încălzit sufletele și a pus omenirii un ideal nobil, pecând știința îi lasă pe oameni reci și cu goluri sufletești, combate unele vicii sociale cari bântuesc foarte mult societatea orășanească.

Avându-se în vedere starea precară și nelimpezită a bisericeii din arhidieceza Bucovinei, cu deosebire în privința averii ei, adică a fondului ei bisericesc, preoțimea, în temerea că legiferarea pusă în vedere și amintită mai sus ar putea întârzia din oarecari cauze și motive străine de intențiunile legiuitorilor de astăzi, roagă : dacă din aceste cauze neprevăzute ar trebui să urmeze amânarea întregului complex de legi bisericești proiectate, atunci cel puțin legea amintită, 1. despre Congresul bisericesc și 2. despre predarea fondului bisericesc bucovinean în administrarea acestui congres să se înlăptuiască fără întârziere sau amânare, și în special pentru arhidieceza Bucovinei.

Privitor la *exploatarea actuală a averilor Fondului Bisericesc bucovinean*, care se face în așa fel că Fondul, singura resursă pentru întreținerea bisericeii și a clerului bucovinean, suferă pierderi uriașe, preoțimea cere cu toată tăria și de cea mai mare urgență, ca forurile în drept să ia toate măsurile necesare pentru ca exploatarea Fondului să dea veniturile pe care trebuie să le dea în conformitate cu prețurile actuale ale produselor sale. În deosebi I. P. S. Mitropolit al Bucovinei, d-l Ministru de Agricultură și Domenii și d-l Ministru al Bucovinei sunt rugați cu tot respectul și cu toată insistența ca să binevoască, cât mai curând, a găsi față de *toate contractele existente* și atât de desavantajoase pentru Fondul Bisericesc, cel mai potrivit mod pentru imediata *desființare, respective revizuire a lor*, iar pe viitor să se încheie astfel de contracte *numai în conformitate cu prețurile mondiale*, și cari prin clause anumite să fie *satorite din termen în termen*, potrivit cu urcarea, respective scăderea prețurilor materialului lemnos.

c) Referitor la *exproprierea pădurilor Fondului bisericesc* conform art. 32 din Constituția Țării, se cere ca la alcătuirea legii speciale să se considere interesele Fondului bisericesc bucovinean.

d) Pentru îmbunătățirea stării materiale insuportabile în care se găsește preoțimea în timpul de față, se roagă :

1. Toți preoții să primească un salar de bază egal cu cel al profesorilor de școală secundară, plus gradațiile cuvenite, întrucât preoții din Bucovina au aceeași pregătire ca și profesorii secundari.

2. Toți preoții, și dela sate și dela orașe, să primească pe tot timpul cât va continua scumpetea, un adaos, și anume sporit pentru preoții dela sate la mărimea de azi a celor dela orașe. Pentru viitor adaosul acesta să varieze în raport cu scumpirea sau ieftenirea articolelor de prima necesitate, stabilindu-se mărimea lui tot din 3 în 3 luni, precum se obicinuieste și prin alte părți.

3. Preoții cari au copii să primească, pentru timpul cât va dura scumpetea, un adaos corespunzător pentru creșterea copiilor și anume pentru toți copii, cari cercetează o școală medie sau urmează cursuri la vre-o școală superioară. Acest adaos să varieze de asemenea în raport cu scumpirea sau ieftenirea articolelor de prima necesitate, stabilindu-se mărimea lui în conformitate cu acestea, din an în an.

Aceasta pentru nivelarea situației materiale a preoților cu și fără copii.

4. Preoții din capitala arhidiecezii și cei din orașe să primească un adaos potrivit local, care și el să varieze procentua, potrivit scumpirei sau ieftenirii traiului, stabilindu-se mărimea lui din an în an.

5. În scopul nivelării măcar încâtva a situației materiale a preoților dela șes și dela munte, cari ultimii trăesc azi în condițiuni cu mult mai grele din cauză că pământul sesial de acolo nu produce pâinea necesară pentru traiu și care cumpărând-o cu bani, se lipsesc aproape de tot salariul lor în numerar, toți preoții dela munte să primească un adaos local.

6. În vederea că sesiile, resp. $\frac{1}{2}$ din sesii, vor fi expropriate ceea ce este identic cu reducerea venitului ce-l are preotul din produsele pământului sesial la jumătatea lui, toți preoții să primească pentru aceasta o recompensă corespunzătoare.

7. Curtea casei preotești, grădina de pomi și de zarzavat, să nu se socotească în cele 12, resp. 6 hectare expropriabile, modificându-se circulara Ministrului de Agricultură și Domenii în sensul legii, care aceste locuri nu le consideră expropriabile, lasându-se un minimum de cel puțin $\frac{1}{2}$ hec. pământ lângă casă.

8. Cu ocazia îmbunătățirii situației materiale a preoțimei să fie considerați neapărat încă și văduvele și orfanii după preoți, și totașa și personalul inferior bisericesc, adecă cantorii și paraclizierii, în conformitate cu nevoile timpului.

9. Cum o parte din preoțime, din motive necunoscute, nu mai primește deputatul de lemne de ars din pădurile Fondului bisericesc, autoritățile în drept sunt rugate să ia dispozițiunile necesare ca toți preoții, fără nici o deosebire, să primească deputatul de lemne legal, ș. a. cei cu cancelarie 6 stânjeni anual, iar cei fără cancelarie 4 stânjeni.

10. Casa centrală a cooperației și împrumutării să rezerve în parohiile, în cari lipsesc casele preoțești, pentru paroh și pentru cooperador, din terenul expropriat, parcele pentru clădirea acestor case în schimbul unei părți corespunzătoare din sesiile parohiale. Ca teren pentru clădirea caselor parohiale să fie luate în vedere mai ales parcelele din nemijlocita apropiere a bisericii, cari au fost expropriate în folosul statului, pentru scop de utilitate publică.

e) În baza principiului de a menține drepturile istorice câștigate, preoțimea cere ca să se mențină rangul de Mitropolie al diecezei bucovinene, reînființându-se în acest scop, vechea episcopie a Rădăuților.

f) În baza pietății și respectului ce datorim clădirilor monumentale religioase și istorice naționale, preoțimea roagă să se repare jignirea adusă sentimentelor noastre ortodoxe și românești din partea austriacilor prin instalarea de grajduri de cai în curtea vechii biserici din Rădăuți, gropnița domnească a Bogdaneștilor și Mușateștilor, dispunând îndepărtarea acestor instalațiuni de lângă zidurile bisericii.

Pentru aceleași motive autoritățile sunt rugate a stărui să se împiedice instalarea de crâșme în jurul bisericilor, pe o rază de $\frac{1}{2}$ km, în comunele dela țară.

II.

Privitor la *învățământul religios în școli*, preoțimea roagă pe Prea Venerabilul Consistor, pe sf. Sinod, onor. Ministeriu de Culte și Instrucțiune Publică, a interveni cu toată autoritatea pe lângă onor. Guvern și corpurile legiuitoare, ca în această privință să se legifereze următoarele:

În școala primară învățământul religios se predă numai de preoți, și anume de păstorul sufletesc al respectivei parohii, sau de cateheți speciali.

Orarul săptămânal este pentru clasa I-a una oră, pentru celelalte clase câte două ore. Înainte de sărbători și Duminici se țin exorte, iar în ziua de Duminică sau sărbătoare, învățătorul conduce tineretul la biserică.

În școala normală și secundară, învățământul religios se predă numai de cateheți cu studii teologice superioare și cu examene de calificare. Orarul săptămânal cuprinde două ore de fiecare clasă.

În Duminici și sărbători, catehetul ține exortă și apoi conduce tineretul la biserică spre a asista la serviciul divin. Unde sunt capele școlare, acest serviciu se îndeplinește de profesorul de religie. Exhorta ținută se socetește două ore de învățământ.

În școlile profesionale învățământul religios este de două ore săptămânal de fiecare clasă și se împărtășește de profesori de religie calificați.

Deasemenea să se introducă și să se predea după aceleași principii, învățământul religios și în toate școlile militare.

III.

a) Pentru păstrarea unei legături mai strânse între știința și practica religioasă, precum și pentru ținerea preoțimei la curent cu problemele religioase actuale adunarea roagă locurile în drept să se institue ținerea de *conferințe anuale cu preoții* pe decanate, (protopresviterate), din partea unor profesori de Teologie, consilieri consistoriali sau unor preoți indicați.

b) În scopul apărării și întăririi credinței ortodoxe în cercurile muncitorești de prin fabrici, și regiuni de muncă, îndepărtate de localități cu biserici ortodoxe, sau de prin localități unde sunt numai biserici neortodoxe, precum și în comunele amenințate de sectarismul religios și de alte curente periculoase, preoțimea roagă locurile în drept să se înființeze pe lângă Metropolia din *Cernăuți un serviciu de predicatori ambulanți*, pentru numitele categorii de credincioși, lipsiți deocamdată de o îngrijire sufletească suficientă.

c) În scopul unei acțiuni pentru refacerea vieții creștinești adevărate, între credincioși, care astăzi suferă mult, adunarea hotărăște a se lua inițiativa pentru interesarea și înregimentarea elementului mirean, cu înțelegere și dragoste pentru biserică,

ntr'o muncă, prin mijlocirea unei asociații religioase ortodoxe în dieceză, și roagă autoritatea bisericească și civilă pentru bunăvoință și sprijin.

d) În lupta ei împotriva beției, care se înmulțește în mod îngrozitor în populația dela țară, făcând cele mai mari greutăți activității preoților de evangelizare și moralizare a poporului, periclitând tot moralul și fizicul, și cu aceasta însăși rassa și cultura neamului nostru, preoțimea apelează și roagă cu tot respectul și cu stăruință toate autoritățile civile, militare și bisericești, să binevoiască a dispune luarea tuturor măsurilor potrivite pentru *suprimarea alcoolizării poporului*, făcută cu știință și înadins din partea dușmanilor națiunii noastre, sau și fără intenție răuvoitoare, numai din interes de câștig repede și mare, din partea orișicui. Rugăm îndeosebi să se ia măsuri pentru reducerea numărului localurilor de consum de spirtoase, pentru intensificarea stricteții în observarea normelor privitoare la închiderea crâșmelor și mai cu seamă pentru înlăturarea completă a traficului cu băuturi spirtoase clandestin.

Aceste hotăriri și doleanțe au fost înaintate în formă de memoriu prin o delegațiune compusă din părinții: Dr. Vasile Tarnavschi, decanul Facultății de Teologie, protopresviter Mihail Sârbu, exarh Dimitrie Cărbune, Dr. Ioan Puiu și Dr. Filemon Grigory, Maiestații Sale Regelui, I. P. S. S. Metropolitului Primat Miron, I. P. S. S. Metropolitului Vladimir al Bucovinei, d-lui Ministru Președinte I. C. Brătianu, d-lui Ministru al Bucovinei Dr. I. Nistor, d-lui Ministru pentru Culte C. Banu, d-lui Min. pentru Instrucțiunea Publică Dr. Anghelescu, d-lui Min. de Agricultură și Domenii Al. Constantinescu, d-lui președ. al Senatului M. Ferechide, d-lui președ. al Camerii Deputaților M. G. Orleanu, p. v. Consistoriu arhiepiscopesc și d-lui Director gen. pentru Culte din Cernăuți Dr. V. Șesan.

* * *

Alături de cele de mai sus, s'a mai înaintat în special, d-lui Ministru al Bucovinei, p. v. Consistoriu arhiepiscopesc și d-lui Director al Cultelor din Cernăuți încă următoarele :

Preoțimea roagă să binevoiți a lua inițiativa și a dispune cele necesare pentru înființarea, pe spesele fondului bisericesc, a unui cămin pentru băeți și a unuia pentru fete, pe

cele mai potrivite parcele din Cernăuți, în cari să fie adăpostiți copii de preoți și de alți funcționari bisericești, cari vor urma la diferitele școli din Cernăuți. Prin înființarea și punerea în funcțiune a căminurilor acestora s'ar putea da un ajutor foarte simțitor preoțimei și funcționarilor bisericești dela țară, cari în urma scumpetei de astăzi și a stării materiale absolut insuficiente se găsesc în trista situație de a-și vedea copiii crescând fără școală. Aceste căminuri, întrucât ar fi conduse de preoți, ar însemna și o garanție pentru o creștere religioasă morală a tineretului, cum o cer principiile adevărat creștinești, și cum trebuie să fie crescuți, în primul rând, copiii preoților și ai personalului bisericesc.

Preoțimea roagă de asemenea ca să se înființeze și un ospiciu pentru preoții ce vin dela țară la Cernăuți, în interes de serviciu, pentru ca să nu fie nevoiți a dormi prin oțeluri, sau a rămânea fără adăpost, precum și un cămin pentru văduvele și orfanii de preoți rămași fără adăpost.

Până când se vor putea construi clădiri speciale pentru acest scop preoțimea roagă ca măcar, una sau mai multe camere că paturi în clădirea reședinței ca să fie puse, contra oare care plată, la dispoziția preoților dela țară, pentru timpul cât stau la Cernăuți, în interes de serviciu.

Preoțimea roagă ca la parcelarea locului viran din fața reședinței să se țină seamă de trebuințele induse mai sus, să se lase terenul necesar pentru parc, și cu ocazia clădirilor să nu se știrbească aspectul estetic al reședinței.

Să nu se mai admită pe viitor în diferitele servicii ale Fondului Bisericesc, precum și în deosebi, în școlile și diferitele instituțiuni întreținute din Fond, funcționari, profesori, directori și inspectori, cari nu numai că nu aparțin confesiunii ortodoxe, dar nici nu cunosc limba română, cum e de pildă cazul cu inspectorul școlii de forestieri din Rădăuți. De prezent să se facă mutări cu acești funcționari așa fel ca din cauza necunoștinței lor de limbă să nu sufere serviciul și să nu se jignească sentimentele românești ai celor avizați la serviciile lor.

Preoțimea roagă, să binevoiți a dispune și a interveni la locurile în drept, pentru stricta observare a repausului duminical, de 24 ore, în oficiile administrative, judecătorești, militare, și a nu se permite alegeri și recrutări în duminici și sărbători, precum și petreceri sgomotoase în timpul postului.

N. C.

Investirea noilor episcopi

Joi, 10 Maiu, la orele 11.45 a avut loc la Palatul Regal din București, în prezența M. S. Regelui și A. S. R. Principelui Moștenitor, investitura Prea Sfințiților Lucian Triteanu, Episcop al Romanului; Ghenadie Niculescu, Episcop al Buzăului; Ilarie Teodorescu, Episcop al Constanței și Nectarie Cotlarciuc, Episcop al Cetății Albe-Ismail.

După ce M. S. Regele s'a suit pe Tron, având în stânga pe A. S. R. Principele Moștenitor, Mareșalul Curții și doi Adjuțanți Regali au condus pe episcopi cari, îmbrăcați în mantiile episcopale, s'au prezentat în fața M. S. Regelui.

D. ministru al cultelor și artelor a cetit pe rând diplomele de investire, iar M. S. Regele a încredințat pe rând fiecăruia cârja episcopală.

Reproducem cuvântarea P. S. Sale Nectarie:

P. S. S. Nectarie Cotlarciuc, Episcop al Cetății Albe-Ismail, a ținut următoarea cuvântare:

Sire,

Provedința divină a voit ca la alegerile făcute de marele colegiu electoral să cadă sorții pe mine ca să păstoresc episcopia cea mai veche de obârșie moldovenească, episcopia Cetatea-Albă.

Actele Patriarhiei din Constantinopole ne arată că Domnii Moldovei, cerură dela Patriarhie în jumătatea a doua a veacului al XIV-lea o metropolie proprie și că obținură pe la anul 1390—92 ca mitropolit pe Grecul Ieremie. Ci Moldovenii nu voră a-l primi pe acesta ca fiind străin și-l alungară, iar patriarhul din Constantinopole dădu țara și clerul anatemei. Conflictul nu a durat mult și în actele Patriarhiei peste scurt timp apare ca episcop de Cetatea-Albă Iosif, moldovean băștinaș, originar din familia Mușăteștilor, pe care și diptichile bisericești îl induc ca primul episcop al Moldovei. Sub Alexandru-cel-Bun, la 1401, Iosif din Cetatea-Albă, fu recunoscut de patriarhie și ridicat la rangul de mitropolit. El își mută reședința sa la Suceava luând cu sine și moaștele Sf. Ioan, Episcopia de Cetatea-Albă fu menținută, dar din cauza vitregiei vremurilor, e mutată când la Galați, când la Reni, când la Ismail sau Brăila.

Sire,

Viteaza noastră armată sub înțeleapta conducere a Maiestății Voastre a făcut să reapară între hotarele patriei noastre teritorii vechi românești și iată redobândită Cetatea Albă cu

toate celelate vechi locuri de scumpă amintire pentru noi Români, precum e Ismailul, Chilia, Valul lui Traian și alte localități istorice.

Acolo vitejia strămoșească a strălucit în biruința de la Chilia pe care urmând bunului său obicei Ștefan cel Mare a vecinicit-o prin întemeierea mănăstirii Putna pe pământul Bucovinei la anul 1466.

Dumnezeu a vrut ca sub glorioasa domnie a Maiestății Voastre după marea biruință în războiul care a înfiorat o lume ntregă să se restabilească starea veche și vechile instituțiuni culturale să capete iarăși viață. Profetul Zaharia (IV, 2) avu o viziune după care biserica lui Hristos se asemana cu un policandru de aur, în care candela cea mai de sus și cea mai mare este însuș întemeetorul bisericii, iară celelalte candelale sunt ceilalți slujitori ai bisericii. Cum Dumnezeu în Testamentul vechiu a poruncit ca în cortul său să ardă totdeauna candela, așa a vrut și Domnul nostru Isus Hristos ca în biserica sa totdeauna preoții săi să fie lumină nestinsă, lumina pururea arzătoare. Maiestatea Voastră cu Sf. Sinod și cu înaltul Guvern, văzând că unele candelale erau stinse sau lipseau, că unele scaune episcopale erau vacante, bine ați voit a le așeza iarăși în loc. Astfel ați întărit și întregit biserica strămoșilor noștri!

Sire,

Norodul Moldovei dintre revărsările Dunării și ale Nistrului după învălmășala veacurilor a fost învrednicit de fericirea mult așteptată de a reveni la patria mamă.

Păstoriții mei popor bun și blând, cărui voesc să-i închin toată dragostea și grija mea arhierască, cunosc datorile lor către biserică, tron și țară și vă vor fi desigur pururea devotați și mulțumitori pentru că au fost scoși de sub jugul apăsător de până acuma și pentru că i-ați primit sub umbrirea sceptrului Maiestății Voastre.

Cu el împreună Vă vom proslăvi în rugăciunile noastre și în toate străduințele noastre spre mai bine pe Maiestatea Voastră ca pe regele iubit al norodului drept credincios și ca pe întregitorul neamului și al bisericii noastre străbune.

Sire,

Coborând eu dela poalele Carpaților, adăpostitoare ale mormântului lui Ștefan cel Mare, eroul creștinătății și ale moaștelor Sf. Ioan din Cetatea Albă, eparhia mea de lângă Marea Neagră, Vă mulțumesc cu profundă supunere și recunoștință Maiestății Voastre pentru puterea ce mi-o încredințați prin acest toiag.

Mulțumesc Marelui Colegiu electoral, membrilor Sf. Sinod și Înaltului Guvern pentru încrederea pusă în mine și promit că

voiu lucra pentru a întări legea strămoșească și dragostea pentru tron, neam și pentru țară.

Să trăiți Sire!

Trăiască Maiestatea Sa Regina.

Trăiască Moștenitorul Tronului și întreaga Dinastie română!

M. S. Regele, răspunzând Episcopilor, a spus :

Prea Sfințiți Părinți,

„Este totdeauna un moment solemn când Regele întărește votul Marii Adunări, încredințând după vechile datini noilor episcopi toiagul păstoresc; astăzi însă această sărbătoare ia un caracter deosebit în istoria bisericii ortodoxe române când printre Voi, Prea Sfințiți Părinți, doi vor ocupa scaunele episcopilor din nou înființate la malul Nistrului și al Mării-Negre.

Intemeierea acestor episcopii este un semn vădit al înaintării vieții noastre ca națiune care își dobândește astfel organe nouă pentru conducerea morală a credincioșilor, reînviind moștenirea vechilor episcopii dela Tomis, Durostor, Vicina și Cetatea-Albă“.

Prea Sfințite Episcop Lucian al Romanului,

„Cu deosebită bucurie Ți-am încredințat toiagul păstoresc al vechii episcopii de Roman, care are un trecut așa de însemnat în istoria țării și a culturii naționale și unde păstori ca Veniamin și Dositeu stau ca stele strălucitoare pe cerul bisericii ortodoxe.

Ca și fericita alegere a veneratului Mitropolit Primat, chemarea Prea Sfinției Tale din mijlocul clerului ortodox al fraților de peste munți are o înaltă semnificare pentru munca înțeleaptă ce trebuie să desfășurăm cu toții, ca să țesem pe vecie apropierea sufletească a fraților depe amândouă laturile munților, care nu ne mai desparte ca în lungile veacuri de suferinți, ci ne întind brațele părintești ale sfintei noastre uniri, pentru ca să ne facem datoria impusă de vremile mari și grele ce ne-a fost dat să trăim“.

Prea Sfințite Episcop Ghenadie al Buzăului,

„Incredințându-Ți cărja episcopală, vei avea sarcina să cărmuești o eparhie unde au păstorit mulți erarhi vrednici, râvnitori de răspândirea cărților bisericesti ieșite de sub teascurile tipografiei episcopiei de Buzău.

Această muncă pentru luminarea și întărirea credinței poporenilor se impune astăzi într'o măsură și mai mare.

Nu mă îndoesc că Te vei sili a reinvia vechile și folositele tradiții și că vei cerceta de aproape întreaga eparhie,

răsplătind munca celor vrednici și dând îndreptare celor ce au nevoie de bune îndrumări“.

Prea Sfințite Episcop Ilarie al Constanței,

„Ales de membri Sinodului și de Reprezentanții Națiunii ca episcop al Constanței, Ți-am încredințat cu vie plăcere toiagul păstoresc al acestei eparhii din nou create unde ești chemat a relua după un șir întreg de veacuri activitatea pastorală a mitropoliților și episcopilor cari ocupase odinioară în întâile secole ale creștinătății scaunele episcopale dela Tomis și Durostor.

Ținuturile de peste Dunăre pe cari mergi să le păstorești și pentru care neuitatul Meu Unchiu a avut o mare dragoste și o grijă neadormită întru propășirea lor economică și culturală, ne-au devenit și mai scumpe de când urgia războiului a semănat jale și sărăcie peste această bogată și frumoasă țară, iar noi din depărtare cu inima sfâșiată de durere nu puteam decât cu gândul să fim alături de chinurile iubiților Dobrogeni.

Sunt încredințat dar că Prea Sfinția Ta vei ști să-ți închini tot sufletul pentru ajutorul și alinarea celor ce au suferit mai mult greutățile războiului, iar sufletele rătăcite cari vor fi uitat datoriile creștinești ale respectului semenilor lor, vei căuta să le aduci pe calea binelui prin puterea învățăturilor Sfintei Evanghelii“.

Prea Sfințite Episcop Nectarie al Cetății Albe,

„Ți-am încredințat cu adevărată bucurie toiagul păstoresc, întărindu-Te ca episcop al noiei eparhii a Cetății-Albe.

Ca fiu ales al Bucovinei și vrednic profesor al facultății de teologie din Cernăuți, de la luminile căreia s'au împărtășit atâția clerici de valoare din vechiul regat; din pământul scump care adăpostește sfintele rămășițe ale prea măriților Voevozi Moldoveni cari au întins moșia de la Munte pân' la Nistru și la Mare ești chemat să fii întâiul păstor al vechiului scaun de la Cetatea-Albă, de unde a venit întâiul Mitropolit al Moldovei, Iosif, din neamul domnesc al Mușăteștilor și unde a pătimit mucenicia Sfântul Ioan cel Nou, ale căruia moaște păstrate până acum la Catedrala din Suceava, au fost aduse acolo de Alexandru cel Bun pentru ocrotirea Moldovei împotriva dușmanilor.

Sunt sigur că toți credincioșii eparhiei Prea Sfinției Tale, precum și frații întru arhipăstorie de peste Prut, Te vor primi cu bucurie frățescă și că prin o muncă înțeleaptă și energică vei așeza temelii puternice acestui nou scaun episcopal.

Căci nu în deșert toți slujitorii altarului zilnic să roagă în fața Celui Nevăzut pentru unirea și pacea tuturor. Ei trebuie să

se arate și în faptă credincioși acestor sfinte și mântuitoare cuvinte de pace și între oameni bună voire“.

Prea Sfințiți Părinți,

„Plecând la conducerea eparhiilor Voastre, aveți înaintea Voastră, mai ales în aceste timpuri de adânci frământări și prefaceri, o înaltă chemare pentru sănătoasa îndrumare a credincioșilor, sub aripile bisericii, pe căile bune creșteri a noilor generațiuni, a întăririi familiei, a cultivării sentimentelor de iubire a aproapelui cu înfrânarea poftelor bolnave, a luxului vătămător și a lăcomiilor fără măsură.

Cu deosebire vă veți sili a înmulți îndemnurile cât mai stăruitoare la munca productivă în toate direcțiunile vieții noastre economice, pentru că numai prin muncă harnică și cinstită, sufletele se depărtează de ispita tuturor păcatelor și relelor apucături. Mulțumindu-Vă din toată inima din partea Mea și a întregii Mele Familii pentru sentimentele de iubire și devotament ce ne arătați, Vă doresc la toți păstorire fericită și binecuvântată“.

Comunicări

Cazuri pastorale.

Tratarea scrupuloșilor în scaunul mărturisirii. Scrupulozitatea considerată pentru sine este o boală corporală și psihică contra căreia trebuie aplicate toate încercările de vindecare. Cauza ei proximă este sau o lipsă pe terenul cunoștinței sau o lipsă pe terenul voinței. De obicei aici concurează diferite lipsuri. Dacă există o lipsă pe terenul cunoștinței, atunci avem de a face cu o lipsă a facultății spirituale de observare sau cu o lipsă de judecare corectă asupra sa, asupra celor văzute spiritual, sau în fine o lipsă de cunoștinți religioase mai ales pe terenul moralei. Dacă cauza principală a scrupulozității se află în voință, atunci avem de a face cu o voință proprie desvoltată în mod exagerat (care totdeauna presupune oarecare stricțiuni în cunoștință) sau o voință prea slabă. Punctul din urmă reclamă o explicare. Nu puțini oameni în fond posedă o cunoștință clară și corectă, însă voința lor e slabă, li lipsește curajul față de persoana lor. Subsistă doi oameni într'ânșii: unul rațional și unul scrupulos. Omul cel scrupulos totdeauna are în vedere posibilități, cel rațional nu se poate impune față de cel scrupulos. Aceste fapte pe terenul psihic adese stau în legătură cu stări corporale: nervositate, debilitate corporală în genere

(fie nutrițiune insuficientă, fie ca urmare a unei boli) sau o suferință organică adese constituiesc baza scrupulozității.

Misiunea păstorului sufletesc constă în aceea, de a cunoaște cauza sau mai bine zicând cauzele scrupulozității ca conform cu aceste să-și întocmească tratarea. Vindecarea trebuie încercată și anume cu toată seriozitatea. O vindecare psihică, care pretinde numai supunere sub o autoritate externă, ce e drept la început e necesară și din cauza aceasta inevitabilă, însă nu-i potrivită pentru o durată lungă și admisibilă numai acolo unde se poate obține o vindecare. Există adecă o scrupulozitate vindecabilă și una nevindecabilă.

Din capul locului este clar că scrupulozitatea nu se poate vindeca de o dată sau în timp scurt, bunăoară ca o boală cronică a corpului ce durează timp îndelungat. Aici se recere multă răbdare. Duhovnicul și pacientul au trebuință de ea. Nici unul dintr'aceștia nu trebuie să peardă curajul, alminterea este totul pierdut. Deci: a nu pretinde prea mult; ca și ori ce creștere organică se desvoltă încet, așa și vieța psihică e asemenea vieții organice. Veninul numai cu încetul se poate scoate din sânge, ceea ce este bolnăvicios numai cu timpul se poate îndepărta din viața psihică. Ideilor bolnăvicioase ale pacientului trebuie opuse în tot timpul alte idei sănătoase, raționabile, până ce el le crede, până ce ele devin proprietatea lui spirituală. Poate să dureze și jumătate de an, până ce pacientul începe a se lepăda de ideile sale bolnăvicioase, dară îndată ce s'a făcut începutul, progresul se face repede. Pacientul niciodată să nu aibă impresia: duhovnicul n'are răbdare. Alta cerință ce se pretinde din partea păstorului sufletesc este: el trebuie să fie autoritativ, adecă ferm, precis și neînduplecat în cerințele sale. Pacientul șovăitor poate afla razim și întărire numai pe un teren spiritual ferm. Hotăririle duhovnicului totdeauna sunt indiscutabile și inapelabile. De bună samă că și hotărîrea trebuie să fie bine cugetată. În fine duhovnicul, în toate ce le afirmă și le cere, trebuie să fie foarte lămurit și clar. Neclaritatea este însușirea caracteristică a scrupulosului, și ei trebuie opusă în tot timpul concepțiunea clară a duhovnicului. Pietate sentimentală nu se potrivește nici decum la tratarea scrupuloșilor.

Mijloacele care duhovnicului i sunt la dispoziție contra scrupulozității sunt parte naturale, parte supranaturale, parte corporale, parte spirituale. Ele se îndreaptă după felul scrupulozității, respective după cauzele ei. Nici într'un caz nu se poate cu totul renunța la mijloacele spirituale și supranaturale.

Dacă scrupulosul manifestează oareșicare slăbiciune corporală, atunci mai întâiu trebuie să urmeze o întărire corporală. De obicei aceasta este mai puțin afacerea unui medic decât cea a unei vieți sănătoase, simple, naturale și active. Dacă scrupulozitatea esențial e bazată pe slăbiciune corporală, atunci

despre vindecare atât timp nu poate fi vorba, până ce în starea corporală nu se face o ameliorare. Dacă întărirea corporală e imposibilă atunci scrupulozitatea de obicei este incurabilă. Față de acești pacienți incurabili duhovnicul pe lângă tarie trebuie să manifesteze foarte multă răbdare și indulgență. Se'nțelege că trebuie de făcut totul ca prin mijloace spirituale și supranaturale cel puțin să se calmeze tulburarea sufletească a acestor scrupuloși, demni de toată compătimirea. Dacă cauza scrupulozității e mai ales de natură spirituală, atunci trebuie a-i opune mai ales mijloace spirituale, naturale și supranaturale. Pe lângă clarificarea asupra judecării procedurilor interne scrupulosul prin cazuri concrete trebuie să fie instruit, cât de necorecte au fost judecățile lui, și trebuie să i se arate cum ar fi trebuit să judece. De tot important este ca contra ideilor directive ale scrupulosului prin repetare să i se sugereze paciențului idei sănătoase, așa ca ideile acestea sănătoase să devină ideile directive ale lui. El adevărat nu se poate lipsi de idei directive. Deci îi împărțăm idei directive sănătoase raționabile în locul celor neraționabile. Pacienților scrupuloși cu voința slabă li trebuie insuflat curaj și întărită încrederea în Dumnezeu. Prin indicarea de cazuri singuratică trebuie a li arăta că ei sunt în stare a-și forma o judecată sănătoasă, raționabilă și acuma să li urmeză în toată liniștea. În toate cazurile mai ales acolo unde există evident o lipsă de cunoștinți religioase trebuie să se deie lămurire. Aceasta trebuie să fie clară și precisă. Mai ales două lucruri sunt de importanță cea mai mare: idea corectă despre Dumnezeu și noțiunea corectă despre ceea ce este păcat, ce este păcat grav. Ce-l ce-și mărturisește păcatele are un drept de a fi informat pe deplin și clar nu numai asupra părții obiective, ci și a celei subiective. El trebuie să știe că păcatul grav în privința formală consistă în momentele subiective ale abaterii deplină și perfecte și a consensului deplin. Materia gravă pentru sine nu formează pentru sine caracterul păcatului greu. Este nescuzabil înaintea lui Dumnezeu și o nedreptate față de cel ce-și mărturisește păcatele a se pune pe punctul de vedere: Dacă se dă o lămurire și explicare deplină, prin aceasta se favorizează ușurința în aprecierea păcatelor. Din contra prin lipsa de o explicare clară și deplină se poate da ușor prilej pentru păcate subiective grele. Și semnele caracteristice ale abaterii imperfecte în contrast cu abaterea perfectă penitentul să le cunoască ușor. În primul rând treaba penitentului și nu a duhovnicului este de a-și forma o idee clară despre păcat în genere și despre gravitatea păcatului. Claritatea asupra exigențelor subiective ale păcatului grav în multe cazuri va înlătura scrupulele.

Ce se atinge de idea de Dumnezeu, duhovnicul trebuie să împlinească toate ca ea să fie deamă de Dumnezeu. Este

nedemn de Dumnezeu în mod omenesc a cugeta asupra Lui. E nedemn de Dumnezeu a ni-l închipui pe El ca un tiran. Noi oamenii suntem oameni, unilaterali, neperfecti și mici la suflet. Toate aceste trebuie să le excludem dela Dumnezeu. Ideea despre Dumnezeu n'avem voie a o conforma după ideile noastre proprii. Dumnezeu este nemărginit, este perfect, este absolut. El este bunul cel mai înalt, bunul fără măsură și limită. Noi oamenii adese vorbim asupra lui Dumnezeu astfel ca și când ar exista un contrast între îndurarea și dreptatea lui Dumnezeu. Dreptatea lui Dumnezeu este dreptatea Lui. *Pentru că e drept, este îndurat.* Noi oamenii suntem adese neîndurați, *pentru că suntem nedrepti.* Dumnezeu nu încetează de a fi milostiv la judecată, pentru că este un judecător *drept*. El ia toate în considerare, chiar și greutatea și impedimentele libertății. Fiiul lui Dumnezeu ne-a învățat de a-L invoca pe Dumnezeu „tatăl nostru“, el cere ca la El să ne gândim ca la tatăl nostru. Această paternitate cuprinde toată dragostea și bunătatea demnității de tată fără unilateralitate, fără lipsă, în deplinătatea nemărginită.

Aceste sunt idei, demne de Dumnezeu; nici odată nu suntem în stare a cugeta despre Dumnezeu prea mult, prea sublim, prea nobil. Și cu cât mai mult, mai nobil, mai sublim vom cugeta despre Dumnezeu, cu toate acestea ideile noastre indefinit sunt depărtate de realitate. Aceste sunt idei consolatoare pentru cei scrupuloși. Dacă se vor propune cu căldură și convingere și se vor repeta tot din nou, ele trebuie să facă impresie, trebuie să calmeze.

O însușire caracteristică a scrupuloșilor este că ei cu tenacitate voiesc să știe toate mai bine. Pentru a nu pierde răbdarea, duhovnicul trebuie să ia în considerare că această tenacitate și voire de a ști mai bine sunt abnormalități bolnăvicioase. Pe de altă parte această tenacitate trebuie înfrântă sub toate împrejurările, și voirea de a ști mai bine trebuie prefăcută în docilitate modestă. Niciodată duhovnicul să nu fie vehement în vorbele sale, aceasta este nedemn și-i răpește toată autoritatea și încrederea; dară se poate întâmpla că tenacitatea cu toată sinceritatea trebuie să o numească mărginire spirituală, iară voirea de a ști mai bine ca îngâmfare deghizată. Sunt pacienți cărora li poți ajuta numai cu sinceritate. Insă toate cu precauțiune!

O tratare rațională a scrupuloșilor nu recere timp îndelungat. Numai la începutul tratării penitentul are timp a se pronunța, până ce duhovnicul cunoaște situația. Apoi duhovnicul are cuvântul și hotărăște însuș ce și cât trebuie de vorbit. Scopul tratării este de a vindeca scrupulozitatea, și a-l face independent pe penitent, a-l pune în stare în relațiile sale zilnice, de a judeca cu liniște și rațional, fără ca să fie necesitat, totdeauna de a recurge la o autoritate superioară. (După Theologisch-praktische Quartalschrift).

C R O N I C A

Noua Constituție a României și biserica. — Prin noua Constituție, votată în 26 și 27 Martie a. c., s'a stabilit și raportul între biserica noastră și stat. Biserica noastră are tradiția națională de partea sa și s'a dezvoltat în conformitate cu principiile care au călăuzit totdeauna bisericile creștine ortodoxe. Biserica noastră a fost încă înainte de unirea politică instituția care cuprindea, prin credință, aproape toți creștinii români, realizând astfel o unire sufletească înainte de a putea veni cea politică. De toate lucrurile acestea s'a ținut cont în noua constituție. Articolul 22, care garantează libertatea absolută a conștiinței și „tuturor cultelor o deopotrivă libertate și protecțiune, întrucât exercițiul lor nu aduce atingere ordinii publice, bunelor moravuri și legilor de organizare ale Statului“, s'a ocupat în special și de biserica noastră. Bisericii noastre i se recunoaște caracterul național: „Biserica creștină ortodoxă și cea greco-catolică sunt biserici românești“. Astfel se face o deosebire foarte distinctă între biserica românească și celelalte culte din patrie. În vechea constituție românească bisericii noastre i se asigurase rolul de biserică dominantă. Pentru a i se păstra caracterul acesta s'au ținut întruniri, convocate de cler, în țara întreagă, cerându-se respectarea drepturilor tradiționale ale bisericii noastre. În Corpurile Legiuitoare deasemenea s'au ridicat voci dintre cele mai

autorizate, atât din cler cât și dintre mireni, în acelaș senz. Ca urmare a acestor discuții s'a primit în noua constituție următorul text: „Biserica ortodoxă română fiind religia marei majorități a Românilor este biserică dominantă a Statului român; iar cea greco-catolică are întâietatea față de celelalte culte“. Biserica dominantă nu înseamnă o biserică tirană față de celelalte culte, ceea ce ar fi și în contradicție cu garantarea libertății cultelor; cuvântul „dominant“ nu se întrebuițează în sensul bisericii romano-catolice din evul mediu, ci cuvântul „dominant“ arată că în statul nostru creștin ortodox și național este și o biserică ortodoxă și națională, legată prin trecut de sufletul neamului nostru. Acestei biserici i se cuvine să îndeplinească actele mari de solemnitate în viața noastră de stat: încoronarea trebuie făcută de biserica noastră, ca și îndeplinirea actelor bisericești în Familia regală (botez, cununie etc.) și serviciul divin la toate serbătorile naționale ale statului nostru. Constituția garantează deasemenea bisericii noastre „o organizare unitară cu participarea tuturor elementelor ei constitutive, clerici și mireni“ care se va face printr'o lege specială, cum tot după o lege specială și unitară se vor alege mitropoliții și episcopii.

De mare importanță este și pasagiul care spune că „o lege specială va statornici principiile fundamentale ale acestei organizații

unitare, precum și modalitatea după care Biserica își va reglementa, conduce și administra, prin organele sale proprii și sub controlul Statului, chestiunile sale religioase, culturale, fundamentale și epitropești“. Ar fi de dorit numai ca la alcătuirea acestei legi să se țină seamă de canoane, de drepturile bisericii, de tradiție ca și de interesele naționale. Este bine că s'a accentuat în constituție necesitatea existenței unei singure autorități centrale sinodale. În biserica noastră nu pot să existe mai multe sinoade (în sensul unui sinod episcopesc) în cadrele aceluiasi stat; aceasta ar fi în contradicție cu dezvoltarea bisericii ortodoxe de pretutindenea. Unitatea bisericii trebuie să-și aibă organul său central, sfântul sinod, care nu poate avea pe lângă sine un alt sfânt sinod provincial, căci datoria sinodului este de a veghea asupra unității dogmatice și a cultului și el reprezintă totodată biserica noastră în afară, formând legătura de unitate dogmatică cu întreaga biserică ortodoxă. Astfel legea fundamentală a statului român a stabilit adevăratul și istoricul raport între biserică și stat. Raportul între stat și celelalte culte se va stabili prin legi speciale, unde va trebui să se ție seamă însă de interesele naționale și bisericesti ale Românilor. Biserica unită este declarată prin constituție de biserică națională, asigurându-i-se întâietatea față de celelalte culte. Biserica aceasta este pusă deci prin lege în fața unei noi dezvoltări. Viitorul va trebui să dovedească, întrucât va isbuti a-

ceastă biserică să fie mai mult națională sau mai mult catolică, deci mai îndepărtată de statul nostru

Un episcop romano-catolic războinic. Episcopul romano-catolic de Csanád în Ungaria cu sediul în Timișoara României, Glattfelder Gyula, Șvab maghiarizat, sub pretextul romano-catolicismului atât de încăpător făcea până mai dăunăzi cel mai desăntat iredentism unguresc. Într'o pastorală din 8 Mart a. c., care este un model de mistificare și perfidie, încearcă să atace statul nostru, ascunzându-se și după citate din psalmi pentru a-i mângăia pe credincioșii săi că „vor fi rușinați și se vor înspăimânta grozav toți dușmanii noștri“ (Ps. VI, 11). La noi este „scurtime de vedere și îngustime națională“, mai mult „purtătorii idealului popoarelor libere și civilizate se ascund și lasă organizația ațelora cari lucrează cu nicovala și dinamita, în loc să lucreze cu sufletul și grația“. Războinicul prelat ține să accentueze că „legătura juridică (între el și credincioși) s'a rupt nu cu voința bisericii, ci prin sila factorilor puterii lumești din timpul actual“.

„Clerul catolic ține... la particularitățile și idealurile *naționale*“. Bietul catolicism internațional! Hrănit cu astfel de ideale „naționale“ adecă ungurești, Glattfelder putea apoi să spuie următoarele grațiozități la adresa statului nostru: „Cine nu are cuget destul de înalt pentru a înțelege lucrul acesta, poate fi un factor de putere, dar este un dușman al civilizației și libertății, de aceia puterea sa nu este re-

flexul eternității, ci germenul distrugerii"! Acest prelat maghiarizat a fost mai sincer decât episcopii uniți la încoronare, mai sincer și decât nunțiul papal Marmaggi (care credea că România e o colonie oareșcare menită să fie exploatată de romano-catholicism) și ne-a mai dovedit un lucru, că scrisorile papei nu trebuie respectate totdeauna. Căci într'adevăr papa Benedict XV. i-a adresat în 8 Noembrie 1918 cardinalului secretar Gasparri o scrisoare în care spunea între altele următoarele: „Biserica în calitatea ei de societate perfectă, al cărei scop singur este sfințirea oamenilor din toate vremurile și din toate țările, se acomodează diferitelor forme de guvernământ și acceptă astfel fără nici o greutate schimbările teritoriale și politice între popoare“. A fost scrisoarea aceasta dată numai de ochii lumii, sau episcopii maghiari din România au privilegiul de a lucra contra statului nostru, cum își închipuiau și msgr. Marmaggi că poate duce propaganda sa până la o limită neîngăduită nicăiri pentru un diplomat dela curtea papală? E bine că în urma măsurilor energice, luate de guvern, au plecat și Glattfelder și Marmaggi, căci tolerarea oricărei sfidări nu este îngăduință, ci slăbiciune vinovată.

Reviste. La Cernăuți a reapărut aproape totodată cu „Candela“ și revista literară „*Juni-meia Literară*“, care-și suspendase apariția din cauza războiului. Numerele apărute până acum, splendid tipărite, ne aduc un material cultural și literar foarte

ales. Revista aceasta este menită să aibă un important rol cultural în acest colț înstrăinat al Moldovei și să contribuie totodată la îmbogățirea culturii noastre. Astfel Bucovina începe tot mai mult a-și da și ea obolul ei în domeniul literaturii și culturii științifice dela noi.

Revista „*Renașterea*“ din Craiova, pusă sub patronajul vrednicului episcop al Râmnicului, P. Sf. Sa Vartolomeiu, se prezintă (An. II numerele 1, 2, 3, 4) foarte bine ca o revistă regională de popularizare a ideii creștinismului, de răspândire a dragostei pentru biserică strămoșească și de îndemn la muncă pentru preoțime. Nu poate fi decât recomandată și clerului din alte părți.

La Iași apare o revistă populară menită pentru cercurile largi ale populației „*Daruri*“. Articolele (A. I. No. 1—3) iscălite de domnii M. Sadoveanu, Simionescu, Fedeleș, profesori universitari și alți preoți și profesori sunt adevărate daruri sufletești. Și apariția acestei reviste ne aduce o nouă dovadă cât de mult este poporul nostru dornic de o cultură sănătoasă și serioasă. Ar fi bine dacă aceste reviste ar putea fi sprijinite și prin publicarea de broșuri religioase; căci acestea ne lipsesc așa de mult.

Revista lunară „*Cultura creștină*“ (A. XII No. 4. Blaj) arată străduințele culturale în domeniul bisericesc ale Românilor uniți. Contribuțiile reale la cultura teologică vor fi bine primite de ori unde vin, când sunt date cu sufletul curat. **R. Căndea.**

Bibliografie

Arimandritul V. Puiu, Predici pentru orașe. Chișinău, „Glasul Țării”. 1920. 232 pag. 10 Lei.

T. Botiș, Istoria școlii normale și Institutului Teologic ort-român din Arad. Arad, Editura Consistorului 1922, 744 pag. 140 Lei.

I. Zugrav. Incercările de unire dela conciliul din Lyon (1174) până la cel din Florența (1439). Cernăuți 1922. Societatea Tipografică Bucovineană. 88 pag. 25 Lei.

I. Gh. Savin, Invățământul religios în școlile secundare, seminarii și licee. București, Tip. Cărilor bisericești 1923.

S. Mehedinti, Explicarea evangeliilor. București „Viața Ro-
-sească” 1922 pag.

Miru E. Cristea, Mitropolit-Primat, Trei ani de propovă-
-dure pas rădă: Cuvântări. București, Cartea Românească 1923.
356 pag. 60 Lei.

O. Căp, Necesitatea revizuirii radicale a situației confe-
-șionilor din Transilvania. Cluj 1923. Tip. Națională 47 pag.
10 Lei.

Redacționale.

Repetăm rugămintea către cetitori să-și achite abonamentul. Cui nu-și va achita măcar o parte din abonament sau nu se va deplasa printr-o carte postală abonat, i se sistează, începând cu numărul viitor, revista.

CANDELA

Revistă teologică și bisericească

publicată de

profesorii de la Facultatea de Teologie din Cernăuți,
Dr. Vasile Tarnavschi, Dr. Vasile Gheorghiu, Dionis
Jeremijiw, Dr. Nicolae Cotlarciuc, Dr. Valerian Șesan,
Dr. Romul Cândea și Dr. Nicolae Cotos.

SUMARUL :

	Pag.
R. Cândea, Andreiu Șaguna	177
V. Tarnavschi, Probleme actuale biblice, Originea monoteismului Testamentului Vechiu (Traducere)	189
V. Gheorghiu, Raportul literar dintre cele trei evanghelii dintâi	225
N. Cotos, Secta Studenților de Biblie (Russeliștilor)	242
N. Cotlarciuc, Chestiuni omiletice	256
V. Loichiță, Moartea (Studiu din dogma eshatologică)	273
D. Sâpnu, Capitalism și morală	293
I. Puiul, Cuvântare la 10 Maiu	301
N. C-s, Patria (parenază)	304
Recenzii : 1. Andrei Șaguna. Memorii (R. Cândea)	309
2. Preotul Constantin Morariu, Virtutea milei cre- știnești (R. Cândea)	311
R. Cândea, Cronica, Spicuri și Bibliografie	312

CERNĂUȚI, 1923

Editura Facultății de Teologie

Director și Redactor : **Dr. Vasile Tarnavschi**

A d m i n i s t r a t o r : **Dr. Valerian Șesan**

Redacția și Administrația : Cernăuți, Facultatea de Teologie.

Abonamentele se fac la Administrația Revistei.

Prețul pentru România este 100 lei anual.

Pentru studenți 50 Lei anual.

Revista apare lunar.

Numărul costă 10 Lei.

Manuscrisele nu se înapoiază.

CANDELA

REVISTĂ TEOLOGICĂ ȘI BISERICESCĂ

ANDREIU ȘAGUNA

„Pe Români ardeleni din
adâncul lor somn să-i deș-
tept“.
Șaguna.

În vara anului acesta s'au împlinit cincizeci ani dela moartea Mitropolitului Andrei Șaguna. Nația recunoscătoare i-a sărbătorit amintirea cu înduioșată dragoste printr'un grandios pelerinaj, făcut la Rășinari.

După o jumătate de secol dela săvârșirea marelui chiriaș, care a lăsat cu limbă de moarte ca înmormântarea să i se facă „fără pompă, fără muzică și fără predică“ de ieromonahul Gherasim „el singur și solitar“, Familia Regală, mitropoliții și episcopii bisericii noastre de pretutindeni, guvernul țării, intelectuali și țărani o mulțime, — strălucind prin absență doar înaltul cler al fraților „uniți“ — s'au închinat cu pietate în fața lespedei care acopere osemintele lui Șaguna.

Sufletul slobod al nației românești s'a plecat cu smerenie, dar și cu mângâiere în fața trecutului plin de fapte frumoase și rodnice, săvârșite în durerile șerbiei și în nestrămutata speranță într'un viitor mai bun.

Astăzi, când Români din Ardeal nu s'au deșteptat numai din adâncul lor somn, cum o doria la 1848 tânărul episcop, ci când întreaga nație s'a văzut adăpostită în hotarele aceleiași țeri, amintirea lui Șaguna ne este și mai scumpă. Viața lui Șaguna mai mult decât un sfert de secol s'a împletit cu viața neamului nostru din Transilvania. N'a fost faptă mai însemnată în viața noastră bisericească, politică sau culturală, la săvârșirea căreia să nu fi luat parte Mitropolitul Andreiu, dacă nu cumva a inițiat-o el însuși și a dus-o singur la îndeplinire.

Bărbații politici îl revendică pe Șaguna drept al lor, biserica vede în el pe cel mai mare păstor al său, pe restauratorul vechei mitropolii, „Asociația“ din Transilvania îl consideră ca principalul ei întemeietor, clerul are cuvânt să admire bogata sa activitate didactică religioasă; și nația ea însași îl așează în rândul marilor și puținilor ctitori ai așezămintelor naționale și bisericesti, care ne-au rămas moștenire din vremurile mai nouă.

Andrei Șaguna, pe vremea absolutismului austriac și a preponderanței Vienei asupra Budapestei „baron“ al majestății sale imperiale din Beciu, iar pentru nația românească purtând titlul mai puțin pompos, dar mai apropiat sufletește de noi, „Mitropolitul Andrei“, este de origine Aromân. Prin originea sa a venit parcă să dea Românilor ardeleni o compensație pentru marii bărbați cu nume glorioase și pentru bravii ucenici rămași mai în umbră, cari au răspândit și unii și alții, învățatura și văpaia dragostei de neam prin năpăstuitele „prințipaturi“, atât de îngăduitoare și atât de primitoare și recunoscătoare pentru orice îndemn bun, venit de peste munți.

Pe la începutul secolului al XIX-lea fiul de iobag din Avrig, Gheorghe Lazăr, n'a putut ajunge la cârja arhierescă, pentru mintea lui prea ageră și pentru prea multa învățătură, care putea fi fără îndoială, o mare primejdie pentru nemiloșii stăpânitori maghiari ca și pentru slăbănogii conducători de atunci ai bisericii din Ardeal.

Cu o jumătate de veac mai târziu vine Șaguna, odraslă a unei familii de bogați negustori aromâni stabiliți în Ungaria, și vine din ordinul împăratului.

La 1846, vicar, în 1848 episcop, numit de împăratul cu toate că întrunise cele mai puține voturi dintre cei trei candidați, Andrei Șaguna a rămas, în toate împrejurările, după unirea forțată a Transilvaniei ca și după dualismul dela 1867, un om al împăratului. Ar însemna să ne lipsim de judecata istorică, dacă n'am admite lucrul acesta. Ceea ce constituie însă însemnătatea lui Șaguna este faptul că din această legătură cu Viena, care adesea lua forma unei prietenii cu membrii fami-

liei imperiale, în rândul întâiu cu împăratul însuși, Șaguna a știut să tragă toate foloasele cu puțință pentru nația sa și a știut să dea mai ales bisericii, cel mai sigur și mai trainic paznic al naționalității, nu numai al credinței noastre, o îndrumare bună și întemeiată pe legi folositoare, pe care nici un om al împăratului, nici un prieten al său, nu l-ear fi putut smulge din sgârcita mână a Vienei, dacă n'ar fi fost ajutat de împrejurări și dacă nu s'ar fi identificat cu suferințele neamului său.

Norocul neamului românesc din Ardeal a fost că în momentul critic prevedința i-a trimis un om care să se lege în scurtă vreme atât de strâns de sufletul lui și să poată duce cu hotărîrea și prestața necesare toate durerile la tronul împărătesc, pe care împrejurările nemiloase îl făcuseră stăpânitor al Ardealului. A-i face o vină lui Șaguna din punct de vedere național, fiindcă a păstrat legăturile cu Viena, ar fi tot atât de nedrept, ca și a croi, astăzi, din Șaguna un erou popular, un fel de Hâncu bisericesc, reprezentant al suveranității populare împotriva suveranității imperiale sau monarhice.

Andrei Șaguna a fost un om al timpului său; ceea ce constituie însă durabilitatea operei sale este identificarea sa cu necesitățile sufletești ale neamului său, pentru satisfacerea integrală a cărora fără îndoială că nu trimisese împăratul în Ardeal pe acest tânăr călugăr, ortodox, mai ales ortodox, crescut în umbra mănăstirilor sârbești.

Sosit în Transilvania, cu bogata cultură teologică a unui tânăr profesor foarte bine pregătit, Șaguna a fost cu totul cucerit de magica putere a poporului iobag, răspândit prin toate părțile principatului ardelean de atunci. Și dacă în Dumineca Tomii din anul 1848 a putut să făgăduiască în catedrala sârbească din Carlovăț că va deștepta Românii din somnul lor adânc, este o dovadă că el și-a înțeles menirea. Și menirea acestui extraordinar călugăr, venit cu învățături de aiurea, i-au cunoscut-o și recunoscut-o în curând și alții. La 1849 Alexandru Sterca-Șuluțiu, mai târziu mitropolit la Blaj, îi scria lui Șaguna, într'o vreme când relațiile lor nu

fuseseră turburate prin dihoniam confesionalismului, următoarele rânduri: „Mulțumim pentru adevărata râvnă, ostenețele și jertfele cele mari, ce faci pentru fericirea națiunii noastre; de-ți Atotputernicul putere spirituală și materială, ca precum dorești, până în sfârșit, neobosit, ca un neînvins atlet, cursul în arena națiunii noastre cu încoronare să-l poți curge“. 1)

Șaguna s'a purtat ca un nebiruit luptător. Ajuns episcop în preajma revoluției, a văzut cum se clatină tronurile, cum se spulberă așezămintele, create numai prin voința unuia, dar a văzut și puterea iresistibilă a neamului nostru pe Câmpia libertății. A auzit aici glasul trecutului nostru care chema spre unirea forțelor pentru croirea viitorului. Aici se pare că și-a făcut legătura tainică și durabilă cu neamul său. De aci încolo orice acțiune politică, orice mișcare de emancipare are în fruntea sa pe tânărul episcop. Era firesc să se îngrijească dintăiu de soarta bisericii pe care era chemat să o cărmuiască. Și era firesc aceasta și din alt punct de vedere: biserica era un așezământ național în ochii poporului român din Ardeal. Pentru toate suferințele își afla de veacuri dearândul aici mângăierea; aici căuta scut împotriva prigonirilor de tot felul. Încă în 1846 Șaguna se îngrijea ca clerul să se împărtășească de o cultură mai bună, ridicând seminarul teologic dela șase luni la un an și obligând pe viitorii preoți să învețe „toate școalele până la filozofie“. El avea să dea în câțiva ani și cele mai necesare cărți didactice din domeniul teologiei.

Dar cum nu se putea despărți biserica de neam, așa nu putea nici Șaguna să facă deosebire între chestiile curat bisericesti și chestiuni de natură exclusiv politică. Biserica era așezământul cel mai larg; și dacă poporul credincios avea să-și capete cândva drepturi mai mari nu se putea face aceasta decât în cadrele bisericii. Memoriile pe care le trimite sau le duce episcopul Andrei însuși la Viena în anii cei dintăiu de după

1) Vezi Memoriile lui Andrei Șaguna Sibiu 1923. pag. 32—33.

revoluție cer dreptate pentru biserică; dreptatea dată bisericii era dreptatea dată poporului. O delegație de fruntași, condusă de un protopop, ce cerea și ea alta în 1849 decât „administrație națională, de sine stătătoare în privința politică și bisericească“ !

Două mari greutăți se opuneau unei administrații naționale în biserică. Zic în biserică; fiindcă norocul armelor austriace dacă înlătură pe moment stăpânirea maghiară, introduse absolutismul austriac care nu putea fi nicăiri un element național. Una dintre aceste două greutăți a fost: separarea ierarhiei noastre de cea sârbească, scăparea de sub conducerea patriarhiei dela Carlovăț. Odată sărvârșită această desfacere, trebuia înlăturată și a doua greutate: crearea unei noi mitropolii românești, restaurarea ei. Pentru aceste două lucruri s'a luptat Șaguna aproape două decenii. Memorii peste memorii, pe care avea obiceiul să le publice apoi în românește și nemțește, delegații peste delegații și mai ales intervenția personală, cu atâta autoritate, a lui Șaguna la curtea imperială, sinoade, pe care le-a ținut la Sibiiu, o activitate febrilă, multilaterală, răspândită peste întreaga Transilvanie, cu prelungiri de rugăminți și amenințări, uneori destul de transparente, spre Viena, erau lucruri care nu puteau fi disconsiderate nici la Viena. Și dacă s'a și jignit adânc sfetnicul împărătesc, cel mai cu vază și cel mai valoros, prin înființarea dintâiu a mitropoliei unite dela Blaj (cu titlul nejustificat de Alba-Iulia) la 1853, totuși după îndelungate lupte, pe care le-a condus și purtat Șaguna cu hotărîrea ce-l caracteriza și cu marele prestigiu, pe care nu-l împărția cu nimeni, s'a reînființat vechea mitropolie ortodoxă, mai târziu, abia la 1864, și nu la Alba-Iulia lui Mihaiu-Viteazul, ci la Sibiiu. Dar în sfârșit era o biruință, smulsă Vienei romano-catolice, care dacă și privia cu admirație la chiriarhul-baron din Sibiiu, nu putea nici uita că acest din urmă nu era decât un Valah care nu avea în favoarea sa nici măcar împrejurarea atenuantă de a fi unit cu Roma.

În sufletul lui Șaguna rămase însă o mâhnire. El ar fi dorit unirea tuturor Românilor ortodocși din monarhia habsburgică, deci și a celor din Bucovina, într'o singură mitropolie. Deceniile din urmă dinnainte de războiul mondial și soarta la care ajunse biserica din Bucovina, au arătat ce prevăzător a fost episcopul de la Sibiiu. Câte pagube pentru românismul din Bucovina s'ar fi putut evita, realizându-se planul lui Șaguna, ce forță politică ar fi putut ajunge Români, dacă în ciuda hotarelor ungurești, măcar sub acoperișul bisericii, și-ar fi putut întinde nesupărați mâinile! Dar nici străduințele lui Șaguna, nici polemicile lui acerbe,¹⁾ pornite însă din sufletul curat al unui păstor *românesc*, nici luptele avântate și frumoase ale fruntașilor români din Bucovina, n'au putut birui ambiția măruntă a lui Eugenie Hacman. Episcopul acesta care era prea isteț decât să nu vadă, că fiind vorba de o singură mitropolie, nu el avea să fie alesul ei, îngrijit mai mult de Rutenii lui, cari erau pentru el un argument binevenit în ciuda caracterului național al bisericii străbune, s'a împotrivit, invocând considerații canonice, parcă Austria la răpirea Bucovinei s'a închinat în fața sfintelor canoane ale bisericii moldovene! Și împotrivirea aceasta a aflat un bun sprijin în încercatul principiu de guvernare austriacă: *Divide et impera*.

Reînființarea mitropoliei ardelenne leagă firul istoriei de secolul al XVII-lea, de vremea când romano-catolicismul nu izbutise a se șălăslui, cu ajutorul iezuiților imperiali, și printre Români.

O faptă tot atât de mare ca și reînființarea mitropoliei a fost și noua ei organizare. Sinoadele diferite, ținute încă dela 1850, studiile neconținute ale lui Șaguna,

¹⁾ Șaguna a publicat un răspuns foarte interesant la „Dorințele dreptcredinciosului cler din Bucovina“ (1861) inspirate de E. Hacman, în acelaș an sub titlul „Anthonismos sau deslușire comparativă.“ Din prefață reținem următoarele cuvinte pline de suflet: „Căci destul au fost frații despărțiți prin cenzura cărților, mai mult decât prin codri și prin ape, e timpul acum să se apropie cu scrisul, să se cunoască și împreună să lupte pentru unul și acelaș scop sfânt: dobândirea pozițiunii canonice și a drepturilor istorice, ce se cuvin bisericii lor străbune“.

experiența ce și-o câștigase, luptând cu Sârbii ca și cu Viena și Budapesta, l-au întărit pe Șaguna în concepția sa despre viitoarea organizare a bisericii odată ajunsă la neatârnavare. „Statutul organic“ din 1868 a isvorît din experiențe ca și din studiu, dar mai ales din grija de mâne, din marea grijă de a îngădi biserica „autonomă“ astfel ca nici o stăpânire (și Șaguna cunoaștea bine stăpânirile străine!) să nu o poată clinti. Astfel s'a întemeiat sistemul nu de sinodalitate curat bisericească, ci de o sinodalitate națională, fiind împărțită și nația și biserica în cetățui concentrice gata de apărare, în parohie ca și în congresul național bisericesc, împotriva oricărui atac. Era cea mai bună organizare ce s'a putut da atunci bisericii ardelenene, era o organizare înaintată, înaugurând sistemul democratic în guvernarea acestei biserici.

Dar a fost o organizare de luptă care strângea rândurile tuturor Românilor și-l angaja pe fiecare credincios împotriva dușmanului comun, al bisericii și al nației. Acesta a fost rostul istoric al „Statului“ lui Șaguna. În lumina istoriei, în lumina trecutului nostru, trebuie privită această organizare mai ales azi, când în România, un stat dușmănos sau o nație hegemonă, tot atât de dușmănoasă, nu ne mai amenință biserica ce trebuie să-și dea forma definitivă de organizare, ținând cont de canoane, fără a disprețui tradiția națională acolo, unde s'a putut păstra mai genuină.

Dar reședința nu era, o școală bună pentru preoți lipsia, sărăcia era apanajul bisericii din Transilvania și întunerecul unui popor lipsit de carte bântuia credincioșii din Transilvania deopotrivă ca și povara stăpânirii străine.

Șaguna se asemena bucuros cu plugarul care și-a îngrijit ogorul, și-a semănat holda, a plivit-o și a pregătit recolta bogată. Ceea-ce este deosebit de caracteristic pentru dânsul este multilateralitatea activității sale, este și intensivitatea acestei activități. La venirea lui, oameni mai în vârstă cu familie și năcazuri familiare, se duceau, smeriți și împovărați de grijile traiului

de mâne, la Sibiiu pentru a învăța în 6 luni de zile „popia“. Șaguna a ridicat această modestă școală la un an, încă din 1846, la doi ani în 1853 și zece ani mai târziu la trei ani; cu acești trei a rămas școala teologică din Sibiiu până la unirea tuturor Românilor, dând din sărăcia și din modestia ei pe acei vrednici preoți ardeleni, cari au fost unici în apostolatul lor, prin munca și jertfa ce au depus-o, precum și prin binecuvântatele lor familii cari au dat pletora de intelectuali ardeleni. Îngrijind de o clădire potrivită, îngrijind de fonduri, de profesori, marele mitropolit paralel cu luptele pentru emanciparea bisericii, a ridicat învățătura pentru popor, creând școale primare, pentru a clădi din temelie (cum zicea), și nu dela acoperiș.

Învățătorii aveau să fie instruiți în preajma mitropoliei în noul seminar pedagogic, pentru care a dat și instrucțiunile necesare în anul 1865, cum cu 11 ani mai înainte publicase un întreg plan de învățământ al școlilor primare¹⁾. Astfel se creiază multele și bunele școale bisericesti, „confesionale“, de care Ardealul crede că nu se poate despărți nici astăzi, când cer nou avem asupra României.

Liceul din Brașov este în mare parte opera lui Șaguna, care era și unul din ctitorii gimnaziului din Brad, completat abia sub stăpânirea românească.

În fierberea care cuprinsese nația românească în epoca absolutismului austriac, care a adus destule faloase, oricât de oțărît era pe el Șaguna din cauza tendințelor de catolicizare, se cerea biserică nouă, școală nouă, cultură nouă. Și din străduințele unor oameni de bine, în frunte cu neobositul episcop, s'a născut și societatea culturală „Asociațiunea“, pe care a condus-o Șaguna dela început mai mulți ani dearându-l în calitate de președinte.

¹⁾ Ordinațiune arhierască pentru rândul cel bun în școalele noastre populare. Sibiiu, 10 Aug. 1854.

Instrucțiune pentru directorul și profesorii și duhovnicul institutului pedagogic-teologic archiedecezan de religia ort.-or. Sibiiu, 1865.

Vezi și Instrucțiunea pentru directorii școlilor populare și pentru directorii școlilor capitale precum și pentru inspectorii districtuali de școală din Archiedeceza gr. răsăriteană în Ardeal. Sibiiu, 1865.

Dar Șaguna a știut prețui mai mult decât aproape toți contemporanii săi, și foloasele tiparului. Din banii lui, prin stăruința lui ia ființă în anul 1851 „Tipografia arhidiecezană“, astăzi cea mai modernă și bine înzestrată tipografie din Sibiiu. Doi ani mai târziu apare ziarul politic bisericesc „Telegraful Român“, ajungând astăzi la vârsta, frumoasă pentru un ziar românesc, de șapte decenii.

Episcopul Șaguna s'a gândit însă înainte de toate la tipărirea de cărți bisericești și manuale didactice. Aproape toate cărțile de rit, necesare pentru slujba dumnezeiască, au eșit de sub teascurile harnice ale tipografiei sibiene. Frumos și îngrijit tipărite, s'au adaus carte lângă carte, a plecat sfat bisericesc după sfat bisericesc prin dese circuli delă episcopul, apoi mitropolitul, condus de invincibila necesitate sufletească de a se comunica cât mai des credincioșilor săi. O generație de preoți după alta s'a închinat și se închină încă și astăzi în modestele bisericuțe din Ardeal, după cărțile tipărite de Șaguna. Această activitate pastorală a lui Șaguna se aseamănă cu pământul rodnic. Toți se hrănesc din el, dar cei mai puțini își aduc aminte de el, prețuindu-l...

Este fatal ca o carte științifică să se învechiească cu vremea în multe din rezultatele ei științifice. Omul, stăpânit de dorul de afla adevărul întegral, deși îl vede numai ca prin oglindă, cum zice apostolul Pavel, luptă necontenit, merge înainte, caută căi noi de investigație, clădește teorii noi pe cele vechi, adauge nouă la cele trecute. Odată au luminat cu strălucire și manualele lui Șaguna. Astăzi, firește sunt învechite. Dar cu un zâmbet de binevoitoare apreciere de savant îngăduitor n'ai desființat încă aceste cărți atât de folositoare odinioară. Astăzi rar om se va afla să le cetească pe toate și mai puțini le vor înțelege și aprecia. Căci cine mai începe istoria bisericii creștine cu facerea lumii și crearea lui Adam și a Evei, cum o făcea, asemenea cronicarilor din evul mediu, încă Șaguna la 1860¹⁾. Șaguna

¹⁾ Istoria bisericii ortodoxe răsăritene universale. Tomul I—II. Sibiiu 1860.

scrisă și o limbă greoaie, împestrițată cu latinisme și ardelenisme; gramatica românească nu se potrivea, cu subtilitățile ei, totdeauna penei grăbite a arhiereului cu învățătura ortodoxă și sârbească. Lipsite de neprețuitele calități stilistice, manualele lui Șaguna au avut totuși o însemnătate care nu se poate îndești prețui. În epoca dela 1854—1871 literatura teologică științifică a fost aproape disparentă la noi.

Și dacă în rândul întâiu necesitățile zilnice a candidaților de preoție l-au făcut pe Șaguna să-și scrie multele sale manuale în puținele ore de odihnă trupească și sufletească, nu mai puțin trebuie să-l fi îndemnat la aceasta și dorul nestăpânit al profesorului de odinioară de a împărtăși și pe semenii săi din comorile sale sufletești. Căci pentru Șaguna scrisul era mijlocul de a înobilă sufletele cetitorilor. Pe el nu-l pasiona numai problema științifică; îl pasiona chiar mai mult încă problema morală. De aceea i-a și dat dreptului bisericesc odată următoarea definiție: „Dreptul canonic sau bisericesc este învățătura, care cuprinde regulele după care *năravurile creștinilor și dreapta cinstire se ocârmuește*“.

Aceasta dreaptă cinstire a orânduieilor din Sfânta Scriptură a arătat-o Șaguna în Elementele dreptului canonic,¹⁾ în Cunoștinți despre trebile căsătoriilor,²⁾ în Compendiul de drept canonic³⁾ ajuns la trei ediții, în Chiriadromionul⁴⁾ arhiepiscopului Astrahanului Nichifor, colecție de predici completată pentru sărbători de Șaguna însuși; *năravurile creștinilor și buna lor îndreptare* le tratează și în manualele pastorale⁵⁾. Și Biblia⁶⁾ retipărită avea să îndeplinească acelaș rol ca și Noul Testament al lui Simion Stefan din 1648 și

1) A. 1854.

2) Cunoștințe folositoare despre trebile căsătoriilor. Sibiu 1854.

3) Ediția I-a: Sibiu 1868.

4) Sibiu 1855.

5) Teologia pastorală pentru preoții de legea ort răsăriteană. Sibiu 1857. — Manual de studiu pastoral. Sibiu 1872.

6) Biblia adecă Dumnezeiasca Scriptură a legii celei vechi și a celei nouă, după originalul celor 72 de tâlcuitori din Alexandria. Sibiu 1856—1858, 4 vol.

Biblia lui Șerban-Vodă din 1688 cari au fost — cum zicea Șaguna —: „ușile prin care s'a învrednicit și poporul românesc a intra în câmpul cel ceresc al dumnezeștilor învățături, care în mijlocul vijeliilor și valurilor lumii rămân neclătite și adevărate din veac în veac“.

Șaguna a pornit dela Sfânta Scriptura și dela învățătura apostolilor și sf. părinți. Acestea erau isvoarele lui de inspirație. Toate cercetările științifice erau utilizabile și dânsule, dar veniau în planul al doilea. Acelaș sistem l-a urmat Șaguna și în Enchiridionul¹⁾ său, care oricât ar conține adesea un comentariu prea naiv, prea personal sau prea arbitrar, mai aduce și astăzi bune foloase în lipsa unui alt comentariu al sf. canoane.

Această activitate științifică ar fi fost de ajuns să ocupe viața unui savant. Dar Șaguna a făcut mai mult. El și-a furat aproape vremea liberă pentru operele sale științifice, și-a furat-o din marele vălmășag în care s'a aflat, de la venirea lui în Transilvania până la săvârșirea din această lume.

Nici un chiariarh român n'a călătorit atât de des în chestiuni naționale ca Șaguna: la Innsbruk, la Viena, la Olmütz, mai târziu la Budapesta, unde se simțea cam strâmtorat. Simțământul lui dinastic și încrederea în misiunea lui l-au făcut să se facă tuturor de toate. A luat parte la conferința națională la Sibiiu (1861 și 1863); la Alba-Iulia s'a dus la o împăcare, atât de problematică, cu Ungurii. În dieta din Cluj (1865) a cerut cu hotărâre revizuirea unirii Transilvaniei cu Ungaria spre marea supărare a Ungurilor cari bucuroși l-ar fi dat în judecată pentru acest act de curaj și răzvrătire împotriva nouilor stări de lucruri.

Viața politică din Transilvania din cele dintăiu două decenii de după revoluție a fost condusă în cea mai mare parte de Șaguna. El era omul cu autoritate, el

¹⁾ Enchiridionul sau carte manuală de canoane. Sibiiu 1871.

era omul stăpânirii, când trecea însoțit de generali (unic lucru pentru un mitropolit valah!); el era omul chemat de providență să poarte destinele unui popor dornic de libertatea pe care abia o întrezărea prin cătușile de lanțuri seculare. Șaguna a și avut mai mult simț politic decât mulți din contemporanii săi: el a detestat totdeauna politica de pasivitate și părerea lui s'a dovedit, decenii după moartea lui, ca singura adevărată și potrivită. Este adevărat că în anii din urmă ai vieții sale Mitropolitul Șaguna a fost mult chinuit de atacurile celor pe cari îi ridicase. Om atât de respectat și admirat, autoritar și mândru, a suferit mult din cauza acestor neînțelegeri politice. Și atunci se închidea în casa lui și muncia. Invăța, la bătrânețe, limba franceză și se trudea și cu „abecedarul evreesc“.

Frumos și impunător, prieten cu generalii împăratului, amic și cu guvernatorul Transilvaniei, temut de cei ce nu-și împliniau datoria, iubit și admirat de ai săi, Mitropolitul Șaguna guverna, nu păstoria numai.

Întreaga lui viață, petrecută între frații săi din Transilvania, a fost muncă, o muncă intensivă, neobișnuit de bogată. Opera lui a fost clădită pe trainica temelie a unei vieți harnice, pentru care răspundea față de Dumnezeu. Tot ce a făcut, a făcut dintr'o adâncă convingere că împlinește poruncile lui Dumnezeu și cuvintele, împrumutate dela ap. Pavel, pe care le-a rostit la sinodul din 1868 sunt cel mai potrivit epitaf pentru întreaga viață laborioasă a acestui mare arhieru: „Mă mângăi, căci cutez să zic, că nu în deșert am alergat, nici în deșert m'am ostenit, că n'am alergat, ca și cum n'aș fi știut, unde alerg, nici am dat război, ca și cum aș fi bătut văzduhul, ci luptă bună m'am luptat, curgerea am plinit și credința am păzit“.

R. Cândea.

PROBLEME ACTUALE BIBLICE.

Originea monoteismului Testamentului Vechiu.

(Traducere din „Biblische Zeitfragen“ broș. 2)

de prof. Vasile Tarnavschi.

La argumentele cele mai importante pentru faptul unei ocărmuiri supranaturale a lui Dumnezeu în istoria universală se numără și poziția unică în felul său a poporului israelit pe terenul religios. Noi vedem cum pe timpul lui Iisus Hristos între toate popoarele de cultură ale lumii antice numai un unic popor de tot mic, în privința culturală neînsemnat, adică cel al Iudeilor a posedat credința într'un Dumnezeu nevizibil, creatorul cerului și al pământului și legislatorul oamenilor, și că pe acest Dumnezeu l'a adorat într'un cult fără icoane, și aceasta cu totul în contrast cu toate celelalte popoare ale antichității. Cum să se explice faptul acesta frapant? Scrierile T. V. indică ca cauze: conducerea specială a poporului Israel, chemarea lui Abraam, legislațiunea prin Moisi, profeția în care spiritul lui Dumnezeu într'adevăr s'a atins ca spiritul lui Israel.

Aceasta mărturie a T. V. a fost totdeauna o piatră de scandelă pentru acei cercetători, care tot ce e supranatural eliminează din istoria omenimei, care ori ce viață religioasă voesc a o explica ca rezultatul factorilor pur naturali. Cu toate acestea nu se poate nega faptul însuș că adică în antichitate la nici un popor decât numai la Ebrei monoteismul a fost în adevăr religiunea poporului. De aceea s'a făcut încercarea, faptul acesta nefavorabil rationalismului, a-l explica altfel și anume pe cale naturală. Și aceasta este una din problemele cele mai principale ale timpului din urmă: revelațiune sau evoluțiune. Răspunsul trebuie să fie: Revelațiune și evoluțiune. Precum

în viața plantei lumina soarelui e tot atât de necesară ca și materiile care aerul atmosferic și solul pământului le aduc plantei, tot așa și la poporul Israel au cooperat puteri supranaturale și naturale. Nu se poate contesta influența momentelor naturale în evoluțiunea culturii israelite; însă relevând acești factori naturali, nu trebuie a scăpa din vedere momentul supranatural. Originea monoteismului israelit nu suntem în stare a o explica fără de presupunerea unei ocărmuii supranaturale a lui Dumnezeu.

Monoteismul T. V. fără îndoială este unul din fenomenele cele mai importante și totodată cele mai frapante pe tărâmul culturii spirituale. Importanța lui este desemnată prin aceea că toate cele trei religii monoteiste, iudaismul de astăzi, creștinismul și islamul se bazează pe fundamentul T. V. Însă *originea* monoteismului israelit după părerea unui număr mare de învățați este întunecată și greu de descoperit.

A fost Avraam, pretinsul străbun al lui Israel, o persoană istorică? Și dacă a fost, este sigur că a fost monoteist? Au nu este mai vărtos monoteismul rezultatul unei evoluțiuni progresive care probabil a început ca animism, polidemonism, totemism sau fetișism și abia prin gradele intermediare ale politeismului, apoi ale monolatriei sau ale enoteismului ajunse la monoteismul adevărat? Când și în care mod a ajuns Israel la monolatrie apoi mai târziu la monoteism? Aceste sunt chestiuni care se discutază astăzi. Ce e drept despre aceste chestiuni a fost vorba și în trecut; însă în tratarea lor s'a ivit o fază nouă. Mijloacele auxiliare și metoda s'au schimbat. Mijloacele auxiliare astăzi sunt rezultatele istoriei religiunilor neisraelite, metoda este cea comparativă.

În timpul mai nou unile idei și instituțiuni religioase ale altor popoare de cultură ale antichității se relevează în mod extraordinar ca apoi religiunea israelită să se expună ca rezultatul momentelor naturale ale culturii.

Formulele și expresiunile proprii care s'au inventat în chestia aceasta sunt: 1. Dispozițiune de rassă a Semiților; 2. reflexiune; 3 evoluțiune; 4. împrumutare.

I. Monoteismul israelit.

Nu se poate reduce la dispozițiunea de rassă a Semiților.

Prima formulă cu ajutorul căreia se încerca a soluționa problema monoteismului israelit este dispozițiunea de rassă a Semiților, instinctul monoteist al rasei semitice. Unii scrutatori presupun că poziția religioasă specifică a Israeliților ar sta în legătură cu o dispozițiune naturală a popoarelor semitice. Aceasta dispoziție naturală ar sta în legătură cu particularitatea patriei primordiale semitice a pământului pustiu al Arabiei. Se constată la Semiți o „înclinare deosebită pentru concentrarea cugetării“. Cum a putut să se nască aceasta? Prin monotonia pustiului, a fost răspunsul.

Pustiul arab a fost patria primordială a Semiților, el a fost pământul propriu al popoarelor Asiei anterioare din care din timp în timp, fiindcă pustiul putea să alimenteze numai un număr restrâns de popoare, popoarele singuratice se împrăștiară în teritoriile învecinate ale Asiei anterioare.

Influența particularității unei țări asupra cugetării metafizice ar rezulta și din compararea Semiților cu Arieni. Patria Arienilor ar fi țara minunată a Indiei. Aice exuberanța surprinzătoare și varietatea vieții naturei n'ar fi fost favorabilă pentru concentrațiunea cugetării; de aceea la Arieni s'a dezvoltat o mitologie bogată cu o mulțime de zei. Uniformitatea pustiului ar fi un moment prohibitiv pentru formarea miturilor; ea suscitează prea puțin fantazia; de aceea și comoara semitică de mituri ar fi extraordinar de săracă. Pe acest moment s'ar baza și instinctul monoteist al rasei semitice. Mai ales francezul Renan a fost acela carele din acest punct de vedere psihologic etnic cerca a explica în mod natural monoteismul israelit. El era de părerea că ar exista rase monoteiste și politeiste; deosebirea s'ar baza pe o diversitate primordială a observării naturei. Omului observator pustiul apare mort; de aceea natura în concepțiunea

arabă și prin urmare și în cea semitică în genere se consideră în oarecare sens ca fără viață. Într'un loc Renan se pronunță în mod îndrăzneț: Pustiul e monoteistic. Însă aceasta teorie nu corespunde cu faptele istoriei religiunilor.

Un instinct monoteist al rasei semitice n'a existat nici odată. Dintre toate popoarele semitice numai unul este cunoscut la care monoteismul propriu într'adevăr a fost o religie a poporului; acesta este poporul Ebreilor. Ni este cunoscută lumea zeilor Asirienilor și Babilonenilor; religiunea acestor popoare a fost un politeism astral pronunțat. Cam asemenea a fost și la Aramei, Fenicienii și Canaanei, ai cărora zei îi cunoaștem parte din T. V. și din alte opere literare ale antichității, parte din documente și ornamente descoperite nu de mult. Din inscripțiunile arabe aflate în timpul din urmă care cuprind numele mai multor zeități știm că și locuitorii Arabiei, în special cei ce locuiau teritoriile învecinate cu Palestina (Midianiții, Keniții, Mineii, Sabeii) erau dedați politeismului. Imprejurarea că la tribul din sudul Arabiei al Sabeilor s'au conservat nume proprii ca Iasme-ilu (Dumnezeu ascultă) încă nu este un argument pentru un monoteism existent sau pentru o direcțiune monoteistă. Dacă pe lângă numele teofore ale lui Dumnezeu, care cuprind numele unor zei determinați, se află și atare în care în loc de numele determinat de zei se găsește și numele apelativ „zeu“ (ilu), atunci aceasta este numai o dovadă că erau capabili de a face abstracțiune de zeii singuratici și de a concepe și noțiunea apelativă „zeu“; adevărata religie a poporului poate să fi fost un politeism cras precum s'a dovedit aceasta despre Arabii de sud. Ori și unde la popoare semitice s'au descoperit curente monoteiste, apoi nicăire n'a fost un monoteism adevărat, ci cel mult un așa numit politeism monarhic care se poate dovedi cu siguranță. lângă ceilalți zei ai poporului respectiv multe localități adorau pe un zeu special ca zeu ocrotitor și ca zeu „su-

¹⁾ cf. Hommel, die altisr. Ueberlieferung in inschriftlicher Beleuchtung 1897, p. 75—88.

prem“. Aceleși epiteta de „suprem“ care în un oraș primia o zeitate, în cetatea învecinată se atribuiau altei zeități. Și închinătorul singuratic care în necazul său invocă pe un zeu determinat, îl înseamnă pe acesta adese ca pe „unicul mântuitor“ ca pe supremul dintre zei, deși nu mult după aceea la alt prilej preciz aceleși onoruri le făcea altui zeu. O atare religione nu e un monoteism adevărat ci ori enoteism ori politeism monarhic.

Dacă s'a constatat că monoteismul adevărat a fost religiunea poporului numai la *un* trib semitic adică la Ebrei, atunce e imposibil de a vorbi de un instinct monoteist al rasei semitice. La aceasta trebuie de adaogat că Israeliții înșiși adese nu au rezistat ispitei de a imita cultul idololatra, așa ca religiunea majorității în timpuri anumite cu greu a fost monoteismul cum o arată aceasta plângerile profetilor. Așa pe timpul regelui Ahab din Israel, un contemporan al lui Ilie, numai șapte mii au fost în țară care nu și-au plecat genunchii lor înaintea lui Baal (I Reg. 19, 18).

Înrudită cu concepțiunea lui Renan este teoria etnologică, psihologică a lui Ottley conform căreia viața de migrare a lui Abraam, deprinderea sa cu migrarea în pustiu l'a reținut dela petrecerea în orașe și prin aceasta și de cultul idololatra; ca păstor Abraam ar fi refuzat de a primi cultura dezvoltată a Babilonenilor și prin emigrare s'ar fi ferit de acea cultura și de religiunea inerentă acesteia. Aceasta emigrare care în fine în privința religioasă a avut urmări profunde, tradiția ulterioară a poporului a redus-o la o chemare prin Dumnezeu.

În asemenea mod și Eduard Meyer vorbește despre simțul sănătos al poporului pustiiului care pe Abraam l'a îndemnat a respinge serviciul idolatra¹⁾. Aceasta încercare de a explica evoluțiunea religioasă a poporului Israel eșuează din cauza că nu se poate explica de ce simțul sănătos și simplitatea poporului nomad din pustiu numai pe Abraam și urmașii lui i-a reținut de la cultul astral al zeilor din Asia anterioară.

¹⁾ Geschichte des Altertums I Bd. § 292.

II. Monoteismul lui Israel nu este rezultatul reflexiunei.

Al doilea motiv, cu care se crede a soluționa problema monoteismului israelit, este : reflexiunea. S'a afirmat : De ce nu-i posibil ca un popor talentat și interesat în privința religioasă să se abată dela indumnezeirea puterilor naturei și a stelelor și să se avânte la cunoștința unui Dumnezeu, ca creator al întregului univers vizibil ? Aceasta nu e imposibil, și Talmudul cuprinde un loc frumos, în care se descrie cum Abraam prin observarea stelelor care strălucesc noaptea, a ajuns la cunoștința unui Dumnezeu etern a căruia majestate nici odată nu dispăre. Trebuie de conces și aceasta că în religiunea celor mai multe popoare de cultură ale antichității prin negura politeistă licărește idea despre un zeu suprem. Întrebarea, dacă aceste reminiscențe ale unui monoteism trebuie explicate ca o dezvoltare progresivă a politeismului ce se bazează pe reflexiune sau ca resturi ale unui monoteism primordial, să nu se discute aici. Este cert că cu toată apropierea existentă de un monoteism totuș acest din urmă la nici un popor al antichității n'a devenit în faptă o religiune a poporului. Popoarele antichității cele mai deștepte pe terenul speculațiunii filosofice și religioase Indii, Egiptenii, Babilonenii și Elinii cu toată reflexiunea, n'au ajuns acea treapta de cunoștința religioasă la care s'a avântat Israel; ei au epuizat toată puterea plastică a spiritului său, fără ca credința într'un Dumnezeu transcendental să se fi lățit la vreunul din aceste.

Inrudită atât cu teoria menționată aici precum și cu concepția lui Renan este încercarea lui Ferd. Hitzig, toata religiunea lui Israel a o reduce la o mentalitate proprie Ebreilor. Autorul acesta susține că pe punctul de vedere al orientului Ebreii nici odată n'ar fi ajuns la doctrina despre un zeu personal spiritual, pentru că aici nu s'a ajuns măcar la cunoștința spiritului propriu ca ceva mai superior în natură. Cel mai suprem, zice

Hitzig ce pe acest punct de vedere al observării imediate să putut ajunge, era cam idea panteistă despre un suflet mondial, zeificându-se nu universul aparițiunii însuș, ci interiorul naturei ce apare în extern ceea ce în antichitate se numia natura naturans. Însă Ebreii se desting de ceilalți orientali prin aceea că ei au purces mai departe, deci peste sine ca orientali (Semiți). În Israel spiritul (care de altfel se îndrepta spre extern, spre natură) incepu a se concepe în internul său. Deja dela început vedem că ebreismul se ocupa cu aceea de a se emancipa din viața sa imediată, din sclavia naturei și din contra a o supune pe aceasta ¹⁾. Calitatea de a resuma și tot odată a separa, a mentalității ebraice, zice Hitzig mai departe posedă produsul său cel mai strălucit în legea T. V. În acest progres al Ebreului nu se află însă un fenomen extraordinar, ci numai o transgresiune peste treapta copilăriei a spiritului omenesc pe care s'au oprit orientalii.

La întrebarea de ce dintre toate popoarele semitice chiar Ebreii erau în stare de a îndeplini aceasta separațiune între natură și spirit Hitzig nu dă nici un răspuns; el nu admite aceasta întrebare, ci constată numai particularitatea etnic-psicologică a Ebreilor, care a posteriori trebuie să răzulte din noțiunea lor despre Dumnezeu și din legea lor. Defectul teoriei acesteia consistă într'aceea că concluziunea a posteriori a lui Hitzig nu este stringentă pentru că poziția specifică pe terenul religios se poate reduce și la alte cauze și soluțiunea propusă de Hitzig expune numai una din cele multe încercări de soluționare posibile, a căreia probabilitate ar trebui să se demustre mai întâiu. Cu drept observă Dillmann că înzestrarea naturală a popoarelor are valoare și însemnătate pentru aceea ce au prestat ele, însă numai dispozițiunea nu este suficientă; aceasta trebuie mai întâiu să fie dezvoltată. Dillmann indică aici un moment în istoria israelită care este bine adevărit

¹⁾ F. Hitzig, *Biblische Theologie des Alten Testamentes* herausgegeben von Kneucker, Karlsruhe 1880 p. 12.

în mod istoric și recunoscut ca ceva esențial, adică profetia ¹⁾. Aceasta în sistema lui Hitzig nu joacă un rol *independent*; ea este numai un efect al dispozițiunii spirituale a Ebreilor..

III. Evoluționismul ca principiu de explicare a monoteismului lui Israel.

Teoria a treia, cu ajutorul căreia unii cred de a explica în mod natural monoteismul lui Israel, este evoluționismul, acea concepție după care omenirea în privința corporală și spirituală în decursul secolelor din stări animalice s'ar fi dezvoltat într'o perfecțiune tot mai înaltă. Deja filosofia hegeliană se silia să explice religiunea T. V. ca o treaptă intermediară, născută prin evoluțiune internă din forme inferioare de religiune, între religiunile naturii și între creștinism. Mai târziu Darwinismul exercită o influență incontestabilă asupra scrutării istoriei religiunilor în special a celei a T. V. Doctrina descendenței darvinice de pe terenul morfologic (corporal) se transmite la cel spiritual și se afirmă că omenirea cu ajutorul condițiunilor naturale de evoluțiune (rasă, lupta pentru existență, selecțiune, ereditate, acomodățiune, climă, calitatea solului etc.) sar fi avântat succesiv la trepte mai superioare de cultură. Pe terenul religios evoluțiunea începând cu ateismul, adică lipsa totală de noțiuni religioase, prin diferite stadii intermediare ar fi dus la treapta cea mai supremă a religiunii, *monoteismul etic*, adică acea concepție după care zeitatea, nu e numai o ființă superioară, puternică al căreia favor și inclinare trebuie să câștige prin sacrificii și daruri ci mai înainte de toate principiul cel mai suprem al moralității, care omului și-a revelat voința sa și a dat legile sale. Intre ateism și monoteismul etic teoria evoluțiunii așează unile forme inferioare de religiune precum animismul, totemismul, fetișismul, cultul străbunilor

¹⁾ Dillmann, Handbuch der alttestamentlichen Theologie, herausgegeben von L. Kittel Leipzig 1895, p. 60.

și al sufletelor, idololatria, apoi politeismul, deci monolatria, în fine ca treapta anterioară a monoteismului etic, pe monoteismul pur metafizic după care Dumnezeu, ce e drept, e creatorul vieții fizice și stăpânul oamenilor, dară nu este legislatorul și principiul suprem al moralității.

Prin animism se înțelege credința că toate lucrurile duc o viața asemenea celei omenești, că sunt insufletețite, o formă deosebită a acestui animism este polidemonismul. Aceasta credința de suflete și spirite a unor popoare ale naturei s'a considerat ca una din treptele primitive ale religiunii din care s'au dezvoltat formele superioare.

Cu numele de totemism s'a desemnat o formă de religie care se află la unele popoare lipsite de cultură, mai ales la Indieni din nordul Americii, la care semințele sau neamurile își deduc originea dela un animal sau plantă sau dela oarecare obiect așa că prin urmare pe toți reprezentanții genului acestuia îi tratează ca rude. Animalul sau planta, căreia în sensul acesta îi atribuie venerațiune, se numește *totem*. Un trib indian carele pe castor îl consideră de totemul său, se numește după dânsul, consideră toți castorii de rudele sale, scutește toate vietățile de specia aceasta precum și el crede că este scutit de toți castorii. Pecând la *totemism* specia respectivă de animale și plante este obiect de cult, la fetișism se atribuie adorare dumnezească unui obiect singuratec, fetișului, unui trunchiu, unui arbore sau unei icoane.

Prin idololatrie se înțelege acea concepție care zeilor atribuie figură omenească și o închipue prin figure de idoli despre care se crede că în ele este localizată zeitatea. Monolatria se deosebește de monoteism prin aceea că monoteismul crede numai în existența *unui* zeu, pecând la monolatrie poporul cutare crede în mai mulți zei, dară venerațiune specială, regulată după norme, o atribuie numai unui zeu ca ocrotitorul său.

S'a afirmat deci, că toate popoarele pământului pe terenul religios au parcurs aceasta evoluțiune desemnată

aici cu abateri mai mari sau mai mici, unile mai de grabă, altele mai încet. Și asupra Semiților ar trebui aplicată shema aceasta. Ebreii, o ramură a trupinei semitice, mai de grabă decât ceilalți Semiți însă *numai sub influența condițiilor evoluției naturale*, au ajuns dela formele cele mai inferioare ale religiunii până la monoteism și anume abia unile secole înainte de timpul lui Hristos. Până cam la secolul al 6-lea în. de Hristos în genere ei nici n'ar fi fost monoteisti în sensul strict; religiunea lor în timpul anteexilic se poate însemna numai ca monolatrie.

La aprecierea teoriei acesteia *mai întâiu* trebuie cercetat dacă evoluționismul în genere se poate susține din punct de vedere științific, în special pe terenul religios; *apoi* trebuie arătat că evoluționismul în genere nu află sprijin în faptele istoriei religiunii semitice, al *treilea* trebuie cercetat argumentele pretinse pentru mersul evolutiv al religiunii israelite.

a) Se poate susține evoluționismul din punct de vedere științific?

La întrebarea aceasta a priori trebuie de răspuns următoarele. Evoluționismul este aplicarea teoriei de descendență la istoria culturală a omenimei. Atât timp cât aplicarea teoriei de descendență la om încă nu este documentată în privința morfologică lipsește și evoluționismului prima condiție. Teza, după care corpul omenesc s'a dezvoltat în mod succesiv din cel animalic, rămâne atât timp o ipoteză dubioasă cât timp membrele intermediare între corpul animalic și cel omenesc încă nu s'au aflat.

Dacă observăm evoluționismul pentru sine fără privire la teoria de descendență, apoi trebuie de afirmat următoarele: Intrucât se transmite pe terenul religios, evoluționismul este nu numai o ipoteză până acuma sprijinită de tot insuficient ci contrazice și multor fapte ale istoriei religiunilor. Că aceste popoare în privința religioasă se află pe o treaptă foarte joasă nu e dovadă în favorul evoluționismului până ce nu se demonstrează că aceste forme inferioare ale religiunii sunt într'adevăr trepte primitive de religiune care într'adevăr provin din timpurile

prime ale genului omenesc. Doară este și posibil, că animismul, polidemonismul, totemismul, fetișismul, cultul străbunilor și al sufletelor s'au format ulterior și au denaturat o formă de religie mai antică, superioară. Ce se atinge în special de animism în diferitele sale forme de aparițiune (cultul sufletelor și al spiritelor), apoi în timpul mai nou se concede tot mai mult că el nu este o formă *independentă* de religie, ba chiar nu reprezintă o religie adevărată, ci că abia mai târziu s'a adaogat unei religiuni deja existente și a denaturat-o pe aceasta. Popoarele naturei din ziua de astăzi cu privire la cultura lor spirituală nu se pot egaliza cu omul primordial; aceasta se recunoaște tot mai mult.

Teza după care evoluționismul trebuie transmis și pe terenul istoriei religiunilor, nu e numai neargumentată ci se respinge prin o serie de fapte ale istoriei religiunilor care arată că evoluțiunea religioasă nu totdeauna duce în linie directă de jos în sus. Dacă b. o., considerăm istoria religiei romane, apoi observăm că aici se constată o pogorîre dela o treapta mai superioară. Timpul cel mai vechiu cunoaștea relativ mai puține zeițări; cultul lor era de tot simplu. După contactul cu cultura greacă, egipteană și cu cea a Asiei anterioare se întroduseră diferite culte străine, care cu toate că la început au fost combătute, se tolerară cu timpul și în fine se lățiră tot mai mult. Apoteoza împăraților formă finalizarea acestei evoluțiuni.

Pe timpul lui Hristos starea în complexul popoarelor din imperiul roman era neconsolată. Poporul inferior era dedat idololatriei celei mai crase sau întru cât se simția respins de acesta, setea de cunoștința lui Dumnezeu o căuta în cultu în parte grozav al misteriiilor. Păturile superioare căutau în școalele filosofice instrucțiune metafizică și religioasă, și fiindcă sistemele filosofice se contraziceau întreolaltă, rezultatul în cele mai multe cazuri a fost un scepticism sau nihilism sec. Caracteristic pentru acesta este scena în care Isus declară că a venit să mărturisească adevărul, la ce Pilat întreabă ironic: Ce este adevărul? Și partea etică a religiunii

timpului aceleia îndică semnele unei culturi decadente menite spre peire.

O asemenea evoluțiune întimpinăm și în religiunea Egiptenilor. În județele singuratică din care mai târziu s'a format regatul egiptean, un cult oficial se aducea în cele mai multe cazuri *unei* zeități ca celei supreme sau ca zeității ocrotitoare a județului respectiv. Prin unirea politică a județelor cu timpul se forma o atare diversitate de culte așa că și astăzi e imposibil, zeitățile egiptene a le aduce într'o sistemă. Dorința lui Amenofis IV prin diverse măsuri de guvernare de a introduce cultul unui zeu determinat și celelalte culte a le înlătura n'a avut un succes durabil. În revoluțiunea religiunii egiptene deci nu se poate observa un progres liniștit, o urcare ne'nterruptedă; mișcarea samănă mai mult celei a undelor. Cam asemene s'a dezvoltat religiunea Babilonenilor și Asirienilor. Și în credința zeilor antic germană licărește monoteismul cel antic indic, credința în zeul suprem al cerului, care precum învață istoria comparativă a religiunilor indoeuropeană se află nu la sfârșitul, ci la începutul evoluțiunii religiunii antice germane.

Exemplele amintite, la care se pot adăoga încă altele din istoria antichității, pe terenul istoriei religiunilor nici decum nu ni arată în tot locul o evoluțiune a unei linii drepte de jos în sus, ci mai mult o mișcare undulătoare. În contra faptului acestuia nefavorabil pentru evoluționism totuș se stabilește o shemă a istoriei religiunilor în care manifestările cele mai inferioare ale vieții religioase se asează la început ca cele mai vechi, ca gradele primitive ale religiunii.

b) Insă dacă chiar evoluționismul religios s'ar considera ca o ipoteză îndreptățită, cum stă afacerea cu *aplicarea ei la Semiți?* S'au făcut mari silințe la popoarele semitice, de a documenta urme ale formelor inferioare de religiune spre a face concluziuni pentru religiunea cea mai veche a lui Israel. Unii, precum Lippert¹⁾, văd

¹⁾ Der Seelenkult in seinen Beziehungen zur althebräischen Religion Berlin 1881.

în cultul străbunilor religiunea cea mai antică a Semiților; alții iarași erau de părerea că în religiunile semitice s'ar afla urme de animism, de credința sufletelor și a spiritelor (polidemonism) ¹⁾. Englezul W. Robertson Smith ²⁾ afirmă că totemismul este religiunea cea mai veche a Semiților. În aceste expuneri ei se bazeau pe unele datine populare care existau pe lângă cultul oficial practicat în templu. În aceste datine și obiceiuri credeau a afla urme de forme inferioare de religiune din care s'ar fi dezvoltat credința politeistă a timpului ulterior. Acestor repetări de erori vechi în timpul mai nou s'a opus Asiriologia și istoria comparativă a religiunilor semitice cu un material bogat dovedit prin documente.

Dacă Semiții în privința religioasă s'ar fi dezvoltat într'o linie directă de jos în sus, atunce cu cât mai mult am face o retroprivire în istoria religiunilor semitice, am observa cu atât mai inferioare forme de viață religioasă. Inscricțiunile cuneiforme însă dovedesc contrarul. La nici un popor semitic nu suntem în stare de a urmări pe baza documentelor istorice ireproșabile evoluțiunea așa de parte în trecut ca la Babiloneni. Noi posedăm documente cam din anul 2800 î. de Hr. Înșă tocmai textele din miea a treia î. de Hr. sunt martori pentru aceea că în acel timp, deci încă înainte de emigrarea lui Abraam din Ur în Caldea spre Palestina, în Babilonia nu s'a practicat nici animismul, nici totemismul, nici fetișismul sau cultul străbunilor, ci politeismul astral; și pe acest din urmă îl intimpinăm într'o atare formă așa că nu se consideră ca treaptă preparativă a monoteismului sau ca un monoteism întunecat.

Și acest politeism probabil era dominant în toate țările Asiei anterioare care steteau sub influența mai intensă a religiunii babilonene. Evoluționismul dacă se aplică la popoarele semitice contrazice faptelor evidente dovedite prin documente ireprosabile.

¹⁾ F. Wellhausen, Reste arabischen Heidentums, Berlin, 2. Aufl. 1877.

²⁾ W. Robertson Smith, Die Religion der Semiten, aus dem Englischen übersetzt von Dr. Stube. Freiburg 1899.

c) Cum stă afacerea în special cu poporul Israel, un ram relativ neînsemnat al trupinei semitice? Reprezentanții evoluționismului sau silit ca în monumentele literare cele mai vechi ale acestui popor să găsească urmele unor datine și obiceiuri, care se pot considera ca rămășițe ale religiunii celei mai vechi a lui Israel, o religiune care de bună samă trebuie să fi fost diferită de religiunea așa numită profetică. Din unile secțiuni istorice ale Pentateuhului, ale cărții Iosua (24, 14), ale cărții Judecătorilor și ale unor scrieri profetice (Amos 5, 26; Ez. 20, 5—26; 23, 8) se credea a putea dovedi că încă pe timpul lui Moisi mulțimea poporului era dedată cultului astral și că încă unile secole mai târziu religiunea lui Israel s'ar fi deosebit de cea a Canaaneilor numai prin numele zeului poporului (Iahve). Unii chiar erau de părerea că din unile datine și obiceiuri ale poporului s'ar putea face concluziunea că religiunea cea veche a lui Israel ar fi fost animism, polidemonism, totemism, fetișism și cultul străbunilor.

Trebuie de conces că fermecătoria, necromantia, cultul astral și cel al animalelor nu a fost cu totul străine Israeltenilor. Dară nu este dovedit că toate aceste aparțineau religiunii proprie a lui Israel. Isoarele istorice cele mai vechi ale T. V. istorisesc pe față că cercuri mai mari ale lui Israel de repețite ori s'au dedat vrăjătoriei, necromantie, fermecătoriei, idololatriei și unor datine crude și imorale, amestecate cu cultele canaaneice.

Raportând despre aceste lucruri, autorul scrierilor T. V. este convins că aceste lucruri nu formează religiunea lui Israel. Religiunea poporului în sensul religiunii legitime după concepția profeților celor mai vechi era credința în Iahve, stăpânitorul universului, în Iahve, zeul lui Abraam, în Iahve care în mod minunat a scos poporul din Egipt, carele s'a revelat pe Sinai și a manifestat poporului voința sa. Pline de emoțiune sunt acele locuri la Isaia și Ieremie în care timpul migrării prin pustiu se însemna ca timpul de logodnă a lui Israel, în care Israel, mireasa urma mirelui său, lui Iahve care i-a scos din pământul sclaviei. Purcezând dela idea aceasta pro-

feții infierează imitarea cultului canaaneic și a datinelor păgâne ca necredință față de Domnul, ca adulter.

Cu toate mărturiile unanime ale profetilor celor mai vechi s'a afirmat de repetite ori că religiunea cea mai veche a lui Israel a fost animism, polidemonism, cultul străbunilor, totemism sau fetișism. Să considerăm deci mai de aproape faptele care se induc ca argumente pentru afirmațiunile aceste.

a) După englezii Mac Lennan, G. B. Gray¹⁾ și W. Robertson Smith²⁾ cărora li-au urmat Benzinger în opera sa „Hebräische Archäologie“ (p. 152) și F. Maurer în opera sa „Völkerkunde, Bibel und Christentum“³⁾, religiunea cea mai antică a Arabilor, Ebreilor și a altor triburi semitice să fi fost totemism. Prin totemism, precum s'a amintit deja, se'nțelege o formă de religiune la care seminții sau neamuri își trag originea dela o specie de animale (mai rar dela o specie de plante sau oarecare alt obiect) ai cărora reprezentanți naturali ei îi tratează ca rude, după ei se numesc și cărora li atribuie venerațiune dumnezească. Animalul respectiv se consideră de sfânt și nu se poate junghia de un particular, ci numai de un trib întreg și anume cu scopul ca la o masă comună să se confirme legătura membrilor tribului și să se susțină legătura fizică între totem și adoratorii săi. Alte manifestări ale totemismului sunt tabuismul și exogamia. Prin Tabu se'nțelege în genere un obiect de sfieală religioasă, un obiect sau o persoană de care pentru motive cultice te ferești să vii în atingere. Prin exogamie se'nțelege obiceiul de a-și alege soția numai afară de tribul propriu. Existența unui totemism primordial la Israeliți s'a dedus deci din momentele următoare: din întrebuințarea de nume de animale ca nume de persoane sau de triburi, din unile forme ale venerării naturei, din stipulațiunile asupra animalelor necurate, din cultul sacrificial al Ebreilor, din datina tetovării și a rănirii proprii, din steagurile de războiu ale Israe-

¹⁾ Hebrew Proper Names, London 1896.

²⁾ Die Religion der Semiter übers. v. Dr. Stübe, Freiburg 1899.

³⁾ I parte, 195 p. 124.

liților din credința în demoni (gini) și în fine din urmele pretinse ale matriarhatului la Ebrei¹⁾. Dăm aici unele probe de argumentație. S'a indicat împrejurarea că un număr de nume de persoane din T. V. sunt totodată nume de animale, b. o. Iona (porumb), Lea (vaca sălbatecă), Rahela (oaie), Paroș (purice), Debora (albină), Hulda (nevăstuică), Iael (caprioră), Nun (pește), Ieuș (leu), Caleb (câne) Hagab (lăcustă), Beher (camilă tânără) etc.

Deci se afirmă că aceste nume ar trebui să se explice astfel că triburile cărora aparțin persoanele respective considerau aceste animale de totem. La aceasta trebuie de răspuns mai întâiu că numele de animale care erau întrebuințate ca nume de persoane și animale se pot explica și altfel. Atare nume întimpinăm la toate popoarele care trăiesc din creșterea vitelor și vânat; le întimpinăm cel puțin tot așa de adese la popoare care de bună samă nu erau dedate totemismului. Dacă unele *seminții* poartă nume de animale, aceasta în cele mai multe cazuri trebuie explicat astfel că aceste *seminții* purtau numele după persoanele singuratice ce se numiau așa. Numele de animale ca nume proprii ale persoanelor singuratice se explică foarte ușor prin aceea că părintele, care dedea numele, doria pentru fiul său sau fiica sa calitățile unor animale anumite (b. o. ale leului, cerbului, gazelei etc.) Un număr de nume de persoane care s'au interpretat ca nume de animale trebuie explicat altfel. Așa numele Simon (Simeon) însamă de bună samă „ascultare“ și „nu bastard din lup și hienă“ (arab. simun). Numele Ruben cu greu se poate compara cu numele, arab *ribalu* (leu). Regele David să fi aparținut unui trib care pe șarpe îl considera ca totemul său; ca cauză se induce împrejurarea că între strămoșii lui se amintește un bărbat cu numele *Nahșon*, iară *nahaș* în limba ebraică însamă șarpe. Însă *Nahșon* etimologic se poate explica și altfel, b. o. dela *nihăș* a ghici.

¹⁾ Cf. Zapletal Totemismus und die Religion Israels, Freiburg, 1901.

Și opririle de mâncări ale Israelitiților s'au adus în legătură cu totemismul. Cu mult mai probabil e însă că deosebirea între animale curate și necurate stă în legătura cu sentimentul poporului, cu observarea modului de viață al unor animale și cu concepții igienice.

Dacă nume de triburi și de persoane, care totodată sunt nume de animale, ar fi un argument pentru aceea că animalele respective ca totem ar fi pentru Israelitiți *Tabu*, adică obiect de sfială, atunci *toate* animalele ale căror nume se intimpină în T. V. ca nume de triburi sau persoane ar fi trebuit să fie *Tabu* pentru Israelitiți și prin urmare și necurate (oprite); aceasta însă nu e așa deoarece ce la persoanele considerate se află nume atât de animale curate cât și necurate.

Relativ la celelalte momente care ar trebui să dovedească totemismul Israelitiților Zapletal resumează rezultatul cercetărilor sale în cuvintele: Man wies uns auf die Naturverehrung und insonderheit auf den Tierkultus hin. Wir konnten unschwer die Antwort geben, daß lebende Tiere von den Israeliten nicht verehrt wurden, der Kultus der Tierbilder dagegen eine andere Erklärung zuläßt, die dem semitischen Geiste besser entspricht. Für die Bestimmungen über unreine Tiere lagen andere Erklärungen viel näher. In bezug auf das Opfer konnten wir nicht zugeben, daß das Totemtier deshalb geschlachtet worden sei, um die angeblich physische Verwandtschaft zwischen dem Totemgott und seinen Verehrern zu erhalten, bezw. zu kräftigen. Die Fahnen der Israeliten sind in eine zu dunkle, undurchsichtige Hülle eingewickelt. Die Hauteinschnitte sind für uns Symbole des Schmerzes, Entstellungs- und Lockmittel. Auch die Tätowierung läßt, soweit sie bei den Israeliten üblich war, eine natürliche Deutung zu. Wir fanden auch dafür keine genügenden Beweise, daß die Gottheit sich aus Tieren entwickelt habe, und ebenso unmöglich war es uns, bei den Israeliten eine „Weiberlinie“ zu entdecken,

die ihren Grund darin gehabt hätte, daß das Totemtier als Vater oder Vorfahr angesehen wurde“ 1).

B) Și cultul strămoșilor s'a considerat ca religiune primordială a Israeliților. După ce B. Tylor în opera sa „Primitive Culture“ (1872) dăduse credinței în spirite a unor popoare ale naturei (b. o. Caferii și locuitorii din Zeelanda Nouă) numele de animism și forma această de religiune a caracterizat-o ca religiunea primordială a omenimii, filozoful Herbert Spencer în opera sa „System der synthetischen Philosophie“ susținu teza că fiecare religiune a început cu adorațiunea de spirite ale repăusaților, deci cu cultul morților sau al strămoșilor. Aceasta teză generală Iuliu Lippert în opera sa „der Seelenkult in seiner Beziehung zur althebräischen Religion“ se sili a o documenta în special din religiunea veche israelită. Teoria lui Lippert s'a adoptat de Stade care în istoria sa a poporului Israel a susținut părerea că Israelul antic a crezut în puterea și înțelepciunea supranaturală a spiritelor morților și a adus acestora sacrificii. Intrebarea asupra insemnării cultului morților, resp. strămoșilor pentru Israeliți s'a cercetat temeinic în timpul mai nou, mai ales de către F. Schwally, 2) C. Grüneisen 3), Ioh. Frey 4), H. Grimme 5), G. Beer 6)

1) „Ni s'a indicat venerarea naturei și în special cultul animalelor. Ușor puteam să dăm răspunsul că animale vii nu s'au adorat de către Israeliți, iară cultul animalelor admite altă explicare care corespunde mai bine spiritului semitic. Pentru determinările asupra animalelor necurate erau alte explicări mai corespunzătoare. Relativ la victimă nu puturăm să concedem că animalul Totemului s'a junghiat din acea cauză pentru de a susține înrudirea pretinsă fizică între zeul Totemului și adoratorii săi, resp. de a o confirma. Steagurile Israeliților sunt înfășurate într'un înveliș prea întunecat și nestrăvăzător. Inciziunile pielei sunt pentru noi simboale de durere, de diformare și mijloc de momeală. Și tetovarea întrucât era practată la Israeliți se poate explica într'un mod mai natural. N'am aflat argumente suficiente și pentru aceasta că zeitatea s'ar fi desvoltat din animale și tot așa de imposibil ni-a fost la Israeliți a descoperi un matriarhat care și-ar fi avut cauza sa într'aceea că animalul Totemului s'ar fi considerat ca tată sau strămoș“.

2) Das Leben nach dem Tode nach den Vorstellungen des alten Israel, Giessen 1892.

3) Der Ahnenkultus und die Urreligion Israels, 1900.

4) Tod, Seelenglaube und Seelenkult im alten Israel, Leipzig 1898.

5) Unbewiesenes, Münster im W. 1904.

6) Der biblische Hades, 1902.

și S. I. Curtiș¹⁾). Să inducem aici unile momente care cultul strămoșilor să-l arete ca religiunea primordială a lui Israel. Mai întâiu e cert că citarea spiritelor s'a practicat de către Israeliții epocii mai antice, dară tot așa de cert este că aceasta s'a făcut ca o imitare a obiceiurilor neisraelite, mai ales a celor canaaneice. Datina existentă la Ebrei de a-și rumpe hainele ca manifestare a durerii pentru moartea unei rude ar fi o dovadă că spiritelor morților s'ar fi atribuit și un cult. Se afirmă că prin rumperea hainelor sale cel ce purta doliu ar fi voit să manifesteze în extern starea sa de sclav; prin urmare cel ce poartă doliu ar avea intenția, a se prezenta ca sclavul, ca servitorul spiritului mortului. La aceasta trebuie răspuns că ce e drept îmbrăcăminte sclavilor fără îndoială era mai simplă decât îmbrăcăminte stăpânilor, însă rumperea veșmintelor nu se poate explica ca o imitare a îmbrăcăminte sclavilor. Alții consideră rumperea veșmintelor ca un rest al datinei de a lepăda veșmintele; desvălirea s'ar fi interpretat ca un act al cultului, căci sf. Scriptură zice: „Descalță încălțăminte tale, căci locul unde tu stai, este pământ sfânt Ex. 3, 5. Deci prin rumperea veșmintelor s'ar indica un fel de cult față de cel repăusat. Acestei interpretări trebuie opusă alta cu mult mai simplă și mai naturală; descălțarea încălțămintelor înșamnă nu desvălirea, ci depărtarea a tot ce este necurat, adică a încălțămintelor pline de praf; rumperea veșmintelor este semn de doliu, precum viceversa îmbrăcarea veșmintelor mai frumoase și împodobirea corpului este un semn de bucurie și serbare. Rumperea veșmintelor nu se făcea numai la moartea persoanelor înrudite ci în genere la evenimente triste; de aceea aceasta datină n'are nimic comun cu cultul morților. Pe baza unor locuri (b. o. Deut. 26, 14) s'a făcut încercarea de a dovedi că morților Ebreii aduceau sacrificii. Însă locul citat admite și altă explicare; sensul poate să fie: „Eu nimică dintr'aceste n'am dat în casa mortuară pentru

¹⁾ Ursemitische Religion im Volksleben des heutigen Orients, deutsche Ausgabe, Leipzig 1903.

ospăț“ sau : eu nimică dintr'aceste n'am dat unui mort în mormânt (adică ca alimente, nu sacrificii). Este documentat că Babilonenii vărsau apă pe morminte, și se considera ca un blăstăm grav dacă se doria dușmanului ca „fiul lui, cel ce varsă apă, să fie răpit de moarte 1). E posibil că Israeliții au imitat datina aceasta ; o urmă a acesteia nu se cunoaște ; dară dacă s'ar fi întâmplat cazul acesta, atunci datina această ar fi un argument pentru credința în viața după moarte. Ideea care Israeliții o aveau despre viața celor repăușați se exprimă prin numirea *Refaim* (slabi, obosiți) ; dacă însă după concepția israelită morții în infern aveau o existența asemenea unor umbre, atunci cu greu se poate cugeta că morților se atribuia oarecare cult. Afirmarea că în unele locuri (I Sam. 28, 13 ; Ies. 8, 19) morții se însemnau ca zei, se bazează pe o exegeză posibilă, însă puțin recomandabilă după conex. Pe lângă aceasta trebuie de observat că legea Pentateuhului, care amintește diferite culte ilegitime, nu amintește nimică despre cultul strămoșilor.

8. Puțin motivate în fine sunt și argumentele că *fetișismul* ar fi punctul de plecare pentru evoluțiunea religioasă a lui Israel. Pentru că piatra, pe care se odihni capul său când avu visul despre scara cerească, patriarhul Iacob o ridică ca piatră comemorativă și turnă uleiu asupra ei și pentru că locul acesta îl destină ca viitoare casă a lui Dumnezeu, de aceea religiuinea Ebreilor primordial ar fi fost un cult de pietre sfinte 2), piatra sfântă dela Mecca ar fi o paralelă pentru aceasta. Însă locul respectiv nici decum nu scoposește pe patriarhul, pe carele îl descrie de un adorator al lui Iahve, totodată a-l suspiciona ca un adorator al fetișismului. Despre *piatra* ca atare în literatura ulterioară nu se amintește nimică ; Betel se consideră ca o localitate sfințită prin aducerea aminte de Iacob. E de tot natural că Iacob, când voi să aducă

1) Grimme, Unbewiesenes, Münster in W. 1904 p. 42.

2) Ch. Piepenbring, Histoire du peuple d'Israel 1889 ; Iulius Lippert. Geschichte des allgemeinen Priestertums, 2. Bd., S. 12.

un sacrificiu, înalță o piatră și o unse cu ulei; un trib nomad, care n'avea locaș stabil pentru cult, putea face piatră prin ungere să o facă altar de sacrificii; locașuri de cult încă nu constituiau obiecte de cult. Așisderea prin nimică nu se poate argumenta că tablele de piatră, care se păstrau în chivotul legii, n'au fost tablele legii, ci pietre de meteor care se venerau ca fetiș. Aceasta astăzi nicăire nu se mai afirmă, după ce săpăturile din Susa au dat la lumină un monolit din anul 2100 î. de Hr., care cuprinde legea lui Hammurabi. Dacă tradițiunea afirmă că legile cele mai vechi s'au scris pe piatră, apoi prin aceasta se exprimă amintirea materialului primitiv de scriere din epocele cele mai vechi de cultură; în tablele legii nu piatra ci legea era lucrul principal.

Din cele afirmate până acuma rezultă că toate argumentele pentru un animism, totemism, fetișism sau cult de strămoși primordial al Israelitilor dispar cu totul dacă se cercetează mai exact, și o exegeză, care este numai posibilă, nu se admite ca unica îndreptățită.

Dară dacă chiar ar fi posibil de a documenta că Semiții în epoca cea mai antică ar fi adorat acele forme de tot inferioare ale religiunii, totuș ar mai trebui să se deie răspuns la întrebarea, cum s'a întâmplat că din toate triburile semitice numai un unic a ajuns la monoteismul etic, pe când triburile învecinate, care viețuiau sub aceleași condițiuni de cultură, n'au ieșit din politeism.

Să nu se indice momente speciale în condițiile naturale de evoluțiune ale Ebreilor. O inclinare și capacitate pentru monoteism n'a posedat Israel, deoarece atât de adese a cedat tentațiunii de a imita cultul idololatrii canaaneice. Alte condițiuni de cultură sunt: clima, calitatea solului, situația geografică a țării, relațiile, politice și culturale față de popoarele învecinate. Acești factori n'au putut să contribuie la aceea că din toate triburile semitice în special cele canaaneice, numai Israel s'a avântat la monoteism. Calitatea naturală a Palestinei nu putea să împiedice că Canaaneii erau dedați cultului

idololatriu celui mai cras. Și Egiptul și pustiul arab, unde triburile lui Israel petreceau în stadiul prim al dezvoltării sale, nu era o țară a căreia calitate naturală ar fi putut favoriza monoteismul, căci, nici Egiptenii nici triburile arabe de lângă Sinai n'au ajuns la monoteism.

Sau poate contactul cu alte popoare a contribuit la aceea că Israel a ajuns la monoteism? Dintre toate popoarele, cu care Israel în decursul istoriei sale a intrat în relații mai strânse, nici unul nu era dedat monoteismului¹⁾, deci nici contactul cu aceste popoare cauzat prin evenimente politice sau de altfel, a fost acela care pe Israel a adus la o treaptă așa de înaltă a dezvoltării religioase; căci nici un popor nu putea să deie ceea ce însuș nu posedă. Despre teoriile mai nouă relativ la curentele monoteistice în Egipt și Babilonia, a căroră continuare în linie directă ar fi monoteismul lui Israel, se va trata mai târziu.

În timpul mai nou s'a afirmat că trecerea dela viața nomadă la cea sedentară, trecerea din pustiul în pământul canaaneic ar fi influențat evoluțiunea religioasă a lui Israel. În istoria religiunilor a Israelitilor Marti²⁾ deosebește patru epoce și caracterizează stările religioase ale lor prin expresiunile: religiunea nomazilor, religiunea țăranilor, religiunea profetică, religiunea legii. Ceea ce Marti numește religiunea nomazilor Stade³⁾ o însamnă prin religiunea pustiului; el vorbește despre o „transformare a religiunii pustiului în urma imigrării în Canaan“. Prin aceasta religiunea a nomazilor sau a pustiului se înțelege polidemonismul arab. Geneza poporului Israel se reduce la unirea triburilor nomade din nordul Arabiei, dintre cari unele să fi locuit pe peninsula sinaitică și în parte oarecare timp să fi petrecut în Egipt. Dela religiunea triburilor nomade din nordul Arabiei se face concluziune la religiunea cea mai antică a poporului israelit, care s'ar trage originea din acele triburi. Polidemonismul re-

¹⁾ Aceasta privește pe Babiloneni, Egipteni, Arabi, Canaaneii, Asirieni, Persi, Greci și Romani.

²⁾ Die Religion des Alten Testaments unter den Religionen des vorderen Orients, Tübingen 1906.

³⁾ Biblische Theologie des Alten Testaments, I. Bd. Tübingen 1905.

ligiunii nomade celei mai antice s'ar fi transformat la Israeliți dela imigrarea lor în Canaan sub Iosua și anume prin conviețuirea lor cu Canaanei și prin trecerea dela viața nomadă la cea sedentară. Aceasta religiune a țărănilor primită de la Canaanei ar fi fost învinsă prin influența profeților care în Israel să fi creat mai întâiu (adică pe timpul lui Moisi) monolatria, apoi monoteismul.

Aceasta shemă de evoluțiune religioasă se contestează tot mai mult în timpul mai nou, mai ales pe baza cercetărilor asiriologice¹⁾. Dară chiar dacă aceasta ar fi adevărată, atunce totuș ar mai trebui să se deie răspuns la întrebarea, de ce dintre toate triburile canaaneice numai singur Israel s'ar fi avântat până la monoteism. Chiar Wellhausen însuș, care în mod deosebit a participat la formarea acestei sheme istoric-religionare, trebuie să conceedă: *Warum die israelitische Geschichte von einem annähernd gleichen Anfang aus zu einem ganz andern Endergebnis geführt hat als etwa die moabitische, läßt sich schließlich nicht erklären* ²⁾.

Hecker²⁾ ce e drept a susținut părerea că din cauza slăbiciunii și micimii sale Israel ar fi renunțat la fapte rasboinice și s'ar fi simțit atras spre pace și operele păcii; în mijlocul vecinilor puternici, neavând garanție suficientă în puterea proprie, poporul involuntar ar fi înălțat ochii la un ajutor supraomenesc ca unica ancoră pentru conservarea independenței sale. Aceasta explicare, care stă în contradicere cu faptele răsboinice ale lui Israel începând dela timpul lui Iosua până la David, ar explica numai sensul religios al poporului, nu însă faptul că religiunea lui Israel în contrast cu religiunea triburilor învecinate, care așisderea erau mici, era sau a devenit monoteistă.

¹⁾ Cf. Hugo Winckler, *Religionsgeschichtlicher und geschichtlicher Orient. Eine Prüfung der Voraussetzungen der „religionsgeschichtlichen“ Betrachtung des Alten Testamentes und der Wellhausenschen Schule*, Leipzig 1906.

²⁾ „Nu se poate explica în fine, de ce istoria israelită purcezând dela maică acelaș început a ajuns la un rezultat final cu totul altfel, cum b. o. cea moabită“. Wellhausen, *Israelitische und jüdische Geschichte* ed. 4. 1901 p. 36.

Relațiile politice și cele de altfel față de popoarele învecinate ale lor — precum am văzut — nu au putut da poporului acestuia monoteismul. E cert că Israelii au primit dela Canaanei achizițiuni esențiale de cultură materială precum agricultura, construcțiunea caselor și templelor, construcțiunea de corăbii, arme războinice, instrumente de industrie de tot felul. Cert este că conviețuirea lui Israel cu triburile canaaneice au influențat asupra unor forme de practicare religioasă nestabilite prin legea mosaică. Cert e că Israel adese a fost sedus la imitarea cultelor canaaneice. Însă ființa religiunii israelite nu s'a modificat prin acest factor natural de cultură. În credința în Dumnezeu lui Abraam Israelii timpului profetic precum și cei ai epocelor mai târzii se identificau cu străbunii lor. Și din cultura altor popoare precum a Babilonenilor și Egiptenilor, în decursul istoriei Israel a primit multe în sine, însă pe terenul religiunii a mers căile sale proprii. Credința moștenită în Dumnezeu părinților a păzit-o ca ereditate sfântă și așa se explică că pe timpul lui Hristos cu privire la religiune Israel nu s'a contopit cu celelalte popoare ale imperiului roman; el mai vârtos formă un fenomen singular care provocă uimirea Romanilor, și acestora poporul Israel li apăru ca ceva straniu și neexplicabil.

Dacă se concede mai întâi că geneza resp. conservarea monoteismului la Ebrei trebuie redusă la profeție, dacă se concede apoi că în profeție spiritul lui Dumnezeu în mod supranatural a venit în contact cu spiritul lui Israel, atunci nu se înțelege de ce această influență a providenței n'a putut să înceapă deja mai timpuriu, adică în epoca genezii acestui popor, în timpul patriarhilor. Apoi cu privire la unitatea planului dumnezeesc de mântuire, la unitatea în conducerea supranaturală a lui Israel cu greu se poate crede că spiritul lui Dumnezeu — ce e drept — a condus prin profeție pe Israel că însă acelaș spirit să fi admis o expunere în scris a cursului religios de evoluțiune care cu totul stă în contradicere cu faptele. Aceasta din urmă trebuie să presupunem dacă voim să adoptăm unele teorii mai nouă asupra

începuturilor monoteismului și asupra religiunii lui Israel în periodul antemosaic și anteprofetic.

Dacă în expunerile de până acuma s'a respins teza după care credința de Dumnezeu a lui Israel ar fi numai un produs al condițiilor naturale de evoluțiune, apoi prin aceasta nu se contestă ori ce fel de evoluțiune în religiunea Testamentului Vechiu. De bună samă și la poporul Israel relativ la ideile religioase trebuie constatat un progres. Acesta însă consistă în evoluțiunea *organică* a germenilor date poporului prin revelațiune. Dacă se concede că revelațiunea supranaturală a ajuns culminațiunea sa în Hristos, atunce prin aceasta se recunoaște tot odată că există grade de revelațiune, adică că religiunea supranaturală a parcurs o evoluțiune până la timpul lui Hristos.

IV. Monoteismul lui Israel nu se bazează pe împrumutare.

În ultimul deceniu s'a făcut încercarea de a contesta monoteismului israelit caracterul unui fenomen singular prin aceea că s'a căutat a dovedi curente monoteiste la acele popoare de cultură între care Israel a viețuit în primele stadii ale evoluțiunii sale de cultură, adică la Arabi și Babiloneni. În modul acesta se credea a da dovadă că noțiunea de Dumnezeu a Israeliților e împrumutată dela alte popoare.

Adineoară era un timp în care unile idei religioase ale Israeliților se deduceau din religiunea Indilor; așa b. o. se relevă asemănarea cuvântului Brahma cu numele Abraam și numele Iehova (Iahve) se compară cu prima parte a cuvântului Iupiter (Iov). Mai târziu unii credeau că puteau dovedi că Iahve este identic cu zeul egiptean Iu; cu aceasta se puneau în opoziție cu faptul că la ieșirea din Egipt, Iahve a stat într'ajutor poporului său ales în contra aceluia popor în al căruia mijloc el fu venerat. Momentan se discută chestiunea, dacă la acele triburi antic-babilonene între care după tradiția israelită

Abraam viețuia înainte de imigrarea sa la Canaan, n'a existat un fel de monoteism. Deja începând cu anul 1880 se constatare cu certitudine că în Babilonia unde până în mia treia locuiseră triburi ne-semitice ar fi imigrat o populațiune care își trăgea originea din Arabia sudică și care era foarte înrudită cu Canaanei, ceea ce se cunoaște din o serie de nume proprii¹⁾. Înainte de ce prof. Friedrich Delitzsch ținuse conferințele sale asupra „Bibel und Babel“, afirmă Hommel că triburile, care pe la anul 2500 î. de Hr. imigrară în Babilonia, erau adoratorii religiunii lunei care după rugăciunile existente trebuie să se însemneze ca un fel de monoteism²⁾. Hermann Ranke, învățăcelul lui Hommel, întemeiă mai de aproape aceasta teză prin cercetările asupra numelor de persoane din timpul lui Hammurabi (cam pe la anul 2200 î. de Hr.)³⁾ Ca și Hommel, Ranke ajunse la rezultatul că în epoca lui Hammurabi pe lângă polidemonismul (o formă a animismului), care domina în general și provinia din timpul cel mai vechiu (cel sumeric), trebuie să fi existat curente monoteiste al căror subject în genere a fost zeul lunei.

Dacă teza sa Hommel în general o motivează cu trăsături caracteristice din imne și rugăciuni către zeul lunei, atunce în afirmările sale asupra unui pretins monoteism în Babilonia pe timpul lui Hammurabi, Friedrich Delitzsch se sprijini mai ales pe numele proprii compuse cu *ilu* și *lahve*. Deja în prima sa conferință⁴⁾ afirmă Delitzsch că cu privire la monoteismul israelit Asiriologia indică căi nouă. În Babilonia, unde până la anul 2500 î. de Hr. domnia politeismul cras, pe la mijlocul miei a treia ar fi imigrat triburi nord-semitice, care ar

¹⁾ La aceasta constatare au participat: Th. G. Pinches (1880), H. Pognon (1887), A. H. Sayce (1890), Fritz Hommel (1894) și Hugo Winckler (1894 și 1895). Cf. literatură la Hommel, Die altisraelitische Überlieferung München 1897 p. 88—93.

²⁾ Aceasta imigrare, care se străpunea cam pe la anul 2500 î. de Hr., se numia cea canaaneică.

³⁾ Hommel, Die altisraelitische Überlieferung in inschriftlicher Beleuchtung p. 117.

⁴⁾ Die Personennamen in der Hammurabi-Dynastie I München 1902.

⁵⁾ Bibel und Babel p. 46.

fi adorat pe un zeu etern cu numele *ilu* și *lahve*. Cu timpul acest monoteism ar fi fost învins și înlocuit cu politeismul ce se afla în țară și așa acest din urmă trei mii de ani a rămas în Babilonia religiunea poporului. Numai în temple la spiritele iluminate s'a dezvoltat o concepție monoteistă în acel sens că se credea că toți zeii sunt una în Marduc, zeul luminei, zeul cetății din Babilon.

Părerea că triburile arabe imigrate pe la anul 2500 în. de Hr. în Babilonia ar fi adus un fel de monoteism Delitzsch o sprijini, precum s'a amintit deja, pe numele de persoane compuse cu *ilu*, în fine pe unile nume proprii antic babilonene în care se cuprinde numele *lahve*. Mai întâiu este drept că în tabelele de contracte provenite din periodul lui Hammurabi întimpinăm următoarele nume: *Ilu-amranni* (zeule, privește-mă), *Ilu-turam* (zeule, întoarce-te iarăși), *Ilu-amtaha*r (am invocat pe zeu), *Ilu-abi* (zeul e părintele meu), *Iarbi-ilu* (zeul e mare), *Iamlik-ilu* (zeul este rege), *Ișbi-ina-ili* (prin zeu există el), *Amel-ilu* (om resp. serv al zeului), *Mut-ilu* (bărbatul zeului), *Iluma-le'i* (zeul este puternic), *Iluma-abi* (zeul e părintele meu), *Iluma-ilu* (*Ilu* este zeu sau zeul este zeu), etc. E de tot frapant că astfel de nume aflăm și în o serie de nume proprii din sudul Arabiei, care s'au adunat de către Hommel și s'au clasificat de către Ditlef Nielsen¹⁾. Semnul lor caracteristic e că în ele este vorba de „zeu“, nu de „zei“. Apoi afirmă Delitzsch că cuvântul ebraic *el* (zeu, identic cu *ilu*) ar sta în legătură cu prepoziția *el* (cătră) și ar însemna „țintă, țel“. De aici face concluziunea că acelor triburi semitice din nord, care formau nume de persoane compuse cu *ilu*, li „apărea unitară ființa dumnezească“. El nu spune de-adreptul, dară indică că aceste triburi ar fi fost monoteiste. Această concluziune de cătră mulți s'a considerat de exagerată.

Chiar dacă cuvântul semitic pentru Dumnezeu, *el* sau *ilu* ar însemna țel, ceea ce se contestează, totuș ar fi o prea mare cutezanță de a face concluziunea că cei

¹⁾ Die altarabische Mondreligion und die mosaische Überlieferung, Straßburg 1904, p. 8.

ce ar întrebuința acest nume comun în loc de nume propriu al unei zeități determinate, ar fi monoteiști. Ținta omului după dispoziția naturală celui singuratic e diferită și chiar în viața unui singur om uneori se schimbă ținta. Din numele compuse cu *ilu* cel mult se poate face concluziunea că dătătorul de nume a fost în stare de a trece dela ideia unei zeități singuratice și a concepe noțiunea zeu, a presupune ceva dumnezeesc în general ca substrat al zeilor singuratici și aceasta a însemna prin un cuvânt.

De altminterlea nu este cert dacă în aceste nume compuse cu *ilu*, cuvântul *ilu* totdeauna e un apelativ sau câte odată și nume propriu; numele *Iluma-ilu* ori și cum trebuie tradus: un zeu este *Ilu*. Poate să rămână nedecis dacă cuvântul *ilu* a fost mai întâiu nume propriu al unui zeu și abia mai târziu a devenit apelativ sau cazul a fost invers. Dară chiar dacă în aceste nume de persoane *ilu* totdeauna ar trebui să se interpreteze în sens apelativ, totuși numele proprii ale aceleiași pături de populație, al căror monoteism se afirmă de cătră *Delitzsch*, documentează că în aceeaș pătură pe timpul lui *Hammurabi* domnia politeismul, căci în dinastia lui *Hammurabi*, care se consideră de arabă se află nume proprii ca *Samsu-iluna* (zeul sorelui este zeul nostru), *Apil-sin* (fiul lui *Sin*, adică zeul lunei), *Sin-muballit* (*Sin* dă viață).

Ce se atinge de numele proprii compuse cu *lahve*, apoi chestia este următoare: Din trei nume proprii care provin din timpul lui *Hammurabi* și a părintelui său *Sin-muballit* se face concluziunea că triburile arabe imigrate cam pe la anul 2500 în Babilonia ar fi cunoscut numele lui *lahve*. Unul din aceste trei nume *Delitzsch* îl citește *la-a-ve-ilu*, al doilea *la-ve-ilu*, al treilea *la-uum-ilu* și traduce toate trei nume: *lahve* este Dumnezeu. Exactitatea cetirei propuse de *Delitzsch* se contestă de cătră mulți asiriologi cu renume. Semnul care *Delitzsch* îl redă prin *a'* se poate citi și ca *i'*, *u'*, *'a*, *'i* și *'u*, iară prin *'* se pot înțelege diferite sunete aspirate. Semnul redat de cătră *Delitzsch* prin *ve* poate să însemne și *vi*, *a*, *ma*, *me*, *pi*, *tal*, *tu* și *tum*; pentru cel inițiat în acest caz singu-

ratec se consideră numai unile din aceste cetinți. Nesigură este și însemnarea acestor grupe de semne. Hommel și Halevy traduc la-ah-ve-ilu prin „există Dumnezeu“, Barth „Dumnezeu dă viață“; deci cuvântul lahve aice nu se interpretează ca nume propriu, ci ca verb. Ranke propune acest nume a-l ceti la-ah-pi-lu și a-l traduce „un distructor este Dumnezeu“; Bezold citește la-ah-pi-lu și face dintr'acesta un nume propriu: Iapil sau Iabil; Zimmermann opinează că numele la-u-um-ilu, la-pi-ilu și la-'a-Pi-ilu s'ar putea explica așa că elementele ce apar fără determinativ de zeu, la-u-um, ya-PI în general n'ar cuprinde nume de zeu, ci un adjectiv, respective un verb¹⁾.

Sub presupunerea că cetirea și explicarea adoptată de Delitzsch a numelor amintite mai sus este corectă, apoi din aceste se poate argumenta numai atâta că numele lui Dumnezeu lahve este mai vechiu decât Moisi, însă de aice nu se poate dovedi cert despre însemnarea numelui și despre ființa unui pretins zeu Iahu al Arabilor. E frapant că Israeliții imigrați sub conducerea lui Iosua în Canaan n'au aflat în patria lor nouă adoratori ai lui lahve, ci numai adoratori ai lui Baal, Camoș, Moloh, Astartei, etc. și că Israeliții îl puseră în opoziție pe lahve față de toți zeii străini, mai ales cei canaanei. Amintirea numelui lahve pe inscripțiile antic-canaaneice (Taanec pe la anul 1450 în. de Hr.) e cu totul nesigură. Numele siriane Azriau din laudi și Iaubidi din Hamat cuprind în sine acest nume de Dumnezeu, însă ele provin din sec. 8 în. de Hr. și s'ar putea reduce la influența israelită. În timpul mai nou prof. Sellin susține că a aflat numele lah în o stampilă pe un urcior din Ieriho²⁾. Acestui fapt singuratic, i se opune conștiința sigură a lui Israel că cu adorarea lui lahve el se află în contrast aspru față de Canaanei.

În prima sa conferință a declarat Delitzsch că religiunea monoteistă a Arabilor imigrați cam pe la anul 2500 în Babilonia s'ar fi nimicit și că trei mii de ani

¹⁾ Schrader, die Keilinschriften und das A. T. 3. Aufl. 1903, p. 468.

²⁾ Die alttest. Religion im Rahmen der andern orientalischen. Leipzig, 1906, pag. 61.

politeismul cel cras ar fi fost religiunea de stat a Babiloniei, deși spirite libere, iluminate ar fi învățat în public că „Nergal și Nebo, zeul luni și al soarelui, zeul tunetului Ramman și toți ceilalți zei ar fi una în Marduc, zeul luminei“. În aceasta ultimă teză secundară indică Delitsch că în Babilonia între intelectualii superiori ar fi existat curente monoteiste, ba chiar doctrine monoteiste. Pentru aceasta teză Delitsch se sprijinește pe o tabelă cuneiformă cunoscută din anul 1895 și publicată de către Theo G. Pinches în *Journal of the Transactions of the Victoria Institute* pe care s'ar însemna toate (sau cel puțin cele mai importante) zeități ale panteonului babilonean ca una în zeul Marduc. Acest loc cuprinde cuvintele :

Ninib-Marduc șa alli (Ninib-Marduc al puterii).

Nergal-Marduc șa Kablu (Nergal-Marduc al luptei).

Zamama-Marduc șa tahazi (Zamama-Marduc al bătăliei).

Bel-Marduc șa belutu u mitluku (Bel-Marduc al stăpânirii și al guvernării)]

Nabu-Marduc șa nikasi (Nebo-Marduc al afacerilor¹⁾,

Sin-Marduc șa munammir muși (Sin-Marduc iluminatorul nopții)]

Șamaș-Marduc șa Kenati (Șamaș-Marduc al dreptului).

Addu-Marduc șa zunnu (Addu-Marduc al ploii).

Pentru explicarea textului acestuia adaogă Delitsch : Aceasta înșamnă (compară textele analoge II R 58 nr. 5 ; II R 54 nr. 1 ; III R 67 nr. 1 și a.) : Zeul Marduc se scrie și se numește Ninib ca posesorul puterii, Nergal resp. Zamama ca domnul luptei resp. a bătăliei, Bel ca posesorul stăpânirii, Nebo ca domnul afacerilor (?), Sin ca iluminatorul nopții, Șamaș ca stăpânul atot ce e drept, Addu ca domnul ploii, deci Marduc este atât Ninib cât și Nergal, atât zeul luni cât și al soarelui, etc., numele Ninib și Nergal, Sin și Șamaș sunt numai moduri felurite de numire ale *unui* zeu Marduc, ei toți sunt una cu el și în el. Folosindu-se apoi de un citat, Delitsch pune întrebarea : Nu este acesta monoteismul indogerman, doctrina unității ce rezultă din diversitate ?

¹⁾ Babel und Bibel, erster Vortrag pag. 49 și 78.

Contra acestei concluziuni așa de apodictice trebuie a protesta cu toată energia. Plasarea indusă mai sus a unor zei babiloneni cu Marduc, zeul luminii și zeul ocrotitor din Babilon *poate* mai vârtos și probabil *trebuie* să însemneze alta ceva. Marduc, zeul ocrotitor din Babilon, conform unui obicei antic în imne și rugăciuni se glorifică de către locuitorii acestui oraș peste toți ceilalți zei; de aceea toate acele puteri, care ceilalți zei le posedau pentru sine, i se atribuiau toate lui însuș.

Deci se zicea, Marduc luminează noaptea și de aceea trebuie comparat cu zeul lunii Sin; aceasta se exprimă prin formula: „Sin-Marduc ca iluminătorul nopții“.

Ce e drept aceasta egalizare și viceversa s'ar putea interpreta ca glorificare nu a lui Marduc ci a celorlalți zei, cam în sensul: Nergal este un Marduc când atacă, adică dacă atacă, Nergal este puternic ca Marduc. Lauda pentru Nergal consistă într'aceea că în genere el se compară cu Marduc. Însă explicarea primă se recomandă mai mult deoarece se intenționează glorificarea lui Marduc. Altfel explică Hilprecht textul. El interpretează Marduc ca nume apelativ pentru zeu, precum Enlil (Bel) pentru „domn“ la Nebucadnesar sau Istar pentru zeiță în texte cuneiforme binecunoscute; după aceasta locul citat ar avea sensul: Ninib, zeul puterii, Nergal, zeul luptei etc. În ori ce caz sunt posibile mai multe explicații ale textului îndus de Delitzsch: iar din o explicație numai posibilă nu se pot face concluziuni așa de exagerate cum a făcut Delitzsch.

Chestiunea dacă în religiunea babiloneană au existat curente monoteiste a cercetat și exegetul Ieremias cunoscut ca bun asiriolog, în scrierea sa „Monotheistische Strömungen innerhalb der babylonischen Religion“ (Lipsca 1904). Autorul mai întâiu revocă o afirmare susținută în cursurile sale universitare populare din Lipsca. Din cauza intimității cu care se vorbește în unile rugăciuni și imne către zeul lunii el vorbise despre curente monoteiste. Acuma declară Ieremias: Cultul lunii acuma de aceea nu poate fi monoteism în sensul adorării unui zeu cu

excluderea celorlalți, pentru că nu e cugetabil fără de contrastul cultului soarelui. Făcând apoi trecere, autorul totuș arată că în religiunea babiloneană există oarecare curente monoteiste. El tratează mai întâiu despre „misteriile în religiunea astrală“, adică doctrinele esoterice ale preoților babiloneni cunoscute numai celor inițiați. El concede că nu posedăm o mărturie monumentală asupra cultului misteriilor babilonenilor și nici nu putem spera a afla atari documente, deoarece e vorba de lucruri pe care a le comunica altora opria teama față de zeitate. Inșă din fenomene ulterioare care s'ar fi format sub asemenea presupuneri și sub influența caldaică, adică din liturgia lui Mitras și din misteriile grecești (orifice și eleusine) se poate face concluziunea că la Babiloneni zeii au fost pentru cei inițiați numai revelațiunea unei supreme puteri divine. Cel inițiat a aflat în misterii „că stelele și puterile naturei adorate ca zeități stau sub guvernarea unei puteri unitare divine“; ideea fundamentală a religiunii astrale din Babilonia, care în lumea astrală și în raportul numeric al cursului stelelor vede revelațiunea voinței dumnezeești, trebuia să conducă la o știință esoterică asupra unității puterilor divine ale naturei. Ieremias expune detailat apoi sistema cosmologică și cearcă să argumenteze că aceasta este superioară politeismului cras „das Weltbild mit seiner Dreiteilung (Himmel, Erde und Wassertiefe) führte zur Verehrung einer obersten Göttertrias, die in den drei Reichen des himmlischen und irdischen Alls ihre besondere Offenbarungsstätte hat: Anu, Bel, Ea. Aber auch diese kosmische Theologie drängte auf eine monarchische Spitze: Anu ist der summus Deus im eigentlichen Sinne, er heißt schon bei Gudea der König der Götter. Er thront im höchsten Punkte, im Nordpol des Weltalls; durch die (drei bezw. 7) Himmel steigt man zu ihm empor“¹⁾.

¹⁾ „Icoana universului cu împărțirea sa întreită (cer, pământ și adâncul apelor) conduse la adorarea unei supreme triade de zei care în cele trei imperii ale universului ceresc și pământesc posedă locașul său special de revelațiune: Anu, Bel, Ea. Dară și aceasta teologie cosmică indică cu necesitate o culme monarhică: Anu este summus Deus în sens propriu, acum

Aceasta teză că sistema cosmologică ar fi indicat cu necesitate o culme monarhică, Ieremias o restrânge imediat concedând că pe lângă Anu în icoana universului babilonean sub condiții anumite și zeii Sin și Ninib aveau dreptul la polul nordic; probabil că aceasta ar sta în legătură cu împrejurarea că fiecare din acești doi zei se înseamnă cu predilecțiune ca summus Deus; aceasta Ieremias o motivează cu citarea a câte unui imn asupra lui Sin și Ninib. Însă nu numai teologia celor învățați, adică a acelor care trăgeau consecvențele din sistema astrală și cosmică, indicau cu necesitate adorarea lui Deus summus, ci și religiunea masselor poporului. Politeismul era monarhic; adorarea lui Marduc ca zeul suprem se explică nu numai dintr'aceea că lui ca zeul primăverii evului de Taur i se cuvinia rolul de conducător, ci și din situația politică a cetății Babilon al cărei zeu ocrotitor era Marduc. Din motive ale geloziei politice, precum opinează Ieremias, în atare timpuri în care voiau să releveze contrastul politic față de ierarhia lui Marduc dela Babilon, în locul lui Marduc asirienii ar fi glorificat pe Nebo ca zeu unic, cu acelaș drept în care în evul Taurului lui Marduc i se cuvinea rolul lui summus Deus, în evul Gemenilor zeul lunei și al soarelui au fost înălțat ca zeii supremi; căci luna și soarele ar fi gemeni.

Ieremias citează de prisos încă unele imne în onoarea Istarei, regina cerului și maica zeița, asupra căroră zice numai atâta că arată idei religioase sublime, căci despre un curent monoteist nu se poate vorbi în imnul citat mai întâiu, de oarece Istar însaș vorbește despre părintele ei Nannar (Sin) și fratele ei Șamaș.

Apoi autorul cercetează teologia psalmilor babiloneni de căință în care muierea, ce se închină, se deplânge asupra urmărilor păcatelor și se roagă pentru înlăturarea acestor urmări. Căință în sens de recunoștere a păcatelor, părere de rău, vot de îndreptare după părerea lui Ieremias psalmii acestia nu le cunosc. Ce e drept

la Gudea (un rege din epoca cea mai antică a Babiloniei) el se numește regele zeilor. El tronează pe punctul cel mai suprem, în polul nordic al universului; prin cele trei (resp. 7) ceruri te sui la dânsul“.

în ei nu se numesc mai multe zeități; însă monoteismul este exclus aici, deoarece totdeauna e vorba de zeu și zeiță. Apoi rezultă din titlul unui psalm că acesta se putea întrebuița la invocarea ori cărei zeități; rugăciunea se însamnă deci ca formular pentru toate cazurile posibile. Unile locuri unde este vorba de zeul necunoscut, resp. de zeița necunoscută după Ieremias trebuie explicate astfel că cel ce se tânguiește nu știe cert dela care zeiță i s'a împus nenorocirea. O urmă de apropiere a monoteismului Ieremias află numai acolo unde în rugăciunile respective „există inclinațiunea, soartea oamenilor a-și cugeta sub conducerea *unei* mâni superioare“. În faptă, în unile locuri cel ce se roagă se însamnă ca copilul zeului *său*. Cum însă în necazurile diferite ale vieții se pot invoca diferiți zei, atunci e prea cutezat de a vorbi de un curent monoteist. Deși într'o rugăciune singuratică se poate cugeta numai un zeu *determinat* care se invocă, totuș în alt psalm cel ce se roagă poate invoca pe alt zeu.

E drept deci că soartea omului se cugeta că stă sub conducerea unei mâni superioare; însă cuvântul „unei“ nu trebuie interpretat în sensul lui unius ci alius¹⁾.

Rezultatul cercetărilor sale Ieremias le resumează așa că în știința secretă a preoților, în religiunea psalmilor de căintă, în cultul lui summus Deus, în special în adorarea lui Marduc ar fi existat curente monoteiste; însă nu poate să fie vorba că în Babilon s'ar fi aflat ceea ce constituie însemnătatea universal-istorică a Bibliei, monoteismul, nici despre aceea că prin descoperirea unui monoteism latent în Babilonia Israel s'ar despoia de fapta cea mai mare de glorie în a căreia strălucire a lucit

¹⁾ În fine afirmă Ieremias că în sec. 6 în. de Hr. la toate popoarele de cultură a lumii antice ar fi existat o inclinațiune remarcabilă spre monoteism; urme de aceasta s'ar afla în orient ca și în occident, ba chiar în India precum în Azia cea mai depărtată. Ca dovadă pentru teza aceasta se indică identificarea lui Marduc cu Jahve prin Iudeii exilului, reforma religioasă a lui Zarathustra, Budda și Confuciu, ba chiar doctrinele filosofice ale lui Pitagora și Socrate; pretutindene se arată efectul lui λόγος σπερματικός.

până astăzi, adică că numai el singur dintre toate popoarele s'a avântat la un monoteism curat.

După Alfr. Ieremias în timpul mai nou prof. Baentsch din Iena a cercetat chestia dacă undeva în antichitatea orientală neisraelită a existat monoteismul sau un început al acestuia. După cercetarea materialului babilonean-asirian, egiptean, sirian, fenician și canaaneic numitul învățat crede de a putea stabili că nici odată și nicăire nu s'a ajuns la un monoteism practic ca la Israeliti, însă totuși la unele doctrine monoteiste care cel puțin în Babilonia și în Egipt s'au dezvoltat în cercurile preoțești pe fundament astral. Monoteismul antic-oriental (neisraelit), dacă în genere se poate vorbi de el, presupune politeismul, el este o resumare numai teologică, adică abstractă a puterilor astrale. La poporul Israel monoteismul se află în contrastul cel mai mare cu politeismul; el este aice practic și etic. Intre monoteismul israelit și între curentele monoteiste afară de Israel constă cel mult o legătură rădăcinală, întrucât ambele concepții au aceeași bază; nici într'un caz nu există posibilitatea pentru presupunerea că monoteismul israelit este împrumutat din cel antic — oriental! 1)

Resumând *rezultatul* expunerilor noastre putem afirma următoarele. Toate încercările de până acuma, de a explica monoteismul lui Israel numai ca un produs al factorilor naturali sunt fără succes. Nu rămâne nimică alta decât a pune mâna pe Testamentul Vechiu și, având încredere în mărturia unanimă a tradiției israelite, a re-

1) La cercetarea materialului babilonean, care se consideră aice, Baentsch deosebește trei feluri ale religiunii babilonene: 1. religiunea națională a poporului; 2. religiunea inimilor și sufletelor pioase care ar corespunde religiunii profetilor și psalmiștilor în Israel cărora religiunea li era o chestie a internului omului și în fine 3. religiunea preoțească. Cel mai lămurit, precum crede autorul, se arată o apropiere de monoteism în religiunea preoțească în Babilonia; însă culminarea monarhică a politeismului ar sta în legătură mai puțin cu considerări religioase și filosofice sau cu constelațiuni politice, ci mai vărtos cu poziția zeităților singuratice în cosmos, adică în spațiul universelor și cu rolul propriu care zeitățile singuratice îl aveau pentru calendarul universelor, adică cu poziția lor în *timpul* universelor (Altorientalischer und israelitischer Monotheismus p. 20).

1) Altorientalischer und israelitischer Monotheismus. Ein Wort zur Revision der entwicklungsgeschichtlichen Auffassung der isr. Religionsgeschichte Tübingen 1906 p. 46.

cronologică, deoarece tradiția orală nu obișnuiește a observa șirul cronologic al evenimentelor.

Tot cu ajutorul ipotezei tradițiunii vreau să explice problema sinoptică și *Wetzel*¹⁾, *Westcott*²⁾ și *Le Camus*³⁾.

În același timp însă, *Simons*⁴⁾ stă iarăși pe punctul de vedere al ipotezei celor 2 isvoare îmbinându-o cu ipoteza folosirii, ca și mai înainte, H. I. Holtzmann și B. Weiss. El face, în parte, critica părerilor acestor 2 învățați, arătând punctele slabe ale pozițiunilor lor. Rezultatul, la care ajunge este următorul: Evangelia lui Marcu este cea mai veche. De ea se folosesc ceilalți 2 evangeliști sinoptici. Mateiu însă utilizează totdeodată și scrierea Logia, care cuprinde nu numai cuvântări, ci și fapte de ale Domnului. Iară Luca, la rândul său, cunoaște nu numai evangelia lui Marcu, ci și cea alui Mateiu, și le utilizează la compunerea evangheliei sale. Scrierea primordială alui Marcu (*Urmarkus*), a cărei existență e susținută și de Holtzmann, devine astfel, de prisos. Și tot așa crede *Simons*, că poate nega și dependența lui Marcu de scrierea Logia, dependență propusă încă de B. Weiss.

Și *Mangold*⁵⁾ susține dependența lui Luca de Mateiu, fără să renunțe însă la teoria despre existența unei evanghelii primordiale alui Marcu (*Urmarkus*).

Nici *Beyschlag*⁶⁾ nu vrea să renunțe la evangelia primordială alui Marcu (*Urmarkus*), ci reclamă pentru aceasta chiar locul prim care, după părerea lui B. Weiss, s'ar cuveni scrierii Logia alui Mateiu. Ba, el susține, ca și odinioară *Weiffenbach*⁷⁾, că ar fi existat chiar 2 recensțiuni diferite ale evangheliei primordiale alui Marcu (*Urmarkus*).

1) *Wetzel*, Die synoptischen Evangelien, 1883. El s'a încercat totodată să facă o reformă a ipotezei tradițiunii ce o propunea odinioară Gieseler.

2) *Westcott*, Introduction to the study of the Gospels, 1860, ed. 7, 1882.

3) *Le Camus*, Vie de N. S. Jésus-Christ, ed. 6, 1901.

4) *Simons*, Hat der dritte Evangelist den kanonischen Matthäus benützt? 1880.

5) *Mangold*, în Bleeks Einleitung in das N. T., ed. 4, 1886, p. 240.

6) *Beyschlag*, Die apostolische Spruchsammlung (în Studien und Kritiken, 1881).

7) *Weiffenbach*, Das Papiasfragment 1874.

De altă părere este însă *Hofmann*¹⁾ în ce privește rezolvirea problemei sinoptice. El crede că este suficient a susține, că Mateiu scrie mai înainte de toți. În dependență de Mateiu scrie apoi Marcu. Iară Luca se folosește apoi de ambele evanghelii anterioare, a lui Mateiu și Marcu, și încă și de alte isvoare, cari i-ar mai fi stat la îndemână.

Cercetătorii mai noi din sinul protestanților, cari s'au ocupat de problema sinoptică, sunt însă, în majoritatea lor covârșitoare, de părerea că problema aceasta se poate rezolvi numai cu ajutorul teoriei celor 2 isvoare, dintre cari unul este scrierea Logia, iară celalalt sau evangelia primordială alui Marcu (*Urmarkus*), sau evangelia canonică alui Marcu. Așa *Iacobsen*²⁾, *Stockmeyer*³⁾, *Wendt*⁴⁾, *P. Ewald*⁵⁾, *Feine*⁶⁾, *Jülicher*⁷⁾, *Wernle*⁸⁾, *F. Barth*⁹⁾, *O. Holtzmann*¹⁰⁾, *Bovon*¹¹⁾, *Réville*¹²⁾, *Titius*¹³⁾, *Gregory*¹⁴⁾ ș. a.

1) *Hofmann*, Die hl. Schrift des N. T., 9. Abth.: Zusammenfassende Untersuchung, herausgeg. v. Volck, 1881.

2) *Iacobsen*, Untersuchungen über die synoptischen Evangelien, 1883; Jahrbücher für protestantische Theologie, 1886, p. 43 ss.

3) *Stockmeyer*, Theolog. Zeitschrift aus der Schweiz, 1884.

4) *Wendt*, Die Lehre Jesu, I, 1886.

5) *P. Ewald*, Das Hauptproblem der Evangelienfrage, 1890.

6) *Feine*, Jahrbücher für protest. Theologie, 1885—1888; Eine vorkanonische Überlieferung des Lukas, 1891. Feine acceptă un isvor comun A pentru toți evangeliștii sinoptici, un alt isvor B pentru particularitățile lui Mateiu, iară un al treilea isvor C pentru particularitățile lui Luca. Cu alte cuvinte zis, Feine susține existența unei evanghelii primordiale ce ni s'a păstrat în evangelia canonică alui Mateiu și existența scrierii Logia în 2 recensțiuni diferite. Cât privește pe Luca el este de părerea, că acest evangelist s'a folosit și de evangelia canonică alui Marcu. El îmbină așadară teoria isvoarelor cu teoria folosirii pentru a explica problema sinoptică.

7) *Jülicher*, Einleitung in das N. T., 3 u. 4 Aufl., 1901.

8) *Wernle*, Die synoptische Frage, 1899.

9) *F. Barth*, Die Hauptprobleme des Lebens Jesu, 1899, ed. 2, 1903.

10) *O. Holtzmann*, Leben Jesu, 1901.

11) *Bovon*, Theologie du N. T., I, 1893.

12) *Réville*, Jésus de Nazareth, I, 1897.

13) *Titius*, Das Verhältnis der Herrenworte im Markusevangelium zu den Logia des Matthäus (în Theol. Studien B. Weiss dargebracht, 1897).

14) *C. R. Gregory*, Einleitung in das N. T., Leipzig, 1909, p. 754 ss. susține că a existat o evanghelie primordială (*Urevangelium*). Este scrierea Logia. Aceasta a fost tradusă pe la anii 60 din limba aramaică în cea greacă. De textul grecesc se folosesc toți trei evangeliștii sinoptici. Dintre aceștia prioritatea îi revine evangheliei lui Marcu. Mateiu utilizează pe de o parte aproape în întregime evangelia lui Marcu, dară pe de altă parte și scrierea Logia (în limba greacă). Și totașa și Luca fără ca dânsul să fi știut ceva despre existența evangheliei lui Mateiu.

Iară *A. Resch*¹⁾, un teolog protestant, care de altfel aparține direcțiunii pozitive bisericești, se nevoiește în același timp să adune o mulțime de cuvinte de ale Domnului, cari ni s'au păstrat la sf. Părinți și în evangeliile apocrife, și vrea să dovedească în baza acestora (74 genuine și 103 apocrife) existența unei evanghelii primordiale („Urevangelium“), crezând că a existat, într'adevăr, o evanghelie primordială scrisă în limba ebraică, care purta titlul: „Dibre Ieșua (istoria lui Iisus)“. Aceasta a fost tradusă și prelucrată în limba greacă, primind acum titlul, mai puțin corespunzător, de „Logia“. Privitor la geneza evangeliilor, susține prioritatea evangheliei lui Marcu. Ceilalți evangeliști sinoptici se servesc de aceste 2 isvoare (Logia și Marcu) la compunerea scrierilor lor. Pentru cele 2 capitole dintăiu ale evangheliei lui Mateiu și Luca servește ca isvor însă și o altă scriere evangelică fragmentară, care purta titlul „Evangelia prunciei lui Iisus“ și era scrisă în limba veche ebraică. Resch a încercat să reconstruiască chiar și textul acestei scrieri²⁾.

Impotriva lui Resch se ridică însă *I. H. Ropes*³⁾ și *G. Dalman*⁴⁾, cari arată că nu poate fi vorba despre existența unei evanghelii primordiale, scrise în limba ebraică veche, pe care să o fi utilizat chiar sf. Părinți, dat fiind, că nu cunoaștem nici o urmă despre existența ei, și știut fiind, că atât Domnul Iisus Hristos, cât și apostolii Săi, nu au vorbit în limba ebraică veche, ci în cea aramaică.

Dară de altfel nici aderenții teoriei celor 2 isvoare nu sunt uniți în părerile lor. Ei se ceartă și cu privire la următoarele puncte :

¹⁾ *A. Resch*, *Agrapha* (în *Texte und Untersuchungen* herausgegeben von Gebhardt und Harnack, 1889); *Ausserkanonische Paralleltexte zu den Evangelien* (ibid., 1893—1897). Vezi și tractatul: „*Tà λόγια Ἰησοῦ*“ (în *Theol. Studien* B. Weiss dargebracht, 1897).

²⁾ *Resch*, *Das Kindheitsevangelium nach Lukas und Matthäus* (Paralleltexte zu den Evangelien, V, in *Texte und Untersuchungen*, 1897).

³⁾ *I. H. Ropes*, *Die Sprüche Jesu* (în *Texte und Untersuchungen*, XIV, 2, 1896).

⁴⁾ *G. Dalman*, *Die Worte Jesu*, I, 1898.

1. Dacă scrierea Logia a fost scrisă mai întâiu, sau dacă prioritatea îi revine evangheliei primordiale alui Marcu (Urmarkus), resp. evangheliei canonice alui Marcu.

Titius, și totașa *Wellhausen*¹⁾ se străduiesc să dovedească, că Logia este anterioară, și că Marcu se folosește de această scriere. De aceasta părere era mai înainte și B. Weiss. Dară *Beyschlag*²⁾ și *Wernle*³⁾ neagă, că Marcu s'ar fi folosit de scrierea Logia la compunerea evangheliei sale. Aceleași vederi le împărtășesc și *Soltau*⁴⁾ și *Harnack*⁵⁾.

2. În linia a doua e controversată chestiunea, dacă evanghelia primordială alui Marcu (Urmarkus) sau evanghelia canonică alui Marcu a servit de bază pentru celelalte 2 evanghelii sinoptice, alui Mateiu și Luca.

Ipoteza unei evanghelii primordiale alui Marcu (Urmarkus) e susținută mai întâiu de *H. I. Holtzmann*, dară în cele din urmă este părăsită și de dânsul. În consecință unii chiar au declarat-o de prisos. În aceasta legătură de idei țin să amintesc pre *Hawkins*⁶⁾, care a încercat să combată, cu argumente solide, ipoteza unei evanghelii primordiale alui Marcu (Urmarkus), arătând în baza cercetărilor minuțioase ce le-a făcut asupra limbii evangheliilor, că Mateiu și Luca bazează pe evanghelia canonică a lui Marcu, și nicidecum pe o scriere care ar fi deosebită de ea. Totașa vorbește și *Soltau*⁷⁾ și *Wernle*. Acest din urmă respinge hotărât ipoteza unei evanghelii primordiale alui Marcu (Urmarkus), zicând că ipoteza aceasta ar trebui să dispară pe viitor din cercetările noastre științifice asupra evangheliilor sinoptice.

1) *Wellhausen*, Einleitung in die 3 ersten Evangelien, 2 Aufl., Berlin, 1911, p. 64 ss.

2) *Beyschlag*, în Studien und Kritiken, 1898.

3) *Wernle*, Die synoptische Frage, Freiburg, 1899.

4) *Soltau*, Unsere Evangelien 1901.

5) *Harnack*, Sprüche und Reden Jesu, Leipzig, 1907.

6) *Hawkins*, Horae synopticae, Oxford, 1899; ed. 2. 1909.

7) *Soltau*, Unsere Evangelien, 1901.

Dară cu toate acestea alții o susțin din nou, cu toată tăria, precum *Feine*, *O. Holtzmann*, *Joh. Weiss* ¹⁾, *Schmiedel* ²⁾, *Wrede* ³⁾, *Wendling* ⁴⁾ ș. a.

3. Totașa se întreabă, dacă Luca a utilizat pre Mateiu (așa Simons și Holtzmann), sau invers, sau dacă, în sfârșit, Luca scrie independent de Mateiu, după cum cred mulți alții (ca d. e. Beyschlag).

Pentru explicarea raportului dintre Luca și Mateiu, cei mai mulți recurg la ipoteza existenței unei evanghelii primordiale a lui Mateiu (Urmatthäus). Aceasta însă n'are să fie privită, după cum credea Schleiermacher ca o colecțiune de cuvântări ale Domnului (Logia), ci are să fie considerată ca edițiunea primă a evangheliei lui Mateiu. Această scriere a lui Mateiu e folosită de Luca la compunerea evangheliei sale canonice (așa Soltau). *Zahn* ⁵⁾ este de părerea că acea scriere primordială a lui Mateiu este chiar evangelia lui Mateiu, scrisă original în limba aramaică. Marcu se folosește de ea, contopindu-o cu amintirile ce le are din gura lui Petru. Iară Luca, la rândul său, folosind pre Marcu, mai adaugă încă și rezultatele cercetărilor proprii, făcute asupra istoriei evanghelice. Evangelia lui Mateiu, pe care o avem azi în limba greacă, nu ar fi decât traducerea evangheliei lui Mateiu, scrisă în limba aramaică. Cu ocaziunea traducerii s'a ținut însă cont de textul evangheliei lui Marcu, care fusese scrisă între timp, așa că evangelia canonică alui Marcu pe de o parte are la baza sa evangelia aramaică alui Mateiu, iară pe de altă parte servește ca isvor pentru evangelia greacă alui Mateiu.

4. În fine, nici chiar la întrebarea, care dintre evangeliile canonice ar fi fost scrisă mai întâiu, nu se răspunde din partea tuturor la fel. Mai înainte părea, că evangheliei lui Marcu i-ar reveni prioritatea față de ce-

1) *J. Weiss*, Das älteste Evangelium, 1903.

2) *Schmiedel*, Hauptprobleme der Leben-Jesu-Forschung, 1902.

3) *Wrede*, Die Entstehung der Schriften des N. T., Vorträge, Tübingen 1907 (în Lebensfragen, Schriften und Reden, herausgeg. von Weinel, 18).

4) *Wendling*, Ur-Markus, Versuch einer Wiederherstellung der ältesten Mitteilungen über das Leben Jesu, Tübingen, 1905.

5) *Zahn*, Einleitung in das N. T., II. 1899; ed. 2, 1900.

lelalte evanghelii canonice. În timpul mai recent însă *Zahn* și tot așa *Hadorn*,¹⁾ *Hausleiter*²⁾ și *Bolliger*³⁾ dau prioritatea evangheliei lui Mateiu, iară *Spitta*⁴⁾ evangheliei lui Luca. Vedem deci că nici aceasta pozițiune a Neo-tübingenilor, care părea mai tare, nu rămâne necontroverzată.

Aceasta expunere scurtă, istorică, arată că ipoteza unor isvoare comune scrise, care ar fi fost folosite de evangeliștii noștri sinoptici la compunerea scrierilor lor, n'a răușit să înlătore toate dificultățile ce le prezintă evangeliile sinoptice pe tema raportului lor literar. Îndeosebi ipoteza celor 2 isvoare, care, până nu de mult, părea a fi rezultatul cel mai sigur al muncii depuse în aceasta direcțiune, e părăsită chiar de acela, care odinioară era cel mai fervent apărător al ei, de H. I. Holtzmann. Ba, și mai mult. În timpul mai nou, mulți învățați de vâloare, precum *Zahn* și *Gregory*, vorbesc din nou despre o unică evanghelie primordială, fie că se gândesc la Logia scrisă în limba aramaică, fie că la traducerea ei greacă. Astfel după mai bine de 100 de ani cercetările se întorc la punctul de vedere, pe care stătea încă Eichhorn la începutul sec. 19.

Să apucăm din nou același drum, ar fi muncă cheltuită înzădar.

Țin să mai amintesc, că mulți dintre învățații mai sus menționați, pentru a putea rezolvi problema sinoptică n-au rămas numai pe lângă ipoteza isvoarelor și cea a folosirii reciproce, ci convinși fiind de insuficiența acestor 2 teorii au luat într'ajutor încă și ipoteza tradițiunii orale, dând acesteia când un rol mai mare, când unul mai mic pentru a putea explica marile asemănări dintre evangeliștii sinoptici. La aceștia numărăm pre *Bey-schlag*, *H. I. Holtzmann*, *Wernle*, *Soltau*, *Hawkins* ș. a. Nu lipsesc nici învățați din sinul protestanților, ca *Godet*,⁵⁾

¹⁾ *Hadorn*, die Entstehung des Markusevangeliums, 1898.

²⁾ *Hausleiter*, Probleme des Matthäusevangeliums, 1901.

³⁾ *Bolliger*, Markus, der Bearbeiter des Matthäusevangeliums, 1902.

⁴⁾ *Spitta*, Die synoptische Grundschrift und ihre Überlieferung durch das Lukasevangelium, Leipzig, 1912.

⁵⁾ *Godet*, Einleitung in das N. T., Spezielle Einleitung, II, 1, übersetzt von Reineck, Hannover, 1905, p. 339—426.

Bonnet,¹⁾ *Veit*²⁾ ș. a. cari sunt chiar de părerea că tradițiunea orală singură ar fi deplin ajungătoare pentru a explica în mod satisfăcător asămănările mari dintre evangeliști sinoptici.

Dintre teologii romano-catolici, cei mai mulți se mulțumesc, la soluționarea problemei sinoptice cu teoria tradițiunii respingând atât ipoteza folosirii, cât și cea a izvoarelor comune scrise. Pe cea dintâi o consideră de prisos, pe cea din urmă ca incompatibilă cu doctrina despre inspirațiunea scrierilor evanghelice. Dintre cei mai noi amintesc pe *Friedlieb*,³⁾ *Weinhardt*,⁴⁾ *Bisping*,⁵⁾ *Schegg*,⁶⁾ *Knabenbauer*,⁷⁾ *Le Camus*,⁸⁾ *Fillion*,⁹⁾ *Kaulen*,¹⁰⁾ *Felten*,¹¹⁾ *Padovani*,¹²⁾ *Cornely*,¹³⁾ *Pölzl*¹⁴⁾ ș. a. Dară unii dintre dâșii, cred, că problema sinoptică nu se poate rezolvi numai cu ajutorul ipotezei tradițiunii, ci se cred nevoiți să admită și ipoteza folosirii. Pe acest punct de vedere stau *Belser*¹⁵⁾ și *Gutjahr*.¹⁶⁾ În fine nu pot să trec cu vederea nici faptul, că unii dintre teologii romano-catolici, din timpul cel mai nou, cred că trebuie să accepte și teoria celor 2 izvoare în forma moderată propusă de Zahn și Gregory. La aceștia *J. Schäfer*¹⁷⁾ numără pre *Durand*, *Jacquier*,

1) *Bonnet*, *Evangiles de Matthieu, Marc et Luc, expliqués au moyen d'introduction, d'analyses et de notes exegetiques*, 2 ed., Lausanne, 1895.

2) *Veit*, *Die synoptischen Parallelen und ein alter Versuch ihrer Enträtselung mit neuer Begründung*, 1897.

3) *Friedlieb*, în *Osterreichisch-hath. Vierteljahrschrift*, 1864, p. 68 ss.

4) *Weinhard*, *Das N. T.*, 1865, p. XVI.

5) *Bisping*, *Exegetisches Handbuch z. N. T.*, I, 1868, p. 15 ss.

6) *Schegg*, *Das Evangelium des hl. Marcus*, 1870, p. 12 ss.

7) *Knabenbauer*, *Stimmen aus Maria Laach*, 1881, XXI, p. 297 ss.; 1884, XXVI, p. 196; *Comm. in Marcum*, 1894, p. 15 ss.

8) *Le Camus*, *Vié de N. S. Jésus-Christ*, 1883, I, p. 28 ss.

9) *Fillion*, *Introduction générale aux Evang.*, 1888, p. 25 ss.

10) *Kaulen*, *Einleitung in die hl. Schrift*, III, 1893, p. 448 ss.

11) *Felten*, în *Wetzer u. Weltes Kirchenlexikon*, ed. 2. VIII, p. 189. 667.

12) *Padovani*, în *notele la Cornelius a Lapide*, comm. in *Evang.*, 1896, p. 17 ss.

13) *Cornely*, *Historica et critica Introductio in U. T. libros sacros*, III, p. 184 ss.

14) *Pölzl*, *Kurzgefasster Kommentar zu den 4 hl. Evangelien*, Graz, „Styria“, 1880—97; ed. 2 resp. 3, 1900—1914.

15) *Belser*, *Einleitung in das N. T.*, 2 Aufl., 1905.

16) *Gutjahr*, *Einleitung zu den hl. Schriften des N. T.*, 4 u. 5 Aufl., 1919.

17) *J. Schäfer*, în *Katholik*, 1917, 4 Folge, p. 62.

*Battifol, Lagrange, Fr. Maier*¹⁾, *Fr. Tillmann*²⁾ și *Sickenberger*³⁾). Dintre aceștia Tillmann susține chiar, că din punctul de vedere al teoriei celor 2 isvoare s'ar putea dovedi ușor și vrednicia de credință a evangeliilor sinoptice⁴⁾. Dară față de această aserțiune ține *Dausch*⁵⁾ să arate, că vrednicia de credință a celor 3 evanghelii dintăi se poate dovedi în mod destul de convingător încă tot pe baza mărturiilor evangeliilor înseși, precum și pe baza mărturiilor externe, ce le avem în aceasta direcțiune.

În biserica ortodoxă, după cât știu eu, s'a ocupat cu problema sinoptică până acuma numai *Damalas*⁶⁾. El stă pe punctul de vedere al teologului protestant Bleek, a cărui întroducere în cărțile T. N. o prelucră în limba greacă, susținând că teoria folosirii în forma Mateiu, Luca, Marcu împreună cu teoria tradițiunii sunt suficiente pentru resolvirea problemei sinoptice. Teoria isvoarelor însă o respinge.

Și totuși cred, că față de aceasta problemă, care preocupă de mult cercurile teologilor mai ales protestanți și romano-catolici, trebuie să ne precizăm și noi atitudinea nu numai în vederea interesului pur științific al chestiunii, ci și din motive de credință, întrucât nu putem rămâne nepăsători față de condițiunile în cari sunt scrise evangeliile sinoptice, cu importanța lor ca isvoare ale credinței celei adevărate.

¹⁾ *Fr. Maier*, Die drei älteren Evangelien erklärt, Berlin 1912 (in die hl. Schrift des Neuen Testamentes, herausg. v. Fr. Tillmann).

²⁾ *Tillmann*, Das Johannesevangelium, Berlin 1912 (in Die hl. Schrift des Neuen Testamentes).

³⁾ *Sickenberger*, Das neue Dekret der Bibelkommission über das Matthäus-Evangelium und die sogenannte Zweiquellentheorie (Bibl. Zeitschrift, IX, 1911, p. 391—396); Kurzgefasste Einleitung in das N. T., 1916; 2 ed. 1920, p. 73—78.

⁴⁾ *Vezi Katholik*, 1917, 4 Folge, p. 62.

⁵⁾ *Dausch*, Die synoptische Frage, Münster, 1914 (in Biblische Zeitfragen, VII, 4); Die Zweiquellentheorie und die Glaubwürdigkeit der drei älteren Evangelien, Münster, 1915 (in Biblische Zeitfragen, VII, 9).

⁶⁾ *Damalas*, Ἐπιτηδεῖα εἰς τὴν κατὰ τὴν διαθήκην, I, Ἀθήναις, 1876, p. 109—137.

C. Critica în general a teoriilor propuse și rezolvirea problemei sinoptice.

Ar fi inutil a ne încerca după cele spuse mai sus să facem critica în special a fiecărei păreri, ce s'a propus în cursul vremii din partea unui sau a celuilalt cercetător pentru a soluționa chestiunea raportului literar dintre evangeliștii sinoptici.

Ne vom mărgini dreptaceea a cerceta, numai în general, întrucât principiile, dela cari au purces unii sau alții pentru a rezolvi problema sinoptică, se pot susține în fața științii sau nu.

Pentru a rezolvi problema sinoptică s'au stabilit în cursul vremii următoarele 3 ipoteze principale :

1. ipoteza tradițiunii ;
2. ipoteza folosirii sau a dependenței unui evangelist de celalalt, resp. ceilalți și
3. ipoteza isvoarelor comune scrise.

Rămâne acum să cercetăm, întrucât una sau cealaltă dintre aceste 3 ipoteze e în stare să explice în mod satisfăcător toate diferențele și toate asemănările dintre evangeliștii sinoptici și să resolve astfel problema sinoptică.

1. *Ipoteza tradițiunii.*

Ipoteza tradițiunii susține că asemănările mari dintre evangeliștii sinoptici ar rezulta din faptul că fiecare evangelist se nevoiește să redea cât mai fidel tradițiunea orală cu privire la faptele și cuvântările Domnului Iisus Hristos. Aceasta, se zice, a primit în curând o formă fixă și stereotipă în gura predicătorilor evanghelici, ș. a. în următoarele condițiuni : Devotamentul sincer, precum și respectul adânc al primilor credincioși față de Domnul Iisus Hristos i-a determinat să redea faptele minunate, care le-a plinit Domnul, numai în cadrele, în care s'au petrecut în realitate, și să păstreze cuvintelor rostite de Dânsul, cât mai fidel, atât forma, cât și

înțelesul lor original. Dară deasa repetare a acestor istorisiri are ca urmare, în curând, că tradiția evanghelică primește din ce în ce o formă tot mai fixă și mai stereotipă, fapt, care o scutea, pe viitor, de prea mare variațiune. La formarea acestei tradițiuni orale fixe și stereotipe a contribuit foarte mult 1. mai ales faptul că în țările orientului de obicei tradițiile popoarelor trec pe cale orală dela o generațiune la alta. E cunoscut b. o. că întregul balast rabinic, abia după ce prin sute de ani a trecut din gură în gură, a fost fixat, în fine, și în scris. Și totașa ne spune învățatul *Max Müller*, că și literatura indică Rig-Veda cu cele 1028 de cântece în 16.448 versete s'a păstrat prin secolii de arândul numai prin mijlocirea tradiției orale, fără să fi fost fixată în scris. 2. Tradițiunea orală evanghelică, se zice, a primit în curând o formă fixă și stereotipă și pentru faptul că limba aramaică, în care a fost turnată mai întâiu, era o limbă sermană în cuvinte și forme și, în consecință, nici nu permitea prea mare variațiune la redarea celor ce aveau să se istorisească despre Domnul Iisus Hristos. 3. Iară când a sosit timpul, ca tradițiunea evanghelică să fie redată și în limba greacă, faptul că cei mai mulți dintre predicătorii evanghelici nu posedau o cunoștință mai deplină a limbii grecești, i-a oprit de a trece preste cadrele istorisirilor fixe și stereotipe din limba aramaică. Drept aceea ei au păstrat aceste cadre, ferindu-se a se abate dela ele. Urmarea a fost, că și în limba greacă toți predicătorii evanghelici istoriseau nu numai aceleași fapte și cuvinte de ale Domnului, ci se folosiau chiar și de aceleași fraze și cuvinte, păstrând adeseori și același șir de istorisire. Așa se face, că evangeliștii sinoptici se asemănă atât de mult cu olaltă, atât în ce privește șirul evenimentelor istorisite, cât și în ce privește frazele și cuvintele întrebuințate. Iară diferențele dintre evangeliștii sinoptici sunt a se pune pe seama individualității fiecăruia și apoi pe seama împrejurărilor deosebite, în cari a scris fiecare dintre dânșii. În felul acesta, se crede, că tradițiunea orală, în forma fixă și stereotipă ce a primit-o în

gura predicatorilor evanghelici, în condițiunile arătate mai sus, ar fi suficientă pentru a explica marile asemănări dintre evangeliștii sinoptici, și a rezolvi problema sinoptică.

Construcțiunea aceasta a ipotezei tradițiunii orale evanghelice, oricât de plausibilă ar părea ea la prima vedere, la o analiză mai de aproape a singuritelor sale pozițiuni, se arată, că ea, pentru sine și fără de ajutorul cel puțin a uneia dintre celelalte 2 ipoteze, ce s'au mai stabilit, nu este în stare să explice îndeajuns nici asemănările și nici diferențele dintre evangeliștii sinoptici și, în consecință, nici să resolve în mod deplin satisfăcător problema sinoptică.

Căci, pecăt de adevărat este că toți predicatorii evanghelici, din devotament și respect adânc față de Domnul, n'au cutezat să denatureze nimic din ceea ce a făcut și a vorbit El, ci și-au dat toată silința să le redea numai în cadrul situațiunii istorice în care s'au petrecut, și să păstreze cuvintelor Domnului preste tot înțelesul lor original, tot pe atât de cutezată și puțin întemeiată este afirmațiunea că tradițiunea orală evanghelică ar fi primit, în condițiunile arătate mai sus, de timpuriu, o formă fixă și stereotipă.

Teoria despre o tradițiune orală evanghelică fixă și stereotipă se lovește de următoarele dificultăți mari, cari, cred, o fac imposibilă:

1. Nu e adevărat că limba aramaică ar fi fost atât de sermană în forme și cuvinte, încât nu ar fi permis nicidecum o variațiune mai mare la redarea tradițiunii evanghelice. Cuvântarea apostolului Paul înaintea poporului din Ierusalim, ținută în limba aramaică (vezi Fapt. Apost. 22, 1—21), și totașa și cuvântările lui Iosif Flaviu către conaționali săi din Ierusalim pentru a-i îndupleca ca să se predea Romanilor (Iosif Flaviu, bell. iud. 3, 8, 3—9; 5, 9, 3—4; 6, 2, 1 ș. a.) dovedesc, dimpotrivă, multă variațiune și abilitate de exprimare în limba aramaică.

2. Deasemenea nu este exact, că evangeliștii sinoptici n'ar fi posedat o cunoștință mai temeinică a limbii grecești și că din cauza aceasta tradițiunea orală evan-

gelică ar fi trebuit să primească, în gura lor, de câte ori vorbeau grecește, o formă fixă și stereotipă Mateiu și Marcu, dreptă erau de origine Iudei și se poate că ei personal să se fi exprimat greoiu în limba greacă, deși limba evangeliilor, pe cari le scriu, nu poate fi taxată ca de tot rea. Dară Luca era grec de naștere, originar din Antiohia Siriei, și stăpânea limba greacă, după cum recunosc toți câți s'au ocupat mai înadins cu scrierile sale, într'o măsură atât de deplină, încât dicțiunea lui se apropie de cea a celor mai buni scriitori clasici grecești. Cel puțin în gura lui Luca, așadară, tradițiunea evangelică nu putea să primească și nici să aibă o formă fixă și stereotipă.

3. Cea mai desăvârșită dovadă însă, că tradițiunea evangelică n'a avut o formă fixă și stereotipă, este evangelia lui Ioan. Aceasta diferă atât în cuprins, cât și în dicțiune foarte mult de evangeliile sinoptice. Dacă tradițiunea evangelică ar fi primit, în gura predicătorilor evanghelici, în cursul vremurilor până la Ioan, într'adevăr o formă din ce în ce tot mai fixă și stereotipă, atunci am fi în drept să așteptăm, ca și evangelistul Ioan, la rândul său, când fixează în scris, în evangelia sa, tradițiunea evangelică, să țină cont de formă ei fixă și stereotipă, ce a primit-o până atunci. Or evangelia lui Ioan diferă, după cum am zis și mai sus, foarte mult de evangeliile sinoptice.

Dreptaceea vom trebui să zicem, că tradițiunea evangelică, care după cuprinsul ei era una, se predica de fiecare predicător evangelic într'o formă diferită. Fiecare predicător evangelic istorisea aceeași viață și activitate Messianică a Domnului Iisus Hristos, dară cu alte cuvinte și cu alte amănunte, potrivit scopului ce-l urmărea și potrivit și înțelegerii auzitorilor, cătră cari se adresa. Dreptaceea, în baza celor înduse, cred, că nu mai suntem în măsură a susține că tradițiunea orală evangelică ar fi primit, cândva, în gura predicătorilor evanghelici, o formă fixă și stereotipă.

La dovezile înduse mai adaugăm încă și următoarele considerațiuni cari, credem, vor arăta, deasemenea, că

teoria unei tradițiuni evangelice fixe și stereotipe trebuie eliminată din cercul vederilor noastre:

4. Dacă tradițiunea orală evanghelică ar fi primit într'adevăr în gura predicătorilor evanghelicici o formă fixă și stereotipă, asemănările dintre toți evangheliștii, și în special dintre evangheliștii sinoptici, ar fi trebuit să fie mult mai mari decum sunt, iară diferențele dintre ei ar fi trebuit să fie aproape disparente și să se reducă la simple variante de redacțiune. Or acesta nu este cazul.

5. Dacă tradițiunea evanghelică ar fi avut o formă fixă și stereotipă în gura tuturor predicătorilor evanghelicici, n'am putea înțelege, cum de vine că Luca declară în prologul evangheliei sale (1, 1—4), că, pentru a putea scrie istoria evanghelică, a fost necesitat „să cerceteze toate deamăruntul dela început (παρηκολουθηκώς ἀνωθεν πᾶσιν ἀκριβῶς)“, punând preț și el, ca și predecesorii săi, „pe mărturiile martorilor oculari ai vieții și activității Domnului“.

Căci tradiția evanghelică, dacă avea deja o formă fixă și stereotipă, o putea afla tot atât de bine și tot atât de ușor și din gura oricărui alt creștin, care și-ar fi întipărit-o mai bine în memoria sa. Cercetări mai amănunțite asupra cuprinsului ei ar fi fost de prisos.

Și în fine 7. nici declarațiunea evangelistului Ioan, care ne spune, că „Domnul a făcut încă și multe alte semne, care nu sunt scrise în cartea aceasta“ (20, 30), n'ar avea nici un rost, ci ar produce numai desorientare în ce privește cuprinsul tradițiunii evanghelice, dacă aceasta ar fi avut într'adevăr pe timpurile acele o formă fixă și stereotipă, căci ce alta pot însemna cuvintele de mai sus ale evangelistului Ioan, decât că pelângă tradițiunea evanghelică care se fixase deja în scris, mai exista încă și o tradițiune evanghelică, care trăia în gura credincioșilor și care încă nu a fost fixată în scris. Cu acestea trebuie însă să cadă teoria, că *întreaga* tradițiune evanghelică ar fi primit deja o formă fixă și stereotipă. Cred că cele zise ne-au arătat, că nu putem vorbi despre o tradițiune evanghelică, care ar fi primit o formă fixă și stereotipă, ci trebuie mai vârtos să susținem că ea și-a păstrat liber-

tate deplină în ce privește forma în care se predica, căutând numai să rămână în marginele îngăduite de adevărul istoric. Și marturii oculari ai vieții și activității Domnului, câtă vreme erau în viață, vor fi avut într'adevăr grijă, ca nimene să nu treacă preste aceste margini.

Așa fiind, trebuie să ne întrebăm, întrucât problema sinoptică, care ne preocupă, se poate rezolvi pe baza tradițiunii evanghelice, care era una după cuprins, dară se predica de fiecare în formă diferită ?

Dacă tradițiunea evanghelică era una după cuprinsul ei, atunci nu ne putem mira, când vedem că și evangeliștii sinoptici ne zugrăvesc, în liniamentele cele mai generale, aceeași icoană despre viața și activitatea Domnului Iisus Hristos ; iară dacă fiecare evangelist era totdeodată liber a o predica cum afla el mai potrivit, atunci nu se putea evita, ca ea, în amănunte, să fie redată în mod diferit. Diferențele dintre evangeliștii sinoptici sunt parte diferențe materiale, întru cât adecă fiecare evangelist sinoptic ne istorisește cuvântări și fapte de ale Domnului, pe cari nu le întimpinăm la ceilalți evangeliști sinoptici, ci cari sunt proprii numai respectivului evangelist, și parte diferențe formale, întrucât fiecare induce alte amănunte în locurile paralele. Diferențele aceste dintre evangeliștii sinoptici sunt a se pune sau pe seama cercetărilor speciale, pe cari le-a făcut unul sau altul dintre ei, sau pe seama individualității și scopului diferit, pe care-l urmărea fiecare dintre ei.

Și dacă tradițiunea evanghelică nu avea o formă fixă și stereotipă, ci-și păstrase libertatea sa în forma și în extensiunea, în care se predica, atunci, în lumina celor expuse, înțelegem de ce Luca declară în prologul evangheliei sale (1, 1—4), că „a cercetat toate deamănuntul dela început“, bazându-se pe mărturiile martorilor oculari ai vieții și activității Domnului. Și totașa înțelegem și cuvintele evangelistului Ioan (20, 30), care zice că „Domnul a făcut încă și multe alte semne, care nu sunt scrise în cartea aceasta“. Și în fine tradițiunea evanghelică, în felul cum am caracterizat-o mai sus, explică îndeajuns și faptul, cum de vine, că evangelistul Ioan di-

feră atât de mult în cuprins și formă de evangeliștii sinoptici.

Dară cu aceste problema sinoptică încă nu este în deplin rezolvită, căci trebuie să știm, că în afară de asemănările dintre evangeliștii sinoptici, cari privesc numai în liniamentele cele mai generale, mersul activității messianice a Domnului nostru Iisus Hristos, mai există încă și alte asemănări între dânșii, cari nu se pot explica cu ajutorul tradițiunii evanghelice în felul, cum am caracterizat-o mai sus, și cari reclamă o altă explicare. La aceste asemănări numărăm înainte de toate multele asemănări până din cuvânt în cuvânt, cari există între evangeliștii sinoptici, iară apoi faptul, că toți evangeliștii sinoptici ne istorisesc aproape în deplin acord cu oaltă, în partea primă a evangeliilor sale, aproape numai activitatea Domnului în Galilea și Perea, trecând sub tăcere activitatea Domnului dezvoltată în Ierusalim și Iudea, pe care, la rândul său, evangelitul Ioan ni-o istorisește pe larg.

Asupra acestui fapt nu putem să nu ne reținem deoarece știm că evangelistul Mateiu, care se atașase Domnului abia în Galilea, dreptcă avuse motive să descrie numai activitatea Domnului în Galilea, nu însă totașa și Marcu și Luca. Marcu vrea să ne redea, în evangelia sa, după cum ne spune tradițiunea bisericească, în mare parte felul de predicare al apostolului Petru. Petru însă se atașase Domnului mult mai înainte decât Mateiu. El devenise învățăcelul Domnului încă în părțile Iordanului deodată cu apostolul Ioan (vezi Ioan 1, 41). Dreptaceea precum evangelistul Ioan știe să ne istorisească în evangelia sa, viața și activitatea Domnului în Ierusalim și Iudea, totașa am fi fost în drept să așteptăm, că și Marcu o va face la fel, urmând informațiunilor primite dela apostolul Petru, care era un tot atât de vechiu învățăcel al Domnului ca și Ioan. Or acesta nu este cazul, ci Marcu se conformează în ce privește locul și timpul activității Domnului, nu felului de predicare al apostolului Petru (vezi Fapt. Apost. 1, 22), ci felului de istorisire a lui Mateiu. Și totașa face și Luca, deși și el avea posibilitatea să cunoască și tradițiunea e-

vangelică asupra activității Domnului, pe care o desvolta-
se în Ierusalim și Iudea, căci petrecuse în aceste părți ale
Palestinei timp mai îndelungat, în apropierea nemijlocită
a sf. apostol Paul ș. a. pe timpul, când acesta era de-
ținut în Cesarea Palestinei. Și cu toate acestea, nici el,
precum vedem, nu se poate emancipa de felul de isto-
risire al lui Mateiu. La aceste mai adăogăm încă și altă
asămănare formală dintre evangeliștii sinoptici, și anume
faptul că toți sinopticii prezintă activitatea Domnului în
așa fel, că trebuie să facă asupra unui cetitor, care e
mai puțin atent, impresia că Domnul și-ar fi desvoltat
activitatea Sa Messianică în timp de numai un singur an,
pecând evangelistul Ioan ne spune destul de clar, că
Domnul a lucrat prin curs de 2—3 ani.

Asămănările înduse dintre evangeliștii sinoptici, nu
se dau explicate pe baza unei tradițiuni evanghelice, care
— după cum m'am încercat să dovedesc în cele de
mai sus — și-a păstrat libertatea sa deplină în ce pri-
vește forma în care se predica, în marginele îngăduite
de adevărul istoric, ci trebuie să-și afle o altă explicare.

La expedientul unei tradițiuni evanghelice fixe și
stereotipe, la care au recurs unii exegeți, noi nu mai pu-
tem recurge din motivele arătate mai sus. Dreptaceea
nu ne rămâne alta, decât să căutăm, pentru a explica
asămănările până din cuvânt în cuvânt dintre evangeliștii
sinoptici, precum și asămănarea, bătătoare la ochi, pri-
vitoare la locul și timpul activității Domnului, o altă
explicare, pe o cale care este în afară de tradițiunea
orală evangelică.

Calea cea mai apropiată pare să fie calea indicată
de însuși evangelistul Luca în prologul evangheliei sale,
care, întreprinzând a ne scrie istoria evangelică, ne dă
a înțelege, că a luat cunoștință de încercările făcute de
alți înaintași de ai săi pe acest teren (1, 1—4).

Dreptaceea cred acum potrivit a trece la a doua
ipoteză, care s'a mai stabilit de unii exegeți pentru a
resolvi problema sinoptică, la ipoteza folosirii, cercetând
întrucât aceasta ipoteză ar fi în măsură a ne da expli-

cațiuni mai deplin satisfăcătoare în ce privește asemănările dintre evangeliștii sinoptici arătate mai sus.

2. *Ipoteza folosirii.*

Ipoteza folosirii susține, că fiecare evangelist ulterior se folosește la compunerea evangheliei sale de scrierea evanghelică a înaintașului sau înaintașilor săi. Aceasta ipoteză dreptă n'a fost propusă de toți într'o unică formă, ci în 3 forme diferite ș. a.

1. Unii susțin, că ordinea cronologică a evangeliilor este Mateiu-Marcu-Luca. Dreptaceea se zice, că Mateiu a scris cel dintăiu. De evanghelia lui Mateiu se folosește evangelistul Marcu. Iară Luca, care scrie mai în urmă de toți se folosește, dacă nu de amândouă evangeliile anterioare (Mateiu și Marcu), atunci cel puțin de una din ele, fie că de evanghelia lui Marcu, fie că de evanghelia lui Mateiu. (Va urma)

Secta Studenților de Biblie (Russeliștilor).

(Continuare)

Vol. V, „Impăcarea omului cu Dumnezeu“, — în anunțul românesc din vol. I: „Ispășirea între Dumnezeu și om“¹⁾ — tipărit întâiaoară la 1893, tratează despre subiectul anunțat în titlu; dar ne mai dă și învățătura lui Russell despre Hristos și despre Spiritul Sfânt²⁾. După

¹⁾ „Tratează un subiect suprem important [așa]; e centrul din care izvorește [așa] toate razele grației divine. Fiecare creștin se [așa] facă o studie [așa] serioasă și cu luare în samă“.

²⁾ Reclama în germană: „In împăcare cred, ce-i drept, toți Studenții de Biblie creștini; totuși numai foarte puțini, chiar și dintre cei instruiți mai bine, sunt în stare să explice, fie faptul, fie filosofia împăcării, a unificării lui Dumnezeu cu omul. Fiecare ar trebui să fie informat: asupra spuselor Scripturii despre marele autor sau despre originea împăcării, a uni-

Fr. Loofs¹⁾, și acest volum ar fi ajuns, încă înainte de 1920, un tiraj de 445.000.

Vol. VI, „Creațiunea [cea] Nouă“, prima ediție probabil la 1901, explică săptămâna creațiunii, din Moise 1 și 2, care ar fi durat 42.000 de ani, și tratează despre „Biserică“, creațiunea cea nouă a lui Dumnezeu, „cu riturile, ceremoniile, privilegiile [așa] și obligațiunile ei“²⁾. În 425.000 exemplare³⁾.

Vol. VII, „Misterul Implinit“, apare abia în 1917, după moartea lui Russell, redactat de elevii săi George H. Fisher și Clayton J. Woodworth, amândoi din Seranton, Pa., „sub conducerea Societății de Biblie și Tractate Turnul de Veghere“. Acest volum vrea să fie „îndeosebi o împreunare a «adevărurilor»

ficării, despre Dumnezeu, Iehova, și despre marele mijlocitor al împăcării, al unificării, Domnul nostru Isus Hristos; asupra necesității unei împăcări, unificări, asupra necesității, că «Unul născutul Fiu» a trebuit să «se facă carne», apoi să moară, apoi să învieze din morți, pentru a putea realiza împăcarea, unificarea; asupra oficiului și acțiunii Spiritului Sfânt, în legătură cu împăcarea, unificarea, și asupra părții importante a împăcării, unificării, care încă nu s'a realizat, a cărei realizare însă așteaptă a doua venire a Domnului nostru; asupra învățătorei centrale a împăcării, unificării, a prețului de răscumpărare, ce a fost, de ce a fost și este chiar «butucul în roată», în jurul căruia și înlăuntrul căruia intră toate învățăturile Bibliei; asupra faptului, cum această învățatură despre prețul de răscumpărare este piatra de încercare pentru toate celelalte învățături, putându-se cunoaște, după ea, ori de sunt adevărate sau false; așa că cine înțelege bine învățătura despre prețul de răscumpărare, acela are o armă sigură împotriva rătăcirii, în orice formă; asupra omului, obiectul marei împăcări; natura lui; păcatul lui; pedeapsa lui; mântuirea lui prin Hristos; înălțarea viitoare a lui. Aceste sunt întemeiate prin 1400 citate din Biblie, în volumul V al Studiilor în Scripturi: «Impăcarea omului cu Dumnezeu».

1) Op. cit., pag. 21.

2) Trad. rom. a vol. I, citată, anunțuri.

3) După ed. germ. citată, din 1920. Reclama în germană: „Mulți creștini se găsesc în mare perplexitate cu privire la cele mai importante obiecte. Pe aceste le vor găsi, expuse în conformitate cu Scriptura, în volumul VI al Studiilor în Scripturi: «Creațiunea cea nouă». El [volumul acesta] varsă o nouă lumină, plină de ajutor, asupra

scrise de el [Russell], rânduite armonice, aplicându-se în mod corect simboalele pe cari el le-a explicat bisericeii“ .. „Examinarea acestei cărți va descoperi faptul că e vorba de «Apocalipsă» și de «Ezechiel» și că Dumnezeu a făcut să se dea în ele, încă din vechime, o istorie a bisericeii, anume experiențele pământești finale ale ei. Apoi se mai accentuează în ele, că el va descoperi multe înșelăciuni, falsificări, învățături și practice hulitoare, ale bisericilor nominale [numai după nume], ale amândurora, și ale celei catolice și ale celei protestante — și că, în zilele ultime, el va expune împreunarea nesfântă dintre sistemele bisericești nedrepte și elementele politice stricate ale lumii — ale sistemelor religioase cari s'au îngrășat în numele lui Hristos. Mai departe se arată că Domnul își exprimă disgrația și mânia sa împotriva tuturor acestor sisteme babilonice, și anunță completa lor nimicire, în timpul strâmtorării, cum lumea nicicând n'a văzut și nici când nu va mai vedea; și că creatura pământească care are un rol în acestea, mai presus de oricine altul, este solul bisericeii laodiceene, acel «serv înțelept și deștept, Charles Taze Russell»¹⁾.

săptămânei creațiunii: 1 Moise 1. Recunoscând adevărata biserică a lui Hristos, care este produsă de spiritul creațiunii celei noi, continuă să explice, în conformitate cu Scriptura, pașii grației dumnezeiești — justificarea, sfințirea și salvarea întru învierea cea dintâiu. El consideră, pe rând, datoriile Nouei Creațiuni față de Domnul, [datoriile] unora față de alții, [datoriilor Nouei Creațiuni] față de amicii și vecinii ei, față de părinți, de copii, de soți, ș. a. m. d. El expune și explică cina cea de amintire sau sacramentul Domnului, ce este și ce nu este el. Botezului i se dedică un capitol întreg. Se atrage atențiunea, în spirit prietenos, asupra multelor greșeli ale aproape tuturor comunităților bisericești, și se arată în mod convingător și irezistibil, botezul cel adevărat. Cu mare îngrijire se atrage atențiunea asupra dușmanilor și diverselor tentațiuni ale Nouei Creațiuni și se explică modul conform Scripturii, modul cum pot fi biruite. El dă informațiunile dorite asupra moștenirii prezente și viitoare a sfinților“.

¹⁾ Prefața Editorului la ed. germ. din 1917. Reclama spune: „Fiecare creștin ar trebui să știe: Pentru ce Apocalipsa și profetul Daniel acuma pot fi înțelese. Ce este

Înainte și paralel cu opera sa principală, „Studii în Scripturi“, Russell mai publică o serie de broșuri și tractate, și anume :

„Cele trei lumi“, scriere pe care o editează încă în companie cu B a r b o u r, și în care împreunează, pentru prima oră, în concepția sa „ideia apocastasierii“ cu „profeția timpului“.

„Tabernacolul. O umbră a sacrificiilor mai bune, adevărate. O mână de ajutor pentru preoțimea regală“¹⁾. Aceasta este tradusă și în limba română, purtând titlul și firma : „T a b e r n a c o l u l. Sacrificiile lui o umbră la «Sacrificiile mai bune». O mână de ajutor preoțimei regală [așa]. London Asociațiunea internațională a studenților de Biblie, Brooklyn. Branșe : Toronto. Canada ; Melbourne, Australia ; Cape Town, Africa de Sud ; Orebro, Suedia ; Barmen, Germania ; Copenhaga, Danemarca ; Zürich și Berne, Elveția etc. 1921 Tip. Soc. pe Act. Adolf Sonnenfeld Oradea-Mare“. Pe contrapagina titlului stă dedicația stereotipă : „Lucrarea aceasta e dedicată : Regelui Regilor etc..“ pe care am dat-o mai sus, la pag. 12, nota 1. Apoi urmează o prefață de R u s s e l l, scrisă în Allegheny, Pa,

«teasca mânia lui Dumnezeu» — Apoc. 14, 18—20. Cum se calcă «strugurii viei pământului». Ce trebuie să înțelegem prin Babilon. De ce Babilonul trebuie să cadă. De ce a venit marele războiu mondial, și cari vor fi urmările lui. Cine sunt cei «șapte îngeri» ai bisericilor, și care este opera fiecăruia [din ei] — Apoc. 1, 4. 20. Ce însemnează «misterul împlinit al lui Dumnezeu» — Apoc. 10, 7. Ce însemnează «carul de foc» care va despărți pe adevărații creștini (clasa Ilie) de ceilalți — 2 Reg. 2, 11. Că după strâmtorarea lumii va urma marea restaurare, și cum poate fi mângâiat și binecuvântat tot cel ce caută adevărul. Fiecare vers al Apocalipsei, al profetului Ezechiil și al Cântării Cântărilor explicat, și un val de lumină aruncată asupra Bbliei întregi [se găsesc] în cea din urmă moștenire de la pastorul Russell pentru creștinii pământului, în volumul VII al Studiilor în Scripturi, intitulat : «Misterul împlinit»“.

¹⁾ Vezi și pag. 9.

Marție [așa], 1899¹⁾ (prima ediție: 1881). Traducerea românească, făcută într'o limbă destul de rea, este publicată în „Editura Societății de Biblii și Tractate Turnul de veghere, str. Bucovina 4, Cluj“. Numele traducătorului nu se dă. În 7 capitole: „Tabernacolul tipic, inaugurarea preoțimei, inaugurarea preoțimei (Leviticul capitolul nouă), ziua cea mare a împăcării (Leviticul

¹⁾ „P r e f a ța. Prima ediție a acestei [așa] cărți s'a publicat în 1881 și sub binecuvântarea dumnezeiască ea seamănă să fi fost foarte folositoare clasei pentru care cu deosebire a fost scrisă, în primul rând — «preoțimei regală» [așa]. Mulți din ei au mărturisit că, ca un deget al Domnului, le-a indicat lucruri însemnate din umbrele și tipurile Testamentului vechiu pe cari ei nu le-au prețuit înainte; și că ea astfel i-a condus pe calea jertfirei-de-sine, făcându-i să înțeleagă adevăratul înțeles al multor ziceri Scripturale, ca: «Infățișați corpurile voastre jertfă vie», «Umpleți ceia ce a ramas din suferințele lui Christos»; «Dacă vom suferi cu El vom și domni cu El»; «Să eșim dar la dânsul afară din tabără, suferind înfruntarea lui»; afară de aceste multe alte ziceri ale Scripturii, cari asociază pe poporul său cu Domnul, în suferință acuma, și în mărire după acea.

Autorul să [așa] bucură de aceasta și să roagă ca binecuvântarea dumnezeiască să continue și asupra acestei ediție nouă [așa], care a trebuit făcută din cauza ștergerii platelor electrice a ediției prime și din dorința de-a fi conformată seriei de *Studi i n S c r i p t u r i* de orece [așa] ea poate fi considerată ca un supliment al volumului cinci, publicată separat numai pentru ușurință. Afară de aceste schimbări tipografice, și adaugarea unui capitol și a câteva [așa] modificări a unor fraze, spre a face unele puncte mai clar [așa], nu este nici o schimbare, într'adevăr nici o schimbare particulară nu pare cu putință sau de dorit.

Înțelegerea învățăturilor expuse aici s'ar părea a fi fost rânduite din cer, ca o învățătură dela Dumnezeu, la un timp când era absolut nevoie de lumină care să prezinte mai clar «planul vârstelor». Iar aceia cari sau simțit binecuvântați prin ajutorul celor expuse în aceasta [așa] carte, și cari vor fi binecuvântați la fel de acuma înainte, pot deasemenea socoti că au fost «învățați dela Dumnezeu»; căci, să se observe, autorul a grijit că [așa] fiecare punct să fie explicat prin Cuvântul lui Dumnezeu, și n'a învățat nimic dela sine: precum a primit el dela Domnul prin cuvântul și spiritul său așa a și dat-o cu dovezi la fiecare pas acelora cari au urechi de auzit.

Cercătorul îngrijitor va discerne că, prezentarea umbrelor acestui așezământ dumnezeesc fiind cea adevărată, întreg «pla-

capitolul seasăsprezece [aşa]), sacrificiile ce urmau la ziua împăcării, alte umbre semnificatoare, cenuşa juncei ce stropeşte pe cei necuraţi (Evrei 9. 13.)“ — autorul descrie, în această broşură, cortul mărturiei şi cultul, şi le explică, după buna lui chibzuinţă, în sensul concepţiilor şi învăţăturilor sale, ca un supliment doctrinar, mai ales la volumul V al „Studiilor [sale] în Scripturi“, cum spune el însuşi în prefaţa amintită, din 1899, deşi scrierea aceasta e mai veche decât „Studiile în Scripturi“.

„Hrană [mâncare] pentru creştinii ce cugetă“, forma de origine a volumului I din „Studii în Scripturi“.

„Ce spune Sfânta Scriptură despre iad?“, în care Russell, prin o comentare sui generis a locurilor din Sf. Scriptură, cari vorbesc despre iad, crede a dovedi că sf. Scriptură învaţă pozitiv că iad nu există, şi că aşa zisul „iad este o fraudă a vârstelor întunecate“. Broşura aceasta este tradusă şi în româneşte; ea poartă titlul: „Ce spun Scripturile despre iad? O examinare a toate [aşa] textele Bibliei în cari se află cuvântul «iad»“. E publicată în ditura Societ. de Bi-

nul vârstelor» este prin aceasta confirmat — îndreptăţirea, sfinţirea şi glorificarea întâi pentru biserică, şi apoi mântuirea (restituirea) pentru oricine voeşte din omenire.

La ce minunată speranţă, prin urmare, conduce aceasta [aşa] cheie!

Iubite cetitor: dacă cele expuse aice să [aşa] îndreaptă cătră tine ca un adevăr suprem, de bună seamă va trezi în tine dorinţa şi zelul de a jertfi interesele pământeşti, pentru a câştiga resplata chemărei la cer; ca să devii unul dintre preoţii regali, cari nu peste multă vreme vor fi asociaţi cu marele «Preot al credinţei noastre» în lucrarea măreaţă de a binecuvânta creaţiunea gemândă. Şi dacă tu vei fi binecuvântat prin gustarea spiritului lor, vei avea dorinţă să împărtăşeşti paharul de împropătare altora spre a le îmboldi sufletele lor obosite. Cartea este de a fi [aşa] recomandată tuturor cari mărturisesc iubire cătră Domnul şi primesc Cuvântul lui baza credinţei lor. Tot însul care primeşte hrană dela masa Domnului este onorat cu prilejul de a împărtăşi cu acea hrană pe alţii, ca «conlucrător cu Dumnezeu».

Cu iubire creştinească Fratele şi servul vostru în Christos Charles T. Russell“.

blii și Tractate Turnul de Veghere, Str. Bucovinei No. 4, Cluj¹⁾). Anul apariției, pe copertă: 1921, sub titlu: 1920.

¹⁾ Intre reclamele din scrierea „Tabernacolul...“, amintită mai sus, se recomandă între altele, și această broșură: „C e s p u n S c r i p t u r i l e d e s p r e I a d ? O examinare a toate textele Bibliei în cari să [așa] află cuvântul „iad“. A cunoaște corect învățătura broșurei cu titlul de mai sus a devenit de neaparată trebuință pentru creștin. De veacuri dearândul «ortodoximul» [așa] de toate felurile învață că, mai înainte de a crea pe om, Dumnezeu a creat un abis mare pe care l'a numit „iad“, capabil să primească toate miliardele familiei neamului omenesc, pe care el și le-a propus să le aducă la viață: că toate făgăduințele precum și amenințările Bibliei au fost menite să apere pe câți să [așa] poate de la relele ce ar face locul acesta fioric [așa] locașul lor de vecie.

Deoarece cunoștința crește pe toate liniile și superstiția dispare, vederea aceasta urâtă despre caracterul lui Dumnezeu și planul său pentru rasa noastră, prinde a-și pierde puterea, și toți oamenii cugetătorii își dau seamă că au fost amăgiți în privința aceasta și refuză de a crede mai departe legenda, fostă ilustrată pe zidurile bisericilor în cel mai înalt grad al artei și al realismului, exemple de cari să pot vedea și astăzi în Europa.

Bucurându-ne a vedea că superstiția cade și idei mai înalte și mai nobile despre caracterul Creatorului înțelept, iubit și drept, luându-le locul, suntem însă alarmați de a vedea că aplecarea celor ce scapă credința în doctrina aceasta, de atâta timp slavită, e spre necredință, scepticism, infidelitate. Dece să fie acesta cazul, când mintea abia s'a scăpat de eroare — întrebi? Pentru că creștinii erau de atâta timp învățați, că baza învățătorei aceștia diavolească [așa] stă adânc așezată în Biblie; și, prin urmare, în măsura în care să clatină credința lor în „iad“ să clatină și credința lor în Biblie, așa că acei ce scapă credința în iad cu vre-un fel de tortură, scapă și credința în Dumnezeu și devin infedeli și disprețuitori ai Cuvântului lui Dumnezeu.

Dându-ne seama, că Bibliei i s'a făcut vătămare de chiar amicii ei prin tălmăcirile greșite, cari au avut urmare să aducă dispreț asupra Autorului ei divin, și că când e înțeleasă cum să cade, ea nu învață nimic ce ar fi spre înjosirea caracterului lui Dumnezeu, nici a rațiunei inteligentă [așa] am încercat în broșura sus numită să punem pe față învățăturile Sf. Scripturi asupra subiectului acesta [așa], ca credința în Dumnezeu și Cuvântul său să fie restabilită pe o bază mai bună, mai rezonabilă și sigură. Scrisă de pastorul R u s s e l l. Are 120 pagini 7 Lei“.

„Ce spune Sfânta Scriptură despre Spiritism? Ea dovedește că el este demonism. Cine sunt «spiritele din închisoare» și de ce sunt ele acolo?»¹⁾

În afară de acestea, Russell a „mai publicat o serie de „Tractate teologice vechi“, extrase din scrieri de ale sale mai vechi.

Pentru răspândirea învățăturii sale, Russell, ca un adevărat american, a căutat să se folosească de toate mijloacele de propagandă și de reclamă, moderne. În acest scop, a compus și un film, „Fotodrama Creațiunii“, a cărui reprezentare durează 8 ore, în patru părți, câte două ore de fiecare. Filmul acesta vrea să expună în icoane rulante istoria lumii, timp de 49.000 de ani, până la împlinirea scopurilor Creatorului, istoria pământului, dela starea gozoasă până la desăvârșirea lui prin împărăția mesianică. Partea întâia redă creațiunea dela starea de nebulozitate a corpurilor cerești, potopul și cauzele lui, până la timpul lui Avraam. Partea a doua începe cu Melchisedec și expune istoria lui Israel, până la captivitatea babiloneană; a treia cuprinde timpul dela profetul Daniil până la venirea lui Isus, cu suferințele și cu înălțarea sa; iar a patra, timpul dela Rusalii, prin întunecimea evului mediu, până în mileniu. Pentru explicarea filmului, Russell a scris și a publicat și un libret: „Fotodrama Creațiunii în cuvinte și

Iar în broșura: „Milioane....“, vezi mai sus, astfel: „I a d? Să [așa] poate oare ca să fie I a d? Preoții și pocăiții spun că da; Scripturile spun că nu. Dacă este, apoi vai de toți, încludat [așa] preoții și pocăiții; dacă nu este, atunci toată lumea ar trebui să o știe aceasta, ca hâdoasa blamă contra caracterului lui Dumnezeu pe care Scripturile îl afirmă că este dreptate și iubire, să fie mutată din mintea poporului. — O broșură de 115 pagini dela [așa] peana Pastorului Russell dovedește conclusiv că așa zisul «I a d» este o fraudă a «vârstelor întunecate», și că Scripturile pozitiv învață că I a d nu este, și nu poate să fie. Ea explică tot cuvântul aflat în Biblie I a d, gheenă, tartar, lacul focului, precum și toate parabolele Dumnezeului nostru care par să favorizeze ideea I a dului. Prețul Lei 7.“—

¹⁾ Tipărită și în traducere germană de: Internationale Vereinigung Ernster Bibelforscher Brooklyn, N. Y. U. S. A., und Barmen, Deutschland.

icoane“, care este o carte de aproape 100 pagini și e împodobită cu 369 ilustrațiuni ¹⁾.

În afară de scrierile lui Russell, propaganda Studenților de Biblie se mai folosește și de o sumă, relativ mică, de publicațiuni eșite și din peana ucenicilor „pastorului“ Russell.

Dintre acestea cunoaștem și unele traduse și în limba română, și anume:

a) I. F. Rutherford, „Milioane ce trăesc acum nu vor muri niciodată“, publicată de Asociațiunea In-

¹⁾ Reclama din traducerea germană (1920) spune: „Fotodrama Creațiunii. O întreprindere de folos obștesc. Colaborarea este dorită. Colecția noastră de ilustrațiuni, atât de mare, a costat o muncă conștiincioasă de ani de zile, din partea o sute de artiști, împrejurare care a pricinuit cheltueli uriașe, până ce s'a putut începe cu reprezentarea. La acestea se mai adaogă mari cheltueli și pentru săli potrivite și auditorii mari, pentru lumina electrică, pentru reclamă, pentru călătoriile reprezentatorilor și pentru chiria lor. O operă de cultură, atât de mareață, ar trebui ținută în funcțiune pe cheltuiala obștiei. Cum însă un început ca acesta nu a fost posibil, societatea noastră singură a început cu reprezentarea, în nădejdea că alți iubitori de oameni se vor simți îndemnați a răspândi lucrul cel bun în lumea întreagă. Aceasta nu însemnează o provocare la contribuiri. Noi numai amintim faptul și prin aceasta dăm ocazie tuturora, să colaboreze atât de mult, sau atât de puțin, cât doresc. Drama nu servește nici un partid, ci este pentru toți. Instrucțiunea oferită lărgeste orizontul și promovează credința în Dumnezeu, o mai mare dragoste pentru el și pentru Biblie, și dă un îndemn la simpatie creștină generală pentru toți oamenii. Ne folosim de auditorii publice, pentru ca orișicine, — catolicul, protestantul, jidanul sau credinciosul altei confesiuni — să se poată știe liber a veni. Reprezentările se dau de obicei fără taxă de intrare, pentru ca și cei săraci și cei bogați să poate profita de folosul acestei opere iubitoare de oameni. Se cer exemplare, legate, respective broșate, de tablouri tipărite, și explicări la Fotodrama Creațiunii. Deaceea am și întocmit astfel (de tablouri și explicări), pentru un preț cât se poate de efin, pentru ca orișicine să se găsiască în posibilitatea de a-și procura această carte“. — Cu toate acestea, finanțele russelliste nu se pot plânge de pierderi din această întreprindere. Cartea despre care e vorba, costa, în traducerea germană, încă la 1920, 10 mărci.

ternațională a Studenților de Biblie, Brooklyn, New York, U. S. A., 1920, și tipărită în Tipografia Societ. pe Acții Adolf Sonnenfeld din Oradia-Mare. Traducătorul rămâne ascuns sub anonim. Limba este mai bună decât în traduceri amintite mai sus. Broșura aceasta încearcă să dovedească, — în baza concepțiilor lui R u s s e l l despre profeții și despre mileniu, considerându-se și desfășurarea evenimentelor dela moartea lui R u s s e l l încoace — ceea ce se spune în titlu, precizând că aceia cari nu vor muri până la a. 1925, nu vor muri niciodată ¹⁾).

¹⁾ În reclama dela sfârșitul broșurei „Tabernacolul...“, amintită mai sus, se spune: „Titlul acestei broșuri interesantă [așa] nu e o farsă sau un titlu de a prinde pe cineva, ci o proclamarea [așa] adevărată a faptului, întemeiată pe dovezi pozitive, Biblice și seculare, ce mărturisesc generațiunii de acum că am sosit la punctul dela care se v'a [așa] face o întorsătură generală în afacerile neamului omenesc, că răul, necazul, durerea, vaietul și moartea vor înceta, și neamul omenesc va primi în locul acestora viață, libertate și fericire. 130 de pagini, 10 lei. Soc. de Biblii și Tractate Turnul de Veghere str. Bucovinei No. 4, Ciuj“. — Iar în jurnalul „Vestea Mileniului“ No. 9. din 1921: „Aceasta [așa] broșură dovedește că «milioane de oameni ce trăesc acuma pe pământ, nu vor muri niciodată» — aceasta literal înseamnă ceea ce zice! T u p o a t e s e [așa] f i i z a n u l d i n e i ! Afirmațiunea aceasta nu e o farsă, ci e întemeiată pe Biblie. 24 de Profeti a [așa] lui Dumnezeu, Isus din Nazaret, cei 12 Apostoli, toți au prezis timpul nostru, și că atunci vor trăi milioane de oameni cari nu vor avea să moară deloc. Isus a zis: «Și oricine trăește (la timpul acela), și crede în Mine, nu va muri niciodată; crezi aceasta?» — Ioan 11:26. Aceasta încă nu s'a îndeplinit, și tot El ne spune când să va întâmpla, în al 24 cap. Matei, versurile 3—22. Credem noi cuvintelor Mântuitorului nostru? Rezboaele, revoluțiile, tulburările, necazurile, foametea, ciuma, neînțelegerile, nenorocirile ce-au căzut asupra lumii sunt dovezi că trăim în timpul din urmă, și aceia cari nu vor muri până 1825 nu vor muri niciodată. Toate explicate în aceasta [așa] broșură. 130 de pagini — Citire de o seară ... 8 Lei. Să pot comanda dela S o c i e t a t e a d e B. & T. Turnul de Veghere Cluj, str. Bucovina No. 4. «Aceasta broșură e dedicată oamenilor ce trăesc acuma pe pământ, și voesc viață, libertate și fericire» — R u t h e r f o r d“.

b) „Mana Cerească Zilnică. Colecție de texte din Sf. Scriptură cu citate corespunzătoare din Turnul de Pază al Sionului, pentru fiecare zi a anului. Editor: Soc. din Ungaria a Invățăceilor Bibliei. 1918. Tipografia A. Sonnenfeld, Nagyvárad“¹⁾).

c) „Imnurile Zorilor Mileniului. Cu note. Colecta Psalmilor, imnurilor și Cântărilor pie. Pentru folosul poporului D-lui, să cânte și să se desfăteze în inimile lor Domnului. Soc. de B. și de Tract. Turnul de Veghe Murăș-Oșorhei, 1919—Tip. Nagyvarad, A. Sonnenfeld. Gruparea imnurilor: Mărirea și bunătatea lui D-zeu 9 la număr (în carte sunt toate amestecate), Cuvântul lui D-zeu 6, Providența D-zească 12, Răscumpărarea 27, Refacere 14, Iubirea lui Christos și a Bisericii 18, Isus de față 6, Strigăt de bucurie 19, Îmbărbătare 34, Sfințiri 21, Încredere și nădejde 27, Mângâere și îmbărbătare 18, Spor în milă 7, Trezie și rugăciune 38, Jertfire cerească 19, Lucrare în vie 10, Promisiune și moștenire 26, Laudă și recunoștință 32;

Ocaziuni speciale: Botez 17, Cina D-lui 19, Înarmorântare 8, Anul nou 4, Paștele 4, Cântări începătoare 2, Depărtare 2“.

În prefață se spune că traducerea (românească) e făcută după „colecțiunea originală în care aflăm prelucreat în abundență materialul ideii milenare... Autorul cântărilor, în partea cea mai mare, este necunoscut înaintea noastră, afară de aceea la mai multe cântări, atât în text cât și conținutul sentimental, am făcut schimbări ce autorii originalului nu ar aproba“. Cu toate acestea anonimul traducător afirmă: „Cumcă colecția este absolut interconfesională“ dovedește „faptul că cuprinde în sine chiar imnurile și melodiile tuturor confesiunilor“. Din

¹⁾ Reclama în jurnalul Turnul de Veghere No. 11—12 din 1920: „M a n a C e r e a s c ă, o carte ce conține pentru fiecare zi în an un text Scriptural cu comentări (explicări) [firește] din Turnul de Veghere, care se citesc dimineața. Această carte este foarte de mare folos pentru toți creștinii de toate felurile. Cartea e așa făcută, că ține pe viața întreagă și lecțiunile ei apar tot noi. Este legată frumos 15 lei“.

fericire, nu găsim în ea nici un imn și nici o melodie ortodoxă.

d) Jurnalul „Turnul de Veghere“, rom., din 1920, No. 11—12, mai anunță o „Carte de cântări cu Note, conține 244 cântări alese și traduse din cartea engleză [așa] «Millennial Dawn» 15 lei“. Pe aceasta n'am văzut-o. Totuși credem că ea nu este identică cu „Imnurile Zorilor Mileniului“, acum și numai pentru faptul că aceasta cuprinde circa 500 de imnuri și cântări.

e) Același Nr. din „Turnul de Veghere“ anunță și o „Cărticică de întrebări la studiarea volumului I [din Studii în Scripturi] 1 leu“, pe care de asemenea n'am văzut-o.

f) Iar Jurnalul russellist „Catedra Poporului“, ediția rom., vol. I No. 2, anunță și: „U n d e s u n t M o r ț i i. Discursul [așa] despre aceasta a deșteptat o mare interesare [așa] exemplar gratuit se trimite la orișicine“.

Acestea sunt toate scrierile de propagandă russellistă, în traducere românească, despre care avem știre până în momentul de față.

Restul scrierilor russelliste ce-și mai caută cetitori în România, sunt în limbi străine, cu deosebire în limba germană¹⁾.

P u b l i c a Ț i u n i l e r u s s e l l i s t e p e r i o d i c e, cari apar și în limba română, sunt:

1) Dintre acestea pot fi amintite:

a) I. F. R u t h e r f o r d, Kann man mit den Todten reden ??? Die Bibel gegen den Spiritismus. Veröffentlicht von der Internationalen Vereinigung Ernster Bibelforscher, Brooklyn, New York, U. S. A., London, Barmen, Zürich, Bern. 1920.

b) „Was lehrt die heilige Schrift über die Wiederkunft unseres Herrn — seine Parusie, Epiphania und Apokalypse“.

c) „Die Bibel gegen die Evolutionstheorie“.

d) „Das allgemeine und ewige Gesetz Gottes“.

e) „Drei Vorträge über die Karte der Zeitalter“.

f) „Der Stein... ist im Rollen“.

g) „Der Kommentar“.

h) Apoi scrieri volante ca: „Die Internationale Vereinigung Ernster Bibelforscher“, „Ist die Mileniumslehre schriftgemäss?“ ș. a. Se pot comanda prin: Wachturm Bibel = und Traktatgesellschaft, Barmen.

a) „Turnul de Veghere și vestirea Prezenței lui Christos“ — The Watch Tower, înființat în a. 1879 de însuși Russell, și scris până la moartea sa, aproape în întregime, de el însuși. Este administrat de „Societatea de Biblii și Tractate Turnul de Veghere“ din Brooklyn, este jurnalul cel mai răspândit și organul de publicitate principal al propagandei russelliste. În limba engleză apare de două ori pe lună, în celelalte limbi numai odată. Este redactat de un „comitet editorial, din care cel puțin trei au cetit și aprobat ca adevăr fiecare și toate articolele ce apar în coloanele lui. Numele comitetului este: I. F. Rutherford, W. Van Amburgh, F. H. Robinson, G. H. Fisher, E. W. Bensen“¹⁾).

1) „Turnul de Veghere...“ în rom., vol. VI, Martie No. 3, dela Adam 6040, dela Chr. 1922. Tot acolo vezi și programul stereotip al acestui jurnal:

„Misiunea sfântă a acestei reviste. Aceasta [așa] revista este una din primii factori a [așa] sistemului de instrucțiune Scripturală, sau «Seminarul Bibliei», ale carei învățături sunt acum prezentate în toate partile lumii civilizate de Watch Tower Bible & Tract Society (Societatea de Biblii și Tractate Turnul de Veghere), fondată în 1881 d. Chr. pentru «propagarea conștiinței Crestine» [așa]. Aceasta revista nu este numai un mijloc de ajutor Studentilor de Biblie (de orice categorie) în întrunirile lor să învețe și studieze Cuvântul Divin, ci servește și ca un mijloc de comunicare pentru anunțarea conferințelor și a reprezentanților calatori trimisi de aceasta Societate numiti «Peregrini».

«Lectiunile Bereane» (Fapte 17: 10, 11) ale acestei reviste sunt repetitii or subiecte reexaminare ale studiilor publicate de Societate, aranjate să ospeteze pe toti membrii «Casei Credincioase», și foarte ajutatoare tuturor vrednici de singurul grad onorabil acordat de Societate, adeca Verbi Dei Minister (V. D. M.), care, tradus romaneste insemneaza Servitoriul Cuvântului Divin. Lectiunile Scoalei Internationale de Duminica sunt special pentru Studentii de Biblie mai înaintati și învățatori; de unii aceste sunt considerate indispensabile.

Aceasta revista sta ferm pentru apararea singurului fundament a sperantei Crestinului, ce astazi general să neaga rascumpararea prin sangele pretios a «omului Isus Christos, care s'a dat pe sine o rascumparare (un preot corespunzator, un inlocuitor) pentru toti». (1 Petru 1: 19: 1 Tim. 2: 6). Cladind pe

Ediția în limba română a acestui jurnal poartă firma: „Branșa [adecă filiala] română: Str. Bucovina No. 4, Cluj, Transilvania, România“¹⁾. Nu știu data decând jurnalul acesta apare și în românește.

b) „Catedra Poporului. O gazetă Religioasă“²⁾, a cărei ediție în limba românească, în exemplarul ce-l avem înaintea, (vol. I. No. 2, Roumanian — țară dată) poartă firma în englezește și franțuzește: „Bible and Tract Society, Brooklyn Tabernacle 13—17 Hicks St., Brooklyn, N. Y. U. S. A. ori Société de Bible et de Ttraités, Genève, Suisse“. Acest exemplar n'are nici data apariției, nici numele redactorilor, nici al autorilor și nici al tipografiei. Nu știu nici decând a început să apară și în limba românească.

c) „Vestea Mileniului“. Exemplarul ce avem înaintea este No. 9 din a. 1921, Redacția și Administrația: Str.

acest fundament sigur, aur argint și pietre scumpe (1 Corinteni 3: 11—15; 2 Petru 5: 1—11) ale Cuvantului lui Dumnezeu, misiunea lui mai departe se: «Sa faca pe toti sa vada ce e impartasirea Misteriului care... de veacuri a fost ascuns in Dumnezeu... cu intentia ca intelepciunea lui Dumnezeu cea de multe feluri sa fie data acum prin Biserica la cunostinta... care in veacurile trecute n'a fost cunoscuta omenoni, dupa cum e acum descoperita». — Efeseni 3: 5—9, 10.

Aceasta revista sta libera de toate partidele, sectele și crezurile omenesti, pe cand ea se sargueste se aduca din ce in ce mai mult fiecare articulatie și cuvantare a ei în deplina supunere voei lui Dumnezeu în Christos cum e exprimata în Scripturi. Ea e astfel libera sa declare cu indrazneala toate ce Dumnezeu și Domnul a vorbit — potrivit cu intelepciunea divina permisa noua sa intelegem. Atitudinea ei nu e dogmatica ci confidentiala; de oarece stim unde și ce afirmam, bazandu-ne cu neindoita și neimpartita credinta în promisiunile sigure ale lui Dumnezeu. Ea e tinuta ca și o incredere, spre a fi intrebuintata numai în serviciul lui Dumnezeu, pentru invatarea Cuvantului Sau, pentru cladirea poporului Sau în cunostinta și harurile spirituale. Și noi nu numai invitam da îi indemnăm pe cititorii nostri sa examineze toate cuvantarile lui cu Cuvantul Divin infalibil la care incontinuu ne referam spre a usura calea la o astfel de examinare“.

1) „Tip. soc. acț. Adolf Sonnenfeld. Girant responsabil I. B. Sima. Cenzurat: Jurca“.

2) Vezi și mai sus, pag. 10.

Bucovina No. 4, Cluj. Girant: I. B. Sima. Nu se spune la ce intervale apare.

d) „Vârsta aurie. Dedicată spre gloria lui Dumnezeu și binele omenirii. Publicatori: Asociația Internațională a Studenților de Biblie. Un jurnal de Fact — Speranță — și Convingere“. „Editor: Clayton J. Woodworth; Roberts J. Martin Director; Wialliam F. Hudgings Sec'y Treas. Branșa română: Cluj, Str. Covespad No. 4. Director responsabil: I. B. Sima¹⁾).

(Va urma)

N. Cotos

CHESTIUNI OMILETICE.

(Continuare)

În o parte a științei omiletice ar trebui să ne ocupăm și cu metoda, și cu aceasta ocazie vom fi siliți să considerăm mai deaproape și aceste științe. Mai ales va avea un rol mare psihologia. Aceea ce retorica pretinde de la docere, placere sau delectare și movere se poate ajunge după o instrucție psihologică temeinică.

Unii sau alții ar putea adopta și în cazul acesta alte metode, nu cea veche sholastică, întrebuițând aceste științe auxiliare retorice. „Un fel de psihologie omiletică va face servicii foarte bune mai ales predicatorului începător“⁹⁰⁾.

Metodica ar trebui să arate modul cum să fie aranjată materia. O distribuire potrivită a materiei e lucrul principal. Distribuirea materiei să nu se fie morțiș de a șemă veche sholastică, așazisă logică. Logica trebuie considerată fără îndoială. Dar pe cât de mult o recomandăm pe atât de mult trebuie să accentuăm, că logica nu e unica și exclusivă putere auxiliară. Profesorul Foerster zice: Noi descoperim polul de Nord, continente nouă, microscop și macroscop, descoperim metode nouă,

¹⁾ Exemplarul văzut, era: „Vol. I. — Brooklyn — Cluj — London — No. 1“.

⁹⁰⁾ Foerster Fr. W. Jugendlehre. 1904 p. 2.

dar nu avem nici o metodă, de a vedea și lumina sufletului nostru⁹¹). Categoriile logice trebuie să fie corect întrebuințate.

Să nu uităm însă că preotul e păstor sufletesc! El are să conducă sufletul omului și cu alte mijloace. În special păstorul sufletesc nu poate abandona știința, ce se ocupă cu sufletul omului. Predica vrea să sporiască cunoștința, să producă sințemânte și să determine voința⁹²). Aceste sunt tocmai facultățile fundamentale ale sufletului după cum ne învață psihologia. Deci predica noastră să nu fie condamnată de a fi un simplu elaborat logic. La compunerea ei trebuie să predomine momentul psihologic⁹³).

Metodicianul trebuie deci să recomande și psihologia la compunerea predicii. Această știință are deasemenea categorii. Trebuie deci întrebuințate și categoriile psihologice.

c) Treptele psihologice (formale), catehetice.

Categoriile psihologice sunt întrebuințate în știința pedagogiei⁹⁴). Noi le aflăm la Comenius (1671) și la Pestalozzi (1827), dar mai ales la Ioan Friedrich Herbart (1841) care a dezvoltat aceste categorii. Școala lui Herbart, reprezentată îndeosebi prin Carl Volkman Stoy, Teodor Waitz, Ludwig Strümpf, Carl Mager și mai ales Tuiscon Ziller (1882), le-a continuat și adus la perfecțiune. Aceștia au numit categoriile psihologice „trepte formale“ (Formalstufen), pentru că treptele au să servească așazicând ca forme, în care materia are să se verse și așa toată lecția să devie o unitate în privința materială. Numele acestor trepte sunt la Herbart: claritate, asociațiune, sistem și metodă. La Ziller și școala posterioară a lui Herbart sunt: analiza, sinteza, asociațiunea, sistemul și metoda de aplicare. La analiză se leagă firul lecțiunei, ce are să se predea. Apoi se explică totul ce se crede că e neînțeles în lecția viitoare.

⁹¹) Comp. Sachse, Homiletik, p. 149. Comp. și mai sus.

⁹²) Vezi Stinger, Wo steht unsere Predigt? p. 156.

⁹³) Vezi Krieg. Korn. Pädag. p. 250.

⁹⁴) Meunier, Lehrmethode im Katechismusunterricht, 1905.

Sintesa e expunerea și concretizarea materiei. Asociațiunea servește elevilor la aprofundarea în materia predată. După aceasta urmează sistemizarea lecției. În fine urmând o scurtă recapitulare a materiei se face aplicarea.

Catehetica, văzând rezultatele bune ale pedagogiei cu metoda amintită, și-a însușit mutatis mutandis această metodă. Modul vechiu tradițional de instrucție în catehetică era conștient sau neconștient încă psihologic. Meunier⁹⁵⁾ descrie metoda de instruire cam în următorul mod: Catehetul ascultă la începutul orei elevii asupra materiei din ora trecută. Apoi începe a face o introducere. Într'aceasta le face catehetul elevilor cunoscută ținta catehesei ce are să o predea și leagă firul lecțiunii ultime cu firul materiei nouă, ce are să fie predată. Materia însași se imparte în cinci părți metodice: Explicarea, motivarea, combaterea, aplicarea și parenesa⁹⁶⁾.

Astăzi e în catehetică în general introdusă metoda psihologică. Materia se împarte în categorii psihologice și așa se formează o unitate materială de instrucție. Materia astfel formată psihologicește se predă apoi tineretului cu succes netăgăduit. Formele în care se varsă materia catehetică se numesc trepte formale.

În privința numărului treptelor formale nu se unesc părerile cateheților. Unii împart materia în mai multe și alții în mai puține trepte formale. De fapt se desfac părerile divergente în două grupuri.

Pe de o parte stau aderenții școalei din Munihia. După această metodă catehetică se deosebesc următoarele trepte formale.

1. Pregătirea cu înducerea țintei;
2. Predarea;
3. Explicarea;
4. Recapitularea, și
5. Aplicarea⁹⁷⁾.

⁹⁵⁾ Comp. Lexikon der Pädagogik. col. 1104—1105.

⁹⁶⁾ Vezi Stieglitz, Münchener Methode. Münchener katechetischer Kurs, 1905. p. 173.

⁹⁷⁾ Lexikon der Pädagogik, col. 1108.

Pe treapta primă, care e numai o treaptă secundară se pregătesc copiii pentru lecția ce urmează. Mai întâi se cercetează ce știu copii. Apoi se leagă firul materiei nouă de cea veche și se anunță țelul lecțiunii nouă. Acest țel se anunță în o propoziție scurtă care cuprinde adevărul sau istorioara din religie.

Apoi se trece la temă și se face predarea, care e o treaptă principală. Aici se predă adevărul menit pentru acea lecție. Predarea materiei se face de obicei în forma unei narațiuni din istoria biblică, și anume în mod cât se poate de intuitiv.

După predare trece apoi catehetul la explicarea obiectului predat, formând aceasta iarăși o treaptă formală principală. Aici se porcede dela intuițiune și se ajunge la formarea conceputului sau a noțiunii. După formarea noțiunilor se citește textul din catehism, se explică și se deduce învățătura respectivă.

Apoi se trece la proxima treaptă care e numai o treaptă secundară și se recapitulează materia predată. În fine se trece la ultima treaptă formală principală la aplicare, aplicându-se și recomandându-se învățătura necesară. La fine așadară se încredințează adevărul aflat copiilor ca proprietate, se recomandă ca ei să și-l însușească și să lucreze în sensul acesta mai departe⁹⁸).

Metoda catehetică din Munihia are deci cinci trepte formale. Dintre acestea trei trepte formale sunt principale, iar două secundare. Acest fel de instrucție e adoptat de cateheții din Germania.

Școala catehetică din München e condusă de A. Weber și H. Stieglitz. Weber a arătat ființa acestei metode și principiile ei⁹⁹). Stieglitz a întrebuițat metoda însă practic, publicând catehese care dovedesc că metoda lor e practică și se poate folosi¹⁰⁰).

⁹⁸) Weber A., Die Münchener katechetische Methode, 1905.

⁹⁹) După această metodă a compus la 1903 Stieglitz catechesele sale — vezi Stieglitz, Ausgewählte Katechesen, Kempten, 1903. — Comp. istoricul școlii catehetice din München la Stieglitz, H. Die Münchener Methode. Münchener katech. Kurs, p. 165 ss.

¹⁰⁰) Ambii s'au usat de experiențele din practica lor. Vezi Pichler, Joh. Chr. Katholische Volksschulkatecheten, I—III, 1905—1907. — Pichler, Joh.

Grupul al doilea de păreri în privința treptelor formale catehetice îl aflăm în școala vieneză. Această metodă cere ca materia să fie împărțită numai în trei părți.

Categoriile sau treptele formale ale cateheselor după metoda școalei din Viena sunt următoarele:

1. Intuițiunea;
 2. Formarea noțiunii, și
 3. Aplicarea practică; sau
1. Intuițiunea;
 2. Formarea spirituală formală, și
 3. Intărirea.

Metoda vieneză porcedea dela părerea că adevărul trebuie mai întâi arătat intuitiv. De aceea la prima treaptă a intuițiunii se povestește, se repețește narațiunea, se pun întrebări și eventual se arată o icoană.

După ce copiii astfel au câștigat o intuițiune clară despre adevărul ce are să fie predat, se pășește la a doua treaptă formală, adică la dezvoltarea și formarea noțiunii. Aici se explică adevărul verbal și material. După ce au înțeles copiii adevărul predat catehetul trece la treapta a treia și aici îi lasă pe copii singuri să lucreze. Ei singuri explică și aplică adevărul predat. Așa devine adevărul ceva propriu al copiilor și se întărește în ei.

Aceste trei trepte formale le aplică în Austria cateheții. Ca întemeetori ai acestei metode sunt priviți frații Ioan Christian Pichler și Wilhelm Pichler, ambii cateheți în Viena¹⁰¹). Această metodă era însă predată și recomandată și de titularul catedrei pentru teologia practică dela facultatea de teologie din Viena, consilierul aulic și prelatul Swoboda.

Asocierea la metoda pedagogică herbartiană e la ambele metode evidentă. Unii dintre aderenții școalei catehetice din Muniha au contestat ori ce dependență

Chr. și Pichler, Wilhelm, Lehrplan für den katholischen Religionsunterricht an den Volks- und Bürgerschulen Oesterreichs, 1903. — Pichler, Joh. Chr. Analyse und Synthese im Religionsunterrichte. (Der pädag. katechet. Kurs in Wien. 1905). — Pichler, W., Unser Religionsunterricht, 1907. — Pichler, Wilhelm, Kathol. Religionsbüchlein, Wien, 1913.

¹⁰¹) Vezi Weber in den katechet. Blättern, 1906, p. 19. ss. — Stieglitz, Katechet. Blätter, 1906, p. 228 ss.

de metoda pedagogiei¹⁰²). Inrudirea și asemănarea însă e clară și autorități pe terenul acestor științe au și adus argumente în sensul acesta¹⁰³). Willmann zice că și treptele formale pedagogice sunt încă acceptare, pătrundere spirituală și aplicare¹⁰⁴).

Aplicarea unei metode din altă disciplină nu este de altfel reproșabil¹⁰⁵). E de dorit chiar ca științele teologice să întrebuințeze mereu rezultatele bune de pe terenul altor științe și să consulte metode practice și de folos pentru disciplinele teologice. Alipirea la didactică și la metoda pedagogică a adus cateheților numai folos și ori cineva aproba-o.

Divergența între școala catehetică din Viena și cea din Muniha, chiar dacă aici colea discuțiunea științifică a fost mai pățimașă¹⁰⁶) nu e de o însemnătate așa de mare. Fie că se întrebuințează trei sau cinci trepte formale, lucrul principal este ca treptele aceste formale, după cari se împarte materia să fie practice, psihologice și instrucția după acest sistem să dea rezultate bune.

În merit nu e de fapt nici o deosebire. De aceea unii cateheți practici caută să împace divergențele. Stieglitz zice că pregătirea cu anunțarea țelului și recapitularea sunt numai două forme sau trepte secundare. Așadar rămân tot trei categorii și anume :

1. Predarea, căreia îi premerge pregătirea,
2. Explicarea, căreia îi urmează recapitularea și
3. Aplicarea¹⁰⁷).

Ar mai fi de amintit și părerea fostului profesor pentru teologia practică în Freiburg Kornelius Krieg, după care fiecare catehesă are trei funcțiuni principale și anume una materială, a doua teoretică și a treia practică. Și această metodă are la bază un sistem psihologic. Func-

¹⁰²) Comp. Grundwald, G. Die Münchener katechet. Methode, I. F. Herbart und F. W. Foerster, 1910.

¹⁰³) Comp. Willmann, Didaktik, II. Bd. §. 70—71.

¹⁰⁴) Ca Meunier, Lehrmethode im Katechismusunterrichte, 1905, p. 112. — Vezi Knecht, Zur Katechismusfrage, 1908, p. 3.

¹⁰⁵) Comp. opinii contrare și critici (b. o. de Meunier, Schraml în Katech. Blätter, 1905—1907.)

¹⁰⁶) Stieglitz, Heinrich, Katechesen, 1903, p. IV—V.

¹⁰⁷) Stieglitz, Heinrich, Katechesen, 1903, p. 4—5.

țiunea principală materială e predarea materiei, adecă analiza și sinteza. Funcțiunea teoretică are să facă argumentarea și explicarea materiei predate ; aici trebuie produs în catehumen o cunoaștere și recunoaștere a materiei predate. În fine funcțiunea practică are să-l conducă pe catehumen la punerea în practică a tot ce a învățat¹⁰⁸). Prin urmare și aici sunt trei trepte formale, adecă intuițiunea, acceptarea și aplicarea, deși Krieg numește treptele sale 1. explicare, 2. îmbinare și 3. aplicare.

f) Omiletică și catehetică.

Teologia practică face deosebire între disciplina care are ca țintă educarea și instruirea tineretului, adecă prima formare a credinței și vieții religios-morale și între disciplina ce se ocupă cu învățarea și edificarea celor vârstnici, adecă cu susținerea și mai departe formarea și perfecționarea acestei credinți și vieți. Prima disciplină se numește catehetică sau în timpul mai nou pedagogia moralei și a religiunii, a doua omiletică sau retorică bisericească. Fiind scopurile acestor discipline deosebite, și metoda lor e diferită. Predicatorul vorbește ca un profet, ca un filosof, ca un rege. Catehetul are înaintea sa copii. El trebuie să se plece la ei și conform principiului „de a fi tuturor de toate“, trebuie să se transpună în mentalitatea copilului și să întrebuițeze și mijloace potrivite cu firea copiilor.

Dar cu toate acestea atât catehetul cât și predicatorul au și ceva comun și cu privire la scopul ce-l urmăresc și prin urmare ar trebui să fie ceva comun și în metoda lor. Ambii au să vorbească în calitate de păstori de suflete. Ambii au ca scop de a câștiga sau de a conduce sufletele.

La congresul catehetic, ținut în anul 1907, s'a discutat această chestiune și s'a constatat deosebirea dintre disciplina catehetice și dintre cea a omiletice, dar și ceea ce e comun ambelor. Swoboda zice: „La noi de mult a

¹⁰⁸) Comp. Krieg, Kornelius, Katechetik. 1907, p. 175.

pătruns convingerea că predica și catehesa nu pot avea aceeași metodă. Dar tot atât de clar e că ambele discipline trebuie să aibă metodă, nu numai una singură aducătoare de mântuire, dară una adevărată și aceasta ¹⁰⁹⁾ e totdeauna o metodă psihologică ¹¹⁰⁾. Jungmann ține catehesa de un ram al retoricei și predica, mai ales cea catehetică, de o catehesă cu cei vârstnici. Catehesa și predica sunt discipline foarte apropiate și înrudite. C. I. Nitzsch ¹¹¹⁾ și mulți alții tratează omiletica și catehetica la un loc sub numele de didactică.

g) Trepte formale psihologice în predică.

Catehetica și omiletica după cele spuse trebuie să aibă o metodă adevărat psihologică. Dacă ambele au scopul de a câștiga și conduce sufletele, atunci pot în voea cea bună să întrebuințeze una și aceeași metodă, numai dacă pare potrivită. Catehetica a acceptat mutatis mutandis metoda pedagogiei, și astăzi vedem că aceasta a servit spre binele și folosul cauzei sfinte a bisericii.

Predicatorul are nevoie de metodă tot așa ca și catehetul, ba poate chiar mai mult. Înaintea catehetului stau tot ființe tinere, nestricate, supuse, ușor crezătoare și suflete ce primesc ușor orice învățătură. Predicatorul însă are înaintea sa diferiți oameni. Numai dacă mai vin încă la biserică și mai ascultă predica cu drag, se poate spune că și ei sunt gata de a urma sfaturi bune și folositoare. Predicatorul poate încă câștiga și conduce suflete, deci să se încerce ceea ce pe alte terene a adus fructe și rezultate bune. Să încercăm de a introduce și la predică o metodă sănătoasă psihologică. Să mai lăsăm din formalitățile vechi tradiționale, cari omoară spiritul și să distribuim materia mai întâiu în chip psihologic. Să introducem în predică treptele formale psihologice.

¹⁰⁹⁾ Münchener katechet. Kurs, 1907. Bericht von Göttler, Josef, 1908, pag. 265.

¹¹⁰⁾ Jungmann-Gatherer, Theorie der geistlichen Beredsamkeit p. 474.

¹¹¹⁾ Comp. Nitzsch, C. J. Prakt. Theologie 1860 II. Buch. I. Abt. Homiletic.

B. Procedura la compunerea cuvântării după această metodă psihologică.

Oratorul trebuie să aibă înaintea ochilor totdeauna trei lucruri. Mai întâi să fie conștient de ce are să spună, apoi în care ordine și în fine în care mod. Cicero zice „quid et quo quidque loco et quomodo“¹¹²⁾. Așadară mai întâi avem să ne gândim la materie. După ce ne-am decis care materie să o tratăm, trebuie să o ordonăm și s'o stilizăm și apoi să o predăm.

Pe noi ne interesează mai ales inventarea și ordinea materiei.

Înainte de toate trebuie să ne hotărîm pentru o temă. Aceasta trebuie fixată¹¹³⁾. Apoi autorul unei predici caută materie pentru această temă. Materia aflată trebuie în fine ordonată așa ca cuvântarea să-și ajungă ținta și să-și împlinească menirea. Mijloacele spre a ajunge ținta sau scopul cuvântării le reduce Aristotel la trei, și anume el stabilește mijloace etice, patetice și logice¹¹⁴⁾. Conform cu aceasta mijloacele auxiliare retorice sunt după Aristotel în special învațătura, mișcarea inimei și înduplecarea voinței, ceea ce se exprimă prin „delectare, movere și docere“¹¹⁵⁾.

Aristotel avea totdeauna ținta sau scopul de a învăța. Prin urmare putea observa chiar ordinea de sus, lăsând pe docere la fine. Dar în vechime aflăm orânduindu-se aceste mijloace retorice și altfel. Cicero zice: „tribus rebus homines ad nostram sententiam perducimus aut docendo aut conciliando aut permovendo“¹¹⁶⁾. În loc de concilare întrebuițează Cicero și delectare¹¹⁷⁾. O ordine hotărîită în această privință nu e fixată nici în retorica antichității.

¹¹²⁾ Comp. Cicero, Brutus. 49 — Quintilian, Inst. orat. III. 4 ed. G. T. Zumpt. 1831. p. 112.

¹¹³⁾ Cicero, de orat. I. 2 c. 77.

¹¹⁴⁾ Aristotel, Retorica, I. 1. c. 2.

¹¹⁵⁾ Brutus, c. 49 n. 185 — Orat. 21.

¹¹⁶⁾ Cicero, De orat. I. 2. c. 77.

¹¹⁷⁾ Schleinger, Bildung des jungen Predigers, p. 9.

Mijloacele acestea auxiliare retorice corespund funcțiilor fundamentale sufletești. Funcțiunile psihologice fundamentale după Plato sunt Λογικόν, ἐπιθυμητικόν și θυμασιδές. Aceste funcțiuni trebuie considerate la distribuirea materiei în cuvântare.

Predicatorul trebuie să știe apoi înainte care mijloc să-l întrebuițeze întâi și pe care pe urmă. El trebuie să se hotărăscă înainte și trebuie în planul său să fie fixat în care parte a predicii să apeleze la o funcțiune sau alta.

Pentru metoda philologică retorică, susținută în această teorie, cred mai potrivit de a păstra ca bază împărțirea amintită a funcțiilor sufletești a lui Plato.

„Textul să nu-l punem sub jugul unei dispoziții formaliste, nici unei divisiuni șematice... numai nu șablon, numai nu șemă, ci o dezvoltare multilaterală individualizătoare“¹¹⁸⁾. Această e dorința criticei omiletice din anii din urmă. Acest principiu nu voim nici noi să-l părăsim. Valoarea predicii nu zace în formă, ci valoarea ei are să se caute în raportul ei cu cuprinsul¹¹⁹⁾.

E adevărat că oare care directive trebuie să aibă și autorul unei cuvântări. Aceste directive însă nu au se joace un rol principal și prin ele să nu dispară cuprinsul. Predica să nu fie îndreptată numai într'acolo ca să fie compusă după regule în legi formale omiletice. Aceasta urmărește și metoda treptelor formale psihologice, care nu periclitizează cuprinsul. Adevărul propus nu dispăre din cauza formei. Aice se caută materie, cuprins pentru formă. Aici se caută quid și nu quomodo.

De aceea declarăm înainte, cu toate că cuvântul „formal“ apare așa de provocător, metoda noastră nu e de loc un formalism sau un șablon. Treptele formale la ordonarea materiei au aceiași funcțiune ca și treptele unui turn care ne servesc ca să ajungem în vârful turnului; așa și treptele formale ale unei cuvântări sunt calea care duce la punctul culminant. Tema aflată din textul evan-

¹¹⁸⁾ Comp. Wallaschek. Psychologie der Rede, p. 38.

¹¹⁹⁾ Vezi Kreikmann, Unsere Predigt im neuen Gewande. Münsterisches Pastoralblatt 1914 p. 27.

geliei trebuie așa dezvoltată ca să conducem creștinul la un punct unde, lăsat de capul lui, e în stare singur să meargă mai departe. Formele așadară pot fi privite numai ca regulativ pentru ordonarea materiei scoasă din text.

Nervul unei expuneri conchise este în ordinea ei. Ea condiționează frumuseța și forța. În ea se exprimă unitatea menirea și ținta predicii. Fiecare predică își fixează un punct de culminațiune. Spre a-l ajunge pe acest trebuie ținută oare care ordine, oare care cărare, și formele omiletice vor avea numai menirea aceasta, adecă de aranja cum se cuvine materia cuvântării.

Calea ținută de noi e după cum am amintit acea rezultată din menirea predicii, adecă înduplecarea voinței sau docere, delectare și movere. Această aranjare a materiei e psihologică, și logica nu e exclusă. Atât treptele însele cât și ele între olaltă trebuie să se supue legilor logice. Atunci va domni întreagă *Ψυχή*, și nu numai *Λογικόν*.

Așa vom avea cuprins și nu formă, materie și nu frază, căci oratoria nu consistă numai din cuvinte. Materie temeinică și bună e prima cerință a unei cuvântări bune ¹²⁰).

Treaptă pregătitoare: Baza cuvântării.

Arhitectul dă cea mai mare atențiune, la începutul unui edificiu, fundamentului. Autorul unei cuvântări trebuie încă să-și asigure mai întâi o bază firmă, de unde să poată desvolta liniștit edificiul cuvântării sale.

Aici acel „conciliare“ al lui Cicero își află locul său și poate face un serviciu bun. Ca bază trebuie predicatorul să-și aleagă o materie, care e potrivită pentru a însufla auditorilor încredere și aplecare. De aceea cuvântătorul trebuie să afle un teren comun cu auditorii, să înceapă cu aceea părere sau cu acele idei, despre care e convins că și auditorilor le sunt proprii ¹²¹). În-

¹²⁰) Mat. XIX. 17.

¹²¹) Mat. IX. 36.

cepând cu punctul de vedere al ascultătorilor, îi face pe aceștia dispuși să-l asculte. Presidentul republicii americane Wilson înaintea candidaturii mergea în adunările contrarilor. Aceștia voind să vadă ce va zice, îl lăsau să vorbească. Spre mirarea lor el începea a vorbi tocmai în sensul contrarilor. Așa câștiga el opinia publică. După ce masele poporului erau captivate bine, întorcea iscusit firul ideilor și cu un „but“, adică cu un „dară“ începea el a le spune părerile sale. Conducătorii opoziției nu mai puteau face nimic. Masele erau fermecate de expunerile precedente și pretindeau singure ca să-l lase pe orator să finească, ceea ce făcând numai decât deschidea ochii contrarilor și un procent mare din adunare se dădea convins și câștigat.

De aceea cuvântătorul să înceapă cuvântarea cu unele idei plăcute, să fie conciliant, ba chiar dacă e necesar și posibil, să facă o concesiune. Astfel își va câștiga el o bază solidă și comună. Apoi să pășească repede la temă și la dezvoltarea menirii fără de a enumăra pe larg încă părțile temei, ba chiar și fără rugămintea ca să fie oamenii atenți, căci aceasta și așa nu ajută nimic ¹²²⁾, dacă oratorul nu vorbește bine.

Cea mai bună bază o va afla cuvântătorul, dacă va începe cuvântarea cu păreri și cu necesități de ale auditorilor. Mântuitorul nostru totdeauna lua ca prilej al cuvântării sale părerile, gândurile și nevoile oamenilor. Setea după fericire a junelui bogat îi este Mântuitorului prilej bine venit de a vorbi despre fericire și de a arăta în mod intuitiv și impedimentele cari se opun fericirii, și anume fiind acest june bogat, arată Mântuitorul ce piedecă e bogăția pentru ca să devii fericit ¹²³⁾. Alte dăți Mântuitorul leagă firul ideilor cuvântărilor sale de grijile oamenilor din viața aceasta ¹²⁴⁾, de simțământul de dreptate și adevăr ¹²⁵⁾, al unuia sau al altuia ori de alte referinți din acele timpuri.

¹²²⁾ Luca, XI. 35.

¹²³⁾ Fapt. Apost. XVII. 22—23.

¹²⁴⁾ Schleinger, Bildung des jungen Predigers p. 32.

¹²⁵⁾ Mitrofanovici, Omiletica, p. 43—44.

Apostolul Pavel ține o cuvântare în mijlocul areopagului, unde erau o mulțime de învățați și filosofi epicurei și istorici. Aceasta o începe cu o laudă. El vorbește despre altarul dedicat unui „zeu necunoscut“¹²⁶⁾ și zice: „Intru toate văd, că voi ați fi foarte religioși sau cucernici. Căci trecând și văzând statuile zeilor voștri am aflat și un altar cu inscripția: „Necunoscutului Dumnezeu“. Pe acesta deci îl onorați voi fără să-l cunoașteți și eu pe acesta voesc să vi-l vestesc“. Cu aceasta sf. Apostol Paul a deșteptat interesul tuturor din aeropog. Simțemintele lor erau încordate. Obiectul devine actual și intuitiv. Auzitorii sunt aplecați și pregătiți de a asculta. Ei sunt curioși. Deci acum apostolul poate să-și spue părerea, ceea ce o și face, începând „Dumnezeu, care a făcut lumea aceasta, și toate cele ce sunt în ea, acesta fiind Domnul cerului și al pământului nu locuiește în lăcașuri făcute de mâni omenești ca și când i-ar lipsi ceva, de oarece el dă tuturor viață... etc.“ Așa le propovăduiește pe Dumnezeul cel adevărat și credința cea adevărată în Hristos. Apostolul Pavel ar fi putut începe drept cu învățătura lui Hristos. El mai întâi a căutat o bază comună cu cei ce aveau să-l asculte, și aceasta e o treaptă premergătoare și pregătitoare, care îi asigură înaintea cuvântării cel mai bun succes.

Părinții bisericești fac tot așa. Sf. Ioan Gură de aur ține douăzeci și una de predici cari încep cu dărâmarea statuelor din Antiohia, cu acel eveniment, care apucă mai tare cugetul poporului și pentru care trăia mereu cu frica în spate. În cuvântarea despre Eutropie leagă șirul ideilor de prezența acestui om în biserică. Altă dată leagă firul ideilor cuvântării sale de aprinsul lumânărilor în biserică. Lumânările se aprind și el începe a predica despre aceasta. Cuvântarea ținută de episcopul Flaviu înaintea împăratului Teodosie și începe cu un suspin și cu concesiunea, că fapta Antiohenilor, pentru care vine el să implore milă, e deamă de pedeapsă și mărturișește că Antiohenii au văzut acum și au înțeles ce nenorocire i-a copleșit prin faptele lor.

¹²⁶⁾ Mat. XXVIII 18-20.

Oratorul trebuie deci mai întâi să-și asigure atențiunea și să-și câștige bunăvoința ascultătorilor. Acestea deșteaptă interesul celor ce ascultă și aceasta e cea mai bună bază a cuvântării. Vitruvius Pollo, un scriitor și arhitect latin, povestește următoarele în opul său „de architectura“.

Un arhitect se presentă și ceru audiență lui Alexandru cel Mare cu o schiță a unui edificiu, dar fu respins. Dar arhitectului îi veni o idee pe care o realizează. El își împodobi hainele sale cu frunze verzi și astfel dădu aspect bătător la ochi. Așa se puse din nou la intrarea în palat, unde trebuia să-l vadă Alexandru cel Mare. Costumul acesta atrase în adevăr privirea curioasă a lui Alexandru cel Mare și acesta îi dădu apoi audiența cerută¹²⁷). E ciudată această trăsătură în caracterul omului. Omul e însă curios, și numai dacă se stârnește oare cum curiositatea lui, este cu adevărat atent. El are însuși un interes pentru obiect și voește să-și satisfacă curiositatea.

Cuvântătorul deci să nu scape din vedere slăbiciunile omenești și considerându-le pe aceste să inducă înainte de a începe tema cuvântării ceva neașteptat și surprinzător, unele idei interesante din sfera de preocupare a auditorilor. În arta oratorică biblică și bisericească s'au validat ca mijloc bun pentru scopul acesta narațiunile. Cu aceasta însă nu pretindem, că fiecare cuvântare să înceapă cu o narațiune. Oratorul practic va afla mijloace și căi pentru a satisface dorința inimei omului și setea lui după adevăr și dreptate. După ce-și va fi format astfel o *bază bună* și solidă, cuvântătorul va păși mai departe lor prima treaptă formală a cuvântării sale.

I. Intâia treaptă formală.

Convingerea.

Pedeca principală a succesului unei activități predicatoriești pe partea auditorilor e neștiința în materie religioasă. Această ignoranță este câte odată așa de mare,

¹²⁷) Schleiniger Bildung des jungen Predigers, p. 32.

încât creștinilor le lipsesc și cele mai elementare cunoștinți despre adevărurile fundamentale ale religiei. Oamenii nu înțeleg foarte adese nici nexul causal al celor cuvântate. Lor le lipsește condițiunea spre a înțelege o cuvântare mai lungă, ținută neîntrerupt. Cei mai puțini dintre auditori au avut fericirea să-și poată câștiga o știință metodică a religiei creștine. Creștinul crede. Credința lui însă nu se bazează pe convingere. Credința astorfeli de creștini e mai mult un sentiment, care conduce oamenii pe calea vieții, grea și plină de spini ¹²⁸⁾ Cât timp are un popor acest sentiment curat, sănătos, neprihănit se poate spera, că religiositatea și moralitatea vor exista și poporul nu va părăsi calea cea bună a virtuții. Dar spiritul timpului nu stă locului ci oscilează mereu. Cu el vin și datini diferite și diverse ispite. De acestea trebuie ferit poporul, el trebuie învățat și întărit în credința și datina bisericeii sale. Creștinul să cunoască credința și datinele și să fie și convins despre adevărul și bunătatea lor. Acest scop de a învăța să-l urmărească fiecare predică, pentru că aceasta e menirea predicii, instituită de Mântuitorul nostru în cultul bisericesc.

Porunca lui Hristos, dată apostolilor, zice: „Mie îmi e dată toată puterea în cer și pe pământ. De aceea mergeți *învățați* toate neamurile botezându-le în numele tatălui și al fiului și al sfântului spirit. Și-îi învățați să știe toate câte v'am poruncit vouă“ ¹²⁹⁾. Pe învățătură s'a pus deci cumpăna principală: Dar Mântuitorul n'a îndemnat numai pe alții să predice. El însuși a administrat oficiul profetic, învățând poporul. În evangelia lui Matei ¹³⁰⁾ cetim: „Din timpul acela începu Iisus a predica și a zice: pocăiți-vă că împărăția ceriului s'a apropiat“. Într'alt loc al sf. scripturi Mântuitorul însuși numește predicarea menirea sa principală, zicând: „Eu trebuie și altora să predic evangelia despre împărăția lui Dumnezeu căci pentru aceasta sunt trimis“ ¹³¹⁾.

¹²⁸⁾ Ioan XVII. 3.

¹²⁹⁾ Luca IV. 43.

¹³⁰⁾ Mat. IV. 17.

¹³¹⁾ Vezi și Stingerer, Wo steht unsere Predigt? p. 37.

Scopul oficiului creștin de a predica e și după sf. Ioan ¹³²), de a produce cunoștința despre Dumnezeu și apoi de a edifica pe această cunoștință ca pe un fundament solid, de a spori și întări viața vecinică ¹³³). Creștinii să învețe adevărurile religioase și să urmeze învățăturile învățate ¹³⁴). Acest scop se realizează mai ales prin partea didactică a predicii, căci predica nu e numai act al cultului și omul nu trăește numai din pâine, ci și din cuvântul care isvorește din gura lui Dumnezeu.

Predică instructivă se cere și de către biserica protestantă, cu toate că aceasta a ridicat predica la rangul cel mai înalt, făcând-o o parte principală a cultului. Biserica protestantă năzuește însă încă de a introduce cu ajutorul predicii pe creștini în cunoștința bibliei ¹³⁵) și toți omileticianii protestanți accentuează scopul instructiv, chiar educativ ¹³⁶). Superintendentul general din Berlin W. Faber-Harte, apoi O. Baumgarten ș. m. a. pun prețul cel mai mare pe învățatură la cult.

In fine chiar și ca act al cultului nu are predica alt rol, decât învățătura și prin aceasta edificarea. Predica e o edificare a împărăției lui Dumnezeu în om prin învățatură și admoniare ¹³⁷).

Conținutul principal al predicii creștine clasice era totdeauna învățarea. Pe timpul apostolilor precum și în primele secole ale creștinismului este dominant scopul didactic în predică. Paul scrie către Timotei ¹³⁸): „Aceasta învață . . . Și dacă învață careva altfel și nu rămâne la cuvintele mântuitoare ale Domnului nostru Iisus Hristos și la învățătura despre fericirea în Dumnezeu, acela e

¹³²) Ivan, XVII, 3.

¹³³) Stinger, Wo steht unsere Predigt? p. 37.

¹³⁴) Schleiniger, Die Bildung des jungen Predigers, p. 151.

¹³⁵) Comp. mai ales Hunzinger, Religion als persönliches Leben und Erleben. 1909. p. 5—7 — Kohlrausch, Beobachtungen über die moderne Predigt. (Vademecum homileticum) 1909, p. 9 ss.

¹³⁶) Superintendentul din Berlin W. Faber, apoi O. Baumgarten pun cea mai mare cumpănă pe instrucție. Vezi Faber Harte. Reden I—II. 1905—07 — O. Baumgarten, Predigtprobleme. 1904, p. 58 — Mai comp. Sachse, Homiletik. p. 48—58 — Nitzsch. C. I. Prokt. Theologie. 1860. II. Buch, I Abt. Homiletik.

¹³⁷) I. Tes. V 11 — I Cor. IV 14. Eph II 30.

¹³⁸) I. Tim. VI 2—4.

întunecat și nu știe nimică, ci suferă de morbul de a discuta și a se certa, din care se naște invidie, ceartă, calomnie, răutate . . .” Sf. apost. Paul așadară cere lui Timotei să învețe și să admonieze poporul ca să se poarte conform cu cele învățate¹³⁹). Apostolul face chiar responsabil pe predicator pentru credința creștinilor. „Așa vine credința din predică, și predica prin cuvântul lui Dumnezeu” zice sf. Scriptură¹⁴⁰).

Noi voim deci mai întâi să ne lărgim cunoștințele noastre menite să ne aducă mântuirea. În aceste cunoștințe voim apoi să ne aprofundăm.

Aceste cunoștințe trebuie să le împărtășească din-tâiu predicatorul. Cu ele să formeze el prima treaptă a predicei. Aici ar fi locul pentru adevărurile dogmatice și morale precum și pentru alte învățături despre cult sau despre sf. Scriptură¹⁴¹).

În această parte a predicei se poate scoate un adevăr corespunzător din pericopa zilei, din prilejul serbării, din rânduelile cultului, etc. Materia se distribuie apoi astfel, ca *totul ce e didactic să constituie partea primă a predicei*. La aceasta să se observe toate regulele logice și noetice, mai pe sus de toate însă regulele psihologice. Pe această treaptă ca și în întreaga predică nu pot servi categoriile logice (ființa, cauza, efectul, etc.) ca părți principale și ca momente conducătoare. Principiul divizării sau aranjării materiei și în partea această primă a predicei, adică în partea didactică, trebuie să fie în prima linie bazat pe psihologie. Prima parte a cuvântării bisericești va ocupa deci facultatea sufletească a cunoștinței și aceasta trebuie să se facă în mod psihologic.

Facultatea fundamentală psihică a cunoștinței e acea putere a spiritului cu care acesta *percepe* adevărul, bunul și frumosul. Acestei facultăți îi aparțin facultatea intuitivă, puterea imaginativă, memoria, intelectul și rațiunea.

¹³⁹) I. Tim. IV. 11 — Tit. III. 8.

¹⁴⁰) Rom X, 17.

¹⁴¹) Cicero zice: Una res prae nobis ferenda est, nihil aliud nisi docere velle videamur. Cf. Cicero. De orat. II. 310 — Fer. Augustin zice: Populi prius docendi sunt. Cf. August. Doctr. Lib. IV. c. 4. și docere necessitatis est. August. Doctr. christ Lib. IV. c. 12.

Cu aceste activități ale sufletului trebuie să conteze oratorul și să le considere în mod iscusit.

După noetică procesul gândirii este următorul: *a)* intuițiunea, *b)* abstrațiunea, *c)* îmbinarea și *d)* conclușiunea. Noetica arată deci predicatorului calea pe care trebuie să o urmeze în prima parte a lucrării sale. Conform acestui proces de gândire se va aranja și împărți și materia în chipul cel mai potrivit.

(Va urma)

N. Cotlarciuc

MOARTEA

Studiu din dogma eshatologică

§ 1. Noțiunea morții.

Un adevăr natural pozitiv este faptul, că sfârșitul tuturor acțiunilor vieții noastre pământești îl face *moartea* corporală care, în înțelesul obicinuit al cuvântului, nu este altceva de cât *apunerea ori încetarea vieții*. Moartea corporală ori fizică este despărțirea sufletului de corp sau descompunerea naturii omenești în cele două părți din care constă¹⁾. Moartea este dar partea opusă a vieții și își începe împărția prin ridicarea unității de viață dintre corp și suflet, ori prin despărțirea sufletului de corp, din care știm că este compus omul și despre care despărțire Mântuitorul nostru Isus Hristos zice: „Nu vă temeți de acei cari *pot să omoare corpul*, iară *sufletul nu pot să-l omoare*“²⁾, iar sfântul apostol Pavel: „Dorință având *a mă slobozi* și împreună cu Hristos a fi...“³⁾. Sufletul spiritual dă viață corpului material, și când aceste două părți alcătuitoare, cari dau ființă naturii omenești, se desfac, intră moartea. De sigur, ea nu înseamnă la nici un caz nimicirea completă a păr-

¹⁾ Cf. Dr. Teofil Hubert Simar, *Lehrb. der Dogmatik*, Freiburg im Breisgau, 1893, p. 849.

²⁾ Cf. Mat. 10, 28.

³⁾ Filip. 1, 23.

ților. Corpul omenesc, gol de principiul său de viață, prin putrezire se descompune în elementele sau materiile sale primordiale din care a fost plăzduit, iar sufletul cel nemuritor și desfăcut de corp, în singurătatea sa de acum, începe îndată și fără zăbavă o nouă viață, curat spirituală, pentru ca să se împlinescă în mod clasic glasul s. Scripturi: „Și se va întoarce țărâna în pământ, precum a fost, iar sufletul se va întoarce la Dumnezeu, care l-a dat pre el“¹⁾.

§ 2. Diferitele numiri ale morții.

În înțeles biblic, moartea (*ὁ θάνατος*) se desemnează câteodată, ca *moarte spirituală ori a sufletului*²⁾, drept urmare a păcatului greu de moarte, care desființează numai viața supranaturală harică cea în Hristos a sufletului, și nu și pe cea naturală a acestuia, căci sufletul, fiind o substanță imaterială, simplă, spirituală, este nemuritor — altădată, ca *moarte eternă*³⁾, moartea păcătoșilor condamnați în iad, numită și „a doua moarte“ în opoziție cu moartea cea dintâiu, cea fizică, care încheie cursul acestei vieți, apoi ca personificarea⁴⁾ morții corporale și a răului ce rezultă din păcat și, în sfârșit, ca *moartea fizică*⁵⁾, cea corporală, cea în înțelesul obișnuit al cuvântului, numită și „întâia moarte“. Moartea mai are în s. Scriptură o mulțime de alte numiri, așa, considerând nemurirea sufletului și întoarcerea corpului în țărână, ea se numește: sfârșitul peregrinării pământești⁶⁾,

¹⁾ Ecles. 12, 7.

²⁾ Cf. Ioan 5, 24; 52; Rom. 7, 10; 2 Cor. 2, 16; 3, 7; 7, 10; Iac. 1, 15; 5, 20; 1 Ioan 3, 14; 5, 16; 17; Rom. 5, 12; 6, 16; 21; 7, 24; 8, 2 și 6.

³⁾ Cf. *ὁ δεύτερος θάνατος* la Apoc. 2, 11; 20, 6; 14; 21, 8 și Rom. 1, 32.

⁴⁾ Cf. Cor. 15, 55; 56; Apoc. 1, 18; 2, 13; Rom. 5, 14; 17; 21; 7, 5;

⁵⁾ Cf. Mat. 10, 21; 15, 4; 16, 28; 20, 18; 26, 38; Marcu 9, 11; 14, 64; Luca 2, 26; 22, 33; 24, 20; Ioan 21, 19; Act. 2, 24; 13, 28; 22, 4; 23, 29; 1 Cor. 3, 22; 15, 21; 2 Cor. 1, 10; 4, 11—12; 11, 23; Filip. 2, 8; 27; 30; Evr. 5, 7; 11, 5; Apoc. 6, 8; 12, 11; 13, 3; 12; 18, 8; Rom. 6, 3; 4; 5; Evr. 2, 14; Mat. 4, 16; Luca 1, 79. La aceste două locuri din urmă în înțeles de: Imperiul și umbra morții, adică infernul închipuit ca învăluit în întunec adânc, icoană pentru noaptea păcatului și lăpădarea de Dumnezeu (Vezi Schirlitz-Eger, Griech.-Deut. Wörterbuch Z. N. T., Gliessen, 1893, p. 189).

⁶⁾ Cf. Mat. 10, 22.

despărțire pe care numai nebunii o socotesc ca nimicire¹⁾; deslegare²⁾, eșire³⁾, desbrăcare de cortul corpului⁴⁾, desbrăcarea hainei⁵⁾, liniște⁶⁾, somn⁷⁾, eliberarea sufletului din legăturile corpului⁸⁾, apoi, considerând că moartea este urmarea și pedeapsa păcatului, se numește ea: lucrul diavolului⁹⁾, ceea ce n'a făcut Dumnezeu¹⁰⁾, dușmanul pe care Hristos îl va învinge¹¹⁾, cu referință la viața viitoare, moartea se mai numește: drum¹²⁾, călătorie¹³⁾, pribegie¹⁴⁾, câștig după care trebuie să ne dorim¹⁵⁾.

§ 3. Cauza morții.

Întrebându-ne acum de cauza morții corporale, răspunsul îl găsim cu precizie în dogma bisericii noastre ortodoxe despre cauza și urmările căderii celei dintâi părechi de oameni.

Mărturisirea ortodoxă învață: „Deci omul, ... după ce a păcătuit prin călcarea poruncii, îndată, în acelaș loc al raiului, luând starea păcatului, s'a făcut muritor¹⁶⁾. Sfântul apostol Pavel scrie: „... Printr'un om a intrat păcatul în lume și prin păcat moartea...“¹⁷⁾, iar dintre sfinții părinți sfântul Ambrozie zice: „Ceea ce aduse moartea fu neascultarea. Deci omul însuș este vina morții sale și nu trebuie să o impute lui Dumnezeu“¹⁸⁾.

1) Cf. Înț. lui Sol. 3, 2.

2) Cf. 2 Tim. 4, 6.

3) Cf. Evr. 13, 7; Luca 9, 31.

4) Cf. 2 Petr. 1, 14.

5) Cf. 2 Cor. 5, 4.

6) Cf. Evr. 4, 11; Apoc. 14, 13.

7) Cf. 5 Moisi 31, 16; Ier. 51, 39; Dan. 12, 2; Mat. 9, 24; Ioan 11, 11; Act 13, 36; 1 Tes. 4, 13.

8) Cf. Fil. 1, 23.

9) Cf. Ioan 8, 44;

10) Cf. Înț. 1, 13.

11) Cf. 1 Cor. 15, 26; 54;

12) Cf. 1 Ioan 3, 14.

13) Înț. 3, 3.

14) Cf. 2 Cor. 5, 4.

15) Cf. Fil. 1, 21; 23.

16) Mărt. ort. I. răspuns la întreb. XXIII., p. 39.

17) Rom. 5, 12.

18) De Parad. 7. cf. In Hexaem. V, 7.

Într'adevăr omul dintâi, creat de bunul Dumnezeu cu o stare originală de nevinovăție, de dreptate și de sfințenie — și ajutat la aceasta de grația sau harul supranatural al Creatorului său, fără de care nimic bine nu putea să facă, — eră nemuritor și după corpul său — deși corpul eră după natura sa muritor — în acel minunat înțeles, că „putea să nu moară“ (posse non mori) ajutat fiind la aceasta de „pomul vieții“¹⁾ după cum zice fericitul Augustin și putea să ajungă la cel mai înalt grad de perfecțiune, dacă păzeà *porunca*, piatra de probă a individualității sale morale²⁾. Dar înlăcrimata tragedie a urmat . . . , pentru că porunca s'a călcat prin pofta măririi și vanității deșarte. Dureroasa perspectivă ce i-o proiectă Creatorul, că „îndată ce va mânca omul din pomul cunoștinței binelui și al răului, cu moartea va muri“³⁾, s'a uitat îngrozitor de repede, și pe fruntea primilor căzuți a coborât moartea, „*plata*⁴⁾ *păcatului*“ neascultării, cuprinsă în teribila sentință de viitoare os-teneli, suspine și funerarii omenești : „Întru sudoarea feții tale vei mânca pâinea ta, până te vei întoarce în pământ din care ești luat, că pământ ești și în pământ te vei întoarce“⁵⁾.

§ 4. Înțelesul și importanța dogmatică a morții.

Prin păcatul original ori strămoșesc a intrat deci moartea în lume, ca o urmare și pedeapsă a acestuia. *Numai* la Mântuitorul nostru Iisus Hristos n'a fost moartea

1) În s. Scriptură „pomul vieții“ din raiu se aduce în hotărîtă legătură cu nemurirea omului și trebuie considerat ca un φάρμακον ἀθανασίας (medicament pentru nemurire), ca un ἀντίδοτον τοῦ μὴ ἀθανασίας (leac spre a nu muri), după cum se numește sfânta Euharistie, echivalentul mai înalt al pomului vieții, de către sfântul Ignatie. Teoforul în epistola sa către Efeseni. (Dr. I. H. Oswald, Eschatologie, Paderborn, 1893, p. 21).

2) Despre starea originală a omului, vezi Macarie, Teol. dogm. ort. tom. I, p. 584—608; Alexiu Comoroșan, Prel. acad. din dogm. ort. partea spec., p. 308; Dr. I. Olariu. Manual de teol. dogm. ort., p. 150 și frumosul tratat la Ion Mihălcescu, Manual de teol. dogm., p. 139—142.

3) Gen. 2, 16.

4) Rom. 6, 23.

5) Gen. 3, 19.

o urmare și pedeapsă a păcatului. La El moartea are însemnarea și caracterul de jertfă *satisfăcătoare* și *substitutivă*, deoarece prin moartea Sa „s'a desrădicat moartea în omenime în cel mai larg înțeles. Pentru noi însă a rămas ca o urmare a păcatului, ca un rău necesar de care ne cutremurăm și ne îngrozim. Și aceasta corespunde deplin concepției sf. Scripturi, care tot răul îl simbolizează cu moartea, și tot binele cu viața“¹⁾. Moartea este, precum am văzut mai sus, nu numai „un rău natural, care distruge corpul și desființează ființa omenească cea compusă din corp și din suflet, ci este și un rău din domeniul ordinii supranaturale, care s'a născut din pierderea darului supranatural al putinții de nemurire corporală; și este un rău supranatural — moartea — cu atât mai vârtos, întru cât ea este și ușa de intrare la a „doua moarte“ ori moartea eternă pentru cei păcătoși“²⁾. Din legăturile ei ne-a scăpat Mântuitorul nostru Iisus Hristos prin moartea Sa pe cruce și prin învierea Sa, „că de vreme ce fiind noi vrăjmași, *ne-am împăcat cu Dumnezeu prin moartea Fiului lui*, cu mult mai vârtos fiind împăcați, ne vom mântui întru viața lui“³⁾. Pentru omul cel desrobii și mântuit în Hristos, însuși *păcatul original*, adică vina și pedeapsa acestui păcat *nu mai există*, curățindu-se cu desăvârșire de el prin baia renașterii spirituale a sfântului botez. *Botezul nu nimicește* însă și urmările păcatului original, adică: aplecarea omului mai mult spre rău, decât spre bine, boalele, durerile, și în cazul nostru, *moartera corporală* ș. a., pe cari Mântuitorul nostru Iisus Hristos nu le-a desrădicat pentru viața prezentă prin moartea Sa pe cruce. Aceste din urmă rămân mai vârtos și în omul cel învoit ori renăscut prin sf. taină a botezului, precum învață aceasta lămurit sf. *Scriptură* prin graiul sfântului apostol *Pavel*⁴⁾: „Dar văd *altă lege întru mădulările mele*, oștindu-se împotriva legii minții mele și *dându-mă pre mine rob legii păcatului*, care este întru

¹⁾ Oswald, op. cit. p. 21.

²⁾ Dr. M. Jos. Scheeben-Atzberger, Handb. d. kath. Dogmatik, IV, 3, p. 810.

³⁾ Rom, 5, 10.

⁴⁾ cf. Alexiu Comoroșan, op. cit. p. 545 și 684.

mădulărilor mele“¹⁾. Dar de atunci și moartea corporală și-a tâmpit acul de otravă și a rămas numai ca un rău fizic și chezășie sigură pentru învierea cea de apoi. „Pentru omul cel mântuit este din anumite motive această moarte chiar un mijloc pentru sporirea moralității“²⁾ și un bine, întrucât îl slobozește de relele, pericolele și păcatele vieții pământești, și întru cât ea este în genere intrarea la liniștea și fericirea cerească și, de acum, chiar trecerea necesară pentru transformarea ori schimbarea specială a corpului“³⁾.

Cu moartea se închide hotarul fapturilor noastre din această viață. Dincolo de ea, nimenea, ori mai bine zis, sufletul nimăruia nu mai poate merita nici în bine, nici în rău, ci rămâne după cum a fost găsit în clipa morții. Lupta s'a încheiat, și de acum urmează dreapta răsplătire provizoră pentru fiecare, după cum a lucrat binele sau răul. Acest adevăr dogmatic își are temeiul sigur atât în sf. Scriptură cât și în sf. Tradiție.

Așa în sf. Scriptură a *Vechiului Testament*: „Că lesne este înaintea Domnului, în ziua sfârșitului să dea omului după căile lui“⁴⁾. „Toate, ori câte îți dă mâna a face, cât poți, fă, pentrucă în iad unde mergi, *nici lucru, nici gând, nici știință, nici înțelepciune nu este*“⁵⁾ „..... Și de va cădea lemnul cătră miazăzi sau cătră miazănoapte, *în care loc va cădea lemnul, acolo va fi*“⁶⁾.

În *Testamentul Nou* Mântuitorul nostru *Iisus Hristos* învață acest adevăr cu toate claritatea, când zice: „Mie mi se cade să lucrez lucrurile celui ce m'a trimis pe mine până este ziuă; *vine noaptea când nimeni nu poate să lucreze*“⁷⁾, iar în parabola despre bogatul nemilostiv și săracul Lazăr, Mântuitorul exprimă și întărește aceeași dogmă: „Iar Avraam a zis:între noi și între voi prăpastie mare s'a întărit; ca ceice vor vrea să treacă de

1) Rom. 7, 23.

2) A. Comoroșan, op. cit. p. 684.

3) Scheeben-Atzberger, op. cit. p. 810.

4) Sir. 11, 28.

5) Ecles. 9, 10.

6) Ecles. 11, 3.

7) Ioan 9, 4.

aici cătră voi, să nu poată, nici cei de acolo la noi să treacă“ și „..... iar acum acesta se mângăie, iar tu te chinuești“¹⁾). Sfântul apostol *Pavel* despre acelaș adevăr propovăduiește în diferite locuri ale epistolelor sale așa: „Iată acum (în această vieată) este vremea bine primită, iată acum este ziua mântuirii“²⁾). Pentru că noi toți trebuie să ne arătăm înaintea divanului lui Hristos; *ca să ia fiecare după cum a făcut*, cele ce s'au lucrat prin trup, ori bine, ori rău“³⁾). „Deci dar *până când avem vreme*, să facem bine cătră toți.....“⁴⁾ și „Lupta cea bună m'am luptat, călătoria am săvârșit, credința am păzit; de acum mi s'a gătit mie cununa dreptății, care îmi va da mie Domnul, judecătorul cel drept, în ziua aceea.....“⁵⁾).

Sfânta *Tradiție* mărturisește la fel această dogmă despre nemeritarea sufletelor după moarte⁶⁾). Fericitul *Augustin* zice: „Nimenia să nu nădăjduiască, că aceea cea a neîngrijit aici, va câștiga când va muri la Dumnezeu“⁷⁾ și *Teodor din Heraclea* cu referire la textul biblic, cântat la priceasnă la sf. liturgie a lui Ioan Gură de aur și a lui Vasilie: „Ostenit-am întru suspinul meu, spăla-voiu în toate nopțile patul meu, cu lacrămile mele așternutul meu voiu uda“⁸⁾ zice: „După moarte, *nu mai este timp* de pocăință“.

Dar și dreapta judecată a *minții* noastre omenești vede în această dispoziție divină cel mai înalt act de dreptate pentru toate creaturile raționale. Este potrivit și absolut logic ca făpturile lor, și bune și rele, să aibă un scop anumit și hotărît, și să aibă și timpul pozitiv și hotărît pentru determinarea sau hotărîrea asupra lor. Creaturile raționale nu se pot afla într'o neconținută stare de probă, de examinare și de perpetuă desvoltare reli-

1) Luca 16, 25—26.

2) 2 Cor. 6, 2.

3) 2 Cor. 5, 10.

4) Gal. 6, 10.

5) 2 Tim. 4, 7—8.

6) Importanțele mărturii ce vom aduce din lit. clasică a sfinților părinți și învățători bisericești într'o altă lucrare din dogma eshatologică despre starea sufletelor după moarte, au valoare integrală și pentru această dogmă.

7) Enchirid, 110.

8) Ps. 6, 6.

gioasă-morală, ci mai mult, vor trebui să intre cândva într'o stare de răsplătire, de repaus și de desăvârșire, pentru că și Dumnezeu, al cărui chip sunt și a cărui asemănare au rostul să fie, este din eternitate un Dumnezeu atotperfect și nu este un Dumnezeu ce abia în viitor va avea să se realizeze. Ideea contrară, cea despre posibilitatea dezvoltării continue a creaturilor, nu se poate susține, fiindcă are temelii profund *panteiste*, care, precum nu cunoaște un Dumnezeu atotperfect, tot așa nu cunoaște nici desăvârșirea finală a creaturii, ci profesează eterna schimbare a toate. Ea nu se poate susține nici pentru îurudirea ei intimă cu învățarea rătăcită și necreștină despre *migrarea* (călătoria) *sufletelor*. Meritarea în bine ori în rău, se poate face numai în *această* viață de pe pământ, pentru că omul numai până pe pragul morții este om complet, cu corp și cu suflet, și numai ca atare, cu întreaga sa natură și cu toate puterile sale, poate lucra pentru realizarea scopului pentru care a fost creat.

Dar este deopotrivă de dreaptă și bună milostiva dispoziție a Creatorului, precum am zis, și pentru cel bun, și pentru cel rău. Cel bun nu se va mai teme că după moarte într'un moment dat, ar putea pierde cununa fericirii; iar pentru cel rău, este un veșnic îndemn de a se pocăi și îndrepta. Ea este mântuitoare pentru toți, cari în lumina ei își pot da seamă de înțelesul și de ceasul morții¹⁾.

Ințelesul și importanța morală a morții.

Vorbind, în sfârșit, despre profundul înțeles și importanța morală a morții, nu vom putea să nu adaugăm, că pentru omul cel credincios și iubitor de Hristos, de multe ori și pentru cel necredincios, moartea este și poate să fie, de sigur, un puternic stimulent pentru rodirea virtuții și a moralității.

¹⁾ Cf. Scheeben-Atzberger, op. cit. p. 812.

În mijlocul multiplelor furtuni și valuri ale vieții cu trecătoare bucurii și dureri multe de la leagăn până la sicriu, nimic nu-l face pre om mai accesibil și mai predispus să mediteze și să înțeleagă înalta sa menire morală ce o are în lume, decât gândul la moarte... Gândul la moarte, cu dureroasa sa melancolie, poate aduce chiar și sufletele și inimile cele mai zburdate și mai păcătoase tot mai aproape de Hristos... „*Intru toate cuvintele tale adă-ți aminte de cele mai de pre urmă ale tale și în veac nu vei păcătui*“¹⁾, zice prea adevărat înțeleptul Testamentului Vechiu!

Și prețul moral al morții crește prin *siguranța* sa absolută. Sunt adevăruri dogmatice și morale, și cele mai multe, cari se pot pricepe — și se pricep de inimile îndurerate *după* și căutătoare *de* Hristos! — numai prin credință; și sunt nedumerite și învăluite în umbra îndoielii de toți cei ce nu le caută cu aceeași lumină fericitoare a credinței, fiindcă n'au dragostea, nici practica vieții creștine a celor dintâiu. Oricum, adevărul despre moarte și siguranța ei nimenea nu le trage la îndoială, că ar fi o nebunie, pentrucă nimeni nu scapă de moarte. Și atunci rămâne, că gândul la moarte este ultima cetate sigură și nebiruită în valurile îndoielilor, și alergarea la ea ne poate ocroti de atâtea ori, odihnind furtunile din noi și aprinzând în noi lumini nebănuite și necunoscute pân'aci, pentru drumul adevărului și vârful de lumină ce duce la Hristos... Adevărurile credinței nen'țelese, dubitate și părăsite îndelung până la uitare, se lămuresc tot mai clare, ca un dulce și mângăitor răsărit din primăvăratice dimineți, și suirea la Hristos Domnul, pentru întreaga și statornica Lui coborîre în noi, este totdeauna a noastră! „Adă-ți aminte de moarte“ sunt prețioase cuvinte de îndemn și pedagogie creștină, cari pe creștinul luminat nici când nu-l pot întrista, ci, mai mult, îl pot zori și îmbărbăta la stăruință în virtute!

Dar pe cât de sigură este moartea, pe atât de *nesigure* sunt ora și împrejurările morții. Alt adevăr de aceeași valoare morală ca și siguranța morții. Moartea va

¹⁾ Sir. 7, 38.

veni „noaptea cu un fur“¹⁾ și „când vor zice : pace și liniște, atunci *fără de veste* va veni peste dâșii pieirea ca și durerea aceleia ce are în pânțete și nu vor scăpa“²⁾. „... Nebune, *în noaptea aceasta* vor cere dela tine sufletul tău ; iar cele ce ai gătit, ale cui vor fi?“³⁾. Deci priveghiați *că nu știți în care ceas* Domnul nostru va veni“⁴⁾. „Pentru aceasta și voi fiți gata, *că în ceasul în care nu gândiți*, Fiul omului va veni“⁵⁾. Precum timpul celei de a doua veniri a Mântuitorului nostru Iisus Hristos, despre care se vorbește în aceste locuri ale sf. Scripturi⁶⁾, este necunoscut, tot așa și ora obștescului sfârșit al fiecăruia din noi. De aici și înmiita datorie pentru fiecare, ca să se pregătească cu creștinească serioșitate și cumpenire pentru ziua Domnului, *gata oricând de plecare*, și în locul atâtor lăcomii cu turbate goane după averi în grelele zile ce le trăim, furând bucățica de pâne de la gurile celor sermani și bolnavi, și vreascurile cutărei bunicuțe neputincioase și flămânde cu o droaie de orfănuți lângă ea ; în locul bârfelilor cu tot comvoiul de urâte și neonestे patimi omenești, ridicate până la ucigătoarea dușmănie și satanica ură între frați, — gândindu-ne la adormirea noastră, să facem să ne înflorească în inimi : milostivirea, dragostea, blândeța, iertarea și bunătatea caldă, și moartea nu ne va îngrozi, nici „în groapă nu ne vom sălășlui, când dobândim lumea“⁷⁾, căci a noastră este biruința, „care ne-a dat-o Dumnezeu prin Domnul nostru Iisus Hristos“⁸⁾ : „calea, adevărul și vieța“⁹⁾ noastră !¹⁰⁾.

1) 1 Tes. 5, 2.

2) 1 Tes. 5, 3.

3) Luca 12, 20.

4) Mat. 24, 42.

5) Mat. 24, 44.

6) Excepție face locul Luca 12, 20. Sfinții părinți (b. o. Augustin) rapoartă admonierea de la Mat. 24, 44 la moartea fiecărui creștin, și cu drept cuvânt, pentrucă ziua de apoi va găsi nepregătit pe tot acela, pe care și ora morții sale l-a surprins nepregătit (Cf. Dr. Aug Bisping, Erkl. des Ev. nach Matth. Münster, 1867, p. 486 și Dr. I. Olariu, Ev. după Mateiu comentat), Caransebeș, 1894, p. 266.

7) Sedealna după peasna a 3-a din canonul îngropării mirenilor.

8) 1 Cor. 15, 57.

9) Ioan 14, 6.

10) Câtă lipsă de înțelepciune este negândirea la moarte, o arată, în chip foarte plastic, un vrednic preot și harnic vestitor al mântuitorului cu-

Universalitatea morții.

Din siguranța morții corporale se desprinde și universalitatea ei. Cu puține excepții toți urmașii lui Adam moștenesc prin naștere moartea. Toți oamenii sunt muritori, precum ne-o demonstrează aceasta experiența de toate zilele.

Sfânta *Scriptură* întărește în nenumărate locuri acest adevăr. Așa cetim în *Testamentul vechiu* : „Intru sudoarea feții tale vei mânca pâinea ta, până când te vei întoarce în pământ: că pământ ești și'n pământ te vei întoarce“¹⁾. „Iar eu (Isus Navi) sfârșesc astăzi calea, ca și toți cei de pre pământ...“²⁾ „Eu“ (David) merg în ca-

vânt d-zeesc când, într'o predică a sa despre „Moarte și judecată“ cuvân-tează așa: „O, de ar vrea omul să se gândească mai adesea că e muritor! Se gândește el câteodată la moarte, e drept, dar numai atunci când e vorba de moartea altora. Cât despre el iusuși, tot nu-i vine să creadă că va muri odată sau și de crede, așteaptă moartea într'un viitor foarte — foarte depărtat. Se poate să fie și așa; dar se poate și să nu fie așa. În chipul acesta cei mai mulți mor, când nu s'au așteptat, nepregătiți. Ce durere! Ce lipsă de judecată sănătoasă! Dacă pe o masă ar fi mai multe pâni și un om ar mânca câte una din ele în fiecare zi; și dacă într'o zi i s'ar spune că una din pâni cuprinde o otravă care-i va pune capăt vieții, — nu e așa că din clipa aceea e foarte firesc ca omul acela să fie cu mai multă băgare de seamă la fiecare pâne pe care o ia s'o mănânce? Ei bine, fiecare zi din viața unui om e o pâne mâncată. N'ar trebui atunci ca omul, când i se spune: la seama ziua de astăzi sau cea de mâne poate să fie cea din urmă zi din viața ta, — n'ar trebui să fie mai cu băgare de seamă? Nu e o mare prostie să trăiască în lumea aceasta fără să se gândească la sfârșit?“

Prin unele țări departe de a noastră, e o pasăre mare care nu poate să zboare și pe care vânătorii o vânează pentru penele ei. Această pasăre este struțul. El când se vede încolțit de vânători, își vâră capul în nisip, crezând că dacă nu-i mai vede el, a scăpat. Cine nu se gândește la moarte, crezând că printr'asta a scăpat de ea, n'are mai multă'nțelepciune ca struțul.

A se gândi cineva la moarte, însemnează a fi mereu trist — ar zice cineva.

Eu zic însă că tocmai acest lucru l-ar face mai cuminte. Sf. *Scriptură* îndeamnă pe om de atâtea ori să se gândească la moarte ca să nu păcătuiască. Moartea e un lucru de care nici un muritor n'a scăpat până acum. Dumnezeu a rânduit așa; sau mai drept, păcatul a adus această rânduială. Nu e chip a ieși de sub rânduiala aceasta orice încercări ar face omul. Urmașii lui Noe au socotit că se pot împotrivi lui Dumnezeu când s'au apucat să zidească turnul Babel. Iți vine să râzi de o astfel de încercare. De râs este încercarea oamenilor cari se îndeletnicesc să născocescă ceva care să facă nemuritor acest trup de carne, care în starea lui de acum, nu poate să nădăjduiască de cât moartea, putreziciunea. Cu toate acestea, pentru cel cu adevărat credincios, ea și-a pierdut groaza (1 Corinteni, 15, 55—27), căci nu rămăue de cât ca o trecere spre o stare mult dorită“. (Isus Vă Cheamă! Predici de P. T. Popescu, București, 1923, p. 211—213).

¹⁾ Gen. 3, 19.

²⁾ Is. Navi 23, 14.

lea a tot pământeanul...“¹⁾ „Cine este omul, carele va fi viu, și să nu vadă moartea?...“²⁾, iar în *Testamentul Nou*: „Precum printr'un om (Adam) a intrat păcatul în lume și prin păcat moartea; așa și la toți oamenii moartea a trecut întru acela (Adam), prin care toți au păcătuit“³⁾. „Că precum întru Adam toți mor, așa întru Hristos toți vor învia“⁴⁾. „... Este rânduit oamenilor odată să moară...“⁵⁾.

Excepție de la această regulă generală — fără a atinge întru nimic, necum a o nimici, universalitatea legii morții —, fac par'că, deocamdată, cu sfârșitul vieții lor, după însemnările sf. Scripturi: *Enoh și Ilie, apoi acea generație de oameni de la capătul lumii*, care pe timpul celei de a doua veniri (παρουσία)⁶⁾ a Mântuitorului nostru Isus Hristos va fi încă în viață.

Despre trecerea și „mutarea“ din viață a lui Enoh și Ilie și despre „trimiterea“ viitoare a celui din urmă s. *Scriptură* relatează următoarele: „Și bine a plăcut Enoh lui Dumnezeu și nu s'a aflat, pentru că *l-a mutat* pre dânsul Dumnezeu“⁷⁾ „Enoh bine plăcut Domnului fiind s'a mutat, pildă de pocăință neamurilor“⁸⁾ „Prin credință Enoh s'a mutat ca să nu vadă moarte, și nu s'a aflat, pentru că *l-a mutat* pre el Dumnezeu...“⁹⁾ Și a fost când mergeau ei (Ilie și Eliseiu) și vorbeau, iată un car de foc și cai de foc au despărțit pre amândoi, și s'a înălțat Ilie în vifor mare ca spre ceriu“¹⁰⁾. Cel ce (prorocul Ilie) te-ai înălțat prin vifor de foc, și cu car de cai de foc. Cel ce ești (Ilie) scris în mustări la vremi, ca să potolești mânia mai 'nainte de mânie, să întorci inima tatălui cătră fiu, și să așezi semințiile

1) 3 Imp. 2, 2.

2) Ps. 88, 47.

3) Rom. 5, 12.

4) 1 Cor. 15, 22.

5) Evr. 9, 27.

6) ἡ παρουσία înseamnă în T. N.: timpul de față, prezența, sosirea, iar aici a doua venire a Domnului din ceriu, când va ținea judecata universală (Schirlitz-Eger, op. cit. p. 320).

7) Gen. 5, 24.

8) Sir. 44, 16

9) Evr. 11,5.

10) 4 Imp. 2, 11.

lui Iacob“ 1). „Iată eu voi trimite vouă pe Ilie Tesbiteanul mai înainte până ce va veni ziua Domnului cea mare și luminată 2). Care va întoarce inima tatălui spre fiu...“ 3) Și de voiți să primiți, acesta este Ilie, cel ce va să vie. Iar Isus răspunzând a zis lor: Ilie, adevărat va veni mai înainte și va așeza toate“ 4). „Iar grăiesc vouă că Ilie a și venit, și nu l-au cunoscut pre dânsul...“ 5) Și el (Ioan) va merge înaintea lui cu duhul și cu puterea lui Ilie...“ 6)

Pe baza acestor locuri biblice s. *Tradiție* învață, că Enoh și Ilie trăiesc încă în corpurile lor pământești. Așa zice fericitul *Augustin*: „Nu ne îndoim că Enoh și Ilie trăiesc în corpurile în care s'au născut“ 7) iar *Tertulian* păstrează în una din scrierile sale 8) vechea credință populară din sânul bisericii creștine primare, că Enoh și Ilie, cari s'au mutat cu corpurile lor în raiu, cătră sfârșitul lumii, în acele zile de obidă și năcaz, se vor întoarce din nou pre pământ ca să predice pocăința, dar în luptă cu *antihrist* 9) ei vor succomba,

1) Sir. 48, 9—10.

2) In cele mai multe versiuni românești traducerea este făcută cu cuvântul „înfricoșată“ în loc de „luminată“ (Ediția s. Sinod are acest cuvânt din urmă).

3) Mat. 4, 5—6.

4) Mat. 11, 14.

5) Mat. 17, 11—12.

6) Luca 1, 17.

7) De peccato orig. 1. II, n. 27.

8) De anima 1.

9) ὁ ἀντίχριστος, ου (nume ce i-se dă dușmanului Mântuitorului Hristos de la a doua sa venire și este compus din cuvintele grecești ἀντί = contra și χριστός = unsul), înseamnă: *acela care este și luptă contra unsulul lui Dumnezeu*, ori acela care se așează pre sine în locul lui Hristos. S. apostol Pavel și Apocalipsa (17) cunosc un asemenea *antihrist personal*, care se va arăta în lume înainte de a doua venire a Domnului, dar nu-i folosesc numele. S. ap. Pavel folosește cuvintele ὁ ἄνθρωπος τῆς ἁμαρτίας = omul păcatului, ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας = fiul pierzării (2 Tes. 2, 3 sqq.) pentru desemnarea lui. Cuvântul „antihrist“ se găsește numai în epist. 1-a și a 2-a a lui Ioan. La persoana lui „Antihrist“ se referă fără îndoială locurile de la 1 Ioan 2, 18; ἤκούσατε ὅτι Ἄντιχριστος ἔρχεται = auzit-ați că antihrist vine; 4, 3: τὸ τοῦ ἀντιχριστοῦ, ὃ ἀκηκόατε ὅτι ἔρχεται = acela este al lui antihrist, de care ați auzit că va veni. In locurile de la 1 Ioan 2, 22; 2 Ioan v. 7 se înseamnă cu numele „antihrist“ toți aceia care neagă mesianitatea respective realitatea încarnării lui Hristos; aceștia sunt instrumentele prin cari „antihrist“ caută să distrugă pe Hristos. Cuvântul „antihrist“ deci = adversar al lui Hristos. (Vezi Schirlitz-Eger, op. cit. p. 38—39 și Hermann Cremer, Bibl. theol. Wörterb. Gotha, 1889, p. 892).

însă vor învia împreună cu ceilalți la iminenta a doua venire a Domnului Hristos. După părerea lui *Tertulian*¹⁾ moartea lui Enoh și Ilie este numai amânată, ei se păstrează pentru moarte, ca cu sângele lor să-l înnece pe antihrist. Aceeaș părere o împărtășesc despre această înfățișare a lui Enoh și Ilie de la a doua venire a Mântuitorului Hristos și s. *Iustin Martirul*, *Origen*, s. *Ioan Gură de aur*, fericitul *Ieronim* ș. a.

După întreg firul vorbirii din raportul²⁾ despre sfârșitul vieții lui Enoh, cuvântul „mutat“ (לָקַח, lacah) din cartea Facerii (Gen.) arată, că aici nu este vorba de o moarte naturală, ci se poate înțelege numai o trecere minunată, extraordinară a lui Enoh din această vieață și sălășuire a sa la Dumnezeu. Că cuvântul „lacah“ are numai acest înțeles, o verifică aceasta în primul rând traducătorii (șaptezeci) în grecește a T. V. În versiunea lor grecească ei i-au dat acestui cuvânt senzul de „mutare“, „luare“, iar autorul epistolei către Evrei motivează această mutare estraordinară a lui Enoh cu adausul foarte lămuritor: „ca să nu vadă moarte“.

La toți ceilalți patriarhi, începând cu Adam, linia genealogică a fiecăruia se încheie, — după înșirarea numelui și a anilor cât a trăit până la nașterea întâiului născut, apoi a anilor trăiți după aceea și a nașterii de alți fii și fete și, la urmă, a sumisării tuturor anilor de vieață, — cu formula stereotipă: „și a murit“, de sigur, spre a arăta că legea morții este neschimbabilă și se aplică tuturor urmașilor lui Adam. Nu așa la Enoh, al șeptelea patriarh din linia Set de la Adam, în persoana căruia evlavia patriarhală și-a ajuns apogeul dezvoltării sale. El, ca și Ilie mai târziu, s'a mutat de Dumnezeu fără să vadă moartea, pentru neclintita și pilduitoarea

1) De anima 50: Translatus est Enoch et Elias nec mors eorum reperta est, dilata scilicet. Ceterum morituri reservantur, ut antichristum sanguine suo extinguant.

2) Gen. 5, 24. „Și nu s'a aflat“ (דִּאִינְנוּ, LXX: καὶ οὐχ ἠδρίσκειτο) „pentru că l-a mutat pre dânsul Dumnezeu (לָקַחְתוּ אֶצְהָלָם, LXX: ὅτι μετέθρηκεν αὐτὸν ὁ θεός.).

sa credință¹⁾ și spre a ținea trează în inima credincioșilor tuturor vremurilor mângăitoarea credință și speranță în existența sigură a vieții de dincolo de mormânt. Întrunestricăciune schimbat în corpul său, Enoh a fost mutat în viața de veci, fără moarte și fără întoarcerea în țărână, asemenea acelora din viață de la a doua venire a Mântuitorului, cari în acelaș chip nu vor gusta moartea și putrezirea, ci vor fi schimbați ori transformați într'o clipeală²⁾. Părerea, că lui Enoh nu i s'ar fi împărtășit această schimbare ori transformare a corpurilor dreptilor de pe timpul parusiei, n'are temeiul scripturistic. Căci după cuvintele sfântului apostol Pavel: „Iar acum Hristos s'a sculat din morți; începătura celor adormiți s'a făcut. Și fiecare întru a sa rânduială; începătura Hristos; după aceea cei ce sunt ai Lui Hristos întru venirea Lui“³⁾, Mântuitorul Hristos *este primizie în înviere*, nu în schimbare! Invierea însă presupune moartea. Cine deci prin grația divină scapă de moarte, acela nici nu poate învia din morți, ci ajunge prin schimbare deadreptul la nestricăciune, la nemurire, fără ca prin aceasta să se atingă ori să se desrădice câtuși de puțin adevărul dogmatic exprimat de acelaș apostol Pavel în epistola sa către Romani⁴⁾ cu cuvintele: „Precum printr'un om a intrat păcatul în lume și prin păcat moartea; și așa la toți oamenii moartea a trecut, întru acela prin care toți au păcătuit. Ci a împărățit moartea de la Adam până la Moisi, și peste cei ce n'au păcătuit după asemănarea greșelii lui Adam, care era al celui viitor“⁵⁾.

Ilie Tesbiteanul, învățătorul propovăduitor de pocăință și strălucită căpetenie a profetilor V. T., a fost părtaș de aceeaș trecere din viață, luându-se în ceriu, fără să fi gustat moartea, ca și Enoh. La sfârșitul vremurilor profetul Ilie venind, va fi *înaintemergătorul* celei de a

1) Avel, Enoh, Noe și Avram au fost pilde clasice de credință în seria dreptilor T. V.

2) 1 Cor. 15, 52.

3) 1 Cor. 15, 20; 23.

4) 5, 12, 14.

5) cf. C. Friedr. Keil, *Bibl. Commentar über die Bücher Mose's*, Leipzig, 1866, p. 83—84; Dr. Aug. Bisping, *Erk. d. Briefes an die Hebräer*, Münster, 1864, p. 255; Oswald, *op. cit.* p. 15 și Scheeben-Atzberger, *op. cit.* p. 810.

doua veniri a Domnului nostru Iisus Hristos. Aceasta a prezis-o, după cum am văzut, profetul *Malahia*¹⁾ când zice că „*Ilie va veni* mai înainte de ce va veni ziua Domnului cea mare și înfricoșată“, care ziua este tocmai parusia Domnului. Insuș Mântuitorul zice că „*Ilie va veni*“²⁾, și părerea sfinților părinți și a vechilor învățători bisericești este, că această *reală, personală* înaintemergere a profetului Ilie se va întâmpla înainte de a doua, preamărită, venire a Domnului, după ce la întâia, umilită, venire a Domnului îi premerse, „cu duhul și puterea lui Ilie“³⁾, sf. Ioan Botezătorul. Că înaintemergătorul Mesiei la întâia Sa venire a fost Botezătorul Ioan, și nu Ilie, după cum credeau unii din Iudei, este mai pre sus de orice îndoială, și locurile de mai sus din T. N. (Mateiu și Luca) în cari Mântuitorul Iisus Hristos, aduce în legătură așa de plină de înțeles aceste două nume, întăresc mai mult acest adevăr. Mântuitorul, după ce plecase solia învățăceilor lui Ioan Botezătorul — trimiși anume de Ioan din temnița sa din Macherus la Iisus, ca să se convingă din însaș declarația și faptele Domnului că El este Mesia, și, deci, să-l urmeze lui Iisus, vorbind poporului despre mărimea și importanța rolului lui Ioan și despre raportul acestuia cu împărăția mesianică, adaugă „că toți profeții și legea până la Ioan au profetit; și de voiți să primiți, acesta este Ilie care va să vină“⁴⁾. Cu dreptate scopul legii și tot rostul profetilor se încadra foarte bine în aceste trei cuvinte: *prefigurarea viitorului Mesia*. „Legea și profeții și-au avut importanța lor, de sigur, numai până la Ioan; cu el se încheie întreaga pedagogică ordine de mântuire. Ce urmă de acum, n'a mai fost profeție, nici prefigurare, ci îndeplinire și realitate. Ioan în anumit înțeles a fost profetul *Ilie*, carele după profeția lui *Malahia* și a așteptării generale a Iudeilor aveă să premeargă Mesiei. Locul citat de la *Malahia*, care în realitate se referă la parusia de la judecata universală a Domnului, îl socoteau Iudeii

1) 4, 5—6.

2) Mat. 17, 11.

3) Luca 1, 27.

4) Mat. 11, 13—14.

pentru întâia arătare a Mesiei, și mulți îl socoteau pre Botezătorul ca pre adevăratul Ilie¹⁾. Bazat pe această părere populară zice Mântuitorul cuvintele de mai sus: „Și de voiți să primiți . . .”, adecă de vreți să nu înțelegeți rău ori cu prejudecată, apoi Ioan este în câtva Ilie. Amândoi au aceeaș misiune de a uni pe fiii lui Dumnezeu la Hristos, Ioan la început, Ilie la sfârșitul împărăției mesianice. Ioan este crainicul judecății spirituale a lumii care începeă cu prima pășire a Mântuitorului²⁾, Ilie înaintemergătorul judecății finale de la sfârșitul zilelor; Ioan martor al botezului, actul de instalare solemnă al lui Iisus în oficiul mesianic, Ilie martor al schimbării la față³⁾ și mărturie finală a triumfului îndeplinit. Amândoi aud și mărturisesc vocea Părintelui cerească⁴⁾. Chiar și în viețuirea lor de asceză severă se asemănau mult Tesbiteanul și Botezătorul⁵⁾. Vedem dar, că Ioan în *rolul* său este Ilie la venirea întâia a Domnului, ceea ce avea să fie — după Malahia — Ilie la a doua venire (parusia) a Domnului când va judeca lumea⁶⁾.

Plină de interes dogmatic este fără îndoială și starea acelei generații de *oameni de la capătul lumii*, care va fi încă în viață la a doua venire (parusie) a Domnului. Sfânta *Scriptură* ne dă să înțelegem că, într'un anumit înțeles, acești oameni nu vor muri ca și ceilalți oameni, căci iată ce zice sfântul *apostol Pavel*: „Că însuș Domnul întru poruncă cu glasul arhangelului și întru trâmbița lui Dumnezeu se va pogorî din ceriu și *cei morți întru Hristos vor învia întâiu. După aceea noi cei vii cari vom fi rămași, împreună cu dânșii ne vom răpi în nori*, întru întâmpinarea Domnului în văzduh; și așa

1) Cf. Ioan 1, 21.

2) Cf. Mat. 3, 10 sq și Ioan 3, 17.

3) Mat. 17, 3.

4) Cf. Mat. 3, 17 și 17, 5.

5) Mat. 3, 4. Cf. 2 Reg. 1, 8: Mat. 14, 3 sq. Cf. Reg. 21, 20; Mat. 14, 16. Cf. 1 Reg. 18, 18.

6) Vezi Dr. Aug. Bisping, *Erkl. des Evg. nach Matthäus*, Münster, 1867, p. 257 și 363—365 și de acelaș, *Erkl. des Evg. nach Markus u. Lukas*, Münster 1868, p. 156 și Dr. I. Olariu, *Evangeliiile după Mateiu, Marcu, Luca*, Caransebeș, 1894, p. 129—130, 196—197 și 424.

pururea cu Domnul vom fi“¹⁾. Cei rămași în viață deci, nu vor întrece pre cei adormiți, ci schimbați vor eși întru întâmpinarea Domnului. Aceeaș idee se exprimă și mai lămurit de *acelaș sfânt apostol*, când scrie comunității creștine din *Corint* așa: „Iată taină vouă zic: *că nu toți vom adormi*²⁾, *iar toți ne vom schimbă*³⁾, într’o cirtă, întru clipeala ochiului, întru trâmbița cea de apoi, pentrucă va trâmbița, și morții se vor scula nestricați, și noi ne vom schimbă“⁴⁾. Apostolul accentuiază din capul locului că spune o „taină“, chiar o mare taină, ce i-se va fi împărtășit prin o descoperire specială și asupra căreia întrebările de a o înțelege sunt zădarnice. Taina cea mare este, că și viii de pe timpul venirii celei din urmă a Domnului „se vor supune împreună cu cei morți și înviați aceluiaș proces de prefacere și schimbare al naturei lor corporale muritoare, ca să fie la fel cu ei

1) Tesal. 4, 16—17.

2) Sfântul apostol Pavel credea că parusia Domnului nu va fi îndepărtată și nădăjduia că va ajunge s’o vadă și el în persoană. Mântuitorul n’a împărtășit nimica apostolilor săi referitor la ziua și ora județului universal, pe care Tatăl și-a rezervat-o numai sieși s’o hotărască (Marcu 13, 32.), ci a dat apostolilor numai unele semne după care să cunoască că sfârșitul lumii este aproape, și între aceste semne este și lățirea evangheliei la toată lumea (Mat. 24, 14). Și, cu adevărat, evangelia se lățea la început așa de repede și cu un succes atât de strălucit, încât apostolii puteau să creadă că este aproape timpul, când tot genunchele se va închina lui Hristos, și va urmă atunci sfârșitul acestui veac și începutul împărăției lui Dumnezeu. Suferințele lor apoi, ce le-au purtat pentru evanghelie, îi făcea să dorească tot mai fierbinte unirea lor cu Domnul, și să plămădească în ei tot mai vie încredințarea despre apropiata sosire a parusiei. Această așteptare nu contrazicea inspirațiunii sfinților apostoli, în puterea căreia erau feriți de orice rătăcire căci sfârșitul lumii se apropia într’adevăr cu pași repezi, dacă toți Iudeii și Păgânii ar fi îmbrățișat creștinismul, cum se părea aceasta la începutul lui. Este doar numai răutatea și necredința lumii care și acum reține și întârzie atât de mult venirea lui Hristos (cf. 2 Petru 3, 9, 12). Dar mai trebuie să înțelegem și aceea, că, în privirea viitorului, apostolul vedea biserica *tuturor* vremurilor ca un tot, și deci aceea ce s’ar părea că spune aici și în alte locuri asemănătoare numai despre sine și despre generația credincioșilor timpului său, se referă sau are valoare pentru biserică ca *totalitate* (Dr. Aug. Bisping, Erkl. des ersten Briefes an die Korinther, Münster, 1883, p. 307—308 și Dr. I. Olariu, Epist. s. ap. Pavel c. Romani Corinteni, Galateni și Efeseni comentate, Caransebeș, 1910, p. 414.).

3) Grecește: „Πάντες οὐ κοιμηθήσομεθα, πάντες δὲ ἀλλαγησόμεθα“. Acesta este textul original *recept* în jurul căruia s’a făcut atâta discuție de critică de text, pe când cel latin al Vulgatei cu totul deosebit sună așa: „Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur“. Deosebirea textelor nu atinge nici o dogmă a bisericii.

4) 1 Cor. 15, 51—52.

după trup, adecă prefăcută întru nestricare“ 1). La sunetul trâmbiții precum morți se vor scula întru nestricare, așa și noi, cei vii, ca și morții ne vom schimba, suferind aceeaș prefacere ca și corpurile înviate. Această *schimbare* va avea, de sigur, toate proprietățile corpurilor înviate. Corpurile noastre schimbate vor fi: nestricăcioase și nemuritoare²⁾, tari și fără slăbiciuni³⁾, spirituale, simple, subtile și ușoare sau cerești ca ale îngerilor⁴⁾. Toate proprietățile acestea le vor avea însă *numai* corpurile dreptilor, și nici acestea în măsură egală⁵⁾, iar cele ale păcătoșilor vor fi numai nemuritoare, fără participarea la celelalte proprietăți ale existenței spirituale. Și toate acestea se vor întâmpla „într’o cirtă și întru clipeala ochiului“. Acest înțeles al cuvintelor sale apostolul îl întărește în versul următor: „Că se cade *stricăciosul* acesta să se îmbrace întru nestricăciune, și *muritorul* acesta să se îmbrace întru nemurire“⁶⁾. Sub „stricăciosul“ și „muritorul“ se înțeleg toate corpurile stricăcioase și muritoare, atât ale celor morți de mai înainte, cât și ale celor rămași în viață la parusia din urmă a Domnului, căci zice sfântul *Ioan Gură de aur*: „Se cade ca acele corpuri, *cari n’au murit*, să se *schimbe* și să treacă în nestricăciune“⁷⁾. Sfinții *părinți*, comentatori luminați ai cuvântului dumnezeiesc și alți vechi învățători și scriitori bisericești *au păreri împărțite* cu privire la starea vieții oamenilor dela capătul lumii. *Unii* sunt de părerea că cei rămași în viață *nu vor muri*, provocându-se afară de locurile citate și la alte cuvinte ale sf. Scripturi⁸⁾. *Alții*, ca să împace locurile scripturistice pe cari se sprijină universalitatea legii morții, învață, că și cei rămași în viață *cu toții vor muri*⁹⁾. *Acești din urmă*, mânecând

1) Silvestru de Canev, Teol. dogm. ort., vol. IV, p. 398.

2) 1 Cor. 15, 42.

3) 1 Cor. 15, 43.

4) Mat. 22, 30.

5) 1 Cor. 15, 41—42.

6) 1 Cor. 15, 53.

7) Ad. 1 Corinth. Homil. 42 n. 2.

8) Ioan 21, 22—23. 2 Cor. 5, 1—4. 2 Tim. 4, 1. 1 Petru 4, 5. ș. a. și la art. VII. al Simbol. niceo-constantinopolitan. Această părere este și a teologilor bisericii ortodoxe.

9) Aceasta este părerea teologilor exegeți și dogmatiști din apus.

de la cuvintele psalmistului: „căci cine este omul carele să fie viu, și să nu vadă moartea“¹⁾ și de la cuvintele sfântului apostol Pavel din epistola către Romani²⁾, *profesau doctrina că și acea generație va muri, dar moartea — oarecum privilegiată — și învierea lor, așadară trecerea de la viața corporală naturală la viața nestricăcioasă a corpurilor înviate, va fi procesul unui moment, fără de lungul interval de timp al celor mai dinainte adormiți. Vieța pământească moartea și învierea se ating aici, și sunt înfăptuirea unei clipe.*

Oricum, nici soartea vieții lui Enoh și Ilie, nici cea a generației de oameni de la capătul lumii, nu clatină, nici desrădică universalitatea legii morții. Acelaș Dumnezeu care precum a rânduit moartea ca plată a păcatului și ne-a dăruit nouă biruința asupra morții prin Domnul nostru Iisus Hristos, are și puterea de a-i schimba în viață de veci pre Enoh și pre Ilie și pre toți cei din viață la a doua venire a Domnului, fără să lege această schimbare de moarte și de înviere!

Rătăcirii privitoare la dogma despre moarte

În sânul creștinismului se iviră de timpuriu învățături rătăcite cu privire la dogma despre moartea corporală a omului. Așa învăță *Menandru*, învățăcel al gnosticului eretic *Simon Magul*, că prin botezul său omul poate câștiga nemurirea corporală. Un anumit *Fil. Rosenfeld* înțelegând greșit cuvintele Domnului: „Eu sunt pâinea cea vie, care s'a coborât din ceriu..... cea ce va mânca pâinea aceasta, va fi viu în veac“ (Ioan 6, 50, 58), și care pâine scutește *numai* de moartea sufletului, — propovăduia, că cine ține evangelia în adevăr, nu va muri nicicând. Altă rătăcire era a unui *Ion Asgill*, care era de părerea, că „o credință tare și minunată“ lucrează nemurirea corpului pentru om, iar *Teofrast Paracels*

¹⁾ Ps. 88, 47.

²⁾ 5, 12.

credea, că prin anumite medicamente vieața se poate păstra pentru totdeauna.

În contra adevăratei învățături a bisericii creștine: că *toate* sufletele sunt nemuritoare, *Omiliile pseudo-clementine*, unii *gnostici* (gnosticismul coptic și cel al lui Valentin), *Arnobiu de Sicca*, *Socinianii*, *Arminianii* și diferiți *protestanți* vechi și noi învățau, că sufletele *păcătoșilor* se nimicesc. Tot așa de rătăcită este și părerea *tnetopsihiților* ori a psihopanihiților: că și sufletul moare deodată cu corpul și rămâne așa până la înviere. La fel este de rătăcită și învățura despre *somnul sufletelor* cu starea lor de totală înconștiență până la înviere, reprezentată prin *Vigilanțiu*, *Nestorienii*, prin unii din secta *rebotezătorilor*, prin *Socinieni*, *Arminiani* și *Irvingiani*¹⁾.

În opoziție cu învățatura clară a bisericii creștine despre nemeritarea sufletelor după moarte, învață *Origen* că activitatea morală, respective curățirea sufletelor de rău durează mai departe și după moarte, și „că pedepsele iadului după ce-și vor ajunge scopul îndreptării, vor înceta, și sufletele omenești precum și spiritele rele inclusive satana, în sfârșit se vor împăca cu Dumnezeu, o învățatura pe care o numi el: ἀποκατάστασις τῶν πάντων (apocatastasis ton panton)²⁾, adică restabilirea tuturor“³⁾.

V. Loichiță.

CAPITALISM ȘI MORALĂ

Judecata morală se extinde asupra întregului domeniu de activitate omenească, deci și asupra activității pe teren economic¹⁾. Dată fiind importanța economiei pentru viață și urmările dezastruoase ale activității imorale, nu este

¹⁾ Vezi Scheeben-Atzberger, op. cit. p. 809--810.

²⁾ Fapt, 3. 21. În ediția sf. Sinod din 1914: Fapt. 3, 22, fiindcă versul 19-lea al textului original recept este împărțit în două.

³⁾ Eus. Popoviciu, Ist. Bis., vol. I, București, 1901, p. 340.

¹⁾ Wirtschaftliches und Sittliches, Volkswirtschaftslehre und Moral lassen sich nicht schlechthin trennen, jegliches freie Tun ist den Forderungen der Sittenlehre und dem letzten sittlichen Zweck unterstellt. Cf. Otto Schilling, Moraltheologie, Freiburg i. Br. 1922, pg. 523.

lucru indiferent nici pentru singular — nici pentru mulțime, dacă viața economică urmează principiile morale sau dacă ea se desfășoară împotriva legilor acestora. Situația economică este de o vreme încoace atât de puțin mulțumitoare, încât chestia economică s'a așezat în centrul chestiei sociale. Problema economică este problema vremii noastre.

Față de problemele vremii, creștinismul n'a fost nici odată nepăsător¹⁾. De aceea este intenția noastră să *aruncăm, prin prisma moralei creștine, o privire asupra regimului nostru economic, numit de știință capitalism.*

I. Cei mai importanți factori economici sunt 1. munca și 2. proprietatea.

1. Munca este de obârșie divină. Și înainte de căderea sa, omul trebuia să lucreze (Gen. 2, 15). Dela căderea lui Adam datează numai greul muncii (Gen. 3, 17—19). Prin D-l Iisus Hristos munca a fost din nou sfințită. Până la vârsta de 30 ani, Mântuitorul a exercitat meseria teslăriei (Mt. 13, 55; Mc. 6, 3). După botez, D-l a început activitatea sa de Mântuitor și a suportat, până la moartea de pe cruce, tot greul și necazul ce-i impunea chemarea sa d-zeească. A răbdat foame și sete (Mt. 4, 3 și paralele); a făcut călătorii lungi și anevoiase (Luca 19, 28; Ioan 4, 3); nopți întregi petrecea în rugăciune (Mt. 14, 23; Mc. 6, 46; Lc. 6, 12; Ioan 6, 15 sq.). Așa a știut Hristos să se dea pe sine drept pildă de muncă. Un asemenea lucrător „este vrednic de sâmbria sa“ (Lc. 10, 7). Dimpotrivă lucrătorul leneș și nepăsător este pedepsit (Lc. 19, 22 sq.). Mântuitorul a consfințit tot felul de muncă cinstită. Intre creștinii sf. scripturi găsim ocupațiunile cele mai varii: Apostolii Petru și Andrei, Iacov și Ioan, fiii lui Zevedeu, au fost pescari (Mt. 4, 18 sq. și paralele); apostolul și evangelistul Mateiu a fost vameșul Levi (Mt. 9, 9; Lc. 5, 27 sq.); apostolul Pavel a fost împletitor de

¹⁾ Das Christentum... hat jahrhundertlang in der engsten Verbindung mit der Philosophie gestanden, in der sich alles geistige Leben zusammenfaßte. Niemand war ein gebildeter Christ, der nicht auch ein Philosoph war. Heute stehen im geistigen Leben die Geschichte und die sozialen Fragen im Vordergrund und wer an diesem Leben überhaupt Anteil nehmen will, der kann sich ihnen gar nicht entziehen. Cf. *Adolf Harnack*, Reden und Aufsätze II, Gießen 1906, pg. 75.

corturi (I Cor. 9, 18); evangelistul Luca a fost medic (Col. 4, 14); sutașul Corneliu și proconsulul Sergiu Pavel aveau slujbe împărătești (F. A. 10, 1 și 13, 7); comuna creștină din Ierusalim cuprindea și mulți lucrători de pământ (F. A. 4, 34). Chiar și negoțul este o ocupațiune recunoscută de Hristos (Lc. 19, 13). Cât de mult prețuește munca ne spun cuvintele proverbiale ale lui Pavel: „Cel ce nu lucrează nici să nu mânânce“ (2 Tes. 3, 10) și asta însemnă că omul sănătos ce nu muncește nu este vrednic nici să trăiască. Duhul lui Pavel a stăpânit pe creștinii veacurilor dintâi.

„Creștinul meseriaș care vine într'o comună creștină, să exerciteze meseria sa ca să-și câștige traiul. Necunoscând meserie, frații să-i dea de lucru după chibzuință și să nu sufere ca un om ce poartă numele de creștin să stea degeaba“ (Didache 12, 3)¹⁾. Părintele Ioan Chrysostom zice: „Dacă vezi un tăietor de lemne sau un mănător de ciocan sau pe un om negru de funingine, nu-l disprețui, ci admiră-l. Căci și Petru mergea suflecat la lucru, trăgea pânza și prindea pește... Și Pavel... stetea în atelierul său și lega piei una de alta, făcând corturi. Nici un meseriaș deci să nu se rușineze, ci mai vârtos să cuprindă rușinea pe cei ce mânâncă și nu lucrează nimic... Căci câștigarea pâinei prin muncă neînrepută este un fel de filozofie: inimile astorfel de oameni sunt doar mai curate și sufletele lor mai tari. Să nu disprețuim deci pe cei cari trăiesc din lucrul mânilor lor, ci mai vârtos să-i fericim“²⁾.

Cu asemenea cuvinte, întreaga patrologie preamărește munca³⁾.

Răsplata nemijlocită a muncii sânt bunurile materiale pe cari sânul pământului nu le schimbă decât numai pentru muncă. Dar al cui este pământul? Este el proprietatea singularului?

¹⁾ Cf. Dr. Ignatz Seipel, Die wirtschaftlichen Lehren der Kirchenväter, Wien 1907, pg. 123.

²⁾ Migne, Patrologiae Gr. Cursus Completus, 61, pg. 168; I. Seipel o. c. pg. 130.

³⁾ Cf. I. Seipel, o. c. pg 123 sq.

2. Pământul este al Celui ce l-a făcut, al lui D-zeu (F. A. 17, 24). D-zeu a dat pământul oamenilor spre stăpânire și folosire (Gen. 1, 28; 2, 15).

Numai în înțelesul acesta se poate vorbi de o proprietate a omului. Proprietatea aceasta avea să fie a mulțimei, a colectivității, oamenii fiind egal, corporal și spiritual. Dar după cădere s'au născut individualitățile deosebite și poftetele egoiste¹⁾. Acuma Cain și Avel au proprietate individuală și se dușmănesc până-ce Avel cade, omorât de mâna fratelui său (Gen. 4, 2). Inegalitatea firilor este cauza primă a deosebirii între bogat și sărac²⁾. Hristos n'a putut face neîntâmplat păcatul strămoșesc decât prin nimicirea lumii (Rom. 5, 12). Rămânând lumea, pentru viața în ea Mântuitorul a propovedit *Legea dragostei* prin care răul este menit să dispară treptat, dar până atunci răul rămâne ca urmare inexorabilă a păcatului. În condițiile acestea, Fiul lui D-zeu a recunoscut și proprietatea individuală. O parte din ea sau întreaga lor avere au păstrat-o cu îngâduirea lui Isus: Zacheu vameșul (Sc. 19, 8—9); ucenicii Nicodim și Iosif din Arimateia (Ioan 3, 3, 5, 15 și 19, 38—42); familia din Viftania (Lc 8, 38—42); femeile ce serviau D-lui (Lc 8, 2 sq). Dar concesiunea aceasta, făcută realității de origine dușmană providenței d-zeești, este sever condiționată. Avera trebuie privită ca un bun necesar numai pentru viața aceasta trecătoare, acel ce se leagă cu întreaga lui ființă de avere este pierdut. Pentru asemenea oameni nu rămâne decât lepădarea desăvârșită a averii, pentru scăparea sufletului: „Ce ajută omului dacă ar câștiga lumea întreagă, sufletul său însă și-ar pierde?” (Mc. 8, 36). Nelepădându-se de avere, bogații aceștia numai cu anevoe vor intra în împărăția lui D-zeu (Mc. 10, 25 și paralele), căci este cu

¹⁾ Cf. Dr. Alphons Steinmann, *Jesus und die soziale Frage*, Paderborn 1920, pg 203.

²⁾ „Tantque le monde existera, il y aura des faibles, des malades, des infirmes... Jusqu'à la fin de temps, l'on verra sur la terre des inégalités de fortune, suites fatales des inégalités physiques, intellectuelles ou morales que la nature, elle-même, établit parmi les hommes.” Cf. Garriguet, *La valeur de l'évangile*² (Etudes de morale et de sociologie), Paris 1909, pg 267 sq.

neputință slujirea la doi domni „lui D-zeu și lui Momoua“ (Lc. 16, 13 și paralele). De aceea, sfatul dat tânărului să-și vândă averea (Mt 19, 16—22) și parabolele bogatului încrezut (Lc 12, 16—21) și a sârmanului Lazar (Lc. 16, 19 sq). De aceea, dragostea cea mare a Mântuitorului față de săraci (Lc. 4, 18; Mc. 2, 15; Lc. 6, 20 și paralela).

Cuvintele Învățătorului au fost puse în practică de ucenici. În cea dintâi comunitate creștină, în Ierusalim, bunurile materiale erau mai jos în preț decât mântuirea sufletului (F. A. 4, 34—35)¹⁾. Apostolul Pavel zice: „Rădăcina tuturor relelor este iubirea de argint.“ (1 Tim. 6, 10), iar pentru săraci vestește mângâiere d zeească: „Isus Hristos, bogat fiind, s'a făcut pentru voi sărac, ca voi să fiți bogați prin sărăcia lui“ (2 Cor. 8, 9). Trecând la părinții bisericești, în ale căror scrieri se găsește tezaurul credinții creștine și „isvoarele unei culturi din care ne pogorâm în linie dreaptă“²⁾, extragem următoarele aprecieri.

Bunurile pământești sânt dela D-zeu, deci bune în sine, numai prin abuzul oamenilor ele devin rele și nasc păcatul (Chrisostom)³⁾. Avuția este bună, numai întrucât ea este fructul câștigului onest (Origen)⁴⁾. Omul nu este stăpânul absolut al averii sale, ci numai administratorul ei așezat de D-zeu (Clement Romanul, Chrisostom)⁵⁾. Pătrunzând prin negura secolilor, glasul sf. Vasile cel Mare ni se adresează în modul următor: „Așa, averile unora au servit pentru mulțumirea poftii păcătoase, iar sărăcia a reținut pe mulți dintr'acei ce înclinau spre rele.

¹⁾ Locul acesta servește socialiștilor extremiști ca dovadă că creștinismul ar fi fost la început comunist. Dar pe lângă locurile citate până aici, care dovedesc contrarul, afirmația comunistă se restoarnă imediat prin locul F. A. 5, 3—4, unde se vede că comunismul primei comunități creștine a fost un comunism numai de consumație, nu și de producție și că comunismul acesta a fost izvorât din pur entuziasm, cu voia membrilor micii comunității, n'a fost impus cu sila cum au făcut-o bolșevicii și cum ar vrea să o facă majoritatea socialismului modern. *F. X. Kiefl, Die Theorien des modernen Sozialismus, Kempten u. München 1915.*

²⁾ Cf *A. Harnack, Aus Wissenschaft u. Leben II., Gießen 1911, pg 4.*

³⁾ Migne, P. C. G. 61, pg. 113; Seipel, o. c., pg. 56.

⁴⁾ Migne, P. C. G. 11, pg. 1617; Seipel, o. c., pg. 54.

⁵⁾ Migne, P. C. G. 61, pg. 293; *Funk, Patres apostolici I., pg. 180; Seipel, o. c., pg. 53 și 55.*

De aceea, nu te feri cu orice preț de sărăcie, dar nici nu căuta numai decât avuția¹⁾. Iar sf. Grigorie dela Nyssa glăsuște: „Două feliuri de avuție am găsit în sf. scrip-tură: pe una s'o cauți, pe cealaltă s'o lepezi. Alergați după avuția virtuților, dar aruncați pe cea pământească, căci cea dintâi este avuția sufletului, iar a doua duce simțurile în rătăcire...“²⁾.

În plină conformitate cu idealul creștin și cu scopul suprem al moralei creștine: *Asemănarea și la urmă uni-rea cu D-zeu prin legea dragostei*³⁾, Mântuitorul, apos-tolii și sf. părinți stabilesc și normele economice ale vieții.

Munca este înălțată sus în onoare; proprietatea este individuală, potrivit firii actuale a omului; averea pământească este un bun, dar fiind necesară numai pentru susținerea vieții celei trecătoare, aici pe pământ, bunul acesta nu este bunul cel mai înalt, ci un bun contingent.

Totuș, chiar din cauza principiilor sale economice, creștinismului i se face reproșul că ar fi un ascetism riguros, contrar progresului cultural. Reproșul acesta por-nește din tabăra capitalismului.

II. *Capitalism* este numirea științifică a regimului nostru economic, pentru că în economia modernă *capita-lul*⁴⁾ joacă rolul covârșitor. Numirea aceasta este de dată relativ recentă⁵⁾. Dar ca practică economică capitalismul a stăpânit în răstimpuri chiar la popoarele antichității, în deosebi în vechea Atenă și în Roma. Regimul economic al breslelor evului mediu a fost numai reacțiunea firească față de capitalismul imperiului roman. Iată câteva cu-vinte caracteristice prin cari Platon⁶⁾ ilustrează spiritul economic al timpului său: Χρηματισμός — vânarea după

1) Migne, P. C. G. 29, pg. 418; Seipel, o. c., pg. 59.

2) Migne, P. C. G. 44, pg. 1200; Seipel, o. c. pg. 64.

3) Cf. Schilling, o. c., pg. 1.

4) Cuvântul *capital* se derivă dela lat. capitale (scil. debitum) sau dela lat. capita, întrucât în evoluția culturii capetele de vite seamănă să fi format primul capital (prof. de etnologie W. Schmidt, Viena). Capital = bun material, în deosebi banul. Noțiunii cuvântului în subzace fertilitatea (după cea mai răspândită teorie, care de altfel sânt foarte numeroase). Vezi în amănunte *Böhm-Bawerk*, Capital u. Capitalzins, I—II. 3. Innsbruck 1921.

5) Dela apariția opului *K. Marx*, Das Kapital (I. 1867).

6) Politeia VIII.

avere; ταμείον ἐκεῖνο χρυσίω πληρούμενον — lada aceea plină cu bani; κτηνηνώδεις ἐπιθυμίαι — poftte de trântori, iar ca urmare a preocupărilor acestora, bătrânul filosof numește νόσιμα πόλεως — *peirea cetății*. Așa este și judecata lui Horațiu asupra Romei Cesarilor: „Virtus post nummos“. Din istorie știm cu toții unde ajunsese proverbiala virtute romană pe vremea aceea. Toate erau venale, acum Iugurtha li-o spune Romanilor în față și le prezice peirea (Salust). Dar după Platon isvorul relelor era „prea marea libertate în agonisirea bunurilor materiale“¹⁾. De fapt, pe lângă rolul banului, marea libertate pe teren economic este semnul caracteristic și al capitalismului modern. Libertatea economică datează dela economiștii francezi *Vincent de Gournay* (+ 1759): „Laissez faire, laissez passer, telle devrait être la devise de toute puissance publique, depuis que le monde est civilisé“ și *François Quesnay* (+ 1774): „La concurrence libre et immense!“ Aceasta era ultima consecvență a silei și a constrângerii, împusă de breslele medievale. Libertatea economică era sora dreaptă a celorlalte libertăți întrecute ale altor terene de activitate, libertăți formulate tot de Francezi cari — și acuma dânsii mai întâi — au trebuit să treacă prin marea de sânge a revoluției pentru a câștiga libertățile și — ce era lucru tot atât de însemnat — *pentru a învăța a le stăpâni*. Singure efectele libertății economice au recerut vreme pentru a se atăta în întreaga lor întindere. De aceea libertatea aceasta a fost mai de durată. Abia în veacul al XX-lea s'au copt fructele al căror mugur s'a ivit cu două veacuri mai înainte.

În lumea creștină, abia acuma s'a putut admite aplicarea verbală a cuvintelor lui Platon și ale lui Horațiu asupra vieții economice care a isgonit morala din hotarele împărăției sale: „Fiat quaestus, periat mundus!“²⁾. Observațiile zilnice ne încredințează cu ușurință despre

¹⁾ Cf. *Robert Pöhlmann*, *Geschichte des antiken Kommunismus und Sozialismus I.*, München 1893, pg. 185 sq.

²⁾ Să ne gândim numai la numărul nesfârșit de concesii de alcool cari au crescut ca ciupercile prin orașele și satele noastre și seamănă mizerie și moarte în rândurile țărănimii, a susținătoarei țării acesteia.

adevărul cuvintelor : „Unde capitalismul este stăpân atotputernic, toate ajung în cele din urmă să fie marfă venală : presa, arta, știința, onoarea și demnitatea personală. Libertatea cămătoriei aruncă în datorie masse largi ale populației și nu chiar pe cele mai rele. Starea independentă a meseriașilor se nimicește. Interesele comerțului și ale industriei, ale băncilor și burselor, prevaleară. Și statul ajunge să fie sluga scopurilor de câștig ale celor avuți“¹⁾. Și totuș țara noastră este încă țară agricolă. Majoritatea covârșitoare (85⁰/₀) a populației României o dau țăranii cari mai știu încă că este D-zeu, că cinstea și omenia stă mai sus decât banul. Noi încă nu am ajuns la adâncimea prăpastiei, dar ne coborâm tot mai jos²⁾.

Capitalismul al cărui zeu este banul și liberalismul care cugetă numai la propriul său stomac lovește morala creștină în față. Indumnezeirea banului și libertatea exagerată sânt extreme și nu este de mirare că opoziția capitalismului, socialismul a ajuns la alt extrem, la desființarea proprietății individuale și la încătușarea desăvârșită a libertății personale. Dar adevărul este la mijloc între capitalism și socialism, în afară de amândouă : Intoarcerea la învățătura lui Hristos care dă omului și omenirii cea mai largă fericire posibilă din punct de vedere material, din punct de vedere spiritual însă ne ridică până sus la D-zeu.

„A Iésus simplement et de toute notre âme!“ scrie un Francez³⁾.

D. Spănu.

1) Cf. *Heinrich Pesch*, Ethik. u. Volkswirtschaft, Freiburg i. Br. 1918, pag. 145 sq.

2) Contactul cu viața din orașe, obiceiurile aduse de prin cazarme de soldații reîntorși acasă, contactul cu Jidani, Grecii, arendașii și antreprenorii spoliatori... au stricat în mare parte moravurile și obiceiurile și au început să pervertească simțul moral“. Cf. *Dr. Grigorie Antipa*, Problemele evoluției poporului român, București 1919, pag. 100 sq.

Afirmațiunile autorului se referă la vechiul regat, de aceea am accentuat prin subliniere cele ce nu sunt inexacte nici pentru provinciile alipite, îndeosebi pentru Bucovina.

3) L'Ebraly, scriere ap. Paris, 1922.

CUVÂNTARE LA 10 MAIU

*Onorată asisență,
Iubiților elevi și eleve,*

Din amestecul Dacilor învinși și coloniștilor romani, înainte de mai bine de 18 secole, s'a plăsmuit în cele mai frumoase regiuni ale Europei orientale Poporul românesc.

Ca un copil alintat de zinele cele mai blânde și frumoase, Neamul românesc începu să-și trăească cele mai senine zile ale existenței sale, a căror amintire s'a mai păstrat în basmele noastre strămoșești.

Dochia cu nimfele dragălașe din Tisa și Marea Neagră, din Nistru și Dunăre îi cântau la leagăn cântecele cele mai duioase.

Pământul dintre aceste hotare, încălzit de un soare dulce, presărat cu flori mirositoare și păduri răcoroase, era moștenirea părintească a Neamului românesc, era Pământul românesc.

Aice în „Dacia felix“ poporul român, copilul mezin al maicii „Roma cea bătrână“, avea să vegheze, după ce va fi ajuns vârsta bărbăției, ca „sentinelă romană“ pentru asigurarea liniștii și păcii și pentru răspândirea luminii culturii.

Ursitoarele pizmătarețe însă nu vedeau cu ochi buni traiul fericit cu perspective mărețe al acestei odrasle romane.

Deaceea au trimis asupra acestui urmaș de popoare viteze un șir lung de horde barbare cari îl despărțesc în două ramuri, dintre cari unul trece Dunărea și se așează în Peninsula balcanică, iară partea cea mai bună se refugiază sub scutul părintesc al bătrânilor Carpați.

Dară și o parte dintr' aceștia sunt cutropiți de seminția turanică a Maghiarilor cari n'aveau ce mânca pe coastele pietroase ale Uralului.

Și sfârșindu-se mișcarea popoarelor barbare, voevozi români cari nu se împăcau cu vecinătatea Ungurilor părăsiră ruinele Sarmizegetuzei, scumpa cetate a lui Decebal, și se coborâră pe apele Argeșului și Moldovei la șes, întemeind principalele Muntenia și Moldova.

Invidia vecinilor însă nu putea îngădui nici aceste fracțiuni de români să trăiască liberi și nestingheriți. De aici luptele in-continue.

Și numai prin vitejia legendară a unor voievozi ca Mircea cel Bătrân, Ștefan cel Mare și Mihaiu Viteazul, precum și a unor ostași ca Dan, căpitan de plaiu, atacurile dușmane au fost respinse multă vreme.

În fine și acești români au trebuit să recunoască suzeranitatea Porții otomane care cedă Austriei Bucovina, iară de Rusia scapă cu Basarabia.

Și astfel poporul românesc a ajuns să fie rob pe pământul său strămoșesc.

Dușmanii l-au împărțit și slăbit, ca să-l poată robi pe vecie.

Poporul român însă înzestrat de strămoșii săi cu însușiri nobile, nu putea suporta cătușele sclăviei. Sufletul lui căuta calea mântuirii.

Și picăturile de lumină strecurate în sufletul lui în formă literară, precum și ideile de egalitate, frățietate și libertate, venite din apus, au trezit conștiința lui națională și l-au făcut totodată să înțeleagă că numai în *unire este mântuire*.

Și după multe și grele străduințe reușește, ca la 24/I 1859 să înfăptuiască unirea principatelor Moldova și Muntenia sub un Domn pământean.

Dară intrigile dușmanilor, alimentate de ambițiile bolnăvicioase ale unor boeri români, se munciau să nimicească această etapă câștigată în calea idealului român și au izbutit să detroneze pe Domnitorul Alexandru Ioan Cuza în faur 1866.

Și numai prin chemarea unui principe dintr'o puternică dinastie străină s'a putut preveni dezastrului.

Și mare a fost bucuria bunilor Români, când la 10 Maiu 1866 Principele Carol de Hohenzollern-Sigmaringen intră în capitala țării și scapă tronul român de primejdia ce-l amenința.

Noul Domn nu putea suporta însă înjosirea politică în care țara se afla prin suzeranitatea otomană.

Deaceea la 10 Maiu 1877 trece Dunărea cu trupele române, ca să ajute pe Ruși contra Turcilor și să scape țara de umilința insuportabilă. Iară istoria neamului a însemnat în anele sale independența țării.

Luptele dela Calafat, Nicopole, Rahova, Smârdan, Grivița, Opanez și luarea Plevnei l-au încoronat apoi la 10 Maiu 1881 cu o coroană de oțel.

Și astfel jumătate din poporul român din preajma Carpaților a intrat în limanul mântuirii naționale.

Aceștia însă n'au putut uita de frații încă subjuțați și, când războiul mondial a mobilizat toate popoarele lumii pentru realizarea idealurilor lor, România liberă a intrat în războiu pentru desrobirea fiilor săi subjuțați.

Și Impăratul cerului și pământului, care conduce destinele popoarelor i-a răsplătit jertfele nenumărate prin realizarea visului ei de aur, Unirea tuturor Românilor într'un singur Stat național.

Și astfel „Fiul Romei cei bătrâne“, dupăce prin acte de vitejie legendară și prin îndurarea de grele suferințe și jertfe a dovedit lumii că a ajuns vârsta bărbăției, și-a reluat postul de sentinelă romană din vârful Carpaților, ca deacolo să vegheze pentru asigurarea păcii și să răspândească lumina culturii.

Onorată asistență,

Am schițat întreaga epopee a Poporului român, ca să arăt că prin sărbătorirea zilei de 10 Maiu nu facem numai amintirea acelor fapte mărețe din viața poporului nostru, pe cari România mică le sintetiza în noțiunea ei, adecă întemeierea unei dinastii, independența și regatul, ci că ziua aceasta cuprinde pelângă acestea și toate celelalte etape ale izbânzilor noastre naționale, cari împreună cu unirea cea mică ne-au învrednicit să vedem înfăptuită și unirea cea mare.

Sărbătorirea lui 10 Maiu este pentru noi și un memento, că numai prin credință în D-zeu, răbdare și muncă serioasă se pot realiza lucruri mari.

Contemplând aceste fapte și idei, să rugăm dela D-zeu tărie morală și fizică, ca să putem stăpâni și întări ceea ce eroii noștri ni-au câștigat. Amin.

Dr. I. Puiu

P A T R I A

(pareneză)

Domnilor,

Sunt oameni egoiști, cari se gândesc numai la folosul lor personal, oameni cari zic: *patria mea este aceia în care pot să trăiesc bine*. Și cum zic așa și trăiesc: numai pentru ei înșiși, în desăvârșită nepăsare pentru binele țării, al neamului și al fraților lor.

Aceștia, s'o spunem de la început, sunt răi creștini, răi cetățeni și răi oameni.

Sunt creștini răi, pentru că nu voiesc să înțeleagă orânduirea lui Dumnezeu în lume, și pentru că suut orbi și față de pilda dată nouă de însuși Mântuitorul Isus Hristos, de sfinții Apostoli și de atâția oameni mari și sfinți ai bisericei noastre.

Dumnezeu însuși a pus în legile firii omenești, ca omeni-rea să se înmulțească, *să se deosebească în neamuri, în națiuni, cu chipul, cu limba, cu felul de traiu și cu pământul lor aparte*. Și ceea ce face Dumnezeu, omul nu poate disface, și de aceea nici să nu încerce a disface, căci numai nebunii se opintesc să facă ceea ce nu se poate face.

Providența dumnezească se vede în istoria tuturor popoarelor. Este voința lui Dumnezeu, că oamenii, în cursul timpului, s'au împărțit în rasse, negri, albi, galbeni, roșii, căci El a pus în univers legile, după cari s'a îndreptat, și pe pământ, climatul și condițiile de viață așa fel, că au trebuit să se nască rasele în omenire.

Este voia lui Dumnezeu că rasele s'au împărțit și se împart în națiuni, căci El a pus în firea omului legile progresului limbei, ale traiului la un loc, iubirea de pământul muncit de înaintași și iubirea de produsele muncii proprii, tot fapte care țin lu un loc și consolidează o națiune. Resultatul acestei legi a naturei, rezultatul conducerii providențiale dumnezești în istorie, adecă pământul desțelinit și făcut roditor prin sudoarea strămoșilor, și apărat prin sângele lor, produsul muncii de mii de ani, a celor înrudiți după sânge, după năzuințe și speranțe,

care ne-a dat o civilizație, o limbă și o cultură unitară, care ne-a creat un nume și un drept de existență onorabilă în mijlocul omenirii, acestea sunt patria noastră, pe care trebuie să o iubim, fie că putem trăi în belșug și desfătare în ea, fie că trăim în modestie cu cinste sau chiar în greutate și suferințe trecătoare. Cine crede și face altfel, acela nu ține samă de voia lui Dumnezeu.

Insuși Mântuitorul nostru care a venit în lume să mântuească pe toate popoarele, a stat și a muncit, cu deosebită dragoste, mai întâiu pentru țara și poporul în mijlocul căruia s'a născut și și-a avut strămoșii săi, din partea cea omenească; El s'a îndreptat mai întâiu către oile cele pierdute ale lui Izrail: s'a supus legilor țării sale, El, Dumnezeu — Omul, ca să ne dea nouă pildă de supunere și ascultare față de ordinea și autoritatea patriei. A simțit și a văzut, ca nimeni altul, nenorocirile și pedepsele lui Dumnezeu ce atârnavă, ca nouri grei și amenințatori, de neînlăturată cumpănă, asupra țării sale, pentru răutățile în cari căzuse poporul său; neobosit a predicat și a dat exemplu concetățenilor săi, de viață sfântă, de întoarcere neîntârziată la Dumnezeu, și deși nu l-au urmat, El totuși, a plâns la vederea Ierusalimului, văzând înainte, nimicirea lui. „Ierusalime, Ierusalime... de câte ori am vrut să adun pe fiii tăi, în ce chip adună găina puii săi sub aripi, și n'ați vrut!“ — Mat. 23, 37.

Sfinții Apostoli, de bună samă, au avut însărcinarea de la Domnul, să ducă vestea cea bună, credința cea adevărată, în toată lumea, la toate neamurile. Și au și făcut acest lucru cu mare răușită. Iată, că prin străduința și munca lor, astăzi, și noi, și atâtea alte popoare, și mai îndepărtate, suntem creștini. Totuși însă, sf. Apostoli, mai întâi la țara și la poporul lor s'au gândit. Cea dintâi pășire hotărâtă a lor, pentru Domnul cel înviat din morți, o fac la Ierusalim, în Duminica Rusaliilor, și Dumnezeu binecuvintează munca lor cu un seceriș bogat. Apoi și mai târziu deși erau prizonieri chiar de conașionalii lor, ei s'au gândit totdeauna cu dragoste la patria lor. De la sf. ap. Paul ni s'a pastrat și o frumoasă scrisoare către conașionalii săi, plină de învățătură și de iubire. Și cel dintâiu sinod creștin, sinodul apostolic, tot în patria lor s'a ținut, la Ierusalim.

Și în imperiul păgân al Românilor, Biserica noastră numeră o sumă de sfinți, cari au fost buni și credincioși soldați, buni și conștiincioși funcționari și buni cetățeni ai patriei lor, fără să-și uite de credința lor în Dumnezeu cel adevărat. „Impărate“ ziceau creștinii în acele vremuri grele, „noi suntem soldații tăi, dar suntem și servii adevăratului Dumnezeu. Ție îți suntem datori serviciul războiului, iar Dumnezeului nostru nevinovăție nepătată. Suntem gata să luptăm împotriva dușmanului, am luptat totdeauna cu inimă, pentru patrie, pentru drept și dreptate; ți-am servit cu credință nefrântă. Cum am mai putea păstra credința pentru tine, dacă ne-ai cere să rupem credința noastră față de Dumnezeu?“

Iubiți auzitori,

A iubi pe cel ce te te iubește, a sluji pe cel ce te slujește, a face bine numai când primești un bine, a fi mulțumit numai cu organizația, de pe urma căreia poți profita mai mult decât ți se cuvine, nu este mare lucru. Toate aceste le fac și păgânii, și le pot face și cei mai răi oameni. A fi însă cetățeanul unui stat, nu înseamnă numai a se bucura de toate drepturile și avantajele ce-ți dă cetățania, ci trebuie a lua asupra sa și toate îndatoririle și toate greutățile pe cari le impun interesele obștești și interesele de ordin general ale concetățenilor. În afară de obligația ce avem în urma respectului față de ordinea pusă de Dumnezeu în lume și în afară de ascultarea ce datorim cuvântului dumnezeesc din sfânta descoperire, noi mai suntem datori a iubi patria și a aduce jertfe pe altarul ei, chiar și numai în baza simțului și conștiinței de dreptate și echitate curat omenească. Suntem nedrepti față de țara întreagă, față de ordinea cea bună, de pe urma căreia putem trăi liberi și liniștiți, atuncia când ne plângem și ne răsvrătim, că nu avem tot belșugul și posibilitatea tuturor căpriciilor pe cari ni le imaginează fantazia unei porniri spre desfătări nesfârșite. Suntem nedrepti față de concetățenii noștri, dacă tot cântim că ne merge rău, atuncia când atâția alții din frații noștri trăesc și mai greu și mai rău; Suntem, cu deosebire, nedrepti față de înaintașii noștri, cari au jertfit și mai mult pentru patrie sub ocrotirea căreia ne găsim astăzi. În afară de aceasta sunt vremuri și vremuri. Sunt vre-

muri și împrejurări normale, înfloritoare, când fiecare este în drept să ceară mai mult dela patria sa. Dar sunt și vremuri de jertfă, în cari patria trebuie să ceară mai mult dela noi, vremuri în cari ni se cere eroismul.

În astfel de vremuri trăim și noi astăzi. De aproape 10 ani de zile suntem la front. Mulțumim lui Dumnezeu, că partea cea grea a trecut. Lupta cu tunul și mitraliera s'a încheiat. Acum ne găsim în tranșeele refacerii și consolidării. Este un războiu și acesta, și este tot așa de greu ca și acela. Acuma trebuie să luptăm cu armele muncii neîntrerupte, muncii în dragoste și și conștiințioase, cu arma privațiunilor de tot felul, și mai ales cu arma bunei orândueli, a răbdării, a tactului deosebit, și a bunului simț. Și suntem datori să ducem această luptă până la desăvârșită biruință. Suntem datori, în primul rând în baza dreptății față de celalalt front. Trebuie să fim drepti față de eroii frontului, care ne-a dat în moștenire patria ce-o avem. Suntem datori pentru pietatea și aducerea aminte, ce se cuvine ostașilor noștri morți, pe toate fronturile și de toate molimile, pentru salvarea noastră, și pentru echitatea datorită orfanilor și văduvelor lor. Sacrificiile aduse de ei, cer sacrificiile noastre, în aceste vremuri. Așa cere dreptatea și echitatea dintre concetățeni, și deci nu este concetățean bun, cine după principiul: unde-i bine, acolo-i patria, — încearcă să se dea înadoi dela îndatoririle sale patriotice.

Iubiților,

Dar cine nu-și iubește patria, sub a carei ocrotire trăește, și poporul din care s'a născut și în mijlocul căruia se bucură de cultura și civilizația acestuia, câștigate prin muncă milenară, acela păcătuiește și împotriva umanității. Omenirea este un abstract, ea nu există și nu progresează în sine și din sine, ci numai întrucât există și progresează popoarele din care se compune ea. Așa fiind, cine este nepăsător pentru patria și poporul său, zicând că iubește omenirea întreagă, acela greșește. Internaționalismul există și este frumos. Dar el nu consistă în desagregarea internă a națiunilor, de dragul unei idei imaginare, ci în colaborarea pentru scopurile umane universale, a tuturor națiunilor bine consolidate în sine și sănătoase fiecare în parte.

Căci numai prosperând fiecare națiune în parte, poate prospera și umanitatea în totalitate. Așa este legea firii omenești, pusă de însuși Dumnezeu. De această lege ascultă toate popoarele normale și cuminți : întâiu patria, națiunea, și apoi omenirea. Așa a fost totdeauna și poporul nostru. Este uman, e internațional, în înțelesul că tinde totdeauna a contribui cu munca sa la binele universal, că respectă munca și situația altor popoare, că trăește cu ele în raporturi de drept reale, că-și ține angajamentele luate.

Țara noastră poate fi mândră, că nici în cele mai grele împrejurări n'a comis trădarea angajamentelor sale de alianță. Astfel și noi, vom servi umanitatea și scopurile internaționale, numai iubindu-ne și servindu-ne patria, care este elementul fundamental constitutiv, al umanității. Raportul dintre patrie și umanitate este același ca și raportul dintre familie și comunitate. Iși servește rău comunitatea acel om, care își neglijează, își surpă și-și desființează familia. Să ne gândim numai cum s'ar prezenta de pildă, o comună, în care toți părinții și-ar lăsa familiile în părăginire până la desăvârșită decadentă, zicând că ei trebuie să se intereseze numai de binele ideal al comunei? Ar fi o nenorocire. Sărăcind, slăbind, prăpădindu-se membrii familiilor, și deci ai comunei, ar peri, cu vremea, și comuna. Așa e și cu umanitatea. Tânjând țările și popoarele din care se compune umanitatea, va tânji și ea. Deci numai cine își iubeste și își servește mai întâiu patria, numai acela servește în mod real și umanitatea. Iar legăturile internaționale ale câtorva, în scopul desființării organizației firești a omenirii pe națiuni, sunt utopii nefirești și primejdioase, căci ele, lucrând la surparea națiunilor, surpă însăși omenirea. Colaborarea internațională adevărată și cuminte pentru a servi umanitatea, trebuie să urmărească consolidarea și prosperarea națiunilor, întemeiate pe temeliile lor firește și de drept, și nu distrugerea lor.

Sfârșind, domnilor, vom zice, în urma acestor considerațiuni :

1. Nu fantazia și jocul oamenilor a iscodit noțiunea de patrie, ci patria este rezultatul legilor firii omenești și a legilor universului, puse de însuși Dumnezeu.

2. Suntem datori deci a ne iubi patria, totașa cum suntem datori a ne iubi și conserva viața noastră proprie ; pentrucă așa ne cere firea și așa ne cere Dumnezeu.

3. Iubirea pentru patrie, ca și iubirea de viață trebuie să fie vie, reală, lucrătoare. Ne obligă la aceasta muncă și jertfele pentru patrie ale înaintașilor noștri, dreptatea și echitatea față de concetățenii noștri, și idealul binelui și al progresului către care tinde omenirea întreagă. Dușmanii patriei sunt hulitori de Dumnezeu, sunt perversi față de legile firii, sunt asasinii concetățenilor lor și ai umanității și prin aceasta sunt și sinucigași se omoară și pe sine înșiși.

4. De aceea e nevoie de lumină asupra situației firești și morale, a omului, în țară și în umanitate. Căci suntem departe de a înțelege și a cere un patriotism numai de paradă, ci înțelegem și dorim patriotismul firesc și adevărat, patriotismul nu numai al interesului, ci și al jertfei (sacrificiului), patriotismul de conștiință și de credință.

C—s

RECENSII

Andrei Șaguna, *Memorii*. Consistorul din Sibiiu a publicat, cu prilejul serbării semicentenarului dela moartea Mitropolitului Andrei Șaguna, memoriile acestuia¹⁾. Introducerea este făcută de ultimul ucenic al lui Șaguna, rămas în viață până anul trecut, vicarul arhiepiscopesc Ilarion Pușcariu. Literatura memorialistică este extrem de interesantă pentru un istoric, mai ales din punct de vedere psihologic, cu toate că amintirile, memoriile, însemnările de o zi etc. trebuie să fie întrebuințate cu mare precauție. Amintirile lui Șaguna, așa cum ni se prezintă, nu sunt o operă eșită din mână lui Șaguna. În orișice caz Șaguna, care-și făcea în chip foarte sârguitor însemnări zilnice, le-ar fi publicat altfel, poate le-ar fi coordonat și mai ales le-ar completat. Căci este supărător pentru cetitor, să vezi trimiterea așa de deasă la numere din dosarul care nu ne stă la dispoziție. Doar din prefață aflăm că actele sunt în arhiva consistorului din Carausebeș, ceea ce nu ne-ar împiedeca de a le vedea și tipărite.....

¹⁾ Memoriile Arhiepiscopului și Mitropolitului Andrei Șaguna din anii 1846—1871. Sibiiu, Tipografia arhidiecezană, 1923.

Așa ni se prezintă Memoriile marelui mitropolit în chip fragmentar. Nu afli în ele nici farmecul stilului frumos al unui povestaș iscusit. Sunt uneori numai scurte însemnări sumare despre întâmplări politice, bisericesti sau despre păreri de ale lui Șaguna care totdeauna erau interesante. La unii ani mitropolitul stăruie mai mult, la alții mai puțin, deși aceștia din urmă erau mai bogați în activitatea chiar a mitropolitului.

Totuși afli adesea lucruri de mare preț. Două lucruri se desprind mai ales din Memoriile mitropolitului Andrei: preocuparea de biserica noastră, pe care o credea singura salvatoare a neamului, și luptele confesionale. Notițe istorice, păreri despre bărbați, cari au avut un rol în viața noastră publică prin anii 1848—70, discuțiile cu guvernele dela Viena, călătoriile lui Șaguna în capitala Austriei, pentru revendicări naționale și bisericesti, legăturile cu curtea imperială, toate acestea le afli printre însemnările lui Șaguna. Multe lucruri se lămuresc, altele nouă ies la iveală, caracterizări noi ne ușurează cunoașterea situației de atunci. Șaguna este adesea combativ, uneori se justifică și atunci regreti că n'ai la'ndemână actele la care te trimite autorul. Ca un fir roșu se desprinde din cărticica cu „memoriile“ convingerea lui Șaguna despre marele rol al bisericii ortodoxe din Ardeal. Și în legătură cu aceasta se explică și faptul că Șaguna stăruie așa de mult asupra certurilor cu uniții. Este bine că s'au publicat, între memorii, și unele scrisori dela preoți uniți, care numai creștinești și mai ales elegante și scrise cu bun simț nu erau! Să se vadă cine erau provocatorii.....

Din însemnările acestea care nu pot să fi fost făcute, cel puțin nu totdeauna, concomitent cu întâmplările relatate, se desprinde o icoană vie, deși fragmentară a zbuciumului lui Șaguna. Mici însemnări aruncate din fuga condeiului caracterizează adesea o situație, un om. Impresionant este faptul cum mitropolitul Șaguna însemnează, cu sârguință și mare mulțumire sufletească, apariția scrierilor și cărților rituale ce le-a publicat acest mare cărturar în scaunul arhieresc. O redare a conținutului memoriilor, dată fiind forma lor, ar fi cu neputință. Le semnalăm și-i îndemnăm pe cetitori să le cetească. Broșura este tipărită pe hârtie velină, cu tipar frumos. Execuția tehnică este ireproșabilă; întreaga broșură prin înfățișarea ei este un omagiu al tipografiei pe care a înființat-o Șaguna acum șapte decenii. **R. Cândea**

Preotul Constantin Morariu, *Virtutea milei creștinești*. Cernăuți 1923. Institutul de Arte grafice „Glasul Bucovinei“. 78 pag. Prețul 10 lei. Literatura noastră teologică este destul de puțin bogată. Dar cei ce se dedică științei nu cruță strădania cetirii în limbi străine și tot se pot adăpa la izvoarele bogate ale culturii teologice universale. Deadreptul dezastroasă însă este lipsa unei literaturi în domeniul științei popularizate. În domeniul literaturii religioase populare domină o astfel de secetă că te miri ca laic, cum de au pornit din mulțimea de preoți și mari și mici, așa de puține indemnuri pentru răspândirea unei lecturi sănătoase în straturile largi ale poporului. Căci poporul nostru vrea să cetească și în dorul său după hrană sufletească își ia refugiul la „Epistolia Maicii Domnului“ căzută într’o piatră din cer și la alte producțiuni spirituale de felul acesta. De aceia salutăm cu deosebiță bucurie apariția unei broșuri a părintelui consilier consistorial, care așa de modest iscălește totdeauna preotul C. Morariu, pentru a-și vădi frumoasa chemare. Broșura despre virtutea milei creștinești este o prelucrare autorizată a unei lucrări a lui Fr. X. Massl, apărută în 1858. Dar învățăturile ce se dau sunt atât de bine alese și așa de actuale că broșurica, foarte frumos și curat tipărită pe hârtie velină, se cetește cu mult interes și cu plăcere și astăzi. Mila creștinească este „încălzirea inimii fiecărui creștin pentru inima cea mare a trupului lui Hristos“ (p. 10). Mila este una din caracteristicile creștinismului și autorul ne poartă prin diferite domenii, ne arată semnificația ei, importanța ei, piedecile ce se opun exercitării acestei frumoase virtuți creștine. „De-am cutreera toate țările pământului și am ceti toată istoria neamului omenesc, pretutindeni vom afla că legea lui Hristos și milostenia sunt ca două flori crescute din aceeași rădăcină, și în nici un chip nu o poți rupe pe una, fără să stingi și viața celeilalte“ (pag. 30), zice părintele C. Morariu, căci îl putem privi ca pe al doilea autor. Pe lângă cuvântul ales și căldura convingerii această broșură aduce multe exemple interesante și foarte multe citate din sf. Scriptură, încât le poate servi și preoților la alcătuirea predicelor. Limba este frumoasă, stilul îngrijit, chiar avântat (vezi b. o. șirele despre oamenii stăpâniți de pismă: „Spune-mi, pizmătarețule, de ce te-ai schimbat la față? De ce tremuri și stai înlemnit de frică? Ce grozăvie ți s’a întâmplat? Te-au apucat frigurile, pentru că fratele tău e cinstit

și mărit și printr'ânsul e mărit și Dumnezeu? Dar — zici tu — nu Dumnezeu, ci fratele meu se mărește. Eu însă îți răspund că, prin mărirea fratelui tău, se preamărește Dumnezeu“). Un mare merit al acestei broșuri este meșteșugul cuvântului, clar și frumos și pe înțelesul tuturor. „Virtutea milei creștinești“ o poate citi și orice țăran cu carte. Și i-am dori acestei folositoare broșuri o cât mai largă răspândire.

R. Căndea

CRONICA

Serbările în amintirea lui Șaguna. — În zilele de 11 și 12 Iulie a. c. s'a serbătorit la Sibiiu și Rășinari semicentenarul morții Mitropolitului Andreiu Șaguna. Numai fericitei împrejurări că s'au unit politicește toți Români se datorește faptul că amintirea lui Șaguna a fost serbătorită de întreaga suflare românească. Mitropolitul primat, Mitropolitul Ardealului, episcopi și reprezentanți ai înaltului cler din toate părțile țării s'au întrunit pentru a se închina memoriei unuia dintre cei mai mari chiriari pe care i-am avut. Prin participarea Familiei Regale, a întregului guvern și a atâtor fruntași ai vieții noastre publice și prin imensa lume de țărani comemorarea lui Șaguna s'a prefăcut într'o mare manifestare națională. Seminarul „Andreian“ a serbătorit amintirea celui ce l-a întemeiat și i-a dat numele, consistorul împreună cu poporul l-au preamărit printr'un concert religios în catedrala din Sibiiu, care s'a zidit din jertfa credincioșilor ardeleni tot în urma inițiativei pornite de Șaguna. La Rășinari, la mormânt, la mauso-

leul străjuit de lei de piatră, s'a făcut o serbătoare a sufletului românesc. Cu acest prilej de pioasă amintire a trecutului nostru s'a vădit încă odată cât de mult a fost legată de soarta noastră biserica noastră stămoșească, și cât de strâns legată este credința noastră și astăzi încă de sufletul țăranului nostru. Deosebit de impresionantă a fost mulțimea de preoți în mijlocul țăranilor. Din această serbare biserica a eșit cu prestigiul mărit. Foloase neprețuite va aduce însă atunci când cei dintăiu chemați vor înțelege setea creștinilor noștri după o credință luminată și vor căuta să o potolească chiar în aceste vremuri de criză morală, ca nu cumva zizania învățăturilor străine să înăbușe rodul cel bun.

Necesitatea unui sinod ecumenic. — În anul 1921 România a luat inițiativa pregătirii unui sinod ecumenic. În vremurile acestea, când chiar cea mai mare biserică ortodoxă se zbate în ghiarele bolșevismului iudaic, dușman prin origine al creștinismului, va fi grea realizarea acestei dorințe. Este totuși bine că s'a

făcut măcar întâiul pas. În scopul unei înțelegeri a diferitelor biserici în vederea unui sinod ecumenic, d. profesor Dragomir Demetrescu de la Facultatea de Teologie din București a făcut o călătorie în Orient, iar astă vară a făcut și o propunere concretă sinodului patriarhal din Constantinopol. D-l Demetrescu arată în chip elocvent necesitatea ținerii unui sinod ecumenic. Are mare dreptate când afirmă d-sa că încetarea sinoadelor ecumenice din secolul al VIII-lea a fost o mare pagubă pentru biserica ortodoxă. N'avem să privim decât la biserica apuseană care a profitat atât de mult pe urma deselor concilii. În competiția noului sinod ecumenic ar cădea atâtea chestiuni de mare importanță. Mai ales ar crește prestigiul bisericii ortodoxe și aceasta ar fi o mare faptă, considerând marile servicii pe care această biserică le-a adus umanității. Ni se pare însă că d-l D. Demetrescu pretinde prea mult, cerând să se uniformizeze sistemul de administrare și organizație bisericească. Nici o biserică ortodoxă nu a trecut peste canoane în alcătuirile ei administrative, dar fiecare biserică poartă și pecetea devoltării istorice a neamului căruia aparține. O uniformizare completă este ceva neistoric, și nu se poate șterge ușor trecutul nici unei biserici. O întărire a ortodoxismului, o apropiere între biserici prin sinoade, o legătură mai strânsă sufletească pentru a întări unitatea spirituală, fără îndoială că sunt necesare, chiar imperios necesare. Și credem că toate acestea le-ar aduce un si-

nod ecumenic, dacă va fi de cu bună vreme și stăruitor pregătit.

Patriarhatul dela Constantinopole. — Patriarhul, care uncea împărații bizantini, fiind episcopul Romei nouă, patriarh „ecumenic,” adică a imperiului roman de răsărit, care se identifica și el, ca cel vechi, cu lumea întreagă, trece printr'o gravă criză. Actualul patriarh Meletie a fost izgonit de Turci pentru faptul că a luat pe față într'o vreme, când se credea că vor pleca pe veci Turcii din cetatea sfântă a lui Constantin cel Mare, partea Grecilor. Intorcându-se Turcii, cu guvernul lor revoluționar și din punct de vedere vechi turcesc deadreptul anarhic, au silit pe patriarh să se refugieze și au adus cu sine o unealtă docilă, pe un preot Eutimie. Acesta ar vrea să fie ales patriarh numai de un sinod compus din înaltul cler, aparținător imperiului sau „republicei” turcești. Astfel s'a produs o regretabilă criză bisericească ce arată în ce situație nenorocită se află ortodoxismul în urma ultimelor evenimente politice. Încă în 1919 patriarhul Constantinopolei apela prin două memorii la marii Aliați, cerând sprijin pentru grecism, sprijin bisericesc și politic. Căci patriarhul din Constantinopole era dela 1453 un șef politic al tuturor creștinilor ortodoxi din imperiul otoman, investit de întâiul sultan cuceritor cu mari privilegii naționale. Căpetenie a tuturor creștinilor de legea veche în vasta împărăție a sultanului, patriarhul a confundat totdeauna nația cu grecismul; astfel a fost înainte de toate protagonistul influenței grecești în

vechea cetate a lui Constantin împăratul, având el singur dreptul de a vorbi în fața sultanului în limba grecească. El reprezintă tradiția imperiului bizantin, el reprezintă speranța în viitor; nu înzadar strălucește și astăzi stema împăraților bizantini pe portalul patriarhiei! Dar desfăcându-se țările subjugate de împărăția otomană, a slăbit și influența patriarhului, care domina odată o mare parte a lumii creștine. Speranțele Grecilor de a putea reinvia gloria împăraților bizantini s'au spulberat. Grecia, sfâșiată de lupte interne unde soldații se ocupă de politică în loc de militarie, este prea slabă pentru a-i putea da ajutor patriarhiei. Iar Turcii, nestăpâniți în dorul lor de a nimici orice amintire a trecutului, sunt gata să răstoarne și vechi organizații bisericesti, cari au fost odată model de alcătuire bisericască. Rusia de care se temeau prin tradiție oamenii semilunei a încăput pe mâna comunismului iudaic. Credem că ar fi datorita celorlalte popoare ortodoxe de a veni în ajutor unei venerabile biserici, care a stat la leagănul întregului creștinism din Răsăritul Europei, pentru a nu admite batjocurirea celor sfinte prin iconoclaști politici și aventurieri militari veniți din Asia.

Rusia bolșevistă și religia ortodoxă. Bolșevismul a crezut la început că se poate dispensa de orice credință. A oprit pur și simplu credința cum ai opri purtarea armelor de foc. Văzând că nu te poți juca cu sufletul unui popor, bolșevicii evrei au încercat să domine rusismul cu ajutorul catolicismului și al bap-

tismului, sperând să tragă pe urma sprijinirii acestor confesiuni foloase și în străinătate. Neizbutind cu aceasta, au început a persecuta clerul. Au asasinat și închis preoți și episcopi. În închisori i-au dat pradă foamei. Rugăciunile erau interzise. Și la Petersburg, Moscova, Novgorod, Tula, Riazan creștinii erau persecutați de Evreii, ajunși în fruntea țării trădate de prostia rusească, în felul cum persecutau împărații romani, când crima se numia „nomen christianum“. Insuși patriarhul Tihon a scăpat de moarte numai la intervenția energetică a Angliei. Alt mijloc al sovietelor de a slăbi creștinismul este crearea unei biserici noi: Biserica vie. Până să pătrundă în toate depărtările informații exacte despre rostul acestei biserici, ea a putut câștiga credincioși. Acum însă, fiind evident scopul sovietelor, lumea se păzește de această pseudo-biserică. Și cler roșu există, dar e prea slab și prea urât de popor. Cât de mare este libertatea în numele comunismului iudaic se vede și din pedeapsa ce se aplică părinților cari își dau copiii la școală să învețe religia: cinci ani deportare! Insuși d. Ed. Hérriot, primariul Lyonului, un socialist ultraradical, nu poate decât să condamne procedeul acesta de sălbătăcie antireligioasă. Pe zidurile Dumei stă scris — ne spune Hérriot — că religia este opiul poporului (parcă ar fi existat cândva un șarlatanism mai mare decât pretinsa dreptate și libertate comunistă!) E de mirat atunci că un copil i-a putut răspunde unui pastor englez, spre

marea stupefiare a acestuia, că nu există Dumnezeu? D. Hérriot reproduce și convorbirea ce a avut-o cu comisarul Lunaciarschi. Acesta încerca să-i dovedească cum sfatul sovietic nu se amestecă de lor în chestiunile religioase. Dar nici socialistul dela Lyon nu credea în cele spuse de L. care se lauda: „Noi suntem antireligioși!“ În biserica din Rusia, în clerul de rând e un haos; comunismul a distrus și aici, dar n'a putut distruge totul. Și până și socialistul radical nu găsește decât cuvinte de condamnare pentru politica sovietistă contra bisericii. „Este imposibil, chiar și pentru un Francez necredincios, de a nu protesta contra persecuțiilor preoților, care sunt și ele un atentat la libertatea gândirii. Și un atentat foarte inutil“ (E. Hérriot, *La Russie Nouvelle*. Paris 1922. pag. 259).

Chemarea episcopului. În Memoriile Mitropolitului Șaguna s'a publicat (pag. 105—110) și o convorbire între Șaguna și ministrul de culte austriac din anul 1857. Între altele Șaguna spunea următoarele: „În biserica noastră nu sânt canonici, dar sânt alți dignitari, cu cari se sfătuește episcopul în trebile diecezane, care sfat episcopesc se poate chema după cuvântul cel nou „*Consistoriu*“ (cuvântul e destul de vechi și e împrumutat de bis. dela Romani R. C.); însă sfaturile acelea pentru care provoacă episcopul pe dignitarii bisericești din eparhia sa, pot servi episcopului numai spre îndreptare și spre deslușirea lucrului, dar nicidecum spre *hotărîre*, căci numai *un* judecător este într'o

eparhie, și acela este episcopul locului, pentru că el are în sine deplin taina preoției, el este diacon sfințit, el este preot sfințit, el este și episcop sfințit și taina preoției constă din aceste trei sfințiri care nu se află în nici un alt dignitar bisericesc. Episcopul, după canoanele noastre, are a da răspuns lui Dumnezeu pentru toate câte le face ca episcopi prin urmare, lucrarea și hotărîrea unui episcop care s'a adus în treabă bisericească, nu se poate supune nici unei stăpâniri politice spre revizie“.

Recăsătorirea preoților. —

La congresul panortodox ținut în lunile Maiu și Iunie a. c. la Constantinopol s'au luat, cum ne comunică d-l prof. Drag. Demetrescu prin „Viitorul“ cu data de 30 Iunie 1923, hotărîri de mare importanță cu privire la preoți și căsătorie. Congresul întrunit sub președinția patriarhului ecumenic, a admis în principiu că presbiterii și diaconii (exceptând monahii) se pot căsători și după hirotonire. Preoții și diaconii văduvi cari au familie se vor putea recăsători, dacă admit aceasta sinoadele diferitelor biserici la propunerea, bineînțeleș, a episcopului respectiv. Aceste hotărîri ale congresului din Constantinopole sunt însă, cum este și firesc, numai niște păreri dogmatice și canonice, un fel de theologumena. Fiecare biserică se va comporta cum hotărăște sinodul ei. Abia un sinod ecumenic ar putea lua hotărîri obligatorii în această chestiune. Și cu cât vor lămuri mai bine chestiunea aceasta de mare importanță diferitele bise-

rici, cu atât mai ușoară va fi înțelegerea generală și decizia care obligă apoi pe toți.

Românii uniți și încoronarea. D. profesor *Mihălcescu* dela Facultatea de Teologie din București publică o interesantă broșură: „*Români ori Uniți?*“ (Buc. 1922. Tip. cărților bis.) în care vestește după merit atitudinea incalificabilă a clerului înalt unit, care a aflat de bine să lipsească la încoronare din biserica din Alba Iulia în chip demonstrativ împreună cu clerul catolic în frunte cu nunțiul Marmaggi, care în acele momente își uitase că este numai diplomat. Într'un chip straniu contrastează acest act de necuviință față de participarea a doi preoți romano-catolici unguri în Orăștie în sinagogă la instalarea unui rabin, care a ținut o cuvântare în ungurește! Broșura este scrisă foarte vioiu și cu sinceritate.

Șaguna despre preoțimea ardeleană. Austriacii, și în special contele Thun, priveau cu dispreț la biserica noastră, la pretinsa incultură a preoțimii noastre și deduceau din aceasta datoria lor de a ne catoliciza! Șaguna, un apărător convins al ortodoxismului, ia în scut, față de ministrul ultramontan, și preoțimea noastră și face justa observare că cultura nu este numai o înmagazinare de cunoștinți, ci ea trebuie să aibă și un *fond moral*. Iată ce zice: „Cumcă preoții noștri nu sânt așa de culți, cum ar trebui, am a observa, că aceasta nu este vina bisericii, care are de scop luminarea, ci este de vină vremea cea vitregă și împrejurarea cea fatală, în care

a devenit biserica prin măsurile cele vitrege ale stăpânirii anti-marțiale, care le-au adus asupra sudiților săi de legea noastră. În privința aceasta încă numai atâta reflectez, că lucru bun și folositor este pentru creștini și în de obște pentru stat, dacă vre-o preoțime este cultă — dar trebuie să zic și aceea, că lucru și mai bun și mai folositor este aceea, dacă preoțimea este morală, cu frica lui Dumnezeu și cu evlavie. În clasa aceasta, a doua, pun eu preoțimea mea eparhială, — și spre dovedirea asertului meu mă provoc la anii 1848 și 1849: — acești ani să dovedească, ce purtare a avut preoțimea mea, despre care se zice că este necultă, deși necultura și cultura este foarte relativă. Preoțimea nu cetește gazetele și broșurile nenumărate, care sânt așa de multe (și atunci!), încât se poate zice despre ele că răsar ca ciupercile din pământ; însă ea are alte cărți care le citește, și aceste cărți sunt mai bune pentru ea, decât gazetele și broșurile veacului nostru: ea citește, pe Sfântul Vasile, pe Ioan Gură de aur, pe Sf. Grigorie, pe Sf. Efrem Siriacul, Biblia și celelalte cărți, de care biserica este foarte bogată; — pentru că nu urmează de acolo sărăcia bisericii noastre în cărți și lipsa cărților bisericesti, dacă la librării din Viena, nu se găsesc cărți de ale bisericii noastre...“

Slavii în istoria creștinismului. Sub titlul „*Die Steliung der Slaven in der Geschichte des Christentums*“ (Strassburg, 1918), profesorul A. Ehrhard a ținut în 1918 la Strassburg încă sub stă-

pânire, germană o conferință în care încearcă să arate rostul și rolul Slavilor în creștinism. Indesebi se ocupă de Slavii ortodocși. După o caracterizare — obicinuită în Apus — deci puțin originală a bisericii bizantine, arată că Slavii au moștenit în cele religioase tradiția bizantină, aducând chiar ca lucruri noi numai autocefalia și limba liturgică. Dar autocefalia aceasta n'am putea-o numi, cum face Ehrhard, ceva specific slav. Este rezultatul unui proces istoric care stă în legătură cu caracterul național al bisericii de răsărit, caracter recunoscut și de autor. În ce privește limba liturgică, nici ea nu este o „innere Befreiung von dem byzantinischen Christentum“. După război Ehrhard așteaptă o altă orientare a Slavismului ortodox, spre Apus. Profețiile și dorințele sale în legătură cu Bulgaria, cu „Grösseres Bulgarien“, s'au spulberat însă ca și cele ce le legau Germanii de „Grösseres Deutschland“... Autorul vorbește în treacăt și de Români; despre românism spune: „In domeniul bisericii și al culturii îi datorează slavismului cu mult mai mult decât admit astăzi Românii“ (p. 51). Apoi citează anii până când a fost întrebuițată limba slavă în slujba divină și până când a fost întrebuițat alfabetul cirilic. Dar tot Ehrhard ne spune la pag. 27 despre teologia slavă din peninsula balcanică: „Ea consistă în fond din traduceri scrierilor patristice și bizantine și operele lor originale (ale Slavilor) se referă, făcând abstracție de polemica lor contra Latinilor,

aproape numai la viața practică bisericească“. Prin urmare slavismul căruia i-am datori atât de mult, nu este decât teologia bizantină, venită la noi însă în haină slavă. Deci mai multă precauție în apriecieri pripite (România era dușmană împăratului pe care-l proslăvea învățatul german) n'ar strica nici Occidentalilor cari altfel ajung la concluzii eronate ca și aceia (v. la pag. 27) despre „factorul fundamental național-german“ al evoluției mediu (!), o teorie și ea care se potrivește așa de puțin cu realitatea istorică.

Sașii cu nemulțumirile lor.

În anul 1921 a apărut în Lipsca o broșură anonimă despre situația bisericii săsești din Ardeal, „Die Lage der evangelischen Kirche in Siebenbürgen“. Leipzig I. C. Hinrichs). În această broșură aflăm cum guvernul maghiar în 1917 avea de gând să colonizeze Transilvania cu elemente germane și această colonizare avea să fie sprijinită și de băncile săsești, cu alte cuvinte Ungurii cu Sașii voiau să ne „occidentalizeze“, căci anonimul autor se tânguie că prin unirea Românilor Sașii au fost smulși dela sânul Occidentului, dați fiind pradă Orientului, adică românismului și influenței sale. Dar același autor mărturisește, naiv, că abia există vreo șase sate săsești, unde să nu fie și Români; în 40 comune, unde Românii locuiesc cu Sașii împreună, Românii formează majoritatea, în 13 cel puțin majoritatea relativă; deci iată „Morgenlandul“ de mult printre Sași! Pentru autorul anonim nimic nu este bun: nici adminis-

trația românească, nici armata, nici banul românesc, nici împroprietărirea, nici limba, nici cultura. Pretutindenea ar fi arbitrul și corupția cari au demoralizat toată țara. Numai Consiliul dirigent află har în fața Saxonului supărat, ca de altfel în fața tuturor minoritarilor. Inșă în învălmășeala indignărilor, după ce autorul expune situația bisericilor protestante din România întregită, ajunge la concluzia atât de nelogică și în flagrantă contradicție cu cele expuse în broșură: „Dacă compari situația bisericii evanghelice, cum a fost expusă mai sus, cu cea în care se află (biserica evang.) în Polonia și alte țări, cari au ajuns la alte state, situația bisericii evanghelice din Transilvania și din celelalte părți nouă ale României e *cu mult* mai favorabilă“. Deci „Morgenlandul“ tot nu-i atât de rău!...

Tipografii mănăstirești. — Acum câteva luni a ars clădirea principală a mănăstirii Cernica. Flacările au mistuit cu acest prilej și o tipografie, instalată din nou acolo și menită să dea de lucru la vreo 20 orfani de războiu. Astfel s'ar fi înviat vechile obiceiuri bune de a lucra în mănăstiri și de a răspândi cu ajutorul tiparului lumina. La Mă-

năstirea Neamțu deasemenea s'a făcut o tipografie la intervenția I. P. Sale pâr. Mitropolit Pimen. Au și apărut unele cărți în această tipografie condusă de călugări, și cărțile sunt bine tipărite. Prin învierea tiparului în mănăstiri se înoeste vechiul și bunul obicei al marilor noștri chiriarhi și se contribuie și la răspândirea cuvântului, care se tipărește la orașe atât de scump. Mănăstirile ar avea marele rol de a înlesni ieftinirea cărții. Nu putem deci decât să ne bucurăm de aceste frumoase inițiative.

Mizeria sufletească a Românilor din Ungaria. Satele românești din Ungaria au rămas fără preoți. Așa din 8 sate cari aparținuseră eparhiei Orăzii Mari numai într'unul a rămas, după încheierea păcii, un preot român, bătrân și bolnav și acesta. Acum a murit. Astfel Românilor noștri au rămas fără îngrijire sufletească. Preoții s'au refugiat la noi de urgia ungurească, iar creștinii români, cari nu mai pot vorbi românește decât în biserică, au fost siliți să-și boteze copiii pe la preoți catolici sau protestanți. Ceice se tot plâng la noi de tratamentul minorităților ar trebui să se cugete puțin și la astfel de lucruri...

SPICUIRI.

Dr. Snoi publică în Analele Academiei din Lubliana (Laibach, Jugoslavia) un interesant studiu despre *traducerea paleoslavă a evangheliei lui Mateiu* (Staroslovenski Mateiev evanghelii, Lubliana 1922, 34 p.). Autorul ajunge la concluzia că traducătorii, Ciril

și Metodie, au întrebuințat recensiunea alexandrină a textului grecesc al Sf. Scripturi.—

I. P. Xenides, *The Greeks in America* (New-York 1922) dă relații despre Grecii din America și legăturile lor cu ortodoxismul din Europa.—

In Revue d'histoire ecclésiastique tom. XVII (1921) pg. 260—305; 514—532 și tomul XVIII (1922) pag. 20—60 a apărut un interesant studiu al d-lui *M. Viller* despre *încercările de reunire a bisericilor (1274—1438)*: „La question de l'union des églises entre Grecs et Latins depuis le concile de Lyon jusqu' à celui de Florence (1264—1438).“ Autorul încearcă să puie întreaga chestiune în lumina cea adevărată a necesităților bisericești, dar și a celor politice.

Un sârb, *Emilian Piperovici*, care și-a făcut studiile teologice în Grecia, a publicat în anul 1919 la Atena un studiu despre *chestiunea Iliricului* în legătură cu pretențiile papalității (Τὸ Ἰλλυρικὸν καὶ τὰ ἐπ' αὐτοῦ δίκαια τῶν Ἐκκλησιῶν Ρώμης καὶ Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὰς λατινικὰς βλέψεις) arătând cum organizația bisericească s'a ținut de cea politică. A. Palmieri, vorbind despre această broșură (Rev. d'histoire ecclés. 1922 p. 197) nu admite acest punct de vedere, ci se raliază la părerea abatelui L. Duchesne (*L'églises séparées*). Totuși nu trebuie pierdut din vedere că biserica s'a desvoltat, în ce privește raportul ei față de stat, în Orient altfel decât în Occident. Lucrul acesta îl uită teologii occidentali, deși istoricii mireni din Apus apreciază aceste chestiuni mai just.

In „Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος“ (Alexandria) Tom. XXI. p. 357 și urm. (a. 1922) d. Phokylides publică un articol despre *sf. Ioan din Damasc.* („Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς καὶ Κοσμάς κατὰ πνεῦμα αὐτοῦ ἀδελφός“). —

In aceeaș revistă t. XXI p. 441 și urm. d. Polakis, publică un articol interesant (Πρώται ἀπόπειραι πρὸς ἀνόρθωσιν τοῦ ἐφημεριακοῦ κλήρου) despre o *societate a clerului*, constituită la *anul 1870*, pentru a ridica clerul de rând *din Grecia* împotriva căruia se ridica învinuirea că n'ar fi destul de cult. Mijloacele preconizate de acea societate erau: mai multă îngrijire a învățământului religios în școlile secundare și mai multă teologie în seminarii. —

In „Historisches Jahrbuch der Goerresgesellschaft“ 1923 (42. Jahrg.) pg. 1—11 un articol de Anton Michel despre „*Kirchliche Trennung vor Kerullarios?*“ —

In revista polonă „Przegląd historyczny“ seria a 2-a t. II. 1919—1920 d. Chodyncki discută *egalitatea politică a „ritului grecesc“* în *marele ducat al Litvaniei* pe vremea regelui Sigismund August. Numeroase documente. Acelaș t. III. 1921—1923 scrie despre *raporturile Republicii polone cu religia greco-orientală*.

Frank Gavin, profesor de Test. Nou în America, publică o operă mai mare (430 pag.), o expunere științifică asupra dogmaticii ortodoxe: „*Some aspects of contemporary greek orthodox thought.*“ Milwaukee, Morehouse Publishing Co. 1923. Cu alt prilej vom reveni.

F. Hauck publică o carte de actualitate: *Die Stellung des Urchristentums zu Arbeit und Geld.* Gütersloh. 1921. 168 p.

Giosuè Maliandi publică în *Nuova Rivista Storica*, a. VI (1922) pg. 368—378 interesante recenzii

CHITANȚĂ

D. *Mihail Tăcățian* protopresbiter

res. ref. cons din *Arad Str. Conas 2*

a plătit abonamentul în suma de *50* Lei - b., în

pând dela *1 Ian* până la *30 Iunie*

Cernăuți, în *15 Aug* 192 *3*.

Casa fol.: *6/102*

R Administrator

ADMINISTRAȚIUNEA

4043 Tip. — „Glasul Bucovinei” JURNALULUI BISERICESCULUI

CANDELA

despre noi.
lgiană de
evue d'his-
1923. fasc.
mătoarele:
ăcute ac-
i dela Fa-
ortodoxă
ridica ni-
eologic“ (p.
publică o
ă, împărțită
ocupă și de
ca ortodoxă.

R. Cândea

Bibliografie

Vasile Tarnavschi, Levitic, Traducere și comentar, Cernăuți. Societatea tipografică bucovineană, 1923.

Vasile Gheorghiu, Epistola către Romani, Introducere și comentar scurt, Cernăuți, Societatea tipografică bucovineană 1923.

Pimen, Mitropolitul Moldovei, Amintiri din marele războiu, 1923. Tipografia Mănăstirii „Neamțu“.

Reviste.

„*Renașterea*.” Anul II, No. 19, Octomvrie 1923, Craiova.

„*Cultura Creștină*,” Anul XII, No. 6--7, Iunie—Iulie 1923, Blaj.

„*Daruri*” Anul I, No. 4—6, Iulie 1923, Iași.

„*Junimea Literară*,” Anul XII, No. 8—9, 1923, Cernăuți.

PREȚUL 40 LEI

CANDELA

Revistă teologică și bisericească

publicată de

profesorii de la Facultatea de Teologie din Cernăuți,
Dr. Vasile Tarnavschi, Dr. Vasile Gheorghiu, Dionis
Jeremijw, Dr. Nicolae Cotlarciuc, Dr. Valerian Șesan,
Dr. Romul Cândea și Dr. Nicolae Cotos.

SUMARUL :

	<u>Pag.</u>
V. Șesan, Reflexiuni asupra unificării organizației bisericii ortodoxe din România întregită	321
V. Tarnavschi, Atacuri vechi și noi contra Testamentului Vechiu	359
V. Gheorghiu, Raportul literar dintre cele trei evanghelii dintâi	397
N. Cotos, Secta Studenților de Biblie (Russelliștilor)	413
Episc. Nectarie, Pastorală de Crăciun	432
Ip. Tarnavschi, Cuvântare	434
O. Sorocean, Predică	437
I. Puiul, Cuvântare la sfințirea temeliei Bisericii Unirii	447
Recensii : 1. S. Mehedinți, (V. Gheorghiu)	450
2. Dr. Miron Cristea, Pimen Mitropolitul Moldovei, Biserica cehoslovacă, Louis Eisenmann, Biserica națională cehoslovacă (R. Cândea)	450-458
I. Puiul, Invățământul Religiei în cursul primar	459
R. Cândea, Cronică, Spicuri și Bibliografie	462—472

CERNĂUȚI, 1923

Editura Facultății de Teologie

Director și Redactor : **Dr. Vasile Tarnavschi**

Administrator : **Dr. Valerian Șesan**

Redacția și Administrația : Cernăuți, Facultatea de Teologie

Abonamentele se fac la Administrația Revistei.

Prețul pentru România este 100 lei anual.

Pentru studenți 50 Lei anual.

Revista apare lunar.

Numărul costă 10 Lei.

————— Manuscrisele nu se înapoiază. —————

CANDELA

REVISTĂ TEOLOGICĂ ȘI BISERICĂȘCĂ

Reflexiuni asupra unificării organizației bisericii ortodoxe din România întregită¹⁾

de Dr. Valerian Șesan

*Î. P. S. Stăpâne! D-le General! D-lor Consuli!
D-lor Colegi! iubiți studenți și studente!
Doamnelor și Domnilor!*

Primind insigniile Rectoratului mulțănesc d-lui pro-
rector pentru urările de bine exprimate atât de cordial
iar totodată mă simt dator, ca și dela acest loc să
mulțănesc încă odată Colegilor mei pentru onoarea ce
mi-au făcut-o, încredințându-mi conducerea destinelor
universității acesteia pentru anul școlar 1923/24 și de-
clar că voi pune toate puterile mele în serviciul uni-
versității noastre care nu este numai un focar de știință
și cultură generală, ci totodată și cel mai de seamă fo-
car de știință și cultură națională, iar cultura fără fond
moral nu este cultura adevărată.

Purtat de aceasta convingere mă adresez D-Voastre
iubiți studenți și studente și, în acest moment solemn,
Vă rog cu toată dragostea să Vă dați bine seama că
apărarea națională de care sunteți însuflețiți în aceste
timpuri de mari frământări sociale și economice ale po-
porului nostru, recere chiar astăzi mai mult decât ori
când altă dată o profundă pregătire culturală și o muncă
positivă asiduă. Dacă anul trecut activitatea universitară

¹⁾ Acest discurs, ținut la 24 Octombrie cu ocazia inaugurării anului
de studii 1923/4 în Aula Universității din Cernăuși, apare aici amplificat
și completat.

era stânjenită prin agitațiuni ce nu erau la loc în sanctuarul universităților, astăzi studențimea română, pătrunsă de interesele superioare ale culturii naționale, restabilește liniștea și ordinea de care universitățile au nevoie spre ași îndeplini misiunea lor înaltă.

Iubiților studenți și studente !

Poporul român și-a pus în D-Voastre toate nădej-dile de mâne, iar D-Voastre în consecință aveți a îndeplini o datorie sfântă de a Vă într'arma de cu bună vreme, aici în acest măreț arsenal intelectual, cu toate armele științei, dar și ale sufletului, necesare pentru lupta grea a vieții ce Vă așteaptă pe fiecare în cercul său de activitate publică pentru binele și prosperarea neamului. Numai acela dintre D-Voastre v'a putea aduce folos neamului și țării care va fi mai bine format sub conducerea profesorilor voștri cari nu se mulțumesc numai cu aceea că Vă comunică rezultatele științei și ale străduințelor lor în domeniul culturii, ci cari cu dragă inimă ca cei mai buni prieteni ai voștri, își varsă tot sufletul lor într'al vostru.

Așa fiind, veniți Voi conducători de mâne ai popo-rului și Vă adăpați aici la isvorul limpede al științei și culturii naționale, căci numai pe calea aceasta a mun-cei neobosite cu care Vă deprindeți în tinerețe veți fi în stare să asigurați viitorul neamului și al țării !

Doamnelor și Domnilor !

În numele universității Vă aduc D-iilor Voastră cele mai sincere mulțumiri pentru asistența D-Voastră cu care ați mărit solemnitatea inaugurării mele de rec-tor al acestei universități. Prezența D-Voastre o privesc cu drept cuvânt nu numai ca o încurajare pentru mine, ci mai mult ca o dovadă că universitatea noastră este la înălțimea chemării ei sfinte și că așa fiind, D-Voastră aduceți omagii de recunoștință acestui focar de știință și cultură națională.

Și acum să-mi dați voe ca, urmând unui uz frumos că rectorul nou ales inaugurează anul său de activitate cu un discurs din specialitatea sa, să Vă vorbesc despre o problemă de tot actuală din viața bisericii noastre ort. române de după războiu.

Aceasta problemă este unificarea organizației bisericești ort. din România întregită și a venit în curs în anul 1919, adică îndată după întregirea politică a statului român, și care în momentul de față este aproape de a fi rezolvită, întrucât comitetul de 15 s'a întrunit zilele aceste pentru a da ultima redactare proiectului de „Dispozițiuni generale“, cât și proiectului de „Statut organic pentru organizarea bisericii autocefale ortodoxe române“.

Spre orientarea publicului am crezut de bine să dau unele lămuriri în aceasta chestiune care este de o epocală însemnătate pentru biserica noastră ort. română, precum nici mai puțin pentru însuși statul și poporul român.

Doamnelor și Domnilor !

După sbuciumările gigantice ale poporului român în războiul mondial ne-am ales cu visul de aur împlinit, întreginduse pe vecie patria română între apele istorice; Nistru, Tisa, Dunăre și Marea neagră. 800.000 de Români și-au jertfit viața lor pentru întregirea Neamului nostru, iar nouă precum și generațiilor ce vor să vină, ni incumbă datoria sfântă de a păstra neștirbită aceasta scumpă moștenire, întărindu-o tot mai mult.

După epopea de glorie pe câmpurile de luptă urmează acum epoca de muncă serioasă și neobosită, de muncă pozitivă întru consolidarea neamului și a patriei întregite.

Aceasta consolidare însă nu poate fi perfectă cât timp și biserica ortodoxă națională nu este consolidată.

Am avea nevoie acum de un al doilea Mitropolit Șaguna, însă lipsindu-ne un astfel de organizator bis. de prima forță, să căutăm noi singuri să îndeplinim în

patria întregită ceea ce Marele Şaguna a făcut în Ardealul său.

Numai un lucru ne pune pe gânduri. Este fatal, precum pentru procesul consolidării şi unificării statului român întregit, aşa şi pentru procesul consolidării şi unificării bisericii ort. române întregite, că unirea cu Patria mamă a provinciilor desrobite a aglomerat tradiţii şi principii destul de diferenţiate cari — poate numai dintr'un esagerat patriotism local — continuând în bună parte încă şi acum, dau impresia luptelor cu caracter regional; aşa: biserica din Ardeal ţine cu o esagerată sfinţenie la toate dispoziţiunile din Statutul său organic, deşi se ştie că nu toate principiile acestui Statut sunt aplicabile şi în alte părţi ale bisericii; d. e. alegerea parohilor de către poporeni, stabilită în Statutul organic, deocamdată nu se poate introduce în nici una din celelalte biserici din Patria mamă, Basarabia şi Bucovina, căci războiul mondial, slăbind forţele morale, a fost un îndrumător rău în aceasta privinţă; tot aşa de inaplicabil este şi principiul Statutului organic, că în consistoriile episcopale mirenii să aibă un vot *decisiv* chiar peste votul episcopului, căci prin o astfel de competenţă a mirenilor în chestiuni bis. se ştirbeşte caracterul episcopal al bisericei ort.; nu mai puţin imposibil este ca Mitropolia Ardealului să-şi păstreze în întregitate organizaţia ei mitropolitană chiar şi în sinul bisericii ort. române întregite, când istoria bis. ne învaţă că mai multe sinoade mitropolitane în sinul aceleiaşi biserici autocefale nu se pote admite în baza evoluţiunei organizaţiei centralisatoare a bisericii.

Nici biserica Bucovinei nu este ferită de tendinţe regionaliste; sunt adecă păreri destul de pronunţate cari accentuează regionalismul fondului bis. din Bucovina; aşisdere şi biserica din Basarabia, întocmindu-şi pe timpul republicei unele chestiuni bis. doreşte să şi le menţină şi mai departe; d. e. trecerea unei mari părţi a averilor bis. asupra Uniunii preoţeşti. Şi biserica din Patria mamă are unele particularităţi pe cari numai cu greu le abandonează, aşa alegerea chiriarhilor de către

Colegiul electoral stabilit prin legea sinodală din anul 1872, cât și instituțiunea Consistorului superior.

Este un noroc pentru biserica noastră că nu avem în sinul ei și lupte de clase între clerici și mireni, întrucât clericii de pretutindeni, spre lauda lor, au înțeles de cu bună vreme spiritul timpului și doresc o conlucrare cu mireni în chestiuni bisericești. Așisdere și P. S. chiriarhi au înțeles și ei chemarea vremii și cedează din drepturile lor, admitând nu numai pe clericii inferiori ci și chiar pe mireni la conducerea destinelor bis.

Tendențele regionaliste schițate pe scurt mai sus au fost în mare parte cauza că *legiferarea unificării organizației bis. deși se impunea de urgență*, totuși a întârziat până astăzi. Cu toată bunăvoința tuturor celor chemați, consolidarea bisericii ort. în România întregită de cinci ani încoace trece printr'o crisă neexplicabilă pentru mine. Credeam că de îndată ce au căzut granițele nefirești, biserica ort. română se va consolida dintr'o dată. *Credeam că mai ales în biserică, unde plutește acelaș duh sfânt, unde aceleași canoane au fost aplicate, unde aceiaș liturgie — acelaș cult se săvârșește*, entuziasmul sfânt al bucuriei asupra unirii politice a fraților despărțiți prin vitregia sortii, va produce o singură dorință ce ca un val se va revărsa dela un colț al bisericii până la celalalt și anume dorința de a fi o singură turmă într'un singur staul cu un singur păstor.

Purtat de aceasta credință a mea și știind prea bine că conform canoanelor 17. IV. și 38. VI. ecum., după unirea politică cu Patria mamă a provinciilor desrobite și după formarea unui singur stat, *urmează dela sine și unirea singuritelor biserici într'un singur corp bisericesc unitar*, spre a nu fi surprins nepregătit, eu care eram obligat în calitate de profesor de drept bis. să conlucru la aceasta organizare unitară a bisericii ort. române, m'am gândit îndată să intru în legături cu acele persoane cari și ele vor avea să-și spună cuvântul hotărîtor în aceasta chestiune.

Cum după mine Statutul organic al bisericii din Ardeal trebuia luat în considerare la unificarea orga-

nisației bis., m'am adresat P. S. episcop de Caransebeș, astăzi Mitropolitul Primat Miron, cu o scrisoare dedată 14/II. 1919 transmisă printr'un curier prin bunăvoința D-lui Ministru I. Nistor, ministru și pe atunci pentru Bucovina, care arată un deosebit interes pentru aceasta chestiune bisericească.

La 16/III. P. S. episcop Miron mi-a răspuns pe aceiaș cale.

Intrebarea mea principală între altele a fost, cum să se întocmiască Congresul bis., adecă în limbajul Ardealului, sinodul eparhial, căci îmi dam bine seama că aceasta chestiune va *condiționa* toate celelalte chestiuni de organizație și administrație bis. în viitoarea organizație unitară a bisericii.

Cum aceasta chestiune era foarte bine precisată în Statutul organic doriaș să știu mai de aproape efectele practice în biserica Ardealului.

Răspunsul P. S. episcop Miron m'a lămurit pe deplin și mi-a fost de mare folos la lucrările organizatorice *cari au început în Iunie 1919, când I. P. S. Mitropolit Pimen al Moldovei, conducător ad interim al bisericeii din Patria Mamă, fiind vacant scaunul Mitropolitului-Primat, împreună cu ministrul pentru Culte și Instrucție de pe atunci, d-l Angelescu, au convocat prima consfătuire la Sinaia la care am fost chemat și eu.*

Și de atunci până'n ziua de astăzi astfel de consfătuiri s'au ținut lanț. Scopul lor a fost ca prin amănunțite lămuriri și temeinice discuțiuni din partea clericilor și a mirenilor cunoscători de cauză să se afle soluția cea mai bună pentru legiferarea asupra unei organizații unitare bisericești.

Intre timp s'a convocat în Septemvrie 1920 o așa zisă Constituantă bisericească compusă din represintanți oficiali ai celor 5 biserici, și anume Mitropolia Ungrovlahiei, Mitropolia Moldovei, Mitropolia Ardealului, Mitropolia Bucovinei, Arhiepiscopia Basarabiei.

Un comitet de 15 (câte 3 de fiecare biserică) ales din sinul acestei Constituante primise însărcinarea importantă de a elabora un proiect de Statut organic unitar.

După lungi și temeinice debateri la care am avut onoarea de a colabora ca unul dintre secretarii acestui comitet, s'a alcătuit mai întâi un unic proiect de Statut organic, din care apoi s'au extras „Dispozițiunile generale pentru organizarea bisericii autocefale ort. române“ din motivul că Statutul organic, având a trece prin parlament spre a primi puterea de lege, nu poate fi discutat în amănuntele sale, (d. e. asupra competențelor Sf. Sinod, ale episcopilor, ale preoților), de deputați cari nu aparțin bisericii noastre, ba sunt chiar dușmani declarați ai ei.

„Dispozițiunile generale“ cari cuprind principiile fundamentale, pot fi discutate punct de punct în parlament, fiindcă în fond privesc situația de drept a bisericii ort. în statul român pe bazele unui raport reciproc între statul român și biserica ort., care raport s'a și stabilit între timp în Constituția cea nouă a țării în următorul mod: art. 22 „Biserica ort. română“ fiind religia marei majorități a Românilor este biserica dominantă în statul român. În tot regatul României Biserica ortodoxă va avea o organizație *unitară* cu participarea tuturor elementelor ei constitutive, clerici și mireni. O lege specială va stărnici principiile fundamentale ale acestei organizații unitare, precum și modalitatea după care biserica își va reglementa, conduce și administra, prin organele sale proprii și sub controlul statului, chestiunile sale religioase, culturale, fundamentale și epitropești. Chestiunile spirituale și canonice ale bisericii ort. române se vor regula de o *singură autoritate sinodală centrală*. Mitropoliții și episcopii bisericii ort. române se vor alege potrivit *unei singure legi speciale*“.

Ne bucurăm că la stabilirea acestui articol din Constituție au contribuit și mireni, între cari d. deputat Dr. Aurel Morariu, într'un discurs foarte bine întemeiat juridicește și canonicăște, a apărut cu mult succes punctul de vedere al bisericii noastre, câștigându-și astfel mari merite pentru biserică, ceea ce Î. P. S. Mitropolit Primat Miron i-a și notificat cu mulțumită într'o scrisoare elogioasă.

Partea specială a Statutului organic care cuprinde organizația internă a bisericii va trece în bloc fără discuție prin parlament, întrucât art. 23 al Dispozițiilor generale prevede aceasta zicând: „Alăturatul Statut pentru organizarea bisericii autocefale ort. române, alcătuit și aprobat de biserică pe temeiul principiilor cuprinse în aceste dispozițiuni generale, făcând parte integrantă din ele, va avea la rândul-i putere de lege“.

Ambele aceste proiecte, „Dispozițiunile generale“ cât și „Statutul organic“ au fost discutate pentru ultima dată de către comitetul de 15, convocat la 11 cor. și s'au întors iarăși în Sf. Sinod care în sesiunea de toamnă ce vine li va da ultima redactare rămânând ca apoi să le înainteze guvernului care în conformitate cu Mesagiul Tronului din 15/X. le va trece prin parlament încă în sesiunea de toamnă.

Avem cele mai bune speranțe că precum în Constituția cea nouă a țării, guvernul dimpreună cu corpurile legiuitoare au știut să aprecieze meritele mari ale bisericii străbune pentru întărirea și prosperarea neamului nostru, așa și acum cu ocazia legiferării asupra organizației unitare a bisericii dominante în stat, vor ști să respecte dorințele acestei biserici, știind prea bine că consolidarea și întărirea bisericii dominante este una din petrele fundamentale pentru consolidarea și întărirea statului român.

Dară chiar din motivul acesta să se știe un lucru că, precum Constituția nouă a țării întregite trebuia făcută dacă nu din alte motive, atunci cel puțin pentru prestigiul Regatului român ca stat civilizată în concertul celorlalte state civilizate, așa și Constituția bisericii ort. române trebuie făcută, dacă nu din alte motive, atunci cel puțin pentru prestigiul bisericii ortodoxe ca biserică adevărată a lui Hristos.

După aceasta introducere asupra genezei unificării organizației bisericii ort. în România întregită să-mi dați voie, onorați prezenți, să intru în amănuntele conferinței de astăzi.

Ca bază pentru unificarea organizației bisericii ort. române s'a luat organizația *cea mai progresată* din câte existau în bisericile din Patria Mamă, Ardeal, Basarabia și Bucovina cari biserici, în decursul timpurilor, au primit în organizațiile lor externe anumite forme diferite după regimurile politice, la cari au fost supuși Românii, căci, peste tot vorbind, organizația externă a bisericii ortodoxe s'a resimțit totdeauna de raportul ei față de stat încă de pe vremea imperiului roman.

Cea mai progresată organizație bisericească din câte existau pe teritoriul României întregite o are Mitropolia Ardealului și *numai aceasta este motivul* că Statutul organic al Mitropoliei Ardealului s'a luat *drept bază de discuție pentru stabilirea unei organizații unitare a bisericii ortodoxe române întregite.* (Consfătuirea din Sinaia).

Sub *organizație progresată* să nu înțelegem însă ceva greșit. Progresat este cineva sau ceva atunci când din cauza anumitelor împrejurări interne și externe a trecut peste bazele sale primordiale de existență și când aceasta evoluțiune s'a făcut în așa măsură că o revenire la situația primordială de unde a început progresul, nici nu mai e posibilă.

Nu așa este a înțelege progresarea organizației Mitropoliei din Ardeal, căci biserica ortodoxă nu poate decât să se ție foarte strâns de fundamentele primordiale, puse de însuși Isus Hristos și de apostolii săi. Biserica lui Hristos deci nu poate decât să fie conservativă ceea ce încă nu însemnă că un progres în cele bisericești ar fi imposibil. Viața în biserică a evoluat conform spiritului timpului și deci un progres este posibil, însă el nu are voie să treacă în așa măsură limitele date de principiile fundamentale încât rumpându-se legătura cu situația primordială o rentoarcere la bazele primordiale ar fi imposibilă, căci atunci aceasta biserică devine sau eretică sau cel puțin schismatică.

Accentuez că progresarea organizației bis. din Mitropolia Ardealului nu este a se lua în acest înțeles și deaceia să analizăm acum întruce constă acest progres și

întrucât el de fapt este făcut pe bazele primordiale ale bisericii lui Hristos.

Principiile fundamentale ale organizației Mitropoliei Ardealului sunt precizate în Statutul ei organic și sunt următoarele :

1. Principiul despre autonomia bisericească.
2. Principiul constituțional.
3. Principiul reprezentativ.
4. Principiul electiv.
5. Principiul participării mirenilor la administrarea chestiunilor bis. în raportul numeric de $\frac{2}{3}$ față de $\frac{1}{3}$ din cler.

Să trecem acum la cercetarea acestor 5 principii.

1. Autonomia bisericească înseamnă independența bisericii de orice influență ce vine din afară de biserică, adică să vorbim concret, fiind numai un singur caz posibil, independența bisericii față de influența statului, adică a guvernelor ce conduc statul.

În comparare cu organizațiile bisericilor din Patria Mamă, Basarabia și Bucovina putem constata că Mitropolia Ardealului și-a dobândit o deplină autonomie față de statul, adică guvernul maghiar. Mitropolia Ardealului își reglementa, conducea și administra independent, adică numai prin organele sale proprii și fără un amestec al statului, toate chestiunile bisericești școlare și fundamentale.

Aceasta este un progres fără îndoială, când știm că în Bucovina multe chestiuni mai însemnate bis. trebuiau aprobate de împăratul Austriei sau de guvernul său. Aceiași situație o avea atât biserica din Basarabia sub regimul țarilor rusești, cât și biserica din Patria Mamă sub regimul legii sinodale din a. 1872, al legii clerului mirean din a. 1893, al legii despre casa bisericii din a. 1902.

Să vedem acum dacă aceasta autonomie progresată, stabilită în Statutul organic, stă pe fundamentele date de Isus Hristos și de apostolii săi și este în concordanță cu evoluțiunea vieții bisericii ort. în decursul veacurilor.

Este absolut exact că Isus Hristos a avut în vedere autonomia bisericii sale față de influența statului,

adecă a împăratului absolutistic de pe atunci, când accentuează (la Matei XXII. 21): dați împăratului cele ce sunt ale împăratului, iar lui D-zeu cele ce sunt ale lui D-zeu.

Din cuvintele lui I. Hristos rezultă că toate chestiunile cari se raportă la D-zeu (dogma, morala, cultul) sunt chestiuni în afară de influența împăratului.

Aici intervine însă vestitul cap. XIII. al epistolei către Romani, unde apostol. Paul, bine înțeles în spiritul învățăturelor primite dela I. Hristos, ordonă: „toată suflarea să se supuie diregătoriei, căci nu este autoritate decât numai dela D-zeu, iar cel ce se opune autorității se opune ordinului lui D-zeu, deaceia dați tuturor ceea ce se cuvine, celui cu dare, dare — celui cu bir, bir — celui cu frică, frică — celui cu onoare, onoare“.

La primul aspect pare aici a fi o divergență de păreri, însă nu este așa, căci să nu perdem din vedere că biserica lui Hristos are două laturi: una spirituală și alta materială — vizibilă. Biserica ca instituție spirituală se ocupă numai de cele spirituale — transcendente, de mântuirea sufletelor, adecă de acele lucruri ce sunt ale lui D-zeu.

Protestanții s'au oprit aici și privesc biserica numai ca o legătură a celor sfinți, adecă sfințiți prin darurile dumnezeiești.

Biserica adevărată a lui Hristos însă mai are și o latură materială — vizibilă, întrucât însuși Hristos a organizat biserica sa ca un organism social vizibil, inzes-trat cu toate mijloacele necesare pentru a-și ajunge scopul.

Ca societate vizibilă biserica stă alături de stat. Aceasta este în știința dreptului bis. un principiu fundamental cu privire la calitatea de drept a bisericii ca organism social. Luând însă chestiunea cum ni se prezintă ea în raportul concret al statului față de biserică, constatăm ceea ce I. Hristos a exprimat în termini generali, ceea ce apost. Paul a esplicat puțin mai pe larg, ceea ce în decursul timpurilor s'a întâmplat aevea, că adecă biserica în forma ei de organism social se

află pe teritoriul unui stat care față de toate societățile de pe teritoriul său exercită un drept de suveranitate. Biserica ortodoxă îndată dela început și prin toate timpurile până astăzi, n'a negat nicicând o legătură strânsă de drept dintre biserică în calitate de organism social și dintre stat. Biserica ortodoxă a recunoscut controlul statului în anumite chestiuni bisericești, ba chiar a admis ca statul, adecă împăratul bizantin, să legifereze în chestiuni de organizație și administrație bis., cât timp aceasta legiferare se ținea în limitele ființei și a spiritului bisericii, în limitele dogmelor a moralei și a cultului de cari împăratul nu avea voe să se atingă.

Pentru o legătură strânsă între statul ortodox și biserica ortodoxă vorbește și următoarea împrejurare foarte importantă. Biserica ort. admite principiul național în biserică; însuși I. Hristos a dat ordin apostolilor săi, ca să meargă la toate popoarele și să le predice evangelia ori și cum în limba națională a respectivului popor; iar prin pogorîrea Sf. Spirit în Duminica Rusaliilor apostolii au înțeles intențiile lui I. Hristos în așa fel că ei aveau să se folosească de limba națională nu numai la lățirea creștinismului, ci și la întărirea lui. Limba națională era și limba cultului în sinul unui popor. Acest principiu național în biserică a fost fixat chiar prin canon. 34 apostol. care hotărește foarte lămurit: „că episcopii fiecărei *națiuni* să-și aibă protosul lor pe care trebuie să-l recunoască de cap al lor“.

Astfel biserica ortodoxă a primit caracterul unei biserici naționale a respectivului popor care își avea statul său național.

Putea biserica națională să nu stea în legătură strânsă cu statul național, mai ales când în primele timpuri de dezvoltare a fiecărui popor ca stat, viața națională în stat pulsa prin arteriile religioase ale bisericii?

Așa la noi Români, biserica ortodoxă a stat la leagănul poporului român, crescându-l și ocrotindu-l până'n zilele noastre și conservându-i limba și obiceiurile. Se poate ca statul român sau biserica ortodoxă română să se desintereseze de o laltă, când ambii conduc acelaș popor?

Ce cuprinde însă principiul de autonomie, stabilit în statutul organic al Mitropoliei Ardealului? Nimic mai mult și nici mai puțin, după părerea mea, decât *separarea* bisericii de stat, iar aceasta la noi Români, pentru foarte lung timp, nu poate admite nici statul, ba nici biserica și cu atâta mai puțin poporul român care are încă neapărată trebuință de o conlucrare strânsă a statului cu biserica pentru propășirea culturală, morală și economică a sa.

O autonomie în cadrele date de ființa bisericii ca instituțiune de mântuire sufletească este o *conditio sine qua non* pentru atingerea acestui scop, însă o eliminare a oricărei conlucrări a statului în chestiuni așa zise externe bisericești, adică în chestiuni de administrație și organizație bisericească, ar fi după mine, chiar în dauna bisericii care astăzi, neavând încă resurse materiale proprii, absolut necesare pentru existență, necum pentru independență, ar duce-o greu fără de ajutorul statului în aceste timpuri de după războiu, încă tulbure din cauza decadenței morale generale. Dacă însă mai luăm în considerare și faptul că biserica ortodoxă este o parte a sufletului poporului român, atunci cine ar fi în stare să rupă acest suflet în două, afirmând că statul român nu are nimic comun cu biserica ortodoxă — că statul român poartă caracter interconfesional — că biserica ortodoxă este o simplă societate ca oricare alta.

Eacă aici ne-ar aduce în scurt timp *autonomia* preconizată în statutul organic al Mitropoliei Ardealului. În cazul aplicării integrale a statutului organic am mai putea cere pentru biserica noastră o *absolută autonomie* față de stat, iar pe de altă parte să pretindem dela stat ca el să dea bisericii ortodoxe situația de biserică dominantă, să-i dea bisericii privilegii și preoților salare?

Forțat de împrejurări grele în cari trăia poporul român în Ungaria, Mitropolitul de fericită memorie, Andrei Șaguna dimpreună cu tot poporul român ortodox au eluptat o autonomie bis. ce esclude aproape cu desăvârșire orice amestec al statului maghiar. Cauzele sunt cunoscute. Statul maghiar asupra poporului român și

biserica sa națională. Sub astfel de împrejurări numai o autonomie absolută a bisericii putea să-i scape pe Români din ghiarele asupritorilor, cari căutau să li răpiască și limba și legea strămoșască.

Fericita idee a Marelui Șaguna în ce privește autonomia absolută a bisericii ortodoxe române în Ungaria a fost o măsură foarte salutară de apărare națională. Concentrând toată viața națională împrejurul altarului, Mitropolitul Șaguna a trebuit să ceară pentru acest altar autonomia cea mai întinsă.

În statul român însă care de veacuri este apărătorul Ortodoxiei, — în statul român care de veacuri a trăit în cea mai strânsă legătură cu biserica ortodoxă — în statul român în care Domnii țării cu boerii și vlădicii au fost însuflețiți de un singur gând, cel al păstrării legii strămoșești, — în statul român al cărui Voevozi au fost ctitori și sprijinitori ai Ortodoxismului în întreg Răsăritul Europei, substituindu-se prin aceasta operă milostivă foștilor împărați bizantini, — în statul român în care poporul român a dorit ca orice manifestație națională a sa să poarte caracterul specific religios al bisericii strămoșești, *în acest stat român o astfel de autonomie bis.*, cum a avut-o Mitropolia Ardealului în granițele vitrege ale statului maghiar, este o imposibilitate!

O autonomie bisericească cerem și noi în Comitetul de 15; Art. 2 al „Dispozițiunilor generale“ are următorul text: „Biserica ort. română *ca biserică autonomă* după dreptul canonic, recunoscută în Constituția țării, își reglementează, conduce și administrează prin organele sale proprii, toate afacerile sale bisericești, școlare, fundationale și epitropești, *cu observarea legilor Statului*“.

Acest text este luat pe deaîntregul din Statutul organic al Ardealului, cu excepția ultimelor cuvinte adause „cu observarea legilor statului“ care fac că autonomia cerută de noi nu este aceeași din Statutul organic.

Acolo unde interesele statului român cer imperios o acțiune comună a bisericii cu statul, „Dispozițiunile generale“ admit aceasta, căci există chestiuni bisericești de cari un stat național nu se poate desinteresa, când

e vorba de o îndrumare națională a poporului, d. e. episcopii au fost și sunt la noi Români, și în genere la toate popoarele ortodoxe, nu numai capii bisericești, ci și conducătorii și îndreptării poporului pe terenul cultural-național. Alegerea episcopilor deci este nu numai o chestiune de interes bis., ci și o chestiune eminentă de stat căci, precum în divanul domnesc din vechile principate, așa și acum în parlamentul țării episcopii fac parte de drept și sunt astfel un factor important în viața statului.

Deaceea art. 9 al Dispozițiunilor generale stabilește că „confirmarea episcopilor aleși se face de către Rege urmând, după datinele țării, investitura regală“. Așisdere și preoții sunt chemați să facă educația poporului, și nu numai educația morală, ci și națională și chiar cetățenească; deaceea și statul are un interes să vadă, cine și în ce direcție va face educația cetățenilor săi, iar acest interes al statului se evidențează mai ales față de minoritarii ortodoxi cât și față de Cultele străine.

Așadară există un șir întreg de chestiuni bisericești așa zise mixte cari fiind nu numai în sfera intereselor bisericești ci și a statului, cad de drept în competența comună a autorității bis. și a statului, d. e. spre a induce numai cele mai însemnate chestiuni mixte: înființarea și demarcațiunea mitropoliilor, episcopiilor și parohiilor; fixarea zilelor de sărbătoare sau de repaos; registrele mitricale; creșterea religioasă-morală în școală prin *învățământul religios obligator* cel puțin 2 ore pe săptămână (vezi art. 15 al Dispozițiunilor generale); soluționarea chestiunii matrimoniale (vezi art. 16 al Dispoz. generale care are următorul text: „pentru toți ortodoxii din România *cununia bis.* este obligatorie, *Divorțul bis.* cade în competența bisericii“); chestiuni filantropice (vezi art. 17: „Armata, penitenciarele, spitalele, orfelinatele, școalele de corecțiune, căile ferate române vor avea preoți proprii) = toate aceste chestiuni, numai în colaborare armonică a statului cu biserica, pot fi resolve în conformitate cu interesele bisericii ort. și ale statului român, „care interese nu se contrazic, nici se exclud, ci din

contra se întregesc“ (Proiectul meu de unificare a organizației bis., Cernăuți, 1920, pag. 49).

Dacă „Albina“ și în genere Uniții români, cu ocazia recentelor congrese (în Octomvrie) ale preoțimei ortodoxe (Sibiu și București) caută să speculeze năzuințele la autonomie ale bisericii ortodoxe, cu motivarea că „numai sfântul Scaun poate apăra biserica de tirănia statului“, atunci aceasta afirmare este numai o dovadă mai mult, că biserica romano-catolică în frunte cu sfântul ei scaun nici când nu vor înțelege legăturile sufletești ale bisericii ortodoxe cu poporul, adică statul român, deoarece biserica rom.-catolică nici când n'a admis principiul național în biserică.

Aceste ademeniri la unire cu Roma a bisericii ortodoxe române, numai pentru motivul că atunci biserica română își va câștiga dorita autonomie deplină față de statul român, rumpând orice legătură cu el, sunt ridicule și cuprind o insultă la adresa bisericii ortodoxe care este creatoare și susținătoare statului român; pe de altă parte însă aceste ademeniri sunt instructive pentru toți acei ortodoksi cari doresc o astfel de autonomie absolută a bisericii care autonomie ar însemna o slăbire a elementului român în statul român.

II. Trecem acum la principiul *constituțional* stabilit în Statutul organic al Mitropoliei Ardealului.

După înlăturarea absolutismului popoarele conștiente de drepturile lor cu privire la conducerea statului au reușit să-și realizeze aceste drepturi firești de autogovernare, fixându-le în legile fundamentale constituționale ale statelor moderne.

Nici biserica ortodoxă n'a putut să rămână neatinsă de aceste tendințe de constituționalizare a organizației ei, cu atâta mai mult că principiul guvernării absolutiste este străin ființei bisericii ortodoxe.

Chiar în timpurile vechi întâlnim pelângă episcop așa zisele presbiterii care îl ajută pe episcop în guvernarea bisericii. Ignatie Martirul, la începutul sec. II., numește pe membrii acestui presbiteriu: „Consfătuitori și

asesori ai episcopului“, fără îndoială după exemplul *sinedriului* din V. Testament.

E drept că în baza caracterului episcopal al bisericii ortodoxe numai episcopul este responsabil pentru conducerea bisericii, și că deaceia aceste presbiterii încă nu puteau pe atunci să aibă rolul corporațiilor constituționale de astăzi, însă au existat desigur și episcopi de tagma lui Ciprian din Cartago care, pe la mijlocul sec. III., nu făcea nimic mai însemnat fără sfatul presbiteriului său și nici fără consensul poporului, iar la sinodul din a. 256, în chestia botezului ereticilor, a admis pelângă episcopi și o mare parte a poporului.

Nefiind însă pe atunci principiul constituțional admis în organizația statului, nu putea acest principiu nici în organizația bisericii să prindă rădăcină și să se desvolte.

Instituirea (în secol. IV-lea) de sinoade episcopale periodice (can. 37. apostol; can. 5. I.; 2. II.; 19. IV. ecum.; 8 trulan) pelângă mitropolit și apoi pelângă Patriarh, nu sunt ele evidente începuturi de constituționalism în biserică?

Introducerea în sec. XIV. la Sârbi și Bulgari de congrese naționale mixte (*narodni sobory*) compuse din clerici și mireni cari resolvau chestiuni bis., este o dovadă că principiul constituțional a fost viu în biserică ortodoxă și deaceia vedem că în timpurile noi, când spiritul constituțional a luat curs liber în organizația statului, biserică ortodoxă *nu s'a opus* acestui curent, ci l'a introdus și în organizația proprie, bine înțeles în mod lent și treptat.

Numai Mitropolia din Ardeal, grăbită și silită fiind de împrejurări, a introdus deodată și pe întreaga linie acest principiu constituțional și anume:

În parohie există pelângă paroh și, durere, câteodată și în afară de paroh, adică peste paroh, corporațiuni legislative și administrative; la fel și în protopopiate și în eparhie și în mitropolie.

Acest constituționalism prea larg trebuie însă corectat. Având corporațiunile de pelângă episcop și Mitropolit un vot decisiv peste votul episcopului și al Mitropolitului,

acest constituționalism exagerat nu se potrivește cu principiile fundamentale ale bisericii ort., deoarece știrbește caracterul episcopal al bisericii, unde dezvoltarea organizației sa produs de sus în jos, iar episcopii ca urmași ai apostolilor sunt singurii purtători ai puterii bisericești.

Pe chestia aceasta sau purtat lungi și aprinse debateri în comitetul de 15, până'n fine am ajuns la un expedient mijlocitor între ambele principii divergente. Am păstrat caracterul episcopal al bisericii, însă am admis *pelângă* episcop și Sf. Sinod un șir întreg de corporațiuni.

Vezi art. 5 al Dispozițiilor generale: „In fruntea bisericii ca *autoritatea cea mai înaltă*, și ca *for supremă* Sf. Sinod. El resolvă toate chestiunile bis. de *orice natură* care după canoane, legi și regulamente speciale, intră în competența lui. — *art. 6. Pe lângă Sf. Sinod* (accentuăm cuvântul „*pelângă*“) funcționează în viața administrativă, culturală-școlară, fundațională și epitropească a bisericii — corporațiuni constituite în parohie din bărbați majori ai parohiei, iar în celelalte părți constitutive (adecă protopopie, episcopie și mitropolie) din reprezentanții clerului și ai poporului în proporție de $\frac{1}{3}$ clerici și $\frac{2}{3}$ mireni.“

Autogovernarea clericilor și a mirenilor în chestiuni bisericești, dupăcum s'a stabilit de comitetul de 15 în proiectul de Statut organic unitar, în așa zisele congrese sau adunări mixte pe lângă episcop, cât și pe lângă Sf. Sinod își au motivarea, însă totodată și corectivul lor în practica bisericii ortodoxe, care practică a fost întotdeauna în conformitate cu ființa bisericii ortodoxe.

Dacă facem o scurtă privire istorică asupra colaborării clericilor și mirenilor cu chiriarii, putem constata că clericii, încă din timpurile apostolice (vezi epistolele lui Ignatie Martirul de pe la finea sec. I.), au luat parte pe lângă chiriarii la conducerea *tuturor* chestiunilor administrative bisericești. Și aceasta s'a întâmplat din simplul motiv că clericii inferiori, fiind și ei urmași ai apostolilor, prin ființa lucrului erau îndreptățiți de a lua și ei parte

la exercitarea puterii bisericești în forma de ajutători și sfătuitori pe lângă episcopii lor.

Alta era situația mirenilor cari, în conformitate cu ființa bisericii ortodoxe, nu fac parte din biserica conducătoare, ci formează biserica ascultătoare, adică cea condusă.

Participarea mirenilor la conducerea *tuturor* chestiunilor administrative sau chiar legislative bisericești este în afară de ființa bisericii ortodoxe. *Numai la anumite chestiuni bisericești specifice dintre cele administrative și nici decum dintre cele legislative* pot fi și au și fost admiși mirenii la colaborare cu ierarhia, însă și aceasta colaborare a fost când în măsură mai largă, când în măsură mai restrânsă, dupăcum au știut și mirenii să-și valorifice influența.

La două chestiuni administrative bisericești și chiar dintre cele mai însemnate, au participat mirenii încă din primele timpuri; aceste chestiuni bisericești și astăzi pot fi rezolvite cu concursul mirenilor.

Aceste chestiuni sunt: *a)* alegerea episcopilor și *b)* întrebuințarea averii bisericești.

Ca să putem aprecia mai bine principiul constituțional de autoguvernare a mirenilor în ambele aceste chestiuni, credem să consultăm practica bisericii ortodoxe.

a) Alegerea episcopilor este singura chestiune bisericească la care mirenii au participat îndată dela înființarea bisericii, după exemplul apostolilor cu ocazia completării numărului lor de doisprezece. Însă apostolii înșiși n'au așezat urmașii lor în acelaș fel. Pe episcopul Iacob al Ierusalimului l'au ales și așezat ca episcop doi dintre apostoli (Petru și Ioan); de altfel fiecare apostol așeza el singur episcopi în bisericile înființate de el (I. Timotei, III. 1 ss.)

Deaceea vedem că alegerea episcopilor în decursul veacurilor nu s'a făcut numai cu participarea mirenilor ci și fără de ei, prin sinoade episcopale.

După mărturiile lui Clementie Romanul, episcopul Romei din secol. I., ale lui Ciprian, episcopul Cartagenei din secol al III. și ale Constituțiunilor apostolice (cart.

VIII. cap. 4 din secol. IV-V.) alegerea episcopilor se făcea de către episcopii învecinați împreună cu clerul și poporul episcopiei văduvite; la aceste alegeri, care erau *directe*, lua parte întreaga populație fără deosebire de stare. Făcând însă poporul de rând mari tulburări la aceste alegeri, intervine în jumătatea a doua a secolului IV. sinodul din Laodicea (can. 13) și oprește ca „ochlosul“ adică plebea, să ia parte la alegeri. Astfel pătura cea mai de jos a poporului își pierde, pentru un timp îndelungat, dreptul la alegerea episcopului. Persoanelor distinse din popor însă li s'a recunoscut și mai departe acest drept la alegere, deși sinodul I. ecumenic (can. 4) ordonă chiar eliminarea tuturor mirenilor dela alegerea episcopilor, având a se face alegerea numai de sinodul mitropolitan.

Cum însă participarea poporului la alegerea episcopului primise tăria unei legi usuale, recunoscută de întreaga biserică, sinoadele ulterioare n'au mai putut suprima acest drept al poporului. Dar autoritatea sinodului I. ecumenic a fost totuși atât de efectivă, încât a *înlăturat alegerea directă a mirenilor*, chiar și a persoanelor mai distinse, *înlocuindu-o cu o alegere indirectă în formă de propunere de ternă.*

Impăratul Iustinian nu putu decât să dea formă de lege acestei practice care consista în aceea că clerul și aceste persoane mai distinse din popor (primates civitatis = πρώτοι τῆς πόλεως, Nov. 123) alegeau trei candidați de episcopi, dintre cari sinodul mitropolitan (episcopesc) alegea unul. Aceasta practică s'a menținut în unele locuri și pe timpul sinodului din Ierusalim din a. 1672 și aceasta practică nu este în fond nimic alta decât re'ntoarcerea la exemplul dat de apostoli cu ocazia alegerii celui al 12-lea apostol în locul lui Iuda trădătorul: toți frații, adică clerul și poporul, „au pus“, adică au propus doi, iar apostolii prin rugăciune cu impunerea mânelor și prin sorți au ales unul (Faptele apostol. I. 23 și urm.)

Consolidându-se organizația mitropolitană, dar mai ales cea patriarhală, mirenii în cele patru patriarhate au

fost cu timpul eliminați cu desăvârșire chiar și de la participarea indirectă la alegerile episcopilor, mitropoliților și patriarhilor (vezi mărturia lui Simeon din Tessalonichi, din secol. XV. De sacris ordinationibus, cap. 189, 224).

Există astăzi biserici autocefale ortodoxe, unde alegerea capilor bisericești, cât și a tuturor chiriarhilor, se face fără vre o participare a mirenilor. Aceste biserici sunt chiar patriarhatele vechi din Constantinopole (până la a. 1860), Alexandria, Antiohia, Ierusalim, apoi bisericile din Rusia și Grecia cari au urmat întru toate organizația patriarhiei constantinopolitane. Este semnificativ că spiritul grecesc cât și cel rusesc era potrivit unei colaborări a mirenilor cu ierarhia.

Sărbii din vechiul și noul regat, precum și în fosta mitropolie a Carlovățului, admit pe mireni cel puțin la alegerea capilor bisericești, pecând alegerea episcopilor se face numai de sinodul episcopesc.

Cu colaborarea mirenilor se aleg atât capii bisericești, cât și toți chiriarii ceilalți în bisericile românești din Mitropolia Ardealului și Vechiul Regat, precum și în biserica din Bulgaria.

Există o singură biserică, Mitropolia Ciprului, unde episcopii se aleg cu participarea mirenilor, pecând capul bis. se alege numai de sinodul mitropolitan.

În „Canonismosul“ din a. 1860 se stabilește că în patriarhatul din Constantinopol mireni să ia parte la alegerea patriarhului, însă aceasta alegere nu este directă, ci *indirectă* în formă de propunere de ternă, din care sinodul patriarhal alege unul.

Acelaș fel de alegere indirectă de către mireni se practică astăzi și în Bulgaria cu ocazia alegerii episcopilor (St. Zankow, Administrația bisericii ort. bulgare 1920, pag. 176.); așadară reînvie cel puțin în parte în aceste două biserici practica veche legiferată și de împăratul Iustinian care practică, după părerea noastră, corespunde mai bine caracterului episcopal al bisericii ortodoxe (vezi amănunte în proiectul meu de unificare a organizației bis., cap. III. despre alegerea mitropoliților și episcopilor.)

Însă cu această participare indirectă la alegerile de episcop poporul nu se mai mulțumește în era constituțională. Alegând direct pe reprezentanții săi politici, poporul tinde la alegerea directă și a episcopilor.

Este semnificativ că chiar Românii din Mitropolia Ardealului în a. 1868, iar în Vechiul Regat în a. 1872, sunt primii cari aduc legi bisericești fundamentale în spirit curat constituțional, dând întregului popor dreptul de a alege în mod direct pe toți chirarhii săi.

Explicația trebuie să o căutăm fără îndoială în tendințele marelui organizator Șaguna de a câștiga bisericii cea mai deplină autonomie față de influința statului maghiar, care autonomie era mai asigurată prin alegeri directe. Cum aceste alegeri directe se practicaseră în primele timpuri ale bisericii, Șaguna, ca un cunoscător profund al întregii vieți bisericești din trecut, restabilește poporul în drepturile sale avute în primele veacuri. Mai amintim și faptul că în timpurile mai apropiate în principatele române boerii țării alegeau în mod direct pe chirarhii bisericii.

Cu drept cuvânt se poate afirma deci că, în ce privește participarea mirenilor la alegeri directe ale episcopilor și mitropoliților, Mitropolitul Șaguna are meritul necontestat, de a fi dat îndrumări decisive întregii biserici ortodoxe de pretutindeni.

În biserica ortodoxă din România întregită participarea mirenilor la alegerea *directă* a tuturor chirarhilor a ajuns să fie un obicei al pământului care trebuie respectat și în viitor.

b) A doua chestiune administrativă bisericească la a cărei rezolvire mirenii au participat în decursul timpurilor, este administrarea, adică mai corect întrebuințarea averii bisericești.

Deoarece subiectul averii bisericești este după canoane (can. 24 și 25 din Antohia) ca și după legile împărătești (Nov. 120 și 131) fiecare biserică locală în parte (vezi Cotlarciuc, Subiectul averii bis., pag. 3), trebuie să facem, distincțiune între diferitele averi bisericești, cum sunt: averea bisericii parohiale, a bisericii

episcopale, a bisericii mitropolitane sau patriarhale, a mănăstirii. Generalisându-se în usul de toate zilele acest termen de „avere bisericească“ asupra tuturor feliurilor amintite de avere bisericească, vom lămuri pe scurt în cele următoare, la cari dintre aceste feliuri de avere bis. și în ce măsură au fost în trecut admiși mirenii să participe la administrarea lor.

Apostolii n'au voit să se ocupe cu administrarea averilor „depuse la picioarele lor“ (Faptele apost. cap. IV. 35 ss.) spre a nu fi reținuți dela alte lucruri mai însemnate, și au ordonat poporului să-și aleagă pentru acest scop 7 bărbați, plini de spiritul sfânt și de înțelepciune (fapt. apost. cap. VI. 3), iar apostolii rugându-se și-au pus mânele preste dânșii, consacându-i în clerici (diaconi).

Nu se poate reproșa apostolilor tendințe clericale într'un timp când cohesiunea dintre clerul conducător și turma ascultătoare era extraordinar de intensivă, ci cauza că acești primi administratori de avere bisericească au fost clerici și trebuia chiar să fie clerici, este aceea că din ofrandele date bisericii din produsele câmpului (pâne, vin, tămâie etc.) se alegea o bună parte pentru trebuințele cultului, iar restul se împărția între săraci la așa zisele agape, care erau în strânsă legătură cu cultul divin.

În primele timpuri de dezvoltare a organizației bisericești biserica episcopală, fiind matca bisericilor rurale din circumscripția parohiei episcopale, era și subiectul întregii averi bisericești din această circumscripție. Deaceea canoanele din aceste timpuri (can. 4, 38, 41 apost.; can. 7, 8 din Gangra) vorbesc numai de astfel de averi bisericești care se administrau de însuș episcopul. Înmulțindu-se aceste averi bisericești, mai ales prin danii de imobile pe timpul împăraților creștini, canoanele interzic administrarea averilor bisericești de către însuș episcopul și-i ordonă numirea de administratori speciali (economi) dintre clerici cari aveau datoria de a administra averea bis. după indicațiile episcopului (can. 26 al sinod. IV. ecum.; can. 10 al lui Teofil din Alexandria).

Dacă vre un episcop întârzia de a-și numi economi, mitropolitul avea dreptul de a numi econom pentru administrarea acestei averi bis. episcopale; acelaș drept îl avea în asemenea cazuri și patriarhul față de mitropolit (can. 11 al sinod. VII. ecum.). Balsamon, explicând acest canon, accentuează că acești economi trebuie să fie dintre clerici și nici decum dintre mireni (Sintagma Ateniană, II. pag. 592), iar aceasta practică cu privire la economii averilor bisericii episcopale, mitropolitane și patriarhale a dăinuit până în timpurile noastre în toate bisericile ortodoxe autocefale.

Numai cu privire la administrarea averilor bisericii rurale s'a introdus alt principiu. Recunoscându-se din partea legilor romane și bisericilor rurale dreptul de persoane juridice, preotul, resp. parohul acestei biserici primia autorizația dela episcop de a administra averea acestei biserici sub controlul episcopului. Pe lângă paroh se ivesc de timpuriu mai mulți „bătrâni“ (gerontes) cari îl ajutau pe paroh în ce privește adunarea de bani și ajutoare pentru întreținerea cultului, a clerului și a sărăcilor. (Pavlov, Despre participarea mirenilor la afacerile bisericesti, Kazan 1866, pag. 15.)

Colaborând la adunarea de averi și venituri bis. acești bătrâni, aleși de întreaga comunitate, participau la administrarea acestor averi și venituri. Înțelegând prea bine, mai ales de pe timpul prigonirilor, rostul acestor bătrâni, biserica întreagă a menținut și în timpul împăraților creștini și până'n ziua de astăzi, această conlucrare a poporului prin „bătrânii“ săi, adecă prin epitropiile parohiale de astăzi, la administrarea averilor bis. parohiale.

Este numai firesc că acești bătrâni trebuiau să aibă evidență deplină asupra întregii situații a averii bis. parohiale, spre a ști câți bani mai trebuiesc pentru acoperirea trebuințelor totale ale cultului.

Resumând, constatăm că practica bisericii ortodoxa de pretutindeni admite pe mireni numai la administrarea averii bisericii parohiale, pe când averile bisericii episcopale, mitropolitane și patriarhale, precum și averile

mănăstirilor se administrau de cătră chiriarhi și clerici fără de orice colaborare a mirenilor.

Statutul organic în Mitropolia Ardealului merge însă mai departe, întrucât nu numai averea bisericilor parohiale, ci și averea bisericii episcopale și mitropolitane se administrează cu concursul mirenilor, iar acest concurs al mirenilor nu are numai caracter consultativ pe lângă chiriarh, ci chiar decisiv.

În timpurile mai noi aceste tendințe ale mirenilor de a lua parte la administrarea întregii averi bisericesti fără deosebire au prins rădăcini, cu aprobarea chiriarhilor, în mai multe biserici autocefale ortodoxe, așa la Sârbi și la Bulgari. În Mitropolia Bucovinei congresul bisericesc, înființat încă la anul 1871, cere participare la administrarea așa numitului fond bisericesc, iar congresul din anul 1921 stă în această privință chiar pe punctul de vedere al Mitropoliei din Ardeal. Așisderea în Basarabia pe timpul republicei, în anul 1917, administrarea averii bis. a trecut din competența chiriarhilor în competența congresului. Numai în Patria-mamă s'a păstrat practica cea veche, după care mireni participă numai la administrarea averii bisericii parohiale, căci „Casa bisericii“ înființată la anul 1902, fiind un organ al statului, nu poate fi privită ca expresie a mirenilor în scopul participării la administrarea averilor bisericesti.

Ce privește administrarea averii bisericii ortodoxe din România întregită pot să se aplice deci sau practica veche, făcându-se administrarea averii bisericilor episcopale și mitropolitane de chiriarhi împreună cu clerul lor, iar administrarea averii bisericii parohiale de paroh cu concursul mirenilor în forma de epitropii (eforii) parohiale, sau principiul modern admis în Mitropolia Ardealului, în Basarabia și în Bucovina în sensul ca administrarea *întregii* averi bisericesti să se facă de congresele (adunările) mixte, compuse din clerici și mireni.

În comitetul de 15 toți membrii au căzut de acord, după puțină discuție, de a primi punctul de vedere al Statutului organic cu scopul de a deștepta cât de mult interesul mirenilor pentru chestiuni bisericesti. Cum între

chestiunile administrative bis., alegerea chiriarhilor și administrarea averii bis. sunt chestiuni cari pot ambiționa mult pe mireni, iar pe de altă parte fiind chiar consult și de folos pentru biserică, dacă mireni au cunoștință deplină de toate trebuințele materiale ale bisericii, opinăm și noi că este bine spre bunul mers al bisericii, dacă se acceptă principiul Statutului organic de a pune în competența congresului eparhial administrarea întregii averi bis. eparhiale.

Astfel se desărcinează episcopul de chestiuni adese destul de odioase, întrucât răspunderea o poartă congresul și prin el întreaga eparhie. Punctul saliens în această chestiune este că poporul, fiind în curent cu întreaga situație materială a bisericii, va fi, din punct de vedere moral, dar și de drept, obligat de a contribui cu cele necesare pentru acoperirea tuturor trebuințelor cultului, pentru ridicarea și întreținerea de biserici și case parohiale, pentru întreținerea clerului, pentru îngrijirea săracilor, bolnavilor, a văduvelor și orfanilor și pentru alte scopuri filantropice, cât și de educație religioasă morală.

Proba cea mai bună că participarea poporului prin reprezentanții săi la administrarea averii bis. este numai spre propășirea bisericii, ne-o dă Mitropolia Ardealului, unde biserica lipsită de orice mijloace materiale proprii a fost susținută numai prin contribuțiile poporului, care credincios bisericii sale strămoșești, cu dragă inimă și-a îndeplinit obligamentele sale față de ea.

3. Din principiul constituțional de autoguvernare a poporului în stat rezultă ca urmare logică regimul parlamentar care se bazează pe principiul reprezentativ. Națiunea prin reprezentanții săi oficiali determină toate funcțiunile vieții de stat. În statul modern națiunea nu mai admite ca în timpul feudalismului reprezentanți impuși prin situația socială sau prin moștenire, ci își alege după voința sa proprie reprezentanții săi.

Principiul constituțional cuprinde deci în sine pe cel reprezentativ și pe cel electiv. Deaceia și Statutul organic al Mitropoliei Ardealului admițând principiul

constituțional a trebuit să admită și principiul *reprezentativ* și cel *electiv*.

Principiul reprezentativ, preconizat în Statutul organic, prevede că atât clerul cât și poporul (mirenii) își au reprezentanți speciali în corporațiunile pentru reglementarea, conducerea și administrarea chestiunilor bisericești, școlare, fundamentale și epitropești.

Și principiul reprezentativ, privit în fond, se poate constata în biserica veche, căci corespunde pe deplin organizării fundamentale a bisericii ortodoxe, care împarte toți membrii ei în două categorii: clerici și mireni.

În chestiuni mai importante, d. e. alegerea episcopilor, biserica veche ordonă ca clerul împreună cu poporul să-și spuie cuvântul. E drept că sinodul din Laodicea oprește pătură cea mai de jos de a lua parte la aceste alegeri, însă poporul ca atare n'a fost privat de dreptul său și nici nu putea fi privat fiind un element fundamental al organizației bis. care nu se putea neglija. Deaceea vedem că fruntașii poporului, persoane cu funcțiuni înalte, *primates civitatis*, care deci aveau o autoritate morală și socială în ochii poporului, au fost admiși la alegeri de episcopi, nu numai pe timpul împăratului Iustinian, ci până în timpurile noastre constituționale.

Cine erau însă acești fruntași ai poporului, dacă nu reprezentanții firești ai poporului?

Iar cine era clerul care lua parte la alegere? Acest cler era numai clerul bisericii catedrale episcopale și, deoarece biserica episcopală era matca bisericilor filii dela țară, deaceea clerul bisericii episcopale trecea de reprezentant al clerului dela țară care sub raportul unei subordinațiuni foarte stricte nici nu venia în privire.

Putem deci afirma cu drept cuvânt că principiul reprezentativ se trage ca un fir roșu prin întreaga organizație a biserice ort., numai că acest principiu în biserica veche încă nu era destul de lămurit.

Mitropolitul Șaguna era predominat, poate ca nimeni altul înaintea lui, de convingerea că administrarea chestiunilor bis. trebuie să se facă în bună înțelegere între cler și popor. Cum însă nici clerul și nici poporul nu putea în

totalitatea lor, din motive tehnice, să se tot adune, Mitropolitul Șaguna are marele venit de a fi stabilit cu precizie principiul reprezentativ.

Principiul *reprezentativ* este cunoscut și în vechile principate române. După Dimitrie Cantemir alegerea chiriarhilor se făcea în soborul sf. Biserici și *cu tot sfatul domnesc*, iar boerii sfatului domnesc, după mine, pot fi priviți în baza feudalismului medieval ca reprezentanți ai poporului. Desigur de aceea hotărăște Regulamentul organic al Munteniei (1831) că alegerea episcopilor și mitropoliților se va face după drepturile și obiceiurile țării de cătră obișnuita obștească adunare, dimpreună cu boerii din treapta dântăi ce nu se vor afla mădulari ai acestei adunări (I. Siretean, Raportul între biserică și stat, 1897, p. 190). După mine, participarea la alegeri a acestor boieri ce nu sunt membri ai obștești adunări este determinată de idea că la alegeri de chiriarhi poporul care nu putea lua parte în mod direct trebuie reprezentat prin cât de mulți reprezentanți.

Cu privire la clerici principiul reprezentativ se accentuează expresiv *verbis* de deputații clerului în Divanul ad hoc din 1857, când aceștia știind că „principiul reprezentativ este aroma care scutește instituțiunile de corupțiune“ (Siretean p. 197), cer ca preoțimea de mir să fie reprezentată în sinodul episcopesc.

Comitetul de 15, admițând principiul constituțional, că adecă Clerul și poporul sunt îndreptățiți de a conlucra cu episcopul la reglementarea, conducerea și administrarea tuturor chestiunilor bis., a trebuit să admită principiul reprezentativ. Clerul și mirenii din toate părțile constitutive ale bisericii (afară de parohie) își aleg reprezentanții lor în diferite colegii electorale, (vezi art. 6 al Dispozițiunilor generale).

4. Principiul *reprezentativ* în era Constituționalismului are la bază principiul *electiv*, ceea ce însemnă că reprezentanții poporului se ridică din alegeri și nu d. e. în baza numirii.

Statutul organic al Mitropoliei Ardealului a estins acest principiu *electiv* dela representații clerului și ai

poporului în diferitele corporațiuni legislative și administrative și asupra deținătorilor de oficii bisericești.

Așa se aleg în conformitate cu Statutul organic nu numai Mitropoliții și episcopii, dar și membrii consistorului, ba chiar parohii. Numai față de protopopi acest principiu electiv a fost abandonat întrucât sinodul protopopesc (adecă adunarea protopopiatului) alege trei candidați dintre cari consistorul eparhial numește pe unul.

Aceasta estindere a principiului electiv de către Statutul organic trebuie însă restrânsă.

În biserica veche este cunoscut principiul electiv, însă numai la ocuparea scaunelor episcopale, mitropolitane și patriarhale.

Chiar apostolii au admis acest principiu cu ocazia completării numărului lor de 12, după moartea lui Iuda Iscarioteanul.

Oficiile inferioare bis., iar *mai ales* parohiile nu se ocupau prin alegere.

E drept că poporul conlucra în timpurile vechi la nominarea parohilor, însă numai în forma aceea că da mărturie despre calitățile morale ale candidatului, (Milaș, Dreptul bisericesc p. 185); aceasta mărturie a poporului despre vrednicia morală a candidatului este astăzi ilusorie, căci astăzi candidatul este de regulă personal necunoscut credincioșilor din parohia vacantă. Pe lângă aceasta se mai adaoge faptul că, după cum reesă și din natura lucrului, numai episcopului i se cuvine dreptul suprem de nominare a parohului, fiindcă el în prima linie este cel chemat de a califica pregătirea profesională a candidatului de preoție. Afară de aceasta parohul este delegatul episcopului, deci numai acesta poate să aibă votul decisiv la nominarea parohului.

Alegerea parohului de către enoriași este o inovațiune introdusă în biserica ort. de Statutul organic al Mitropoliei Ardealului și s'ar putea motiva numai ca o excepție bazată pe dreptul ctitoresc, întrucât enoriașii îngrijesc de întreaga întreținere a parohului, ceea ce în Ardeal însă nu se mai întâmplă căci preoții primesc salare dela stat.

În baza principiilor de organizare a bisericii ort. (Teofil din Alexandria, can. 7), nominarea parohului cade în competența episcopului și a consistorului administrativ.

După lungi debateri în comitetul de 15 am convenit că alegerea parohilor de către enoriași să se mențină numai pentru Mitropolia Ardealului, unde poporul nu ar fi dispus să renunțe la un drept câștigat.

Și alegerea protopopilor a fost controversată în comitetul de 15. Pentru alegere insistau Basarabeni, însă deoarece Statutul organic al Ardealului restrânge la protopopi principiul electiv, prefăcându-l într'o propunere de ternă, am convenit ca această propunere de ternă să nu se facă de către sinodul protopopesec, ci de către consistorul eparhial.

Membrii consistorului eparhial se vor alege de către sinodul eparhial (congresul eparhial), având chiriarul dreptul de aprobare.

5. În strânsă legătură cu principiul reprezentativ stă *participarea mirenilor la reglementarea și conducerea chestiunilor bis. în raport numeric de $\frac{2}{3}$ față de $\frac{1}{3}$ clerici*, stabilit de Statutul organic.

Mai aproape de chestiune este raportul invers, adică $\frac{1}{3}$ mireni față de $\frac{2}{3}$ clerici, căci e vorba de chestiuni cari, dealungul veacurilor în întreaga biserică ortodoxă au fost reglementate și administrate în mare parte exclusiv de clerici, adică de episcopi, mitropoliți și patriarhi dimpreună cu presbiteriile lor cari pe lângă patriarhi și mitropoliți, mai târziu și pe lângă episcopi, formau corporațiuni de clerici bine organizate sub numele de curte patriarhală sau mitropolitană. Acolo unde participau mireni pe lângă clerici, aceștia din urmă erau în ce privește numărul în majoritate mare față de mireni.

Dacă ne punem pe punctul de vedere al dreptății egalizatoare, întrucât biserica constă din două elemente: clerici și mireni, atunci raportul numeric între mireni și clerici ar trebui să fie în proporție egală.

Apărarea raportului numeric de $\frac{2}{3}$ mireni cu motivarea numărului covârșitor al mirenilor în biserică, nu este la loc, căci la reglementarea și administrarea ches-

tiunilor bis. cade în cumpănă nu numărul, ci darul d-zeesc primit prin sacramantul hirotoniei, care îi face pe clerici mai apti pentru conducerea bisericii.

În biserica ortodoxă sunt inaplicabile principiile nive-lizătoare protestante. În biserica ortodoxă trebuie să ținem seama de acest imens plus de autoritate al clericilor cari formează biserica învățătoare și conducătoare față de orice preponderanță numerică a mirenilor cari formează biserica ascultătoare.

Raportul de $\frac{2}{3}$ mireni și $\frac{1}{3}$ clerici, care de altfel în biserica veche nu este cunoscut, Statutul organic al Mitropoliei Ardealului l-a adoptat probabil dela Sârbi la cari însă numai întâmplarea a produs acest raport numeric. Congresul mixt sârbesc din Ungaria, nu și din vechiul regat sârbesc, era la început compus din $\frac{1}{3}$ clerici, $\frac{1}{3}$ mireni și $\frac{1}{3}$ militari, căci teritoriul cedat Sârbilor de către Austria era confiniu militar. Înălăturându-se la anul 1868 caracterul militar al teritoriului locuit de Sârbi, locul militarilor în congres l-au luat mireni.

Mai există o singură biserică ce pentru resolvirea anumitor chestiuni a introdus un consiliu mixt de 4 episcopi și 8 mireni cu vază, în prima linie juriști.

Aceasta biserică este patriarhatul din Constantinopol care în a. 1860 instituie acest consiliu mixt cu $\frac{1}{3}$ clerici și $\frac{2}{3}$ mireni în scopul iurisdicției în prima linie în chestiuni curat civile cari între creștinii Turciei nu se judecau de judecători mohamedani ci numai de judecători creștini.

Acest consiliu mixt din patriarhatul constantinopolitan nu poate servi deci drept exemplu pentru organizația congreselor noastre eparhiale, iar mai puțin pentru organizația consistoriilor.

Raportul numernic de $\frac{2}{3}$ mireni și $\frac{1}{3}$ clerici a fost foarte mult controversat în Comitetul de 15 care până la ultimul moment a cerut proporție egală pentru clerici și mireni, lăsând însă neatins raportul numeric de $\frac{2}{3}$ mireni pentru Mitropolia Ardealului.

Între timp însă a intervenit convocarea congresului bis. din Bucovina în a. 1921 care cere raportul nume-

ric de $\frac{2}{3}$ mireni și $\frac{1}{3}$ clerici. Băsărabenii au fost ușor câștigați pentru aceasta părere, căci la ei s'a admis ca și cântăreții bisericești să-și aibă reprezentanții lor, iar acești cântăreți au caracter dublu, întrucât după uzul bisericeii rusești, (Berdnikov, drept. bis. Kazan 1913, tom. II. p. 101 ss.) sunt priviți de Basarabeni ca clerici, pecând de altfel sunt priviți ca mireni.

Astfel stând lucrurile, Comitetul de 15 a fixat raportul numeric de $\frac{2}{3}$ mireni și $\frac{1}{3}$ clerici pentru întreaga biserică, (vezi art. 6 al Dispozițiilor generale), iar acum rămâne ca viața practică să ne învețe dacă un astfel de raport numeric dintre clerici și mireni va da rezultatele dorite pentru consolidarea și întărirea bisericii noastre.

Însă să-mi dați voe, Doamnelor și Domnilor să mă rețin aici un moment.

Dacă studiem mai de aproape cercul de competență al mirenilor în conlucrarea lor cu clericii la reglementarea și administrarea tuturor chestiunilor bis. așa cum stabilește Statutul organic al Mitropoliei Ardealului și cum în parte s'a primit și în proiectul de Statut unitar pentru întreaga biserică ort. română, nu putem trece cu vederea un principiu cuprins în aceasta conlucrare, care principiu, regretabil, alterează caracterul episcopal al bisericii ortodoxe. Fiind acest caracter episcopal o piatră fundamentală a organizației bisericii lui Hristos, trebuie să facem Statutului organic al Mitropoliei Ardealului corecturile necesare.

Biserica ortodoxă admite, cum am spus mai sus, un progres cerut de spiritul timpului, însă numai în limitele fundamentelor, ale ființei și ale caracterului organizației primordiale bisericești.

Cerințele timpului au fost diferite în ceea ce privește conlucrarea mirenilor cu clericii și cu chiriarii la conducerea destinilor bis. Aceasta conlucrare a fluctuat deci și a fost când mai întinsă când mai restrânsă. Lucru cert este că în toate timpurile, dela întemeierea bisericii și până astăzi, o oarecare conlucrare în anumite chestiuni bis. se poate constata; însă estinderea conlucrării

mirenilor cu clericii și episcopii, stabilită în Statutul organic al Ardealului, nu se poate constata nicăieri în alte biserici ortodoxe.

Ca să fim mai lămurit: conlucrarea mirenilor cu clericii și episcopii n'a știrbit în nici o biserică ortodoxă caracterul episcopal care însemnă că episcopul este conducătorul responsabil al turmei sale. Dacă episcopul și numai el este responsabil (vezi faptele apost. XX. 28, epist. către Evrei XIII., 17), atunci aceasta responsabilitate prejudiciază ca o *conditio sine qua non* și o putere de decisiune, căci cineva numai atunci poate fi responsabil de ceva, când el singur a luat decizia.

Acest principiu a fost recunoscut în toate timpurile și în toate bisericile autocefele ortodoxe în afară de una singură, Mitropolia Ardealului, unde $\frac{2}{3}$ mireni au *vot decisiv* peste votul episcopului și aceasta nu numai în congresul eparhial, ci și chiar în consistorul episcopal.

Votul episcopului nu mai însemnează atunci nimic față de voturile mirenilor cari majorează peste tot chiar și voturile clericilor.

În cazul acesta răspunderea pentru tot ce se întâmplă în turma lui Hristos, nu o mai are episcopul, urmașul apostolilor întru conducerea bisericii, ci răspunderea o poartă numai votanții, eventual numai mireni, când aceștia ar forța prin majoritatea voturilor lor resolvirea unei chestiuni bisericești.

Aceasta s'a și întâmplat chiar cu proiectul de Statut organic alcătuit de Mitropolitul Șaguna, care a admis cea mai largă conlucrare a mirenilor, însă care nu doria știrbirea caracterului episcopal al bisericii și stabilise în proiectul său că corporațiunile de clerici și mireni să fie numai *foruri consultative pelângă* episcop.

Congresul național din Ardeal din a. 1868 compus din $\frac{2}{3}$ mireni a resturnat principiul ierarhic accentuat de Mitropolitul Șaguna, introducând, spre durerea Mitropolitului, nota laicizantă în organizația bisericii ort. (I. Matei, Contribuțiuni la istoria drept. bis., p. 8). Aceasta știrbire a unui principiu fundamental al bisericii ort. nu

se mai poate admite în biserica ortodoxă din România întregită.

Democratizarea organizației bisericești își are marginile sale, căci conlucrarea mirenilor trebuie să cadreze cu situația de drept a ierarhiei în biserică, în baza căreia ierarhia este singură îndreptățită la *conducerea* tuturor chestiunilor bis., pecând mirenii sunt chemați numai la o *conlucrare*, și nu la conducerea propriu zisă. O egalizare a ierarhiei cu mirenii în ce privește autorizarea la conducerea și legiferarea în biserică este o imposibilitate în biserica ortodoxă.

În aceasta chestiune discuțiile în Comitetul de 15 au fost foarte aprinse, începând chiar cu consfătuirea dela Sinaia și până în zilele ultime. În fine ne-am unit cu toții că în fruntea bisericii ca autoritatea cea mai înaltă și ca suprem for, stă Sf. Sinod, care resolvă toate chestiunile bisericești *de orice natură*, art. 5 Dispozițiuni generale. Aceste două cuvinte din urmă au reclamat multă cheltuie de energie, deoarece Ardelenii nu puteau înțelege cu ce drept ar avea Sf. Sinod să resolve și chestiuni administrative și legislative organizatorice, când în competența Sf. Sinod pot să cadă numai chestiuni curat spirituale, dogmatice și simbolice.

Spre a stabili și mai precis principiul acesta, Comitetul de 15 accentuează în art. următor, art. 6, că *pelângă* Sf. Sinod funcționează în viața administrativă, culturală-scolară, fundațională și episcopescă a bisericii corporațiuni constituite din reprezentanții clerului și ai poporului.

În acest articol se accentuează că Sf. Sinod ia parte *la întreaga viață bis.*, iar aceasta nu într'un rol inferior față de aceste corporațiuni, ci cel puțin în situație egală cu ele, exprimată prin cuvântul *pelângă* Sf. Sinod.

Ce privește cercul de competență al congresului eparhial, Comitetul de 15 a convenit ca hotărârile congresului să se presinte chiriarhului spre aprobare; aceasta înseamnă că s'a satisfăcut spiritul timpului fără de a știrbi caracterul episcopal al bisericii, pecând în Statutul organic al Mitropoliei Ardealului decizia congresului eparhial este definitivă.

În ce privește consiliul eparhial, adică în limbajul nostru, consistoriul eparhial, aici sa păstrat principiul Statutului organic, că acest consiliu, presidat de episcop, sau în lipsa lui de vicarul episcopal, iar în lipsa acestuia de cel mai vechiu consilier dintre *clerici*, ia hotărîri definitive. Aici sa luat în privire faptul că într'un cerc atât de restrins cum este consiliul eparhial, unde în fiecare secție, cea administrativă cea școlară și cea economică, sunt cel mult câte doi referenți salariați și câte 4 onorari, votul episcopului nu v'a suferi vre o ștîrbire, mai ales din motivul ca alegerea acestor consilieri de către congresul eparhial trebuie aprobată de chiriarh care are deci posibilitatea selecționării.

În ce privește adunarea protopopească ea s'a întocmit la fel cu Statutul organic căci se potrivește pe deplin cu principiul ierarhic. Protopopul este președinte de drept, poartă toată răspunderea pentru buna ordina a adunării și poate deaceea într'un moment dat, când adunarea s'ar ocupa cu chestiuni ce nu intră în atribuțiunile ei, sau când nu s'ar putea păstra buna ordine, să închidă adunarea raportând episcopului și cerând directive.

Tot așa parohul local este președinte de drept nu numai al adunării parohiale care se întrunește odată pe an ci și al consiliului parohial care este organul permanent executiv și administrativ al adunării parohiale. Deci și în parohie i se dau preotului drepturile ce i se cuvin,

O altă scădere a Statutului organic constată chiar un ardelean, dl prof. de seminar, *Dr. Ciuhandu*, Reorganizarea centrelor noastre ierarhice; pe p. 9 el zice „Statutul organic a constituționalizat viața administrativă bis. sub raporturile ei exterioare“, „reducându-o numai la învârțirea actelor și scrisorilor de regim administrativ“ (p. 13) pecând ceea ce sub raportul vieții propriie bis. și religioase este cel puțin tot atât de însemnat, „vivificarea învățământului religios și a păstoriei sufletești sistematice“ (p. 18, 26, 36) a ramas neglijată cu totul.

Dl *Ciuhandu* (p. 26) constată că în aceasta direcție organizația bisericii din Bucovina cuprinde cea mai bună

organisație a centrului ierarhic și propune ca după acest model să se organizeze toate centrele ierarhice ale bisericii ort. române întregite.

Comitetul de 15 a grijit ca pelângă episcopi să funcționeze și organe ce au a desvolta o activitate didactică — misionară și filantropică.

Doamnelor și Domnilor !

Unificarea organizației bisericii ortodoxe din România întregită a fost inlesnită foarte mult prin Statutul organic al Mitropoliei Ardealului care Statut în punctele principale este opera strălucită a Marelui organizator, fericitul întru memorie, Mitropolitul Andrei Șaguna.

Prin atragerea tuturor membrilor bisericii la conducerea și administrarea chestiunilor bis. Mitrop. Șaguna a știut să producă o dispoziție reciprocă sufletească de conlucrare între clerici și mireni pentru binele bisericii și al neamului.

Aici residă tot misterul măreței opere de organizație a Mitrop. Șaguna și întru aceasta trebuie să-i urmăm. Deaceea conlucrarea mirenilor cu clericii pe întreaga linie a vieții bisericesti este lozinca noului Statut organic alcătuit de comitetul de 15.

Astăzi, când Statutul organic al Mitropoliei Ardealului este pus drept temelie pentru organizația unitară a bisericii ort. române, nu putem să nu aducem omagiile noastre umbrei Marelui Mitropolit Șaguna care din un suflet frământat de o nemărginită dragoste pentru neamul său și pentru biserica strămoșască a dat cea mai bună Constituție bisericască nu numai bisericii ort. române din Ardeal ci și bisericii ort. din România întregită.

În Rășinar la 13 Iulie cor., în ziua de comemorare a aniversării de 50 ani dela moartea acestui Mare Mitropolit, dar și mare bărbat de stat și mare șef național, toată suflarea românească i-a adus prinosul de recunoștință, căci Mitropolitul Șaguna prin înființarea unei Mitropolii române și-a câștigat merite neperitoare nu numai pentru

consolidarea bisericii ort. române, ci și pentru renașterea națională a Românilor din Ardeal.

Biserica ort română se găsea într'o stare de umilință față de Sârbi, iar poporul român gema în iobagia maghiară și atunci prevedința dzească a trimis în mijlocul poporului pe Andrei Șaguna.

Ajuns episcop Șaguna înțelege că a sunat ceasul de lung timp pregătit. Sub aripele bisericii, mai întâi ca episcop 1848 – 1864, apoi ca mitropolit 1864—1873, Șaguna, fiind nu numai capul bisericesc ci și cel național, dă curs liber intențiilor sale de formare și întărire a tuturor energiilor neamului românesc. Altarul n'a fost numai centrul bisericesc, ci și cel național-politic. Prin Statutul organic Șaguna n'a dat numai cea mai bună organizație bisericească ci și cea mai bună organizație național-politică.

Statutul organic, întocmit pe principiile democratice naționale cari la a. 1848 cuprinseseră întreaga Europă, a dat poporului român din Ardeal o viață și o școală parlamentară dintre cele mai bune.

Deaceea trebuia biserica pusă la adăpost de orice influență din partea guvernului maghiar cutropitor.

Deaceea autonomia bisericii trebuia să fie absolută. În scopul acesta biserica trebuia să se razime pe masele largi ale poporului.

Din aceasta cauză Mitropolitul Șaguna a sacrificat unele din drepturile ierarhice spre a contopi biserica cu poporul. Prin această măsură biserica ort. română s'a întărit mult, însă cu prețul laicizării, ceea ce a fost și cauza că Statutul organic, luat ca bază pentru unificarea organizației bisericești, a produs oarecari neînțelegeri în comitetul de 15.

Însă având în vedere forța mare de viață a acestui Statut organic am trecut peste scăderile formale ale lui și avem bune speranțe că Statutul organic alcătuit pentru biserica ort. română întregită, îi va da și ei aceiaș putere de viață.

Nu pot să nu amintesc cu acest prilej că Mitropolitul Șaguna are și pentru noi Bucovinenii o în-

semnătate specială, căci după planul lui Mitropolia ort. română, având a cuprinde pe toți Români din Austro-Ungaria, avea să se estindă și asupra Bucovinei. Acest plan de o importanță epocală pentru viața românească din Bucovina era chiar pe cale de a se realiza, căci încă la anul 1862 fruntașii bucovineni ca Eudoxiu Hurmuzachi, Nicolai de Buchental, Nicolai baron de Vasilco erau de părerea lui Șaguna (*Pușcariu, Mitropolia Românilor ort. din Transilvania și Ungaria, p. 83*), însă clerul bucovinean de pe atunci, care publicase la 1861 și o broșură intitulată: „Dorințele dreptcredinciosului cler din Bucovina“, împreună cu episcopul lor nu au putut înțelege importanța și din punct de vedere național al acestei Mitropolii pregătitoare de unire. Dar prevedința d-zeească care conduce toate a făcut, ca Bucovina nu numai să se adape și să se întărească pe temeliile Statutului organic al lui Șaguna, ci să și formeze cu Mitropolia Ardealului de care odinioară se păria că se ferește, un singur corp bisericesc.

Doamnelor și Domnilor !

Stând acum în pragul legiferării în scopul unificării organizației bisericii ort. din România întregită să ne gândim cu profundă mulțumire înainte de toate la acel Mare Român, care în nemărginita-i dragoste pentru neam și țară s'a lepădat de sine și a sacrificat totul pentru națiune spre a înfăptui România întregită, visul de aur al strămoșilor noștri.

Numai întregirea politică a neamului nostru a putut să înlesnească întregirea bisericii ortodoxe române.

Desrobind poporul român, Regele Ferdinand, primul Domn al tuturor Românilor, a desrobit și biserica ortodoxă română.

Vă invit deci să zicem din adâncul inimei noastre, M. S. Regele izbăvitor Ferdinand, împreună cu mărita Sa Doamnă Maria și întreaga casă domnitoare să trăiască, ura !

ATACURI VECHI ȘI NOUI CONTRA TESTAMENTULUI VECHIU¹⁾

În timpul mai nou T. V. pentru mulți creștini credincioși este un obiect de mare grijă. Mulți se tem că în fine ar putea să reușească demonstrarea că T. V. ca scriere și religiune n'ar fi superior altor producțiuni de operă spirituală omenească în antichitate. Și dacă T. V. își pierde autoritatea de cuvântul lui Dzeu, dacă religiunea lui Israel e numai operă omenească, atunce există cauză de temere că și T. N. ar pierde importanța sa pentru viața religioasă a Creștinilor.

Căci T. N. se bazează pe cel V., Hristos și apostolii în T. V. au aflat depusă făgăduința mântuitorului viitor, pentru ei T. V. a fost sfânta Scriptură și în caz că expunerea T. V. asupra mersului istoriei mântuirii ar fi inexactă, atunci s'ar trage la îndoială și adevărul rapoartelor T. V.

Oare atacurile contra T. V. au purces numai din ură contra religiunii positive sau din slăbiciune de credință? Nici decum. Cei ce combat astăzi T. V. purced în genere nu din puncte de vedere a priori, dela chestiuni principiale, ci dela fapte istorice, în special dela cele ale istoriei religiunilor precum și dela rezultatele criticei literare și ale lingvisticei. Aceste însă nu le putem ignora sau slăbi, ci trebuie a ni înțelege în privința lor; din punctul pe vedere al cunoștințelor istorice, lingvistice și altora noi trebuie să căutăm a înțelege și a explica mai corect T. V.

Atacurile contra T. V. ca operă literară și religiune sunt așa de vechi ca și scrierile înseși ale T. V. Deja pe timpul lui Isus discutau Rabinii dacă cutare sau cutare carte nu trebuie eliminată din canonul predat. Se iviră îndoeli contra cărții lui Ezechiel pentru că pro-

¹⁾ După *Biblische Zeitschrift*. --- Conferință ținută la 29 August 1923 în Mănăstirea Neamț.

grama politic-religioasă a viitorului cuprinsă în capitolele ultime cu greu se putea armonieza cu legile pentatehice. Se discuta relativ la cuprinsul didactic al cărții Cohelet sau Ecclesiastul pentru că aceasta părea a propune o înțelepciune numai omenească și nu dzească. Din asemenea motive unii Rabbini combateau Cântarea Cântărilor și Proverbiile.

Pe lângă discuțiunile iudaice relativ la unele cărți ale T. V. existau și atacuri provenite afară de cercul iudaic. Deja din cauza ideilor și datinelor sale religioase, în special din cauza cultului fără icoane, a repaosului sabbatic și opririlor de mâncări păgânilor li părea poporul iudaic ca ceva straniu. Și în măsura în care scrierile istorice ale T. V. devineau mai cunoscute, atacurile se îndreptau și contra rapoartelor istorice ale T. V. Epicureul Celsus combătu Pentateuhul, Neoplatonicul Porfiriu cartea lui Daniel, unii gnostici (antinomistii) decalogul, Maniheii întreg T. V. Însă acesta nu remase fără apărători. Deja iudeul Filo se simți necesitat contra atacurilor scriitorilor păgâni a apară T. V. în o serie de tractate în care încercă a explica grecilor unele istorisiri indecente pentru păgâni din istoria primitivă și cea a patriarhilor și a eroilor, apoi unele idei și instituțiuni religioase ale iudaismului. Mijlocul, de care Filo se folosi în exagesa sa, a fost explicarea alegorică.

Și scriitorii creștini ai secolelor prime se făcură apărători ai T. V., b. o. Origen în scrierea sa contra lui Celsus. E remarcabil că deja părinții bisericești nu se sfîiră cele indecente din unele istorisiri ale T. V. a le înlătura prin explicarea alegorică, și unele norme și instituțiuni ale legii mosaice a le însemna ca datine ale popoarelor neiudaice care le primi Moisi, le întrebuiță pentru scopurile sale și prin aceasta le înalță la o treaptă mai înaltă. Greutățile istorice și cele ale științei naturale în antichitatea creștină se considerau foarte puțin la explicarea T. V. Contradicții în unele date ale scrierilor T. V. se treceau cu vederea sau se înlătureau prin exegeza de armonizare. Indoeli de natură dogmatică și etică se înlătureau prin exegeza alegorică sau prin presupunerea

de antropomorfisme și antropopatisme; problemele literar-critice ale timpului mai nou nici nu se pomeniau atunci. Exegeții evului mediu pășiau pe căile antichității creștine. Numai combaterea iudaismului cauză unele probleme nouă într'atâta, întrucât față de Iudei trebuia apărată forța demonstrativă a profețiilor mesianice. Sanctificarea T. V. progresă în cursul evului mediu și s'a adoptat și de către bisericile reformatorice. Noțiunea inspirațiunii în cercurile protestantice s'a stabilit astfel, încât fiecare cuvânt, fiecare literă, ba chiar fiecare semn vocalic al textului ebraic se considera ca însuflat de Spiritul sfânt, ca cuvânt dumnezeesc infalibil și chiar indoeli critice cu privire la textul scrierilor sfinte erau oprite. Greutățile, care se iviră la lectura unor locuri ale T.V., se înlătură în acelaș mod ca și în antichitatea creștină. N'a fost apreciat în mod cuvenit că revelațiunea în T. V. s'a efectuat prin cuvântul viu care Dzeu l'a vorbit patriarhilor și profeților și prin acestia poporului și că cărțile istorice ale T. V. au fost o mărturie ulterioară a faptelor de mântuire ce e drept cauzată și influențată de către providență. Cuvântul scris al cărților T. V. se considera egal cu cuvântul lui Dzeu vorbit către Moisi, egal cu cuvântările profetice. Nu se considera partea omenească în forma scrierilor T. V. sau se făceau încercări a o înlătura prin explicari.

Dela sec. 18 se făcu o schimbare în aprecierea T. V. Contestându-se ori ce moment supranatural în evoluțiunea omenimei, în mod natural trebuia să se nege sau să se explice în mod natural și poziția singulară a lui Israel pe terenul religios. Se repetară toate obiecțiunile care în timpul trecut se ridicară în contra caracterului de inspirațiune ale T. V., și greutatele existente se relevară din nou. Aceasta luptă în contra T. V. ca religiune și operă literară de atunce nu putea să înceteze după ce critica literară se părea că oferă contrariilor învățături despre inspirațiune arme noi, lățind asupra genezii multor scrieri ale T. V. idei cu totul nouă.

În combaterea T. V. cam de un secol încoace s'a făcut o schimbare; obiectul atacurilor și metoda întrebuintată sunt cu totul altele. Deosebirea între adinioară

și astăzi se rapoartă mai întâiu la subiect. Astăzi mai puțin e vorba despre T. V., ca operă literară, mai puțin vorba despre chestiunea dacă autorii scrierilor sfinte au fost inspirați și ce trebuie înțeles prin inspirațiune, aceste probleme se discută numai în cercuri restrinse. De importanță cu mult mai mare, adică principială e problema decisivă pentru toată concepția asupra universului, dacă în genere s'a întâmplat o influențare supranaturală a omenimei, în special a poporului Israel, și este maică fără scop a apăra inspirațiunea T. V. dacă nu se stabilește mai întâiu teza că profetia este un factor supranatural. Dacă în timpul trecut se încerca a dovedi că T. V. ca *operă literară* ca o mărturie mai târzie a conducerii supranaturale a lui Israel n'ar putea fi de origine d-zeească, n'ar putea fi cuvântul lui D-zeu, apoi astăzi se afirmă că o atare conducere supranaturală nici n'ar fi existat, deci nu s'ar putea certifica. Ideile și instituțiunile religioase ale lui Israel ușor s'ar putea explica ca rezultatul unor condițiuni naturale de cultură, de aceea T. V. ca operă literară care evoluțiunea religioasă a lui Israel o explică prea complicat, adică prin presupunerea de puteri supranaturale, din capul locului trebuie caracterizat ca fără valoare din punct de vedere științific; încercarea întreprinsă în scrierile T. V., de a explica religiunea lui Israel ca un efect supranatural al spiritului lui Dumnezeu ar fi tot așa de naivă ca și explicarea timpurilor trecute a unor boli, a cărora origine se reducea la influența demonică.

Obiectului schimbat al luptei corespund și diferite metode și mijloace auxiliare. Mai de mult când se discuta mai ales despre faptele și ființa inspirațiunii, originea supranaturală a T. V. ca a unei opere literare se nega mai întâiu din punctul de vedere al logicei; se credea că s'ar putea constata că între rapoarte diferite asupra unor evenimente ar exista contradicții. Apoi se afirma că unele istorisiri ar contrazice cu *ființa, autoritatea și sfințenia* lui D-zeu; se indicau unele determinări mosaice prin cari obiecte de importanță secundară se regulau foarte detailat; se susținea că nu se poate

presupune că D-zeu însuș ar fi dat ordonațiuni relativ la lungimea bânelor și scândurilor la cortul mărturiei, relativ la compozițiunea mirodeniilor de afumat etc.

Apoi Dumnezeu n'ar putea — pre cum s'ar zice în unele locuri — să simțască părere de rău pentru un concluz hotărît sau să-l revoce sau să fie gelos asupra altor zei; el n'ar putea să poruncească de a omorî mii de oameni; n'ar putea să împietrească inimile unor oameni ca apoi să-i pedepsească. Alte obiecțiuni se făcură din punctul de vedere al științelor naturale cu ale căror rezultate sigure ar contrazice unele locuri ale T. V. Și cu rezultatele istoriografiei cu greu s'ar putea armonieza unele date biblice. În fine inspirațiunea fu combătută din punctul de vedere al criticei literare și textuale. Se afirmă că ușor se poate cunoaște că unii autori singuratici ai bibliei ar fi lucrat numai după izvoare profane și că din ele ar fi împrumutat cuvânt din cuvânt secțiuni întregi. Textul T. V. nu poate să fie dictat de spiritul sf., căci în cazul acesta providența s'ar fi îngrijit pentru o predare neschimbată a lui, care în faptă nu există.

Dacă aceste au fost punctele de vedere din care se atacă caracterul inspirațiunii și axiopistiea T. V. apoi în timpul prezent, în care în genere se contestă conducerea supranaturală a lui Israel, faptele istoriei universale a religiunilor sunt acele care trebuie să ofere mijloacele auxiliare pentru luptă; metoda este cea comparativă. Ideile și instituțiunile religioase ale altor popoare de cultură se compară cu cele ale poporului Israel, se relevează mai ales asemănarea lor, diferențele esențiale se slăbesc cât se poate de mult și apoi se afirmă că și religiunea israelită este numai produsul factorilor naturali de cultură, rezultatul final al unei evoluțiuni progresive ce purcede în linie directă de jos în sus.

După cele amintite până acuma reprezentanții de astăzi ale scrutării istoriei religiunilor după poziția lor față de T. V. se pot împărți în trei grupuri ale căror concepții se rapoartă întreolaltă cam ca trei grade ale unei trepte.

Primul grup, care reprezintă treapta cea mai joasă din cele trei, cuprinde pe acei scrutatori care nu presupun nici măcar o conducere supranaturală a poporului Israel și de aceea toate ideile și normele religioase ale T. V. le reduc la condițiuni pur naturale ale evoluției (dispoziții de rasă, clima, situația geografică și calitatea țării, relații politice). Cel ce nu concede nici măcar atâta că poporul Israel se bucură de o conducere specială dumnezească prin profeție, acela cu atât mai puțin nu crede în inspirațiunea T. V. ca unei opere literare.

Al doilea grup de scrutatori admite conducerea supranaturală a poporului Israel; după dânsii religiunea lui Israel mai ales prin profeți a ajuns la acea perfecțiune care o intimpinăm în scrierile cele mai nouă ale T. V. Cuvântul profeție nu se consideră aice ca frază convențională; mai vărtos în profeți spiritul lui Dumnezeu cu adevărat a venit în contact cu spiritul lui Israel. Însă acești exegeți se feresc de a recunoaște inspirațiunea T. V. ca a unei opere literare. Intrucât cărțile T. V. sunt scrieri (istorice) narrative, ele n'au alta ceva să expună decât mărturia pur omenească a lui Israel despre conducerea sa miraculoasă prin Domnul. Cărțile didactice și scrierile profetice ale T. V. ce e drept au fost influențate de ideile religioase create prin profeție ale acelor epoce în care viețuiau respectivii autori; însă o inspirațiune proprie a autorilor biblici se neagă și la aceste scrieri. Astfel se recunoaște faptul unei revelațiuni supranaturale, însă T. V. intrucât este un monument literar, se consideră ca operă omenească.

Al treilea grup cuprinde acei scrutatori care presupun atât conducerea dumnezească a poporului Israel cât și caracterul inspirațiunii scrierilor T. V.

Apărătorii T. V. trebuie deci să implinească o îndoită misiune; ei trebuie mai întâiu să demonstre că poporul Israel a fost condus în mod supranatural, mai ales prin profeție; dacă aceasta este constatat, atunci se poate discuta și problema dacă și în care sens se poate considera de inspirat T. V. ca cuvântul lui D-zeu.

I. Conducerea supranaturală a poporului Israel.

Cel ce astăzi voește să demonstre caracterul supranatural al religiunii lui Israel nu se poate provoca numai la mărturia T. N., la cuvintele lui Hristos și ale apostolilor, deoarece aceste mărturii pentru mulți n'au altă valoare decât de cuvinte omenești. Apoi nu se poate indica cuprinsul unic în felul său al scrierilor T. V. din care transpiră Spiritul lui Dumnezeu, căci mii de oameni afirmă astăzi ca în T. V. nu află nici o urmă a spiritului lui D-zeu, că mai vărtos cărțile T. V. vorbesc o limbă pur omenească. Misiunea supranaturală a lui Moisi nu se poate demonstra din raportul pentateuhic asupra revelațiunii lui Dumnezeu pe Sinai; căci mulți consideră acest raport ca o operă de autori care cu privire la timp au viețuit multe secole după Moisi și istoria cea mai antică a lui Israel au expus-o în lumina glorioasă a istoriografiei mai târzii. Nu se poate vorbi de minunile, care pe timpul migrării prin pustiu le-a implinit Dumnezeu, căci mulți se scandalizează de caracterul miraculos al secțiunilor respective ale T. V. și le consideră de nedemne de credință. Nu se poate indica nici alegerea strămoșilor lui Israel; căci unii asiriologi și-au câștigat mulți aderenți cu care împreună îl consideră pe Abraam ca întruchiparea de erou a zeului lunei, așisderea și pe ceilalți patriarhi îi consideră de figuri mitologice. În genere pentru vrednicia de crezământ a faptelor lui D-zeu raportate în T. V. nu se poate provoca la vechimea venerabilă a scrierilor T. V.; căci formarea *definitivă* a scrierilor istorice celor mai importante ale T. V. mulți scrutatori o străpun în timpul postexilic.

Cel ce cu succes voește să demonstre caracterul supranatural al religiunii lui Israel, fără de a abandona mărturia T. V., trebuie să se așeze pe un teren comun cu reprezentanții științei mai noue a religiunilor și a criticei literare a T. V. El trebuie să cerceteze mijloacele lor auxiliare, metoda lor și cu asemenea mijloace să apere pozițiunea sa.

Expresia proprie a scrutării mai nouă a religiunilor este: evoluțiunea; mijloacele auxiliare sunt faptele istoriei universale a religiunilor; metoda este cea comparativă.

Astăzi teoria evoluțiunii pe terenul morfologic se transpune pe cel spiritual, mai ales pe cel religios. Se afirmă, că dela un ateism primordial, ce se presupune, prin diferite grade intermediare religioase, omenimea s'ar fi avântat la monoteismul etic, forma supremă a religiunii. Religiunile popoarelor de astăzi ale naturei se declară ca religiuni primitive ale omenimei; și după ce urme ale acestor forme inferioare de religiune se găsesc și la unele popoare de cultură, se afirmă că și religiunea acestor din urmă s'ar fi dezvoltat de jos în sus, dela gradele cele mai primitive la forme mai superioare. Și fiindcă se crede că și la unele popoare semitice s'ar fi descoperit urme ale religiunilor așa numite primitive, (animismul, totemismul, fetișismul, cultul strămoșilor, polidemonismul), apoi de aici se face concluziunea că și Israel, o ramură a trupinei semitice, a parcurs pe terenul religios aceleși stadii de evoluțiune.

Știința comparativă a religiunilor este disciplina, care astăzi la combaterea T. V. joacă primul rol. Expunându-se tradițiile istorice cele mai vechi ale poporului Israel, ideile sale religioase, legile sale civile și instituțiunile sale de cultură ca un bun semitic comun ori împrumutat dela popoare nesemitice, se crede că religiunii V. T. i se poate lua caracterul său propriu, poziția sa singulară și cercetarea originii sale se poate face pe alte căi.

Este ușor de cunoscut că față de aceste arme de atac și față de aceasta metodă nu mai sunt suficiente armele de apărare uzitate până acuma. Nu ajunge mai mult ca să se explice caracterul supranatural al religiunii israelite, indicându-se originea unică în felul său a scrierilor T. V., căci în părțile sale constitutive aceste nu sunt isvorul, nu sunt punctul de plecare pentru ideile religioase ale lui Israel, ele nu sunt fundamentul pe care se bazează religiunea T. V., ci mai vârtos întrucât sunt

scrieri narrative, ele sunt mărturia formată mai târziu a istoriei religioase a lui Israel. Și cuprinsul și vechimea legii mosaice nu se pot considera ca o dovadă pentru caracterul supranatural al religiunii lui Israel în acelaș sens și în aceeaș extensiune precum s'a făcut în timpul trecut; căci multe din ideile și instituțiunile religioase ale poporului iudaic, multe din legile civile au paralele surprinzătoare în religiunea și datinele altor popoare. E doară fapt constatat pentru a aminti numai un exemplu că cel puțin șase secole în urma lui Moisi la Babiloneni a existat o carte al căreia cuprins în multe privințe este înrudit cu legea mosaică.

Pecând mai demult asemănări frapante între ideile și instituțiunile religioase ale lui Israel și cele ale altor popoare se explicau astfel că cele dintâiu se considerau ca original, iară cele din urmă ca copie, acuma această metodă nu se poate aplica după ce s'a constatat că fixarea literară a unor datine și legi israelite provin relativ din un timp mai nou și de aceea nu se poate face sigur demonstrarea literar-istorică pentru prioritatea lui Israel și pentru dependența celorlalte popoare. Este necesar ca scrutatorul, care susține caracterul supranatural al T. V., să-și formeze o bază solidă cu privire la istoria religiunilor și cea literară ca apoi purcezând dela aceste să fie în stare a convinge pe contrarii săi. Această misiune pare a fi grea, dară se poate executa. De îndeplinirea ei depinde succesul luptelor iminente pe terenul istoriei religiunii T. V. Nu este optimism dacă se afirmă că aceleași arme și aceeaș metodă cu al căror ajutor se crede a demonstra că religiunea israelită este rezultatul momentelor pur naturale ale evoluțiunii vor servi pentru aceea de a stabili caracterul supranatural al ideilor și instituțiunilor religioase ale lui Israel. Nu există teama că la compararea ideilor religioase, instituțiunilor de cult și legilor civile precum și a tradițiilor din timpul primordial materialul israelit s'ar dovedi ca bun comun semitic sau special babilonean și așa ar dispărea ca moment demonstrativ pentru conducerea supranaturală a lui Israel; mai vartos prin aceasta cu

atâta mai mult vine la iveală *felul propriu, sublimitatea și deosebirea principială* a religiunii israelite.

Mai întâiu să se constateze că ar fi cu totul greșit a exclude ori și ce influență de momente naturale de cultură, ori și ce evoluțiune în istoria religioasă a lui Israel. Precum lumina necesară pentru viața planta o primește dela soare, însă nu poate să se lipsească de nutrițiunea ce o primește dela rădăcină și frunze, precum în viața omului singuratic natura și grația la un loc influențează asupra dezvoltării puterilor spirituale, așa și în istoria lui Israel au cooperat factori naturali și supranaturali. Poporul ales fără îndoială multe în cultura sa spirituală le-a primit dela alte popoare; chiar și pe terenul religios au existat curente laterale care periclitau religiunea legitimă, profetică în dezvoltarea ei. Cu toate aceste pe terenul religios Israel a mers căile sale proprii. În urma conducerii supranaturale s'a ridicat preste vecinii săi și s'a avântat la o noțiune de Dumnezeu, care în întreaga antichitate este unică în felul său. Momentele naturale la originea și evoluțiunea religiunii lui Israel nu le putem ignora, dară nu admitem ca caracterul unic în felul său al acestei, care indică influențe supranaturale, să se întunece prin știința comparativă a religiunilor.

Dintre problemele singuraticice despre care este vorba relativ la întrebarea despre conducerea supranaturală a poporului Israel, cea mai importantă este

a) *Noțiunea de Dumnezeu a T. V., monoteismul etic și originea lui.* La tratarea chestiunii acesteia nu putem purcede dela reflexiuni generale aprioristice, ci trebuie să luăm ca baza solidă faptele istoriei religiunilor. Un atare fapt fără îndoială este acesta că pe timpul lui Iisus și deja mai multe secole în urmă *numai* la un popor, anume cel israelit monoteismul a fost în faptă religiunea poporului. Tocmai cu ajutorul metodei comparative se poate demonstra că originea și dezvoltarea monoteismului israelit nu se poate explica în mod suficient prin condițiunile naturale ale culturei sub care a viețuit poporul Israel. Nu se poate demonstra că Semiții au fost în

posesiunea unui instinct monoteistic care probabil s'ar putea explica din natura patriei primitive a Semiților, pustiul arab, cu monotonia sa. Nici prin reflexiune Israel n'a putut ajunge la noțiunea de Dumnezeu unică în felul său în antichitate, fiindcă celelalte popoare în privința religioasă cel puțin tot așa de dotate și interesate ale antichității au epuizat toată puterea lor plastică a spiritului său, fără ca monoteismul să devină la ei religiunea poporului. Și expresia proprie „evoluțiune“ nu rezolvă problema fiindcă nu se poate explica de ce vecinii Israeliților, care viețuiau sub aceleși condiții naturale ale evoluțiunii, n'au ajuns la aceleși rezultate pe terenul religios. În fine s'a constatat că încercarea, monoteismul lui Israel a-l prezenta ca un *bun împrumutat dela Babiloneni*, a eșuat cu totul. Ce e drept s'a încercat de a afla unele curente monoteistice în religiunea Babilonenilor; dară trebuie să se conceedă că nici într'o epocă a istoriei babiloniene n'a existat alta ceva ca religiune a poporului decât politeismul cras.

Dacă deci presumțiunea unei influenți supranaturale la originea și dezvoltarea monoteismului israelit s'a dovedit ca un postulat necesar, atunci și pentru explicarea celorlalte momente principale în religiunea israelită este dată direcția.

Dela monoteismul israelit se revarsă lumină asupra dezvoltării întregii culturi religioase a lui Israel. În special este vorba despre problemele următoare: Despre tradițiile din timpul primordial al genului omenesc și despre începuturile poporului israelit, despre originea legilor pentateuhice, în special a decalogului, a porunței sabatului, circumciziunii, opririi mâncărilor și ritualului de sacrificii, a credinței în îngeri și demoni, ideilor eshatologice și în fine despre valoarea literaturii de imne în comparație cu cea babiloneană.

Să considerăm mai întâiu acele tradiții de tot vechi ale Ebreilor care se raportează la timpul primitiv al genului omenesc și care, deși sunt amestecate cu informațiuni de caracter științific profan, totuși formează o parte esențială a religiunii lui Israel fiindcă în ființă tratează despre ra-

portul lui Dumnezeu față de univers și genul omenesc. Chestiunea ce trebuie discutată aici este: sunt acele narațiuni biblice numai produsul fantaziei ebraice sau sunt tradițiuni ale poporului cu sâmbure istoric, sau se bazează pe revelațiuni care s'au comunicat patriarhilor sau lui Moisi sau altui oarecare organ al revelațiunii.

Raportul biblic al creațiunii trebuie considerat mai întâiu pentru sine. Nici un om n'a fost martor al creațiunii universului; deci cosmogonia biblică este un produs al speculațiunii sau se bazează pe o revelațiune care s'a comunicat oamenilor primi sau lui Moisi sau altui oarecare profet.

Dacă omului prim i s'ar fi comunicat o revelațiune asupra creațiunii și dacă acesta ar fi avut misiunea comunicațiunilor primite să le transmită ca ereditate generațiunilor viitoare, atunci în cosmogoniile popoarelor tuturor sau celor mai multe ar exista un oarecare acord relativ la momentele esențiale. Aceasta însă nu este așa; raportul biblic al creațiunii este mai vârtos un monument literar propriu numai lui Israel. Cuprinsul său se bazează deci pe concepție liberă sau pe o revelațiune care s'a comunicat strămoșilor lui Israel sau unui profet. Unele momente ale formei exterioare a raportului biblic asupra creațiunii fac probabilă presupunerea primă. Capitolul prim al Genezii e creațiune liberă a autorului biblic scrisă pentru scopuri înalțătoare. Cu toate acestea raportul biblic asupra creațiunii nu se află afară de ori ce legătură cu revelațiunea, dacă chiar nu se ia în considerare inspirațiunea. Prin caracterul său monoteistic, prin ideile sale religios-morale cosmogonia biblică e cu mult mai superioară decât miturile corespunzătoare ale popoarelor neisraelite. În ea se manifestează influența care predicarea profetică despre unul Dumnezeu creatorul cerului și al pământului a exercitat-o asupra poporului și astfel acest raport este mediat o operă a profeției care a conservat noțiunea sublimă asupra unui Dumnezeu al lui Israel, a dezvoltat-o și a ferit poporul de politeism.

Celelalte istorii primitive ale Genezii precum rapoartele asupra paradizului și căderii în păcat, asupra patriarhilor antediluviani, asupra diluviului, edificarea turnului în

Babilon și confuziunea limbilor mai mult sau mai puțin au paralele clare în miturile celor mai multe popoare. Faptul acesta se explică cel mai ușor astfel că se presupune că acele narațiuni cuprind un sâmbure istoric care omenimea din timpul primitiv l'a ereditat din generațiune în generațiune. Problema despre care este vorba aici e următoarea: în care raport de dependență se află narațiunile biblice față de povestirile paralele ale celorlalte popoare? Dacă patria strămoșilor lui Israel a fost Ur în Caldea, atunce ușor se poate presupune că istorisirile primitive ebraice provin din miturile babiloniene; dară e posibil că strămoșii lui Israel le-au aflat istorisirile în Canaan și le-au primit dela Canaanei. Se'nțelege că nu contrazice înțelepciunii lui Dumnezeu dacă se presupune că la poporul babilonean din care avea să porceadă Abraam Dumnezeu a conservat acele tradițiuni foarte vechi în forma lor primitivă sau în forma puțin modificată până la timpul când strămoșii lui Israel aleși de Dumnezeu pentru o misiune specială, au fost strămutați din Babilonia în alt loc. Pecând dela acel moment în Babilonia cu timpul primară investirea lor mitologică și coloritul lor local, aceste povestiri primitive în sinul poporului Israel rămaseră în puritatea lor originală și se restituiră în puritatea lor originală și anume în vigoarea aceleiaș influenți supranaturale prin care în Israel monoteismul fu ferit de peire.

c) Și istorisirile patriarhilor Genezii ca și istorisirile primitive în prima linie urmăresc scopuri religioase. Momentul universal istoric și etnografic cedează epizodelor mici din petrecerea patriarhilor cu Dumnezeu și din istoria familiilor. Mitologia comparativă a încercat a despuia aceste tradiții de valoarea lor istorică. Mai ales în timpul din urmă Hugo Winckler, Eduard Stuken și Peter Iensen au încercat a demonstra caracterul astral al acestor istorisiri. Inșă paralele din miturile celorlalte popoare, mai ales ale Babiloneilor au puțină putere demonstrativă. In principiu poate să fie corect că la Babiloneni cursul stelelor a fost baza mitologiei. Inșă deocamdată lipsesc argumente care să arete că la compunerea istoriei regilor Babilonienii au pus ca bază o shema astral-mitologică. Pentru părerea deci că

sub influența babiloneană istorografii ebraici au compus istoria cea mai antică a lui Israel după o sistemă astral mitologică lipsește ori și ce bază solidă. Demonstrarea acestei sheme în literatura istorică cea mai antică a Ebreilor până acum era posibilă numai astfel că se purcedea în mod arbitrar și cu inconsecvența cea mai mare.

d) Relativ la paralele la legea pentateuhică e vorba precum s'a amintit deja, mai 'nainte de toate despre decalog, circumciziunea, opririle de mâncări și ritualul sacrificial. Pecând în timpul mai de mult egiptologia trebuia să ofere materialul cel mai mare, în timpul mai nou asiriologia trebuie considerată în prima linie.

Punctul de plecare al cercetării relativ la vechimea legilor pentateuhice trebuie să-l formeze codicele Hammurabi, care în parte oferă paralele frapante față de legislația civilă a lui Israel, în special față de cartea legământului (Ex. 21—23).

Precum se recunoaște în genere legile lui Hammurabi provin din secolele ultime ale mii a treia în. de Hr., cam din anul 2100. Relativ la cuprinsul lor ele nu sunt o creație nouă a regelui amintit; mai vărtos ele expun o codificațiune de datine juridice mai vechi. Dacă însă codicele Hammurabi provine dintr'un timp așa de vechiu, atunce nu se poate discuta mai mult că partea cea mai veche a legilor pentateuhice a putut să se compună în sec. 15, în timpul lui Moisi.

Ce se atinge în special despre *decalog* s'au făcut încercări de a slăbi felul său unic al cuprinsului prin aceea că unele teze dintr'o carte babiloneană de farmece s'au însemnat ca paralele. Cuprinsul textului respectiv este următorul: Un bolnav vine la un fermecător și-l roagă pentru ajutor. În prezența bolnavului fermecătorul se'ndreaptă către zeii mari și-i întreabă prin ce bolnavul și-a atras mânia lor. Urmează deci o serie de întrebări care cuprinde o cercetare minuțioasă a conștiinței. Textul este: A intrat în casa aproapelui său? Și-a luat muierea aproapelui său? A vărsat sângele aproapelui său? A răpit haina aproapelui său? S'a opus prepozitului său? A fost sincer cu gura? Se vede că aice sunt paralele la po-

runca 5, 6, 7 și opta. Oare prin textul acest babilonean se micșorează valoarea și originalitatea decalogului? Nici decum.

Nu este o descoperire nouă că mandatele cele șase din urmă sunt o resumare a legii morale naturale. Pentru aceasta avem paralele în cartea morților din Egipt și în alte documente literare ale literaturii etice din antichitate, fără că prin aceasta s'ar putea demonstra alta ceva decât că și păgânimea a posedat o lege naturală „scrisă în inima sa“. Aceasta idee sf. Paul a exprimat-o în prologul epistolei către Romani cu cuvinte zdrobitoare.

Felul unic al decalogului nu consistă în cele șase mandate din urmă ci în cele patru dintâiu, în expresiunea monoteismului strict, în mandatul adorării fără icoane a lui Dumnezeu, în sfințirea numelui său precum și în mandatul sabatului. Se concede în genere că aceste mandate cele prime dintâiu sunt fără paralelă în literatura antică. Se contestă originalitatea sabatului ebraic. Acesta s'a adus în legătură cu o zi de căință care revine după oare care period și se chema șabattu sau șapattu. Se poate concede că la Babiloneni exista o zi ce stetea în legătură cu numărul șapte, se repeta regulat și avea însemnare de cult și că numele șabattu se află în legătură cu sabatul ebraic. În ori ce caz ziua aceasta avea o însemnare cu totul alta în viața religioasă decât sabatul ebraic ceea ce s'a repetat și s'a demonstrat de tot clar. Legea mosaică a înălțat pe o treapta mai înaltă sabatul babilonean în caz că acesta constituie baza sabatului T. V., tot așa și legile de curăție și mâncări cari existau și la alte popoare, la poporul Israel însă prin Moisi primiră o importanță superioară, pedagogică. Este cert că circumciziunea în antichitate n'a fost ceva special al Israeliților ci se afla și la alte popoare; la Ebrei însă ea primi o însemnare religioasă ca semnul legământului și prin aceasta a fost scoasă din sfera pur naturală de măsuri igienice. Și opriri de mâncări felurite întimpinăm în antichitate la popoarele neisraelite; ele trebuie explicate din motive igienice, estetice și cultice; legea mosaică aduce legile de mâncare numai în legătură cu sfințirea și alegerea popo-

rului. Un asemenea scop pedagogic avea o mare parte a legilor civile ale lui Israel. Ceea ce caracterizează pe aceste în special, este împrejurarea că posedau caracter teocratic, adică că fiecare călcare a legii de stat se considera totodată ca și o ofenzare a legislatorului suprem, adică a lui Dumnezeu și că toată acțiunea în modul acesta se aduce în legătura cea mai strictă cu religiune. Cuprinsul pur material al legislației civile a lui Israel fără îndoială stă în legătura cea mai strictă cu datinele și legile grupului de popoare cărui aparținea Israel. Cercetarea bazelor naturale ale legii mosaice este ceva cu totul îndreptățit; însă făcând aceasta, să nu se desconsidere importanța religioasă specifică și caracterul supranatural al legilor israelite.

În asemenea mod stă afacerea cu legislarea cultică a T. V. E de tot natural că în ritualul babilonean și egiptean de sacrificii se află unele paralele cu determinările referitoare din Pentateuh. La fiecare sacrificiu se cerea un altar de sacrificii, un preot, daruri, un ritual pentru junghierea și aplicarea sângelui, o normă relativ la nimicirea darurilor (prin ardere, vărsare etc.). Pentru chestiunea relativ la noțiunea cea mai veche despre Dumnezeu ritualul aplicării sângelui este de oarecare importanță. Este vorba despre aceea, dacă junghierea și vărsarea sângelui avea scopul de a-și câștiga favorul zeității prin aceste daruri sau dacă prin sacrificare, cu care era îmbinat un ospăț, avea să se documenteze unirea omului singuratic cu zeitatea și astfel să se expună un fel de comuniune sacramentală.

e) În legătură strânsă cu noțiunea despre Dumnezeu a lui Israel se află credința în *îngeri* și demoni. În timpul mai nou ca primul grad al evoluției religioase a lui Israel s'a însemnat polidemonismul, adică credința în puteri și spirite dumnezeiești. Pe aceste le-ar indica mai ales niște obiceiuri de doliu ale Israelitilor. Aice trebuie mai întâiu de cercetat care momente în obiceiurile populare ale lui Israel aparțin părților constitutive ale religiunii profetice și care trebuie însemnate mai mult ca curente laterale. Unele obiceiuri, care se află în legătură mai strânsă cu ideile

religioase ale lui Israel, nici decum nu trebuie să fie bun ereditar antic israelitic; ele pot să provină din naționalitatea arabă antică sau canaaneică sau babiloneană. Există doară legi pentateuhice care se opun unor obiceiuri determinate de doliu precum și unor feluri ale manticei și cel ce din moravurile poporului voește să reconstruească religiunea lui Israel, ar trebui mai întâiu să cerceteze care din obiceiurile, ce trebuie considerate, posedă caracter adevărat ebraic și astfel aparține religiunii israelite. Pe lângă părțile constitutive esențiale ale religiunii legitime profetice în urma conlocuiri poporului acestuia cu alte triburi s'au împământat și unele idei și obiceiuri străni fără ca neadmisibilitatea lor imediat să li vie tuturora în conștiință. Aceasta trebuie totdeauna de revelat față de tezele acelor învățați care cred a aplica metoda istoriei religiunilor dacă unele datine populare le înșamnă ca resturi de idei religioase mai vechi. Cel ce voește să cerceteze momentele esențiale ale religiunii T. V., n'are să se informeze despre așa numita religiune a poporului (în sensul religiunii păturilor mai largi, mai inferioare ale poporului) ci despre acele doctrine religioase în a căroră marturisire Israelitul credincios se simțea una cu strămoșii poporului său, cu bărbații mari ai timpului trecut cari au fost conducătorii spirituali ai poporului.

De credința în spirite, care trebuie însemnată de ilegetimă și reprezintă un curs lateral, trebuie deosebită acea idee asupra îngerilor care ca parte constitutivă a religiunii profetice s'a conservat în toate perioadele istoriei revelațiunii T. V. și s'a adoptat de către apostoli. Aceasta credință în îngeri ce e drept are paralela sa în asemenea idei religioase ale popoarelor celor mai multe ale orientului. Dară de aceea ea nu trebuie să fie numai o producțiune a fantaziei israelite sau să se bazeze pe împrumut. Semnul caracteristic al credinței în îngeri a T. V. consistă într'aceea, că ideea unității lui Dumnezeu prin aceasta nu se tulbură nici decum. Iahve nu imparte puterea sa cu alte ființi. Creatorului universului, care din mâinile lui Dumnezeu a ieșit bun, nu se opune Satan principiul răului precum în parsism.

lahve mai vărtos este Dumnezeuul oștirilor, toate oștirile pămîntești și suprapămîntești sunt supuse lui.

f) Și în ideile eshatologice ale Israelitilor se arată mărimea sublimă a religiei profetice. După concepția T. V. în imperiul morților nu se află un stăpân, nici o stăpână care investită cu putere supraomenească ar considera infernul ca terenul său propriu de putere. Apoi lipsește orice colorit național și mitologic care b. o. ideilor babilonene asupra lui Hades îi oferă un caracter particular. Tocmai religiunea comparativă trebuie să recunoască caracterul unic în felul său al ideilor eshatologice ale T. V.; ea trebuia să conceedă ca aceleași sunt așa de înalte peste ideile eshatologice neebraice ca și noțiunea israelită despre Dumnezeu peste cea păgână.

g) O temă mult discutată în timpul mai nou formează ideile eshatologice care le aflăm în cărțile mai nouă ale literaturii T. V. În apocaliptica iudaică momentele religiei profetice, în special speranța spirituală mesianică se contopește cu grijile și așteptările temporal-istorice ale poporului. Întrebarea întrucât cele subiective și obiective sunt împreunate în apocaliptica profetică aparține problemelor celor mai grele ale teologiei T. V. Cercetarea ideilor eshatologice ale Orientului anterior influentate de parsism și de teologia babiloneană a lui Marduc cu timpul se va clarifica în unele puncte. Cu cât mai grele sunt atare cercetări cu atât mai binevoitor trebuie de primit astfel de scrieri.

h) În fine trebuie amintită încă o problemă care e de caracter atât literar istoric cât și religionar. În conferința sa a treia Friedr. Delitzsch în mod detaliat a comparat poezia de imne ebraică cu cea babiloneană, în special cu privire la cuprinsul teologic a comparat psalmii de cântă babiloneni cu psalmii corăspunzători biblici. Rezultatul din punctul de vedere al istoriei religiunilor este de tot important. Cât de înaltă este noțiunea de Dumnezeu a lui Israel peste cea babiloneană, cât de înalt se află lahve ca legislator și supremul principiu al moralității asupra figurelor cerului babilonean de zei, atât de sublime sunt și ideile religioase ale psalmilor, în special noțiunile despre păcat și mântuire asupra ideilor corăspunzătoare ale imnelor

babilonene. Și astfel și în poezia religioasă a Ebreilor dacă o comparăm cu literatura de imne ale Babilonenilor, întimpinăm adevărul predicat cu insistență de către profeti că în puterea și grația sa Iahve este sublim asupra tuturor zeilor, că poporului ebru zeitatea în adevăr i-a fost foarte aproape. Astfel Israel luminat prin profeție și lămurit prin pedepsele providenței dumnezeiești, putea să aibă conducerea pe terenul religiunii și marele profet al timpului postexilic, privind în viitor, putea să exclame: Iacă întunerecul acopere pământul și un nou zăce preste popoare, dară asupra ta, Iahve face să strălucească lumina sa (Is. 60, 2).

II. Atacurile contra caracterului de inspirațiune al Testamentului Vechiu.

Dacă este constatată conducerea supranaturală a poporului Israel, atunci a priori se poate demonstra că T. V. întrucât expune cursul conducerii lui Israel prin revelațiunea supranaturală, trebuie să fie vrednic de credință. Unitatea planului providenței pretinde adică ca mărturisirea scrisă, care s'a alcătuit la poporul ebru, a faptelor mărețe ale lui Dumnezeu să nu steie în contrazicere cu faptele înseși. Căci nu mai puțin pe tradiție scrisă precum și pe cea orală era bazată credința lui Israel în credincioșia și atotputința lui Dumnezeu. Istoria și mărturia scrisă aice erau în legătura cea mai strânsă.

Deci este un postulat aprioristic, care trebuia să rezulte din faptul conducerii supranaturale a lui Israel că scrierile T. V., întrucât descriu mersul religios al evoluțiunii lui Israel, sunt vrednice de credință. Dară cu aceasta nu s'a demonstrat absoluta lipsă de eroare a T. V. în toate detaliurile, cu atâta mai puțin caracterul inspirațiunii. Credința în aceasta se bazează pe unele cuvinte ale lui Isus și ale apostolilor, mai ales pe doctrina bisericii conform căreia toate cărțile canonice sunt inspirate. Exegetul ortodox are deci misiunea să respingă cu toate mijloacele disponibile obiecțiunile ridicate contra caracterului inspirațiunii T. V.

Lupta contra caracterului inspirației T. V. este așa de veche ca și T. V. însuși. Însă pe lângă obiecțiunile cele vechi s'au adaogă nouă nu mai puțin importante. În cele următoare se va face încercarea din care puncte de vedere și cu care mijloace auxiliare se poate apăra cu succes inspirația T. V.

a) Deja de mult timp încă inspirația T. V. s'a combătut din punctul de vedere al logicii, indicându-se contradicții în expunerea istorică precum și la alte lucruri. Din două rapoarte diferite asupra unuia și aceluiași eveniment fără îndoială cel mult numai unul poate să fie exact; deci cel puțin unul este inexact. Dacă în T. V. se demonstrează rapoarte contradictorii, atunci în el fără îndoială avem expuneri inexacte și atunci, precum o face aceasta mulți, s'ar putea afirma că T. V. nu este inspirat. Ce fel de atitudine va lua exegeza, ce crede în inspirație, față de atacurile acestea? În timpul mai vechiu s'au făcut încercări ca contradicțiile să se demonstreze în genere ca unele aparente și rapoartele divergente să se aplaneze prin armonizare.

Această metodă nu putea să satisfacă totdeauna. Căci deși s'a demonstrat că unele contradicții sunt numai aparente, totuși nu se poate contesta că există într'adevăr și rapoarte ce se contrazic. Așa în cap. 1 și 2 al Gen. se află două rapoarte diferite relativ la creațiune care se exclud unul pe altul. Raportul prim (Gen. 1, 1—2, 4 a) expune creațiunea universului în șase zile, al doilea (Gen. 2, 4 6—24) amintește numai nedeterminat despre „ziua în care Dumnezeu Domnul a făcut cerul și pământul“. Diferența s'ar putea explica astfel ca „ziua“, în care după raportul al doilea s'a creat universul, să se considere ca o resumare a celor 6 zile de creațiune, ar trebui deci să se traducă: În timpul când Dumnezeu Domnul a creat pământul și cerul (Gen. 2, 4 b).

Mai importantă este deosebirea în punctele următoare: În primul cap. al Gen. pământul apare din apă prin separațiune; pământul așîș la început se consideră de umed, și imediat după porunca lui Dumnezeu se execută împodobirea pământului cu plante. Al doilea raport însă face

impresia că creșterea plantelor la început a lipsit din acea cauză pentru că „Dumnezeu nu lăsase să ploaie pe pământ“ (Gen. 2, 5). În raportul prim se creiază mai întâiu animalele, apoi omul și anume bărbat și femeie deodată (Gen. 1, 27); în raportul al doilea se creiază mai întâiu omul, și anume numai bărbatul (Gen. 2, 7); apoi Dumnezeu Domnul formă din pământ toate vietățile câmpului și toate paserile cerului; apoi din coasta bărbatului fu formată femeia. O idee cu totul alta asupra creării universului aflăm în Iob 38, 4—11. Aici nu e vorba despre o separațiune pașnică între uscat și apă, ci poetul vorbește despre aceea că marea, spărgând matricea mamei, se arăta și de cătră Domnul și s'a pus zăvoare și porți și că pământul ca un palat a fost întemeiat pe o piatră unghiulară și că Domnul a tras măsura lui.

O armonizare a acestor idei diferite asupra originii universului în sensul că toate expunerile în fond prezintă numai una nu e posibilă; sunt concepții cu totul diferite. Ar fi însă fals a constata că la expunerea procedurilor cosmogonice s'ar contrazice Sf. Scriptură și prin urmare n'ar putea fi inspirată. Soluțiunea greutății zace într'aceea că diferențele se reduc la autorii, resp. la izvoarele scrise întrebuintate de ei și că exornarea detaliilor procedurii creării se consideră ca operă liberă a respectivilor autori cari sau au fost dependenți de oarecari tradiții sau de impresia imediată care ei și contemporanii lor le aveau asupra universului. Apoi trebuie de susținut pentru totdeauna că autorii biblici, deși la compunerea scrierilor lor se bucurau de asistența dumnezească, totuși în chestiile științei naturale n'au primit nici o revelațiune specială care pe ei i-ar fi înălțat peste contemporanii săi. Dela cuprinsul revelațiunii secțiunilor considerate aici trebuie exclus materialul științei naturale deoarece pentru științele pur naturale providența i-a indicat omului calea anevoioasă a scrutării.

În asemenea mod adică nu prin încercări forțate de armonizare, ci prin separațiunea izvoarelor și în alte locuri ale T. V. vom rezolva cel mai bine greutățile existente. Așa din Gen. 16, 16; 17, 1, 2, 5; 21, 5, 8 re-

zultă că Ismael avea cam la 17 ani când fu isgonit din casa părintească. După Gen. 21, 14 însă el trebuia să fie încă un copil; căci la isgonirea Agarei Abraam puse pe tânărul Ismael mumei pe umerii și aceasta fiind ostentată după o călătorie lungă, aruncă pe băiet sub ciriteiul cel mai de aproape. Oare această contradicție se poate explica prin presupunerea de erori în text ale numerelor predate care induc vârsta lui Abraam? Aceasta nu se poate, deoarece numerele locurilor stau în legătură internă și se potrivesc întreolaltă. Nu rămâne nimic altă decât a presupune două tradiții după care de cătră autorul Genezii s'au prelucrat două isvoare diferite. Autorul Genezii în conștiinciozitatea sa se folosi de ambele isvoare. Avem deci aici citațiuni implicite, adică autorul nu afirmă nimic ci referează după isvoare fără să le numească; răspunderea pentru exactitatea datelor sale el o lasă în sama isvoarelor sale, fiindcă nu face nici o încercare de a aplana diferențele.

În asemenea mod și în multe alte locuri unde se afla contradicții, soluțiunea se va face astfel, că nu numai cu privire la forma ci și cu privire la cuprinsul celor istorisite se acordă individualității autorului mai multă latitudine.

În unele cazuri trebuie de conces, că asupra cursului unelor evenimente autorul încă nu și-a format o judecată sigură și de aceea s'a folosit de mai multe isvoare. Ori și unde întrebuițează mai multe isvoare asupra unui eveniment singuratic, autorul n'a avut intenția de a-și da părerea sa și a afirma ceva. Și numai în chestiile, în care autorul afirmă și propune o învățătură, nu însă în acele în care este simplu raportor, autorul se poate însemna ca liber de erori. Dacă aceasta însă se concede, atunce contradicțiile, care trebuie reduse la deosebiri în isvoare, nu pot forma nici un moment de demonstrare contra inspirațiunii.

b) Apoi s'a negat inspirațiunea din punctul de vedere al unei noțiuni purificate asupra lui Dumnezeu, însemnându-se ca ceva imposibil că Dumnezeu ar fi putut da unele porunci. Mai întâiu unii s'au scandalizat de aceea

că după expunerea Pentateuhului Dumnezeu să fi dat lui Moisi instrucțiuni asupra păreților laterali și acoperemântul cortului mărturiei (Ex. 26, 15), asupra mărimii altarului tămâierii (Ex. 30, 1), asupra compozițiunii uleiului de ungere și mirodeniilor de afumat (Ex. 30, 22), asupra părților constitutive ale veșmintelor preoțești (Ex. 28, 6), asupra cuielor și verigelor la columnele vestibulului (Ex. 27, 9), asupra cheatorilor la covoarele sanctuarului (Ex. 26, 1) etc.

Mai de mult aceste greutăți se înlăturară cu explicarea că înaintea lui Dumnezeu nu este nimic mare și mic și că noi n'am putea discuta despre aceea întrucât Dumnezeu ar putea da detalii relativ la normele de cult fără ca să sufere demnitatea sa. Aceasta explicare cu greu ar satisface sentimentul nostru. Se va recomanda — și caracterul de inspirațiune al Pentateuhului nu se jig-nește prin aceasta — dacă presupunem că o serie de determinări asupra locurilor, persoanelor și acțiunilor de cult s'au desvoltat numai din practică și numai de către autorul biblic i s'au atribuit Domnului. Cuvintele: „Și Iahve vorbi lui Moisi zicând“ (Ex. 30, 22) și altele de asemenea trebuie considerate ca formule introductive cu ajutorul cărora autorul biblic voia să întemeieze și să impregneze autoritatea Legii întregi. Cum toată regularea cultului se reduce la Moisi și cum Moisi era organul voinței dumnezeiești, atunce autorul biblic, carele ordonațiunile de cult voia să le expună în tot cuprinsul lor fixat în scris, putea toate legile respective să le reducă la dispozițiunea dumnezească chiar și acele care abia în timpul postmosaic erau fixate în scris. Toate legile cultului din timpul mai târziu se bázau doară pe o evoluțiune *organică* a legilor celor mai vechi promulgate de Moisi însuș.

În asemenea mod și porunca relativ la stărpirea Canaaneilor în detaliurile sale s'ar putea reduce la o considerare retrospectivă a autorilor mai târzii. Ocupând Canaanul, poporul Israel era pătruns de aceea că în vigoarea făgăduinței dumnezeiești avea dreptul la țara aceasta și că lui în privința Canaaneilor de către Dumnezeu i s'a

impus o misiune care era dură, însă necesară. Aceasta convicțiune autorii mai târziu au exprimat-o astfel că multe detalii în lupta pentru Canaan le-au adus în legătură cu o poruncă dumnezească. Se sustrage judecății omenești întrucât unele măsuri, care le respinge sentimentul nostru, erau demandate de Dumnezeu sau numai admise și dacă în toate epizodele ele au fost o judecată voită de Dumnezeu. Expunerea mai târzie a evenimentelor la cucerirea Canaanului s'a făcut din punctul de vedere profetic al cuvântării profetice care în toate, ce s'a întâmplat, recunoaște mâna lui Dumnezeu.

Apoi deja de mult timp au cauzat îndoeli acele locuri ale T. V., în cari autorii biblici atribuiesc lui Dumnezeu lucruri cari din punctul de vedere dogmatic nu sunt exacte. Dumnezeu n'are corp, de aceea despre ochii lui Dumnezeu, despre mâna lui Dumnezeu se poate vorbi numai în sens figurat ; Dumnezeu nu poate să șadă pe tron între Heruvimi în templu, el nu poate să plece în fruntea lui Israel deoarece este atotprezent. Dumnezeu nu poate să regrete un concluz luat, nu poate nici să se mânie, nici să urască pentru că e neschimbabil. Acuma în antichitate s'a aflat interpretarea corectă pentru aceste expresii, afirmându-se că în aceste locuri autorul biblic transpune cele omenești asupra lui Dumnezeu ; acest mod de exprimare îl numim antropomorfic, resp. antropopatic.

c) Contrarii doctrinei despre inspirațiune cu mare plăcere relevau acele obiecțiuni care din punctul de vedere al sentimentului nostru moral se îndreptau contra T. V. Nu pe nedrept s'au afirmat următoarele: Dumnezeu nu se poate contrazice ; el nu poate deci să deie porunci sau principial să admită la poporul său lucruri care contrazic legilor naturei scrise de Dumnezeu în inima omului.

Nu considerăm mai întâiu toate acele așa-numite „narațiuni imorale ale T. V.“ la care Dumnezeu nu participă nici într'un caz pentru că acțiunile respective absolut nu se pot reduce la inițiativa lui Dumnezeu. Cât timp autorul nu pare a aproba aceste acțiuni, rapoartele respective nu pot servi ca mijloace de demonstrare contra caracterului inspirațiunii T. V. Altfel, s'ar putea crede, tre-

buie considerate acele locuri în cari pe respectivele persoane autorul biblic le relevă cu deosebită emfază ca figuri eroice ale lui Israel, b. o. patriarhii, David, Solomon, Ester. Aici mai întâiu trebuie de observat în genere că în obiectivitatea lor autorii biblici raportează despre eroii lui Israel toate, atât faptele lor mărețe cât și slăbiciunile lor. Din împrejurarea că asupra eroilor respectivi se raportează și păcatele lor nu se poate face concluziunea că autorul biblic n'a avut înțelegere pentru erorile și păcatele eroilor săi și de aceea n'ar putea să fie inspirat de Dumnezeu. Dacă Abraam pe soția sa o dă de sora sa, atunce aceasta n'a fost o minciuna căci ea i-a fost sora fiastră. Dacă Iacob a înșelat pe Esau, apoi aceasta a fost o nedreptate și autorul biblic de bună samă a simțit aceasta; de aceea el n'a omis să raporteze în care mod Iacob a trebuit să ispășească purtarea sa față de Esau când a fost înșelat de ruda sa Laban și a trebuit să fugă într'o țară străină și să petreacă acolo mulți ani. Nu se poate privi ca o scandală că purtătorii făgăduințelor dumnezeiești își trag originea din urmașii lui Iacob care l'a înșelat pe Esau pentru primogenitura, dacă luăm în considerare că făgăduințele mesianice date poporului au fost acte pur grațiale la cari Domnul nu era constrâns prin drepturile naturale ale primogeniturerii, și că primogenitura și binecuvântarea ei Esau a vândut-o pentru o fiertură de linte și prin aceasta s'a arătat nedemn.

Nu se poate demonstra că judecătorul leftha a ucis pe fiica sa pentru ca să implinească votul făcut lui Dumnezeu; cel puțin trebuie discutat în ce s'a cuprins sacrificiul lui leftha. Păcatele lui David și Salomon se istorisesc astfel încât aprecierea etică corectă a autorului se simțește foarte bine. Procedul Estirei nu este ireproșabil; însă autorul biblic nu dă nici un prilej pentru presupunerea că ar considera de corectă aceasta acțiune. Tendința cărții Ester nu zace în preamărirea muierii după care cartea poartă numele, ci în demonstrarea că Dumnezeu știe a apăra poporul contra uneltirilor dușmane.

De bună samă că nu se află nimene care ar afirma că după oarecare raport al T. V. Dumnezeu ar fi porun-

cit unui om să comită un păcat. De obicei se indică spoliarea Egiptenilor prin Israeliti. După Ex. 3, 22; 11, 23; 12, 35 s'a făcut o spoliare forțată; însă poporului exploatat de apăsătorii săi Domnul universului poate să-i acorde o desdaunare.

Dacă Dumnezeu porunci lui Abraam să omoare pe fiul lui, apoi aceasta a fost o încercare care Domnul asupra vieții și morții putea să o impună alesului său. Cel ce în istorisirea aceasta voește să afle o indicație pentru aceea că la Ebrei erau obicinuite sacrificii de oameni, acela să iae în considerare că istorisirea despre încercarea lui Abraam are tocmai sensul contrar. In locul lui Isaac Dumnezeu substituiește un berbec; prin aceasta s'ar putea indica că Domnul respinge sacrificiile de oameni și nu le va admite la poporul care avea să-și tragă originea dela Abraam.

Apoi din punctul de vedere al eticei mulți s'au scandalizat asupra unor legi mosaice, b. o. asupra sclaviei, poligamiei, divorțului, uzura și purtarea fața de Neisraeliti. La aceasta în genere trebuie de răspuns următoarele. Poporul Israel n'a căzut din cer pe pământ ci este un ram al trunchiului semitic. Abraam migră cu familia sa și cu servi și serve numeroase în Canaan. Pomul plantat într'o grădina străină trebuia să fie inobilit prin grădinarul ceresc. Corăspunde ființei omului și nu contrazice demnității lui Dumnezeu dacă conducerea dumnezească, de care patriarhii s'au făcut partași, nu trebuia să fie nici o comunicare mecanică a adevărului, nici o restricțiune a acțiunii spirituale pe terenul moral. Dând apoi urmașilor patriarhilor deveniți în Egipt popor legi, Moisi le aduse în legătură cu moravurile și obiceiurile care existau la popor și în împrejurimea lui; el nu le desființă ci iluminat fiind de spiritul dumnezeesc le folosi spre scopurile sale pedagogice. Efectul de nobilizare și sfințire al legii mosaice spori din secol în secol sub influența profeției și astfel Israel progresă tot mai mult, pe când celelalte popoare în evoluțiunea lor morală remaseră restrinși la puterile naturale interne și momentele externe de cultură. Desvoltarea ideilor morale primi finalizarea ei prin predica

evangeliei lui Isus. După sentimentele noastre creștinești nu putem măsura cultura lui Israel; doară știm că cerințelor mai mari ale legii morale creștinești corespund și grații mai mari. Legile T. V. nu le putem compara exclusiv cu cele ale legii morale creștinești, mai vărtos ideile etice ale poporului Israel trebuie să le comparăm cu cele ale celorlalte popoare ale antichității; așa punem baza corectă pentru aprecierea eticei T. V.

Deja o comparare a codicelui Hammurabi cu legea civilă a Pentateuhului arată cât de superior a fost sentimentul moral și juridic al lui Israel asupra celui al Babilonienilor cu o cultură înaltă. Pecând cartea legii lui Hammurabi abia într'un loc se înalță deasupra nivelului dreptului strict, întreaga legislație mosaică o pătrunde sentimentul rezponsabilității înaintea lui Dumnezeu și considerarea aproapelui. Acuma legile Ebreilor privitoare la sclavi sunt fundamental deosebite de cele ale celorlalte popoare ale antichității. Sclavul sub pedeapsă nu se putea ucide, nici în genere să fie maltratată astfel încât să sufere o daună cu privire la corpul sau. Sclavul de origine ebraică după șase ani de serviciu devenia liber.

De bună samă fără paralelă în întreaga literatură antică este un loc în cartea Iob, care este caracteristic pentru concepția demnității omenești a aproapelui, chiar a sclavului celui mai inferior. Aruncând o retroprivire asupra vieții sale, Iob zice între altele: De aș fi nesocotit dreptul servului meu, sau a servei mele, când se certau cu mine ce aș putea face dacă s'ar ridica Dumnezeu, și de mi-ar cere sama, ce aș răspunde? Au nu l'a făcut și pe dânsul cel ce m'a făcut pe mine în pântecul mamei? Și nu ne-a pregătit tot unul în pântecul mamei? (Iob 31, 13—15.) Legea mosaică opria Israelitilor a lua camătă de la conaționalii săi; aceasta însă o permitea că se facă față de străini. În legea pentateuhică nu se află nimic despre o permisiune de a-l exploata cu usură pe cel străin; căci a lua camătă încă nu este usură. În anul sabatic datoria capitalului nu se cerea de la conațional (Deut. 15, 2). Pentru sprijinirea sărmanilor era hotărâtă prin lege zeceimea săracilor (Deut. 14, 28). În anul sabatic nu era

iertat să se lucreze pământul; ceea ce din sine producea pământul era în folosul sărmanilor (Ex. 23, 11). Pe timpul secerișului spicele rămase nu se strângeau; se lăsau în sama săracilor; un colț de tarină trebuia să rămână nescerat, produsul lui aparținea săracilor. În tot timpul cel flămând putea să-și stâmpere foamea cu produsele câmpului. La ospetele festive, care erau imbinat cu unele sacrificii, trebuiau să se invite văduvele și orfanii (Deut. 16, 11, 14). O hotărîre relativ la simbrieș spune: „Să nu asuprești pe năimit, pe cel sărac și pe cel sărman din frații tăi, sau din străinii tăi, cari petrec în pământul tău între porțile tale; ci într'aceeaș zi să-i dai plata lui și soarele să nu apună preste dânsul că sărac este și de aceasta dorește sufletul său“. (Deut. 24, 14.) Sentimentul etic relativ la purtarea față de dușman se caracterizează prin ordonațiunea: „Dacă vezi asinul celui ce te urește pe tine că a căzut sub sarcina sa, ferește-te ca să nu-l lași pe acesta numai lui singur ci să-l eliberezi de bună samă împreună cu dânsul“ (Ex. 23, 5.).

Este o eroare că legea morală a T. V. ar ordona teza: „Ochiu pentru ochiu, dinte pentru dinte“ și că ar porunci răsbunarea privată. Determinarea respectivă, lex talionis se rapoartă numai la juristicțiune, nu la terenul etic. Dacă păgubașul aduce pâra sa înaintea judecătorului, atunci acesta trebuia să judece după legea indicată. Precum însă arată exemple număroase Israelitul putea să ierte dușmanului nedreptatea comisă și de bună samă în poporul Israel exista părerea că aceasta este un punct de vedere etic mai superior.

Sentimentului nostru de astăzi contrazice de bună samă că în Israel exista poligamia, că divorțul se putea obține lesne și că curvia simplă nu se pedepsia. Insa legea mosaică n'a produs stările aceste; ea le-a acceptat deocamdată și în aceea măsură în care prin predica profetică poporul a fost nobilat moralmente, și înțelegerea pentru caracterul monogam al căsătoriei se tot măria. Concepția creștină asupra căsătoriei are pretenții mai mari; acestor pretenții sporite corespund și darurile grației care le-a câștigat Hristos și ne face părtași de ele prin mijloacele grației.

Este natural că în Israel sub influența calamităților politice se desvoltă tot mai mult ura contra străinilor. Însă contra acestui particularism, care tot sporia, se opuseră cu tărie profeții postexilici precum Deutero-Iesaia, Malahia și autorul cărții Iona. Brutalitățile comise de către popoarele diferite față de Israel treziră în spiritele puternice dorința după judecata dumnezească asupra păgânilor, după o răsplătire vizibilă. Dușmanii lui Israel de către iudaismul mai târziu se considerau de reprezentanți ai puterii dușmanoase lui Dumnezeu, dușmanul ultim de a căruia prăbușire depindea conservarea imperiului lui Dumnezeu pe pământ.

d) Asupra obiecțiilor ridicate din punctul de vedere al științelor naturale contra caracterului de inspirație al T.V. astăzi nu trebuie de vorbit multe. Concepțiile relativ la punctul acesta sunt destul de clare. E fără îndoială că în T.V. se află multe descrieri ale naturei care nu corespund realității. O concepție asupra universului care corespunde numai aparenței externe se află în cap. 1 al Genezii în care firmamentul se cugeta ca o emisferă fermă, deșartă ce zace pe oceanul de jos, „pe apele de jos“ asupra căruia se află apele de sus. Faptul că ploaia vine de sus se explica prin presupunerea unui ocean de sus; al doilea fenomen că izvoarele resar din interiorul pământului se reducea la aceea că pământul ca o emisferă înnoată pe ocean și ar fi și încunjurat de el. Din Iob 38, 22 rezultă că în cer se află camere de aprovizionare pentru omăt și ghiață.

După Gen. 2, 19 animalele s'au format din pământ după ce fuse creat omul. Aceste constatări deja pentru sine îndreptătesc de a pune întrebarea următoare: Au avut autorii biblici în urma inspirației o concepție de tot corectă asupra naturei și numai cu privire la felul de exprimare s'au acomodat punctului de vedere al contemporanilor? Sau au fost ei cu privire la cunoștințele lor din științele naturale copiii timpului său?

Lucrul cel mai natural este a presupune că autorii biblici au vorbit așa precum au știut, așa că din expresiunile lor trebuie a face concluziune asupra științei lor. Până la demonstrarea contrarului trebuie de ținut la aceasta;

însă aceasta demonstrare nu se poate face din Biblie. Deci trebuie să presupunem că în chestii ale științelor naturale autorii biblici au împărtășit punctul de vedere mărginit și greșit al contemporanilor săi. Aceasta acuma se concede în genere. Așa se pronunță chiar și un renumit teolog rom. cat. P. Fonck S. I.: Wir dürfen, ohne ernstlich Widerspruch befürchten zu müssen, sagen: „Der inspirierte Autor stand, abgesehen von der Inspirationsgnade, auch in seiner ganzen Naturauffassung sicherlich ganz auf dem beschränkten und vielfach irrtümlichen Standpunkt seiner Zeit- und Volksgenossen und das Charisma der Inspiration hat ihn in seinen profanwissenschaftlichen Kenntnissen nicht über diesen Standpunkt erhoben. Es liegt durchaus kein Grund vor zu der Annahme, daß jene gratia gratis data dem inspirierten Autor z. B. durch Infusion der heliozentrischen Weltanschauung an Stelle der alten, geozentrischen eine Kenntnis verliehen habe, die ihn der stufenweisen und allmählichen Entwicklung des menschlichen Wissens um Jahrhunderte und Jahrtausende vorauseilen ließ“¹⁾.

Însă aceasta concepție nu contrazice doctrinei asupra inspirațiunii? Nici decum. Căci întrebarea, care influență inspirațiunea avea asupra științei generale a autorului biblic nu este nici decum decisă. Ea se poate conchide numai din cuprinsul Sfintei Scripturi.

N'avem dreptul a constata a priori, adică pe baza considerărilor generale principiale, ce a făcut Dumnezeu cu autorul pe carele l'a inspirat. Numai a posteriori, adică din scrierile compuse de cătră autor se poate face concluziunea întrucât Dumnezeu l'a inspirat. Dacă din scrierile aceste rezultă că în chestiile științelor naturale autorul

¹⁾ „Fără a ne expune unei contradicții serioase putem afirma: Făcând abstracție de grația inspirației și în toata a sa concepție asupra naturei autorul inspirat de bună samă a stat pe punctul de vedere mărginit și în multe privințe greșit al contemporanilor și conaționalilor săi și în cunoștințele sale științifice profane harisma inspirațiunii nu l'a înălțat preste acest punct de vedere. Nu există nici un motiv pentru presupțiunea că acea grație dată gratuit autorului inspirat b. o. prin infuziunea concepției eliocentrice asupra universului în locul celei antice geocentrice i-ar fi acordat o cunoștință care cu privire la evoluțiunea progresivă a științei omenești l'ar fi înaintat cu secole sau cu mii de ani mai târziu decât contemporanii săi“.

biblic cu totul s'a alăturat modului de exprimare al contemporanilor săi, atunce atât timp până ce contrarul s'a demonstrat a posteriori, trebuie să ținem la aceea că știința naturală a autorilor biblici inspirațiunea n'a înălțat-o asupra nivelului răstimpului respectiv.

De obicei se răspunde pentru a salva absoluta lipsă de erori a Bibliei că și astăzi în chestii ale științei naturale ne exprimăm incorect de și cunoaștem adevărata stare a lucrului; b. o. noi vorbim despre răsăritul soarelui, deși știm că pământul se învâрте în jurul soarelui. La aceasta mai trebuie de răspuns că faptul acesta corect pentru sine ar fi în stare să explice numai o parte a observărilor incorecte ale științei naturale în T. V.; apoi trebuie relevat că între răstimpul nostru și cel al autorilor T. V. este o diferență; atunce domnia concepția geocentrică a naturei care astăzi e abandonată ca greșită. Cine viețuia atunce când fu recunoscută sistema ptolemeică a universului, despre acela trebuie să presupunem până ce se demonstrează contrarul că el a împărtășit punctul de vedere mărginit și greșit al contemporanilor săi; o atare demonstrare nu se poate face la autorii bibliei. Imprejurarea că autorul biblic a fost inspirat nu demonstrează nimic, căci întrebarea întrucât inspirațiunea l'a influențat pe autor este obiect de discuție.

Constatând aceasta noi nu afirmăm că oarecare parte a Sfintei Scripturi ar fi exclusă dela inspirațiune, ci noțiunea inspirațiunii o interpretăm astfel că excludem un efect asupra științei naturale a autorului și constatăm *posibilitatea* ¹⁾ unui mod de exprimare ale științelor naturale greșit din punctul de vedere de astăzi în elementele formale ale expunerii biblice, adică în cadrul literar în care se oferă doctrinele revelațiunii.

e) Contra caracterului inspirațiunii T. V. apoi s'au făcut obiecțiuni din punctul de vedere al cercetărilor isto-

¹⁾ În sine ar fi posibil că autorul biblic cu toată inspirațiunea, pe terenul științelor naturale să împărtășască punctul de vedere greșit și mărginit al contemporanilor săi, că însă inspirațiunea l'a împiedicat în scrierile sale a face erori în chestiile științelor naturale. Hotărîrea în chestia aceasta este posibilă numai a posteriori, este o chestiune a faptului; rezolvarea depinde de aprecierea în chestii naturale a datelor respective ale Bibliei.

riei profane. E vorba de întrebarea: Cuprinde T. V. inexactități istorice? Și dacă există cazul acesta, cum se poate cu toate acestea susține caracterul inspirației scrierilor T. V.?

Asupra întrebării dacă T. V. cuprinde inexactități istorice de bună samă, nici odată nu se va obține un acord. Pecând unii consideră de greșite nu numai unele date din istoria lui Israel ci chiar întreaga expunere a istoriei religiunii și culturai israelite, ca o construcție a epocii postexilice, alții în interesul apologetic caută a feri T. V. și de prepusul cel mai ușor al unei expuneri eronate.

Facem mai întâiu abstracție de toate acele locuri în care în rapoarte paralele asupra unor evenimente se află deosebiri; e clar că cel mult numai o expunere poate să fie exactă, deci celelalte trebuie să fie neexacte. Soluționarea greutății s'a indicat deja în alt loc. Aice înainte de toate e vorba despre acele rapoarte care pentru improbabilitatea lor internă sau pentru incompatibilitatea lor cu documente nesuspicioase nebiblice cauzează greutate. Facem abstracție și de acele rapoarte pentru a căroră veracitate autorii biblici cu cuvinte clare fac responsabile isvoarele întrebuințate (*citationes explicitae*). Cel ce imparțial și cu oarecare sens pentru adevăr va citi cărțile T. V. trebuie să conceedă că există nu puține greutăți cronologice, etnografice și istorice. Exegetului i se deschid următoarele căi pentru ca aceste date eronate să le armoniezeze cu caracterul inspirației T. V.

α) Se poate presupune că textul predat cuprinde erori produse prin copiiști.

β) Se poate declara că exegeza de până acuma, care a constatat erorile, ar fi falsă; în cazul acesta trebuie să fie dată posibilitatea de a propune o explicare mai corectă.

γ) Se poate concede că cutare loc din textul Bibliei, ce e drept ar contrazice cu mărturii nesuspecte nebiblice, însă dela o eventuală sporire a materialului de isvoare s'ar putea aștepta o soluție satisfăcătoare.

δ) Urmând modul de explicare alegoric al școalei alexandrine s'ar putea nega caracterul strict istoric al rapoartelor respective. Așa exegetul Anton de Scholz a

aplicat modul de explicare alegoric la cartea Ester, Iona, Cohelet și la istoria primitivă a Bibliei. Viitorul va arăta dacă va reuși metoda aceasta, care n'a purces dintr'o desconsiderare ci dintr'o aprecierea deosebită a Sfintei Scripturi; cel puțin trebuie de admirat spiritul ager și erudițiunea eminentă care din toate părțile adună argumente pentru îndreptățirea încercărilor singuratice de interpretare.

ε) Altă metoda de a armonieza caracterul de inspirațiune al T. V. cu existența neexactităților istorice constă în posibilitatea de a presupune citațiuni implicite. Ce e drept în unele cazuri nu se va putea decide ușor dacă autorul biblic aduce la expresie convicțiunea sa sau urmează unui raport străin și lasă răspundere pe sama isvorului respectiv.

ζ) Pentru a înlătura greutatele istorice din Biblie, o serie de exegeți (Rohling, d'Hulst, Lenormant, Le Noir, Langen) crede că ar fi bine ca ferirea de erori să o restrângă numai la obiectele credinței și moravurilor; însă aceasta deosebire e în contra învățătorei clare a sfinților părinți. Căci e greu în T. V. a separa istoria profană de istoria revelațiunii.

η) Alta metodă se cuprinde în deosebirea elementelor materiale și formale ale expunerii biblice. În timpul mai nou aceasta teorie și-a însușit mai ales Peters. El zice: „Es ist stets aufs schärfste zu scheiden zwischen dem ideelen religiösen Kern und seiner zeitgeschichtlich bedingten Einkleidung. Das erste ist von Gott, darum absolut wahr, das zweite ist bedingt durch die Persönlichkeit des Verfassers und durch das Milieu, in dem er aufgewachsen ist und lebt, darum nur relativ vollkommen, ja nur relativ wahr. Denn das menschliche Werkzeug der göttlichen Inspiration wird zu keinem willenlosen Mechanismus, bringt vielmehr seine ganze Persönlichkeit mit und prägt sie seinem Werke auf, seine Vollkommenheiten, aber auch seine Unvollkommenheiten... Die Bedeutung dieses Grundsatzes werden wir nicht leicht zu hoch einschätzen können. Denn nur auf seinem Boden läßt sich die unglückselige Spannung zwischen Wissen und Glauben beseitigen, die wie ein Alp auf der modernen Menschheit liegt und für manchen

ehrlichen Wahrheitssucher der Riegel ist, der ihm den Eintritt in die Hallen des Glaubens zu verwehren scheint“¹⁾).

☩) Inrudită cu teoria expusă aici este cea propusă de învățatul teolog rom. cat. Hummelauer după care în istorisirile biblice trebuie de făcut deosebire între adevărul absolut și relativ și anume pe baza *felului literar al unei cărți biblice* sau al unei secțiuni din cutare carte descoperit din partea științei exegetice. Hummelauer pleacă dela teza următoare: Fiecare cuvânt al Scripturei este adevărat, însă numai în sensul în care l-au înțeles și scris Dumnezeu și autorul inspirat. Aceasta rezultă din felul literar al unei cărți²⁾. După părerea lui se deosebesc următoarele feluri literare: fabula, parabola, poezia epică, istoria religioasă, istoria antică (în sens de istoriografie antică), tradițiunea populară resp. familiară³⁾, narațiunea liberă, midrașul și în fine narațiunea profetică și apocaliptică. Căutând de a determina exact cuprinsul adevărului fiecărui fel literar, Hummelauer ajunge la rezultatul că trebuie să se deosebească între adevărul relativ și absolut al unei narațiuni biblice.

După ce s'au arătat căile care în timpul mai nou s'au întreprins pentru rezolvarea greutăților istorice ale T. V., acum în scurt se vor expune momentele acele care

¹⁾ „Trebuie a face distincțiunea cea mai strictă între sâmburele ideal religios și investirea lui condiționată prin istoria timpului său. Cel dintâiu este dela Dumnezeu, de aceea absolut adevărat, a doua este condiționată prin personalitatea autorului și prin mediul în care a crescut și viețuește, de aceea e numai relativ perfect, ba chiar relativ adevărat. Căci instrumentul omenesc al inspirațiunii dumnezeiești nu devine un mecanism fără voință, ci mai vârtos el este activ cu toată personalitatea sa și o împregnează operii sale toate perfecțiunile sale, dară și toate imperfecțiunile sale. Importanța principiului acestuia nu se poate aprecia destul de mult. Căci numai pe baza lui se poate înlătura tensiunea nefericită între știință și credință care ca un coșmar apasă omenimea modernă și pentru mulți scrutatori ai adevărului este zăvorul care pare a li împiedica intrarea în domeniul credinței“. Die grundsätzliche Stellung der katholischen Exegete zur Bibelforschung, Paderborn 1905, p. 44.

²⁾ Exegetisches zur Inspirationsfrage. Bibl. Studien, IX. Bd., 4. Heft.

³⁾ Părerea că unele rapoarte ale T. V. trebuie însemnate ca tradițiuni populare, al cărora adevăr e numai relativ, a propus-o deja sf. Ieronim. El zice într'un loc: Adevărul istoric și ordinea, precum am amintit deja, se obține nu după adevărata stare a lucrului ci conform cu aceea cum se credea în timpul acela (Comm. în Ierem. 28, 5 sqq. Migne Patr. lat. XXIV, 856 sq.); și în alt loc: „Este obiceiul Sfintei Scripturi că istoriograful expune părerea mulțimei astfel cum se credea pe timpul său de cătră toți“. (Mat. 14, 8, Migne, Patr. lat. XXVI, p. 98).

din punctul de vedere al istoriei profane au cauzat unele indoeli.

Având paralele în miturile multor popoare ale universului, narațiunile primitive biblice (Gen. 1—11) s'au așezat pe aceeaș treaptă cu aceste mituri. În măsura în care se afirma caracterul lor mitic, se distrugea credința în sâmburele lor istoric. La aceasta trebuie de adăugat că unele momente ale narațiunilor acestora din motive interne cauzau oarecare greutate, b. o. caracterul universal al diluviului, adăpostirea și alimentarea animalelor care trebuiau salvate, etatea îndelungată a patriarhilor antediluviani, confuziunea limbilor etc. De bună samă este o întreprindere fără perspectiva de reușire cu isvoare istorice profane a demonstra caracterul istoric al narațiunilor primitive ale Bibliei pentru acei care sunt aplicați pe aceste a le considera de mituri. Aprecierea istorisirilor primitive totdeauna va depinde de poziția care cel singuratic ocupă față de caracterul revelațiunii religiunii T. V. și față de credința în inspirațiunea scrierilor sfinte. Narațiunile patriarhilor acum prin forma lor se caracterizează ca povești locale care mai-că exclusiv s'au transmis pe cale orală din generațiune în generațiune. Sunt idile, icoane momentane din viața particulară a strămoșilor lui Israel și din petrecerea lor cu Dumnezeu. Aceste chestii n'au fost la început obiect de fixare în scris ci s'au transmis oral. Pentru caracterul istoric al sâmburelui ce se afla în aceste narațiuni nu există isvoare directe, adică atare în care patriarhii sunt desemnați cu numele lor. Inșă din documente scrise se pot scoate probe de indicii pentru aceea că narațiunile patriarhilor se bazează pe tradiție orală, relativ la unele puncte probabil și pe isvoare scrise.

Narațiunea despre petrecerea triburilor israelite în Egipt la cei mai mulți scrutatori astăzi se consideră de probabilă. Istoria eșirei și a migrării în pustiu apare multora ca prea miraculoasă. Ori și cum trebuie de recunoscut că a trebuit să fie o personalitate impunătoare care a știut să întrunească triburile nomade din care s'a format poporul Israel și să așeze cultura lor în parte pe baze noi. Narațiunile cărții Iosua, a Judecătorilor și cărților

Samuel în genere se consideră de demne de credință, fiindcă din toate părțile se concede că însemnările cele mai vechi asupra luptelor pentru Canaan datează din timpul Judecătorilor. Numai tabloul relativ la istoria cultului și a religiunii care-l desemnă cărțile amintite, li pare reprezentanților școalei lui Wellhausen ca suprapictat și anume din punctul de vedere al unui timp mai nou în care deja era executată centralizarea cultului. Exegeții care apără vrednicia de crezământ a scrierilor acestora trebuie să combată două lucruri: mai întâiu shema istoriei cultului Școalei Wellhausen, apoi teoriile acelor asiriologi care pe patriarhi îi înșamnă ca intruchipare eroică de zeități astrale și care în eroii istoriei ulterioare a poporului Israel văd figuri istorice, dară atari cărora li s'a atribuit greșit trăsături împrumutate din shema astral-mitologică sau din eposul Ghilgameș.

Prin numeroase documente egiptene și asiriene cuprinsul cărților Regilor a aflat o confirmare, explicare și întregire frapantă. La multe detalii ce e drept suntem avizați numai la isvoarele T. V.; însă prin paralele nebiblice ce există de fapt pentru vrednicia de crezământ a cărților Regilor în genere s'a format un prejudiciu favorabil. Enigmele cronologice și cele de altfel ale cărților Ezra și Neemia fără îndoială își vor afla soluțiunea lor satisfăcătoare numai atunce când se vor descoperi documente ce privesc timpul lor, cel puțin autenticitatea documentelor aramaice cuprinse în ele este destul de bine motivată.

Unele date ale cărții Daniel, care în trecut au fost declarate de false, s'au certificat în mod frapant prin inscripțiuni cuneiforme; alte detalii încă nu's destul de lămurite. Problemă discutabilă rămâne mai departe dacă și întru cât cărțile Iona și Ester sunt profeții apocaliptice în formă prozaică.

Deci exegeza are de împlinit misiuni grele până ce obiecțiunile ridicate din punctul de vedere al criticei istorice contra caracterului de inspirațiune a T. V. se vor putea considera ca rezolvate.

f) Și din punctul de vedere al criticei literare s'a combătut caracterul inspirațiunii T. V. S'a declarat că

originea pur omenească a scrierilor T. V. e demonstrată prin aceea că la unele cărți critica literară a indicat isvoarele după care autorii biblici au compus operele sale. Mai întâiu trebuie de observat: nici decum nu este o descoperire nouă că autorii biblici în multe locuri erau dependenți de isvoare profane. Unii autori biblici înșiși induc isvoarele care le steteau spre dispoziție. Numai cu privire la stabilirea dependenței literare a singuraticilor autori biblici critica mai nouă a progresat mai departe. Tabloul total al genezii scrierilor T. V. s'a schimbat mult deși unele rezultate ale scrutării literar-critice sunt false. Unele din scrierile T. V. sunt rezultatul final al unei evoluțiuni literare îndelungate și complicate¹⁾. Inspirațiunea nu este legată de o persoană determinată, ci de o carte; ea este un procedeu misterios care a cauzat și a însoțit originea unei cărți dela primele începuturi și până la redigearea finală. Cu dreptul zice Schell: die Autorschaft bestimmter Personen kann mit der Inspiration nur dann in inneren Zusammenhang gebracht werden, wenn dieselbe von den biblischen Schriften selbst in Anspruch genommen oder durch eine gleichwertige Glaubensvorschrift gefordert wird. Da dies hinsichtlich derjenigen biblischen Bücher nicht der Fall ist, welche im Mittelpunkt der bibelkritischen Untersuchungen stehen, so ist die Inspiration selber durch die Frage nach dem Verfasser nicht in Frage gestellt, obgleich manche meinen... Der wahre Urheber ist ja nicht ein einzelner Mensch, sondern der Gottesgeist, der in vielen ebenso wirkt wie in einem...²⁾. Exegeții pot să ceară că, dass der Inspirationsglaube nicht mit andern

¹⁾ Hoberg zice asupra Pentateuhului următoarele: der Pentateuch ist das Produkt der religiösen Endwicklung unter dem Offenbarungsvolke *von Moses bis auf die Zeit nach dem babylonischen Exil* auf Grundlage der von Moses geschriebenen Bestimmungen, welche dem Raume und der Bedeutung nach den weitaus größten Teil des alttestamentlichen Gesetzbuches bilden". (Pentateuhul este rezultatul evoluțiunii religioase la poporul revelațiunii dela Moisi până spre timpul *după exilul babilonean* pe baza determinărilor scrise de Moisi care după cuprins și importanță formează partea cea mai mare a cărții Iegii T. V. (die Genesis nach dem Litteralsinn erklärt, 1899 p. XXVII).

²⁾ Chestia relativ la autorii determinați ai cărților se poate aduce în legătură internă cu inspirațiunea numai atunci, dacă ea se reclamă de cătră scrierile biblice înseși sau se pretinde prin o normă de credință de valoare egală. Deoarece aceasta nu privește acele cărți biblice care se află în centrul cerce-

Annahmen verknüpft werde, die nur durch Denkgewöhnung, aber nicht durch die Natur der Sache und auch nicht durch die Lehre der Kirche mit ihm zusammenhängen“¹⁾). În cartea Proverbelor se comunică adese dela cari autori, resp. redactori provin secțiunile respective cf. Prov. 1, 1 ; 10, 1 ; 24, 23 ; 25, 1 ; 30, 1 ; 31, 1. Deci deja în antichitatea iudaică a fost recunoscută teza că dependența autorului, resp. a redactorului de mai multe isvoare scrise nu se opune caracterului de inspirațiune a unei cărți. Îndoeli nu se pot naște nici din împrejurarea că o carte s'a format cu timpul, adaogându-i-se de repetite ori secțiuni nouă. Cartea Proverbelor însăș indică acest mod de formare ; și psaltirea este o carte liturgică de cântări formată prin adaogări repetate.

g) În fine nici din punctul de vedere al criticii textului nu se poate contesta inspirațiunea T. V. Nu se neagă faptul că după redigearea sa definitivă a suferit textul Sfintei Scripturi ; aceasta nu demonstrează nimic contra influenței supranaturale care a fost activă la formarea cărților. Lățirea și predarea cărților sf. nu era posibilă fără activitatea omenească (transcriere și traducere). Și dacă au fost puse în mâinile oamenilor, Scrierile sf. cu timpul trebuiau să poarte urmele mânilor oamenilor. Cuprinsul religios al cărților sf. însăș nici într'un mod n'a suferit prin lucrarea omenească care după compunerea lor trebuia să se facă cu ele.

Resumând cele ce s'au afirmat relativ la atacurile contra caracterului inspirațiunii, putem să declarăm că apărarea caracterului inspirațiunii a trebuit să țină sama de cunoștințele aprofundate cu privire la critica literară, lingvistică și istorică și de celelalte cunoștinți, și a ținut sama. Multe, care în timpul trecut s'au afirmat asupra ființei și extensiunii inspirațiunii, vor trebui să se formuleze alt-

tărilor critice ale Bibliei, atunce prin întrebarea relativ la autor inspirațiunea nu este trasă la îndoală, deși unii sunt de părerea aceasta... Autorul adevărat nu este un om singuratic, ci spiritul lui Dumnezeu care în mulți lucrează tot așa ca și în unul... (Jahwe und Christus p. 200).

¹⁾ Că credința inspirațiunii nu se poate îmbina cu alte presumpțiuni care numai prin deprinderea cugetării însăș nu prin legătura lucrului și nici prin doctrina bisericii stau în legătură cu ea“. Schell loc. c. p. 192.

fel. Noțiunea inspirațiunii în consecvențele sale ultime nu s'a fixat definitiv prin nici o deciziune a magisteriului bisericesc.

La tratarea ulterioară a problemei inspirațiunii după ce dogmaticii s'au pronunțat în de ajuns în chestia aceasta, trebuie și exegetii să fie ascultați; și expunerile lor, întrucât sunt întărite prin fapte, trebuie să se primească cu încredere. Una este constatat: dacă și unile din concepțiile anterioare asupra ființei inspirațiunii vor trebui să se modifice, *importanța permanentă a T. V. nici decum nu va fi micșorată prin aceasta*. T. V. este și rămâne o carte de istorie adevărată a lui Dumnezeu; remâne un argument pentru caracterul singular al poporului Israel; deci remâne o mărturie neclintită pentru guvernarea supranaturală a lui Dumnezeu în timpul antecreștin; remâne în fine un martor puternic pentru speranța viețuitoare în poporul revelațiunii în viitorul mântuitor și cu aceasta un fundament ferm pentru evangeliul despre Hristos Mântuitorul universului.

Dr. Vasile Tarnavschi.

Raportul literar dintre cele 3 evanghelii dintăi

sau

Problema sinoptică

Studiu isagogic de prof. univ. Dr. Vasile Gheorghiu.

2. Alți exegeți urmând lui *Clemens Alex.*, care susținea, că evangeliile cu genealogii (așadară Mateiu și Luca) ar fi scrise mai întâiu¹⁾, sunt de părerea, că Mateiu a scris cel dintăiu, lui i-a urmat imediat Luca, care a utilizat evangelia lui Mateiu, iară Marcu, care ar fi scris mai în urmă de toți, s'ar fi folosit, dacă nu de ambele evanghelii anterioare (cea alui Mateiu și Luca), atunci cel puțin de una dintre ele. Ipoteza folosirii în forma aceasta s'a bucurat odinioară în cercurile teologilor protestanți de multă trecere. Astăzi însă este părăsită aproape cu desăvârșire.

¹⁾ La *Eus.*, h. e. VI, 14 (Migne 20, 552).

3. A treia formă a ipotezei folosirii susține prioritatea evangheliei lui Marcu. De evangelia lui Marcu se folosesc apoi ceilalți 2 evangeliști sinoptici, fie că Mateiu scrie mai înainte de Luca, fie că Luca mai înainte de Mateiu. Evangelistul al treilea se folosește apoi, dacă nu de ambele evanghelii ale antecesorilor săi, atunci cel puțin de una dintre ele. Forma aceasta a ipotezei folosirii e patronată încă și azi de foarte mulți teologi protestanți, ba chiar și de unii teologi romano-catolici, cari în amănunte drept că diferă mult unul de altul.

În ce privește felul, cum un evangelist utilizează scrierea predecesorului sau predecesorilor săi, acum *Th. Zahn*²⁾ a ținut să atragă atențiunea tuturor asupra faptului, că dependența literară a unui evangelist de altul noi nu trebuie să o concepem ca o dependență mecanică, făcută fără de oarecare raționament și fără privire la contextul și punctul diferit de vedere al fiecărui evangelist. Dependența literară a evangeliștilor noștri nici nu este a se concepe ca o simplă compilațiune de cuvinte și texte, care ar fi lipsită de vre un plan unitar, ci este o utilizare conștie, liberă și bine chibzuită a materialului ce-l oferă celălalt evangelist, care a scris mai înainte.

După aceste observațiuni de ordin general trecând la o cercetare mai de aproape a singuritelor forme, în care a fost propusă ipoteza folosirii, vom căuta să ne dăm seama întrucât una sau alta dintre ele este mai întemeiată și în stare să ne dea răspuns mai satisfăcător la problema care ne preocupă.

Mai întâiu ne vom ocupa deci de ipoteza folosirii în forma ei cea dintăiu, care susține, că ordinea cronologică a evangeliilor este Mateiu—Marcu—Luca și că evangeliștii posteriori utilizează în aceasta ordine scrierile evanghelice ale antecesorilor săi.

a) Raportul literar dintre Mateiu și Marcu.

O analiză a diferențelor și asemănărilor dintre evangeliștii cei 2 dintăi arată, că evangheliei lui Mateiu îi re-

²⁾ *Zahn*, Evangelium des Mathäus, 3. Aufl., p. 4.

vine preste tot prioritatea față de evangelia lui Marcu și că aceasta este scrisă pe baza evangheliei lui Mateiu și nu invers. Teza aceasta se poate susține pe baza următoarelor argumente interne:

1. Înainte de toate ținem să relevăm în general, că Mateiu cuprinde aproape toate acele epizode din viața Domnului, câte ni le redă și Marcu. Proprii lui Marcu sunt numai foarte puține pericope: parabola seminții ce crește dela sine (4, 26—29), orbul din Betsaida (8, 22—26), raportul că cineva face minuni fără să fie învățacel (9, 38—40), banii văduvii (12, 41—44), tânărul din grădina Getsimani (14, 51 s.) și în fine raportul lui Marcu 16, 12—20. Dară în schimb la Marcu lipsesc multe din epizoadele istorisite de Mateiu. La Marcu lipsesc adecă următoarele epizoade istorisite de Mateiu: istoria prunciei Domnului (Mat. 1, 1—2, 23), predica de pe munte (Mat. 4, 23—7, 27), vindecarea servului sutașului din Capernaum (Mat. 8, 5—13), solia Botezătorului cătră Iisus și răspunsul Domnului dat cu această ocaziune (Mat. 11, 2—30), parabola neghinelor și explicarea ei (Mat. 13, 24—30; 36—43), parabola aluatului (Mat. 13, 33), a comorii, mărgăritarului și a mrejei (Mat. 13, 44—52), vindecarea celor 2 orbi și a unui mut demonizat (Mat. 9, 27—34), darea templului (Mat. 17, 24—27), parabola oaii pierdute, înfruntarea frățească, parabola servului nedrept (Mat. 18, 12—35), semnul lui Iona (Mat. 12, 38—45), parabola celor 2 fii (Mat. 21, 28—32), nunta fiului de rege (Mat. 22, 1—14), parabola celor 10 fecioare, a talentelor încredute, cuvântarea Domnului despre dărîmarea Ierusalimului și județul de pe urmă (Mat. 25, 1—46), moartea lui Iuda (Mat. 27, 3—10), păzirea și sigilarea mormântului (Mat. 27, 62—65) și corumperea păzitorilor (Mat. 28, 11—15). Mateiu cuprinde așa dară un material mult mai bogat de cât Marcu. Față de aceasta stare de lucruri, dacă ne întrebăm, care poate fi raportul literar dintre ei, răspunsul nostru poate fi sau că Marcu a prelucrat evangelia lui Mateiu prescurtându-o, sau invers, că Mateiu a prelucrat evangelia lui Marcu completându-o. Drept că mai firesc

pare a fi ca cel sărman, Marcu, să-și fi luat materialul său dela cel mai bogat, dela Mateiu.

2. Lumină deplină în aceasta direcție trebuie să ne vină însă dintr'o analiză critică a felului cum istorisește unul și cum istorisește cellalt pentru a putea stabili, cui îi revine prioritatea, lui Mateiu sau Marcu.

Trecem preste începutul evangheliei lui Marcu și ne oprim la cele ce ni le comunică acest evangelist privitor la botezul și ispitirea Domnului Iisus (1, 9—13).

1) Raportul lui Marcu este mult mai scurt și mai concis decât raportul lui Mateiu (3, 1—4, 11). Dară nu atât faptul acesta, cât mai vârtos faptul are pentru noi o deosebită importanță, că pecând la Mateiu legătura internă psihologică dintre botezul și ispitirea Domnului zace în întrebarea: „Ești Tu Fiiul lui Dumnezeu?“, pe care diavolul o adresează Domnului Iisus, la Marcu aceasta legătură nu este evidențiată prin nimic. Particula „εὐθὺς (îndată)“, cu care la Marcu (1, 12) se trece dela botezul la ispitirea Domnului arată numai o legătură mai strânsă cronologică între aceste două epizode din viața Domnului, dară nu ne arată întru nimic, că între aceste două epizode ar exista încă și o altă legătură strânsă psihologică, după cum ne spune Mateiu. Deci se naște întrebarea: putut-a Mateiu introduce aceasta legătură internă psihologică dintre botezul și ispitirea Domnului pe baza raportului lui Marcu, resp. pe baza simplei particule „εὐθὺς (îndată)“, sau dacă Marcu prescurtând raportul lui Mateiu a căutat să o înlocuiească în mod nedeplin măcar cu particula aceasta. Răspunsul nu poate fi altul, decât că Marcu utilizând raportul lui Mateiu, l-a prescurtat în acest fel. Cu acestea s'a zis însă, că raportului lui Mateiu îi revine prioritatea față de raportul lui Marcu. La acestea se mai adaugă încă și faptul, că Marcu nici nu ne spune, în ce fel a fost ispitit Domnul de diavolul și care dintre ei a rămas biruitor. Numai faptul relevat de Marcu la acest loc, că „Domnul era cu fiarele și îngerii Îi serviau lui“ ne face încâtva să ghîcim, care a fost rezultatul final al ispitirii Domnului. Lumină deplină asupra înțelesului cuvintelor aces-

tora ale lui Marcu ne vine însă din raportul paralel, mult mai clar și mai complet, al evangelistului Mateiu. Dreptaceea vom trebui și de astă dată să zicem, că nu raportul lui Marcu, ci cel al lui Mateiu este cel primar. Amănuntul, propriu numai lui Marcu, că „Domnul petrecea cu fiarele“, ar putea să aibă de altfel și înțelesul, că Domnul petrecând în pustiu era amenințat din partea fiarelor, dacă n'am ști din locul paralel al lui Mateiu, cu bună seamă, că Domnul a rămas biruitor asupra diavolului. În aceste condițiuni cuvintele de mai sus pot să aibă numai înțelesul, că Domnul petrecea în pustiu în pace cu fiarele. Amănuntul acesta Marcu îl va fi avut din gura apostolului Petru, care dreptă n'a fost martor ocular al acelei scene extraordinare, dară o va fi știut din Însași gura Domnului Iisus ¹⁾).

2) Deosebit de instructivă este pentru înțelegerea raportului literar dintre Mateiu și Marcu predica de pe munte. Mateiu ni-o comunică în toată extensiunea (4, 23—7, 29). Marcu însă reține din acel context al lui Mateiu numai faptul, că Iisus s'a suit pe un munte, unde Și-a ales din mijlocul învățăceilor Săi pre cei 12 apostoli (3, 13; cf. Mat. 5, 1). De altfel Marcu trece sub tăcere predica de pe munte a Domnului. Dară faptul, că ideile Domnului expuse de Mateiu în predica Sa de pe munte 5, 13 și 15, sunt utilizate și de Marcu, însă cu alte ocaziuni (Marcu 9, 50 și 4, 21), arată totuși, că Marcu cunoaște predica de pe munte a Domnului în felul, cum ne-a comunicat-o nouă evangelistul Mateiu. Mateiu ne comunică la finea predicii de pe munte adâncă impresie, pe care a făcut-o predica aceasta a Domnului asupra celor prezenți (Mat. 7, 28 s.). Marcu reține și aceasta notiță alui Mateiu, dară o reproduce mai înainte ș. a. cu acea ocaziune, când ne introduce în activitatea Domnului din Capernaum (Marcu 1, 13).

Din toate cele zise rezultă așa dară lămurit, că Marcu vroește să ne comunice cel puțin unele frânturi mai marcante din frumoasa predică de pe munte a Dom-

¹⁾ Cf. *Belser*, *Theol. Quartalschrift*, 1913, 340 ss.

nului, pe care credea, că nu are rost să o redea în întregime pentru cetitorii săi, carii erau în majoritatea lor covârșitoare păgâno-creștini și ca atari nu cunoașteau legea mozaică și nici uzanțele Iudeilor. Și dacă e așa, atunci dependența literară alui Marcu de Mateiu e clară. Iară dacă din contra am vrea să zicem, că Mateiu este acela, care prelucră raportul lui Marcu, atunci ar trebui să ne rămână inexplicabil, cum de Mateiu a putut să adune aceste frânturi de cuvântări de ale Domnului dela Marcu și să alcătuească din ele adaugând încă și alte amănunte frumoasa predică de pe munte, care de altcum nu ni se prezintă ca o compilațiune făcută din diferite frânturi de cuvântări de ale Domnului, ci ca o cuvântare rostită cu un scop anumit și cu un plan unitar.

2) Dependența literară alui Marcu de Mateiu e evidentă și din pericopa Marcu 6, 7—13. Marcu ne redă aci instrucțiunea, pe care o dă Domnul apostolilor Săi cu ocaziunea trimiterii lor într'o misiune de probă. Marcu începe comunicările sale în orațiune indirectă (Marcu 6, 8 s.), dară fiindcă nu poate continua în acest fel, trece mai apoi cu cuvintele *καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς* (Marcu 6, 10 s) în orațiune directă. Și este semnificativ că dânsul ne redă acum pe scurt instrucțiunea Domnului întocmai așa după cum a aflat-o la Mateiu. Caracterul secundar al raportului lui Marcu e evident. El rezultă și din faptul, că Marcu a ținut să supprime cuvintele Domnului, cu cari îi oprea, deocamdată, pre apostolii Săi ca să treacă preste frontierele țării sfinte (Mat. 10, 5 s.). Marcu o va fi făcut aceasta pentru că nu vroia să jignească pe cetitorii săi, păgâno-creștini, în sentimentele lor naționale și a și putut-o face, pentru că tot evangelistul Mateiu la finea evangheliei sale ne spune, că Domnul arătându-Se după înviere apostolilor Săi pe un munte din Galilea le-a poruncit să meargă în toată lumea și să predice evanghelia tuturor popoarelor (Mat. 28, 19 s.). Interesant este în aceasta legătură de idei în fine și faptul, că după Marcu Domnul li permite apostolilor Săi ași lua cu sine numai toiagul și sandalele, pecând după Mateiu Domnul a oprit apostolilor pe lângă alte recvisite de călătorie încă și

purtarea toiagului și a sandalelor. Marcu modifică așa dară în aceasta direcție raportul lui Mateiu, pentru că praxa misionarii de până atunci în țări străine va fi arătat, că toiagul și sandalele nu-l împedică pe misionar în călătoriile sale, ci din potrivă îi ușurează mersul. Raportul lui Marcu este așa dară și din acest punct de vedere posterior raportului lui Mateiu. Dară dacă ar vrea să zică cineva că, din contra, raportul lui Mateiu este posterior raportului lui Marcu, atunci noi pentru aceasta diferență dintre rapoartele paralele ale lui Mateiu și Marcu n'am mai avea nici o explicație satisfăcătoare.

4) Nu pot să nu amintesc și de pericopa, în care ni se istorisește, că Domnul dimpreună cu apostolii Săi trec într'o zi de Sâmbătă prin sămănături, iară apostolii smulg spice și le mânâncă. Pericopa se află atât la Mateiu (12, 1—8), cât și la Marcu (2, 23—28). Felul, cum ne istorisește Marcu acest epizod arată însă, că el este dependent de raportul paralel al lui Mateiu. Marcu trece adecă sub tăcere al doile argument îndus de Mateiu, prin care Domnul ia în scut pe apostolii săi, zicând, că și preoții în templu aducând sacrificiile poruncite de lege în zilele de Sâmbătă violează, la dreptul vorbind, sfințenia zilei de Sâmbătă și cu toate acestea ei sunt fără de vină. În schimb însă Marcu ține să accentueze cu toată emfaza, că „Sâmbăta s'a făcut pentru om și nu omul pentru Sâmbăta“. Dacă din contra Mateiu ar fi copiat pe Marcu, atunci noi n'am înțelege cel puțin, cum de vine, că Mateiu a mai adăugat pelângă argumentul unic îndus de Marcu încă și argumentul, că și preoții aducând sacrificiile prescise violează sfințenia zilei de Sâmbăta.

5) Și raportul lui Marcu (7, 24—30) despre vindecarea fiicei unei femei Sirofeniciene arată dependența lui Marcu de raportul paralel al lui Mateiu (15, 21—28). Mateiu ne spune, că o femeie străină de neamul Iudeilor a venit la Isus și că Domnul rugat fiind de apostolii Săi ca să se îndure de ea, li-a răspuns, că „nu este trimis decât cătră oile cele perdute ale casei lui Israel“, iară îndreptându-se cătră femeie i-a zis ei: „Nu este bine

a lua pâinea copiilor și a o arunca cânilor“. Mateiu vorbind despre ea o numește o femeie Cananeancă. El o caracterizează astfel, pentru că a scris pentru cetitori Iudeo-creștini, cari auzind acest termen trebuie să fi înțeles imediat, că acea femeie aparținea populațiunii păgâne, care locuia în Palestina încă din timpurile înainte de ce aceasta țară a fost ocupată de poporul Iudeu. Marcu însă scrie pentru cetitori în majoritate păgâno-creștini. Aceștia necunoscând istoria poporului Iudeu nu ar fi știut ce înșamnă termenul „femeie Cananeancă“. Drept-aceea Marcu zice mai întâiu că e o muiere greacă, apoi adaugă, că era de neam Sirofeniciană (Ἑλληνίς, Συροφονικισσα τῷ γένει). Cu termenul dintăiu vrea să zică, că ea este o femeie păgână, iară cu termenul din urmă, că își trage originea sa din o altă națiune, sirofeniciană, care nu trebuie confundată cu națiunea Iudeilor. Marcu a redat așadară cu acești 2 termeni noțiunea exprimată de Mateiu prin un singur cuvânt. Dacă din contra Mateiu ar fi copiat pre Marcu, atunci noi n'am înțelege, cum de Mateiu a putut reda aceste 2 cuvinte ale lui Marcu prin un singur cuvânt „femeie Cananeancă“, devremece nu toate Sirofenicienele și mai ales acele, care locuiau în afară de frontierele țării sfinte, precum era cazul prezent, erau originar Cananeence. Caracterul secundar al raportului lui Marcu se vede apoi și din faptul, că Marcu trece sub tăcere declarațiunea Domnului, că „nu este trimis decât numai cătră oile cele perdute ale casei lui Israil“, așa precum făcuse Marcu și la locul 6, 7 ss. având și aici în vedere cuvintele Domnului rostite după învierea Sa pe un munte din Galilea, prin care îi trimite pre apostolii Săi ca să-L predice *tuturor* popoarelor (Mat. 28, 19 s.).

6 Dară cuvintele, pe care Domnul le-a rostit cătră femeie, Marcu le reproduce, la fel ca și Mateiu. Face însă la ele un adaus deosebit de caracteristic. După Marcu Domnul zice adecă femeii : „*Lasă mai întâiu să se sature copiii*“. Adausul acesta arată, că Domnul nu refuză pre femeia străină, care a venit să-l ceară ajutor, atât de categoric, cum ar părea că rezultă din cuvintele Dom-

nului comunicate nouă numai de Mateiu. Refuzul e îndulcit la Marcu prin adausul de mai sus, care exprimă că deocamdată încă n'a sosit vremea ca și păgânii să beneficieze de binecuvântările Sale, fără ca să excludă însă că într'un viitor oarecare și dânșii vor putea să participe în măsură mai largă la binecuvântările creștinismului. Caracterul secundar al raportului lui Marcu față de cel al lui Mateiu este și la acest loc evident. Dacă însă cineva ar vroi să susțină contrarul și să zică, că Mateiu e dependent de Marcu, atunci noi n'am mai putea înțelege, cum de Mateiu suprimă cuvintele Domnului, că „mai întâiu copiii trebuie să se sature“, care ni le comunică Marcu, când Mateiu și în cele precedente ne comunicase, că Domnul li-a zis Iudeilor că va veni vremea, că și popoarele păgâne vor participa la binecuvântările timpurilor Messianice (Mat. 8, 10 ss.). Mateiu, dacă le-ar fi aflat la Marcu, nu le-ar fi putut suprima. Iară dacă noi la Mateiu nu le aflăm, ci numai la Marcu, atunci trebuie să zicem, că Mateiu nu poate să fi cunoscut raportul lui Marcu ¹⁾.

7/ La același rezultat ajungem și dacă privim mai de aproape rapoartele paralele ale lui Mateiu și Marcu despre curăția cea adevărată (Mat. 15, 1—20; Marcu 7, 1—23). Marcu explică mai pe larg datina Iudeilor de a-și spăla mânele înainte de a se așeza la masă și el aranjează și singuritele idei în șir mai logic și mai conciz, decât cum o face Mateiu. Dealtcum raportul său e identic cu cel al lui Mateiu. Faptul însă că după raportul lui Mateiu Domnul ar mai fi zis cu acea ocaziune învățăceilor Săi și următoarele cuvinte, pe care Marcu le trece simplu sub tăcere, că „toată plânta, pe care n'a plântat-o Părintele Meu cel ceresc, se va desrădăcina“, arată, că nu Mateiu poate fi dependent de Marcu, ci invers, Marcu e dependent de Mateiu. Marcu a trecut sub tăcere cuvintele acestea ale Domnului, pentru că păreau nu numai că întrerup contextul, ci că vorbesc și în contra păgânilor ca și când aceștia n'ar mai putea

¹⁾ Cf. și Belser, Theol. Quartalschrift, 1913, p. 342 ss.

să aibă nădejde de mântuire, pentru că ar putea zice cineva că ei nu sunt plânta plântată de Dumnezeu.

8) Prioritatea evangheliei lui Mateiu față de cea alui Marcu rezultă și dintr'o cercetare mai de aproape a rapoartelor, pe cari le avem în acestea două evanghelii privitor la întrebarea despre desfacerea căsătoriei (Mateiu 19, 3—12; Marcu 10, 2—12).

După cele ce ni le spune Mateiu fariseii li pun Domnului Iisus întrebarea motivată de certele vehemente dintre școala Hillel și Șamai, dacă este iertat bărbatului a-și lăsa femeia „din orice cauză (κατὰ πᾶσαν αἰτίαν)“. Iară când Domnul le dă un răspuns negativ, fariseii se provoacă la „porunca“ lui Moisi de a-i da femeii carte de despărțire. Domnul răspunde la aceasta întimpinare atragând atențiunea fariseilor asupra faptului, că cele zise de Moisi cu privire la darea unei cărți de despărțire nu sunt „o poruncă“, ci numai „o concesiune“ ce li s'a făcut din cauza învîrtoșării inimii lor. Discuția asupra acestei chestiuni termină la Mateiu cu declarațiunea dată de Domnul, că „oricine ar părăsi pre femeia sa *decât pentru adulter* și se va căsători cu alta comite adulter“. Cu acestea s'a zis, că căsătoria nu se poate despărți din orice motive, ci numai din motive deosebit de grave, precum este adulterul. Prin adulter s'a rupt de fapt legătura căsătorală și nu mai rămâne, în consecință, alta decât a o desface și formal. Să vedem acum ce ne raportează Marcu în aceasta privință. Marcu eliminează cuvintele „din orice cauză (κατὰ πᾶσαν αἰτίαν)“, pe cari le află la Mateiu, evident din motivul, pentrucă cetitorii săi păgâno-creștini nu cunoșteau cearta dintre școalele Hillel și Șamai cu privire la desfacerea căsătoriei. Din cauza aceasta întrebarea despre desfacerea căsătoriei, lipsită de condițiunea arătată de Mateiu, primește la Marcu un înțeles de tot general. După Marcu fariseii întrebă, dacă în genere este iertat a-și lăsa femeia sau ba, fără privire la oarecari motive, fie aceste grave sau ușoare. Marcu urmând expunerilor lui Mateiu nici nu știe reda destul de bine deosebirea, pe care Domnul, după cele ce ni le spune Mateiu, o face între

„poruncă“ și „concesiune“. Iară, când ajunge să ne comunice declarațiunea finală a Domnului, Marcu care eliminase mai sus cuvintele „din orice cauză (κατὰ πᾶσαν αἰτίαν)“, nu ne poate reda acuma cuvintele Domnului în forma, pe care o au la Mateiu, ci într'o formă de tot generală. El suprimă cuvintele: „Decât pentru adulter (μὴ ἐπὶ πορνείᾳ)“ dela Mateiu 19, 9.

Și așa vine, că pecând după Mateiu căsătoria nu se poate despărți decât numai din cauza unui adulter, după Marcu căsătoria nu se poate desface în nici un caz. Deosebirea între o concepție și alta este mare. Biserica orientală a stat în totdeauna pe punctul de vedere reprezentat de Mateiu. Biserica romană occidentală s'a pus pe punctul de vedere reprezentat prin Marcu. Care este cel unic adevărat? Lumină ne vine numai atunci, când știm, care este raportul literar dintre Mateiu și Marcu. Cum numai comunicatul lui Mateiu poate fi cel primar, iară cel al lui Marcu trebuie să fie cel secundar, rezultă clar, că punctul de vedere al bisericii ortodoxe cu privire la desfacerea căsătoriei este cel unic adevărat, iară cel al bisericii romane occidentale este exagerat. Cine ar vroi să susțină contrarul și să zică că Mateiu depinde de Marcu, nu va putea da explicații satisfăcătoare cu privire la adausurile: „Din orice cauză (κατὰ πᾶσαν αἰτίαν)“ și „decât pentru adulter (μὴ ἐπὶ πορνείᾳ)“, pe cari le face Mateiu în acest context.

Q) În cap. 12, 1 Marcu ne spune: „Și a început (lisus) a le vorbi lor în parabole (plur.)“. În cele ce urmează el ne istorisește însă numai o unică parabolă, parabola lucrătorilor în viie (12, 1—12). Se întrebă deci, cum de vine, că Marcu ne anunță cu toate acestea, că Domnul a vorbit în parabole (plur.)“. Dacă consultăm locul paralel dela Mateiu, ne convingem într'adevăr, că Domnul a rostit cu acea ocaziune mai multe parabole, ș. a. parabola celor 2 frați diferiți (Mat. 21, 28—32), apoi parabola lucrătorilor în viie (21, 33—46) și în fine parabola nunții fiului de rege (22, 1—14). Vedem așa-dară și la locul acesta, că Marcu depinde de Mateiu și nu viceversa, căci dealtcum rămâne inexplicabil, cum

de Marcu a putut să vorbească despre „parabole“ în numărul plural după ce el ne comunică la acel loc numai o unică parabolă.

10/ Și raportul lui Marcu 12, 38—40, nu este decât un extras făcut pe baza raportului mult mai pe larg al lui Mateiu (23, 1—12). Domnul la acest loc muștră aspru pre farisei. Originalitatea raportului lui Mateiu o resimte fiecare, care cetește cu atențiune cuvintele (23, 5): „πλάτύνουσιν τὰ φυλακτήρια αὐτῶν καὶ μεγάλύνουσιν τὰ κράσπεδα. (ei își lățesc filacterile lor și-și măresc cepra-zele hainelor lor)“, cari redau în mod atât de intuitiv apucăturile fariseilor. Raportul lui Marcu însă trebuie să fie cel secundar, din următorul motiv. Dânsul crede suficient a nota la acest loc numai atât că farizeii, resp. cărturarii „vreu să umble în haine (12, 38)“. Purtat de tendința de a scurta cât mai mult textul lui Mateiu, vedem așadară că Marcu devine și aci deadreptul întu-necos (vezi și 1, 12 s.).

11/ In fine ași mai aminti și de asămănările și diferen-țele dintre rapoartele lui Mateiu (26, 61) și Marcu (14, 58). Mateiu ne spune, că pecând Domnul stătea în fața sinedriului, doi dintre cei prezenți s'au ridicat și au mărturisit împotriva Lui zicând: „Acesta spunea: Eu pot să surp templul lui Dumnezeu și în trei zile să-l zidesc.“ Marcu redă deasemeni acest epizod, dară dânsul ne comunică cuvintele acestor doi martori mincinoși în următoarea formulare: „Noi l'am auzit pre Dânsul vorbind, că Eu voiu surpa templul acesta făcut de mâni (χειροποίητον) și în 3 zile voiu zidi altul nefăcut de mâni (ἀχειροποίητον).“ Reproducând cuvintele lui Mateiu, Marcu a adaugat așadară la ele totodată și interpretarea lor, fapt, care evidențiază deosebit de bine prioritatea raportului lui Mateiu față de cel al lui Marcu. Pecând dacă am vroi să atribuim lui Marcu prioritatea, noi n'am putea înțelege, pentru care motiv Mateiu ar fi ezitat ca să ne redea la fel ca și Marcu pelângă acea mărturie totodată și interpretarea ei, când e știut, că Domnul rostind acele cuvinte se gândea de fapt la învierea cea de a treia zi a trupului său (vezi Ioan 2, 19 ss.).

Dovezile date până acuma pentru prioritatea rapoartelor lui Mateiu față de cele ale lui Marcu cred, că sunt suficiente. Drept aceea voi trece sub tăcere multe alte amănunte¹⁾.

3. Dară în aceasta legătură de idei n'ași putea să trec sub tăcere și alt fapt deosebit de caracteristic din punct de vedere al stabilirii raportului literar dintre Mateiu și Marcu. Conduc de tendința de a dovedi cetitorilor săi iudeo-creștini, că Domnul Iisus este cu adevărat Messia cel prezis de profeții T. V., Mateiu ține să inducă în evangela sa o mulțime de citate din cărțile T. V., arătând că toate acestea s'au împlinit în persoana Domnului Iisus.

Marcu, la rândul său, deși nu e condus de aceeași tendință ca Mateiu, induce totuși aproape în toate locurile paralele, unde Mateiu a îndus citate din T. V., aceleași citate din T. V. Ba, și mai mult, Marcu nu are nici un singur citat din T. V., pe care nu l-ar avea și Mateiu. Excepție face numai începutul evangheliei lui Marcu (1,2-3), unde dânsul a vroit să fie ceva mai independent. Citatele din T. V., aceleași ca și la Mateiu, dovedesc deasemeni dependența literară alui Marcu de Mateiu și nu invers.

Contra priorității evangheliei lui Mateiu față de cea alui Marcu s'au ridicat următoarele două obiecțiuni teoretice:

1. Mai întâiu se susține, că evangelia lui Marcu ar fi acea evanghelie, care ne dă o expunere mai reală și istorică a vieții și activității Domnului Iisus. Singuritele evenimente se înșiră în aceasta evanghelie în ordinea lor cronologică și dezvoltarea ce o ia activitatea Domnului este aci mai aproape de realitate. Și cum adunarea cronologică a materialului vine să stea de obicei în rândul cel dintăiu, iară mai apoi vine rândul, ca el să fie și sistematizat din diferite puncte de vedere, noi pe baza constatărilor de mai sus am fi îndreptățiți a face concluziunea, că evangheliei lui Marcu i-ar reveni prioritatea față de evangelia lui Mateiu. Aceasta, la rândul său, siste-

¹⁾ Dară vezi *Belser*, *Theol. Quartalschrift*, 1913, p. 349 ss.

matizează materialul evangelic vroid să dovedească Messianitatea Domnului Iisus.

La obiecțiunea aceasta noi răspundem următoarele: Dacă și este adevărat, că cel ce nu cunoaște dezvoltarea, pe care a luat-o viața și activitatea vre unuia m mare, de obicei caută să țină socoteală mai întâiu de înșirarea cronologică a evenimentelor ce se istorisesc în legătură cu acea persoană, și că înșirarea cronologică a lor este și pentru cetitori, cari încă nu o cunosc, o necesitate imperioasă, totuși în cazul nostru aceste considerațiuni nu încap, cel puțin nu cu privire la evangelistul Mateiu. Mateiu nu are nevoie să adune materialul evangelic în înșirarea sa cronologică, pentru că el era învățacelul și apostolul Domnului și cunoștea prea bine viața și activitatea Acestuia din autopsie proprie. El nici nu a scris evangelia sa pentru cetitori, cari nu ar fi cunoscut până atunci de loc viața și activitatea Domnului, ci o scrie pentru cetitori Iudeo-creștini cu scopul pentru a le lăsa lor și în scris ceea ce predicase până atunci oral. Materialul evangelic fiindu-i așadară atât lui, cât și cetitorilor săi prea bine cunoscut în înșirarea lui cea cronologică din experiența proprie și din tradițiunea orală, Mateiu putea acum foarte ușor să-l și sistematizeze. Și el o și face pentru acești cetitori ai săi vroid să le documenteze, că Domnul a fost într'adevăr Messia cel prezis de profeții T. V. Marcu la rândul său însă trebuie să se țină mai mult de ordinea cea cronologică a evenimentelor, pe cari le istorisește despre Domnul Iisus, atât pentru motivul, că însuși nu a fost în societatea Domnului și în consecință avea lipsă să adune materialul evangelic mai întâiu în ordinea cea cronologică, cât și pentru motivul, că el scrie cătră cetitori păgâno-creștini din Roma, cari aveau lipsă de informațiuni înșirate în ordine cronologică privitoare la viața și activitatea Domnului Iisus. El așadară nici nu putea în aceste condițiuni sistematiza materialul evangelic, ci trebuia să-l înșire înainte de toate după cât putea de bine în ordinea sa cronologică.

Din cele expuse rezultă așadară, că în condițiunile arătate evangheliei lui Marcu, care înșiră materialul evan-

gelic în ordinea sa cronologică, nu trebuie să-i revină numai decât prioritatea față de evangelia lui Mateiu, care îl sistematizează din punct de vedere dogmatic. La acestea țin însă să mai adaug, că și în ce privește înșirarea cronologică a evenimentelor din viața și activitatea Domnului Iisus în evangelia lui Marcu, noi nicicând nu ne vom putea transpune peste cuvintele presviterului (apostolului) Ioan, care după mărturia lui Papia¹⁾ spunea, că „Marcu n'a scris decât numai unele (ἐνια) și nici nu în ordine (οὐ μέντοι τάξει), pentru că n'a fost învățacel nemijlocit al Domnului.“ Și într'adevăr analizând din acest punct de vedere cuprinsul evangheliei lui Marcu, ne convingem, că autorul dreptă îsi dă multă silință să înșire singuritele evenimente din viața Domnului în ordinea lor cronologică, dară cum ne dovedesc celelalte evanghelii, cu deosebire cea alui Luca și Ioan, el n'a răușit să o facă pe deplin.

2. A doua obiecțiune, care se ridică contra priorității evangheliei lui Mateiu și în favorul priorității evangheliei lui Marcu, vroește să ne atragă atențiunea asupra faptului, că nu Mateiu, ci Marcu se distinge prin o mulțime de amănunte istorice și locale, pe cari ni le dă, descriindu-ne peste tot situațiunile în colori mai vii și mai concret-realiste decât Mateiu, fapt, care deasemeni ar dovedi, că nu lui Mateiu, ci lui Marcu i-ar reveni prioritatea.

La aceasta obiecțiune răspundem, că e adevărat, că felul de istorisire al lui Marcu e mai viu și mai intuitiv decât cel al lui Mateiu. Așa ne spune Marcu (5, 22), că numele mai marelui sinagoagii era Iair, că numele arhireului, pe vremea căruia David intrase în sfânta, era Abiatar (2, 26), că orbul din Ierihon se cheama Bartimeiu (10, 46). Marcu ne comunică (14, 5) și prețul mirului cu care a fost miruit Domnul. Și tot el este acela, care ne dă și asupra lui Iosif din Arimateia date mai precize (15, 43; cf. 13, 3). Deosebit de intuitivă este istorisirea lui Marcu mai ales în următoarele pericope: 1, 16 ss.; 2, 1—12. 31—35; 8, 1—5; 9, 1—10. 14—29 ș. a.

¹⁾ La Euseb., h. e., 3, 39 (Migne 20, 300).

Dară nici din faptul acesta nu rezultă numai decât, că evangheliei lui Marcu i-ar reveni prioritatea față de evangelia lui Mateiu, pentru că nu fiecărui scriitor îi este dat să scrie în mod intuitiv, plăcut și atragător. Marcu dispunea de acest dar, Mateiu însă nu. Dară, când disputăm lui Mateiu darul de a scrie intuitiv și plăcut, să nu uităm, că dânsul nici nu era condus de tendința de a istorisi cât mai plăcut și intuitiv, ci vroia numai să înșire dovezi lângă dovezi, pe baza cărora să-i poată convinge pe cetitorii săi, ludeo-creștini, că Domnul Iisus este adevăratul Messia. Aceasta tendință dogmatică face ca stilul său să fie cu mult mai sec decât cel al lui Marcu. Dară tot din acest punct de vedere dogmatic, pe care stă evangelistul Mateiu, înțelegem, de ce dânsul ține să ne comunice și amănunte, pe cari nu le aflăm la ceilalți evangeliști sinoptici. Mă gândesc la faptul, că numai Mateiu ne spune că Ioan Botezătorul a ezitat să-L boteze pe Domnul, când Acesta a venit la Ioan la Iordan și a cerut să fie botezat (3, 15). Cu acestea Mateiu a vroit să ne spună, că Domnul Iisus, fiind conceput din Spiritul sfânt și, în consecință, fiind lipsit de păcate, cât pentru sine, nu avea lipsă de botezul pocăinții, pe care-l împărtășia Ioan Botezătorul. Marcu, la rândul său, trece preste acest amănunt, pentru că el nu are în vedere, cum ar putea dovedi mai bine Messianitatea Domnului Iisus Hristos, ci cum ar istorisi mai pe scurt și mai intuitiv viața și activitatea Domnului. — Cele zice până acuma arată așa dară, că din faptul, că Marcu scrie mai intuitiv decât Mateiu, nu rezultă nicidecum prioritatea evangheliei lui Marcu față de cea alui Mateiu.

Și dacă nici obiecțiunea aceasta nu este în măsură a ne determina ca să dăm evangheliei lui Marcu prioritatea față de evangelia lui Mateiu, trebuie ca în baza cercetărilor critice făcute asupra textului acestor 2 evanghelii să rămână, bine stabilit, că evangheliei lui Mateiu îi revine prioritatea față de evangelia lui Marcu și că aceasta din urmă e scrisă în dependență de evangelia lui Mateiu.

(Va urma.)

Secta Studenților de Biblie (Russeliștilor).

(Continuare)

4. Russeliștii se complac să declare față de cei neinițiați în doctrina lor, că ei, în materie de credință și practică religioasă, se orientează după Biblie. „Pe noi Scriptura clar ne învață“; „Noi ne ținem cu cea mai mare precizie de Sfânta Scriptură“; „Noi mărturisim cu Sfânta Scriptură“; „Noi urmăm Bibliei“; „Biblia este unicul izvor adevărat de cunoștință pe care își pot baza oamenii speranțele pentru un viitor“; ș. a. m. d., sunt anunțările lor cele mai obicinuite în diferitele lor programe și „proclamațiuni“. Ei n'ar avea „nici vre-o altă mărturisire de credință afară de Biblie...“: „Restricțiuni privitoare la ajungerea calității de membru nu există... Noi ocolim principial orice restricțiune în cugetări...“. Tendința principală a sectei Studenților de Biblie s'ar îndrepta către o „unitate creștină pe bază biblică“¹⁾.

Văzută mai de aproape însă, concepția și regulile lor privitoare la izvorul și norma de credință se prezintă astfel: Pe lângă autoritatea Sfintei Scripturi, ei mai recunosc încă și autoritatea doctrinară a „pastorului Russell“, precum și autoritatea celor ce stau în fruntea mișcării sectare căreia îi aparțin; iar în scopul orientării lor în cele ale credinței, ei, alături de Biblie, mai compun și publică încă și unele „rezoluțiuni“ și „scurte explicări“, sau „tractate concentrate“, în cari se expun punctele de credință și „principiile“, pe cari trebuie, totuși, să le „satisfacă... fiecare creștin adevărat...“, pentru ajungerea calității de membru“.

Pentru Studenții de Biblie adică, „pastorul Russell“ nu este numai: „cel mai mare servitor pe care l-a avut biserica lui Dumnezeu dela apostolul Paul

¹⁾ Foia volantă: Internationale Vereinigung Ernster Bibelforscher, și pe aiurea.

încoace“¹⁾; „cel mai fertil scriitor asupra adevărilor biblice“²⁾; „cel mai neînfricoșat și mai influent scriitor în materie de religie“³⁾, și nu este nici numai „cel din urmă și cel mai mare reformator“⁴⁾, întrucât „un bărbat cu fruntea înaltă, cum a fost Russell, are o inteligență mare“⁵⁾, ci în cercurile Scrutătorilor Serioși pastorul Russell este socotit ca instrument onorat al lui Dumnezeu pentru epoca a șaptea și ultima a bisericii în vârsta de timp actuală...“⁶⁾, sau „onoratul instrument al lui Dumnezeu, ca să curățească cuvântul său, conform Ps. 12, 6, de șapte ori, adecă desăvârșit, prin cele șapte legături“⁷⁾. „Pastorul“ Russell „a admis“ însuși, drept că „numai în cerc intim“, că „el crede că a fost ales, încă înainte de naștere, pentru opera cea mare“⁸⁾, adecă ca să sufle în „trâmbița a șaptea, trâmbița lui Dumnezeu“⁹⁾. „Prin grația lui Dumnezeu“ Russell a fost excelat cu cele „doue ordinațiuni legitime“, cu cea „mai principală... , dela Dumnezeu“ și cu „cealaltă, dela oameni“¹⁰⁾. „Dumnezeu l-a trimis pe Russell la omenirea rătăcitoare“¹¹⁾, Russell este „solul comunității Laodicene, precum Martin Luther a fost solul epocii a

1) Studii în Scripturi vol. VII, în traducerea germană, citată mai sus, comentariu la Ezechiel 3, 17.

2) Ibid., comentariu la Apocalipsa lui Ioan, 3, 14.

3) Wachturm, 1918, Nr. 1 pag. 2 a, citat de P. Scheuerlen, o. c., pag. 27.

4) Stud. în Script. vol. VII, trad. germ. c., com. Ezech. 3, 8.

5) Ibid., 3, 9.

6) Foaia volantă: Die Int. Vereinig. Ernst. Bibelforscher.

7) Wachturm, 1919, pag. 194 a, la Fr. Loofs, o. c. pag. 38.

8) Stud. în Script. VII, germ., com. la Apoc. lui Ioan, 3, 14.

9) Ibid., com. la Ezech. 3, 14.

10) Stud. în Script. vol. VII, trad. germ., com. la Apocalipsa lui Ioan, 3, 14. Privitor la „ordinațiunea“ lui „divină“ vezi și: totacolo, com. la Ezech. cap. 3., care poartă chiar titlul: „Ordinațiunea divină a pastorului Russell“.

11) Ibid. com. Ezech. 3, 17.

șasa, a comunității Filadelfiene“ 1). Solia și opera lui a fost provăzută de Dumnezeu și profețită în Biblie 2). Și „Luther a spus cu 360 de ani înainte, că Dumnezeu va trebui să scoale pe un Noe“, „un antitip al lui Ezechiel“, în rândul celor șapte soli, sculați pentru „marea dramă a vrâstei de timp evanghelice“, cari sunt apostolii Paul și Ioan, apoi Arius, Valdus, Wiclif, Luther, Russell. „Cei mai proeminenți soli sunt [însă] primul și ultimul, Paul și pastorul Russell“ 3). Așa fiind, „pastorului Russell, solul lui Dumnezeu pentru ultima epocă a bisericei, i s’au împărtășit daruri cu prisosință, pentru a expune lucrurile divine în formă cu ordine și a da o înțelegere armonică a tuturor intențiunilor divine pentru omenire, și a unor instituțiuni pentru îngeri. El a auzit plina armonie «a cântecului lui Moise și al Mielului». Lui îi vestiră aripile, cuvântul lui Dumnezeu din Vechiul și Noul Testament, vestea cea îmbucurătoare“ 4). „Precum Ezechiel a mâncat cartea ce era în mâna lui Dumnezeu, așa și «servitorul credincios și deștept» al timpului acestuia [Russell]: el și-a asimilat planul divin al vrâstelor, care se găsea în puterea (mâna) Celui Atotputernic și și l-a însușit. Pastorul Russell a căutat cu sirguintă să găsească intențiunile lui Dumnezeu, în număr cât se poate de complet Asupra voiei tatălui ceresc el doria să afle tot ce se putea. Nu dela sine a cunoscut el planul divin și l-a predat, ci Dumnezeu l-a pus să-l cunoască, să-l creadă și să-l predee“ 5). Așa se face că „Avertisementul pastorului Russell către creștinătate a venit direct dela Dumnezeu și a avut de obiect apropiata prăbușire iminentă a civilizațiunei «creștine» din timpul de față într’un haos de războiu, re-

1) Foaia volantă: Internationale Vereinigung Ernst. Bibelforscher.

2) Stud. în Script. vol. VII, trad. germ., com. la Ezech. cap. 3.

3) Wachturm 1918 Nr. 1 pag. 2a, la Scheuerlen, o. c. pag. 27.

4) Stud. în Script. vol. VII, germ., com. la Ez. 3, 13.

5) Ibid., 3, 1 și 2.

voluție și anarhie, căruia trebuie să-i urmeze înălțarea împărăției lui Dumnezeu. În toate avertismentele sale el nu pretindea originalitate. El spunea că nici n'ar fi putut să-și scrie singur cărțile sale. Totul a venit de la Dumnezeu prin iluminarea Sfântului Duh¹⁾. „Russell a primit în mare măsură Spiritul lui Dumnezeu“²⁾; de la însuși „Iehova“ l-a primit, ca și profetul Ezechiel: „A-supra lui Ezechiel și a celui mai mare predicator al timpului nou [a lui Russell] a venit o dibăcie în vorbire, fără asemănare, când însuși Iehova le-a dat Spiritul său și le-a poruncit să meargă la casa lui Israel și să le vorbească lor cu cuvintele sale [ale lui Iehova]“³⁾, și „de la începutul sfințirii sale până la moarte Russell a trăit în Duh“⁴⁾.

Dacă „pastorul Russell“ este „socotit“ astfel „în cercurile“ acestor sectari, dacă este crezut alesul și trimisul lui Dumnezeu, asemenea cu profetul Ezechiel și cu apostolii Paul și Ioan, dacă apariția, viața și opera lui — în plus de aceștia, — au fost chiar prezise în Sfânta Scriptură, dacă tot ce a scris și a vorbit el, în calitate de înger al epocii ultime a bisericii, sunt cuvintele lui Dumnezeu, primite, scrise și spuse prin iluminarea Spiritului Sfânt, la porunca lui Dumnezeu ș. a. m. d., atunci este foarte natural ca scrierile și spusele lui Russell să se bucure, în cercurile sectarilor russelliști, de aceeași autoritate ca și cele ale profetilor, apostolilor și evangheliștilor, deci de aceeași autoritate ca și Sfânta Scriptură. Și în adevăr această apreciere a lui Russell și a operei sale, după moartea lui a și devenit doctrinară, dogmatică, pentru adepții săi. Și nu numai atât. La autoritatea doctrinară a scrierilor lui Russell se mai adaugă și autoritatea Societății de Biblie și Tractate Turnul de Veghere⁵⁾, „instru-

1) Ibid., 3, 17.

2) Ibid., 3, 12.

3) Ibid., 3, 4.

4) Ibid., 3, 24.

5) Vezi mai sus, pag. 10.

mentul prin care păzitorul destinat de Dumnezeu [Russell] și-a trimis solia sa către creștinătate¹⁾. Intre declarațiunile ce trebuie să le facă orice candidat la vre-un post ierarhic în organizația russellistă, și fără de cari nimeni nu poate fi ales presbiter sau diacon, o găsim și pe aceea, că se află „în armonie cu Societatea de Biblie și Tractate Turnul de Veghere și cu opera în care aceasta este activă²⁾. „Fratele“ Frytag, conducătorul operei religioase și al afacerilor Soc. de Bibl. și Tract. Turnul de Veghere din Geneva, a fost demisionat în toamna anului 1919, pentru că a îndrăznit să publice oarecari tractate independente: „El avea autorizarea să publice «Studiile în Scripturi» publicate de pastorul Russell. Nici când însă n'a fost îndreptățit să publice vre-o scriere, vre-un tractat ș. a. m. d., ale căror autor nu era pastorul Russell³⁾).

Și nu numai cele șase volume ale Studiilor în Scripturi, eșite din psana autentică a lui Russell sunt obligatoare, ci obligator este și volumul al VII-lea, compus și editat nu numai după manuscrise de-ate lui, ci, în considerabilă parte, și după spuse de ale lui Russell, nescrise, precum și amplificat de cei doi redactori, „frații“ J. Woodworth și George H. Fisher. Una din întrebările la cari trebuie să răspundă afirmativ orice candidat, este și următoarea: „Recunoști tu «Misterul Implinit» ca al șaptelea volum al Studiilor în Scripturi, și ești gata să reprezinți aceste învățături?⁴⁾. „Un învățător care stă în contradicere cu volumul al VII-lea stă în contradicere cu opera Societății, e în disarmonie cu Societatea; și ca conducător, un astfel de om va provoca numai nemul-

1) Stud. în Script. vol. VII, germ., com. la Ezech. 3, 17.

2) Wachturm 1919, pag. 145 a, la Fr. Loofs, o. c. pag. 40.

3) Wachturm 1919, pag. 180 b, la Fr. Loofs, o. c. pag. 40.

4) Wachturm 1919, pag. 132 a, la Fr. Loofs, o. c. pag. 40.

țumiri și dificultăți . . . Deaceea unul ca acesta nu trebuie să vină în considerare pentru a fi ales în postul de presviter¹⁾).

Vedem deci că aprecierea dogmatică a lui Russell și a operei sale, din partea adeptilor săi întrece mult aprecierea de care se bucură Luther în cercurile luterane ortodoxe, iar silnicia și jugul pe care autoritatea lui Russell și a ierarhiei acestei secte le impune credinței și cugetării lipașilor săi nu sunt întru nimic mai prejos de infalibilitatea și de cenzura papală.

Succesiv, învățăturile acestei secte iau și forma mai concentrată, mai cristalizată, a mărturisirii de credință, în așa numitele „rezoluțiuni“, „proclamațiuni“, „scurte explicări“, „tractate concentrate“. Unele din ele sunt ținute în termeni generali, așa că ochiul neexpertului numai cu greu va recunoaște abaterea dela credința cea adevărată. Altele însă sunt mai detaliate și mai precise și foesc de toate ereziile și de toate aberațiunile vechi și noi, în cari a căzut Russell și secta sa.

„Asociațiunea aceasta“, adică : Asociațiunea Internațională a Scrutătorilor de Biblie Serioși, ni se spune în foaia volantă, cu acelaș nume²⁾, „a luat ființă succesiv din imboldul propriu al unor scrutători de Biblie, în cursul celor patruzeci de ani din urmă, și îndeosebi, în cursul celor 15 ani din urmă. Ea se compune din creștini cugetători, de diferite vrâste, cari cercetează Biblia cu venerație și cu folos. Restricțiuni privitoare la ajungerea calității de membru nu există, întrucât numai se satisfac principiile următoare, semnificative pentru fiecare creștin adevărat : 1. Credință în Dumnezeu, ca marele creator și Tatăl ceresc ; 2. Credință în Domnul Isus Christos, fiul lui Dumnezeu, ca mântuitorul lumii ; 3. Credință în Biblie, ca solia cea inspirată a lui Dumnezeu, asupra voinței și planurilor sale privitoare la neamul omenesc ; 4. O viață curată și cinstită.

¹⁾ Wachtturm 1919, pag. 145 s., la Fr. Loofs, o. c. pag. 41.

²⁾ Internationale Vereinigung Ernster Bibelforscher.

Terenul acesta Asociațiunea noastră îl găsește destul de larg pentru toți creștinii adevărați, cu toate liniile de demarcațiune denominațională ale lor și ale proprietăților lor particulariste. Noi nu avem nici gard nici silă, și fiecare este liber să ia parte la adunările noastre sau să le părăsească. Cum în această chestiune și în toate celelalte dorim să urmăm exemplul bisericii străvechi, ocolim orice îngrădire a adunărilor acestora și orice înscriere de membri; și nici nu obligăm pe nimeni în privința credinței și vieții la altceva decât la principiile generale amintite mai sus“.

Iată o capodoperă de propagandă „adevărat creștină“, și absolut inofensivă. Nu se cere decât satisfacerea acestor patru puncte, acestor patru „principii generale“, așa de generale creștine, pe care orice creștin adevărat, susținem și noi, nu poate să le refuze. Dealtfel „nici gard nici silă“, nici o îngrădire și nici o obligație „în privința credinței“, decât doar obligația de a recunoaște, pe lângă canonul Vechiului și Noului Testament, încă și canonul lui Russell, cel scris — cum am văzut mai sus — apoi obligația de a primi autoritatea și obligativitatea tradiției russelliste, adică a spuselor nescrise ale lui Russell, pe cari ierarhia instituită de el, le-a scris după moartea lui, și în sfârșit și autoritatea doctrinară a aceștei ierarhii, care va continua să ia rezoluțiunile și să facă enunțiațiunile și explicările ei. Căci chiar în aceeași foaie volantă, la pagina 3 și 4, găsim și o „scurtă explicare“, care completează pe cele patru principii generale, în zece articoli foarte concentrați:

„Invățătura Mileniului este conformă Scripturei?“

Noi credem Bibliei.

Cei ce se opun învățăturei noastre sunt dispuși a o expune greșit. Nu pentrucă ar voi să spună neadevărul, ci pentrucă ar voi să împiedece opera noastră pe care ei nu nimeresc a o recunoaște ca operă a Domnului.

Este greu a răspunde în cuvinte puține la argumentele adversarilor noștri, mai ales dacă ei înțeleg rău

expunerile noastre de peste 2600 de pagini. Dacă nu pot înțelege o explicație ce intră în toate amănuntele, nu trebuie să sperăm că îi va satisface o explicație scurtă. Totuși dăm aici un tractat concentrat spre folosul celor ce caută adevărul fără prejudecată¹⁾:

1. Noi mărturisim o m e n i r e a l u i I s u s (1 Ioan, 4, 2, 3; Fil. 2, 8 [7]) și d u m n e z e i r e a l u i C h r i s t o s (Evr. 1, 8 9; Ioan, 20, 28).

2. Noi recunoaștem că personalitatea Spiritului Sfânt este Tatăl și Fiul (Rom. 8, 11; 1 Cor. 2, 11), că Spiritul Sfânt porcede dela amândoi (Ioan, 1, 33; Efes. 2, 18; Ioan, 15, 26).

3. Noi mărturisim învierea lui Christos — că a fost omorât după corp, însă a fost înviat după spirit (1 Petru, 3, 18; Ioan 6, 51—58). Noi contestăm că ar fi fost înviat în corp și orice afirmație de felul acesta o răspingem ca nebiblică. «Carnea și sângele nu pot moșteni Impărăția lui Dumnezeu» (1 Cor. 15, 50; Ioan 3, 5—8).

4. Noi mărturisim, cu Sfânta Scriptură, că singur Dumnezeu a avut n e m u r i r e (1 Tim. 6, 15. 16). Noi mărturisim că această proprietate dumnezească i s'a împărtășit încă Domnului Isus (Ioan, 5, 26; Fil. 2, 9—11), și că ea va fi și moștenirea «miresei celei alese», a «trupului lui Hristos» (2 Petru, 1. 4; Rom. 8, 17; Ioan 17, 21). Privitor la oameni, mărturisim, că îngrijirea dumnezească pentru cei ascultători, nu prevede n e m u r i r e a, ci viață vecinică pe pământ, adică ceea ce Adam a pierdut (Ies. 35; 65, 21—25; Apoc. 21, 3; 22,

¹⁾ In afară de foaia volantă amintită: I n t e r n. V e r e i n i g. Ernst. Bibelforscher, după care îl reproduc și Scheu-erlen și Loofs, în scrierile amintite mai sus, acest „tractat concentrat“ mai este publicat și la sfârșitul broșurilor în limba germană: Was lehrt die Heilige Schrift über die Wiederkunft unseres Herrn, seine Parusie, Epiphania und Apokalypse 1919, pag. 57, și: Was sagt die Heilige Schrift über die Hölle? Eine Erklärung jeder Schriftstelle, in der das Wort «Hölle» vorkommt, 1919, pag. 89. În traducere română nu l'am găsit.

2). Noi ne ținem cu cea mai mare precisiune de Sfânta Scriptură (2 Tim. 2, 15; Apoc. 22, 18. 19).

5. Noi susținem cu tărie, că prin tatăl Adam, în urmă căderii lui, în Eden, tot neamul omenesc a pierdut viața, și că Christos a murit cu scopul de a asigura întregului neam adamit o ocaziune individuală sau un examen. «Căci precum toți mor în Adam, tot așa vor fi făcuți vii toți în Christos» (1 Cor. 15, 22; Rom. 5, 18). Numai aceia, — relativ puțini, — a căror ochi au fost luminați pentru înțelegerea Evangheliei, vor fi cercetați în această vârstă de timp pe viață sau moarte (Rom. 11, 30—32; Evr. 6, 4—6; 10, 26); toți ceilalți stau încă sub pedeapsa de moarte adamită și trebuie să fie înviați din morminte pentru a primi binecuvântările asigurate lor prin sacrificiul mântuirii. (Ezech. 16, 53—55; 37, 12. 13; Isaia 35, 10; 1 Tim. 2, 4—6).

6. Noi credem că sufletul a fost osândit la moarte (Pred. 9, 5; Rom 6, 23). «Sufletul care păcătuiește, să moară» (Ezech. 18, 4). Noi credem că această moarte ar fi fost vecinică — nimicire eternă —, dacă îndurarea lui Dumnezeu n'ar fi intrat în mijloc [n'ar fi intervenit] în și prin opera de mântuire a domnului nostru (1 Cor. 15, 13—18; 2 Tim. 1, 10). În baza morții Lui, sufletele noastre nu mor în acest desevărsit înțeles al cuvântului, ci în Biblie se spune, că ele „adorm” și «dorm în Isus» (Ioan, 11, 11. 13. 14). Trezirea se va face în dimineața învierii; și intervalul [timpul dintre adormire și trezire] va fi o perioadă de inconștiență, care e simbolizată atât de frumos prin liniștea somnului (1 Tes. 4, 14; Ps. 115, 17; Pred. 9, 10).

7. Noi credem în „iadul” Bibliei, în Șeol. Acest cuvânt, singurul întrebuițat timp de 4000 de ani, care în nemțește [și românește] a fost tradus prin «iad», în jumătate din cazuri, în traducerea obicinuită engleză, este tradus prin «mormânt» și așa ar trebui să fie tradus pretutindeni (1 Moise 42, 38; Iob. 14, 13; Ps. 49, 14 s. [19 s.]; 89, 48 [49]). Și Luther îl traduce pe alocurea cu «groapă». (În aproape toate traducerile mai

noui cuvântul «iad» dispăre). Cuvântul «Hades» în Testamentul Nou are întocmai același înțeles (Mat. 16, 18; Fapt. 2, 27; Apoc. 11, 18). «Focul (gheenei) iadului» Noului Testament este o imagine simbolică, care reprezintă moartea a doua, cum spune lămurit Scriptura. (Marcu 9, 47—48; comp. Isaia 66, 24; Ier. 31, 40).

8. Noi credem, că D-zeu «și sufletul și corpul îl poate pierde în gheena» — în «moartea a doua» — în eterna pedeapsă (nu: pedepsire sau chin; Mat. 10, 28; Tes. 1, 9). Noi susținem că este mult mai rațional, pentru că este mai conform Scripturii, a crede astfel, decât a crede că D-zeu, prin crearea omului, a produs o operă pe care n'a putut s'o mai distrugă (Isaia 40, 12—24) și că e mult mai rațional așa, decât a presupune că El preferă să-i dea suferințelor vecinice pe cei ce nu se îndreaptă (Apoc. 21, 4; 22, 3) — deoarece suferințele lor nu pot folosi nimic nici lor înșiși, nici altora, în vreme ce, după înțelepciunea lui D-zeu, toate suferințele și disciplinările trebuie să aibă o voință educativă și de îmbunătățire (Evr. 5, 8; 12, 6—11).

9. Noi credem că Domnul nostru este, ca și Tatăl și sfinții îngeri, o ființă spirituală (Ioan, 4, 24; Evr. 1, 14; 1 Petr. 3, 18). «Domnul însă este Spiritul» (2 Cor. 3, 17). Acesta este Isus, care «deci va veni (în același fel)», liniștit și neobservat de lume, cum a și plecat din lume (Fapt. 1, 11; Mat. 24, 37—39; venire, grecește: prezență, comp. Ioan 1, 26). Noi nu afirmăm în mod dogmatic că el a revenit în anul 1874, totuși spunem că, pentru noi, aceasta este învățătura vădită a Sfintei Scripturi (Dan. 12, 10; 1 Tes, 5, 1—6). Domnul nostru ne-a avertizat să nu-l așteptăm în corp — ca oamenii să poată zice: „lată aici“, sau „lată colo“ (Mat. 24, 23—28). Secerișul în întreaga biserică nominală (după nume), în perioada laodiceică a bisericii, în legătură cu turburarea generală a națiunilor, se acopere complet cu așteptările noastre privitoare la felul cum va fi opera Domnului, potrivit parabolilor ce ni-a dat și mărturiilor profetice, atât ale Vechiului cât

și ale Noului Testament. (Dan. 2, 44, 45; 2 Tim. 3, 1—5; Apoc. 3, 14—22).

10. Noi credem că a doua venire a Domnului nostru are scopul să judece lumea (Fapt. 7, 31; 1 Cor. 6, 2; Apoc. 20, 6). Biruitorii acestei vârste a Evangheliei vor fi atunci tovarășii Lui, în calitate de regi și preoți. Atunci, în marele an jubilar antitipic, în ziua de 1000 de ani, în mileniu, în ale cărui zori trăim, Chrisos va restitui omenirii tot ce s'a pierdut prin Adam (Mat. 19, 28; Fapte, 3, 21—23). Cei supuși și ascultători vor fi ridicați la perfecțiune omenească pe un pământ refăcut. (Isaia 66, 22, 23; Apoc. 21 și 22). Păcatul din voie liberă va primi pedeapsă repede și incorigibilii, în sfârșit, vor fi nimiciți (Ier. 31, 29, 30; Mal. 3, 1—5; 4, 1). Apoi D-zeu va fi totul în toate și va domni peste un univers curat, peste supuși cari au fost probați, făcuți deplini și sunt credincioși și se bucură în lumina soarelui iubirii Sale (4 Moise, 14, 21; Isa. 11, 9; 1 Cor. 15, 24—28)“.

În volumul VII al Studiilor în Scripturi, comentariu la Apocalipsă 3, 14., parte din aceste învățături se dau ca spuse autentice ale lui Russell:

„Privitor la învățăturile lui cităm pentru a treia oară înșeși cuvintele lui proprii:

Ceea ce Sfânta Scriptură ne învață lămurit.

«Biserica» («adunare», «alegere») este templul Dumnezeului celui viu» — o specială «operă a mânilor sale». Clădirea acestui templu a început în momentul când Christos a devenit mântuitorul lumii și, totdeodată și piatra unghiulară a templului, și s'a continuat fără întrerupere prin toată epoca Evangheliei. Imediat ce templul va fi sfârșit, vor veni prin el toate binecuvântările lui Dumnezeu peste «tot poporul» (1 Cor. 3, 16—17; Efes. 2, 20—22; 1 Moise 24, 14; Galat, 3, 29).

Până când va începe binecuvântarea lumii, se cioplesc și se cizelează ca „pietre de construcție“ aceia cari cred în sacrificiul de împăcare a lui Christos și se dau cu totul lui Dumnezeu; și imediat când cele din urmă din

aceste «pietre», «vii», «alese și prețioase» vor fi pregătite, marele Arhitect le va pune la un loc și le va încheia în «învierea întâia». Apoi templul terminat va fi împlut de strălucirea lui și va servi, pentru cursul întregii zile de o mie de ani, ca loc de adunare și de mijlocire pentru Dumnezeu și pentru oameni.

Noi credem în preexistența lui Isus ca cuvântul cel puternic (Logos) — vorbitor — «începutul creației lui Dumnezeu», «cel dântăiu născut între toate creaturile», șeful de atelier (contra maestrul) al tatălui ceresc, al lui Iehova, în toate lucrările sale de creație; «fără de el nimic nu s'a făcut, ce s'a făcut» (Apoc. 3, 14; Colos. 1, 15; Ioan 1, 3). Noi afirmăm că cuvântul (Logos) s'a făcut carne — că din copilașul din Bethlehem s'a făcut omul Isus, cel sfânt, nevinovat, nepătat, izolat de păcătoși. Și precum afirmăm că Isus s'a făcut om, tot așa (afirmăm) și divinitatea lui Christos, — pe care «Dumnezeu l-a ridicat sus, cu un nume ce este mai presus de toate numele» (Evr. 7, 26; Filip 2, 9).

Noi recunoaștem că personalitatea Spiritului Sfânt este însuși Tatăl și Fiul, că Spiritul vine dela amândoi și se revelează în toți aceia, cari au fost născuți de el ca fii ai lui Dumnezeu (Ioan 1, 12; 1 Petru 1, 3). Noi confirmăm învierea lui Hristos, că a fost omorât după corp, însă a fost înviat după spirit. Noi contestăm că el a înviat într'un corp de carne și afirmăm că orice expunere în această direcție este nebiblică (1 Petru 3, 18; 2 Cor. 3, 17; 1 Cor. 15, 8; Faptele 26, 13—15).

Temelia a toată speranța, atât pentru biserică (alegere), cât și pentru lume, consistă în faptul că Hristos Iesus, «prin grația lui Dumnezeu a gustat moartea pentru fiecare și prin aceasta a adus un preț de răscumpărare pentru toți» și este mai departe «lumina cea adevărată, care luminează pe tot omul ce vine în lume» — «la timpul său» (Evr. 2, 9; 1 Tim. 2, 5—6; Ioan 1, 9).

Membrii bisericeii sau ai alegerii au făgăduința că după împlinirea carierei lor pământene vor fi «asemenea lui» și «îl vor vedea pre el, așa cum este» — fiind «părtași ai naturei divine» și «moștenitori ai lui Dum-

nezeu și împreună moștenitori ai lui Hristos» (1 Ioan 3, 2; Ioan 17, 24; Rom. 8, 17; 2 Petru 1, 4).

Prodata de prezent a membrilor bisericeii sau alegerii este să adune și să pregătească pe sfinți pentru serviciul lor viitor, de regi și preoți ai epocii de o mie de ani. Ei sunt martorii lui Dumnezeu în fața lumii și trebuie să se silească a ajunge pe maestrul lor, în grație, cunoștință și virtute (Efes. 4, 12; Mat. 24, 14; Apoc. 1, 6; 20, 6).

Speranța lumii consistă în binecuvântarea cunoștinței ocaziunilor de mântuire, de cari, potrivit promisiunilor dumnezeiești, toți oamenii trebuie să se împartășească, și anume în cursul împărăției de o mie de ani a lui Hristos, când cei supuși și ascultători vor trebui să ajungă, prin mântuitorul lor și prin biserica sau alegerea glori-ficată a acestuia, iarăși totul ce omenirea a perdut prin căderea lui Adam, în vreme ce cei persistenți în păcat din voie liberă, vor trebui să fie stârpiți, nimiciți (Faptele 3, 19—23; Isaia 35)“.

În centrul doctrinei Russelistilor stă concepția lor despre mileniu¹⁾. Pentru Russell și lipășii săi toată Biblia nu este altceva decât o profeție privitoare la timpul de mântuire al mileniului. Cătră realizarea mileniului se îndreaptă „scopul cu hotărîre fixat“ a lui Dumnezeu; „planul“, „planurile“ și „toate scopurile lui Dumnezeu“ cele indicate în Biblie, vor fi îndeplinite în mileniu.

„Massa omenirii, dibuind în întunerecul ignoranței“, nu poate avea evidență în acest „plan“ al lui Dumnezeu, ci trebuie să aștepte ca el să fie desvoltat, înainte de ce să poată vedea „caracterul glorios al Arhitectului divin“. „Copilul lui Dumnezeu“ însă, adevăratul cercetătorul de Biblie russelist, „fii interesați ai lui Dumnezeu, și moștenitorii unei moșteniri făgăduite“ au „privilegiul de a vedea prin credință și lumina lămpii sale gloriile [așa] prezise ale viitorului, și prin aceasta a apreția purtările dealmintrelea misterioase din trecut și din prezent“,

1) De aceea și începem câ expunerea rătăcirii acesteia.

înțelegând scopurile lui Dumnezeu, din „planurile și specificațiunile date“ de Russell¹⁾).

După aceste „specificațiuni“, „planul lui Dumnezeu, cu privire la om cuprinde trei mari perioade de timp, începând cu creațiunea omului și mergând până la viitorul fără sfârșit“, cari „reprezintă trei deosebite manifestațiuni ale providenței divine“. „Dumnezeu“, adică, „a binevoit să împartă ordinea socială de lucruri cari există dela începutul lumii în epoci, cari epoci noi le numim lumi și despre cari Domnul vorbește ca de lumi — și această întrebuintare a cuvântului „lume“ înseamnă o ordine socială de lucruri cari există într'o anumită periodă de timp“²⁾).

„Perioda“, „vrâsta de timp“, „epoca“ sau „lumea“ întâia, numită de apostolul Petru, în scrisoarea sa a 2-a, cap. 3, vers. 6: „Lumea care a fost“ (în orig.: „lumea de atunci“), cuprinde timpul dela creațiunea omului până la potop. Această „lume a fost sub administrația îngerilor“ și „a fost nereușită“.

„Această periodă n'a fost subîmpărțită în «subepoci». Metoda după care Dumnezeu a negociat cu oamenii a fost neschimbată în tot timpul cât a ținut epoca aceasta — dela Adam până la potop. Dumnezeu a dat omului legea sa, scrisă după adevărata sa natură; dar după ce omul a păcătuit, Dumnezeu l-a lăsat până într'o măsură la calea sa proprie, care a fost mereu în jos, «rea și asta în mod continuu» pentru ca omul să poată înțelege nebunia sa, și să se arate înțelepciunea lui Dumnezeu, când cere supunere absolută. Această dispensație se sfârșește cu potopul, care a nimicit totul afară de credinciosul Noe și familia sa. Astfel prima dispensație n'a arătat numai efectele dezastruoase ale păcatului; dar a arătat și că tendința păcatului este în jos, spre

¹⁾ Privitor la acestea și cele ce urmează vezi îndeosebi: Stud. în Scripturi, vol. I, trad. rom., pag. 63—74, și: Milione ce trăesc acumă nu vor muri niciodată, trad. rom., pag. 10 și urm., amintite mai sus.

²⁾ Mil. pag. 10.

mai mare degradare și miserie, și arată trebuința mijlocirei lui Iehova, pentru redobândirea a «ceea ce s'a pierdut» — prima avuție a omului — dacă e vorba ca aceasta redobândire să se întâmple vre-odată¹⁾).

Perioda a doua se întinde dela potopul cel mare „până la stabilirea regatului lui Dumnezeu“, „până la venirea împărăției lui Messia“. Această «lume» stă sub controlul limitat al Satanei, «prințul lumii acesteia» și e numită de aceea «Lumea cea rea de azi» — (Galat. 1, 4; 2 Petru 3, 7)“. Lumea prezentă este numită rea, nu fiindcă nu este nimic bun în ea, dar din pricina că răul în ea este permis a predomina. „Acuma noi numim pe cei mândri fericiți; da cei ce fac rău sunt puși sus, da, acei cari ispitesc pe Dumnezeu sunt eliberați“ (Mal. 3, 15)... Fiindcă Satana este prințul (Domnitorul) lumii rele din prezent; răul prosperă și cei răi înfloresc“. In epoca aceasta, „cine va trăi potrivit cu voința lui Dumnezeu, va suferi persecuțiune, pe când cel rău, va înflori ca un arbore verde (2 Tim. 3, 12; Ps. 37, 35)“. Dumnezeu, nu mai comunică direct cu oamenii și nici nu mai intervine în istorie ca conducător. „Satana este «domnitorul întunericului lumii acesteia» și deaceea «întunerecul acopere pământul și întunerec gros poporul». El acuma domnește și lucrează în inimile copiilor neascultării — (Efes. 2, 2; 6, 12). Impărățiile lumii acesteia sunt supuse azi Satanei“.

Vârsta aceasta, a doua, se subîmparte în trei sub-epoci „fiecare fiind o treaptă în planul lui Dumnezeu, pentru a răsturna răul. Fiecare treaptă e mai înaltă decât cea dinaintea ei și cară planul înainte și mai aproape de împlinirea lui“. In sub-epoca, întâia, vârstă patriarhală, dela potop până la moartea lui Iacob, „negocierile și favorurile lui Dumnezeu au fost numai pentru puțini indivizi... , patriarhii Noe, Avraam, Isaac și Iacob... ; restul omenirii a fost aproape nebăgat în samă“. In sub-epoca a doua, Vârsta iudee“, dela moartea lui Iacob până la moartea lui Christos,

1) Stud. în Script. vol I., trad. rom., pag. 68—69.

urmașii lui Iacob „au fost chemați mai întâiu «cele douăsprezece seminții ale lui Israel» și au fost recunoscuți ca «poporul particular» al lui, «o națiune sfântă», pe care Dumnezeu a bunecuvântat-o, i-a dat legea sa, cortul mărturiei, le-a trimis profeții și în sfârșit pe Fiul Său. Cu răspingerea și crucificarea lui Isus se sfârșește această favoare națională a Iudeilor; „Casa voastră vă e lăsată pustie“ — Mat. 23, 38, și se încheie această sub-epocă a perioadei a doua. „Atunci, la moartea lui Isus, începu“ sub-epoca a treia a perioadei a doua, „o vârstă nouă — Vârsta creștină sau Dispensația evanghelică, în care trebuia să se anunțe vești bune de justificare nu numai Iudeilor, dar tuturor națiunilor... În timpul vârstei evanghelice este de asemenea o clasă specială chemată la favoare, căreia i s'au făcut promisiuni speciale: anume aceia cari prin credință primesc pe Isus Christos ca Răscumpărătorul și Domnul lor, urmând pe cărarea sa. Proclamația evanghelică a mers înapoi și încolo prin întreg pământul timp de aproape douăsprezece sute de ani, așa încât se poate zice, mai mult sau mai puțin la orice națiune. Nu a convertit națiuni — nu a fost chemată a o face în această vârstă; dar a ales ici și colo uni, în totul «o mică Turmă», precum a prezis Isus, (Luca 12, 32), căreia este bună plăcerea Tatălui a-i da Regatul într'o vârstă ce este a urma celei de acum».

Cu această vârstă se isprăvește «lumea cea rea de azi», și începe a treia perioadă mare, „Lumea ce are să vie“, „ordinea socială de lucruri noi“. Aceasta va începe cu a doua venire a lui Christos și va fi o „lume fără sfârșit» (Iai 45, 17) sub administrația divină“, ea va fi „regatul lui Dumnezeu... în care se află dreptate. Evr. 2, 5; 2 Petru 3, 13“¹⁾ „La acel timp va fi hărăzită binecuvântarea cea mare întregului neam omenesc, fagăduită și așteptată de mult, anume: viață, libertate și fericire“. Ea va fi „Era de aur, fiindcă în acest timp va domni Messia și va aduce dreptate

¹⁾ Ibid.

pe pământ“ 1) Și această perioadă fără sfârșit se împarte, la rândul ei, în subepoci, dintre cari cea dintâiu este „Vârsta Milenială, sau «timpurile de restituire» și după ea urmează alte «vârste ce au să vie», particularitățile cărora nu sunt revelate. Revelațiunile prezente tratează despre restaurarea omului din păcat, și nu despre eternitatea gloriei ce are a urma“ 2). Se știe numai că dincolo de hotarul epocii mileniale, „în vârstele fericite ce vor urma, nu va mai fi moarte, nici întristare, nici plâns și nici durere nu vor mai fi. Lucrurile de mai nainte vor fi dispărute (Apoc. 21, 4). Revelațiunile lui Dumnezeu nu dau informațiuni particulare mai departe, și ne oprim aci“ 3).

(Va urma)

N. Cotos

1) Mil., pag. 12.

2) Stud. r. I, 69.

3) Stud. în Script., vol. I. rom., pag. 71. Tot acolo urmează și expuneri de ordin mai general și mai sentimental asupra acestui „Plan al Vârstelor“ :

„Noi am aruncat aci o privire numai la simplul contur al acestui plan al vârstelor. Cu cât îl vom examina mai mult, cu atâta vom găsi în el mai multă armonie perfectă, frumusețe și ordine. Fie care vârstă are partea sa de îndeplinit, lipsă pentru complectă dezvoltare planului lui Dumnezeu luat ca nu întreg. Planul este un plan progresiv, desfășurându-se gradual din vârstă în vârstă în sus și înainte spre marea îndeplinire a scopului original al Arhitectului Divin, «care face toate lucrurile după sfatul voinței sale proprii». (Efe. 1: 11.) Nici una din aceste perioade nu este cu un ceas mai lungă sau mai scurtă pentru îndeplinirea obiectului ei. Dumnezeu este un econom înțelept și de timp și de mijloace, cu toate că izvoarele lui sunt nesfârșite; și nici o putere, or cât ar fi de răutăcioasă nu poate pentru un moment întârzia sau a sta în calea celor ce și-a propus. Totul, răul ca și binele, sub supravegherea și dirigerea divină lucrează împreună pentru îndeplinirea voinței lui.

Unei minți neinstruite și nedisciplinate, care nu poate vedea decât numai puțin din mașinăria complicată a planului lui Dumnezeu, planul îi apare ca anarhie, zăpăceală și ceva nereușit, întocmai așa precum o mașină complicată apare unui copil. Minteia lui necoaptă și neînvățată nu poate să o înțeleagă și mișcările opuse ale roților ei îi pare încâlcire. Dar maturitatea și cercetarea îi va arăta că zăpăceala aparentă este armonie frumoasă, care produce rezultate bune. Mașina cu toate acestea

a fost o reușită tot așa de bună înainte de ce copilul a putut să înțeleagă cum lucră ea, ca și după aceea. Ast-fel, pe când planul lui Dumnezeu este, și a fost în mers propice totdeauna, omul a primit educația trebuincioasă care, nu numai să'l facă apt de a înțelege lucrările lui complicate dar și ca să se bucure de rezultatele lui fericite.

Urmând studiul nostru asupra planului divin este esențial a ține minte aceste vârste și particularitățile și obiectele lor respective; căci nu în una din ele, ci în toate la un loc se poate vedea planul, întocmai precum un inel nu este un lanț ci mai multe inele formează un lanț. Noi căpătăm o idee corectă a întregului plan, notând trăsăturile deosebite ale fiecărei părți și în acest chip sunt în stare a face o împărțire dreaptă a Cuvântului adevărului.

O declarație a Cuvântului care aparține la o epocă, or dispensațiune, nu se poate aplica la o altă epocă de oare ce lucrurile constatate la o epocă nu sunt totdeauna adevărate în o altă epocă. De pildă, ar fi un neadevăr a se spune despre timpul prezent că cunoștința Domnului umple tot pământul sau, că nu e lipsă a spune aproapelui, cunoaște pe Domnul. (Isa. 2, 1; Ier. 31, 34.) Aceasta nu e adevărat în vârsta asta, și nu poate fi adevărat până când Domnul, venind din nou, va fi stabilit regatul său; fiind că în timpul acestei vârste au fost multe înșelăciuni ademinitoare, și ni se spune că chiar până la sfârșitul vârstei — «In zilele din urmă . . . oamei răi și ademenitori se vor ivi din ce în ce mai mult înșelând și fiind înșelați». (2 Tim. 3, 1; 13.) Numai în vârstă Mileniului ca rezultat a domniei lui Mesia, cunoștința și dreptatea vor umplea pământul precum apele umplu marea.

O greșeală la fel și una foarte comună, este de a crede ca regatul lui Dumnezeu este astăzi întemeiat și guvernează pământul, și că națiunile fac voia lui. Acesta e vădit departe de adevăr, fiindcă regatele lunii aceștia sunt susținute și îmbogățite prin apăsare, nedreptate și înșelăciune, într-o astfel de măsură cât o permite inteligența poporului. Satana, prezentul «prinț al lumii», trebuie să fie de abia dislocat, și aceste regate cari sunt sub controlul lui, trebuie să devină regatele Domnului nostru și Unsului lui, când va lua el însuși marea sa putere, și va domni.

La lumina care sosește acum pentru familia credinței, noi vedem acest sistem și această ordine cari deosebesc pașii maiestoi ai Dumnezeului nostru dealungul vârstelor trecute, și ne amintim frumoasele versuri ale lui Cowper, inspirate de o credință vie, care credea când nu putea să găsiască urma Atoptu-ternicului Iehova:

Dumnezeu procedează pe o cale misterioasă,
In făptuirea minunilor sale :
El calcă pe mare,
Și călărește pe furtuna.

Adânc în mine fără fund
De măiestrie care reusește totdeauna,
El păstrează scopurile sale strălucite,
Și lucrează voința sa suverană.

Voi sfinți temători, luați curaj nou :
Norii de cari vă e frică atât de mult
Sunt plini de milă, și se vor sparge
Cu fericiri pe capul vostru.

Nu judecați pe domnul cu simțuri slabe,
Ci încredeți-vă în el pentru mila lui.
Sub o providență posomorâtă
El ascunde o față zimbitoare.

Scopurile lui se vor coace repede,
Desvoltându-se pe fie ce ceas.
Bobocul poate se fie amar
Dar floarea va fi dulce.

Necredința oarbă va greși cu siguranță,
Și va cerceta în zadar lucrul lui.
Dumnezeu ieste tălmăciul său propriu
Și el o va tălmăci.

„Nu cunosc calea ce e înaintea mea,
Bucuriile și mahnirile ce poate să-mi aducă ;
Ce nouri atărnă asupra viitoruli,
Ce flori pot să resară la marginea drumului.
Dar este unul care va călători cu mine,
Și nu mă va părăsi nici în fericire nici în durere;
Și aceasta este alinarea și mângăerea mea,
«El cunoaște drumul pe care apuc“.

Episcopul Nectarie al Cetății-Albe

Pastorală de Crăciun.

NECTARIE

Din mila lui Dumnezeu Episcop al Cetății-Albe, Ismail, Tuturor Ortodoxilor Creștini din Eparhia noastră dela Dumnezeu har, iar dela Umilința noastră binecuvântare.

Bucurie mare domnește astăzi peste tot pământul locuit de ortodoxi. O bucurie amestecată cu un adânc simțimânt de evlavie ne stăpânește, căci ne aduce aminte de începutul mântuirii. Neamul omenesc în vechime era cuprins în mreaja patimilor și a tuturor rătăcirilor. Toată suflarea simțea că păcatul apasă adânc în lume și lumea se află înaintea unui abiz (prăpăstie), fiind adusă la disperare.

Ca astăzi s'au adevărit făgăduințele date de Dumnezeu prin proroci; ca astăzi s'a născut Mântuitorul care ne-a ispășit de păcat.

În aceste momente de amintiri dulci de mântuire Eu ca Episcop nu pot lipsi din mijlocul vostru. Dacă nu pot fi personal la voi, cel puțin cuvântul meu și binecuvântarea mea să fie cu voi, iubiții mei fii duhovnicești.

În ziua de astăzi ca și pe timpul nașterii Mântuitorului nostru domnește nemoralitate, lipsă de credință și răutate care se poate asemana cu răutatea și necredința lui Irod. Fără nici un motiv, toți privesc viața aceasta cu ochi pesimiști. Bogatul nu e mulțumit, săracul se tângue, stăpânul se plânge asupra slugii, sluga asupra stăpânului; lucrătorul nu e mulțumit cu prețul lucrului, gospodarul cu prețul recoltei. Lumea e o vale de plângere. Nimeni nu e mulțumit. Toți aleargă după bogățiile lumii acesteia. Toți caută să-și astâmpere poftetele trupului. O nenorocire însă, că omul uită să grijească de partea cea mai scumpă din el, de suflet, care plătește mai mult decât toate bucuriile, cari trec și dispar ca „floarea câmpului“, ca „ceara înaintea focului“.

Nașterea lui Isus Hristos la timpul său nu era pe placul tuturor. În frunte cu Irod se cutremurau toți păcătoșii. Ei nu se puteau desbăra de păcate, întocmai ca și astăzi când o mulțime

de oameni nu se pot desbăra de plăcerile pământești, de deșertăciunea lumii acesteia.

Ne-a mai rămas însă mângăerea că o parte mare din poporul nostru e însetat după mântuire. Precum popoarele de pe vremea nașterii Mântuitorului s'au grăbit a primi botezul, a intra în împărăția păcii, a lumii, și zeci de mii au suferit martirul și viața de mucenic, așa și poporul nostru în majoritate duce o viață creștinească. Biserica l-a susținut pe el și el a susținut biserica. Doi tovarăși buni în toate vremurile. Unde poporul s'a lăsat de biserică, acolo a venit nenorocire asupra lui, după cum vedem, în împărăția Rusiei. Unde poporul s'a lăsat de biserică, acolo și Dumnezeu și-a întors fața Sa dela dânsul.

În statul nostru, în regatul Român, biserica strămoșilor noștri, biserica ortodoxă s'a declarat *biserică națională dominantă*. *Statul sprijinește biserica și biserica trebuie să sprijinească statul*. Datoria noastră e de a ține pace și bună înțelegere între acești doi factori.

Să ținem sus și tare la credința părinților, a moșilor și strămoșilor noștri, care a fost dealungul veacurilor toată mângăierea lor. Precum ne-au lăsat ei avere, gospodărie, tot așa ne-au lăsat ca avere sufletească și credința lor ca să o păstrăm și să o chivernisim ca și pe cealaltă avere pământească după care ne sbatem așa de mult ca să nu o pierdem.

Îi supărăm pe ei și amintirea lor, dacă nu ținem sau știrbim cu ceva credința ce ne-au lăsat-o.

Și în fapte să ne arătăm vrednici urmași ai strămoșilor noștri. Să fim milostivi cu cei ce au nevoie de milă, să arătăm dragoste față de aproapele. Să lucrăm pentru pace, pentru bunăînțelegere și pentru liniște, care de abia acum după războiul acesta crud le vedem ce odoare scumpe și prețioase sunt.

În zilele acestea de frumoasă și pioasă amintire pentru tot creștinul, să împreunăm glasul nostru cu glasul îngerilor cari la nașterea Domnului au cântat: „Mărire întru cei de sus lui Dumnezeu, pe pământ pace, între oameni bună învoire“.

Cu aceste vă doresc și Eu, din mila Lui Dumnezeu, Episcopul Vostru, sărbători fericite; iar pentru anul nou un început sănătos și spornic la muncă.

Data în reședința noastră Ismail de sfintele sărbători ale Crăciunului și Anului nou.

CUVANTARE ¹⁾

Intristaților ascultători,

Un cunoscut istoric și filosof constată un fapt, care se repetă în istoria tuturor popoarelor și zice: Provedința dumnezeiască face să se rădăce din sinul fiecărui popor în anumite timpuri individualități pronunțate, bărbați proeminenți, cari par a fi meniți să conducă destinele poporului respectiv, să imprime timpului timbrul individualității lor, să facă, — așa zicând — istoria poporului, din care au eșit. Dacă încep cu aceasta sentență, o fac, pentrucă-mi pare, că ea se potrivește pentru cazul, care ne-a adunat aici, la acest loc de jale. Da, cine din noi nu simte că și repausatul consilier consistorial, Dionisie Bejan, a fost un asemenea om, o asemenea individualitate în mijlocul poporului român din Bucovina. Prin decenii sufletul tuturor mișcărilor noastre naționale, bisericești și culturale, dat i-a fost să aibă un prim rol în opera mare a progresului nostru cultural-național, realizat în epoca lui. De aici se esplică mulțimea imensă, care a asistat la funerariile lui și care a ținut să-l însoțiască pe marele repausat până la mormânt. Și aceasta imensă mulțime, fără deosebire de rang și de vârstă stă acuma adânc îndurerată în fața cavoului, în care s'a depus un nou sicriu și zice cu jale: Lumineze făclia unei vieți omenești cât de mult, odată trebuie să se împlinească legea dură și inexorabilă a firii, că orice a luat un început aici pe pământ, trebuie să ia și un sfârșit. — Da, intristaților ascultători, dat i-a fost repausatului să atingă limitele cele mai îndepărtate ale vieții omenești, dat i-a fost să-și păstreze până'n cele mai adânci bătrânețe o rară agilitate și o admirabilă vioiciune spirituală, dară și acestei vieți neobicinuit de lungi a trebuit să-i sune ceasul cel de pe urmă și Nestorul nostru trebuia să-și dea obștescul tribut, după ce îi slăbise inima, — inima cea bună, care bătea cu nespusă duiosie pentru scumpa-i familie, pentru soție și copii, inima cea mare, care cuprindea în sine adevărate comori de dragoste nesfârșită pentru întreaga nație română din acest colț de țară, pentru nevoile și durerile ei. Dară cu toate că repau-

¹⁾ Cuvântare ținută la înmormântarea consilierului D. Bejan.

satul ne părăsește într'o etate atât de înaintată, știm că greu, greu de tot va fi familiei să se deprindă cu lipsa aceluia, care a știut să facă din căsnicia lui un sanctuar de armonie și intimitate idilică familiară. Greu ni va fi și nouă să ne deprindem cu idea, că de acu înainte va lipsi între noi acea frumoasă, venerabilă figură de preot bătrân, de patriarh român, care nu lipsia dela nici o manifestație a noastră mai importantă. Activitatea repausatului, sprijinită de o energie și tenacitate fără seamăn și de o abnegațiune apostolică, a avut o ramificație extraordinară. Ea a fost apreciată prin rostul reprezentantului „Societății pentru Cultura și Literatura poporului român“ în fața Palatului Național, iară de cătră directorul Internatului de băieți români, în fața edificiului, în care se adăpostesc atâtea tinere mlădițe ale neamului nostru. Aceasta activitate va fi apreciată și în fața acestui mormânt de cătră reprezentanții acelor societăți și instituțiuni, pe cari le-a înființat, le-a condus, sau le-a patronat și le-a sprijinit repausatul. — Mie-mi încumbă datoria jalnică de a rosti vre-o câteva cuvinte de adio în numele Inalt Prea Sântitului Mitropolit și al Consistoriului Arhiepiscopesc, căruia i-a servit repausatul cu zel și credință prin 34 ani. Intristaților ascultători, în săptămâna mare a anului 1880 a sosit la Cernăuți vestea așteptată cu nerăbdare de toată suflarea românească din Bucovina, că fericitul întru amintire, Silvestru a fost numit Arhiepiscop și Mitropolit. Indată după întronizare a conceput acest mare Arhipăstor un vast program de reorganizare a vieții noastre bisericesti. Pentru înfăptuirea acestui program avea trebuință și în Consistor de elemente tinere, de oameni energici și activi. Și atunci privirile-i scrutătoare căzură asupra tânărului profesor de morală, Calinescu și asupra tânărului paroh dela Vatra-Dornei, Dionisie Bejan. Numit în anul 1884 consilier consistorial, a cooperat la soluționarea tuturor chestiuniilor mai mari, la pregătirea noului congres bisericesc, la reorganizarea epitropiilor, la noul regulament disciplinar pentru clerul bucovinean, la normativele cu privire la Arhiva parohială, la bibliotecile parohiale, la învățământul religios și la multe altele. Ca referent pentru zidiri îi revine meritul de a fi înzestrat o mulțime de comune cu biserici frumoase, cari și astăzi sânt mândria satelor respective, iară ca referent disciplinar a știut să scutiască preoții de prin comunele

mixte de prigoniri politice. Din toată opera lui uriașă, la care a muncit cu sirguinta unei albine prin 34 ani, se desprinde pentru noi, cari avem evidență asupra ei, o mare idee conducătoare: În concepția repausatului credința ortodoxă și naționalitatea română, biserica noastră strămoșască și ființa noastră etnică erau una, erau contopite și în serviciul acestei idei a stat el neclintit alături de marele Silvestru, iară după moartea acestui Arhiereu a rămas aproape singur sentinelă credincioasă la loc expus în timpuri critice, în timpuri vijelioase, când agresiunea contrarilor noștri etnici pe terenul bisericesc-național devenia tot mai evidentă, tot mai feroce, când ei sprijiniți de guvern au dat asalt asupra facultății de teologie, asupra Consistoriului. În toiul acestor agresiuni, vecinic credincios ideii sale conducătoare, a îndurat repausatul toate neplăcerile, inevitabile într'o luptă națională de o extremă îndârjire. Intorsătura fericită în soarta poporului român din Bucovina i-a compensat, i-a răsplătit acest martiriu și evenimentele din toamna anului 1918 l-au făcut să uite toate zbuciumările, șicanele și neajunsurile îndurate. Momentul fericit, când i-a fost dat să întimpine în sala palatului național armata română liberătoare l-a inspirat să rostiască într'un entuziasm sacru cu buze tremurânde și cu lacrimi în ochi cuvântul biblic: „Acum slobozește pe robul Tău, Stăpâne, după cuvântul Tău în pace, că-mi văzură ochii mântuirea, care ai gătit-o poporului Tău“. Aici viața lui de luptător național și-a ajuns apogeul. El mai funcționează în intervalul de trecere politică ca președinte al Consiliului național apoi depune toiagul de conducător, se retrage și-și petrece seara târzie a vieții sale laborioase în acea seninătate și liniște, pe care Ți-o poate procura numai cugetul împăcat, conștiința de a-ți fi făcut datoria cu vârf și pe toată linia.

Acum, mare nostru înaintaș, a sosit momentul jalnic, când trebuie să ne luăm ramas bun dela Tine. Primește mai întâi de toate binecuvântarea cea mai de pe urmă și salutul părintesc de adio al prea veneratului nostru Arhipăstor, care cu toată debilitatea a ținut să Te însoțiască în calea-Ți de pe urmă, în semn de recunoștință pentru munca-Ți de decenii în serviciul bisericii și al Consistoriului, în semn de mulțămită că l-ai însoțit pe vremea războiului în pribegia-i prin țări străine. Primește și mulțămita noastră a celora, cari Ți-am luat succesiv-

nea și cărora opera Ta din Consistoriu li dă atâtea îndrumări prețioase, atâtea povețe folositoare. Dacă Ți-am greșit cu ceva, iartă-ne, precum și noi Te iertăm din toată inima. Dumnezeu să-Ți răsplătească bogata muncă depusă pe altarul bisericii și națiunii. Această muncă-Ți asigură între noi o aducere aminte pioasă și plină de recunoștință.

Dormi în pace!

Ipolit Tarnavschi.

Predică¹⁾

„Voi sunteți lumina lumii!...
Așa să lumineze lumina voastră
înaintea oamenilor, ca să văză
faptele voastre cele bune și să
mărească pe Tatăl vostru cel din
ceruri!“ (Mat. V. 14-15.)

Iubiților creștini!

În aceste zile de prefacere adâncă, când se surpă tronuri și se prăbușesc împărății, când obiceiuri învechite, întărite prin o practică de secol, se desființează într'o clipă, când fiecare oară ne aduce știrea despre noi prefaceri și despre noi schimbări, mintea unor oameni se întrebă cu nedumerire „dar cu biserica creștină oare cum va fi? Va putea ea să reziste neschimbată și acestui val înfuriat al vremii? Învățătura ei cea drept măritoare, obiceiurile și întocmirile ei cele sfinte sunt doar' atât de vechi!“

Din mijlocul mulțimii celor înstrăinați de biserică, se aud strigăte îndrăsnețe: „În lături cu biserica creștină!“ În forma ei de până acum, cu dogmele și învățăturile creștinești ea fost o piedică în calea noastră spre progres! Și ea va trebui să se schimbe amăsurat spiritului timpului!“

Oare? Adevărat să fie? O instituțiune dumnezească, menită pentru toate timpurile, să se schimbe din cauza unui războiu purtat de oameni? Aceasta nu se poate! — Aproape 2000 de ani, cu toate războaiele și schimbările petrecute, nu au fost în stare să o schimbe; nu o va schimba deci, nici generația aceasta,

¹⁾ Predică de concurs, ținută în biserica catedrală din Cernăuți în 2 Februarie 1920.

nici toate cele viitoare! Pentrucă nu placul unor oameni, repede trecători a întemeiat-o, ci voia și înțelepciunea Vecinicului Dumnezeu, care întru atotștiința Sa, cunoscând toate timpurile, a și întemeiat-o, potrivită, pentru toate timpurile!

Dar să argumentăm mai de aproape! — Care este ținta finală a fiecărui om din lume? . . . „Fericirea!“ După fericire aleargă bogatul și săracul, dreptul și păcătosul! Cum trebuie să fie însă fericirea, ca să o putem numi cu drept „fericire adevărată?“ Ea trebuie să fie „vecinică“, „fără de sfârșit“; de altfel, gândul că e trecătoare, ar îneca-o în lacrimi și în păreri de rău!

Să ne întrebăm acum: știința profană, lipsită de credința în Dumnezeu, poate să ni garanteze o fericire vecinică? Nu! Ea nici nu crede în o viață vecinică, cu atât mai puțin în o fericire vecinică; deci fericiți în adevăratul sens al cuvântului, ea nu ne poate face. Ba, ce este și mai mult, ea nici parțial nu ne poate ferici! Aflăm pentru aceasta, dovezi nenumărate, la necredincioșii zilelor noastre.

Bogatul nu se mai satură de avere, deci nu e fericit; săracul nu are cu ce să-și astâmpere foamea, și nu e fericit, cel slab se supără că nu e tare ca alții; cel tare nu e mulțămît, că nu e și mai tare! Toți doresc câte ceva ce nu au. Toți aleargă, toți grăbesc, toți muncesc și se topesc de griji, și totuși, fiecare dintre ei, nu află cuvinte destule pentru a-și tângui soarta cea plină de nemulțămire și nefericire!

Cu tot progresul științei și a așa-numitei „culturi moderne“ — cultură fără frica lui Dumnezeu! — numărul relativ și absolut al săracilor crește pe zi ce merge, pe când milionari bogați strâng, într'o unică mână, sute de averi!

Numărul bolilor și al bolnavilor crește mereu, cu tot progresul strălucit al științei medicale!

Cu toată înmulțirea institutelor de bună creștere, după normele înțelepte ale științei profane — cărora le lipsește însă baza credinței într'un Dumnezeu drept — răsplătitor — numărul crimelor nu se împuținează, ci crește îngrozitor! Nu mai ajută nici temnițe nici sentinți de moarte!

Ce să mai zicem de avuții neîndurați, de săracii învidioși, de stăpânii asupritori, de slugile neascultătoare, de ura și fățărnicia ce domnește pretutindeni în lume!?

Fericire e aceasta? Aceasta e fericirea pe care ni-o poate da știința profană? Aferim fericire! Și încotro să ne ducă acestea toate? De bună samă că numai în spre mai rău; căci mulțimea, dacă e înstrăinată de biserică, „plănuește“ răsvrătire, usurpare de drepturi și îmbogățire!

Prin întunerecul acestor vremi de rătăcire grozavă, de răutate gureșă și îndrăzneată, de ticăloșie șarlatană, se zăresc licărind niște lumini strălucitoare! . . . Sunt urmașii lui Isus, sunt propovăduitorii credinței Lui, sunt creștinii dreptmăritori, cari prin faptele lor, izvorâte din credință curată și sfântă, uimesc lumea și o silesc să-și aducă aminte, că tot este un Dumnezeu, care odată le va răsplăti toate după merit!

Poate nici când nu s'au adevărit mai frumos cuvintele Mântuitorului, adresate urmașilor și învățăceilor Săi: „*Voi sunteți lumina lumii!*“ — Pe când toți înșeală, creștinul adevărat păzește dreptatea! Alții fură, el dăruiește; alții blastă, el binecuvintează; alții se mândresc și se înalță, el se umilește; alții urăsc și asupresc, el iubește și iartă! Alții fug după averi, după măririi lumești; creștinul adevărat se îmbogățește în Domnul, Domnului îi dă mărire și numai de la Domnul așteaptă și răsplată și fericire!

În decursul acestui războiu grozav, cine a mângăiat atâtea suflete îndurerate? Cine a vindecat atâtea rane sângeroase? Cine a îndulcit atâtea lipsă amară? Cine a umplut de nădejde atâtea inimi desperate? Cine altul, decât biserica creștină, prin balsamul curat și sfânt ce izvorește din sf. Evanghelie prin cuvintele: „*Veniți către mine, toți cei osteniți și însărcinați, și eu vă voi odihni pre voi.*“¹⁾ „*Fericiți sunteți, săracilor, că a voastră este împărăția lui Dumnezeu! Fericiți sunteți cari flămânziți acum, că vă veți sătura! Fericiți sunteți, cari plângeți acum, că veți râde.*“²⁾ „*Și or câte veți cere, să credeți că veți lua și va fi vouă*“³⁾. „*Căci dacă voi, răi fiind, știți să dați daruri bune copiilor voștri, cu cât mai vărtos, Tatăl vostru cel din ceruri, va da cele bune celor ce cer de la dânsul*“⁴⁾

1) Mat. 11,28.

2) Luca 6,20-21.

3) Marcu 11,24.

4) Mat, 7,11.

Când hordele dușmane intrau în țară prădând și jefuind, când din zîngănitul armelor lor răsuna îngrozitorul „*vae victis!*“, când nu era nimeni în stare să-i tragă la răspundere pentru faptele lor, cine li potolia furia sălbatecă? Cine li muia inimile împietrite? Cine li îmblânzia privirile înfuriate? Cine îi îndemna la milă, cruțare și ertare? *Biserica creștină, Evanghelia lui Hristos! : Iubiți pe vrăjmașii voștri... faceți bine celor ce vă urăsc, și vă rugați pentru cei ce vă vatămă și vă prigonesc pre voi*¹⁾. „*Nu judecați ca să nu fiți judecați*“²⁾. „*Cu care măsură veți măsura, vi se va măsura și vouă!*“³⁾. „*Învățați-vă dela mine, că sunt blând și smerit cu inima!*“⁴⁾. „*Fericiți cei blânzi, că aceia vor moșteni pământul!*“⁵⁾ — Iată unele din poruncile și învățăturile lui Iisus, cari au salvat atâtea vieți și au evitat atâtea nenorociri!

Iar acum după războiu, cine mai are puterea să silească la fapte bune? Cine susține moralitatea, câtă a mai rămas? Cine îndreaptă moravurile? Cine liniștește mulțimea, desperată de necaz și neajunsuri?... Nimeni altul, decât tot învățăturile bisericii creștine, cari sunt înrădăcinate adânc în inima poporului și îl îndeamnă neîncetat la supunere și răbdare până în sfârșit. „*Iar cel ce va răbda până în sfârșit, acela se va mântui*“⁶⁾ zice Hristos, „*Ascultați de mai marii voștri și vă plecați lor...*“⁷⁾. „*Că toți cei ce apucă sabia, de sabie vor muri!*“⁸⁾.

Din cele expuse până acum, rezultă, că cei ce urmează prescriptelor credinței creștine, contribue foarte mult la cruțarea îndulcirea și fericirea vieții altora! Se naște acum întrebarea: dar ei, acei ce păzesc legea creștină, se simt fericiți? De bună samă că *da!*

Supunerea față de Dumnezeu, din iubire sfântă, și glasul conștiinței că ne-am împlinit cu drag datorințele față de Creatorul și Mântuitorul nostru, sunt în stare să ni sălășluiască în

¹⁾ Mat. 5'44.

²⁾ Luca 6'37.

³⁾ Marcu 4'24.

⁴⁾ Mat. 11'29.

⁵⁾ Mat. 5'4.

⁶⁾ Mat. 24'13.

⁷⁾ Ep. c. Evrei 13'17.

⁸⁾ Mat. 26'52.

suflet o fericire atât de curată, încât cunoaştem cu adevărat că nici un fel de fericire lumească nu i se poate asemăna! Şi aceasta e numai arvoana fericirii desăvârşite, depline!

Toată ştiinţa lumii, dacă e lipsită de credinţa în Dumnezeu, nu-l poate feri, în mod absolut, nici pe un unic om; credinţa bisericii noastre drept măritoare însă, poate feri pe orcine, pe toţi oamenii tuturor neamurilor, numai dacă urmează cu acurateaţă toate poruncile ei!

Nădejdea în îndurarea lui Dumnezeu şi în fericirea vecinică e în stare să precumpenească şi să şteargă toate durerile şi neajunsurile vieţii pământeşti! Pentru un creştin adevărat însăşi moartea, cea atât de temută, nu e un rău, ci uşa strâmtă care duce la fericirea şi viaţa cea adevărată!

Prin urmare: *Biserica noastră cea drept măritoare şi sfântă, a fost, este şi va fi de o necesitate absolută, pentru progresul neamurilor pe calea care duce spre o cultură şi fericire adevărată!*

O instituţiune atât de sublimă, care stinge patimile şi potoleşte ura şi duşmăniile, care apără, ocroteşte, mângâie, ajută şi fericeşte pe toţi membrii săi zeloşi, nu are cauză să se schimbe şi nici nu se va schimba! Pentrucă: nu fericirea ei atârnă de mulţimea membrilor, ci fericirea întreg neamului omenesc atârnă de biserica dreptmăritoare creştină! Deci oamenii trebuie să se acomodeze bisericii şi nu biserica oamenilor!

Lumea, aruncată de furtuna acestui războiu, pe că-i rătăcite, trebuie să se întoarcă iarăşi la calea pe care li-o arată această buzolă dumnezească: biserica lui Hristos; căci numai pe această cale va putea ajunge la fericirea timpurală şi la cea eternă!

Dogmele şi învăţăturile bisericii noastre drept măritoare, măcar or cât de vechi ar fi, nu au lipsă de prefacere şi schimbare!

Cine e însetat de apa limpede şi străvezie a adevărului curat, nu şi va putea stinge setea cu toate băuturile moderne, oacheş colorate, drese de mintea omenească, ci tot la izvorul cel simplu şi curat va alerga; la acel izvor vechiu cât lumea, care a răcorit şi setea părinţilor şi a strămoşilor noştri; nu ameţindu-le mintea, ci îmbogăţindu-le puterea de cugetare şi de viaţă!

Nici temerea celor slabi de înger, nici asaltul păgânilor, nu va schimba deci nimic din dogmele şi învăţăturile sfintei noastre biserici, pe care — aşa cum a fost şi este — „nici por-

șile iadului nu o vor birui“¹⁾ pentrucă : „cerul și pământul vor trece, dar cuvinte Mântuitorului nu vor trece!“²⁾.

Biserica noastră cea dreptmăritoare și sfântă, nu se va schimba, deci, nici odată, numai noi oamenii vom trebui să ne schimbăm în purtarea noastră față de biserică ținând și mai cu tărie la adevărurile predicate de ea.

Războiul mondial a dovedit până la evidență, necesitatea ei absolută pentru binele obștesc. Cu cât mai furios se agită deci valurile evenimentelor și lovesc în naia bisericii noastre, cu atât mai strâns să ne ținem de ea, încingându-ne cu „brâul de salvare“ al credinței, sigur nădăjduind că Stăpânitorul și Mântuitorul lumii acesteia nu ne va lăsa, să ne înecăm, în adâncul valurilor pierzării.

Cu cât mai tare atacă dușmanii credința noastră, cu atât mai orbiș să ținem la ea! Dacă credința noastră ar fi o armă fără preț, dușmanii nu ar căuta să ni-o răpească!

Cât va mai bate inima în piepturile noastre, cât mai avem suflet în trupurile noastre, să nu ne lăsăm de credința strămoșilor noștri! Să o păzim cu sfințenie așa neschimbată cum ni-au lăsat-o ei moștenire: căci „fără de credință nu este cu putință a plăcea lui Dumnezeu“³⁾ Și: „cel ce va fi desființat una din aceste porunci, foarte mici, și va fi învățat așa pe oameni, acela se va chema cel mai mic în împărăția cerurilor; iar cine va învăța și va face“ — [toate așa cum a predicat Domnul] — „acela mare se va chema în împărăția cerurilor!“⁴⁾.

Dar credința noastră trebuie să se arate și prin fapte, nu numai prin cuvânt: „Precum trupul fără suflet este mort, așa și credința fără fapte bune moartă este“⁵⁾. Credința, fără fapte bune, e ca și o floare, cu miros plăcut, care nu produce nici un fruct. Dacă grânele și pomii ar produce numai floare, am râde în Maiu, îmbătați de miros și plăcere, dar toamna am plânge de lipsă și amărăciune!

Deci fapte bune se cer de la noi. Domnul nostru Isus Hristos zice apriat: „Așa să lumineze lumina voastră înaintea

¹⁾ Mat. 16·18.

²⁾ Marcu 13·31.

³⁾ Ep. c. Evrei 11·6.

⁴⁾ Mat. 5·19.

⁵⁾ Jacob 2·26.

oamenilor, ca să vadă ei faptele voastre cele bune și să mărească pe Tatăl vostru cel din ceruri“¹⁾).

Semnul caracteristic al faptelor bune, izvorîte din credință creștină, e că cei ce le văd, să mărească pe Tatăl cel ceresc. Dați bine seamă: când vor vedea faptele voastre cele bune, nu pe voi să vă mărească, ci „pe Tatăl vostru cel din ceruri!“ Aici, în aceste cuvinte, e cuprinsă o înțelepciune adâncă. La fapte bune, părelnice, e lăudat mai întâiu omul care le-a săvârșit, el își primește prin acesta aici răsplata întreagă, pentru faptele sale; la fapte bune adevărat creștinești, lauda se îndreaptă întâiu către Dumnezeu. Un fel de uimire îl cuprinde, pe acela ce le vede, sau aude despre ele, și de pe buze îi se deslipesc pe neștiute cuvintele; „Doamne, Doamne! Ce faptă bună!“ „Ce faptă frumoasă“ sau: „*Mare ești Doamne și minunate sunt lucrurile Tale!*“²⁾).

Precum nu se poate însă: fruct ales fără floare, așa nu sunt posibile nici fapte cu adevărat bune, fără credința cea adevărată! Pară o faptă cât de frumoasă și bună, dacă nu e izvorâtă din credință curată și nu e făcută cu intenție bună, nu merită acest titlu și nici nu va primi răsplata faptelor bune.

Era în vara anului 1893, venise apă mare, lângă gara Ițcani; podul cel vechiu de peste apa Sucevei se prăbușise. Pe o plută mare, legată de un odgon de sârmă, plutași voinici treceau: oameni, trăsuri și vite, de pe un mal pe celălalt. — Într’o zi, când pluta era deosebit de încărcată, funia se rupe și valurile împing pluta la vale. Lumea de pe plută, — mai ales femei și copii — țipă de desperare! Un bogătan înalță brațele în sus strigând: „o mie de lei dau celui ce ne scapă!“ El strigă mereu; dar înzădar, căci nimeni nu se îndură. Deodată însă un om sărac, dar curajos sare în apă, înoată prin valuri, ajunge pluta o prinde o trage, o împinge, o smâncește din răputeri și în fine reușește, departe în vale, să tragă pluta la mal! Din piepturile privitorilor de pe mal, cari stăteau încremeniți, cu respirația reținută, izbucnește un strigăt de bucurie. Unii îl fericesc pe cel ce a oferit mia, alții pe cel ce a tras pluta la mal! „Ce faptă frumoasă!“ „Ce faptă bună!“ Zic toți; eu însă vă

¹⁾ Mat. 5:16.

²⁾ Apocal 15:3.

întreb : aceasta a fost înadevăr o faptă bună ? în sensul adevărat al credinței creștine ? Eu unul zic că „nu“ ! — Să vedem :

Bogatul a oferit mia de lei, ca să-și salveze prin aceasta viața și încă alte sute de mii de lei pe deasupra ; săracul a sărit în valuri, ademenit de lauda lumii, dacă va reuși și de mia de lei, care în vremile de pace de pe atunci însemna : „avere mare“. Fapta cea bună pentru cel dintâiu a fost afacere pentru cel de al doilea : căpătuială. Atunci cine a săvârșit dar fapta cea bună ? . . . *Dumnezeu !* Dumnezeu a întocmit lucrurile astfel, că tocmai în momentul când se va rupe funia, să fie și bogatul pe plută, și acesta silit de pericolul înecării, să ofere suma salvatoare pentru toți.

Plini de mirare veți întreba poate : dacă nici aceasta nu e faptă bună, atunci am vrea să știm cum arată o faptă cu adevărat bună, isvorită din credință și inima curată ?

Iată vă voi da un exemplu :

Un pescar, creștin, de pe malul mării, tânăr și frumos, dar sărac foarte, ca să scape odată de toate neajunsurile sărăciei, pleacă peste mare, la America, călăuzit de un singur gând : *îmbogățire*. Zece ani dearândul muncește din greu, ars de soare și bătut de vânturi făcând, nu odată, și din noapte zi, numai să ajungă mai curând la ținta dorită. După zece ani de muncă, bărbat în floarea vieții, bogat cum își dorise, pornește, plin de bucurie spre vatra părintească.

O cutie plină, grea de bani de aur, reprezintă rodul muncii sale de zece ani. Iată-l, răzimat de catarg, pe o corabie mândră, cu fața arsă de soare ținând cutia cu aur pe braț. Gândul lui, înaripat de iluzii frumoase, sboară mai iute decât corabia, spre coliba-i săracă și dragă, pe care în gându-i visează că o preface într'un palat strălucit ! Deodată pornește o furtună. Valuri gigantice aruncă corabia'n sus până aproape de nori și o aruncă în jos și o izbesc și o clatină într'una. Și când fulgeră : malul e aproape, dar corabia nu-l poate ajunge. Un trăsnet ! Corabia-i frântă de o stâncă ! El cade în apă, dar înnoată spre mal, e pescar și știe bine a înota. Brațu-i stâng ține strâns cutia cu aur, plină, brațu-i drept taie valurile într'una. Deodată aude un țipăt, de glas de copil. La lumina unui fulger el zărește, aproape, în valuri, un copil desperat de groază cum țipă, înălțând brațul din spume. Ar vrea să-i ajute, dar nu poate ;

el duce cutia cu aur : averea și visurile sale de fericire. Atunci Domnul mai fulgeră odată, copilul mai țipă odată, și birue credința în sufletul lui, — căci nu e mult timp de-a alege — își face o cruce, aruncă cutia în mare și prinde copilul și-l scapă. Iar când îl așează pe mal, copilul străin îi cuprinde genunchii și mâna îi sărută ; din ochi mulțămeste plângând ! Pescarul îl privește, îi umplu lacrimi ochii și stă și-și zice în gând : „O clipă și am rămas sărac lipit pământului !... Ba nu ! Eu sunt bogat, în veci bogat, căci am salvat o viață de copil nevinovat, răscumpărându-o cu rodul muncii mele de zece ani ! Mărit să fie Dumnezeu cel sfânt că mi-a ajutat și m-a învrednicit de o faptă ca aceasta !“

Iubiților creștini ! Iată, aceasta e o faptă cu adevărat bună, când jertfești tot ce ai, pentru ca să faci bine altuia, și aceasta nu e de ochii lumii, nici de dragul recunoștinței omenești, ci din credință religioasă care așteaptă răsplată dela Dumnezeu.

Să punem mâna pe piept și să mărturisim sincer : săvârșit-am cel puțin o mică faptă de acestea în viața noastră ? Dacă nu, să nu ne spăimântăm, să nu pierdem nădejdea ; Dumnezeu e atotîndurat ; El primește și răsplătește cu dărnicie și cele mai neînsemnate fapte bune, dacă izvoresc din credință, iubire și nădejde sfântă : „*Adevăr zic vouă că și cel ce va adăpa numai cu un păhar de apă rece, pe unul dintre acești mici ai mei, întru numele meu, nu își va pierde plata sa*“¹⁾.

Săvârșiți deci fapte bune, isvorâte din credință sfântă și Domnul vă va răsplăti toate însutit în ziua judecății ! Nu ascultați de acei, cari vă înșeală zicând, că nu este nici o răsplătire după moarte. Numai mântuitorul, care a murit și a înviat singur din morți, poate să știe adevărul în privința aceasta, și El ni spune că este o viață viitoare vecinică și atârnă de felul vieții noastre pământești, ori de ne vom face părtași de fericirea sau osânda nesfârșită în acea viață. Județul cel mai de pe urmă e hotărîtor pentru aceasta. Mântuitorul Hristos singur va judeca toate neamurile în aceea zi și va rosti însuși sentința. Și pentru ca să știm, cât de înfiorătoare va fi judecata aceea pentru noi, Mântuitorul o descrie foarte amănunțit cu toate fenomenele miraculoase cari îi vor premerge. El zice că atunci „*soarele și luna se*

¹⁾ Mat. 10.42, Marcu 9.41.

*vor stinge, iar stelele vor pica*¹⁾ și „*îngerii Lui, vor aduna pe toți aleșii Săi, din toate unghiurile lumii*“²⁾. „*Cu sunet mare de trâmbiță*“³⁾. „*Atunci se vor jeli toate scîmînțiile pămîntului și vor vedea pe Fiul omului venind pe nourii cerului cu putere și mărire multă*“⁴⁾.

Atunci va peri trufia celor mândri, se va stinge nepăsarea celor indiferenți! Ce vor zice atunci înțelepții lumii acesteia? Ce vor face atunci domnii și împărații, puternicii și bogații? — Va tremura de frică orice suflet, la vederea Judecătorului înfricoșat! Numai credința cea sfântă din lumea aceasta, și faptele bune izvorite din ea, ni vor putea fi de mângâiere și de folos adevărat în acele clipe de nemaipomenită frică și răspundere!

Priviți deci dar credința și faceți fapte bune, dacă vreți să moșteniți fericirea de veci.

„*Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor ca să văză ei faptele voastre cele bune și să mărească pe Tatăl nostru cel din ceruri*“⁵⁾.

Iar dacă câte odată plăcerile și ademenerile lumii acestea par a vă birui, dacă vorbele și iscodirile dușmanilor crucii, par a vă clătina în convingerile religioase — de vreți să nu alunecați în prăpastia pierzării — închipuiți-vă că ați murit de mult și dintr’odată simțiți că vă trezește din somnul greu al morții un sunet de trâmbițe, un sunet asurzitor! Sunt trâmbițele îngerilor Judecătorului, cari înfioară văzduhurile chemând popoarele: „*La judecată! La judecată!!*“... Și atunci — gândind numai la acele clipe îngrozitoare — veți birui ușor toate piedicile și greutățile cari vă periclitează credința! Această simplă închipuire a judecății, va face să înțelegeți cât de neînsemnate și repede trecătoare sunt toate evenimentele din lume, chiar și războiul acesta, mondial, cu toate urmările sale, față de hotărârile atotputernice ale vecinicului Dumnezeu! Și veți păzi credința și veți face fapte bune! Iar când acea zi înfricoșată a județului va veni în adevăr: neasemănată, necuprinsă, nespus de dulce va fi fericirea ce se va sălășlui în sufletele D-voastre, dacă vă

1) Marcu 13.24.

2) Marcu 13.27.

3) Mat. 24.31.

4) Mat. 24.30.

5) Mat. 5.14 și 16.

veți învrednici, să auziți din gura Judecătorului înfricoșat cuvintele dătătoare de viață: „*Veniți binecuvântații Părintelui meu, moșteniți împărăția cea gătită vouă dela întemeierea lumii!*“¹⁾). Amin.

Olvian Sorocean,
predicator catedral.

CUVÂNTARE

ținută la 16/IX la sfințirea temeliei Bisericii Unirii naționale și a crucii ridicate în amintirea împrumutării din orașul și județul Rădăuți.

*Prea Sânte Stăpâne,
Domnule Ministru,
Onorată asistență,*

Cu ajutorul lui Dumnezeu s'a putut inaugura astăzi și împrumutarea invalizilor, orfanilor și văduvelor de războiu, precum și a altor agricultori și locuitori din orașul și cea mai mare parte a județului Rădăuți.

Realizarea reformei agrare în județul acesta a suferit oarecare întârziere din cauza unor greutăți ce au rezultat dintr'o sferă de interese de altă natură. Dară mulțumită tactului și energiei bărbaților dela cârma Statului nostru, mai ales mulțumită înțelepciunii și bunăvoinței Domnului Ministru Dr. Iancu Nistor, dificultățile acestea au fost învinse și de astăzi înainte 15.000 agricultori din orașul și județul Rădăuți vor intra în proprietatea de veci a 3329 ha de pământ.

Cinstiților gospodari,

Pământurile cari se vor parcela între D-Voastre au fost proprietatea Fondului bisericesc ortodox-român din Bucovina. Ele au fost închinat de vitejii și evlavioșii noștri Voevozi fostei episcopii din Rădăuți și mănăstirilor din Putna și Sucevița, ca să servească pentru întreținerea bisericilor, preoților și așezămintelor culturale, precum și ca să li-se facă veșnică pomenire.

¹⁾ Mat. 25.34.

Biserica, câtă vreme s'a folosit de aceste bunuri, s'a achitat pe deplin de datoria aceasta, rugându-se la aducerea jertfei celei necrunte pentru fericirea sufletească a binefăcătorilor săi; luptând pentru apărarea și păstrarea credinței celei adevărate și deschizând în pridvoarele sale primele așezăminte de cultură, din cari au ieșit cei dintâiu cărturari și bărbați luminați ai neamului nostru.

Iară când iubiții noștri soldați, urmași vrednici ai vitejilor plăeși ai lui Bogdan cel Bătrân care odihnește în biserica din Rădăuți, ai lui Ștefan cel Mare dela Putna și ai Movileștilor dela Sucevița, au roșit cu sângele lor pământul românesc, ca să-l apere de cutropirea dușmană, Preoțimea română din Bucovina în frunte cu chiriarchii săi, Înalt Prea Sântitul Mitropolit Dr. Vladimir de Repta și Prea Sântitul Episcop al Rădăuților Dr. Ipolit Vorobchievici, urmând îndemnul tainic ce venia de dincelo de mormintele Voevozilor ctitori și donatori, au slobozit din stăpânirea lor nu numai moșiile arândate și disponibile ale Fondului bisericesc, ci și jumătate din sesiile parohiale cari erau menite pentru întreținerea păstorilor sufletești.

Aceste hotărîri n'au fost impuse însă de interese și combinațiuni omenești, ci imperativ dictate de o putere mai înaltă, de Geniul Neamului românesc, care prin împrăștierea țărănilor a voit să întărească temeliiile României Mari și să lege cu legături puternice sufletele lor de scumpa glie strămoșească.

De astăzi înainte așadară nu mai mult Biserica, ci cei 15.000 particulari împrăștiți vor stăpâni pământele foste mănăstirești și bisericești din acest județ. Intrând în drepturile Bisericii, cei împrăștiți au făcut astăzi juruința solemnă, că vor îndeplini cu sfințenie și obligațiunile legate de aceste pământuri. Ei au primit îndatorirea sfântă, ca să le apere contra vrăjmașilor neamului și credinței noastre. Dușmanii noștri au început după războiul mondial să ni tulbure credința, pentru care strămoșii noștri au luptat și murit, folosindu-se spre acest scop de niște fii rătăciți ai Bisericii noastre. Glasul voievozilor evlavioși îi îndeamnă astăzi pe cei împrăștiți cu pământul păstrat prin jertfele lor, ca să lupte pentru credința strămoșească, readucând pe cei rătăciți, cheme-se ei pocăiți, adventiști, sabatari sau altfel, iarăși în sânul bisericii dreptmăritoare.

Onorată asistență,

Schimbarea aceasta în proprietate, făcută aice cași în toată România Mare, în baza legii pentru reforma agrară, schimbare pe care am sărbătorit-o și simbolizat-o astăzi prin tragerea unei brazde, marchează deci o etapă nouă în evoluția economică a scumpei noastre țări. Ea este pe terenul național- și social-economic o învingere strălucită pe care istoria o va însemna cu litere de aur în analele sale.

Și urmând pildei strămoșilor cari eternizau astfel de fapte mărețe prin ridicarea de biserici sau alte monumente netrecătoare, reprezentanții orașului și județului Rădăuți cu crezut de potrivit să însemneze cu un semn vizibil și trainic actul sărbătoresc de astăzi. *Crucea* aceasta de stejar are menirea să amintească actul măreț al împrumietării din acest județ. Ea s'a înfipt pe locul unde este hotărât, să se ridice monumentală Biserica a Unirii naționale, ale cărei temelii se sfințesc deasemenea astăzi.

Și deși Biserica aceasta monumentală, menită să eternizeze Unirea Bucovinei cu Patria mamă, va comemora *într'una* toate faptele mărețe îmbinate cu Unirea națională, așadară și actul împrumietării de astăzi, totuși crucea aceasta, ridicată în special pentru amintirea împrumietării din județul Rădăuți, nu va rămâne fără însemnătate, deoarece ea va fi totodată un *memento* puternic pentru factorii interesați, ca să lucreze din răspuțeri pentru înfăptuirea acestei clădiri care nu numai va comemora realizarea idealului nostru național, ci va corespunde și unei necesități liturgice, oferind publicului ortodox de aice un locaș de închinare corespunzător.

Să ne rugăm deci, ca atotputernicul Părinte ceresc să binecuvinteze intențiile noastre curate și să ne ajute, ca în locul acestei cruci să putem ridica în scurtă vreme o biserică solomonică, care să vorbească urmașilor noștri despre vrednicia înaintașilor lor. Amin.

Prof. Dr. I. Puiul.

cruri mai bune de făcut decât să cârtească împotriva patriei-mame, care a suportat un adevărat martiragiu, ca să putem ajunge toți aci, unde suntem astăzi. E binefăcător, zic, să auzi pe cel dintâiu Mitropolit al țării spunând, într'o vreme când era încă episcop la Caransebeș, că „ostașul român, dorobanțul român, va rămânea pentru toate timpurile fala și mândria neamului, căci el a înfăptuit cea mai măreață faptă din istoria națiunii române: Unirea tuturor românilor!” (pag. 37). Aceste cuvinte, rostite de un episcop dintr'o țară care a fost sub stăpânire străină, merită să fie subliniate față de toți detractorii, și dintre ai noștri, a tot ce este tradiție românească. Tradiția națională are de altfel un rol precumpănitor în cuvântările acestea ale părintelui Mitropolit M. Cristea. Dânsul stăruie la diferite ocazii asupra îndisolubilei legături dintre biserică și neam, legătură ce a existat decând ne-am pomenit ca state naționale și care s'a întărit cu vremea tot mai mult. „În fața asupririlor și a nedreptăților, pe cari nu le puteam opri, ne-am retras resignați la vetrele familiilor și la altarele bisericuțelor noastre; și acolo am străjuit cu neadormită grijă și am salvat scumpele comori ale sufletului: legea, limba, datinile strămoșești și toată moștenirea ființei noastre etnice de români“ (pag. 5).

Având biserica noastră un rol atât de covârșitor în trecut, este firesc ca cea dintâiu căpetenie a sa să ceară, să i se recunoască astăzi toate drepturile, nu ca privilegii, ci ca un lucru firesc, un lucru întregitor al naționalității noastre. Părintele Mitropolit-Primat nu ezită a spune lucrul acesta la diferite ocazii: fie că ține o cuvântare la așezarea pe veci a capului lui Mihaiu Viteazul în Mănăstirea Dealului, fie cu prilejul reînființării episcopiiilor din Oradea-Mare și Cluj-Vad, fie că vorbește în Senat pentru a salva drepturile bisericii noastre strămoșești. Un cald apărător al ei, Mitropolitul Cristea știe însă să-i arate și calea pe care va trebui să meargă de aci încolo. Astăzi biserica și-a încheiat rostul de apărare a neamului, a ființei noastre etnice; acest rol revine, în țara acum unită și liberă, altor factori. Biserica trebuie să fie de aci încolo adevărata instituție a lui Hristos pentru mântuirea neamului nostru. „Iară noi, preoții — zice autorul — vom putea să punem munca și energia noastră în mai mare măsură ca până acum în serviciul bisericii, a așezămintelor și a intereselor inerente misiunii bisericii, care este lățirea cu-

vântului lui Dumnezeu și formarea convingerilor religioase“ (pag. 17).

Aceasta o spunea autorul la un congres preoțesc la Sibiiu, același lucru îl spune și mai lămurit la congresul preoților din Iași (6 Oct. 1920): „preoții să muncească ca învățăturile neîntrecute, sublime ale lui Hristos să intre în toate sufletele și să prindă rădăcini, devenind motorul puternic, dela care să mănecă de acum toată astivitatea individuală, familiară și publică românească“. (pag. 174). În scopul acesta și biserica trebuie să fie asigurată în ce privește organizația ei. Și părintele Mitropolit Cristea vorbește de autonomie. Și ca un om, care trebuie să cunosc bine raportul între biserică și stat și aiurea, mă bucur că pot constata că părintele Mitropolit este cu mult mai precaut și străbătut cu mult mai mult de un bun discernământ în discuția aceasta, decât atâți alții cari au studiat chestiunile mai puțin, dar fac mai mult zgomot în jurul lor. I. P. Sf. Sa zice: „Salvarea intereselor bisericii nu se poate face fără a pune această organizație pe bază de autonomie. E cam impropriu acest cuvânt, dar n'avem altul. Dar să nu se sperie nimeni de cuvântul acesta, căci prin această autonomie nu înțelegem altceva, decât că biserica însăși prin organele sale să-și conducă și să reguleze afacerile sale interne, fără amestecul intereselor lăaturalnice de tot soiul și fără să rupă acolo unde trebuie legătura cu ceilalți factori, cu Statul și organele lui. Asta nu numai o voim, ci insistăm cu toată hotărârea ca biserica noastră să fie biserică națională a statului român, sau acesta să-și păstreze confesionalitatea sa, fiind stat ortodox român, ceea ce în mod firesc pretinde chiar legături intime între stat și biserică“. Așa poate vorbi numai un om care a pătruns în tainele trecutului neamului și bisericii noastre. Căci noi trebuie să ne alcătuim toate ale noastre în conformitate cu trecutul nostru și cu necesitățile specifice naționale din prezent. De altfel din întreaga carte a părintelui Mitropolit-Primat transpiră acest respect pentru tradiție. Și este bun lucru acesta. O analiză a conținutului cuvântărilor atât de diferite ar fi grea și poate nepotrivită. Nu vrem să stăruim nici asupra lacunelor, căci lucrurile frumoase nu pierd prin greșeli care fatal să strecaoră printre ele. Ar fi de dorit ca să cetească aceste cuvântări cât de mulți creștini și să mediteze asupra problemelor atinse.

R. Căndea.

Pimen, Mitropolitul Moldovei, *Amintiri din marele războiu*, Tipografia Monastirii Neamțu. 1923. 82 pag.

Este foarte lăudabil lucru că mitropoliții noștri se străduiesc să reînvie vechile vremuri de glorioasă cărturărie o mănăstirilor noastre. Printre cei dintâi cari au dat un impuls nou vieții mănăstirilor este părintele Mitropolit al Moldovei, Pimen. La stăruința dânsului a reînviat munca de tipar în vechia mănăstire Neamțu. Și cea dintâi lucrare ce iese de sub teascurile acestei tipografii mănăstirești este o carte a I. P. Sfinției Sale, conținând amintiri din războiu și tipărită destul de frumos de călugării fără pregătire de specialitate îndelungată, dar cu sufletul plin de râvna după muncă cinstită. Sunt câteva cuvântări, câteva rugăciuni rostite la diferite prilejuri, câteva studii scurte, un interesant schimb de scrisori între Mitropolitul Moldovei și Arhiepiscopul Londrei, A. F. Londin, pastorale și îndemnuri arhieresti.

Așa cum ni se prezintă această broșură ca un omagiu adus nu numai Reginei, căreia îi este închinată, ci tuturor eroilor cari au căzut pentru întregirea patriei, nu poți s'o cetești decât cu adâncăe moțiune. Sunt simple însemnări, dar puse cu sinceritate pe hârtie, și cât de interesante sunt și astăzi! Cât de viu ni se reîmprospătează anul de durere și de glorie 1917, în care se vorbea de „triunghiul morții“, dar care ne-a adus și biruința dela Mărășești!

La început, pe lângă prefață, avem un mic studiu asupra muncii depuse veacuri de-a rândul în mănăstirea Neamțu, care a fost totdeauna o glorie între vechile noastre tiparnițe. Apoi urmează unele cuvântări ocazionale, care mai bine era, dacă erau așezate în chip cronologic. Impresionantă este prin sinceritatea și simplitatea ei, cuvântarea întru pomenirea marelui Voevod Mihaiu Viteazul (pag. 14—18). Străbătut de înalte sentimente, și creștinești și naționale, este „Cuvântul“ rostit către soldații răniți, cari zăceau în Spitalul Brâncovenesc, instalat în Seminarul Veniamin din Iași (pag. 28—30). Tot așa cuvântarea pentru ofensiva din 8 Iulie 1917. În capitolul „In Reședința Mitropolitană“ cetim cu interes, cât de mari servicii a adus mitropolia în vremurile cele mai grele nației, când toată viața națională și toată nădejdea era adăpostită în venerabila capitală a Moldovei. Părintele Mitropolit ne povestește pe cine a găzduit

în reședința sa: au fost mulți, și Români și străini. Dânsul ne arată ce tezaure neprețuite au fost trimise la Moscova și cum dânsul s'a împotrivit. Azi, cine știe ce se va fi ales de acele semne vechi și scumpe ale străduințelor de veacuri ale unui popor nenorocit... Din aproape fiecare pagină transpiră duhul vremurilor acelora, și dureroase și mari, care nu-i mirare că uneori i-au copleșit pe oameni, fiind bietul am sub cârma vremii, iar nu deasupra ei, cum zice cronicarul.

Dar nădejdele nu i-au părăsit pe cei mai buni nici în momentele cele mai întunecate. „In acest timp (după pacea dela București) cei rămași la Iași, aveam nădejdea numai în Dumnezeu; căci între noi și aliați nu mai era nici o legătură. Ne sprijineam pe vitejia oștirii noastre și ne încurajam, având cu noi pe Rege și Familia Regală, ca un imbold de îmbărbătare și de nădejde“.

Nădejdele s'au împlinit și am dori ca cei tineri din întreagă țara să se bucure atât de mult și atât de sincer, cum o fac bătrânii, cari parcă știu mai bine prețui vremurile ce le trăim. In vremea din urmă nu s'au auzit lucruri prea bune dela Iași, începând cu capetele sparte și sfârșind cu diplomele false; de aceea a făcut bine părintele Mitropolit, publicându-și amintirile din războiu. Căci acestea ne desvăluie Iașul cel adevărat, bun, harnic, gata de jertfă și glorios.

R. Cândea.

*

Biserica cehoslovacă. 1. **Em. Radl**, *La question religieuse en Tchecoslovaquie. Prague. Edition de la „Gazette de Prague“.* 1922. 63 pag.

Broșura aceasta, scrisă cu imparțialitate, este extrem de interesantă, fiindcă ne arată situația bisericească în Republica cehoslovacă în strânsă legătură cu ideia națională și cu trecutul Cehoslavilor. De aceea ne vom ocupa mai pe larg de ea. Autorul vorbește dintâiu despre biserica romano-catolică (pg. 1—17), apoi despre biserica cehoslovacă (pag. 17—30), despre protestanți (pag. 30—40), despre doctrina lui Masaryk (pag. 41—49) și în fine despre liber-cugetători (pag. 49—60). Pe noi ne interesează mai ales cele trei capitole dintâiu. Inainte de războiu în Boemia, Moravia și Silezia biserica romano-catolică cuprindea majoritatea zdrobitoare de credincioși; „catolic“ era identic cu creștin, așa cum la noi, în graiul popular, creștin înseamnă or-

todox. Protestanți erau doar vreo 4 procente. După războiu situația s'a schimbat: romano-catolici vor fi vreo 50 până la 60 procente. E adevărat că un recensământ ireproșabil nu există încă nici în Cehoslovacia. Cei mai credincioși romano-catolici (eu aș zice cei mai bigoți) sunt Slovaci, Moravii mai liberali, iar Cehii cei mai puțin catolici în concepție. De altfel catolicismul roman e bine organizat și politicește, există un „partid popular“ pe baze religioase, cu o vie activitate politică.

Trăsătura caracteristică în viața publică a poporului ceh este naționalismul. Naționalismul acesta îi duce pe Cehi la Hus care s'a luptat contra papei și a fost ars pe rug la ordinul bisericii romano-catolice. Naționalismul intelectualilor era fatalmente îndreptat contra catolicismului, fie că aceștia erau catolici ca filologul Dobrovsky fie că erau protestanți sau chiar mai îndepărtați de aceste două confesiuni, ca Masaryk. Fiind Habsburgii sprijinatorii catolicismului, opoziția contra lui e și opoziție contra bisericii romano-catolice. „Între catolicismul Habsburgilor și anticatolicismul husit, catolicul, așezat între Scylla și Charybdis, nu poate găsi o cale sigură“.

Din elementele acestea de opoziție națională și tendință de reforme în biserica romano-catolică s'a născut „*biserica cehoslovacă*“. Clerul înalt din Boemia a afișat o simpatie deosebită față de dinastia habsburgică și Germani; aceasta i-a îndepărtat de popor. Clerul de jos a fost educat în spirit german (în seminarii elevii învățau, la ordinul superiorilor, istoria cehă dintr'un manual scris de un German!). Astfel clerul se îndepărtează de popor sau dorind să stea în mijlocul poporului, ajunge în conflict cu autoritățile superioare bisericesti. Interesantă este mărturisirea a doi preoți catolici moderați: „Preotul catolic trece drept reacționar, el se află în opoziție cu enoriașii săi cari sărbătoresc pe un Hus, un Gheorghe Podiebrad sau un Comenius; felul său de a privi evenimentele de la Muntele Alb și ale contrareformațiunii diferă de al lor; istoria, artele, politica, literatura, în fine ansamblul vieții noastre cehe presintă pentru noi o serie de dificultăți și situația a ajuns acolo că noi catolicii suntem complect separați de popor; noi avem societatea noastră, scriitorii noștri, literatura noastră, arta noastră, noi organizăm societăți de gimnastică separate, cu alte cuvinte, noi formăm o nație a parte în mijlocul națiunii cehe“.

(pag. 18). Preoții mai curagioși, sprijiniți de un puternic element mirean, au eșit, refuzând papa reformele cerute, din biserica romano-catolică, înființând o biserică „cehoslovacă“, adică națională. Punctele caracteristice de dogmă sau mai mult de organizație : abolirea celibatului, limba națională liturgică, alegerea preoților și episcopilor. Aderenții se recrutează din mica burghezime și dintre lucrători ; în 1922 biserica avea 500.000 credincioși. Elementul cel mai tare agitatoric este naționalismul. Numele oficial al bisericii este „biserica cehoslovacă ortodoxă“. Preoții ei sunt supuși patriarhului sârbesc (acum au episcopul lor. R. C.) Cehii, izolați între Germani, considerau Rusia de salvatoare lor și religia Rușilor de religia slavă ; se mai adaugă și mișcarea națională în amintirea apostolilor slavi Ciril și Metodiu. Este deci o mișcare istorică și populară. D-l Radl e cam sceptic, în orice caz e bine ca noi să urmărim aceasta biserică, fiindcă îmbrățișând ortodoxismul, ea propagă și slavismul.

Protestanții s'au putut raspândi abia dela edictul de toleranță al lui Iosif II. încoace. Fiind antagonismul mare între Cehia și Prusia protestantă, protestantismul nu s'a putut raspândi. De altfel el e împărțit pe naționalități ; abia sectele mai mici au mai multă coeziune. Cehii s'au constituit în „Biserica reformată a fraților boemieni“, Germanii în „Biserica protestantă germană“ (conf. Augsb.). Ceva specific cehesc : Reformații cetesc Biblia în traducerea lui Grulich și o interpretează cum o interpretau Hus și Comenius, deci au un fel de tradiție națională. De altfel protestanții din Cehia sunt foarte liberali. „Între un protestant de rând (obicinuit), olandez bunăoară, și un protestant ceh este un abis.“ Biserica protestantă are în frunte spirite luminate, dar n'are destui predicatori. La fine dl Radl se ocupă pe scurt de doctrina lui Masaryk și de liber-cugetători. Masaryk, având educație catolică, s'a îndepărtat tot mai mult de biserica romano-catolică, apropiindu-se de protestantism. Într'o vreme, în urma criticei făcute de el, și romano-catolicii și protestanții l-au combătut. Masaryk cere ca omul să nu fie indiferent în materie religioasă, dar religia să supoarte critica științifică. („Nu există un adevăr dublu, nu există decât un singur adevăr. Acesta este adevărul științific, probat și fundat pe critică ; de aceea religia omului modern trebuie bazată pe adevărul științific, tot

aşa religia se va întemeia de azi încolo pe convingere şi nu pe credinţă.“)

Viaţa publică a Cehiei s'a dezvoltat în secolul al XIX-lea în lupta contra romano-catolicismului. Atunci au început unii a părăsi biserica. În anul 1921 această mişcare s'a intensificat. După Radl în 1922 rezultatul numeric ar fi următorul: 1. romano-catolici, 2. fără confesiune, 3. biserica cehoslovacă, 4. protestanţi. Fără confesiune sunt mai ales comuniştii şi muncitorii social-democraţi. Dar în Cehoslovacia se discută, în legătură cu credinţa, şi spiritismul, teosofia, ideile lui Svedenborg şi filosofia budistă etc.

2. **Louis Eisenmann**, *La Tchecoslovaquie. Paris 1921*. D-nul L. Eisenmann, profesor pentru istoria Slavilor la Paris, un bun cunoscător mai ales al Slavilor din fosta monarhie, consacră în interesanta sa carte de informaţii câteva pagini şi cultelor (Les cultes, pag. 60—62). După dânsul 90% ar fi romano-catolici, 7% protestanţi, 3% evrei. Statistica fireşte, e veche, şi autorul o dă cu rezervă. Spiritul în Cehia e husit în clasele superioare,

Moravia a fost mai mult influenţată de Viena; în schimb catolicismul Slovacilor e profund, religios, docil. Dar azi rolul catolicismului nu mai este cel al religiei de stat. S'a introdus divorţul, au fost înlăturaţi aproape toţi episcopii, fiind clerul înalt extraordinar de impopular din cauza atitudinii sale. Poporul ceh oricât ar părea de materialist şi ateist (toate partidele politice, afară de cel catolic, sunt anticlericale), este însă profund religios. Se pare însă că Cehii tind spre separarea bisericii de stat. Biserica naţională are (la 1921) 150.000 credincioşi, deci n'are mare succes, zice Eisenmann; în 1922, am văzut însă, că numărul credincioşilor era de 500.000.

3. **Biserica naţională cehoslovacă**. O întregire la dările de samă de mai sus o dăm aici. „Internationale kirchliche Zeitschrift“ din Berna anul 1921 (pag. 130—136) şi anul 1923 (pag. 115—121) publică hotărârile acestei biserici şi unele voci de presă din Cehoslovacia. În Ianuarie 1921 s'a constituit această biserică într'un congres la care au luat parte 300 deputaţi, reprezentând 109 parohii cu 193.615 credincioşi. În fruntea bisericii era pus la început un consiliu (consistor) central, din care făceau parte şi femei. Biserica este episcopală, pentru organizarea ei se începură tratative cu biserica sârbească. Aceasta trimise pe

episcopul de Niș, Dorofteiu, ca „tălmaci credincios al învățaturii sfintei biserici sinodale și apostolice de răsărit“ și ca sfetnic al Cehilor. Principiile comunicate de sf. Sinod al bisericii sârbești li s'au părut însă Cehilor prea înguste. Au urmat un șir de tratative, până s'a organizat biserica în chip mai liberal și național. Baza comună este recunoașterea simbolului niceo-constantinopolitan și a hotărîrilor celor șapte sinoade ecumenice. Dar biserica aceasta mai recunoaște de obligatoare și „Tradiția mișcării husite“. Biserica cehoslovacă este o biserică „creștină, națională și modernă“. La sinodul din 19—31 August 1921 au fost aleși: Dr. Fahrsky, episcop de Praga pentru Boemia de Vest (un fel de patriarh), Parik, episcop de Kutteneberg pentru Boemia de Est și G. Pavlik, episcop de Olomuț (Olmütz) pentru Moravia. Fiecare dieceză are un consistor, compus din câte 12 membri; pe deasupra mai există un consistor central, care stă în fruntea bisericii, așa că situația nu este, chiar prea clară. Biserica din Moravia e mai conservatoare, Fahrsky e mai modernist; din cauza aceasta episcopul Pavlik și-a dat demisia, care însă nu i-a fost primită. În biserica națională cehoslovacă se accentuează mai ales caracterul istoric, național (husit) și specific slav; se vorbește chiar numai de bisericile ortodoxe slave. În urma conflictului pe chestia ideilor înaintate, Cehii vechi catolici, cu preotul Rab din Praga în frunte, s'au organizat, a parte, eșind din biserica națională cehoslovacă. **R. Cândea.**

COMUNICĂRI

Învățământul religiei în cursul primar.

Revista „Școala“ din Cernăuți publică în numărul dublu din 5 Iunie 1923, pag. 72—74 sub titlul acesta unele reflexiuni relative la însemnătatea învățământului din religie pentru școală și felul cum acesta se predă în cursul primar.

Ca să releveze însemnătatea educației religioase pentru binele poporului nostru, autorul constată că, precum „existența atâtor popoare“, așa și „existența Statului nostru“ se datorește în prima linie religiei. Deși părerile relative ale bărbaților învățați

au consfințit de mult acest adevăr, iară bărbați de stat însemnați l-au folosit la organizarea statelor, motivându-și procedeul ca și marele bărbat de stat Bismarck care a spus că „orice stat, dacă vrea să existe, trebuie să-și așeze temelia pe o educație religioasă“¹⁾, totuși este bine, ca strigătul după o educație religioasă să se intensifice cât de mult în aceste vremi de disechilibru moral, ca să-l audă și bărbații dela conducerea Statului nostru, cari tocmai acum se află înaintea reformei școlare.

Și oricine poate privi realitatea în față fără patimă va putea găsi atât în trecutul depărtat cât și cel mai apropiat al poporului nostru motive nenumărate, ca să sublinieze datoria Statului nostru, de a griji pentru primenirea religioasă-morală a poporului. Căci fără credința în dreptatea și ajutorul lui Dumnezeu, oare vitejii noștri ostași s'ar fi jertfit cu atâta eroism și abnegație pentru realizarea idealului nostru? Cu toții trebuie să recunoaștem că nu condus de oportunismul materialist care corumpe sufletele, ci însuflețit de credința într'un ideal mai înalt, sprijinit pe încrederea în ajutorul lui Dumnezeu, poporul nostru a putut săvârși fapte mărețe.

Dacă voim deci să găsim o călăuză sigură pentru „sufletul desorbit al națiunii“ noastre, apoi suntem de acord cu autorul articolului menționat, că n'o putem găsi în altă parte decât numai în religia creștină ortodoxă.

Deaceea salutăm cu plăcere străduința acestuia, de a propaga în mijlocul învățătorimii convingerea, că „pedagogia numai în unire cu etica“ creștină poate oferi o bază solidă educației.

Se împune deci datoria sântă, ca învățământul de religie să se predea în toate școalele primare și secundare cu toată seriozitatea și conștiinciozitatea.

Considerând însă observările din articolul menționat, trebuie să admitem că învățământul de religie în cursul primar nu se face pretutindeni în mod regulat.

În activitatea mea de catehet am făcut experiența tristă, că copiii cari se prezentau la examenele de admitere în clasa I-a liceală n'aveau de loc sau numai puține cunoștințe din religia ortodoxă, ba de multe ori lipsiau și note la religie în certificatul dela școala primară.

¹⁾ S. Mehedinți, Către noua generație, București 1923, pag. 48.

Intrebați fiind, de ce nu s'au pregătit mai bine din religie, copii se scuzau cu răspunsul, că preotul din satul lor n'a ținut de fel sau numai foarte rar ore de religie.

Scăderile acestea trebuie înlăturate, ca să putem contribui la ridicarea nivelului moral al poporului nostru care este așa de mult influențat de urmările morale dezaastroase ale războiului mondial.

Ca să se poată face aceasta este necesar, ca să dispară mai întâiu cauzele acestui rău.

Una este lipsa de cateheți. Preotul paroh este, precum spune și autorul articolului citat, prea ocupat cu multiplele cereșințe ale păstoriei sufletești și nu ajunge, ca să poată împărtăși și învățământul de religie.

Alta consistă în faptul, că predarea învățământului de religie la școala primară nu este remunerată. Și considerând că pentru 15 resp. 12 ore de învățământ la orice materie funcționează pelângă licee o catedră sistemizată, apoi trebuie să admitem că învățământul religionar în cursul primar este un plus de activitate care trebuie numai decât remunerat. Înainte de războiu se și practica aceasta, remunerându-se ora de religie cu o coroana austriacă; ceea ce pe atunci reprezenta oarecare valoare. Cota aceasta nu mai contează acum. Iară dacă remunerația cuvenită se plătește și astăzi totuși în valută austriacă, precum i — s'a întâmplat unui preot din județul Rădăuți, apoi toată recompensa pentru o muncă cinstită de un an se reduce la suma ridicolă de 5—6 lei.

Este cert însă că în felul acesta păstoriei de suflete nu vor putea fi stimulați la predarea regulată a învățământului de religie; deoarece știut este că numai dela muncitorul bine plătit se poate pretinde lucru cum se cade.

Se impune deci o remedură urgentă din partea I. P. V. Consistor care poate extermina răul acesta numai prin sistemizarea de cateheturi în toate orașele și satele mai mari, precum și prin fixarea unei remunerații corespunzătoare timpului pentru învățământul religionar în satele, în cari pentru înființarea unei catedre de religie nu sunt date condițiile recerute.

La întrebarea autorului amintit, dacă n'ar fi bine, ca „studiul“ (sic) religiei să se țină de învățători, răspundem că, având în vedere scopul învățământului de religie, numai preotul care

printr'o pregătire specială și-a putut însuși cunoștințele necesare pentru pătrunderea spiritului învățaturii Mântuitorului nostru Iisus Hristos va înțelege mai bine, să picure în sufletele elevilor învățăturile credinței și moralei încălzite de dragostea propovăduită de cerescul Învățător. Iară afară de aceasta numai preotul care slujește la sf. altar și ca un părinte sufletesc binecuvântă pe credincioși în numele Domnului nostru Iisus Hristos este mai în măsură să vorbească copiilor ca un părinte despre ceea ce este bine și ce este rău, ce trebuie făcut și ce evitat.

În sensul acesta s'au exprimat și profesorii universitari Dr. N. C. Paulescu și S. Mehedinți, cari s'au ocupat intensiv cu chestiuni de educație religioasă și morală. **I. Puil.**

CRONICA

Gheorghe Lazăr. Gheorghe Lazăr, al cărui centenar al morții a fost sărbătorit în 30 Septembrie a. c. în Avrig, a făcut într'o foarte scurtă vreme o minune destul de mare. Le-a arătat boierilor buni, dar naivi și neîncrezători în puterea științei românești, că această știință există aieșea și că Românul e destoinic la orice meșteșug al gândirii și științei. Aceasta este taina lui cea mare. Și când a descoperit-o, au venit oamenii la isverul cel adevărat al culturii românești să-și stâmpere setea, nepotolită atâta vreme. Lazăr era să fie preot, a fost arhidiacon, ar fi putut fi, în ce privește talentul, cunoștințele, energia și concepția de viață un strălucit episcop. Soartea nu l-a îngăduit. În schimb a devenit un apostol înfocat al nației întregi. Gheorghe Lazăr a fost Ardealul inspectuos, energic, muncitor, avântat, care s'a scoborit acolo, unde se pregătia să răsără soarele românesc: la București.

Copilul, născut într'o căsuță de lemn acoperită cu paie din fața bisericii sătești, a învățat la Cluj și la Sibiu studiile „umanioare“ și dreptul. Pururea „primus eminenter“ în școlile străinilor, unde profesorii se vor fi mirat mult de inteligența acestui „plebejus valachus“, cum era introdus în cataloage, nu s'a mulțumit cu atât, ci a mers mai departe. A studiat vreo patru ani de zile teologia mai ales și filosofia, dar și matematicile, în Viena, „în prea vestita Universitate dela Viena“.

Venind acasă, înzestrat cu cele mai alese însușiri și împovărat peste măsură cu multă învățătură, sufletul lui neastâmpărat îi arată de la început calea pe care trebuie să apuce: apostolatul dăscălesc. Avem prea

puține date sigure despre viața lui Gheorghe Lazăr în Sibiiu. Dar se pare că el a ținut un fel de seminar teologic într'o casă particulară, încă înainte de a se înființa de fapt acest seminar. După înființarea lui arhidiaconul și profesorul „Georgiu Lazar“ a avut multă trudă cu „elevii“ săi foarte nepregătiți. Adesea îi muștra; și un învățăcel de al lui, Petre Poenariu, ne-a păstrat o caracteristică întâmplare din această vreme. Țărani nerăbdători doriau să și aibă preotul, fie și mai puțin învățat, și i-au pus păcatele de s'au dus la Vlădica Vasile Moga să-i ceară acasă. Cuvântarea pe care le-a ținut-o apoi Gheorghe Lazăr n'a fost dintre cele mai blânde: „vite necuvântatoare“ nu voia să trimită la sate ca preoți cari trebuie să fie „făclia care trebuie să lumineze pe om în toate căile sale“. Ce păcat că nu și-a putut continua Lazăr apostolatul în Sibiiu! Pe de altă parte astăzi trebuie să binecuvântăm momentul, când acest neîngăduitor învățat s'a certat cu episcopul său. Astăzi, atâția prin scrieri sau articole ocazionale nu s'au săturat să puie culori negre asupra bieteii figuri a episcopului Moga. Dar oare dacă nu se întâmpla cearta, dacă Gheorghe Lazăr nu ajungea la ruptură cu episcopul său, cine deschidea școala de la Sfântul Sava? Vasile Moga a fost un preot foarte cum se cade de altfel, cam prea avea darul exagerat al nepotismului, dar încolo era mai mult fricos față de stăpânire decât rău. Un om de cultura lui Gheorghe Lazăr, de

care se temea instinctiv bietul vlădică mai puțin învățat, și de naționalismul său vibrant și neîngăduitor trebuia să ia toiagul pribegirii. A fost amar pentru Gheorghe Lazăr însuși, dar nenorocirea aceasta personală a lui a devenit pentru nația întreagă un izvor de îmbogățire sufletească.

Gheorghe Lazăr a dus cu sine dorul după lumină al Ardeleanului, atâtea secole înăbușit de magnații unguri. Gheorghe Lazăr a dus cu sine energia necheltuită a sufletului ardelenesc pe care cătușile nu îngăduiseră s'o cheltuiască iobagii disprețuiți. De aceea a venit ca un semn ceresc la București, de aceea în câțiva ani s'a mistuit, dar flacăra înainte de a se consuma s'a mutat din suflet în suflet, trezind conștiința națională care n'a mai adormit nici când de atunci, de când răsuna vibrător la Sf. Sava cuvântul dascălului pribeag din Ardeal, care a predicat mai presus de toate evangelia energiei naționale. Și socotim că și astăzi este folositor lucru să ne inspirăm din ea.

† **Dionisie Bejan.** În 21 Septembrie a. c. s'a stâns la Cernăuți, în vârstă de 86 ani, venerabilul preot Dionisie Bejan. Dionisie Bejan era răzeș din Stăuceni și apărării și întăririi, mai mult recuceririi vechilor poziții pierdute ale răzeșimii și-a închinat toată viața sa. A fost preot, a fost aproape 4 decenii consilier consistorial, a fost deputat în dieta Bucovinei, dar adevăratul scop al vieții sale a fost acela de a salva răzeșiunea, de a o readuce la sânul maicei, de la

care împrejurările vitrege o înstrăinaseră. În această calitate a ajuns președinte al „Societății pentru cultură“, căci Bejan n'a fost un literat sau un scriitor. El a fost la Societate un bun gospodar, îngrijindu-se de crearea de internate pentru băieți și reromânizarea școalelor pierdute. În acest din urmă domeniu a lucrat cu credința unui fanatic. Și această activitate a sa constituie un titlu la recunoștința noastră. Soarta l-a învrednicit pe părintele Bejan să deschidă și congresul dela Cernăuți din 28 Noemvrie 1918, când s'a proclamat unirea Bucovinei cu patria-mamă.

Congrese preoțești. În 23 și 24 Octomvrie a. c. s'a ținut un congres al preoților noștri din Transilvania, grupați în „Asociația preoților români Andrei Șaguna“. Congresul s'a ținut de astădată la Arad. Era firesc ca aici să se desbată și situațiunea bisericii noastre față de celelalte confesiuni. S'a subliniat încă odată hotărîrea de a continua activitatea și mai intensiv a clerului nostru în sensul tradiției bisericii și nației noastre. Deosebit de instructivă a fost conferința părintelui protopop Dr. *St. Cioroian*, fost elev al Facultății de Teologie din Cernăuți, tratând problema: „Cum am putea duce pe Hristos în mijlocul credincioșilor noștri“. Discuția ce a urmat a dovedit cât de mult ține clerul la rolul său cultural și moral.

La congresul general, al preoțimii ținut la București în 31 Oct., 1 și 2 Nov. s'a discutat cu mult lux de argumente chestiunea administrării averilor bisericesti.

Desbaterile cu privire la salarii au arătat în ce mizerie mare trăiește preoțimea noastră, având salarii derizorii, în special cea din patria-mamă (ceeace, adaug eu, n'a împiedecat-o să fie foarte activă, să și cetească relativ mai mult ca în alte părți și să dea din sânul său adevărați apostoli, cum s'a văzut în grelele vremuri ale războiului). Ar fi vremea ca și statul, dar și societatea să dea mai mare atențiune nevoilor preoțimii. Cu cât va fi mai deamnă, mai cultă și scutită de grija zilei de mâne preoțimea noastră, cu atât mai mult va folosi nația pe urma ei. Foarte frumoase au fost discuțiile privitoare la propaganda cu ajutorul cărții a bunelor învățături în popor. Relevăm în special propunerile păr. *Cristescu* și *Pișculescu*, de a se tipări și răspândi broșuri, de a se tipări biblia într'o traducere frumoasă și literară și de a se scoate un ziar bisericesc. Un ziar creștin bine condus și bine scris, fără articolele de senzații și fără exploatarea curiozității publicului, și tot așa în fond sincer national, fără a se amesteca în politica de partid, ar fi o binefacere pentru pentru poporul nostru.

Catedrala din Cluj. În zilele dintâiu ale lunii Octomvrie s'a pus, în fața unei imense mulțimi, piatra fundamentală la zidirea catedralei ortodoxe din Cluj. Odată reînființată episcopia veche, era firesc ca să se zidească și o catedrală. Clujul era orașul cel mai șovinist maghiar; din Cluj, era isgonită limba românească, în Cluj era tribunalul, unde se osândeau Românii, cari luptau în scris pentru drepturi, Clujul maghiari-

zat în chip artificial era cetățuia de tiranizare într'o mare de Români, cari o înconjurau. Era firesc deci ca chiar în actul de fundare să se amintească de fericitul eveniment al unirii Ardealului cu patria-mamă, de Ștefan cel Mare, întemeietorul vechii episcopii a Vadului. Hramul este cel al Adormirii Maicii Domnului în amintirea zilei de 15 28 August 1916. La festivitate a luat parte și moștenitorul tronului, care a dorit ca biserica din Cluj să însemne unirea spirituală . . .

Biserica română din Sofia.

În ziua de Sf. Nicolae s'a sfințit, la Sofia, Capela ortodoxă română. A fost sfințită de cler românesc și bulgar în dreaptă frăție. Biserica din Bulgaria a căutat apropiere de noi, mai ales după ce biserica rusă, în urma bolșevismului, a pierdut legătura cu cea bulgară. O vecinătate bună, Români totdeauna au știut-o aprecia. Am dori ca cuvintele ce le-au rostit reprezentanții Bulgarilor cu acest prilej să fie sincere și să nu se uite.

Îndreptarea calendarului Iulian. — Sfântul Sinod în ședința sa din 31 Octomvrie st. v. a hotărât îndreptarea calendarului Iulian, pentru a înlătura diferența de 13 zile, ce există astăzi. La 14 Octomvrie st. n. 1924 se va serba și la noi ziua de 14 (Cuv. m. Paraschiva). Paștile se vor serba în prima Duminică după luna plină; iar luna plină se va calcula după momentul, când luna plină (după ecvinocțiul de primăvară) se arată deasupra Sfântului Mormânt al Domnului din Ierusalim. Universitățile din capitalele Statelor ortodoxe vor

avea să-și dea avizul asupra datei, când este lună plină după ecvinocțiul de primăvară. Astfel se face o schimbare mare, mai ales la popor, căci poporul nostru calculează după sărbători și anotimpurile. Este însă fără îndoială un pas spre bine, căci nu putem trăi în izolare cu vechiul calendar.

O pastorală potrivită. — În timpul de după războiu o destrăbălare morală, cum rar s'a pomenit, a cuprins straturi întregi ale populației, nu numai la noi, ci și aiurea. Contra sălbătăcirii moravurilor este chemată să lupte în rândul întâiu biserica. Este dureros și rușinos lucru, să vezi și în Cernăuți, centru de mitropolie, cum se fac nunți în post, baluri, fel de fel petreceri, ceaiuri dansante etc. Se ridică, pare-se, o generație care disprețuiește nu numai legile bisericii noastre, ci și tradițiile noastre naționale. Unde ar fi îndrăznit lumea mai înainte să facă baluri și nunți, și încă cu mult fast în postul Crăciunului! Iși vor fi având și dispensele rostul lor, dar atunci să fie rare și binemotivate. Trăim aici la Cernăuți, în mijlocul străinilor, care-și păstrează cu sfințenie obiceiurile, și noi să le disprețuim pe ale noastre? Cum e la noi, este și în alte locuri, poate și mai rău. O reacțiune cât de energică se impune deci în chip imperios. Părintele episcop al Cetății-Albe, Nectarie, a dat o pastorală, în această privință, care se potrivește și în alte eparhii. În cuvinte foarte lămurite condamnă disconsiderarea postului și a timpului de meditație prin societatea petrecătoare de azi. Sunt vremuri în cursul

unui an, când este bine, dacă omul se mai dă și meditației și îngrijirii sufletești. Nepăsarea sufletească ar trebui să dispară. Și e bine că lucrul acesta îl spune un episcop. Și ar fi și mai bine, dacă l-ar spune toți episcopii țării...

Din biserica rusă. — În „*Adverul Bisericesc*“ din Octomvrie 1923 pâr. Gr. Pișculescu reproduce, după o revistă americană, un interesant articol cu privire la încercările mitropolitului Antonie, un aderent de al lui Lenin și Trotzki, de a crea o biserică roșie, comunistă, pe motiv că ar fi numai atunci apostolică. Cu toate că s'a ținut un congres al bisericii „vii“, rezultatul, cu tot sprijinul dat de comuniști, a fost mai prejos de așteptările lui Antonie și ale tovarășilor săi politici. Biserica rusă trece printr'o grea criză; dar bolșevicii, cari caută sprijinul ei acum, nu vor putea-o mântui.

Exagerări inoportune. — Dl O. Ghibu, profesor de pedagogie la Universitatea din Cluj, într'o broșură (Necesitatea revizuirii radicale a situației confesiunilor din Transilvania. Cluj 1923. 47 pag.) cere ca statul român să iea dela romano-catolici marea biserică din piața Clujului, iar biserica, astăzi a ordinului piariștilor, de lângă Universitate să fie pur și simplu confiscată pe sama Universității. Pe cât de războinic era autorul când cu formularea acestor două propuneri în folosul ortodoxismului nostru, pe atât de neașteptat apărător al romano-catolicismului devine mai târziu, cerând să ne catolicizăm de dragul Francezilor

și Italienilor. „Unitatea religioasă cu francezii și italienii“ nu prea se potrivește însă cu luarea catedralei din Cluj! Atunci să nu facem nici una nici alta, dar să nu lăsăm nici pedagogia văduvită....

Încercările de unire a bisericilor. Războiul mondial, care a învrăjbit toată lumea, trebuia să trezească în sânul bisericii creștine și tendințe de apropiere sufletească. Încercarea de unire între biserica anglicană și cea ortodoxă sunt destul de vechi. Acum se adaug și diferitele biserici americane; conferințe, congrese, corespondențe între diferitele căpetenii ale bisericilor dornice de o unire dovedesc, cum această idee de unire creștină a prins rădăcini și se lățește tot mai mult. Revista „*Internationale Kirchliche Zeitschrift*“ din Berna, care urmărește scopul de a apropia bisericile de olaltă, ne dă și cele mai bogate și bune informațiuni. În anul X, 1920, o cronică interesantă, scrisă de *A. Kürz*, orientează cu privire la încercările de la războiu încoace (pag. 62 și urm.; 130 și urm.; 248 și urm.) În fruntea colecției se publică raportul privitor la pregătirea unei conferințe universale, precum și răspunsul capilor diferitelor biserici ortodoxe.

E. Herzog, episcop vechi catolic în Berna, are o interesantă conferință despre Roma și încercările mai nouă de unire (pg. 107—119). Deasemenea publică pastorală sa, arătând care este atitudinea bisericii vechi catolice față de încercările de unire (pg. 161—177). Tot dânsul publică în traducere, cu observări intro-

ductive, scrisoarea administratorului patriarhal din Constantinopol, Dorofteiu, din 18 Noiembrie (pag. 225—228). În acelaș an al revistei găsim un articol lămuritor al lui *R. H. Gardiner* despre *Bisericile Orientului și spiritul lui „World Conference“* (în l. franc. pag. 120—129), iar la pag. 195—215 se publică (în limba engleză și în traducere germană) un foarte interesant *proiect de concordat* între bisericile ortodoxe, vechi catolice și anglicane, trimis de biserica americană episcopală.

În anul XI (1921) pe lângă cronică obicinuită a lui *A. Küry* (pag. 66—71; 126—144; 249—261) avem de înregistrat două studii ale episcopului *E. Herzog* despre *reunire* (pag. 1—16 și 73—92); cuvântarea profesorului *Alvisatos* în numele ortodoxismului la conferința internațională din Geneva (pag. 83—98), un raport al lui *F. Siegmund-Schultze* despre adunarea preliminară a aceleiași conferințe (pg. 30—65).

Anul XII (1922) este deosebit de interesant. Pe lângă publicarea rugăciunilor pentru *unire*, pe lângă cronică lui *A. Küry* (pag. 137—144; 176—194; 259—265) episcopul *E. Herzog* publică două conferințe: una, conținând *propuneri pentru o unire a bisericilor* (pag. 11—25), alta foarte interesantă despre: *Leibniz și Bossuet despre reunirea bisericilor* (pag. 209—224).

Sub titlul *Dokumente zur kirchlichen Unionsbewegung* se publică I. *Enciclica bisericii constantinopolitane* către lumea întreagă. II. *O adresă a bisericii episcopale*

din America către bisericile răsăritene. III. *Schimbul de scrisori* între patriarhul Meletie, arhiepiscopul din Canterbury și episcopul vechi catolic din Elveția (pag. 26—43).

Anul XIII (1923) ne aduce următoarele contribuții despre unire: *A. Küry, Weltkonferenz über Glauben u. Verfassung* (pag. 57—63); *E. Stuibler* *Eine griechische Stimme zur Frage der kirchlichen Wiedervereinigung* (p. 105—110); *A. Küry*, cronică bogată (pag. 111—125; 204—211); *K. Neuhaus, Die kirchliche Unionsfrage in orientalisches-ortodoxer und in anglikanischer Beleuchtung* (pg. 170—184).

Iluzii romano-catolice spulberate. — Romano-catolicismul german spera să poată câștiga, cu ajutorul puterilor centrale, în cursul războiului mondial, teritorii întregi pentru „misiune“. Ar fi interesant de urmărit, cum catolicismul se pune așă de bucuros în serviciul centralilor sau mai bine zis, cum catolicii germani nădăjduiau să întrebuinteze întreg războiul crud pentru întărirea bisericii catolice în dauna celei ortodoxe. Stranie este accentuarea germanismului în cronicile despre catolicismul din țările ortodoxe alături de contestarea ideii naționale în legătură cu România și Italienii, după declarația de războiu a acestora! (În aceeaș revistă: b. o. „*Historisch-politische Blätter*“ Anul 1916 p. 407 sau 1918 pag. 262, pe când în alte locuri se arată ce servicii a adus romano-catolicismul germanismului). Un număr mare de articole de ziar, de revistă, de broșuri au apărut prin

anii 1915—18, toate ocupându-se de diferitele biserici ortodoxe. Deodată crescuse, în Germania, în mod neașteptat un specific interes pentru ortodoxism. Astăzi interesul acesta s'a cam prefăcut în tendința de a întrebuița criza bolșevică pentru a câștiga teren în Rusia sau de a întrebuița chestiunea minorităților confessionale în alte state ortodoxe. Entuziasmul este însă cu mult mai scăzut și potolit decât atunci, când Germanii se credeau aievea stăpânii lumii. Și dacă astăzi ți se par cel puțin curioase anumite lucruri și zâmbești despre sinceritatea brutală cu care acești propovăduitori ai lui Hristos batjocureau incultura statelor ortodoxe și-și făceau planuri de cucerire imediată, totuș unele spicuriri nu vor fi cred, lipsite de interes. Despre articolele lui Baumstark și S. Merckle (din „Historisch-politische Blätter“ și „Hochland“) precum și despre broșura lui Haase („Weltkrieg und orientalische Kirchen“) voi vorbi poate în cronica viitoare. Astăzi câteva însemnări despre alte articole care, dacă și-au pierdut actualitatea, au rămas totuși cu parfumul specific al tendințelor și intențiunilor cu care au fost scrise.

Chiar în No. 155, 4 al revistei „*Historisch-politische Blätter*“ (München anul 1915) cetim o cronică despre *Ucraineni* (pg. 276—87) în care se arată cu atâta stăruință cum Rutenii sunt altceva decât Rușii și cum ar putea, odată rupți de „moscovitismul glacial“, aduce anume foloase romano-catolicismului. Un imn de slavă mai violent se cântă

în acelaș număr Croaților („Kroatentum und Serbentum, von einem Kroaten“, pag. 271—276): „Inșelătorii sârbi au orbit și biserica romano-catolică și astfel Croații nu au nici un sprijin. Să nu uităm că țările (!) croate formează puntea către Orient. Croația poate și trebuie să rămâie o citadelă a culturii catolice. Ca să-și poată împlini această menire, are nevoie de ajutor moral și sprijinul popoarelor (romano)-catolice... Cine are urechi de de auzit, să audă!“ (pg. 276). Bineînțeles, acest apel nu s'a adresat și Francezilor, Italienilor și Belgienilor...

În numărul 12 din anul 1915 al aceleiași reviste d-l Anton Baumstark scrie despre ortodoxismul împărțit între Greci, Bulgari și Ruși („*Griechische, bulgarische und russische Kirche*“ pag. 821—831). În acest interesant articol autorul se ocupă de antagonismul dintre rusism și grecism pe de o parte, și de cel greco-bulgăresc pe de altă parte. Făcând un scurt istoric al tendințelor bulgărești, în trecutul îndepărtat, de a se desface de patriarhia din Constantinopol, atinge și vremurile nouă. Aici amintește în treacăt și încercările Bulgarilor de a se „uni“ cu romano-catolicismul (Baumstark spune precaut că Bulgaria „s'a jucat cu ideia uniuni“). Într'o vreme când Germanii creau societăți culturale germano-bulgare și filosoful Eucken era în stare să scrie o broșură despre „Comunitatea culturală germano-bulgară“, nu este de mirat că și d-l Baumstark a ajuns la concluzia: că Bulgaria, aliându-se

cu puterile centrale și umplând astfel golul între Turci și Austro-germani, va contribui, prin biruința comună, la salvarea grecismului național și ortodox de primejdia rusă!

În anul următor 1916, revista „*Politisch historische Blätter*“ (No. 6) la pag. 392—401, aduce un studiu informativ despre „*Biserica romano-catolică în România*“ semnat de Germanul dela Berlin cu pronume atât de puțin german: *Marcello Rogge*. Scopul: aprecierea elementelor germane și austro-germane în România. Iată, deci, că oamenii cari nu-i recunosc Italiei sau României dreptul național, descopăr chiar în romano-catolicismul internațional latura național-germană. D-l Rogge arată cât de tolerant era înțeleptul rege Carol față de romano-catolici cari s'ar bucura de cea mai deplină libertate. Lucrul acesta l-ar fi putut de altfel recunoaște față de toți dounitorii români din trecut. Pornind dela cercetările epigrafice ale d-lui V. Pârvan ar vrea să facă pe cetitori să creadă că biserica românească a fost până la schisma cea mare din 1054 — supusă papii, un lucru pe care nu-l poți deduce de altfel nici din cartea d-lui Pârvan și nici din trecutul bisericii noastre. Schițând trecutul romano-catolicismului între Români (e mai mult o înșirare, după nume, a episcopilor), autorul stăruie mai ales asupra tendinței de a propaga „*echte deutsche Kulturarbeit*“ cu ajutorul școalelor ro-

mano-catolice din România. Aceste date sunt cele mai prețioase și interesante. Nu se putea se încheie autorul articolul său fără elogiile aduse arhiepiscopului Netzhammer, a cărui atitudine din războiu față de țara acesta atât de tolerantă este destul de bine cunoscută.

Și criza ivită în biserica rusă pe urma bolșevismului este privită prin prisma romano-catolicismului (Aceeaș revistă, anul 1917 pag. 741—748) cu eleganțe de stil care-i permit directorului revistei să numiască membrii sf. Sinod atât de simplu și așa de științific „*creaturile țarului*“.

În toate articolele același cântec: imensa civilizație romano-catolică și întunericul fără margini al ortodoxismului; iar salvarea: catolicizarea. Când Germanii erau așa de încrezători în biruințele lor, erau și foarte sinceri, mărturisindu-și grabnic intențiunile religioase, care erau atât de creștinești, că neglijau Polonia romano-catolică, după pacea dela Brest-Litowsk, în favoarea Ucrainei care trebuia scoasă din întunericul ortodox, fiind o țară atât de bogată... România trecea la 1918, în ochii cronicarilor germani-catolici drept pierdută și deci o cantitate neglijabilă. Dar sfârșitul adevărat al războiului a schimbat atâtea lucruri și a spulberat iluziile Austro-Germanilor de a catoliciza în Orient, nimicind tradiții religioase și naționale seculare.

R. Cândea.

SPICUIRI

D-l N. Iorga, făcând în „*Bulletin de l'Institut pour l'étude de l'Europe sud-orientale*“ anul VII, 1920, pag. 46, o dare de seamă despre cartea lui Chrisost. A. Papadopoulos, *Ἱστορία τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος I*, Atena 1920, amintește cum unii dintre organizatorii bisericii din Elada s'au adăpostit la început în ospitalierele Principate. Așa Teoclit Farinacide era în anii 1804—1808 învățător în Iași la familia de boieri, apoi profesor public în București. Neofit Bambas a fost institutor la copiii lui Constantin Hangerli, apoi în familiile Mavrocordat și Costache Lupu.

În „*Cugetul Românesc*“ No. 6—7 și 8—9 din 1923 d-l Em. Bucuța în sudiul său despre „*Români din Vidin și Timoc*“ (la pag. 472—481 și 654—660) publică acte interesante cu privire la *incercările Românilor vidineni de a trece la unire*, intrând în legătură cu mitropolitul dela Blaj și cu episcopul din Oradea Mare. Preotul care era protagonistul lor, a fost Samuil Dragsin, de origine din Banat. Acelaș autor schițează în aceeași revistă (pag. 570—581) cu multă simpatie viața sbuciumată a acestui neastâmpărat călugăr, care era mai mult Român, decât catolic, până s'a văzut abandonat, după încercări de a pune pe Români trecuți la unire sub protectoratul Franței, și de consulul austriac dela Rusciuc și de și de Mitropolitul de la Blaj.

În volumul al XCVI-lea al revistei „Glas“, Saraievo 1920, apare un studiu al lui Tomici despre „*Mitropolitul Muntenegrului Vasile Petrovici și încercările de emigrațiune muntenegrină în Rusia, în anii 1754—1757*“.

Vasilie Marcovici a scris o operă interesantă despre viața mănăstirească în Serbia din evul mediu (*Pravoslavno monaštvo i monastiri ū srednievekovnoj Srbii*. Carlovăț 1920. 158 pag.) Opera a fost publicată de profesorul său Stanovici (Cf. *Revue des études slaves*. I 16 3—4).

În *Νέος Ἑλληνομνήμων* Atena, XVI, Nr. 2—3, 1922: se publică un poem al patriarhului Luca Chrysoberges (1156—1169) despre calendarul sărbătorilor de peste an.

În „*Revue de l'histoire des religions*“, Iulie-Octombrie 1922, Paris, două recenzii despre două studii utile ale lui F. C. Conybeare, *Russian dissenters* și F. Haase, *Die religiöse Psyche des russischen Volkes*.

Prof. Oswald Gerhardt într'o carte a sa „*Das Geburts- und das Todesjahr Jesu Christi nach astronomischen Berechnungen*“. Leipzig 1922. ajunge la concluzia că în anul 7 înainte de era noastră ar fi o fost conjunctură a lui Saturn cu Iupiter, care ar corespunde într-o parte cu „datele parte astrologice, parte astronomice ale lui Mateiu.“ „Ziua Golgothei“ ar fi fost: Vineri în 7 Aprilie, anul 30. Autorul este de învidiat pentru

siguranța pe care o pune în con-
cluziunea sa atât de apostdictică.

Paul Hildebrand încearcă să
dovedească, în *Hist. Jahrb. der*
Görresges. 42, 2 pag. 213 și urm.
(„*Die Abberufung des Papstes Sil-*
verius“), că papa Silveriu n'a fost
depus din motive dogmatice, ci
fiindcă era suspectat că ar avea
legături politice ascunse cu Goții;
deci vina, ce i s'a socotit, ar fi
fost trădarea.

În „*Revue des questions histo-*
riques“, anul 1923, 1 Iulie, E.

Le Marchand publică un articol
despre negocierile, purtate la
Roma în 1817 și prelungite până
la 1822, cu privire la un concordat
cu Franța (*Un concordat oublié :*
le concordat de 1817).

Roma și chestiunea romană. D-l
G. Bourgin în buletinul său istoric
asupra literaturii științifice privi-
toare la „Risorgimento“ italian
consacră și 3 pagini literaturii
franceze și italiene despre ches-
tiunea papală și Roma (*Revue histo-*
rique, CXLIV, 1923, pag. 75—77).

R. Cândea.

Bibliografie

Cărți

Episcopul Nicodem, Ortodoxia și creștinismul apusean. Pre-
lucrare din rusește. Sibiu, 1922. 75 pag. Biblioteca bunului păs-
tor No. 12.

I. Tarnavschi, I. Vască și O. Soroceanu, Predici pentru toate
duminicile și sărbătorile anului bisericesc. Cernăuți 1923. Socie-
tatea Tipografică bucovineană. 226 pag. Prețul 35 Lei.

F. Bettex, Creștinismul și studiul naturii. Traducere de
I. Negoită și N. Donos. Huși 1923. Zanet Corlăteanu. 276 pag.
Prețul 40 Lei.

Dimitrie Dan, Mănăstirea Sucevița. București 1923. Tipo-
grafia Bucovina. 226 pag.

Gh. I. Ghia, Creștinismul și problemele sociale. Craiova
1923. 37. pag. Prețul 8 Lei. Biblioteca Cosinzeana No. 28.

M. d'Herbigny, L'Unité dans le Christ. Roma. Pontificio
Istituto orientale. (*Orientalia Christiana Nrl.* 1. 1923).

P. Volkonsky et M. d'Herbigny, Dossier américain de „l'or-
thodoxie panukrainienne“. Roma. Pontificio Istituto Orientale.
(*Orientalia Christiana Nrl.* Iul.-Sept. 1923).

F. Haase, Weltkrieg und orientalische Kirchen. Breslau
1915. Aderholz. 23. pag.

F. Haase, Die religiöse Psyche des russischen Volkes. Berlin-Leipzig. 1921. 250 pag.

Walther Degen, Zur Geschichte der gesetzlichen Behandlung der Christen im türkischen Staat des 19. Jahrhunderts. Diss. Zürich 1917. Stampfenbach. 62 pag.

Max, Herzog zu Sachsen, Das christliche Hellas. Leipzig, Hiersemann. 1918. 326 pag.

Josef Strzygowski, Ursprung der christlichen Kirchenkunst. Leipzig, Hinrichs. 1920 204 pag. și planșe.

Alois Hudal, Die serbisch-orthodoxe Nationalkirche. Graz und Leipzig 1922. Moser. 126 pag.

Ernst Troeltsch, Die Sozialphilosophie des Christentums. Zürich 1922. Seldwyla. 34 pag.

G. Pfeilschifter, Die kirchlichen Wiedervereinigungsversuche der Nachkriegszeit. München 1923. Pfeiffer u. Co.

Reviste

„*Adevărul bisericesc*“, Anul VI (XVI). No. 1 Septembrie 1923; No. 2 Octombrie 1923. Pitești.

„*Crucea*“ Anul I. No. 10—11, 1—15 Octombrie 1923; No. 14—17, 1 Dec. 1923; 15 Ian. 1924 București.

„*Legea Românească*“, Anul III No. 47, No. 48 și 50. 1923 Oradea Mare.

„*Cultura Creștină*“ Anul XII No. 12 Decembrie 1923. Blaj.

„*Junimea Literară*“ Anul XII, No. 10—11. Octombrie-Noembrie 1923. Cernăuți.

„*Democrația*“ No. 3, 4, 5, 8—9 Martie-Septembrie 1923. București.

„*Internationale kirchliche Zeitschrift*“ Anii X, XI, XII, XIII, 1920—1923. Berna.

Redacționale.

Numărul acesta nu se trimite decât celor ce și-au achitat abonamentul.

Pe colaboratori îi rugăm să fie răbdători; pe rând vor apărea toate articolele, cari n'au putut fi tipărite din cauza îmbulzelii de material.

CANDELA

REVISTĂ TEOLOGICĂ ȘI BISERICESCĂ

Publicată de

profesorii dela Facult. de Teologie din Cernăuți:
Dr. Vasile Tarnavschi, Dr. Vasile Gheorghiu, Dio-
nis Jeremijiv, Dr. Nicolae Cotlarciuc, Dr. Valerian
Șesan, Dr. Romul Cândea și Dr. Nicolae Cotos.

Anul XXXIV

1923

Cernăuți 1923

Editura Facultății de Teologie

Cuprinsul anului XXXIV

Studii :

	Pag.
R. Căndea, Drumul nostru	1
V. Gheorghiu, Raportul literar dintre cele trei evanghelii dintâi 9, 109, 225, 397	
N. Cotos, Secta Studenților de Biblie (Russeliștilor)	23, 117, 242, 413
N. Cotlarciuc, Chestiuni omiletice	31, 126, 256
V. Gheorghiu, Bunavestire	45
R. Căndea, Episcopul Cetății-Albe : Nectarie N. Cotlarciuc	81
V. Tarnavschi, Desgropările cele mai nouă făcute în Palestina	87
R. Căndea, Andrei Șaguna	177
V. Tarnavschi, Probleme actuale biblice (traducere)	189
V. Loichiță, Moartea	273
D. Spănu, Capitalism și morală	293
V. Șesan, Reflexiuni asupra unificării organizației bisericii ortodoxe din România întregită	321
V. Tarnavschi, Atacuri vechi și nouă contra Testamentului vechi	359

Predici și cuvântări pastorale :

V. Gheorghiu, La mormântul lui Dimitrie Onciul	63
V. Gheorghiu, Predică pentru Duminica a treia după Paști	142
I. Puiu, Cuvântare de 10 Maiu	301
C-s, Patria	304
Episcopul Nectarie, Pastorală	432
Ipolit Tarnavschi, Cuvântare	433
Olvian Sorocean, Predică	437
Dr. I. Puiu, Cuvântare	447

Recensii :

S. Pușcariu, Istoria literaturii române vechi (R. Căndea)	56
I. Mateiu, Contribuțiuni la istoria dreptului bisericesc vol. I (V. Șesan)	59
S. Mehedinți, Explicarea evangeliilor (V. Gheorghiu)	149
I. Nistor, Istoria fondului bisericesc din Bucovina (R. Căndea)	150
Dr. G. Ciuhandu, Shisma românească	
„ „ Români ortodocși și Uniți români	
„ „ Papism și ortodoxism în Ardeal (R. Căndea)	152

	Pag.
V. Puiu, Predici pentru orașe (<i>I. Puiu</i>)	155
Andrei Șaguna, Memorii (<i>R. Cârdea</i>)	309
Preotul C. Morariu, Virtutea milei creștinești (<i>R. Cârdea</i>)	311
S. Mehedinți, Poți fi om deplin fără să fii creștin? (<i>V. Gheorghiu</i>)	450
Dr. Miron Cristea, Pastorale și cuvântări	
„ „ Cuvântări (<i>R. Cârdea</i>)	450
Pimen, Mitropolitul Moldovei, Amintiri din marele războiu (<i>R. Cârdea</i>)	454
E. Radl, La question religieuse en Tchecoslovaquie (<i>R. Cârdea</i>) . .	455
Louis Eisenmann, La Tchecoslovaquie (<i>R. Cârdea</i>)	458

Comunicări. Cazuri pastorale :

Comunicări. — Cazuri pastorale	65
Meetingul preoțimii ortodoxe	159
Investirea noilor episcopi	166
Comunicări, Cazuri pastorale	170
Comunicări. <i>I. Puiu</i> , Invățământul religios în cursul primar	459

Cronica :

Cronica de <i>R. Cârdea</i>	73, 174, 312, 462
Spicuri de <i>R. Cârdea</i>	318, 470
Supliment: <i>C. Morariu</i> , Grija cea mai mare trebuie s'o avem de viața cea vecinică.	

Supliment la „Candela“ N-rii 9-12, anul 1923.

Grija cea mai mare trebuie s'o avem de viața cea vecinică

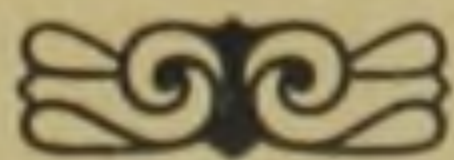
Scriere poporală

de

Preotul Constantin Morariu

scoposind

zidirea bisericii celei vii a lui Hristos în sufletul creștinesc, de oarece lipsa acelei biserici este cea mai mare nenorocire a neamului nostru.

Cernăuți 1923

Institutul de arte grafice și editură „Glasul Bucovinei“
Strada Domnească No. 33.

Grija cea mai mare trebuie s'o avem de viața cea vecinică

— Scriere poporală de Preotul Constantin Morariu
scoposind

**zidirea bisericii celei vii a lui Hristos în sufletul creștinesc,
deoarece lipsa acelei biserici este cea mai mare nenorocire
a neamului nostru —**

1. Cuvântul lui Dumnezeu rămâne vecinic adevărat.

Ori cine ai fi, cetitorule, eu te rog din capul locului: *Pi-
ronește-ți toată luarea aminte la cele ce urmează:*

*„N'a fost, nu este și nu poate fi nici odată nimic mai ade-
vărat decât cuvântul lui Dumnezeu sau adevărurile dumnezeiești
ce ni sunt arătate în Sfintele Predanii și în Sfintele Scripturi“¹⁾.*

Despre aceasta pilda următoare e menită cu deosebire să
ne puie pe gândurile cele mai serioase:

Precum li erau supuse Romanilor celor din vechime toate
popoarele de pe timpul lor, așa li era supus și poporul jidovesc
din *Țara cea sfântă, Canaan sau Palestina*. Știm că Iisus Hristos
s'a născut pe vremea împăratului roman Octavian Augustus și,
în al 33-lea an al vieții Sale, a fost răstignit, pe vremea împă-
ratului roman Tiberiu, și-a petrecut dar întreaga viață pămân-
tească într'o țară supusă Romanilor, cari erau domnitorii lumii.
Mai știm că Iisus Hristos în anul 33, anul morții Sale, a pro-
rocit risipirea Ierusalimului și soarta ce avea să-l ajungă pe
poporul jidovesc.

¹⁾ Vezi: „Viața repausaților noștri și viața noastră după moarte de
părintele Mitrofan, călugăr din mănăstirea de Konewets, după învățământul.
Bisericii ortodoxe, presimțământul spiritului uman și deducțiunile științei . .
Traducțiune din franțuzește de Iosif (Gheorghian) Mitropolit Primat. A doua
ediție, București 1899, pag. 182.

Luați numai sama la cuvintele „*iară când veți vedea Ierusalimul împrejurat de ostași*“. Iisus a rostit aceste cuvinte în anul 33 și ele s'au împlinit în anul 70, adică după 37 de ani. Iată că Iisus Hristos știa, cum că mulți din cei ce-i ascultă prorocia vor vedea cu ochii lor împlinirea ei. Despre împlinirea aceasta să ascultăm acum ce ni spune istoria:

Comandantul oștirilor romane în războiul cu Jidovii a fost din început generalul Vespasian, dar fiind el numit împărat, pe la începutul anului 70 l-a împuternicit pe fiul său Tit să sfarme Ierusalimul și așa să sfârșiască războiul. Până atunci Jidovii fuseseră bătuti pretutindeni în țara lor de către Romani și se ținea încă numai cetatea Ierusalimului, unde se adunase toată puterea militară jidovească. Ierusalimul era încercuit de jur împrejur cu trei ziduri tari și într'însul se aflau adunate câteva milioane de oameni, după cum era datina, din toată lumea, la serbarea Paștilor. Romanii săpară șanțuri împrejurul cetății, apoi sfărâmară, cu groaznicele lor mașini de război, întâilea cerc de zid și după cinci zile și al doilea. Jidovul Iosif Flaviu, care a scris istoria acestui război, fusese încă înainte prins de Romani și se afla în tabăra lor. Ca pe un om înțelept Tit îl ținea în mare cinste. Acuma Tit îi porunci lui Flaviu să mai cerce odată a vorbi cu Jidovii din Ierusalim, poate se vor supune de bună voie. El a și vorbit, dar în zădar, deși foametea între nenorociții împresurați era așa de cumplită, încât Iosif Flaviu scrie că „*nici odată n'a suferit un oraș așa de mult, și nici odată, dela începutul lumii, n'a fost un neam de oameni așa de plin de fărădelegi*“. Așa de groaznic bântuia foametea între cei închiși din toate părțile, încât mulțime de nenorociți ieșiau noaptea pe ascuns din cetate ca să strângă buruene pentru hrană, erau însă prinși, și mai în fiecare zi se vedeau câte 500 de nenorociți de aceștia bătuti, chinuți și răstigniți de către Romani. Moartea de foame secera zi după zi pe toți locuitorii din mulțime de case. Aco-perișurile oable ale caselor erau pline de femei și de copii morți, ori în gura morții, ulițele erau pline de bătrâni, bărbați și tineri, cari se legănav ca niște umbre, apoi cădeau morții. Mulți muriau, pe când îi îngropau pe alții; mulți, ca să nu rămâe neîngropați, se duceau singuri la morminte înainte de ce li venia ceasul morții. Din început morții erau îngropați pe cheltuelile obștei, mai târziu însă ei fură aruncați în prăpăstii peste zidu-

rile cetății. În 11 Iulie 70 a trebuit să înceteze în templu jertfa celor doi miei ce se ardeau pe altarul arderii de tot, unul dimineața și altul seara, căci în tot Ierusalimul nu mai era acum nici un miel.

Nevoia însă a crescut și mai mare. S'a împlinit din fir în păr prorocia lui Iisus din anul 33, că „*va fi atunci năcaz mare, cum n'a fost din începutul lumii până acum, nici va fi*“ (Mat. 24, 21). Ca grozăvie ne mai pomenită a aceluia năcaz, iată ce ni spune istoria :

O femeie bogată și de neam bun, anume Maria, fiica lui Eleazar din Betezob, fugise și ea din pricina războiului la Ierusalim, dar tâlharii îi prădaseră toată averea, încât nu-i mai rămase nimic alta decât un copil mic de țâță. Nebună de foame și de durere, că își vedea copilul veștezind la pieptul sec de izvorul laptelui, ea își ucide într'o zi rodul pântecelui, o parte o frige și o mânâncă, iar cealaltă parte o ascunde. Tâlharii, simțind miros de friptură, tăbărăsc asupra ei și o amenință cu moartea, de nu li dă și lor să mânânce. Atunci Maria li arată rămășița fripturii și zise : „*O bună parte v'am păstrat și vouă. Iată, e copilul meu și fapta este a mea ; mâncați, căci eu am mâncat. Nu fiți mai delicați decât o femeie, nici mai miloși decât o mamă ; Ori poate vă împiedică cugetul ? Vă îngroziți de mâncarea mea ? Ei bine, o parte am mâncat-o, să-mi rămâie dară și cealaltă !*“

La vorbele acestea tâlharii o părăsiră pe Maria tremurând, și vestea despre dânsa se lăți în toate părțile. Iată cu vârf împlinită prorocia lui Iisus Hristos : „*Fiicele Ierusalimului, nu mă plângeți pe mine, ci vă plângeți pe voi și pe fiii voștri. Că iată vor veni zile, în cari vor zice : Ferice de cele sterpe și de pântecetele care nu a născut și de țâțele cari nu au aplecat. Atunci vor începe a zice : Munților, cădeți peste noi și măgurilor acoperiți-ne pe noi !*“ (Luca 23, 28—31).

Generalul Tit hotărâse în sfatul de război, ca templul din Ierusalim, care era o podoabă a lumii de atunci, să fie cruțat și păstrat. Istoria însă ni spune că, după ce ostașii romani au sfărâmat și zidul cercului al treilea și au intrat în cetate, un ostaș roman, fără nici o poruncă și fără nici o frică, a apucat un tăciune aprins și l-a aruncat pe o fereastră în templu, aprinzându-l pe din lăuntru. Dându-i-se de știre lui Tit că templul

arde, el a alergat cu toți căpitanii săi și a comandat oștirii sale să stângă focul, dar n'a ajutat nimic, căci au trebuit să se împliniască cuvintele lui Hristos că „*nu va rămânea piatră pe piatră*“.

Atâta avere au prădat ostașii romani la arderea templului, încât fiecare s'a îmbogățit, și atâta aur a umplut țara Siriei, încât prețul lui a scăzut pe jumătate. După aceea Romanii au pustiit și au ars toată cetatea.

În decursul întregului război, 97 mii de Jidovi au fost prinși, un milion și o sută de mii au murit în Ierusalim, pe timpul împresurării, de sabie sau de ciumă și cei mai mulți de foame, iar, din rămășița prinsă după război, cei ce au fost dovediți că s'au luptat au fost pedepsiți cu moartea, tinerii frumoși și voieni au fost meniți pentru parada lui Tit din Roma, cei ce aveau peste 17 ani fură trimiși la muncă în Egipt, cei mai mici de 17 ani fură vânduți, iară pe ceilalți îi împrăștiară ca pleva peste toată fața pământului, și împrăștiați îi vedem până în ziua de astăzi. Pe timpul alegerii acesteia au murit de foame încă 11 mii. La urmă Tit a dat poruncă, ca dărâmăturile templului și ale cetății să fie făcute asemenea cu pământul, afară de trei turnuri ce aveau să slujiască ca adăpost oștirii romane. Și Iosif Flaviu zice că așa de deplin fu împlinită porunca aceasta, încât nici o urmă nu se mai vedea din cetatea de odinioară.

2. Omul, menirea lui, starea lui dela început și căderea lui în păcat.

Adevăruri vecinice sunt și acestea :

Pe Adam, cel dintâi om din lume, l-a făcut Dumnezeu, după chipul și asemănarea sa, din țărâna pământului, și i-a suflat în față suflarea vieții, adică i-a dat sufletul care l-a făcut om viu. Pe Eva, cea dintâi femeie din lume, a făcut-o Dumnezeu din o coastă a lui Adam. Și Dumnezeu i-a binecuvântat pe amândoi, menindu-i să crească, să se înmulțiască, să stăpâniască pământul și mai ales să-L preamăriască pe Dumnezeu. Așa dar, în viața aceasta, *menirea omului este să fie stăpânul pământului*, iar **cea mai înaltă menire a lui este să-l caute neîncetat pe Dumnezeu, să-L cunoască, să-L iubească și să-L preamăriască**, fiind-că numai Dumnezeu este adevărul și binele cel nesfârșit și fericirea cea nesfârșită și, precum toate fapăturile din

lume sunt menite să-L preamăriască pe Dumnezeu, că numai astfel pot ajunge la fericire, tot așa merit e și omul ca, numai preamărindu-L pe Dumnezeu, să-și poată câștiga fericirea cea adevărată. Preamărirea lui Dumnezeu însă este tot atâta, cât împlinirea voiei Lui. Și care este voia aceasta? Sfânta Scriptură ni răspunde: „**Aceasta este voia lui Dumnezeu: sfințirea voastră!**“ (1 Tesal. 4, 3). Iată, de ce însuși Dumnezeu zice: „*Fiți sfinți, precum și Eu, Domnul Dumnezeuul vostru sunt sfânt*„ (Levit. 11, 44). Și zice și însuși Iisus Hristos: „*Fiți desăvârșiți, precum și Tatăl vostru cel din ceruri desăvârșit este*“ (Mat. 5, 48).

Sfințenia sau desăvârșirea omului, prin care îl preamărește el pe Dumnezeu și-și câștigă fericirea, sunt faptele lui cele bune. Despre aceasta zice Iisus Hristos: „*Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, ca, văzând ei faptele voastre cele bune, să-L preamăriască pe Tatăl vostru cel din ceruri*“ (Mat. 5, 16) și: „*Nu tot cel ce-Mi zice: Doamne, Doamne, va intra în împărăția cerurilor, ci cel ce face voia Tatălui Meu care este în ceruri*“ (Mat. 7, 21).

Fiind „foarte bune toate câte le-a făcut Dumnezeu“, se înțelege că și omul, făcut de El, era foarte bun. Într'ânsul nu era nici o răutate, nici o vinovăție, el era cu totul străin de orice păcat, era asemenea îngerilor. Așa cetim în cartea Înțelepciunii lui Solomon că „Dumnezeu l-a zidit pe om spre nestrăicăciune“ și „prin pizma diavolului a intrat moartea în lume“ (2, 23), deci „Dumnezeu n'a făcut moartea și nu se bucură de pieirea celor vii“ (1, 13). Moartea este plata pentru păcatul neascultării ce l-au făcut strămoșii Adam și Eva în rai, mâncând din pomul cel oprit. Abia după păcatul acela trupul omului a trebuit să moară, după cum cetim: „Și se va întoarce țărâna în pământ, precum a fost, iar sufletul se va întoarce la Dumnezeu care l-a dat pre el“ (Ecles. 12, 7).

3. Până la venirea lui Iisus Hristos păcatul a ținut omenimea în întunec.

„Prin un om a intrat păcatul în lume și, prin păcat, moartea“ (Rom. 5, 12). De atunci „pământul născut din muiere este cu viață scurtă și plină de năcazuri, ca o floare, înflorind, cade și, ca umbra, fuge și nu stă“ (Iov 14, 1 și 2). De atunci trebuie

să suferim nevoile tuturor boalelor, dușmăniilor, asupririlor, prigonirilor, războaielor, durerilor și chinurilor vieții. De ce? Pentru că toți suntem pătați cu păcatul strămoșesc din clipa zămislirii noastre și cu același păcat ne naștem, după cum cetim: „*Iată în fărădelegi m'am zemislit și în păcate m'a născut maica mea*“ (Psalm 50, 6). Și „*cine va fi curat de întinăciune? Nimeni* (fără de botez), *măcar și numai o zi de va fi viața lui pe pământ*“ (Iov 14, 4, 5). Iar după naștere, trăind în lume, „*mult greșim toți*“ (Iacob 3, 2), și „*nu este om care să nu greșiască*“ (3 Impăr. 8, 46). „*De vom zice că păcat nu avem, ne înșelăm pe noi înșine și adevărul nu este în noi*“ (1 Ioan 1, 10). Păcatele însă sunt pentru noi cea mai mare nenorocire, fiindcă „*cel ce face păcatul este din diavolul, că diavolul din început păcătuiește*“ (1 Ioan 3, 8), și „*păcatul, săvârșindu-se, naște moarte*“ (Iacob 1, 15), bine înțeles nu numai moartea trupească înainte de vreme, ci și moartea vecinică și mai ales aceasta.

Sfânta Scriptură ni arată foarte lămurit că, dacă petrecem în păcate, ne lăsăm înghițiți de vii de întunerecul morții. Așa cetim: „*Dumnezeu este lumină și nici un întunerec nu este în El. De vom zice că împărtășire avem cu Dumnezeu și în întunerec umblăm, mințim. Că ce împărtășire are dreptatea cu fărădelegea? Sau ce împreunare are lumina cu întunerecul? Sau ce unire are Hristos cu Veliar?*“ (2. Corint. 6, 14—16). Și mai cetim: „*Fiii mei, acestea scriu vouă, ca să nu păcătuiți. . . . Cel ce urăște pe fratele său în întunerec este și în întunerec umblă, și nu știe încotro merge, că întunerecul a orbit ochii lui*“ (1 Ioan 2, 1 și 11). „*Cel ce nu iubește petrece în moarte*“ (1 Ioan 3, 14). Iată de ce sfântul Ioan Gură de aur zice, că noi n'avem să ne temem nici de cei ce ni-ar răpi toate averile, nici de cei ce-ar încărca asupra noastră toate urile și dușmăniile, și nici de cei ce ni-ar lua chiar viața, ci avem să ne temem de primejdia tuturor primejdiilor, anume de — **păcat**.

Păgânii, fiind părăsiți de Dumnezeu până la venirea lui Iisus Hristos, au făcut cele mai mari păcate, iscodind mulțime de dumnezei sau zei mincinoși, cărora li clădiau capiște, li făceau chipuri cioplite (idoli), li se închinau și li aduceau jertfe. Păgânii au născocit, cu mintea lor rătăcită, atâția zei ciudați, încât, cetind despre dânșii în istoria lumii, nu știi ce să faci: să te minunezi, să râzi, ori mai bine să plângi de milă, că mintea

omului a putut ajunge până la atâta ticăloșie. Și de oarece și strămoșii noștri, Romanii cei din vechime, erau păgâni și primiau între hotarele țării lor pe fiecare popor învins de ei împreună cu toți zeii lor, de aceea, după ce ei și-au supus toate popoarele de pe atunci și s'au făcut domnitorii lumii, în împărăția lor cea uriașă se adăpostia sumedenie de zei și zeițe, însoțindu-li-se și împărații romani cu statuiele sau chipurile lor cioplite, cărora lumea trebuia să se închine și să li aducă jertfe.

A fost o vreme, când diregătoria cea mai înaltă în împărăția Romanilor era Senatul. El era alcătuit din 300 de bătrâni, boeri sau și oameni de rând, cu al căror sfat se puneau la cale trebile cele mai însemnate din toată împărăția. Părintele Augustin ni spune că Senatul a hotărât, ca milioanele cele multe de oameni din împărăția Romanilor să se închine la *30 de mii* de zei mincinoși, adecă la toți idoli din lume, și a oprit închinarea numai la unicul Dumnezeu al creștinilor din singura pricină, că acest unic Dumnezeu adevărat voiește, ca toți oamenii să se închine *numai Lui*. Cei *30 de mii* sunt „*furii și tâlharii*“ amintiți de Hristos. De dânșii și de întunerecul morții păcatelor ne-a mântuit odată pentru totdeauna Fiul lui Dumnezeu. El sufletul Său și-a pus pentru întreaga omenime, de aceea și zice: „*Eu sunt lumina lumii; cel ce-Mi urmează nu va umbla în întunerec, ci va avea lumina vieții*“ (Ioan 8, 12). Și „*adevăr, adevăr grăiesc vouă. Eu sunt ușa oilor. Toți, câți au venit înainte de Mine, sunt furi și tâlhari, ci nu i-au ascultat pe ei oile. Eu sunt ușa, prin Mine de va intra cineva se va mântui, și va intra și va ieși și pășune va afla. Furul nu vine, fără numai să fure și să junghie și să piardă. Eu am venit, ca să aibă viață și mai mult să aibă. Eu sunt Păstorul cel bun; păstorul cel bun își pune sufletul său pentru oi. Iar năimitul și care nu este păstor, căruia nu sunt oile ale lui, vede lupul venind și lasă oile și fuge, și lupul le răpește și risipește oile. Năimitul fuge că năimit este și nu-i e grijă de oi. Eu sunt Păstorul cel bun și cunosc pe ale Mele și ale Mele Mă cunosc pe Mine. Precum Mă cunoaște pe Mine Tatăl, și Eu cunosc pe Tatăl, și sufletul Meu Imi pun pentru oi. Și alte oi am, cari nu sunt din staulul acesta. Și pe acelea Mi se cade a le aduce, și glasul Meu vor auzi, și va fi o turmă și un Păstor*“ (Ioan 10, 1—17).

Acesta este singurul adevăr care duce la mântuire. Iisus zice: „*Dacă rămâneți în cuvântul Meu, sunteți ucenicii Mei în*

adevăr și veți cunoaște adevărul și adevărul vă va mântui“ (Ioan 8, 31—33). Și pentru că „*adevărul prin Iisus Hristos a fost dat*“ (Ioan 1, 17), de aceea „*crede în Domnul nostru Iisus Hristos și te vei mântui*“ (Fapt. ap. 16, 31), că numai El e „*calea și adevărul viața*“ (Ioan 14, 6). Dacă-l urmăm Lui, El ni îndulcește și moartea vremelnică, căci „*scumpă e înaintea Domnului moartea cuvioșilor Lui*“ (Psalm 115, 5), și ne scutește și de moartea de veci, după cum singur zice: „*Cel ce crede în Mine, de va și muri, va trăi, și tot cel ce trăiește și crede în Mine nu va muri în veci* (Ioan 11, 25 și 26). Iar dacă ni petrecem viața de aici în păcate, osânda ne așteaptă și la moartea vremelnică și la cea vecinică pentru că scris este: „*Cumplită e moartea păcătosului*“ (Psalm 33, 20) și: „*Departă este dela păcătoși mântuirea, că îndreptările Tale (Doamne) nu le-au căutat*“ (Psalm 118, 155). Deci întunec și rău de moarte pentru om este tot păcatul, iar folosul și binele lui este îndreptarea pe calea adevărului celui vecinic al Domnului: „*Omul se îndreptează numai prin credința lui Iisus Hristos*“ (Galateni 2,16) ¹⁾.

4. Pustiirea pricinuită în lume de păcate.

Nu-i nici o pustiire care să fi adus în lume mai multă stricăciune decât păcatele. De aceea să nu-l lăsăm pe diavolul să ni șoptiască că păcatul ar fi numai o jucărie!

Să luăm numai bine sama cum Biblia, zugrăvind chipurile oamenilor, nu ni-l arată nici pe unul fără colorile păcatelor. Așa cetim: „*Toți au păcătuit și se lipsesc de slava lui Dumnezeu*“ (Rom. 3, 23). „*Nu este om drept pe pământ, care să facă bine și să nu greșiască*“ (Ecles. 7, 21). „*Fiecare cugetă în inima sa cu de-adinsul la răutăți în toate zilele*“ (1 Moisi 6, 5). „*Din inimă ies gândurile cele rele: uciderile, preacurviile, curviile, furtușagiurile, minciunile, hulele*“ (Mat. 15, 19). „*Făcutu-ne-am cu toții necurați . . . veștețitu-ne-am cu toții ca frunza. și fărădelegile noastre ca vântul ne-au răpit*“ (Isaia 64, 6). „*Nu este drept înaintea Ta (Doamne) nici unul dintre cei vii*“ (Psalm 143, 2). Rода păcatului însă este în viața de aici „*rușinea*“ și moartea înainte de vreme, iar în cealaltă viață va fi moartea de veci (Rom. 6, 21, 23). Să

¹⁾ Vezi: C. Morariu, Epistolă către frați. Cetiți, cetiți, cetiți! și „Vă jur pe Domnul, ca epistola să fie cetită la toți frații“ (1. Tesal, 5, 27, publicată în „*Foaia diecezană*“ din Caransebeș, anul 1914, N-rele 17—36).

gândim mult, mult la nespusa pustiire pricinuită de păcate, că nimic nu e mai trist și mai dureros decât să vezi că mori, și să nu știi pricina morții tale!

Să gândim, ce schimbare strașnică a făcut păcatul în firea tuturor oamenilor. Omul, ieșit din mâna lui Dumnezeu, era cea mai frumoasă floare a pământului. Și ce a făcut păcatul din această floare? A ros-o ca un vierme, până ce dintr'însa s'a ales o urâciune, de care singur Dumnezeu „s'a căit și s'a întristat în inima Sa că a făcut-o“ (1 Moisi 6, 6). Cu tot dreptul zice prorocul David: „vierme sunt eu și nu om“ (Psalm 21, 6).

Prin păcat inima omului este înjosită și trasă nu la cele de sus, ci la cele de jos ale pământului. Păcatul a pus puterile sufletești ale omului în cea mai mare nerânduială. Păcatul a îndemnat și îndeamnă simțurile noastre mai mult la cele rele decât la cele bune. Păcatul a prefăcut mintea noastră într'un muc slab de lumină, care nu ni poate lumina deplin căile vieții, ci ne lasă mai mult în întunec. Păcatul a făcut din voia noastră o corabie fără cârmaci, mânată de furtuni pe toate valurile primejdiilor morții și mereu respinsă să se apropie de limanul de mântuire a lui Dumnezeu. A, ce ființă nefericită și ticăloasă este omul, asemănându-l cu ceea ce el ar fi putut să fie, dacă ar fi ascultat de Domnul Dumnezeu său. Putem ușor înțelege, de ce Sfânta Scriptură se folosește de cuvintele: *orbie, surzenie, boală, somn și moarte*, când ea vrea să ni-l arate pe bietul om așa, după cum el este aieva în ziua de astăzi.

Să gândim apoi, câtă jertfă a trebuit să se aducă pentru împăcarea păcatelor omenești. Singur Fiul lui Dumnezeu, Iisus Hristos, a trebuit să vie pe pământ și să ieie trup omnesc, ca să ne mântuiască din blăstămul călcării legii dumnezeiești. El, care din vecinicie era la Tatăl Său și prin care s'a făcut toată lumea, El a trebuit să pătimiască pentru păcătoși. El, Dreptul, a trebuit să moară pentru noi cei nedrești, ca să ni deschidă din nou calea către fericirea pierdută a cerului. Să gândim, cum Domnul și Mântuitorul nostru Iisus Hristos a fost cu totul nesocotit de oameni, a fost necinstit, batjocurit, pălmuit și bătut. Sângele li curge pe crucea de pe Golgota și, în cumplitele Sale chinuri de moarte, El strigă: „Dumnezeul Meu, Dumnezeul Meu, de ce M'ai lăsat?“ (Marcu 15, 34). Și în clipa, în care și-a dat sufletul, „întunec s'a făcut peste tot pământul și soarele s'a în-

tunecat“ (Luca 23, 44—46), „*catapiteazma bisericii s'a rupt în două de sus până jos, și pământul s'a cutremurat și pietrele s'au despicat și mormintele s'au deschis*“ (Mat. 27, 51—53). Iată, toate acestea le-a pricinuit păcatul! Iată, cât de nespus de mare este ticăloșia lui!

Păcatul a grămădit până acum asupra pământului cele mai mari nenorociri. El i-a alungat pe Adam și pe Eva din rai, a adus asupra lumii potopul, a nimicit cu foc și cu pușioasă orașele Sodoma și Gomora, a înecat pe Faraon împreună cu oastea lui în Marea Roșie, a pricinuit dărâmarea Ierusalimului, i-a spulberat pe Jidovi ca pleava peste toată fața pământului. Numai păcatele sunt pricina tuturor nevoilor și suferințelor, de cari suspină și gem toți oamenii și toată firea. Ingâmfările, spurcăciunile trupești, pizmele, lăcomiile, mâniile, minciunile, înegririle, înșelăciunile, sfezile, batjocurile, desbinările, asuprașirile, prigonirile, răzbunările, războaiele, toate durerile, bolile și moartea și toate răutățile sunt numai puii clociți de fiara tuturor fiarelor, anume de păcat. Păcatele au pătat și au stricat fața tuturor făpturilor lui Dumnezeu.

Iată că fiecare din noi are cea mai sfântă datorie să se feriască de păcate mai mult, decât de ori care altă primejdie. Căci cine ar vrea să se joace cu veninul? Cine ar vrea să glumiască cu iadul? Cine ar vrea să se piardă de viu în focul cel nestîns? Cine ar vrea să trăiască și mai departe, fără să-i pese de-i sunt iertate păcatele sau ba, și fără să-i pese de este el stăpân asupra păcatelor, sau de sunt păcatele stăpânii lui? Cine ar vrea să trăiască și de acum înainte, fără să-i pese de este el al lui Hristos ori al diavolului? O, de s'ar trezi în fiecare din noi simțirea aceea sfântă, care să ni arăte groaznica primejdie și ticăloșie a păcatelor! Solomon zice: „*Cei proști glumesc cu păcatele*“ (Pild. 14, 9)¹⁾.

5. Umilința este virtutea cea dintâi și cea mai de trebuință pentru a ne feri de păcate.

Sfântul Grigorie zice: „*Precum trufia e rădăcina tuturor fărădelegilor, așa umilința e rădăcina tuturor virtuților*“. Iată

¹⁾ Vezi: C. Morariu, Sfaturi pentru tineret, în „*Foaia diecezană*“, anul 1920, No. 51.

o asemănare care dovedește adevărul acesta: Cineva vrea bunăoară să-și clădiască un palat mare și frumos. Oare cum are el să înceapă? Răspunsul ni-l dă Iisus Hristos așa: „*Cine dintre voi, vrând să zidiască turn, au nu întâi, șezând, își numără avuția, de are (cu ce) să-l sfârșiască. Ca nu cumva, punând el temelie și neputând sfârși, toți cei ce-l vor vedea să înceapă a-l batjocuri, zicând, că acest om a început a zidi și nu a putut sfârși*“ (Luca 14, 28—31). De o zidire sau clădire e vorba și la câștigarea tuturor virtuților creștinești, și încă de o zidire foarte însemnată și cea mai de lipsă din toate, câte ni trebuie, anume de zidirea deplinătății creștine, ca să ni putem mântui sufletul de veci. Căci precum suntem noi numiți în Sfânta Scriptură *via Domnului*, tot așa suntem numiți și *zidire*, cum zice bunăoară sfântul apostol Pavel: „*A lui Dumnezeu zidire sunteți*“ (1 Cor. 3, 9). Și adecă cum suntem noi zidirea lui Dumnezeu? Iată cum: La sfântul botez noi primim *piatra cea dintâi a temeliei* pentru această zidire în sufletul nostru, anume virtutea credinței în Dumnezeu. Pe această piatră trebuie să clădim mai departe, ca un zidar harnic, pietrele tuturor celorlalte virtuți creștinești, adecă nădejdea în Dumnezeu, iubirea de Dumnezeu, înțelepciunea, dreptatea, bărbăția, cumpătarea creștinească și tot așa înainte, până ce casa tuturor virtuților noastre va fi ca o biserică sfântă și numai Dumnezeu va locui în această biserică a sufletului nostru. În acest înțeles și sfântul apostol Pavel ne numește pe noi zidire, care „*crește într-o biserică sfântă în Domnul*“ (Efes. 2, 21). Aceasta e cea mai strălucită zidire, la care trebuie să muncim noi singuri. De aceea ne și îndeamnă același apostol: „*Fiecare să socotiască, cum va zidi*“ (1 Cor. 3, 10). Să se puie dar fiecare creștin și să socotiască cheltuielile de lipsă, ca să poată sfârși această zidire, menită să fie lăcaș vecinic pentru sufletul său. Ce se cere mai întâi pentru o zidire mare? Cu bună samă că *bani!* Și ce se mai cere? *Bani!* Și încă mai ce? *Bani!* Și oare unde e comoara, din care să putem lua necontenit, ca să clădim strălucita zidire a deplinătății noastre creștinești? Comoara aceasta ni-o arată fericitul părinte Augustin care, întrebând de un anume Dioscorus, ce să facă, ca să vie la calea adevărului și să fie creștin deplin, iată, ce răspuns i-a dat în scris: „*Tu mă întrebi, care-i lucrul cel dintâi, ca să poți ajunge la deplinătatea creștinească*

și eu îți răspund: Umilința; și care-i al doilea lucru? Umilința; și care-i al treilea? Umilința; și încă mai ce? Umilința!

Am zis mai înainte că cea dintâi piatră din temelie tuturor virtuților creștinești este credința în Dumnezeu, ce o mărturisim la sfântul botez. Dar, fără virtutea umilinței, nici piatra aceasta nu poate sta, ci și ea se tocește și se nimicește. Iată, de ce singur Iisus Hristos pune virtutea umilinței la fundamentul tuturor virtuților, rostind în Predica de pe munte la *întăilea loc*: „*Fericiți cei săraci cu duhul, că acela este împărăția cerurilor*“ (Mat. 5, 3), adică fericiți cei ce-și umilesc mintea înaintea învățăturilor dumnezeiești, că numai ei își mântuiesc sufletele în viața cea fericită de veci. Iată, de ce zice și sfântul Casian: „*Clădirea virtuții nu se poate înălța în inimile noastre, dacă nu e pusă mai întâi umilința la temelie*. Asemenea zice și fericitul Augustin: „*De vrei să fii mare, începe dela lucrul cel mai mic: dacă cugeți să-ți faci o clădire măreață de vrednicie sufletească, cugetă mai întâi la fundamentul umilinței!*“

Câtă vreme omul e pătat cu păcate, el zace în întunec și în umbra morții și rămâne în noapte până atunci, până când e cuprins de sumeția sa. Iar când începe să se micșoreze și să se umiliască singur pe sine, atunci pe loc se întoarce la virtute și la calea mântuirii. Să gândim numai la fiul cel pierdut din sfânta Evanghelie. Părintele cel ceresc abia atunci l-a primit cu dragoste și s'a bucurat de dânsul, când el cu umilință a zis: „*Tată, greșit-am la cer și înaintea Ta, și de acum nu mai sunt vrednic a mă chiema fiul Tău*“ (Luca 15, 21). Asemenea și femeia cea păcătoasă din sfânta Evanghelie abia atunci a primit iertarea păcatelor ei, când cu adâncă umilință a început a uda picioarele lui Iisus Hristos cu lacrimi, a le șterge cu perii capului ei, a le săruta și a le unge cu mir (Luca 7, 37—39). Cetind toate viețile sfinților, vom vedea că toată sfințenia lor e întemeiată pe virtutea umilinței. Este dară dovedit cum nu se poate mai deplin, că *umilința* e cea *dintâi virtute* creștinească și trebuie pusă la temelie tuturor virtuților, dacă vrem să ne ferim de păcate și să ni clădim lăcașul cel trainic al fericirii de veci.

Virtutea umilinței ni este și cea mai de trebuință pentru a ne feri de păcate. Sfântul Grigorie zice: „*Cine vrea să-și adune virtuți fără umilință, acela cară colb în vânt*“. Și același sfânt părinte mai zice: „*Dacă nu ai virtutea umilinței, apoi fă chiar*

fapte dumnezeiești, ele rămân deșerte“. Și păgânii făceau fapte bune, dar ei nu cunoșteau umilința, și de aceea faptele acelea se puteau numi numai însușiri bune, iar nu virtuți. Și nu numai păgânii, ci chiar și diavolii au unele însușiri ce noi le numim virtuți, căci să ascultăm numai ce zice sfântul Macarie. Sfântul acesta trăia într'o pustie în cea mai mare asprime și unui anume Evagrie, care se minuna de acest trai așa de aspru, i-a răspuns așa: *„Ce va să zică toate acestea? Dacă eu n'ași fi numai umilit, oare diavolul nu mi-ar putea zice: tu postești mult — eu însă n'am atins mâncare de când sunt; tu veghezi mult — eu însă nu dorm de fel; tu porți haine aspre — eu însă n'am nici un fel de haină; tu îți omori mădulările trupului cu multă asprime — eu însă sufăr focul și chinurile iadului; tu nu ții în samă bunătățile lumii, eu însă nici odată n'am avut bunătăți de acestea*“. Iată, că și diavolii au unele însușiri asemenea virtuților, cari însă nu se pot numi virtuți, fiindcă li lipsește umilința. De aceea cu tot dreptul zice părintele Augustin: *„Dacă umilința nu merge înaintea a tot binelui ce-l facem, și lângă dânsul și după dânsul, atunci îngâmfare și desvinuirea noastră ni ia totul din mâni*“, adică noi nu câștigăm nimic. Fără umilință, orice fapte bune ale noastre nu sunt plăcute lui Dumnezeu și noi nu putem aștepta nici odată mila Lui. Cu greu s'ar putea afla creștini în ziua de azi, cari să-i întreacă pe fariseii de pe timpul lui Iisus Hristos în rugăciuni, în ținerea posturilor și în împlinirea celorlalte legi dumnezeiești, și totuși știm, cât de aspru i-a mustrat Iisus pe acei oameni și ce osândă grea a rostit asupra lor. Oare de ce? Pentru că farizeilor li lipsia umilința. Sau nu știm că fariseul acela, ce s'a rugat cu sumeție în biserică împreună cu vameșul, n'a aflat mila lui Dumnezeu, iar vameșul cel umilit s'a întors îndreptat la casa sa!? Și oare n'a zis Iisus Hristos cu prilejul pildei aceleia că *„cel ce se va înălța se va umili, și cel ce se va umili se va înălța*“!? (Mat. 23, 12). Nu e dar mirare, dacă sfântul Ioan Gură de aur zice la pilda aceasta: *„Dacă ași trebui eu să am una din acestea două, anume toate păcatele pe lângă umilință sau toate virtuțile pe lângă trufie, atunci mai bucuros ași vrea să am toate păcatele pe lângă umilință, decât toate virtuțile pe lângă trufie*“. Se 'nțelege că mai bucuros, de oarece, cu umilința, omul încă tot e în stare să învingă orice păcate și să-și mântuiască sufletul, iar dacă este el sumeț,

atunci nu-l așteaptă alta decât pieirea, chiar de ar face el fapte dumnezeiești, cum zice sfântul Grigorie.

Noi meniți suntem să ni clădim fiecare casa virtuților până la deplinătate, ca să aflăm într'însa liniștea vieții de aici și odihna de veci a sufletului nostru. Dar oare cine clădește o casă, fără să închiege pietrele între olaltă cu tencuială? Toate virtuțile creștinești sunt pietrele de zidit în clădirea noastră sufletească, iar umilința este, la această clădire, acea trainică tencuială, care ține pietrele virtuților la un loc și dă întregii clădiri tărie vecinică. Fără umilință, casa virtuților noastre, fie ea cât de deplină, va putea sta tot așa de puțin ca și fiecare zid firesc care n'ar fi închiegat cu tencuială. O frumoasă asemănare despre aceasta ni dă Iisus Hristos, zicând: „*Tot cel ce aude cuvintele Mele și le face, asemana-l-voi pe el bărbatului înțelept, care a zidit casa sa pe piatră. Și s'au pogorât ploile și au venit râuri și au bătut vânturi și au lovit casa aceea și nu a căzut, că era întemeiată pe piatră*“ (Mat. 7, 24—26). Umlința este temelia cea tare de piatră a casei, de care vorbește aici Iisus Hristos. De altminterea e de tot cu neputință și de fel nu n putem închipui, ca un om să-și poată clădi sălaș de fericire vecinică pentru sufletul său, dacă el n'are virtutea umilinței, ci e robul greului păcat de moarte al *trufiei* sau *sumeției* sau *mândriei* sau al *falei* sau al *fuduliei*, cum zice poporul nostru. Căci oare nu știm că Dumnezeu, chiar din pricina acestui păcat, care este cel dintâi de pe lume, i-a izgonit pe cei mai luminați îngeri din strălucirea cerului în întunerecul iadului, unde ei s'au prefăcut în draci ori în diavoli!? Nu este aceasta destulă dovadă, că Dumnezeu a voit odată pentru totdeauna să curățiască fericita împărăție a cerurilor de păcatul trufiei, decât care nimic nu e mai urâcios înaintea Lui!? Nu este aceasta destulă dovadă, că în acea fericită împărăție nici chiar umbra acestui păcat nu se poate suferi!? Rămâne dar vecinic adevăr, că orice sumeție ar fi încuibată într'un om, ea este într'însul semnul cel mai vădit al diavolului, și el de fel nu poate avea nădejde de mântuirea sa sufletească până atunci, până când nu va griji să stârpiască din lăuntrul său această buruiană veninoasă cu totul și, în locul ei, să planteze virtutea îngerească a umilinței.

Ușa la împărăția cerurilor este Iisus Hristos, căci El singur zice: „*Eu sunt ușa, prin Mine de va intra cineva, se va mântui*“

(Ioan 10, 9). Dar cum e ușa aceasta? Toată viața pământească a lui Iisus Hristos ni dovedește că ușa Lui e mică, îngustă și joasă, așa că cei ce vreau să între pe dânsa trebuie numai decât să se plece sau să se umiliască. Așa de scumpă e virtutea umilinței, încât Iisus Hristos, în fericirile Sale, zice despre cei umiliți că a lor „*este împărăția cerurilor*“ (Mat. 5, 3). Să luăm bine sama, El nu zice că a lor *va fi împărăția cerurilor*, ci a lor „*este*“, adică cei umiliți, chiar în viața asta pământească fiind, pare că sunt în împărăția cerurilor. Să mergem dar fiecare în via Domnului, dar să nu uităm nici odată că, dacă vrem să ne facem vrednici de plata Lui, trebuie să fim „*împodobiți cu smerenie*“ — cum zice sfântul apostol Petru — „*că Dumnezeu trușășilor li stă împotriva, iar celor smeriți li dă har*“ (1 ep. 5, 5)¹⁾. Dar zice părintele Augustin: „*Nu orice umilință este adevărată. Umlința adevărată e iscusită, ea știe a ținea în tot locul măsura și a merge spre ținta cea dreaptă. Este o umilință a fricei de rob și o umilință a neștiinței și a bolânziei. Umlința adevărată știe a deosebi locul, timpul și împrejurările*“, sau — cum zice sfântul Grigorie cel Mare — „*știe a se păzi cu grijă să nu întrecem măsura, și așa să ne lepădăm de drepturile ce ni se cuvin*“.

Negândind că „*la Dumnezeu toate lucrurile sunt cu puțință*“ (Mat. 19, 26), un intelectual foarte cum se cade de ai noștri, lipsit momentan de umilință, mi-a mărturisit că el crede în toate cele ale legii noastre creștinești, dar nu poate crede, cum să fi putut preacurata fecioară Maria a-L naște pe Iisus Hristos pe altă cale decât pe cea firească. Lipsit de umilință și având numai o spoială de cultură teologică, mi-a observat un paroh al meu, după ce la o înmormântare am cetit sfânta Evanghelie și i-am întins sfânta carte s'o sărute: „*Ha, ha, ha, und Sie glauben daran? Das ist eine Fabel!* (adecă, hohotind mi-a zis: Și dumneata crezi în cele cetite? Asta-i o fabulă!). Lipsa de umilință și spoiala de cultură teologică l-a făcut și pe un doctor de ai noștri în sfânta teologie să-mi răspundă la întrebarea foarte serioasă care i-am pus-o, ce crede el despre învățătura noastră creștinescă: „*Cred ceea ce cutare papă a zis cătră cardinalul său, când a intrat în catedrala din Lyon și a găsit tot poporul îngenunchiat: Si vulgus decipi vult, ergo decipiatur!*“ Lipsa de umilință și spoiala

¹⁾ Vezi C. Morariu, *Virtutea creștină*, tom. III, Cernăuți 1909, pag.5—12.

de cultură teologică a fost pricina, că un preot de ai noștri nu pregătia nici când sfintele taine pentru bolnavi, ci, când se'ntâmpla să fie chemat la grijirea unui bolnav, lua o bucățică de orice pâne în locul celei anume prescrise. Pomelnicul acesta de păcate — venin sufletesc, care în starea de decadență din ziua de astăzi a bisericii noastre s'ar putea încă mult adaoge, — nu mai e de tănuit, ci numai decăt de dat în vileag ca pildă de cea mai groaznică primejdie de moarte ce ne așteaptă pe toți, dacă nu ne vom pocăi.

În 1923 am făcut cunoștință în Govora cu un deputat din Cameră. A doua zi, cetind eu, lângă *Izvorul Ferdinand*, cartea Mitropolitului Primat Dr. Cristea *Trei ani de Arhipăstorie*... chiar la locul, unde se zice că cineva vrea să scoată afară învățământul religionar din școlile Regatului român și fiind deputatul amintit aproape de mine, îi arăt pasagiul respectiv, îi spun ce cuprinde și-l rog să citească. El îmi răspunde: „*Nu cetesc, nu, că vom scoate noi religia afară din școli!*“ Eu îi zic: „*Să nu-ți ajute Dumnezeu!*“ Și el îmi replică: „*Cu, ori fără ajutorul lui Dumnezeu, noi vom scoate-o afară!*“ — Iisus Hristos zice: „*Eu sunt Lumina lumii*“ (Ioan 8, 12) și „*Eu sunt calea și adevărul și viața!*“ (Ioan 14, 6). Iată, pe **Cine** vrea deputatul român să-l scoată afară din școlile noastre!

6. Lupta în contra păcatelor.

Nimic nu întunecă mai mult ochii sufletului și nu amuțește mai sigur glasul cugetului decăt un păcat, care îl faci cu voia și cu știrea ta. Fie păcatul acela cât de mic, el este foarte primejdios. O mică gaură poate îneca întreaga corabie, și o mică scânteie poate nimici și casa cea mai mare. Tot așa și un mic păcat, ascuns cu știință în inima noastră, poate să ni piardă sufletul pe vecie. Să începem dar lupta în contra ori cărui păcat, fie el cât de mic. Ce minunat de frumoase sunt cuvintele Sfintei Scripturi: „*Prindeți-ni vulpile cele mici cari strică viile*“ (Cânt. cânt. 2, 15), adecă prindeți și ucideți păcatele cele mici cari strică sufletele voastre!

Sigur că nici un păcătos n'a gândit din început că se va cufunda așa de adânc în noroiul păcatelor. Fiecare a făcut întâi un păcat mic, apoi un păcat mai mare, apoi altele și mai grele,

până ce în sfârșit s'a înecat cu totul în mocirla fărădelegilor. Să ne luptăm dar vitejește împotriva fiecărui păcat chiar din clipa, în care el ne ispitește. Să nu ne împăcăm cu el în nici un chip, să nu-l lăsăm să se furișeze în inimile noastre, fie el și cel mai neînsemnat. Cât de mic e vârful unui ac și totuși, dacă el face numai o găurică, trage după sine și așa cea mai lungă. Să gândim la cuvintele apostolului: „*Puțin aluat dospește toată frământătura*“ (1 Cor. 5, 6).

Nu unul din cei pășiți ni-ar putea istorisi că nenorocirea întregii sale vieți i-a pricinuit-o numai împăcarea cu cel dintâi păcat. El ni-ar putea spune că întâi a început a minți și a înșela în lucruri mici, apoi, pas de pas, s'a tot înrăutățit așa, încât a ajuns să facă fărădelegi, de cari mai înainte nici nu visa, până ce în sfârșit și-a pierdut și slujba și averea și sănătatea și toată liniștea și, înainte de iadul de veci, își are iadul aici pe pământ.

Astfel de pilde îngrozitoare să ni fie totdeauna înaintea ochilor mai ales când e vorba de adevăr, dreplate, cinste și omenie. Să grijim să ni fie cugetul cu totul curat. Să gândim la cuvintele Mântuitorului: „*Cel ce este credincios în puțin, este credincios și în mult, și cel ce este nedrept în puțin, este nedrept și în mult*“ (Luca 16, 10). Zică lumea ce vrea, păcatele răutăți rămân, fie ele mici ori mari. Toate deprinderile cele rele izvorăsc din fapte rele mici, și cea mai mică faptă rea pricinuieste adese cea mai mare nenorocire. Toporul a cerut pădurii numai o mică bucățică de lemn, pădurea s'a învoit, toporul și-a făcut coadă și a tăiat toți copacii. Așa cere diavolul să bage numai o mică așchie în inima noastră și, dacă noi ne învoim, încurând suntem ai lui cu totul.

Sunt două căi, pe cari ajungi într'o prăpastie: una este să te arunci în ea, alta este să mergi încet pe trepte în jos. Și sunt două căi de mers la iad. Puțini descreierați ori desnădăjduiți se aruncă în el cu ochii deschiși, cei mai mulți încep a se coborî în fundurile lui pe treptele micilor păcate. Fă începutul numai cu un mic păcat, și încurând păcatele cele grele te vor trage tot mai în jos. Chiar păgânul Iuvenal zice: „*Cine s'a mulțămît numai cu un singur păcat?*“

Foarte bine ni arată Ieremie Taylor, cum omul înaintează pe calea păcatelor. El zice: „*Păcatul îl înspăimântează mai întâi pe om, apoi i se face plăcut, ușor și înveselitor; mai departe i se*

tot îndeasă și i se preface în datină ce nu se mai poate stârpi. Apoi omul nu mai vedește dorința de a se pocăi și, la urma urmelor, numai osânda îl așteaptă“.

Mult ni e ajutată lupta în contra păcatelor, dacă gândim că în tot locul, în casă, în câmp, între mai mulți oameni sau când suntem numai singuri, ori și unde ne-am afla, ochii lui Dumnezeu ne văd totdeauna, „*Ochii Domnului sunt în orice loc, ei văd pe cei răi și pe cei buni*“ (Pild. Sol. 15, 3). „*Domnul cercetează toate inimile și pătrunde toate închipuirile și toate gândurile. Dacă-L vei căuta, Se va lăsa găsit de tine, iar dacă-L vei părăsi, te va lepăda și El pe vecie. Vezi acum că Domnul te-a ales, ca să zidești o casă care să-I slujiască de lăcaș sfânt. Întărește-te și lucrează*“ (1 Cron. sau Paralip. 28, 9 și 10). Să gândim necurmat că avem de lucru cu Dumnezeu care nici când nu doarme și toate le vede, toate le știe. Noi putem să-i înșelăm pe părinții noștri ori pe alți oameni, putem să li spunem minciuni ori să ne facem în fața lor mai frumoși decât cum ne simțim în inima noastră, dar pe Dumnezeu nu-L putem înșela, că El cunoaște toate tainele noastre. El ni ține în lumină și cele mai ascunse păcate și, spre marea noastră rușine, dacă noi nu ne vom pocăi, ele ni vor fi arătate într'o zi înaintea întregii lumi.

Cât de puțin cugetă oamenii la acest lucru așa de mare! Câte răutăți nu fac ei, cari cu bună samă nu le-ar face, dacă ar gândi că ele vor fi odată vădite. Da, mulțime de bieți nenorociți au gânduri ce nu se pot arăta nici în lumina dreptății dumnezeiești, nici în a celei omenești. Mulțime de astfel de oameni gândesc, grăiesc pe furiș vorbe, ori fac în întunec fapte, de cari sângele li s'ar urca în față de rușine, dacă ei ar știe că gândurile, vorbele și faptele acelea vor fi odată descoperite și judecate nu de Dumnezeu, care cu bună samă le va judeca, ci de semenii lor. Un sunet de pași apropiați a împiedecat de multe ori planul unei fapte rele. O batere la ușă a fost adese ori de ajuns, ca să zădărniciască împlinirea unei fărădelegi. Și ce ticăloșie cumplită e să-i vezi pe oameni temându-se numai de ochii omenești și nesfiindu-se de Acela, „*înaintea ochilor Căruia toate sunt goale și descoperite*“ și „*Căruia avem să-I dăm samă*“ (Evrei 4, 13). O, de am urma cu toții tânărului Iosif, care cu deosebire de ochii lui Dumnezeu s'a sfiit, când stăpâna sa a voit să-l ducă în ispita păcatului. Nimeni nu era în casă

să-l poată vedea, nici un ochiu omenesc n'ar fi putut mărturisi împotriva lui, și totuși evlaviosul tânăr zice: „*Cum ași putea eu să fac un rău atât de mare și să păcătuiesc împotriva lui Dumnezeu!?*“ (1 Moisi 39, 9).

Să ne întrebăm dar totdeauna: „*Gândesc eu că Dumnezeu mă vede?*“ Să trăim numai ca înaintea ochilor Stăpânului lumii. „*Avraam umbla înaintea (ochilor) lui Dumnezeu*“ (1 Moisi, 17, 1). „*Enoh a trăit în legătură cu Dumnezeu*“ (1 Moisi 5, 22). Umblarea sau traiul de felul acesta va fi odată pentru noi cerul, va fi vederea lui Dumnezeu pe vecie. Să nu grăim nici o vorbă, care să n'o poată suferi și Dumnezeu. Să nu scriem nici un cuvânt, care să nu fie plăcut și lui Dumnezeu. Să nu mergem în nici un loc, unde îngerul păzitor al vieții noastre ar fi silit să se depărteze de noi. Să nu cetim nimic, fără să fim totdeauna gata a zice: „*Iată, Doamne, eu cele bune și de folos mă silesc a le ști și a le urma!*“ Să nu petrecem timpul nici odată în trândăvie, ci să-l folosim așa, încât, dacă în toată clipa Domnul ne-ar întreba: „*ce faci tu?*“, fiecare din noi să poată răspunde: „*Muncesc, Doamne, și mă silesc din toate puterile să împlinesc numai sfânta Ta voie și mă rog: Ispitește-mă, Dumnezeule, și cunoaște inima mea, cercă-mă și cunoaște cărările mele. Și vezi, de este calea fărădelegii întru mine, și mă îndreptează în calea cea vecinică*“ (Psalm 138, 22 și 23)¹⁾.

7. Ajutorul cel mai mare în lupta contra păcatelor.

Ajutorul acesta ni-l dă numai Fiul lui Dumnezeu, Iisus Hristos. Ca să ni-l deie însă, noi trebuie să-L cunoaștem pe Mântuitorul nostru. Câtă vreme ni lipsește cunoștința aceasta, zădarnice rămân toate opintirile de a ne mântui.

Dar trebuie de spus că pe Iisus Hristos nu-L cunoști, dacă știi numai istoria vieții Lui celei sfinte, ci Il cunoști abia atunci, când Il simțеști ca pe cel mai scump și mai sfânt odor al sufletului tău, și mereu năzuiești să-ți îndrepti toate clipele traiului numai după voia Lui. Când știi hotărât că gândești totdeauna, vorbești totdeauna și făptuiești totdeauna numai așa cum vrea Iisus Hristos, atunci poți zice că Il cunoști pe Mântuitorul tău

¹⁾ Cit. „Foaia diecezană“, No. 5 din 1921, pag. 2—4.

și ești prietenul Lui, fiindcă El singur ne asigură: „*Voi prietenii Mei veți fi, de veți face toate câte vă poruncesc vouă*“ (Ioan 15, 14).

Siliți-vă dar, creștinilor, cum zice sfântul apostol Pavel — să-L cunoașteți „*pe Hristos și puterea învierii Lui și părtășia suferințelor Lui, asemănându-vă cu moartea Lui*“ (Filip 3, 10, 11). Întăriți-vă în Iisus Hristos așa, încât să puteți zice ori și când: Numai Hristos este prea puternicul meu Ajutor la toate nevoile, El este pacea și tăria mea, El este viața și mângăierea mea, El este Doftorul și Păstorul meu, Mântuitorul și Dumnezeuul meu!

De ce vă îndemn eu așa de stăruitor la acest lucru? Pentru că în Iisus Hristos avem „*răscumpărarea și iertarea păcatelor. El este chipul Dumnezeului celui nevăzut, născut mai înainte decât toată zidirea. În El au fost făcute toate lucrurile cari sunt în ceruri și pe pământ, cele văzute și cele nevăzute: fie scaune de domnii, fie dregătorii, fie domnii, fie stăpâniri. Toate au fost făcute prin El și pentru El. El este mai înainte de toate lucrurile, și toate se țin prin El. El este capul trupului, adică al Bisericii. El este începutul, cel dintâi născut dintre cei morți, pentru ca în toate lucrurile să fie cel dintâi. Căci Dumnezeu a vrut ca **toată plinătatea Dumnezeirii să locuiască în El. A vrut să împace totul cu Sine prin El, atât ce este pe pământ cât și ce este în ceruri. făcând pace prin El, prin sângele Lui vărsat pe cruce***“ (Colos. 1, 14—21). Numai în Iisus Hristos își află sufletul nostru deplină mulțămire pentru toate trebuințele sale. Noi singuri nu avem nici dreptate, nici pace, nici mângăiere, nici curaj, nici răbdare, nici puterea de a trece nepătați prin răutățile lumii acesteia, Numai în Iisus Hristos avem milă, pace, înțelepciune, dreptate, sfințenie, mântuire. Noi putem face fapte bine plăcute lui Dumnezeu numai atunci, când ne încredem cu totul în Iisus Hristos. Numai așa suntem deplin înarmați și numai așa vom învinge. Adevărata taină a tăriei, a sănătății și înaintării sufletului pe calea binelui este să trăiești numai în Iisus Hristos, să te uiți numai la El și să-ți cauți în El toată puterea. Apostolul Pavel zice: „*Eu toate le pot în Hristos cel ce mă întărește*“ (Filip 4, 13).

Să grijim dar din răspuțeri ca Iisus Hristos să fie comoara cea mai sfântă a sufletelor noastre, și să mergem numai la El, dacă vrem să ajungem la sfârșitul cel bun al vieții. La orice trebuință cel dintâi pas să ni fie îndreptat cătră Hristos. Ni trebuie sfat prietenesc? Hristos ni este cel mai bun prieten, căci El și-a

pus „*viața pentru prietenii Săi*“ (Ioan 15, 13). Ne simțim nevrednici din pricina păcatelor? Să nu ne temem, că Domnul zice: „*De vor fi păcatele voastre ca mohorâciunea, ca zăpada le voi albi, și, de vor fi ca roșeala, ca lâna le voi face albe*“ (Isaia 1, 18). Ne simțim noi slabi de a-L urma pe Hristos? Să n'avem frică, că El ni va da pe Duhul Sfânt ca să locuiască în noi și să ne îndrepte la tot binele și adevărul. Ni pricinuiesc griji multele noastre slăbiciuni? Să nu șovăim de fel, că nu e nici un duh necurat, pe care Iisus Hristos să nu-l poată izgoni, nu e nici o neputință, pe care El să n'o poată vindeca. Și dacă ne-ar neliniști orice îndoieli, să ne scuturăm de ele, că doară Hristos ni spune: „*Veniți la Mine toți cei osteniți și însărcinați, și Eu vă voi odihni pe voi*“ (Mat. 11, 28), și tot El zice: „*Pe cel ce vine la Mine nu-l voi scoate afară*“ (Ioan 6, 37). Iisus cunoaște deplin inima fiecăruia și are milă de orice slăbiciune a noastră. Noi nu vom avea nici o desvinuire, dacă-L vom părăsi pe cel mai bun Prieten al nostru, pe Mântuitorul lumii întregi. Deci, dacă ni e dragă viața și mai ales dacă vrem să ieșim deplin biruitori din lupta în contra tuturor păcatelor și așa să scăpăm de muncile cele vecinice ale iadului, să ne silim a-L cunoaște pe Iisus Hristos cât se poate mai mult și mai bine, și să ni îndreptăm tot traiul numai după voia Lui! ¹⁾).

8. Cunoștința lui Iisus Hristos ni-o chezeșuiește cetirea Bibliei sau a Sfintei Scripturi și îndeobște toată învățătura creștinească.

În Biblie sau în Sfânta Scriptură Iisus Hristos ne întâmpină singur ca Doftorul acela, care ni arată cum să ne vindecăm de păcate și cum putem trece la viața cea fericită de veci. În cartea aceasta sfântă se află tot ce trebuie să știm, ca să avem pace, să ne sfințim și să ne mântuim nu numai în traiul de aici, ci și în cel vecinic.

Prorocul David întreabă: „*Cum își va ținea tânărul curată calea*“ vieții, și răspunde singur: „*îndreptându-se după cuvântul Tău*“, Doamne! (Psalm 118, 9). Iată, că fiecare din noi e dator

¹⁾ Vezi „Foaia diecezană“ cit., No. 1 din 1923, pag. 2 și 3.

de tânăr să-și ție calea vieții curată. Dar noi Români ni-am încredințat mântuirea câteva zecimi de ani numai școlilor de înțelepciune curat omenească și, cu înșelăciunea aceasta, ne-am trezit la urmă așa de bolnavi, încât acuma cu dor așteptăm mângăierea cuvintelor din Sfânta Scriptură: „*Nici iarbă, nici unsoare, ci cuvântul Tău (Doamne) la vindecă toate*“ (Înțel. Sol. 16, 12). Cuvântul acela, unicul leac de deplină însănătoșare, grijesc oameni luminați de ai noștri să-l deie încurând întregului nostru popor. Biblia se tipărește cu zor în București. Ce bucurie va fi atunci, când și fiii și fiicele neamului nostru se vor deprinde *de tineri* a ceti Biblia, cumpărându-și fiecare câte una și nelăsându-se înșelați de vorbele unora, că cartea aceasta ar fi bună numai pentru oamenii cei batrâni. Ce bucurie va fi atunci, când noi Români, și *tineri și bătrâni* vom ceti cartea aceasta sfântă cu nespus de marele folos, că ne vom curăți de leghioanele de păcate cari astăzi ne omoară, vom împlini astfel voia lui Dumnezeu, *sfințindu-ne mereu*, și așa ni vom mântui întreaga viață, și ast vremelnică și cea vecinică! Din Biblie toți dreptii și sfinții lui Dumnezeu și-au adunat pricepere și înțelepciune. Timotei cunoștea cartea aceasta, pe când era încă copil. Deci nimeni să nu desprețuiască cuvântul dumnezeiesc din Biblie, că „*cel ce desprețuiește cuvântul Domnului se pierde, iar cel ce se teme de poruncă va fi răsplătit*“ (Pild. Sol. 13, 13).

Inainte de cetirea Bibliei ne vom ruga mai întâi lui Dumnezeu, ca Duhul Sfânt să ni lumineze ochii minții și să ni ajute a înțelege bine cele ce le cetim. Vom ceti apoi cartea aceasta cu sfințenie, că ea nu-i cuvânt omenesc, măcar că e scrisă de oameni, ci e curat cuvântul lui Dumnezeu, care l-au scris oameni însuflețiți de Duhul dumnezeiesc. Și vom mai ceti Biblia cu credința neclătită că rău e tot ceea ce ea ni spune că e rău, și bine et tot ceea ce ea ni spune că e bine. Rea e orice învățătură care nu se potrivește cu învățătura Bibliei ori a Sfintei Scripturi. Păcătoasă e orice faptă a vieții noastre, dacă ea e împotriva Sfintei Scripturi. De astfel de fapte noi trebuie să ne ferim numai decât. Cetim că regele Ioachim, ascultând cuvintele Sfintei Scripturi, a tăiat toate filele ei și le-a aruncat în foc (Ierem. 36, 23). De ce a făcut el așa? Pentru că adevărul cel vecinic și sfânt nu se potrivea cu viața lui păcătoasă. Iar regele Iosia, „*cum auzi cuvintele legii*“ (dumnezeiești), „*își rupse*“ (de

intristare) „*veșmintele sale*“ (2 Cron. sau Paral. 34, 19). O iubitorilor cetitori, de ați urma și voi lui Iosia și nu lui Ioachim!

Vom ceti apoi Sfânta Scriptură regulat. Asta e calea, pe care putem ajunge să cunoaștem cuvântul lui Dumnezeu cum se cuvine. Ochirea pe fugă în Biblie aduce puțin folos, ea nu ni deschide toate comorile Duhului Sfânt și nu ne face vrednici să purtăm cu vitejie sabia duhului în ceasurile ispitelor. Ne vom înarma însă regulat și necontenit cu armele adevărilor celor sfinte, și atunci încurând vom cunoaște deplin puterea și prețurile lor. Atunci, în clipele ispitelor, aducerile aminte din Sfânta Scriptură se vor îvi înaintea ochilor noștri sufletești ca niște ostași viteji, gata să se arunce în luptă și mai bine să moară, decât să se lase învinși de păcate. Atunci, la vreme de descurajare, vom afla mângăiere în făgăduințele dumnezeiești și, când vom fi zbuciumați de îndoieli, lumina senină a cuvântului celui vecinic va împrăștia toată ceața și pâcla sufletului nostru. Atunci și noi vom putea zice ca prorocul David: „*In inima mea am ascuns cuvintele Tale (Doamne), ca să nu greșesc Ție*“ (Psalm 119, 11). Atunci Biblia, cum zice Solomon „*în umbletele tale te va cârmui, te va păzi în pat și-ți va vorbi la deșteptare*“ (Pild. 6, 22).

De ce stau eu atâta de vorbă despre cetirea Bibliei? Pentru că ne aflăm într'o vreme, când foarte mulți oameni sunt deprinși a ceti, și se tipăresc mulțime de scrieri, deși puține aduc folos. În ziua de astăzi este o adevărată patimă cu tipăritul de cărți, gazete și de felurite scrieri. Ce noroc ar fi, dacă în toate tipăriturile acestea s'ar afla duhul legii creștinești! Dar tocmai asta e nenorocirea cea mare că în cele mai multe din ele stă ascuns veninul Satanei. Bietul om neștiutor le cumpără, le cetește, și așa, pentru banul lui agonisit cu atâta muncă, își otrăvește sufletul, pregătindu-l pentru osânda de veci.

Să ne păzim mai mult decât de foc și decât de orice primejdie de moarte de cetitul scrierilor celor otrăvitoare! Ar fi cea mai mare nenorocire să cetim toate blăstămățiile ce ni ațită simțurile la fărădelegi, și să lăsăm la o parte cărțile cele sfinte și mai ales Biblia, după ce ea va ieși tipărită. Să dăm cinstea cuvenită Sfintei Scripturi în toate zilele vieții noastre! Înainte de a ceti alta ceva, să cetim mai întâi Sfânta Biblie! Și să luăm tare bine sama la ceea ce cetim! Să prețuim orice scrieri numai după duhul legii creștinești. În cari vom afla mai mult duh creștinesc,

acelea sunt cele mai bune; iar în cari vom afla puțin duh creștinesc sau nu vom afla de fel, acelea sunt cele mai rele¹⁾.

În toată învățătura creștinească ni se face cunoscut Iisus Hristos. Să ne folosim dar de toate darurile ce Dumnezeu le-a lăsat Sfintei noastre Biserici. Să mergem regulat la lăcașul Domnului, de câte ori nu suntem împiedecați de greutăți ce nu le putem înlătura. Să ni împlinim datoria asta cu tot deadinsul și să jertfim zilele cele sfinte numai Domnului. Să nu cutezăm a nesocoti Biserica și darurile ei sfințitoare, zicând că nu vedem folosul lor. Numai un nebun ar putea gândi să clădiască o casă, fără să se folosiască de scări și de șchele. Și tot așa numai un nebun ar putea nesocoti Biserica lui Dumnezeu și darurile ei sfințitoare cari sunt unicele scări și șchele, cu ajutorul cărora putem sfârși clădirea mântuirii noastre. Cuvântul dumnezeiesc, care-l auzim prin biserici, are un glas tainic ce, pe nesimțite, grăiește multora, deși ei nu-l primesc în inima lor. Și rar se întâmplă ca glasul acela să nu ne treziască, când auzim cum el muștră păcatele, cum laudă viața sfințeniei, cum îl preamărește pe Hristos și cum osândește lucrurile diavolului. E cu neputință să rămâi nepăsător, ascultând Duminică după Duminică și serbătoare după serbătoare, cum acel glas zugrăvește, în colorile cele mai luminoase, pe de o parte icoana împărăției cerești și a fericirii celei vecinice, iar pe de altă parte icoana deșertăciunii și a zădărniceii tuturor zbuciumărilor lumești. E cu neputință să te arunci în un traiu destrăbălat și urât, câtă vreme mereu auzi glasul acela care te cutremură și te înfioară. Cuvântul dumnezeiesc îi scutește pe mulți de temniță și de spânzurătoare, deși, numai din pricina lor, nu-i scutește și de iad.

Să răspingem toată pricina care ne-ar ademeni să nu cinștim zilele cele sfinte. Căci, începând a necinști acestea zile, încurând ne vom desgusta și de Sfânta Biserică. Încetând a merge la Sfânta Biserică, vom înceta a ceti și cartea lui Dumnezeu, Sfânta Scriptură sau Sfânta Biblie, și, necetind cartea aceasta, pe încetul nu-L vom mai cinști nici pe însuși Dumnezeu. Iată că cine începe a nu mai avea Duminică și serbătoare, acela sfârșește cu aceea că îl pierde și pe Dumnezeu și, pierzându-L pe Dumnezeu, se'nțelege că se pierde și pe sine însuși.

¹⁾ Vezi „Foaia diecezană“ cit. din 1921, No. 3, pag. 2 și 3.

Folos nespus de mare avem, dacă cinstim Duminicile și serbătorile. Folosul acela ni-l spune Sfântul Duh prin rostul pro-rocului Isaia așa: „*De vei întoarce piciorul tău în zilele cele sfinte, ca să nu faci plăcerea ta în sfânta Mea zi, și vei numi zilele acelea gingașe și sfinte Dumnezeului tău, și le vei cinsti, neurmând căile tale, nefacând plăcerea ta, nici bolborosind vorbe deșerte — atunci te vei desfăta întru Domnul tău, și Eu te voi face să te sui pe înălțimile (bunătăților) pământului*“ (58, 13, 14). Un lucru e hotărât știut, anume că purtarea noastră în zilele cele sfinte dovedește în chipul cel mai lămurit pregătirea noastră pentru călătoria la cer. Traiul nostru din acestea zile închipuiește traiul ceresc și este o părțică din el. Cine crede că zilele sfinte sunt menite pentru plăcerea sa, acela poate fi deplin încredințat că inima lui trebuie numai decât să se schimbe cu totul¹⁾.

9. Rugăciunea și puterea ei.

Să nu uităm că rugăciunea este cel dintâi pas pe calea pocăinței. Și fiecare trebuie să rămâe uimit de puterea uriașă, pe care Duhul Sfânt o dă oamenilor prin rugăciune. În ziua învierii, seara, „*ușile erau încuiate, unde ucenicii (Domnului) erau adunați pentru frica Jidovilor*“ (Ioan 20, 19). Iar după ce au primit pe Duhul Sfânt, aceiași ucenici au ieșit, cu cea mai mare îndrăzneală, înaintea norodului jidovesc adunat în Ierusalim la serbarea Rusaliilor „*din tot neamul de sub cer*“, și au cuvântat astfel, încât „*toți se spăimântau și se mirau, zicând unul cătră altul: au nu sunt aceștia ce grăiesc toți Galileeni? Și cum auzim noi fiecare limba noastră, în care ne-am născut?*“ (Fapt. ap. 2, 5, 7). Aceiași ucenici „*și-au ridicat glasul*“, îndemnând: „*Pocăiți-vă și să se boteze fiecare din voi în numele lui Iisus Hristos spre iertarea păcatelor, și veți lua darul Sfântului Duh*“, și au grăit cu atâta putere, încât „*în ziua aceea s'au adaos suflete ca la trei mii*“, adecă cam trei mii de Jidovi s'au făcut creștini (Fapt. ap. 2, 14, 38, 41). Puterea Duhului Sfânt i-a înzestrat pe apostoli nu numai cu darul de a grăi în felurite limbi, ci li-a dat și curajul leului, mântuindu-i cu totul de frica de oameni, de care erau cuprinși mai înainte, ba, după cum ni dovedește întreaga lor viață, avântându-i și până la înălțimea aceea, unde omul, ca unealtă

¹⁾ Vezi „Foaia diecezană“ cit., No. 6 din 1921, pag. 1—3.

pentru preamărirea lui Dumnezeu și mântuirea fraților, cu bucurie și cu dragoste privește chiar în fața morții sale nefirești. Puterea Duhului Sfânt, a cărui „roadă este dragostea, bucuria, pacea, îndelunga răbdare, facerea de bine, credința, blândețele, înfrânarea poftelor“ (Galat. 5, 25), a arătat incurând cea mai frumoasă icoană a vieții cerești între credincioșii lui Hristos de pe pământ, căci cetim: „Iar mulțimea celor ce credeau era o inimă și un suflet, și nici unul nu zicea că este ceva al său din cele ce le avea, ci era lor toate de obște. Și cu mare putere mărturisiau apostolii de învierea Domnului Iisus, și mare dar era între ei toți. Și nimeni nu era lipsit între ei, că toți, cari aveau țarine sau case, vânzându-le, aduceau prețurile celor vândute și le puneau la picioarele apostolilor, și se împărția fiecăruia, după cum fiecare avea lipsă“ (Fapt. ap. 4, 32—36).

Unde ai mai auzit sau ai mai văzut, cetitorule, minunea, ca toți creștinii dintr'un loc să-și vândă țarinile și casele și prețurile celor vândute să fie spre folosul tuturor, fără deosebire de săraci ori bogați? Unde ai mai văzut minunea ca, dintre toți creștinii dintr'un loc, nici unul să nu zică că este ceva al său din cele ce le are, ci toate averile lor să fie ale obștei întregi? Unde ai mai văzut minunea, ca toți oamenii dintr'un loc să fie „o inimă și un suflet“ prin legătura celei mai depline și mai sfinte iubiri, care e singurul chiag de mântuire al creștinilor!? Vezi, numai puterea Duhului Sfânt, dobândită prin rugăciune, e în stare să facă minuni de acestea.

Dar sunt dovezi, cetitorule, că rugăciunea, cârmuită de puterea Duhului Sfânt, face minuni nu numai în sufletul omenesc, ci și în afară de el. Prin rugăciunea lui Avraam s'a mântuit nepotul său Lot cu cele două fiice ale sale de focul care a mistuit orașele Sodoma și Gomora (Fac. 19, 29, 30). Prin rugăciunea lui Avraam „a însănătoșit Dumnezeu pe Avimeleh și pe muierea lui și pe slujnicile lui“ (Fac. 20, 17), „Isaac s'a rugat Domnului pentru Reveica, muierea sa, că era stearpă, și l-a ascultat pe el Dumnezeu“ (Fac. 25, 21). Prorocul Moisi, rugându-se la lacul Mera, Domnul i-a arătat un lemn, pe care el l-a băgat în apă și s'a îndulcit apa cea amară (Ieșirea 15, 25). Tot Moisi a stors, prin rugăciune, apă din stânca Horiv (Ieșirea 16). Core, Datan și Aviron împreună cu 250 de bărbați s'au sculat împotriva lui Moisi și a lui Aron. Rugându-se Moisi Domnului, „s'a deschis

pământul și i-a înghițit pe ei . . . și foc a ieșit dela Domnul și i-a mâncat pe cei 250 de bărbați (Numer. 16). Prin rugăciunea lui Iisus Navi Israiltenii au bătut pe cinci împărați, asupra oștilor cărora „*Domnul a aruncat pietre mari de grindine . . . și mai mulți au fost cei ce au murit de pietrele cele de grindine, decât cei uciși de săbiile fiilor lui Israel*“. Rugăciunea aceluiași Iisus Navi a oprit pe loc soarele și luna, de „*nu au mers spre apus cu sfârșitul unei zile, și nici mai înainte, nici după aceea n'a fost zi ca aceasta ca să asculte Domnul de cuvântul omului*“ (10, 13 și 14). Prorocul Samuil zice către norod: „*Acum stați și vedeți lucrul acesta mare, care-l va face Domnul în ochii voștri. Au nu este astăzi secerișul grâului? Voiu chiema pe Domnul și va da tunete și ploaie și veți vedea că mare este răul vostru . . . Și a chemat pe Domnul și a dat Domnul tunete și ploaie în ziua aceea, și s'a temut foarte norodul de Domnul și de Samuil*“ (1 Impăr. 12, 16—19). Prin rugăciune prorocul Ilie a încuiat cerul, de n'a plouat trei ani și șase luni, apoi a adus iarăși ploaia pe pământ, și tot prin rugăciune a înviat pe fiul văduvei din Sarefta Sidonului, și a pogorât asupra jertfei sale „*foc dela Domnul din cer care a mistuit jertfa și lemnele și apa cea din groapă și pietrele și lutul*“ (3 Impăr. c. 17 și 18).

În orașul Ioppe apostolul Petru, „*îngenunchind, s'a rugat și, întorcându-se către trupul (cel mort al Travitei) a zis: „Tavita, scoală, iar ea a deschis ochii*“ (Fapt. ap. 9, 40). Cu puterea Duhului Sfânt, primită prin rugăciune, același apostol a vindecat, în Lidda, pe un anume Enea care zăcea de opt ani în pat, rostind numai cuvintele: „*Enea, să te vindece Iisus Hristos, scoală-te și-ți așterne ție! Și îndată s'a sculat*“ (Fapt. ap. 9, 33—35). „*Și puteri nu mici făcea Dumnezeu prin mâinile lui Pavel. Așa cât și peste cei neputincioși se aducea dela trupul lui șterguri de sudori sau ștergătoare, și se depărta dela ei boalele, și duhurile cele rele ieșiau dela ei*“ (Fapt. ap. 19, 11, 12).

La ce ași urma mai departe?

Cetitorule, când vezi aieva cu ochii că rugăciunea, însoțită de puterea Duhului Sfânt, vindecă toate neputințele și neajunsurile omenești, biruiește puterile firii, ale duhurilor necurate și chiar ale morții, oare te mai poți tu lăsa furat de somnul nepăsării, de a nu te ruga lui Dumnezeu? Când știi hotărât și vezi aieva cu ochii că, fără uriașa putere a rugăciunii, dată

nouă de mila dumnezeiască, sufletul nostru, deși suflă, totuși aievea este mort și de fel nu poate nădăjdui să se mântuiască, oare te mai poți tu lăsa furat de somnul nepăsării să nu te rogi „*Împăratului ceresc, Mângăitorului, Duhului adevărului . . . Vistierului bunătăților și Dătătorului de viață, ca să se sălășluiască în tine, să te curățiască de toată întinăciunea și să-ți mântuiască sufletul!*?” Oare te mai poți lăsa furat de somnul de moarte al nepăsării să nu te rogi necurmat: „*Ispițește-mă, Dumnezeule, și cunoaște inima mea, cercă-mă și cunoaște cărările mele și vezi, de este calea fărădelegii în mine, și mă îndreptează în calea cea vecinică!*?” (Psalm 138, 22, 23). Eu cred, cetitorule, că, chiar dacă n'ai fi avut deprinderea să te rogi Domnului, de acum înainte nici odată nu poți fi în stare să te lași furat de acest somn de moarte al nepăsării, ci vei zice cu toată hotărârea:

Ingriji-voiu, țără preget
Să nu mă mai fure somnul,
Ci mereu să-mi plec genunchii
Și-a mea inimă spre Domnul!¹⁾

10. Folosul rugăciunii.

Cetitorule, dacă nu numai vei zice, ci vei și face cum zici, adecă dacă mereu îți vei pleca genunchii și inima la rugăciune spre Domnul, vei dovedi deplin că îți iubești cu adevărat și viața trupului și a sufletului. De ce? De oarece vei dovedi că frica cea mai mare o ai de dinții de leu ai păcatelor cari omoară sufletele oamenilor. Cuprins de frica aceasta, ca de cea mai mare primejdie, tu vei știe că zădarnică e orice rugăciune a ta și orice plecare a genunchilor înaintea Domnului, dacă te simțеști pătat cu păcate, fiindcă, „*Dumnezeu pe păcătoși nu-i ascultă*” (Ioan 9, 31). Și așa silit vei fi să cerci cu de-amăruntul toate păcatele tinerețelor tale și să te pocăiești și să te curățești de ele; silit vei fi să ai cea mai mare groază de păcate în toată clipa ce-o trăiești, și numai cu trup și suflet cu totul curat să te rogi Domnului. Silit vei fi să te ferești ca de cea mai mare primejdie de moarte de necurăția trupului tău, știind că „*faptele*

¹⁾ Cf. C. Morariu „Foaia Institutului biblic românesc”, No. 2, anul 1913, p. 14, 15.

trupului sunt: preacurvia, curvia, necurăția, fapta de rușine“ (Galat. 5, 19) că „*preacurvarul... își câștigă perirea sufletului său*“ (Pild. Sol. 6, 32), că „*pe curvari și pe preacurvari îi va judeca Dumnezeu*“ (Evrei 13, 4), și „*partea lor și a spurcaților în cuptorul cel ce arde cu foc și cu piatră pucioasă, care este moartea cea de a doua*“ (Apoc. 21, 8). Silit vei fi să te ferești de păcatul de moarte al mândriei sau sumeției sau îngâmfării sau trufiei, care este cel dintâi păcat din lume, „*începutul păcatului*“ (Is. Sir. 10, 13) și izvorul tuturor răutăților. Silit vei fi să te ferești de păcatul de moarte al iubirii de argint, care chiar unui apostol i-a pricinuit moartea prin spânzurătoare. Silit vei fi să te ferești de păcatul de moarte al pizmei, știind că „*prin pizma diavolului a intrat moartea în lume*“ (Înțel. Sol. 2, 24), și pizma numai moarte împrăștie între oameni. Silit vei fi să te ferești de păcatul de moarte al necumpătării sau îmbuibării sau nesațiului, știind că „*pentru nesațiu mulți au perit*“ (Is. Sir. 37, 34). Silit vei fi să te ferești de păcatul de moarte al mâniei, știind că „*mânia omului nu lucrează dreptatea lui Dumnezeu*“ (Iacob 1, 20). Silit vei fi să te ferești de păcatul de moarte al lenei, de oarece „*căile celor ce șed fără de lucru sunt așternute cu spini*“ (Pild. Sol. 15, 20) și „*leneșul este asemenea baligei din gunoi — tot cel ce o va ridica își va scutura mâna*“ (Is. Sir. 22, 2).

Păcate de moarte sunt și: *uciderea de bună voie*, adică dacă cineva de bună voie face moarte de om; *sodomia* ori acea cumplită desfrânare trupească, pentru care Dumnezeu a ars cu ploaie de foc și de pucioasă orașele Sodoma și Gomora; *asuprirea văduvelor, a orfanilor și a săracilor și oprirea sâmbriei sau plății lucrătorilor*. Acestea patru păcate se numesc și *strigătoare la cer*, fiindcă Sfânta Scriptură zice de dânsese că strigă la cer și cer răsplătire dela Dumnezeu.

Mai departe tu păcătuiești de moarte, dacă *te încrezi cu sumeție în mila lui Dumnezeu*, dacă *perzi nădejdea în mila lui Dumnezeu* (cum a făcut vânzătorul Iuda care, în loc să se pocăiască, s'a spânzurat), dacă *te împotrivești adevărurilor credinței creștine* (cum fac toți adventiștii, sabatarii și rătăciții din neamul nostru), dacă *te lepezi de Biserica lui Hristos*, dacă *cu îndărătnicie petreci în păcate până la moarte și dacă urgisești Biserica lui Hristos*. Acestea șase păcate se numesc *păcate împotriva Duhului Sfânt*.

Cele 17 păcate, înșirate până aici, se numesc *păcate grele* ori *de moarte*, pentrucă făcându-le omul și nepocăindu-se de ele înainte de moarte, asânda vecinică îl așteaptă.

Dar cine poate număra mulțimea tuturor păcatelor? Tu păcătuiești, dacă *poruncești altora să facă ce este păcat*, dacă *îi sfătuiești pe alții la făptuirea celor oprite*, dacă *poștești ori îndemni pe cineva la păcat*, dacă *te învoiești cu păcatele altora*, dacă *îl lași nemustrat pe păcătos*, dacă *nu cauți să-l îndrepti*, dacă *îu tăinuiești și-l aperi*, dacă *lauzi păcatele altora și li dai, în ori ce chip, pricină să păcătuiască*. Tu păcătuiești, dacă nu arăți cinstea cuvenită capului Statului, dregătorilor lui, învățătorilor, preoților, episcopilor, povățuitorilor, nașilor, nunilor, binefăcătorilor și tuturor celor mai bătrâni ori într'o slujbă mai mare decât tine. Tu păcătuiești, dacă *îl bați ori îl stâlcești pe un om fără vină*, dacă *bei băuturi stricacioase și faci orice lucru, cu care slăbești puterea trupului tău și scurtezi viața ta ori a altora*. Tu păcătuiești, dacă *hoțește răpești avere străină, ori furi în taină, ori ascunzi lucruri aflate în orice loc, ori împrăștii în desfătări avuția ta*. Tu păcătuiești, dacă *spui neadevăruri, ori dai mărturie mincinoasă, ori înegrești, clevețești și învinovești pe alții, ori îi grăiești de rău și cauți toate chipurile să hulești cinstea și numele cel bun al aproapelui*. Tu păcătuiești, dacă *nu înfrânezi poftele ochilor tăi, ale trupului tău, ale inimii și voiei tale*, dacă *nu-l saturezi pe cel flămând, nu-l îmbraci pe cel gol, nu potolești setea celui însetat, nu-l primești pe cel străin, nu te duci la cei bolnavi și la cei din închisori să-i mângăi, nu-ți faci milă să-i înmormântezi pe săracii cei morți, nu-l îndrepti pe cel ce greșește, nu-l înveți pe cel neștiutor, nu-l sfătuiești pe cel ce stă la îndoială, nu te rogi lui Dumnezeu pentru orice om nevoiaș ori cuprins de vre-o patimă, nu-l mângăi pe cel întristat, nu răbzi cu bărbație creștinească asupra și prigonirile dușmanilor tăi, și nu ierți celor ce ți-au greșit, ci cauți numai decât să te răzbuni asupra lor*. Mai pe scurt tu păcătuiești cu tot gândul, cu tot cuvântul și cu toată fapta ce nu se potrivește cu iubirea de Dumnezeu, cu iubirea de tine însuși și cu iubirea aproapelui tău ¹⁾.

¹⁾ Ibid. p. 15, 16.

11. Pregătirea pentru trecerea la vecinicie.

La întrebările de mai la vale toți înțelepții, trecuți numai prin școlile lumești, nu pot răspunde *nimic*, iar înțelepciunea Sfintei Scripturi ne învață a răspunde așa :

Ce suntem noi? „*Fiii Tatălui celui din ceruri*“ (Mat. 5, 45), dacă ni petrecem viața de aici în sfințenie, că, „*de nu vă veți pocăi, toți veți peri*“ (Luca 13, 5).

De unde venim? Dela Dumnezeu — „*izvorul vieții*“ — (Ieremie 17, 13).

La ce trăim? Ca să împlinim „*voia lui Dumnezeu : sfințirea*“ noastră (1 Tes. 4, 3) „*în toată viața*“ (1 Petru 1, 15), și să fugim „*de păcat ca de fața șarpelui*“, că „*dinți de leu sunt dinții lui, cari omoară sufletele oamenilor*“ (Iis. Sir. 21, 2, 3). „*Pacea să urmați cu toții și sfințenia, fără de care nimeni nu va vedea pe Domnul*“ (Evrei 12, 14).

Care este în lumea aceasta rostul suferințelor noastre? Pătîmind aici orice neajunsuri în râvna noastră după sfințenie, ni se făgăduiește : „*Năcazul nostru de acum, curând trecător și ușor, lucrează în noi vecinică și peste măsură mare mărire*“ (2 Cor. 4, 17), că „*cele ce ochiul n'au văzut, și urechia n'au auzit și la inima omului n'au intrat, acelea le-a gătit Domnul celor ce-l iubesc pre El*“ (1 Corint. 2, 9).

Unde ne ducem? Hotărît că la „*viața (cea fericită) de veci*“, ori la „*munca de veci*“ (Mat. 25, 46), fiecare „*după faptele sale*“ din viața de aici (Rom. 2, 6)¹⁾.

„*Anii vieții noastre se ridică la șaptezeci, iar pentru cei mai tari la optzeci; și lucrul, cu care se mândrește omul în timpul lor, nu este decât trudă și durere, căci trece iute și noi sburăm*“ (Psalm 90, 10). Sburăm spre ușa morții, prin care meniți suntem să intrăm în viața ce ni-am pregătit-o în pribegia ast pământescă. Da, spre ușa morții, căci „*este rânduit oamenilor odată să moară*“ (Evrei 9, 27) și „*toți mor în Adam*“ (1 Cor. 15, 22). și „*este oare vre un om care să poată trăi și să nu vadă moartea, care să poată să-și scape sufletul din locuința morților?*“ (Psalm 89, 48).

¹⁾ Vezi C. Morariu „Foaia Institutului biblic românesc“, anul 1913, No. 2, pag. 4.

Noi ne pregătim bine pentru trecerea la vecinicie, dacă mereu ne ferim de păcate și ne sfințim toată viața pământească cu mijloacele date de Fiul lui Dumnezeu. Sfințindu-ne astfel, Iisus ni făgăduiește nu numai însutirea puterilor în traiul de aici (Marcu 10, 30), ci se și roagă: „*Părinte, pe cari i-ai dat Mie, vreau ca, unde sunt Eu, și ei să fie cu Mine, ca să vadă mărirea Mea care Mi-ai dat-o Mie*“ (Ioan 17, 24).

Virtutea cea dintâi și cea mai mare în viața creștinească este *iubirea sau dragostea*. Despre această virtute iată ce ni spune Sfânta Scriptură: „*Dumnezeu este (însăși) iubirea*“ (1 Ioan 4, 9). Iubirea este „*cea mai mare poruncă*“ a legii creștinești (Mat. 22, 36). Iubirea este puntea care ne duce la împreunarea cu Dumnezeu „*în viața cea fericită de veci*“. Dovadă: „*Un învățător al legii s'a sculat să-L ispitiască pe Iisus și I-a zis: Învățătorule, ce să fac ca să moștenesc viața cea vecinică? Iisus i-a zis: ce este scris în lege, cum citești în ea? El a răspuns: Să iubești de Domnul Dumnezeul tău cu toată inima ta, cu tot sufletul tău, cu toată puterea ta și cu tot cugetul tău, și pe aproapele tău ca pe tine însuși. Bine ai răspuns, i-a zis Iisus, fă așa și vei avea viața vecinică*“ (Luca 10, 25—29).

Omul, care cu tot sufletul îl iubește pe Dumnezeu, nici o clipă n'are liniște, dacă se știe întinat cu păcate, ci, ca femeia cea păcătoasă din sfânta Evanghelie, aleargă la picioarele lui Iisus și le udă cu lacrimile sale, adevărat cu mare părere de rău își mărturisește păcatele și se curăță de dânsule cu prea sfântul trup și sânge al Mântuitorului Hristos. Sufletul cu adevărat iubitor de Dumnezeu caută necurmat să-și păstreze nevinovăția și sfințenia împotriva tuturor ispitelor lumii, ale trupului și ale diavolului. El se silește să-și potriviască voia numai după voia lui Dumnezeu, el năzuiește să fie tot mai deplin și să facă orice faptă numai de aceea, pentru că Dumnezeu așa voiește.

„*Cine nu iubește rămâne în moarte*“ (1 Ioan 3, 14), iar „*cine rămâne în iubire rămâne în Dumnezeu și Dumnezeu într'în-sul*“ (1 Ioan 4, 16). Cine îl iubește pe Dumnezeu nu poate păcătui, și chiar de are frică de oarecari păcate că nu s'a pocăit de dânsule, iubirea de Dumnezeu le acopere, „*căci iubirea acopere mulțime de păcate*“ (1 Petru 4, 8). Iisus a zis despre femeia cea păcătoasă: „*Iartă-se păcatele ei cele multe, pentru că mult a iubit*“ (Luca 7, 47).

Am arătat aice la urmă pe scurt, cum trebuie să fie pregătirea noastră pentru trecerea la vecinicie. Ferice de toți cei ce urmează calea aceasta în decursul vieții pământești. Sufletul lor poate aștepta în toată liniștea să se despărțiască de trup.

12. Moartea.

Moartea este despărțirea sufletului de trup. Sfântul Ioan Gură de aur scrie despre dânsa așa: „*Moartea este cumplită și spăimântătoare pentru toți cei ce nu cunosc bunătatea și înțelepciunea lui Dumnezeu, pentru toți cari nu cunosc viața viitoare, cari privesc moartea ca sfârșitul ființei noastre; pentru ei, de sigur, moartea este cumplită și singur numele ei este pricinuitoare de moarte. Dar pentru noi, cari din mila lui Dumnezeu am învățat a cunoaște înțelepciunea Sa tainică și cari privim moartea ca o călătorie, noi nu trebuie să tremurăm, ci să ne bucurăm, căci părăsim această viață trecătoare și mergem la o alta cu neasămănare mai bună, care este nesfârșită*“¹⁾.

„Doamne“ — strigă sfântul Vasile cel Mare — „*pentru robii Tăi cei ce părăsesc trupul și vin la Tine nu-i moarte: moartea nu e decât o trecere de la întristare la fericire, lângă Tine se găsește pacea și bucuria*“ (Rugăciune de seară). Așa dar, fraților și surorilor, fiți liniștiți, moartea nu este o încetare cu totul a vieții. Sufletul urmează a trăi într'o lume, unde toți vom merge. Să zicem dar aceleia sau aceluia ce a murit în Domnul nostru Iisus Hristos, nu rămas bun, ci la revedere, scumpule soț, scumpă soție; la revedere bunii noștri părinți, la revedere fratele nostru sau sora noastră, la revedere!²⁾

Despre ceea ce ce petrece în clipa, când sufletul se desparte de trup, sfântul Teodor Studitul zice: „*Îngerii cei buni și cei răi se înfățișează înaintea sufletului. Vederea acestor din urmă pricinuieste sufletului o tulburare nesfârșită, dar el găsește mângâiere în vederea și protecția îngerilor celor buni. Faptele bune ale omului și cugetul curat sunt în acel moment un mare ajutor și o mare bucurie pentru dânsul. Ascultarea, umilința, faptele bune și răbdarea sunt sprijinul sufletului, care se urcă către Domnul într'o mare bucurie și însoțit de îngerii cei buni — pe-*

¹⁾ Vezi opera cit. „Viața repausaților noștri“..., pag. 15.

²⁾ Ibid. pag. 28.

când sufletul plin de patimi și de păcate este dus de demoni în iad, unde va suferi vecinic“¹⁾

Sufletele dreptilor, după ce s'au despărțit de trup, sunt primite de îngeri cari le păzesc și le duc în locuri pline de lumină și de fericire. Sufletele acelea, cum zice sfântul Efrem Sirul, „*simțesc o mare bucurie de a fi chemate să iasă din trup și să între în repaosul cel vecinic“²⁾*.

Este dar adevărată vorba prorocului David că „*scumpă este înaintea Domnului moartea cuvioșilor Lui* (Psalm 115, 5), și vorba lui Iisus Hristos: „*Cel ce crede în Mine, de va și muri, va trăi, și tot cel ce trăiește și crede în Mine nu va muri în veci*“ (Ioan 11, 25, 26). Pe de altă parte adevărată este și vorba: „*Cumplită e moartea păcătosului*“ (Psalm 33, 20). Sufletul păcătosului, chiar în clipa ieșirii sale din trup, este primit de duhurile rele, cărora li-a slujit în viața sa pământească și cu cari va trebui să se uniască pe vecinicie. Iată ce zice sfântul Macarie Alexandrinul despre moartea păcătosului: „*O mare taină se face când sufletul păcătosului părăsește trupul. O armată de demoni și de puteri întunecoase îl încunjură pe acel suflet și-l duc în locurile lor. Și nu trebuie să ne mirăm de aceasta. Dacă omul, fiind încă pe pământ, a dat ascultare demonilor și s'a făcut robul lor, el cade cu atâta mai mult în puterea lor când părăsește această lume“.*

Despărțirea de trup — zice sfântul Efrem Sirul — întristează foarte pe păcătosul ce vede înaintea lui viața sa neîngrijită cu fructele sale amare. Ce căință nu va cuprinde atunci inima aceluia care n'a gândit la mântuirea sa aice pe pământ³⁾.

13. Unirea vecinică a sufletelor.

Înțelepciunea înțelepciunilor o aflăm în Sfânta Scriptură. Iată, cum ne mângăie ea în durerile cele mai amare: „*Veselia inimii este viața omului, și bucuria omului este îndelungarea zilelor lui. Iubește-ți sufletul și mângăie inima ta, și departe de la tine gonește întristarea, că pe mulți i-a omorât întristarea și nu este folos în ea*“ (Înțel. Sir. 30, 22—25). Prin urmare orice amărăciune sufletească ni scurtează firul vieții, și cine se lasă amă-

¹⁾ Ibid. pag. 19.

²⁾ Ibid. pag. 23.

³⁾ Ibid. pag. 24.

git de acest protivnic, acela face un păcat de moarte, un fel de sinucidere. Noi nu avem deci voie să ne amărâm, chiar de am pierde și cea mai scumpă ființă, pentru că L-am supăra pe Dumnezeu care toate le pune la cale sau le lasă numai să se întâmple *spre binele nostru*, și am tulbura și liniștea celor răposați cari știu starea celor rămași în urma lor și sigur se măhnesc de măhnirea lor.

Sfântul Ioan Gură de aur zice: „*Nu numai nu trebuie nici să plângem, nici să ne întristăm de moartea celor ce ni sunt scumpi, ci din contra trebuie să ne bucurăm. Dacă cel ce a murit era un om cu virtute, un bun creștin, noi nu trebuie să-l plângem, ci să ne bucurăm de moartea sa, fiindcă el a purtat cu răbdare povara vieții pământești și acum se odihnește în Hristos, pentru care mai mult sau mai puțin a suferit, păzind și apărând adevărul. Iar dacă răposatul este un păcătos, noi încă nu trebuie să-l plângem, ci să ne bucurăm de aceea că răutatea lui nu va mai crește. Trebuie să plângem nu moartea sa, ci păcatele ce le-a făcut. Plângând pentru păcatele lui, cei vii sunt datori a crede cu tărie în Acela care a ridicat păcatele a toată lumea și prin urmare și ale răposatului nostru. **Rugăciunea, milostenia, jertfa cea fără de sânge pot mult pentru soartea păcătosului din lumea cea vecinică**“¹⁾).*

Un preot pierdu în anul al 16-lea al căsătoriei pe înțeleapta și virtuoasa sa soție, cu care, după vorba apostolului, era „*un trup și un suflet*“ (Efes. 5, 31). Preotul fu cuprins de așa o întristare, încât se deprinse a fi pătimaș la băut vin, până ce soția sa i se arătă în vis și îi zise: Prietenul meu, ce faci tu? Tu ai ales o cale foarte primejdioasă, care te va face să pierzi stima oamenilor și, ceea ce este încă mai rău, Dumnezeu îți va lua harul care totdeauna a fost asupra casei noastre. Tu ai o stare, în care cea mai mică pată pare a fi grozavă și se vede din toate părțile; tu ai șase copii mici, pentru cari trebuie să fii și tată și mamă. Crezi tu oare că viața ta, vrednicia ta, cinstea ta nu era de trebuință decât pentru soția ta? Cugetă bine la toate acestea, te rog, prietene, și iarăși te rog. Cugetă la starea ta și grăbește-te de a părăsi această cale nenorocită ce ai apucat-o cu atâta ușurință, spre marea mea măhnire. Tu te în-

¹⁾ Ibid. pag. 112.

tristezi de despărțirea noastră, dară vezi bine că legătura dintre noi nu e nici decum ruptă; noi putem încă și acum să fim uniți sufletește și pentru totdeauna în viața viitoare în sinul lui Avraam, dacă ne vom face vrednici de aceasta. Tu te plângi de golul ce s'a făcut în inima ta; sileștete a umplea acel gol prin iubirea de Dumnezeu, prin iubirea fiilor și a fraților tăi. Nutrește-ți sufletul cu pâinea îngerilor, cum numiai tu cuvântul lui Dumnezeu, cu care ne nutriai... Roagă-te pentru mine, pentru tine, pentru copiii noștri și pentru sufletele ce-ți sunt încredințate ¹⁾).

Iată și alte dovezi, cum se unesc sufletele în vecinicie: Și Dumnezeu zise lui Avraam: „*Tu vei merge în pace la părinții tăi*“ (Facerea 15, 15), adică sufletul tău se va uni, după trecerea din viața aceasta, cu sufletele rudelor tale moarte. Și mai cetim: „*Și Avraam a murit... și a fost adaos la poporul său*“ (Fac. 25, 8). Tot așa și „*Isaac a fost adaos la poporul său*“ (Fac. 35, 29). Patriarhul Iacob strigă la moartea fiului său Iosif: „*Plângând mă voi pogorî la fiul meu în locuința morților*“ (Fac. 37, 35).

Pentru a alina durerea celor ce au pierdut pe iubiții lor prin moarte, sfântul Ioan Gură de aur scrie: „*Dacă trupul este supus putrejunii, noi nu trebuie să fim întristați de aceasta, ci să ne bucurăm că numai ceea ce este vremelnic se nimicește prin moarte. Adă-ți aminte că această gură, acum închisă, va vorbi într'o zi mult mai bine, că acești ochi închiși vor vedea mult mai bine și mai mult, că acestea picioare se vor urca într'o zi pe nouri* (1 Tesal. 4, 17), *că acest trup peritor se va îmbrăca cu nemurire și tu vei vedea pe rudenia ta*“. Auziți bine, voi cei ce plângeți, veți vedea pe rudele voastre mai bune și mai luminoase. Căci „**nu plângeți**“ — zice Domnul — „**răposatul ori răposata n'a murit, ci doarme**“ (Luca 8, 52). „*Nu vă întristați* — zice apostolul Pavel — „*ca ceilalți cari n'au nădejde... Că însuși Domnul, la un semn dat, la glasul unui arhanghel și la sunetul trâmbiței lui Dumnezeu Se va pogorî din cer, și întâi vor învia cei morți în Hristos. Apoi, noi cei vii, cari vom fi rămași pe pământ, împreună cu dânsii (cu cei morți înviați) vom fi răpiți în nori, ca să întimpinăm pe Domnul în văzduh, și așa vom fi totdeauna cu Domnul. Mângăiați-vă dar unii pe alții cu aceste cuvinte*“ (1 Tesal. 4, 14—18).

¹⁾ Ibid. p. 82 și 83.

Și sfântul Efrem Sirul mărturisește despre unirea și împreună locuință a fiecăruia în viața viitoare cu rudele sale, cu cei de aproape și cu prietenii săi.

Sfântul Ciprian zice : „*Un mare număr de mult iubiții noștri părinți, frați, copii ne vor primi acolo sus ; o mulțime întreagă și numeroasă, acei ce sunt acum asigurați de nemurirea lor, dar cari se îngrijau de mântuirea lor, se vor grăbi a veni înaintea noastră spre a ne vedea și a ni face o bună primire. Ce strașnică bucurie obștească pentru ei și pentru noi !*“ („Viața“ cit. p. 280).

14. Starea sufletelor după moarte și ajutorul ce li se poate da sufletelor păcătoase.

Indată după moarte sufletele sunt judecate, de au lucrat bine sau rău în viața lor pământească. Aceasta ni-o spune sfântul apostol Pavel așa : „*Rânduiește omenilor să moară, iar după aceea vine judecata*“ (Evrei 9, 26). Zice și părintele Augustin : „*De tot dreptă și mântuitoare este credința că sufletele se judecă îndată ce ies din trupuri, mai înainte de judecata aceea, când ele se vor judeca în trupurile cele înviate*“.

Așa dar sufletele după moarte se judecă de două ori, întâia oră după ieșirea lor din trupuri și a doua oră se vor judeca după a doua venire a lui Iisus, precum zicem în „*Crezul*“ nostru : „*Și iarăși va să vie cu mărire să judece viii și morții*“. La judecata întâia „*sufletele dreptilor sunt în mâna lui Dumnezeu și nu se va atinge de dânsule muncă*“ (Ințel. Sol. 3, 1), iar sufletele celor urgișiți se duc în locul de osândă al urgiei lui Dumnezeu. Biserica noastră ne învață dară „*să credem că sufletele celor răposați petrec ori în fericire ori în muncă, adecă după faptele lor. Ele trec îndată după despărțirea lor de trup ori la bucurie, ori la durere și întristare. Dar ele nu au nici deplină fericire nici deplină muncă, căci deplină fericire sau muncă va primi fiecare după învierea cea de obște, când sufletul va fi împreunat cu trupul, cu care a viețuit împreună, făcând ori bine ori rău*“ ¹⁾).

Singuri răposații cei păcătoși nu mai pot face nimic ca să se mântuiască, Lor li pot ajuta încă numai cei vii de pe pământ prin **milostenii**, prin **rugăciuni** și **mai ales prin jertfa**

¹⁾ Cf. Comoroșan, Dogmatica specială, Cernăuți 1889, 688, 689.

cea fără de sânge care biserica o aduce spre iertarea păcatelor. Sfântul Ciril dela Ierusalim zice: *Noi ne rugăm pentru cei adormiți . . . crezând că foarte mult va folosi sufletelor atunci, când stă înaintea jertfa cea sfântă și înfricoșată*“.

De pe timpul sfinților apostoli se îndătimează rugăciunile pentru cei răposați. Dovadă ni dă sfântul Ioan Gură de aur care zice: „*Nu în zădar s'a orânduie prin apostoli, ca înaintea sfintelor și înfricoșatelor taine să se pomeniască cei morți. Ei au știut că de aici răsare mare folos, mare binefacere pentru cei morți*“.¹⁾

Sfântul Grigorie dela Nissa zice că e foarte folositor și plăcut lui Dumnezeu de a ni aduce aminte în timpul sfintei taine a Euharestiei de cei răposați. Sfântul Vasile cel Mare se roagă: „*Adă-ți aminte, Doamne, de cei ce au adormit în nădejdea învierii și a vieții de veci . . . dă-li, Doamne repaos unde strălucește lumina feții Tale*“²⁾.

Rugăciunea pentru morți trezește sufletele celor vii să asculte de Hristos care poruncește să ne pregătim în tot ceasul de moarte. Pentru cel ce se pregătește în tot ceasul de moarte, moartea nu are nimic grozav, ci este o trecere la repaos. Moartea în credința lui Iisus Hristos este plină de bucuria și de nădejdea fericită de a întâlni pe cei ce sunt scumpi inimii noastre și pentru mântuirea cărora am făcut tot ce era în puterea noastră³⁾.

Noi vom ști hotărât într'o zi, atunci când ne vom vedea cu răposații, că rugile noastre pentru mântuirea lor au fost ascultate. Atunci vom gusta din fructele rugăciunilor noastre, vom afla chiar dela cei răposați îndreptarea gradată a stării lor de dincolo de mormânt.

Despre mântuirea păcătoșilor prin rugăciuni iată ce i-a istorisit călugărului Serafim din sfântul munte Atos un ascet de acolo :

„Pricina intrării mele în mănăstire a fost un vis care-mi arată starea păcătoșilor în lumea de dincolo de mormânt. După

¹⁾ Ibid. p. 703.

²⁾ Cf. cit. „Viața“... p. 111.

³⁾ Ibid. p. 174.

o boală de două luni căzui într'o slăbiciune groaznică. În starea aceasta văzui doi tineri întrând la mine. Ei mă luară de mână și-mi ziseră: Urmează-ne! Mă sculăi îndată, nesimțind nici o slăbiciune și, întorcându-mă, văzui, trupul meu care zăcea liniștit pe pat. Înțelesei atunci că părăsisem viața pământească pentru a intra în lumea de dincolo de mormânt. Recunoscu asemenea că cei doi tineri erau îngeri cari mă conduseră și-mi arătară flacărele iadului. Auzii strigătele celor ce suferiau acolo. Ingerii, arătându-mi pentru care păcat era cutare sau cutare loc de muncă, adaoseră: De nu vei părăsi viața ta plină de păcate ce duci, și tu vei fi în acest loc de suferință! După aceea unul din îngeri scoase din flăcări pe un păcătos, care era negru ca cărbunele, și tot trupul lui era ars și încărcat de lanțuri. Ingerii se apropiară atunci de acel nenorocit, luară lanțurile de pe el, și negreața lui se făcu îndată nevăzută. El era curat și luminos ca un înger. Apoi îngerii îl îmbrăcară într'o haină strălucită ca lumina. Eu îndrăznii a întreba: „*Ce însemnează această schimbare a omului?*“ Ingerii răspunseră: „*Este sufletul unui păcătos care era despărțit de Dumnezeu pentru păcatele sale și osândit la focul de veci, dar rudele acestui om au făcut multe milostenii, s'au rugat adese ori pentru el în timpul liturghiei și, mulțumită acestor mijlociri ale rudelor și rugăciunilor Bisericii, Domnul avu milă de el și-i iertă păcatele. Acest suflet a scăpat din muncile de veci, el merge să se arăte înaintea feței Ziditorului său și va gusta fericirea cerească împreună cu sfinții din rai*“. Când se sfârși vedenia, mă deșteptăi și văzui că rudele mele erau adunate împrejurul patului meu, pregătindu-mi trupul pentru înmormântare¹⁾.

Sufletele păcătoșilor vor simți cu atâta mai mult chinurile muncilor din locul de urgie, unde se află, cu cât, în mijlocul suferințelor lor, vor vedea pe cei ce i-au urât, i-au vătămat, i-au prigonit sau li-au făcut alte răutăți în timpul vieții lor pământești. Cain îl va vedea pe Avel, Irod îl va vedea pe sfântul Ioan Botezătorul. Neron, Dioclețian, Maximilian și alți prigonitori vor vedea nesfârșita mulțime a creștinilor pe care au ucis-o, stăpânii vor vedea pe servii lor pe cari i-au apăsă fără milă, judecătorii vor vedea pe nevinovații ce i-au nedreptățit . . .

1) Cf. Viața cit. p. 123 și 124.

Atunci fiecare drept va zice apăsătorului său: Pentru ce m'ai prigonit, m'ai muncit și ucis fără milă? Și cei răi vor fi cuprinși de tulburare și de o spaimă grozavă. Ei... vor suspina zicând: „Aceștia sunt pe cari noi i-am avut oare când de răs și ca pildă de ocară. Noi cei fără minte am socotit viața lor ca o nebunie și sfârșitul lor fără de cinste. Și acum ei s'au socotit între fiii lui Dumnezeu și soartea lor între sfinți.

15. A doua venire a lui Iisus Hristos pe pământ, învierea morților, judecata cea înfricoșată și sfârșitul lumii

Despre a doua Sa venire Iisus Hristos zice: „*Veghiați, că nu știți nici ziua, nici ceasul, în care Fiul omului va veni*“ (Mat. 25, 13). Și tot el zice: „*Fiți gata, că Fiul omului va veni în ceasul, la care nu vă gândiți*“. (Luca 12, 40). Timpul acelei veniri nimeni nu-l știe, nici îngerii, nici Fiul lui Dumnezeu, precum zice tot Iisus Hristos: „*Iară de ziua și de ceasul acela nimeni nu știe, nici îngerii, nici Fiul, ci numai Tatăl*“ (Mat. 24, 36). De aceea se dă de grijă: „*Priveghiați, că nu știți ceasul, în care Domnul va veni*“ (Mat. 24, 42). Adecă luați sama să fiți totdeauna gata cu o viață curată și plină de virtuți. Asemenea zice Iisus Hristos la sfântul evanghelist Marcu: „*Luați sama, veghiați și rugați-vă, că se va întâmpla ca și cu un om dus în altă țară, care își lasă casa, dă robilor săi putere, arată fiecăruia care este datoria lui și poruncește portarului să vegheze. Veghiați dar, pentru că nu știți când va veni stăpânul casei, seara, sau la miezul nopții, sau la cântatul cocoșilor, sau dimineața. Temeți-vă ca nu cumva, venind fără veste, să vă găsiască dormind, ci vă zic vouă, zic tuturor: Veghiați!*“ (13, 33—37).

Semnele, după cari se va cunoaște a doua venire a lui Iisus și sfârșitul lumii, vor fi: 1. Vestirea Evangheliei în toată lumea, 2. Micșorarea credinței și a iubirii între oameni, sporirea nedreptăților și a nenorocirilor, războaie, foamete, ciume. Înainte de sfârșitul lumii trebuie să fie împlinită sfânta poruncă dată de Iisus Hristos ucenicilor Săi: „*Mergeți și învățați toate neamurile, botezându-i pre ei în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh și învățându-i să păziască toate câte am poruncit vouă*“ (Mat. 28, 19), și: „*Duceți-vă în toată lumea și propovăduiți Evan-*

ghelia la toată făptura“ (Marcu 16, 15). Adecă nu va rămânea nici un popor, nici o țară, la care să nu se fi vestit Evanghelia mântuirii, precum cetim: „și se va propovădui Evanghelia aceasta a împărăției în toată lumea, ca să slujiască de mărturie tuturor neamurilor, și atunci va fi sfârșitul“ (Mat. 24, 14). Sfântul apostol Pavel scrie: „In zilele cele de apoi vor veni vremi cumplite. Că oamenii vor fi iubitori de sine, iubitori de argint, lăudăroși, tru-fași, hulitori, neascultători de părinți, nemulțămitori, necurați, fără de dragoste, neprimitori de pace, clevetitori, neînfrânați, vrăjmași ai oamenilor de bine, vânzători, obraznici, îngâmfați, vor iubi mai mult plăcerile decât pe Dumnezeu, vor părea evlavioși, dar în viață vor tăgădui ceea ce face puterea evlaviei“ (2 Timot. 3 1—6).

De aceea nu se știe timpul, când va fi a doua venire a lui Hristos, când vor învia morții, când va fi judecata cea înfricoșată de apoi și sfârșitul lumii, pentru ca oamenii să fie gata la aceasta în tot ceasul. Acestea adevăruri vecinice sfântul Vasile cel Mare le numește *adevărată filosofie sau înțelepciune*, la care trebuie să cugetăm totdeauna.

Iisus Hristos zice că „precum iese fulgerul dela răsărituri și se arată până la apusuri, așa va fi venirea Fiului omului“ (Mat. 24, 27). Dar înainte de aceea „soarele se va întuneca și luna nu-și va da lumina sa, și stelele vor cădea din cer și puterile cerului se vor clăti. Și atunci se va arăta pe cer semnul Fiului omului, toate semențiile pământului vor plânge și vor vedea pe Fiul omului venind pe norii cerului cu putere și cu mărime multă“ (Mat. 24, 29, 30), și se va arăta pe cer semnul Domnului, *Crucea*, ca să rușineze nerușinarea Jidovilor. Toți Jidovii vor plânge pentru neascultarea lor, asemenea toți cei ce cugetă numai la cele lumești, fie ei chiar creștini.

Va urma deci învierea tuturor morților, precum zice Iisus că vine ceasul, în care toți cei din morminte vor auzi glasul Lui, și vor ieși cei ce au făcut cele bune întru învierea vieții, iar cei ce au făcut cele rele întru învierea osândirii“ (Ioan 5, 27—29). Atunci se vor împlini cuvintele lui Iisus Hristos: *Cum se smulge neghina și arde în foc, așa va fi la sfârșitul veacului de acum. Fiul omului va trimite pe îngerii Săi, și ei vor smulge din împărăția Lui toate lucrurile cari sunt pricină de păcătuire și pe cei ce săvârșesc fărădelegea, și-i vor arunca în cuptorul aprins. Acolo*

va fi plângere și scârșnire de dinți. Atunci dreptii vor străluci ca soarele în împărăția Tatălui lor“ (Mat. 13, 40—44).

Toți ne vom întâlni atunci și ne vom vedea și ne vom cunoaște, dar nimeni nu va mai putea lucra ceva pentru mântuirea altuia. Tatăl nu va putea mântui pe fiul său osândit, la-crimile fiilor nu vor scăpa pe nenorociții părinți, bărbatul nu va putea ajuta pe femeia sa, nici femeia pe bărbatul său. Și „*pentru tot cuvântul deșert, care-l vor grăi oamenii, vor da samă de dânsul în ziua judecării“ (Mat. 12, 36). Iisus zice că păcătoșii „vor merge în muncile cele vecinice“ (Mat. 25, 46), unde viermele nu moare și focul nu se mai stinge, adecă unde păcătoșii vor avea neîncetate muștrări de cuget și focul, în care vor fi chinuiți, nu va înceta nici odată de a arde.*

Indată după judecata cea înfricoșată de apoi va urma și sfârșitul lumii prin foc. Așa cetim: „*Și va veni ziua Domnului ca un fur noaptea, în care cerurile cu sunet vor trece, stihiiile se vor topi și pământul va arde cu tot ce este pe el. Deci, dacă toate acestea au a se strica, cât de mult trebuie să vă siliți voi ca, prin o purtare sfântă și evlavioasă, să așteptați și să doriți să vie mai degrabă ziua aceea a lui Dumnezeu, în care cerurile aprinse vor peri și stihiiile se vor topi? Dar noi, după făgăduința Lui, așteptăm ceruri noi și un pământ nou, în care va locui sfințenia vieții“ (2 Petru 3, 10—14)¹⁾.*

16. Încheiere.

Cetitorule, cred că m'ai urmărit până aici cu toată luarea aminte, așa cum te-am rugat la începutul acestei scrieri. Acum cu deosebire te rog să fii luător de samă, căci trebuie să judecăm asupra celor mai însemnate lucruri cari hotărâsc de avem să trăim ori să murim în lumea vecinicieii.

Tu ai auzit, cetitorule, cum Iisus a prorocit în anul 33 că se vor arăta spaime și semne mari din cer înainte de risipirea Ierusalimului, și ai auzit cum, între altele, stătu asupra orașului o stea în forma unei săbii și o cometă s'a ivit un an întreg. Tu ai auzit că 33 de ani după acea prorocie, anume în anul 66, la 8 April, 3 ceasuri noaptea, așa o lumină a luminat

¹⁾ Cf. *Viața rep...* cit. p. 323—425.

altarul și templul, încât timp de jumătate de oră se părea a fi ziua mare. Tu ai mai auzit că o ușă tare de aramă a templului s'a deschis repede singură pe la miezul nopții, ai auzit că la 21 Mai 66 s'au arătat înainte de apusul soarelui, peste tot ținutul, sus în aer, de-asupra Ierusalimului, care și cete de oști ce se părea că vreau să încunjure cetatea; și ai mai auzit că la serbarea Rusaliilor, mergând preoții noaptea în lăuntrul templului, au simțit întâi o mișcare și un sgomot, apoi au auzit un glas ca de o mulțime mare: Să mergem de aici! — Nu-s acestea aieva „*spaima și semne mari din cer*“, după cum a prorocit Iisus? Cine ar cuteza să tăgăduiască acestea adevăruri?

Știind că mulți din cei ce-L ascultă vor vedea cu ochii împlinindu-se cuvintele Lui, Iisus a mai prorocit în anul 33, anul morții Sale: „*Iar când veți vedea Ierusalimul încunjurat de ostași, atunci să știți că s'au apropiat pustiirile lui ... Vai de cele ce vor avea în pântec și de cele ce vor apleca în acele zile, că va fi nevoie mare pe pământ și mânie pe norodul acesta*“ ... că „*vor pune vrăjmașii tăi (Ierusalime) șanț împrejurul tău și te vor încunjura și îmbulzi din toate părțile. Și te vor face asemenea cu pământul și pe fiii tăi întru tine, și nu vor lăsa în tine piatră pe piatră. Și (din norodul acesta) vor cădea în ascuțișul săbiei și se vor duce robi în toate neamurile*“.

Știm acum din istoria lumii că toate cuvintele acestea ale lui Iisus s'au împlinit din fir în păr după 37 de ani, adică în anul 70, când generalul Tit a încunjurat Ierusalimul cu oști din toate părțile, a poruncit de s'a săpat șanț împrejurul cetății și nevoia a fost așa de mare, încât Maria, fiica lui Eleazar din Betezob și-a ucis, și-a fript și mâncat copilul său de țată, și nu milion și o sută de mii de Jidovi au murit pe timpul războiului, cei mai mulți de foame.

Judecă acum, cetitorule: Când vezi aieva cu ochii că Iisus Hristos știe cu atâta acuratețe în anul 33 cele ce se vor întâmpla în anul 70, adică după 37 de ani, oare mintea ta sănătoasă să mai poată sta la îndoială că nu se va împlini și prorocia lui Iisus despre sfârșitul lumii? Mai poți sta la îndoială despre împlinirea cuvintelor lui Iisus că „*toți cei din morminte vor auzi glasul Lui și vor ieși cei ce au făcut cele bune întru învierea vieții*“ (Ioan, 5, 29), iar păcătoșii „*vor merge în muncile cele vecinice!*“ (Mat. 25, 46). Mai poți sta la îndoială despre

acestea mari adevăruri vecinice, când știi că Iisus zice: „*datu-Mi-s'a toată puterea în cer și pe pământ*“ (Mat. 28, 19) și cu această putere dumnezeiască El a înviat pe fiul văduvei din Nain, pe fiica lui Iair și pe Lazar cel de patru zile mort?

Poate nu vrei, cetitorule, să crezi Sfintei Scripturi care ni spune că „*în numele lui Iisus Hristos trebuie să se plece tot genunchiul al celor cerești și al celor pământești și al celor de desupt, și toată limba să mărturisiască că Domn este Iisus Hristos întru mărirea lui Dumnezeu Tatăl!*“ (Filip. 2, 10—12). Poate nu vrei să crezi că „*în nimeni altul nu este mântuire (numai în Iisus Hristos) pentru că nici nu nume altul sub cer nu este dat oamenilor (decât numai numele lui Iisus Hristos), în care trebuie să ne mântuim!*“ (Fapt. ap. 4, 12). Dar n'ai auzit că „*cel ce nu crede Fiului nu va vedea viață, ci mânia lui Dumnezeu rămâne peste el!*“ (Ioan 3, 36). Cetitorule, fie-ți milă de tine însuși, teme-te de această mânie!

Iisus zice că „*cerul și pământul vor trece, iară cuvintele Mele nu vor țrece!*“ (Mat. 24, 35). Deci cum s'au împlinit cuvintele Lui despre risipirea Ierusalimului, așa cu toată siguritatea se vor împlini și cuvintele Lui despre a doua Sa venire, despre învierea morților, despre judecata cea înfricoșată de apoi și despre sfârșitul lumii.

Dintre toate popoarele mai cu samă Englezii cred cu toată tăria în învățăturile lui Iisus Hristos și trăiesc după sfânta Lui lege. La dânșii Biblia este cartea care îi călăuzește pe toate cărările vieții. La noi Români, mai ales la poporul de rând, aproape încă nici nu se știe, ce-i Biblia. Iar la oamenii noștri luminați am arătat cât de șubredă este credința în vecinicile adevăruri ale mântuirii, pe când la Englezi, iată, de pildă, ce zice Henry Drummond, fostul profesor de științele naturale din Glasgow, despre judecata cea înfricoșată de apoi: „*E Fiul omului, înaintea Căruia vor fi adunate toate neamurile pământului, și noi vom fi judecați înaintea Lui și a tuturor îngerilor, în fața întregii omenimi . . . Și atunci ne va ajunge binecuvântarea sau osânda și pentru fiecare cuvânt ce l-am grăit, și pentru împlinirea sau neîmplinirea faptelor de iubire din viața pământească*“¹⁾.

¹⁾ Cf. C. Morarin, „Foaia Institutului biblic românesc“. anul 1912, No. 1. pag. 15.

Dacă vom avea grija cea mai mare de viața cea vecinică, ea ni va aduce cel mai mare folos și pentru traiul de aici și pentru cel de veci. Căci, în traiul de aici, grija aceasta ne va ținea mereu treji să nu păcătuim, să ne ferim ca de foc de adventiști, bapțiști și de alți otrăvitori ai sfintei noastre legi creștinești, ne va ținea mereu treji să facem tot fapte bune, să împlinim voia lui Dumnezeu, adecă să petrecem totdeauna în sfințenie, să împlinim cea mai mare poruncă a creștinătății, anume să-L iubim pe Dumnezeu și pe aproapele nostru, sau, mai pe scurt, să slujim cu toate puterile noastre numai Stăpânului lumii și norodului Său. Pregătirea aceasta în viața de aici nădăjduim că ni va deschide porțile și la viața cea fericită de veci, și astfel ni vom mântui întreaga viață, și ast' vremelnică și cea vecinică.

Nepurtând însă grijă de viața cea vecinică, pe lângă nenorocirile ce păcatele ni le aduc aici pe pământ, vom fi siliți să suferim și muncile vecinice ale iadului. Despre acestea munci și chinuri vecinice zice și sfântul apostol Pavel că „*Domnul Iisus va da izbândă în văpaie de foc celor ce nu cunosc pe Dumnezeu și celor ce nu ascultă evanghelia Domnului nostru Iisus Hristos, cari vor lua muncă pieirea cea vecinică dela fața Domnului și dela mărirea puterii Lui, când va veni să se preamăriască întru sfinții Săi și să se facă minunat întru toți credincioșii în ziua aceea*“ (2 Tesal. 1, 8—11). Asemenea zice și sfântul Ioan Botezătorul că Iisus „*are lopata în mâna Sa și își va curăți aria și își va strânge grâul în grâнар, iar pleava o va arde într'un foc care nu se va stinge*“ (Mat. 3, 12).

Sfântul Ioan Gură de aur zice de focul iadului: „*Nu vă închipuiți că focul acela se aseamănă cu acela de aici... Focul gheenei, când l-a cuprins pe cineva, îl arde vecinic și nu încetează nici odată; de aceea se numește el nestins*“.

Iisus Hristos zice că păcătoșii „*vor merge în muncile vecinice*“ (Mat. 25, 46). „*Acolo va fi plângere și scârșnirea dinților*“. Acolo — cum zice sfântul Ioan Gură de aur — „*ori care ar fi căința noastră, nu vom putea trage din ea nici un folos. Cu toată scârșnirea dinților noștri, cu toate gemetele noastre, cu toate rugăciunile noastre, nimeni nu va arunca cu vârful degetului său nici măcar o picătură de apă asupra noastră în mijlocul flacărilor noastre; din contra ca bogatul, vom auzi: prăpastie mare este între noi și între voi! Vom scârșni dinții în prada unor gro-*

*zave chinuri, dar nimeni nu va veni în ajutorul nostru. Vom re-
înoi gemetele noastre, când flacăra ne va strânge de aproape, dar
nu vom vedea pe nimeni decât pe companionii noștri de munci,
nimic decât un gol fără sfârșit. Ce vom zice de groaza care în-
tunerecul îl va lăsa asupra sufletelor noastre?”*

Sfântul Vasile cel Mare scrie: „Cei ce nu vor fi făcut decât
rău în viața lor vor fi încunjurați de îngeri grozavi și înfricoșați,
cari vor privi focul pregătit pentru ei . . . , și se aseamănă cu
noaptea din pricina întristării și urei lor pentru oameni. Inchi-
puiește-ți apoi un soi de viermi nenumărați și veninoși ce sfășie
neîncetat și nici odată nu se satură; ei pricinuiesc prin mușcă-
turile lor suferinți cumplite. Inchipuiește-ți, în sfârșit, pedeapsa
groaznică, necinstea și rușinea vecinică, și teme-te de toate acestea!”

Da, cetitorule, teme-te, teme-te, căci încă odată: „Cerul și
pământul vor trece“, nu vor trece însă cuvintele lui Iisus Hristos
despre a doua Sa venire, despre învierea morților, despre jude-
cata cea înfricoșată de apoi, despre răsplata ce vor primi-o și
dreptii și păcătoșii și despre sfârșitul lumii ¹⁾.

Spre binele nostru al tuturor, să ne temem noi toți Ro-
mânii și să rostim cu toată evlavie următoarea frumoasă rugă-
ciune, care la un congres mare, internațional al femeilor, ținut
în Martie 1891 la Paris, s'a pronunțat în aplauzele și ovațiunile
furtunoase ale întregii asistențe (înlocuim numai cuvântul „*Francia*“
cu cuvântul „*România*“):

*Doamne, Dumnezeule, fă ca România să depărteze dela sine
tot ce nu e dela Hristos! Scumpa noastră țară nu poate avea
două feluri de a gândi și două feluri de a trăi. Ea va fi ori
creștină deplină, ori nu va fi de loc, pentrucă numai Hristos
poate împlini dorințele sufletului ei însetat de libertate, de gene-
rositate și de iubire! ²⁾“.*

Iisus zice că „*trebuie*“ să ne rugăm „*necurmat*“ (Luca 18, 1).
Să se roage deci și fiecare din noi totdeauna: „*Dumnezeule,
ferește-ne de păcate, iartă-ni păcatele făcute, miluiește-ne și ne
mântuiește, scapă-ne de osânda de veci și fă-ni parte de mila să
fim cei de pe urmă în împărăția Ta!*“

¹⁾ Cf. *Viața* cit p. 388—421.

²⁾ Cf. ziarul „*Transilvania*“ din 1891, nr. 3, p. 193.

CUPRINSUL

	<u>Pag.</u>
1. Cuvântul lui Dumnezeu rămâne vecinic adevărat	7
2. Omul, menirea lui, starea lui dela început și căderea lui în păcat .	8
3. Până la venirea lui Iisus Hristos păcatul a ținut omenimea în întunec	9
4. Pustiirea pricinuită în lume de păcate	12
5. Umilința este virtutea cea dintâi și cea mai de trebuință pentru a ne feri de păcate	14
6. Lupta în contra păcatelor	20
7. Ajutorul cel mai mare în lupta contra păcatelor	23
8. Cunoștința lui Iisus Hristos ni-o cheazășiuește cetirea Bibliei sau a Sfintei Scripturi și îndeobște toata învățătura creștinească	25
9. Rugăciunea și puterea ei	29
10. Folosul rugăciunii	32
11. Pregătirea pentru trecerea la vecinicie	35
12. Moartea	37
13. Unirea vecinică a sufletelor	38
14. Starea sufletelor după moarte și ajutorul ce li se poate da sufletelor păcătoase	41
15. A doua venire a lui Iisus Hristos pe pământ, învierea morților, ju- decata cea înfricoșată și sfârșitul lumii	44
16. Incheiere	46
